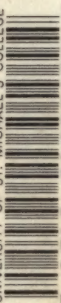

UNIVERSITY OF ST. MICHAEL'S COLLEGE

3 1761 01923892 2

13/5

TRACTATUS CANONICUS
DE MATRIMONIO

1817-18

000

265.5

G

Vol. 1

TRACTATUS CANONICUS

DE

MATRIMONIO

AUCTORE

PETRO GASPARRI

Archiepiscopo Titulari Caesarensi in Palestina
Sacrae Congregationis Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis Praepositae
Secretario.

*Christus... totam (matrimoniorum)
disciplinam Ecclesiae credidit.*

(LEO XIII, Encycl. ARCANUM, 10 Febr. 1880.)

EDITIO TERTIA

EMENDATA ET AUCTA AC RECENTISSIMIS DECRETIS ACCOMMODATA

VOLUMEN PRIMUM

3 300

9/15/31.

PARISIIS

LIBRARIA DELHOMME ET BRIGUET

Gabriel BEAUCHESNE & Socii, Editores

via dicta « rue de Rennes, 117 »

1904

Depositum : LUGDUNI, via dicta « avenue de l'Archevêché, 3 ».

JUN 10 1952

Dilecto Filio Petro Gasparri a cubiculo Nostro intimo.

Parisios,

LEO PP. XIII.

Dilecte Fili, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Quod eisdem in rebus alii quidem atque alii scribere instituant, sic tamen ut quam quisque spectet in commune bonum rationem, ex sententia assequantur, haec sane praeclara est optimorum industria et laus ingeniorum. Quam tibi laudem, dilecte Fili, recte conciliavit *Tractatus canonicus de matrimonio*, quod ex isto, ubi sacris canonibus interpretandis obtines magisterium, Instituto Catholico, Nobis pro observantia et pietate tua dono exhibendum curasti.

In re enim vero versatus es non nova, sed gravi admodum et asperioris in dies negotii; ex qua eo magis doctrina tua et iudicium elucet, eoque uberior consequutura utilitas est; quum praesertim non pauca attuleris congruenter temporibus locisque agitata et conclusa, multa praeterea et responsa doctorum et consulta decretaque Ecclesiae prudenti delectu subjeceris, unde iis etiam qui morum disciplinam tractent, bona petere liceat adjumenta. Laus porro accedit operi praestantissima, qua doctores scriptoresque catholici maxime honestantur, profecta nimirum ab obsequio et fide, quae in

hujus Apostolicae Sedis auctoritatem quam religiose custodis, tam aperte et firmiter profiteris.

Itaque Nos tibi, dilecte Fili, eidemque Instituto ex animo gratulamur, atque Apostolicam Benedictionem, quae et omnibus paternam testetur caritatem Nostram, et tibi auspiciū sit felix ad ampliora nitenda, peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die IX Aprilis An. MDCCCXCH Pontificatus Nostri Quintodecimo.

LEO PP. XIII.

PROOEMIUM

Neminem latet matrimonialem Ecclesiae legislationem primum sibi locum vindicare inter ea quae in jure canonico ecclesiasticis praesertim personis magis necessaria sint, majoresque simul involvant difficultates.

Cum enim ad quotidianam praxim spectet, necesse est eam a parochis prae manibus haberi, ne muneri suo desint, et in re tanti momenti in errores labantur, quos tristes quandoque exitus facile consequuntur. Quin imo parochus non modo jus matrimoniale ipse nosse, sed etiam in catechesibus habendis, sive in evangelio exponendo infra Missarum solemnias, catholicam de matrimonio doctrinam accurate debet prudenterque tradere : quod nonnullae synodi dioecesanae expresse etiam praecipiunt, et catechismus sacri Concilii Tridentini suadet. Hinc Rituale Romanum provide monet : « Noverit (parochus) quae sint canonica impedimenta matrimonii contrahendi, et quae contractum dirimant, et qui sint gradus consanguinitatis et affinitatis, et item cognationis spiritualis ex baptismi et confirmationis sacramento contractae ». Eadem de confessariis dicenda sunt, qui, nisi hanc partem canonicae scientiae bene perspectam habebunt, in ancipitibus nonnunquam haerebunt angustiis, et in discrimen adducuntur perperam judicandi de gravioribus casibus matri-

monialibus, qui aliquando a poenitentibus deferuntur. Ordinarii vero locorum hanc materiam callendi necessitatem prae ceteris omnibus experiuntur, tum ut matrimoniales causas expediant, ac dispensandi facultatibus, quibus pollent, rite utantur, tum ut quaestionibus a parochis, a confessariis, aliisque propositis apte respondeant.

At vero matrimonialis Ecclesiae legislatio gravissimis scatet difficultatibus non solum propter cognoscendarum rerum copiam, sed etiam propter concursum juris positivi ecclesiastici cum jure divino seu naturali seu positivo, et interdum, pro temporum adjunctis, cum jure civili. Hinc fit ut pro nulla alia juris canonici parte tot in Romana et episcopalibus curiis quaestiones agitentur, tot a Sacris Congregationibus Romanis prodeant decisiones, quot pro hac una agitari et in dies prodire videmus. Hinc etiam fit ut nunquam defuerint auctores, plures vero hac recentiori aetate inveniantur, qui hanc Ecclesiae legislationem studiosius excoluerint, editis in lucem libris doctrina et ordine praestantibus. Cum vero quartum decretalium Gregorii IX librum, qui est de matrimonio, nos, dum in Instituto Catholico Parisiensi sacrorum canonum professoris munere fungeremur, non semel explicavissemus, nostrasque praelectiones viri peritissimi non solum probaverint, verum etiam haud inutile censuerint easdem in publicum prodire, horum auctoritati cedendum, vel potius parendum putavimus. Faxit Deus ut res ex eorum sententia cedat!

Quod attinet ad methodum qua haec nostra tractatio digesta fuit, nos sicuti in aliis tractatibus, ita et in praesenti, quaestiones sacrae theologiae et juris publici

ecclesiastici ad matrimonium spectantes summis, ut aiunt, labiis attingimus, de sacrorum potius canonum legibus solliciti. In exponendis autem canonibus ordinem *legalem*, idest ordinem decretalium Gregorii IX non sequimur, sed potius ordinem *logicum*, utpote qui, idearum claritati et nexui melius consulens, intelligentiam et memoriam magis juvet. Ceterum qui textum canonicum vel a limine salutaverit, facillime poterit quae hic logica methodo traduntur, suis in ordine legali titulis reddere, eo magis quod inter quinque libros decretalium Gregorii IX, quartus est ille qui ab ordine logico minus deflectit. Hujus igitur noster hic tractatus exhibet interpretationem rationali methodo expositam, excepto tantum titulo XIX, *De donationibus inter virum et uxorem, et de dote post divortium restituenda*, quem juri civili relinquimus.

Hic porro est ordo logicus quo procedimus. In cap. I damus generales matrimonii notiones. In cap. II agimus de iis quae matrimonii celebrationem praecedere possunt aut debent. Quoniam vero ad matrimonialem contractum rite celebrandum, necesse est et sufficit contrahentes esse habiles ad nuptias valide et licite ineundas, in easdem consentire, praescriptamque formam servare, hinc succedit cap. III de personis habilibus ad contrahendum, idest de impedimentis matrimonialibus; deinde cap. IV de consensu matrimoniali; et postea cap. V de matrimonii forma. Quibus accedit cap. VI de tempore et loco celebrationis nuptiarum. Inito demum matrimonio, si validum fuit, considerata est quae consequitur vitae consuetudo, de qua dicimus in cap. VII; si vero invalidum, de illius revalidatione

agendum est, et de causis matrimonialibus, de quibus loquimur in cap VIII. In appendice brevis sermo erit de civili contractu matrimoniali, et tandem documenta referentur, quae in praxi ad manum habenda sunt aut praecipuas doctrinas declarant.

Argumentum tot tantisque involutum difficultatibus explanantes, auctoritati sanctae Apostolicae Sedis, quoties praesto est, semper innitimur, eamque sequimur tamquam lucernam in caliginoso loco lucentem. Hinc responsa Sacrarum Congregationum Romanarum undique conquisivimus; et volumina non pauca Thesauri resolutionum Sacrae Congregationis Concilii nocturna diurnaue manu indefessi versavimus. Multos canonici juris ac moralis theologiae tum antiquos tum recentiores auctores in notis citamus, eosque fere semper nostris oculis consulere non praetermisimus. Clarissimorum doctorum Francisci Santi et Philippi De Angelis nomina frequenter occurrent; quos immatura morte praereptos grati animi ergo hic nominatos volumus; eorum enim tam insigni ac benevolo magisterio in canonicis scientiis excolendis usi sumus, ut eorum memoriam nulla in nobis delere possit oblivio. Quae vero ad dogmaticam doctrinam, praesertim in cap. III et IV, pertinent, ex praelectionibus hausimus, quas in Pontificio Seminario Romano tradebat cl. vir Camillus Santori, ejus tunc temporis rector ac professor, vita functus, dum archiepiscopali insignitus dignitate Sacrae Congregationis Concilii Secretariam moderabatur; quem nostrum in Christo patrem amantissimum numquam sine lacrimis recordari possumus.

Quod si, non obstantibus curis atque adjumentis

adhibitis, quid falsi aut obscuri in hoc opere occurrat, illud benignus lector non malae voluntati auctoris adscribat, potius vero ingenii tenuitati et inconsiderantiae. Ceterum doctorum censurae illud subjecimus, imprimis vero ejusdem Sanctae Sedis supremo et infallibili judicio, sicut decet filium obsequentissimum : et si quid irrepserit ejus doctrinae ac menti contrarium aut utcumque minus conforme, illud nunc ipsum retractamus, rejicimus, improbamus, expunctumque omnino volumus.

TRACTATUS CANONICUS

DE

MATRIMONIO

CAPUT I

GENERALES MATRIMONII NOTIONES

Articulus I

QUID SIT MATRIMONIUM

§ 1. — *Notio matrimonii juxta naturae legem.*

1. Matrimonium, si etymon spectetur, a matre, non a patre nomen sortitur, tum quia mater semper certa est, non certus pater, nisi ex juris praesumptione, tum quia « puer adhuc infans... magis materno indiget solatio quam paterno, sibi (matri) ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus fuisse noscatur »; ait Gregorius IX, *cap. 2, De convers. infidel.* Dicitur etiam *conjugium*, veluti commune jugum, quia duos sub eodem jugo perpetuo conjungit, et *nuptiae* vel *connubium*, quia juxta veterem ritum mulieres, matrimonium ineuntes, solebant caput obnubere seu cooperire flammeo, idest velo coloris flammae, cujus ritus memoria extat *Gen., XX, 16; XXIV, 65* (1). Vir appellatur *maritus*, femina *uxor*,

1. Vecchiotti, *Inst. Can., vol. III, § 72* et melius Gonzalez in *cap. 1, De sponsalibus...* S. Thomas, *IV, dist. 27, quaest. 1, art. 1, quaest. 2^a*; et *Supp., q. 44, a. 2*, varias recenset subtiles etymologias. Apud jurisconsultos romanos *connubium* proprie non est matrimonium, sed potius jus (civile) nuptias ineundi cum determinata persona aut personarum classe. Unde Ulpianus, *Reg., t. V, § 3*: « Connubium est uxoris

veluti *unxor*, a verbo *ungo*, quia penes Romanos femina, in domum mariti deducta, solium ungebat ad mala omina avertenda.

2. Matrimonium in genere in *cap. 11, De praesumptionibus* definitur : *maris et feminae conjunctio individuum vitae consuetudinem retinens* (1). Clarius matrimonium spectari potest et debet ut *in fieri*, et ut *in facto esse*. Matrimonium in fieri est *contractus legitimus inter marem et feminam, individuum vitae consuetudinem afferens*. Matrimonium in facto esse est inde resultans vitae consuetudo, et nominatim vinculum matrimoniale. Illud *conjunctio* in cit. *cap. 11. De praesumptionibus* utrumque indicat et contractum et societatem jam coitam. Si vis erroneas consequentias vitare, debes has notiones simplices ac veras retinere. Nos modo loquimur praecipue de matrimonio in fieri : de matrimonio in facto esse sermo erit in *cap. VII*.

3. Dicitur matrimonium in fieri 1° *contractus*, et hoc etiam postquam ad dignitatem veri sacramenti a Christo D. inter Christianos evectum fuit (n. 30). Unde ea quae contractui in genere essentialia sunt, etiam matrimonio convenient necesse est. In jure Romano legitur, *contrahere matrimonium*, sed numquam legitur, ni fallimur, *contractus matrimonii, contractus matrimonialis* (2). In jure gallico *contrat de mariage*

jure ducendae facultas. » Hinc, e. g., non erat connubium cum servis, deportatis, affinibus aut parentibus in certis gradibus, imo, ut tradit Ulpianus, *Reg., tit. 5, § 4* : « Connubium habent cives romani cum civibus romanis; cum latinis autem et peregrinis ita si concessum sit. » Ope praesertim Caracallae et Justiniani jus civitatis ad omnes imperii subditos extensum fuit et consequenter etiam connubium.

1. Similem matrimonii (justi) definitionem Justinianus, *Inst., § 1, De patria potestate*, tradit : *viri et mulieris conjunctio individuum vitae consuetudinem continens*: dum Modestinus, *l. 1, D., De ritu nuptiarum*, illud definiverat : *conjunctio maris et foeminae consortium omnis vitae, divini ac humani juris communicatio*. Vide *n. sequ.* in nota.

2. Apud Romanos multiplex erat species matrimonii jure naturae validi. Matrimonium *justum*, quod dicebatur quoque *legitimum*, *jure contractum*, *nuptiae*, *justae nuptiae*, erat illud quod contrahebatur inter personas, quibus erat *connubium* (n. 1 in nota); secus matrimonium erat *injustum*, etsi validum. Primum gaudebat omnibus effectibus juris civilis; alterum solis effectibus juris gentium. Antiquitus matri-

significat regimen dotale, non matrimonii contractum in sensu nostro. Nonnulli recentiores scriptores, de matrimonio disputantes, a voce contractus veluti abhorrent, quasi tale nomen aut matrimonium dedeceat, aut matrimonii conceptum minus rectum ingerat. Horum assertores, dum ex una parte magnam ostendunt temeritatem, ex alia longe a veritate aberrant, quippe quod matrimonium est verus contractus bilateralis, licet ordinis longe superioris praesertim inter Christianos, cum sit legitimus consensus duorum in idem placitum, obligationem inducens in utraque parte ex justitia commutativa aliquid praestandi vel omittendi.

4. 2° *Legitimus* : quod importat ; a) virum et mulierem esse habiles ad matrimonium ineundum, seu nullo detineri impedimento dirimenti ; b) in ipsa matrimonii celebratione formam substantialem servatam esse. Praeter impedimenta dirimentia, sunt et impediētia, a quibus contrahentes liberi esse debent ; pariter praeter formam substantialem servandae sunt aliae solemnitates et circumstantiae temporis ac loci ab Ecclesia

monium justum non erat sine mulieris conventionē in manum viri ; quae fiebat *confarreatione*, vel *coemptione*, vel *usu*. Tractu temporis factum est ut, dummodo esset inter contrahentes connubium, etiam sine conventionē in manum, justae haberentur nuptiae quae omnibus effectibus juris civilis fruebantur, illis tantum exceptis, quos conventio in manum secum ferebat ; imo sensim sine sensu solemnitates conventionis in manum disparuerunt et connubium, sicuti jus civitatis, ad omnes imperii subditos, ut diximus, extensum fuit, atque ita omnibus imperii subditis fuerunt justae nuptiae absque conventionē in manum. Has nuptias comitabantur plures solemnitates ; sed eae solemnitates non erant necessariae ad validitatem ; solum quaestio antiqua est utrum romano jure matrimonium solo consensu sufficienter manifestato consisteret, an insuper requireretur *deductio mulieris* in domum viri. Cf. Voet, *Comm. ad Pandectas, lib. XXXIII, tit. II, De ritu nuptiarum, n. 2*. Praeterea Romani unionem concubinariam toleraverunt, sed uti inhonestam habuerunt, ut probat Voet, *l. c., tit. VII, De concubinis, n. 3* ; potius apud Hebraeos, qui polygamiam admittēbant, concubinatus erat verum matrimonium et concubina vera uxor, licet secundi ordinis, quia ducta absque consuetis solemnitatibus et absque *Ketubah*, idest donatione propter nuptias. Demum Romani matrimonio peregrinorum, idest liberorum non civium imperii, agnoscebant effectus juris gentium, non autem effectus juris civilis ; matrimonio autem servorum, quod *contubernium* appellabant, nec effectus juris gentium, ita ut nec actionem adulterii aut parricidii hocce matrimonium pareret.

praescriptae, secus matrimonium erit validum, sed illicitum.

5. 3° *Inter marem et feminam*. Cum enim matrimonium in primis et per se ordinetur ad prolis generationem et educationem, iniri nequit nisi inter marem et feminam. Et quidem inter unum marem unamque feminam, ita ut sicuti unus vir ducere nequit plures simul uxores, ita et multo minus una femina pluribus simul nubere viris. Matrimonium igitur est monogamum : sed de his fusius alias.

6. 4° *Individuam vitae consuetudinem afferens*, idest non temporaneam, sed perpetuam, per se duraturam usque ad mortem. Vitae consuetudo significat tum in primis jus coeundi mutuum cum relativa obligatione, perpetuum, exclusivum, per se ordinatum ad prolem generandam et educandam, tum deinde communionem tori, mensae et habitationis in unione animorum per mutuum amorem et in aliquali unione bonorum. Proinde matrimonium utrique parti affert tum jus cum relativa obligatione exclusivum et perpetuum ad copulam perfectam, quae per se ordinatur ad prolem generandam et postea educandam, ex 1^a Cor., VII, 4; tum communionem tori, mensae et habitationis in unione voluntatum ac bonorum. Illud jus mutuum cum relativa obligatione in corpus alterius in ordine ad copulam perfectam, jam productum a contractu matrimoniali, appellatur *vinculum* seu *ligamen matrimoniale*. Quamquam vero haec vitae consuetudo sit per se individua, tamen aliquando dissolvitur, quae solutio dicitur *divortium*; et quidem solutio quoad ipsum vinculum dicitur *divortium plenum*; solutio quoad torum, mensam, habitationem tantum, nuncupatur *divortium semiplenum*. Haec omnia fusius declarantur in cap. VII.

7. Ex hac brevi et clara matrimonii notione sequentia, ceu totidem corollaria, sequuntur, quae illius naturam magis magisque declarant :

Objectum matrimonii *materiale* sunt ipsae contrahentium personae, *formale* est vitae consuetudo : nam in genere objectum materiale alicujus contractus est res, circa quam contractus versatur; objectum autem formale est ratio quae consideratur et attingitur in ipso objecto materiali contractus;

e. g., objectum formale locationis domus est usus domus, venditionis est proprietas domus, utriusque vero contractus objectum materiale est eadem domus. At vero jus coeundi mutuum cum relativa obligatione, exclusivum et perpetuum et per se ordinatum ad prolem generandam et postea educandam, est objectum formale essenziale contractus matrimonialis, licet de facto per accidens proles non enascatur et nec enasci queat, e. g., ob absolutam sterilitatem; dum communio tori, mensae et habitationis pertinet potius ad illius integritatem, quam ad illius essentiam; nam aliquando permittitur matrimonium conscientiae, ita ut conjuges in distinctis domibus commorentur omnesque conjugium ignorent, sed viro pateat accessus ad mulierem et viceversa, remoto scandalo. In quonam vero proprie consistat coitus, seu copula matrimonialis, idest copula ejus jus cum relativa obligatione constituit objectum essenziale matrimonialis contractus, fuse exponimus *n.* 569 *sequ.* Unio autem animorum et bonorum non est objectum matrimonialis contractus, sed est conditio necessaria ut matrimonium felices sortiatur exitus, et ad illius onera sustinenda, licet unio bonorum determinari et regi possit contractu distincto mere civili. In reliquis, quae nullam habent relationem ad copulam matrimonialem, conjugii nullum est jus (proinde nec relativa obligatio) in corpus alterius: hinc uxor non est serva viri aut instrumentum voluptatum ejus, prouti penes paganos invaluit opinio, sed est socia, aequo jure pollens in corpus viri, prouti Ecclesia docet, salva tamen ejus subjectione viro qui est caput mulieris. Ex his etiam patet matrimonium esse societatem inter omnes quae excogitari possunt, summe intimam, quae, ut bene vergat, mutuum amorem prae ceteris omnibus requirit. Haec conjugalitatis societas est fons et veluti seminarium reipublicae.

8. *Essentia* matrimonii in fieri consistit in mutuo consensu rite comparti manifestato in vitae consuetudinem, nominatim in jus coeundi: nam in genere essentia contractus est in mutuo consensu, rite comparti expresso in formale objectum essenziale: atqui formale objectum essenziale matrimonii est vitae consuetudo et nominatim jus coeundi (*n.* *praec.*). Non subscribimus eorum opinioni (*n.* 839) qui censent deesse etiam sub-

stantiam matrimonii, si, salvo jure coeundi, desit consensus in communionem tori, mensae, habitationis : nam haec non est matrimonii objectum essenziale. Essentia autem matrimonii in facto esse consistit in vitae consuetudine, quae ex matrimonio in fieri resultat, praesertim in ligamine : quod innuitur etiam *Gen., II* : « *Erunt duo in carne una... quamobrem derelinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae.* » Unde turpiter errarunt illi qui essentiam matrimonii posuerunt in illius usu (1) : si enim sermo sit de matrimonio in facto esse, confunderetur exercitium juris cum ipso jure ; si vero sermo sit de matrimonio in fieri, confunderetur exercitium juris cum contractu, unde jus enascitur et, deficiente praevio contractu matrimoniali, usus foret graviter illicitus. Item non omni censura vacant, qui dicunt essentiam matrimonii (simpliciter) consistere in mutuo consensu, vel in ligamine, quia sic simul confundunt matrimonium in fieri et matrimonium in facto esse. Et multo minus exacte loquuntur, qui magis generaliter matrimonium reponunt in consuetudine vitae, quod verum est solum de matrimonio in facto esse, et quidem sumendo vitae consuetudinem restrictive quoad partem essentialem tantum, idest quoad vinculum, non quoad cetera.

9. *Finis* matrimonii *principalis* seu primarius est procreatio, et deinde educatio prolis : *secundarius* est tum mutuum vitae

1. Marc, *Inst. Mor.*, n. 1963. Lehmkuhl, *Theol. Mor.*, vol. II, n. 685, in nota, refert et refutat Dr Freisen, qui in opere *Geschichte des Canonischen Eherechts bis zum Verfall des Glossenlitteratur*, resuscitavit obsoletam doctrinam de essentia matrimonialis contractus in copula maritali ; quam tamen doctrinam deinde dereliquit. Vide *Le Canoniste Contemporain*, an. 1891, p. 214, *sequ.* Etiam Gratianus, *caus.* 27, *qu.* 2, in Decreto, et cum eo vetus Schola Bononiensis, apocryphis aut corruptis canonibus deceptus, ideas haud claras hac in re habebat. Ipse distinguit matrimonium *ratum* et matrimonium *initiatum* : illud reponit in desponsatione cum copula maritali, hoc in simplici desponsatione sine copula ; sed postea, quoad matrimonium *initiatum*, non rite discernens desponsationem de futuro et desponsationem de praesenti, deducit falsas conclusiones tum theoreticas tum practicas. Nam sponsam (in genere sive de futuro sive de praesenti) putat appellari *conjugem spe* futurorum, non re praesentium et si cum alio viro contrahit et consummat, hoc matrimonium valere prae primo initiato ; quae omnia vera sunt de sponsa de futuro, non autem de sponsa de praesenti. Petrus

adjutorium et solamen : « *non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sibi* », Gen., II, 18, tum remedium concupiscentiae : « *melius est enim nubere quam uri* » ; S. Paulus 1^a Cor., VII, 9. Finis principalis locum habuisset quoque in statu innocentiae, item finis primus secundarius saltem ex parte; sed alter est consequentia peccati originalis. Et hi quidem sunt fines *operis*, seu ipsius matrimonii; sed nupturiens seu *operans* potest matrimonium inire ad alium quoque finem sive honestum, e. g., pacem familiarum, honorem familiae..., sive turpem, e. g., cupiditatem divitiarum, vanum honorem..... Contrahere matrimonium ob finem primum operis vel ob finem secundarium mutui adjutorii, est certe juxta omnes licitum et sanctum; sed etiam illud contrahere ob finem alium secundarium operis, remedii scilicet concupiscentiae, vel ob alium finem matrimonio extrinsecum, sed honestum, juxta communioem et veram sententiam, licet (1). Servata autem essentia, matrimonium quocumque fine initum validum est.

10. *Proprietates* essentialis matrimonii sunt *unitas* et *perpetuitas* seu indissolubilitas, prouti ex data definitione satis apparet, quibus accedit ratio sacramenti lato sensu inter infideles, sensu stricto inter fideles. Indissolubilitatem theologi appellare solent *bonum sacramenti*, quia, licet aliqua firmitas

Lombardus, et cum eo Schola Parisiensis, notiones melius determinavit. Nam, *Lib. IV, dist. 27*, ponit principium, jure romano jam receptum, nempe matrimonium unice constitui solo consensu de praesenti sufficienter manifestato : *nuptias consensus non concubitus facit*, et subsequentem carnalem copulam matrimonii indissolubilitatem complere, sed ejus essentiam minime constituere aut perficere : atque ita distinguit sponsalia de futuro et sponsalia de praesenti, quae matrimonium constituunt; hoc autem matrimonium, idem in sua essentia permanens, ante carnalem copulam est *ratum tantum*, idest receptum; post carnalem copulam dicitur *consummatum* et est omnino indissolubile. Exinde sequitur sponsam de praesenti, etiam ante matrimonii consummationem, esse veram ac proprie dictam *uxorem* seu *conjugem*; in conflictu matrimonii anterioris cum matrimonio posteriori, illud praevalere, etsi ratum tantum, etc. Haec theoria quae verissima est, tandem praevaluit. Cf. Esmein, *Le mariage en droit canonique*, vol. I, part. I, ch. II.

1. Scavini, *Theol. Mor.*, tom. III, n. 761, sequ.; Palmieri, *De matr.*, thes. II, ubi rem bene explicat. Vide verba S. Thomae relata n. 586.

competat etiam matrimonio infidelium, tamen major est in matrimonio Christiano propter rationem veri sacramenti, et maxima indissolubilitas est matrimonio Christiano consummato propter perfectam rationem veri sacramenti. Unitatem dicunt *bonum fidei* seu fidelitatis, quod importat praecipue, ut pars, matrimonio legitime prius non soluto, non praesumat contrahere novum matrimonium, neque cum alia persona rem habeat, sed suis officiis conjugalibus fideliter satisfaciat. His duobus bonis addunt *bonum prolis*, quod est potestas suscipiendi et educandi prolem, ejusque susceptio et recta educatio (1).

11. Matrimonium non solum est licitum, quod Ecclesia contra antiquiores haereticos Marcionitas, Manichaeos, Encratitas definivit; sed etiam *sua vi, sua natura, sua sponte* est contractus aliquo modo *sacer* et *religiosus*, non mere civilis et profanus, etiam praecisione facta ab ejus elevatione ad dignitatem veri ac proprie dicti sacramenti. Nam Deum habet auctorem (*Gen.*, II); tendit ad procreationem et formationem hominum, filiorum Dei, destinatorum ad gloriam aeternam; tandem repraesentat aliquo modo unionem Christi cum Ecclesia tum ex positiva institutione, tum ex natura sua, quia sicut homo, relictis parentibus, adhaeret uxori suae et cum ea una caro efficitur, ita Christus exivit a Patre et venit in mundum (*Joan.*, XVI, 28) propter Ecclesiam (2). « Matrimonium... ratum eam Christi D. unionem significat, qua se per gratiam animabus justorum communicat. Matrimonium vero consummatum eam repraesentat unionem, qua idem Dominus Noster per Incarnationem cum Ecclesia sese conjunxit, juxta Innocentii III responsum in cap. *Debitum, De bigamis* »; Benedictus XIV, *De syn.*, lib. XIII, cap. XXI, n. 4. Ob hanc repraesentationem matrimonium in se, quoque inter infideles, est sacramentum lato sensu, idest signum rei sacrae. Ad rem Leo XIII in Encyclica *Arcanum*, diei 10 Febr. 1880 (Alleg. I): « Etenim quum matrimonium habeat Deum auctorem fueritque vel a principio

1. Hanc theoriam trium matrimonii bonorum primus proposuit S. Augustinus (*can.* 10, *caus.* 27, *q.* 2, in Decreto), quem postea canonistae et theologi passim sequuti sunt.

2. S. Hieronymus in II *Gen.*

quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingentum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum. Quocirca Innocentius III et Honorius III, decessores Nostri, non injuria nec temere affirmare potuerunt *apud fideles et infideles existere sacramentum conjugii*. Testantur et monumenta antiquitatis, et mores atque instituta populorum, qui ad humanitatem magis accesserant, et exquisitiore juris et aequitatis cognitione praestiterant: quorum omnium mentibus informatum anticipatumque fuisse constat ut, cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate conjunctae. Hanc ob causam nuptiae apud illos non sine caeremoniis religionum, auctoritate pontificum, ministerio sacerdotum fieri saepe consueverunt. Ita magnam in animis, caelesti doctrina carentibus, vim habuit natura rerum, memoria originum, conscientia generis humani! Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum...(1). »

12. At matrimonium est liberum cuique (nisi naturâ quis sit impotens), et nemini obligatorium; ideoque caelibatus licitus, imo et potior est. Id paucis declaramus.

13. In primis est omnibus et singulis ab ipsa natura *jus* ad matrimonium, et generatim *inclinatio*, quod nemo negat, admissa matrimonii liceitate. Proinde nulla humana auctoritas potest cuiquam matrimonium absolute prohibere contra illius antecedentem voluntatem, nam haec prohibitio foret contraria juri naturali. Hinc iniquae prorsus sunt et a codice civilis nationis penitus eliminandae leges, quae arcent a conjugio pauperes, e. g., nisi probent se talem redditum habere, uti olim in nonnullis Germaniae partibus, vel nisi solvant talem pecuniae summam (n. 866). Ad rem Leo XIII in Encyclica *Rerum novarum*, 15 maii 1891: « In deligendo genere vitae non est dubium quin in potestate sit arbitrioque singulorum alterutrum malle, aut Jesu Christi sectari de virginitate consilium, aut maritali se vincolo obligare. Jus conjugii naturale ac primigenum homini adimere, causamque nuptiarum praecipuam, Dei auctoritate

1. Vide etiam D'Annibale citatum n. 17 et Taparelli, *Saggio teoretico di diritto naturale*, n. 1518 sequ.

initio constitutam, quoquo modo circumscribere, lex hominum nulla potest: *Crescite et multiplicamini* (*Gen.*, I, 28). » Diximus *absolute* quia competens auctoritas potest utique prohibere, imo et irritare matrimonium cum hac vel illa persona (*n.* 253 *sequ.*). Addidimus *contra suam antecedentem voluntatem*, quia post obligationem sponte assumptam competens auctoritas bene potest ei nuptias quascumque interdicere, seu adigere ut obligationem sponte susceptam servet (*n.* 16). Ex his apparet quo sensu matrimonium sit *de jure naturali* (4).

14. At *nemini est obligatio* contrahendi matrimonium. Antequam id demonstramus, animadvertimus indirecte et per accidens contingere utique posse, ut quis teneatur ad matrimonium ejusque usum, e. g., ad sedandam concupiscentiam, si nolit alia media adhibere, ad damnum reparandum, princeps ad impedienda bella civilia..... Praeterea Deus protoparentibus equidem praeceperat directe matrimonium ejusque usum, *Gen.*, I, 28: « *Crescite, et multiplicamini, et replete terram...* »; quibus verbis simul significavit suam voluntatem ut collata speciei humanae vis sese reproducendi, virtus seu ratio seminalis, de qua saepe S. Augustinus, in actum transiret, quin tamen praeceptum aliis imponeret. Sanchez, *De matr.*, lib. II, *Disp.* III, *n.* 4, aliique merito putant quod homines rursus, uti protoparentes, directe tenerentur, etiam post professionem religiosam, ad matrimonium ejusque usum, si, ex hypothesi, genus humanum, ad paucos redactum, periret, nisi Titius et Caja matrimonium contraherent et consummarent. Tandem plures censent citata verba Geneseos continere directum matrimonii praeceptum non solum pro protoparentibus, sed etiam pro specie humana, quamvis non pro singulis individuis. Hoc praeceptum, afficiens speciem tantum, erit sensu lato generica Dei voluntas, ut illa vis sese reproducendi transeat in actum, aut erit officium rectoris communitatis curandi (mediis indirectis) matrimoniorum celebrationem et foecunditatem, si populus deficiat: nam verum praeceptum cum obligatione quod afficiat speciem et nullum individuum, ne intelligi quidem potest. Quidquid de

1. S. Thomas, *Supp.*, q. 41, a. 1.

hoc sit, nos dicimus in praesenti generis humani statu nemini esse directam obligationem ineundi nuptias. Nam obligatio non est imponenda, nisi demonstretur: atqui haec obligatio non demonstratur. Dices: Deus vult conservationem et propagationem generis humani, ideoque etiam matrimonium ejusque usum, utpote medium necessarium. Respondemus Deum velle quidem conservationem et propagationem generis humani; sed ipse, relicta unicuique libertate, illam obtinet per inclinationem, qua fit ut plerique matrimonium contrahant et consumment. Dices ulterius: peccat qui damnum societati affert: atqui caelebs damnum societati affert. Respondemus peccare, qui affert societati damnum positivum, aliquid faciens, quod vergit in illius damnum, sed non peccare, qui affert societati damnum negativum, aliquid omittens, quod societati commodo est, nisi pro eo aliunde probetur obligatio illud faciendi: non enim tenemur ad omnia, quae commodo societati sunt. Jam vero caelebs damnum affert societati negativum, sed non ideo peccat, quia non probatur obligatio contrahendi et consummandi matrimonium. Imo aliquando caelebs magnum affert societati commodum, sive quia populus redundat, sive quia illud damnum cum usura aliis bonis compensat, quae difficilior aut minus plene obtinentur in statu matrimoniali. Huic argumento negativo accedit Christum D. et probabilior Apostolos, excepto S. Petro ante vocationem, matrimonium non contraxisse, et S. Scripturam cum Ecclesia docere caelibatum licitum esse, imo esse statum perfectiorem statu matrimonii etiam evecti ad dignitatem veri sacramenti, prout definivit Conc. Trid., *sess. XXIV, can. 40*. Exinde sequitur nullam humanam potestatem posse per se in praesenti humani generis statu quempiam adigere ad matrimonium; cogeret enim ad statum imperfectiorem. Quod si populus deficiat, legislator civilis curare potest et debet matrimoniorum celebrationem et foecunditatem mediis indirectis ideoque absque ulla obligatione, quia his mediis finem obtinebit, dum e contrario matrimonia directe imposita infelices exitus haberent (1).

1. Taparelli, *op. cit.*, n. 1118 *sequ.* et n. 1514 *sequ.*

15. Quamquam vero natura liberum unicuique relinquit contrahere matrimonium, vel in caelibatu ducere vitam, tamen nonnullas leges praescripsit servandas ab iis qui nuptias inire praefereunt, quas leges juris naturae complevit positive Deus aliasque addidit competens auctoritas humana. Fere similiter agit, e. g., auctoritas civilis pro ineundis contractibus civilibus; tu enim liber es contractum peragere, vel non, sed in illo efficiendo debes has vel illas leges adimplere. Exponere leges tum naturales tum positivas sive divinas sive humanas respicientes matrimonium, est objectum hujus tractatus.

16. Diximus caelibatum non esse illicitum, imò esse statum perfectiorem statu matrimoniali. Hinc Titius potest non solum illum servare, sed etiam ad illum se obligare, cum quisque possit, renuntians juri suo, se adstringere ad perfectiorem statum. Tunc igitur non poterit nuptias ullatenus inire, et si hanc obligationem prudens et volens assumpsit in foro externo, praesertim propter causam respicientem bonum commune, nil mirum, si competens auctoritas eum cogat ad obligationem servandam, ei interdicens nuptias quascumque. Hoc modo explicatur caelibatus religiosus et leges Ecclesiae circa ipsum. De his fusius theologi: heic indicavisse sufficiat.

17. Si autem quaeras quaenam sint differentiae inter contractum matrimonialem aliosque contractus, praecipuas ita complectitur D'Annibale, *Summula, etc.*, p. III, § 426: « 1° Inter mares tantum et foeminas, et plusquam inter unum et unam hodie constare non potest. 2° Cum ceteri contractus ex uno tantum latere, sive, ut aiunt, claudicare possint, hic nisi ex utroque latere constat, nullus infectusque est. 3° In contractu matrimonii ineundo nec humani legislatores, nec ipsimet contrahentes ea omnia possunt, quae in ceteris possunt: etenim illis non datur voluntatem (*P. II*, § 302, *not.* 30) supplere, si forte ex parte unius deficit, nec his (quia matrimonia et societatis et religionis summo opere intersunt) datur aliquid aleatorii in eis introducere, nec ab eis recedere, cum inita fuerint. Sed in primis contractus matrimonialis est suapte natura aliquid sacrum et sanctum *auctore*, quippe Deus contrahentes conjungit; *re*, quia corpora nostra sunt templum Spiritus Sancti;

fine, quia ad gloriam Dei cum primis pertinet; ac denique *mysterio*, nempe in Christo et in Ecclesia, quorum unionem significat ». Haec quidem de contractu matrimoniali in genere: nam contractus matrimonialis inter fideles ita repraesentat unionem Christi cum Ecclesia, ut sit verum ac proprie dictum sacramentum, de qua re infra.

18. Tandem notandum est factum celebrationis matrimonii, sicuti quodlibet factum, non praesumi, sed probari; at matrimonium semel celebratum, dummodo matrimonii species non desit, gaudere *favore juris*, ut traditur expresse in *cap. ult., De conditionibus...* aliisque textibus. Hic favor juris in eo consistit, ut matrimonium semel celebratum semper validum habendum sit, donec ejus invaliditas plene probetur. « Toleralius est enim, ait Innocentius III in *cap. 47, De testibus...*, aliquos contra statuta hominum (1) dimittere copulatos, quam conjunctos legitime contra statuta Domini separare. » Unde de matrimonio semel celebrato principium: *in dubio standum est pro valore matrimonii*; quod valet in utroque foro (2), et a fortiori si agatur de matrimonio fidelium, utpote sacramento. « Imo etiamsi hoc (matrimonium fuisse contractum) non constaret, sed matrimonium possessionem pro se ostendere posset, quod verificatur quando conjuncti bona fide putant se in vero et legitimo conjugio vivere, et ceteri nullum ex illa conjunctione scandalum patiuntur, quia arbitrantur eam esse legitimam; etiam in hoc casu praedictum principium valeret, et ab eodem recedere non liceret. Hoc S. C. saepe docuit et inculcavit, praecipue vero in instructione ad Vicarios Apost. Oceaniae Centralis missa ex decreto *Fer. IV, 18 Dec. 1872.* » Ita S. C. S. Officii in instructione ad Episcopum de Nesqualy, *an. 1877.*

19. Praestat referre verba instructionis ad Vicarios Apost. Oceaniae Centralis, quae hanc rem rite declarant: « Insuper E^{mi} PP. animadverterunt missionarios quoad matrimonia infidelium istius regionis videri in hanc etiam opinionem devenisse

1. Id est contra hominum testimonia firmitate necessaria destituta ad concludendum matrimonium jam contractum esse irritum.

2. S. Alphonsus, *Theol. Mor., lib., VI, n. 907*; Sanchez, *op. cit., lib. I, disp. XVIII, n. 5, sequ. cum communi.*

in dubio standum esse pro invaliditate matrimonii, idque adeo, ut pars quae petit baptismum, repelli debeat a baptismo, nisi aut se separet ab altera parte, aut matrimonium cum eadem renovet, etiamsi ea, quae baptismum petit, sit in bona fide, neque per eam stet, quominus matrimonium renovari nequeat; quae sane probari haud facile possunt. Nosti enim in matrimoniis contrarium vigere principium, hoc est : *in dubio standum esse pro validitate matrimonii*. Licet autem ab hoc principio aliquando recedere aequum sit, quando nimirum (ut plerumque contingit in matrimoniis infidelium) quaestio agitur de facto, utrum scilicet matrimonium fuerit unquam contractum, necne, nihilominus hoc etiam in casu non est continuo properandum ad principium contrarium. In primis enim videndum est utrum matrimonium, de cuius existentia missionarius dubitat, possessionem pro se ostendere merito possit. Hoc enim si contingat, perperam a missionario iudicaretur standum ei esse pro invaliditate, cum iura possessionis servanda sint, donec de contrario perspicue constet. Id autem E^{mi} Patres eo magis animadverti voluerunt, quod ex iis quae narras, apparet ejusmodi casus esse valde frequentes. Ais enim id saepe evenire, quod mulier quae baptismum petit, *in bona fide sit*, adeoque censeat se veram ac legitimam uxorem esse; itemque ceteros ex ejus cum viro suo conjunctione *nullum scandalum pati*, adeoque ipsos etiam censere eam in justo esse conjugio; virum autem infidelem, etsi nihil aperte dicat, nihilominus neque mulieris neque populi opinioni contradicere, cumque ipsa agere tanquam cum vera uxore : quae porro ejusmodi sunt, ut eorum conjunctioni matrimonii nomen et possessionem vindicare videantur. In hoc igitur statu regulare principium, quod : *in dubio standum est pro matrimonio*, reviviscat necesse est... »

20. Haec confirmantur ex jurisprudentia Sacrarum Congregationum Romanarum. Nam pleraeque causae matrimoniales initae pro obtinenda libertate, quae naufragium faciunt, in hunc scopulum offendunt : nam nullitas clare probata non est, et ideo tribunalia ecclesiastica actionem nullitatis rejiciunt.

21. Hoc principium : *in dubio standum est pro valore matrimonii*, fallit :

1° Si pro nullitate matrimonii sit favor fidei : nam « in re dubia in favorem fidei pronuntiandum esse, constans regula est »; ait Benedictus XIV in epist. *Probe te*, § 27, die 15 Dec. 1751, ideoque in casu nostro pro nullitate matrimonii. Idem principium confirmavit etiam S. C. S. Officii, die 19 Aprilis 1899 : « In dubiis iudicium sit semper in fidei favorem. » Hinc eadem S. C. in instructione *super dubiis de re matrimoniali a R. P. D. Episcopo S. Alberti in Canada propositis*, fer. IV, 9 Dec. 1874, docet: « Novit Amplitudo Tua hanc S.C., huic principio in-nixam, declarasse, casu quo polygamus infidelis a Christiana religione amplectenda detineatur eo quod una ex parte haec unam tantum concedat uxorem, ex alia vero parte ille vel retinere velit justae uxoris loco aliquam ex pellicibus, quae non est prima uxor, vel aliam ducere (quae tamen et ipsa religionem amplectatur), si de valore matrimonii prudenter dubitetur, posse missionarium hanc ei potestatem facere. » Id confirmatur quoque ex responso Urbani VIII. P. de Lugo, postea Cardinalis, petierat, utrum valida essent matrimonia quorundam Indorum, et ideoque utrum conversi ad fidem tenerentur accipere primam e pluribus, quas habuerant uxoribus, an possent ex his, quam mallent, eligere. « Pontifex, indicto consulto, dixit, quod ubi DD. sententiae utrinque probabiles intercederent, sequeretur opiniones, pro conditione locorum ac hominum, barbaris favorabiliores »; S. Alphonsus, *op. cit.*, lib. VI, n. 902 (1).

22. 2° Si matrimonium initum fuit ex metu juxta nonnullorum opinionem. Nempe si dubium sit facti, num revera matrimonium ex metu fuerit celebratum, omnes admittunt favorem juris esse pro matrimonio. At in dubio juris nonnulli putant favendum esse matrimonio, alii potius parti metum passae. Schmalzgrueber, *Jus Ecc. Un.*, lib. IV, tit. I, n. 401, ad rem haec habet : « Quod in dubio pro matrimonio pronuntiandum sit, verum est regulariter, non tamen semper, praesertim quando dubius valor propter metum est; tunc enim melius pronuntiatur contra matrimonium, tum quia coacta matrimonia difficiles habent exitus, tum vero quia valor matrimonii, injusto

1. Ballerini ad Gury, tom. II, n. 789.

metu contracti, metum passo inferret damnum irreparabile, inferenti vero auferret commodum inaufertibile. » Ita, e. g., matrimonium inter infideles metu initum haberine debet uti validum propter favorem matrimonii, an uti nullum propter favorem partis metum passae (n. 936)? Item quid de nuptiis inter fideles initis metu indirecto (n. 950 sequ.)? Ni fallimur, in primo casu applicanda est responsio Urbani VIII supra tradita; in altero autem standum est pro valore matrimonii (cit. n. 950 sequ.) (1).

23. Coronidis loco aliqua addimus de matrimonio inter B. M. V. et S. Josephum. In primis certum est fuisse in casu verum matrimonium juxta notionem superius datam, etsi ratum tantum (2). Nam 1° Sacrae Scripturae id aperte indicant; e. g., *Matth.*, I, 16, 19, 24, etc.; *Luc.*, II, 4, etc. Insuper ex *Matth.*, XIII, *Luc.*, III, *Joan.*, IV, patet Hebraeos vulgo putavisse Christum D. esse verum filium S. Josephi, quin vitiosam originem unquam objicerent; haec opinio oriri non poterat nisi ex facto publico celebrationis matrimonii inter parentes omnibus illis caeremoniis, quibus verum matrimonium inter Hebraeos contrahi solebat. Practerea S. *Matthaeus*, I, vult demonstrare Christum D. originem ducere ex Abrahamo et Davide : hoc autem demonstrat, seriem generationum deducens a Davide

1. Sanchez, *lib. III, Disp. XLV, n. 1*, et post ipsum De Lugo, *De just. et iure, Disp. XXII, n. 24*, docent matrimonia clandestina esse odiosa. Nempe probari debet matrimonium fuisse contractum : sed hoc semel probato, matrimonium stabit, donec illius nullitas evincatur.

2. Freisen, *op. cit., part. I*, opinatur non fuisse matrimonium, quia apud Hebraeos matrimonium consistebat in consummatione; D. Elias Philippe, *Canoniste contemporain, an. 1890, p. 144*, censet, ob eandem rationem, fuisse matrimonium, sed ordinis altioris et speciei distinctae; Gratianus, cohaerenter suae doctrinae, putat B. M. V. fuisse sponsam, potiusquam conjugem aut uxorem (n. 8 in nota); Canisius, *De Maria Deipara Virgine, lib. I, cap. 11*, cum aliis, hanc ponit inter quaestiones arbitrarias, quarum partem quamlibet amplecti ac tueri unicuique fas est. Sed nostra sententia est communis et certa, imo, juxta Suarez, *in 3 p. D. Thomae, q. 29, a. 2*, est de fide, quod non probat Sanchez, *op. cit., lib. II, Disp. XXVIII, n. 1*; et verum est, si sermo sit de fidei veritate definita, cum formalis definitio deficiat. Nostram sententiam fuse prosequuntur Palmieri, *De matr. Christ., thesi III*; Rosset, *De Sacr. Matr., n. 255 sequ.*; Benedictus XIV, *De festis B. M. V., cap. I*.

usque ad Josephum, virum Mariae : atqui hoc non demonstraret originem Christi D. a Davide, si inter S. Josephum et B. M. V. verum ac proprie dictum non intercessisset matrimonium. Tandem lex praecipiebat (*Num. XXXVI, 1 sequ.*) ut filiae haeredes nuberent agnato (1) : atqui B. M. V. filia haeres erat et haud dubium est quod legi parere voluerit. 2° Confirmatur ex Patribus, quos vide apud Rosset, *op. cit.*, n. 262 *sequ.* Hic auctor ostendit etiam illos Patres, qui in contrarium citantur, reipsa non negavisse in casu verum matrimonium, sed solum matrimonii consummationem. 3° Demum accedit ratio. Nam in Hebraeorum matrimonio erat : a) *Desponsatio*; b) post aliquod temporis spatium *deductio mulieris in domum viri*; c) demum, juxta communiter contingentia, *consummatio matrimonii* (2). Jam vero *desponsatio* longe probabilius fuit potius matrimonium de praesenti, quam sponsalia de futuro. Nam post hanc desponsationem et ante deductionem mulieris in domum viri, copula, cum tertia persona habita, censebatur adultera; habita inter ipsos sponso non censebatur fornicaria, sed maritalis, licet minus honesta, utpote indicans animum ad libidinem effusum, et proles legitima; tandem sponsus qui sponsam dimittere voluisset, ei, non secus ac legitimae uxori, libellum repudii dare debebat (3). Quod si contendas desponsationem fuisse sponsalia de futuro, tunc dicendum matrimonium de praesenti contractum fuisse in ipsamet mulieris deductione in domum viri; haec enim, maxime post sponsalia de futuro, satis exprimebat consensum matrimonialem, qui manifestari potest sive verbis sive factis (*n. 963 sequ.*). Nec objicias Hebraeos matrimonium reposuisse potius in sola ejusdem consummatione; nam respondemus nos in praesenti inquirere in quonam, juxta Hebraeorum legislationem seu scriptam seu consuetudinariam,

1. Patrizi, *De Evangeliiis*, diss. VI et diss. IX, cap. II, n. 1.

2. Attamen, saltem antiquitus, omnia aliquando unica etiam actione absoluta fuisse, non est dubium, e. g., in conjugio Tobiae et Sarae (*Tob.*, X, 17); item nec ulla dilatio intercessit, quantum res ferebant, inter desponsationem et acceptionem Rebeckae, uxoris Isaaci (*Gen.* XXIV, 51, 67).

3. Palmieri, *De matr. Christ.*, *Parergon ad thesim VI*; Patrizi, *De prima Angeli legatione ad S. Josephum*.

in se consideratam, matrimonium re ipsa consistebat, praescindentes ab erroneis Hebraeorum opinionibus. Atqui, nemo est qui deneget B. M. V. desponsatam fuisse S. Josepho et in ejus domum deductam. Ergo dicendum verum matrimonium de praesenti inter eos contractum fuisse; quod remansit ratum tantum, licet Hebraei, nato Christo D., consummatum putarent. Rationes autem congruentiae propter quas verosimiliter Christus D. nasci maluit ex virgine conjugata, vide apud Rosset, *op. cit.*, n. 267 *sequ.*; et singularissimam gloriam et dignitatem quae S. Josepho exinde obvenit, n. 276 *sequ.*

24. Cum vero pie credatur B. M. V. ante suum matrimonium non solum propositum habuisse servandae perpetuae ac perfectae castitatis, sed etiam votum, licet Hebraeis ignotum, vovisse (1), merito dubitatur quomodonam in hac pia hypothese licite potuerit cum hoc voto ad matrimonium accedere. Evidens est voto castitatis proprie opponi non matrimonium, sed matrimonii usum. Jam vero nonnulli putant B. M. V. id potuisse, quia addita fuit et acceptata conditio de non usu matrimonii seu de castitate servanda in conjugio. Sed, aliis omissis, similis conditio, juxta plures (n. 1009 *sequ.*), in discrimine ponit ipsam matrimonii validitatem. Praeferimus explicationem D. Thomae, in 4, *dist.* 30, q. 2, a. 1 *ad 1um*: « B. M. V., antequam contraheret cum Joseph, fuit certiorata divinitus quod Joseph in simili proposito erat et ideo non se commisit periculo nubens; nec tamen propter hoc aliquid veritati deperiit, quia illud propositum non fuit conditionaliter in consensu appositum; talis enim conditio, cum sit contra matrimonii bonum, scilicet prolem procreandam, matrimonium tolleretur ». Huic explicationi adhaeret Benedictus XIV, *l. c.*, n. 12.

25. Tandem de tempore quo B. M. V. et S. Joseph nuptias iniverunt, variae sunt quaestiones prorsus liberae. In primis plures (2) censent, momento Angelicae Annuntiationis, jam

1. Palmieri, *op. cit.*, *thesi III*; Benedictus XIV, *op. cit.*, n. 8 *sequ.*; alique passim.

2. Benedictus XIV, *op. cit.*, *cap. II*, n. 4 *sequ.*; Rosset, *op. cit.*, n. 278 *sequ.*; Palmieri, *op. cit.*, *Parergon ad thesim VI*; De Vit, *Vita di S. Giuseppe*.

celebratum fuisse matrimonium: e contrario, alii (1) putant tunc temporis sola inita fuisse sponsalia de futuro: *Antequam convenirent* (idest antequam B. M. V. deduceretur in domum viri) *inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. Joseph autem, vir ejus, cum esset justus et nollet eam traducere* (idest accusare), *voluit occulte dimittere eam; haec autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam* (idest eam in domum deducere); *quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est* (*Matth., I, 18 sequ.*). Primae sententiae argumenta validiora sunt, sed non peremptoria. Praeterea, licet plures affirmant B. M. V. in decimoquarto aetatis anno constitutam nuptias inivisse, tamen reipsa ignoratur quam aetate ipsa et S. Joseph matrimonium contraxerint; sed S. Epiphanius, *Haeresi* 51, merito reprehendit illos qui suo tempore affirmabant S. Joseph octoginta annos natum B. M. V. duxisse; quod ferme non modo gratuitum, sed et ridiculum est. Tandem tempore mortis Domini S. Joseph jam praemortuus erat, prout pia traditio docet et ex silentio Scripturarum de S. Joseph tempore mortis Domini satis colligitur; unde quae habet Gratianus, *cit. caus. 27, q. 2, can. 29*, post nonnullos etiam inter Patres, sensu carent.

§ 2. — *De matrimonii elevatione ad dignitatem sacramenti inter Christianos.*

26. Christus D. matrimonialem contractum, quem huc usque declaravimus, ad dignitatem veri ac proprie dicti sacramenti elevavit inter Christianos. Matrimonium scilicet suapte naturà, ideoque etiam inter infideles, est sacramentum lato sensu (*n. 11*); sed Christus D. voluit ut matrimonium Christianorum esset sacramentum novae legis in stricto sensu, idest signum rei sacrae conferens gratiam ex opere operato. Id fusius

1. Calmet, *Comm. ad cap. I Matthaei* et in *Diss. De S. Joseph B. V. viro*; Patrizi, *De evang., lib. III, diss. XV, cap. I*, et in *Diss. De prima Angeli legatione ad S. Josephum*; Didon, *La vie de Jésus-Christ*, cum Lamy, Petavio, Baronio, aliisque.

ostenditur in tractatu dogmatico; insuper nos nonnulla, data occasione, tangimus in Prolegomenis *De sacramentis in genere*; modo sufficiat veritates in mentem revocare.

27. Oeconomia Christi in hac elevatione haec fuit. Cum matrimonium natura sua, ideoque etiam inter infideles exhiberet aliquam speciem unionis Christi cum Ecclesia (*cit. n. 11*), Christus D. voluit ut matrimonium inter Christianos pressius hanc unionem exprimeret, ita ut amor viri erga mulierem exprimeret amorem sui erga Ecclesiam, et amor cum reverentia et subjectione mulieris erga virum exprimeret amorem cum reverentia ac subjectione Ecclesiae erga seipsum. Cum vero id esset impossibile sine gratia supernaturali, hinc matrimonio inter Christianos addidit gratiam; imo ipsi contractui matrimoniali indidit vim producendi ex opere operato hanc gratiam « qua naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret », ut ait Conc. Trid., *sess. XXIV* (1). Ita matrimonium in fieri inter Christianos elevatum fuit ad dignitatem sacramenti in stricto sensu, quod definivit Conc. Trid., *l. c., can. 1*: « Si quis dixerit matrimonium non esse vere ac proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo D. institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, A. S. » Matrimonium autem in facto esse inter Christianos est sacramentum lato sensu, quatenus magis firmum et usque ab initio gratia elevatum, unionem Christi cum Ecclesia exprimit pressius, quam matrimonium in facto esse inter infideles.

28. Ex dictis apparet Christum D. ipsi contractui matrimoniali inter Christianos indidisse vim producendi gratiam, et ita

1. Haec Apostolus ad *Eph. V.* Ex D. Paulo, *l. c.*, probatur quidem matrimonium inter Christianos esse signum rei sacrae in Christo et in Ecclesia, eique gratiam adnexam esse: sed non probatur vim producendi gratiam inditam esse ipsi contractui matrimoniali. Proinde argumentum ex Apostolo, *l. c.*, pro veritate sacramenti matrimonii non est plenum, sed completur ex traditione. Apostolus, *l. c.*, tradit oeconomiam hujus elevationis. Dr Freisen, *op. cit.*, rursus sustinet antiquos non habuisse matrimonium Christianorum ceu verum sacramentum; quod falsum esse, vide apud theologos et nominatim apud Palmieri, *Tract. de Matr. Christ.*

illum ad dignitatem sacramenti elevavisse. Exinde duo corollaria.

29. 1° Omne matrimonium validum inter Christianos habet rationem sacramenti, et ipsum matrimonium est sacramentum, ita ut inter contractum et sacramentum nulla sit realis distinctio. Ad rem Leo XIII in cit. *Encycl. Arcanum*: « Nec quempiam moveat illa tantopere a Regalistis praedicata distinctio, vi cujus contractum nuptialem a sacramento disjungunt, eo sane consilio ut, Ecclesiae reservatis sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque Principum civitatis. Etenim non potest hujusmodi distinctio, seu potius distractio probari, cum exploratum sit in matrimonio Christiano contractum a sacramento non esse dissociabilem, atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso sacramentum. Nam Christus D. dignitate sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit factus jure. Huc accedit quod ob hanc causam matrimonium est sacramentum, quia est sacrum signum et efficiens gratiam et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia. Istarum autem forma et figura illo ipso exprimitur summae conjunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se colligantur, quodque aliud nihil est, nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet omne inter Christianos justum conjugium in se et per se esse sacramentum, nihilque magis abhorreere a veritate, quam esse sacramentum decus quoddam adjunctum, aut proprietatem allapsam extrinsecus, quae a contractu disjungi ac disparari hominum arbitratu queat. » Eamdem veritatem Pius IX inculcaverat tum litteris ad Regem Sardiniae, 9 *Sept.* 1832, tum *Allocut.*, 27 *Sept.* 1832, unde desumptae sunt propositiones reprobatae in Syllabo, nempe *prop.* 66: « Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est »; et *prop.* 73: « Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium, falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur. »

30. 2º Christus D., elevans ad dignitatem veri sacramenti matrimonium baptizatorum, non mutavit naturam contractus, sed mutavit *ordinem*, quatenus illud reddidit supernaturale, ei adnectens vim producendi gratiam ex opere operato, ita ut matrimonium baptizatorum sit contractus supernaturalis, dum matrimonium non baptizatorum est contractus naturalis, etsi et ipse sacer et religiosus. Ad rem De Lugo, *De just. et jure, Disp. XXII, n. 392*: « Noluit Christus variare conditiones illius contractus, sed illum qualis erat, elevare, ut quoties validus esset in ratione contractus, inter baptizatos haberet etiam rationem sacramenti. » Quandonam autem validus sit, id pendet a lege divina seu naturali seu positiva et a lege humana competenti.

31. Quoniam vero « omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia » ut ait Eugenius IV in responsione *ad Armenos*, quaeritur quinam sit minister, quaenam materia et forma sacramenti matrimonii.

32. In primis sacerdos est verus minister *sacrarum caeremoniarum* quae contractui matrimoniali semper adnexae fuerunt; sed, quoad ipsum matrimonii sacramentum, theologicè certum est ministros esse ipsos contrahentes, qui simul sunt subjectum, non sacerdotem assistantem: nam contrahentes sunt ministri contractus, qui ipse est sacramentum. Opinio de sacerdote ministro sacramenti matrimonii, quam Benedictus XIV, *De Syn., lib. VIII, cap. XIII, n. 4*, dicit *valde probabilem*, post tot ac tantas S. Sedis declarationes, omnem probabilitatem amisit. Igitur parochus proprie *matrimonio assistit*; nempe parochus est pastor et pater spiritualis, coram quo oves et spirituales filii hunc complement vitae actum apprime solemnem post baptismum et primam communionem; et ipse suis precibus ac benedictione uberiores Dei gratiam super eos apprecatur, et simul ex Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. 1, de ref. mat.*, est testis auctorizabilis, ut aiunt, de inito conjugio: de qua re alibi. Hinc parochus, vel alius sacerdos, qui matrimonio assistit, non solum quoad ritum, sed quoad ipsum matrimoniale contractum, « *in multis comparatur ministro*, nec licite sua praesentia

et auctoritate firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri... » ; Benedictus XIV, *De Syn., lib. VIII, cap. XIV, n. 5.*

33. Deinde theologi valde haerent in materia et forma determinanda (1). Certe cum ipse contractus validus sit sacramentum, necesse omnino est materiam et formam sacramenti in ipsomet contractu valido reperiri. At vero postea DD. minime inter se conveniunt in quonam reponenda sint. Praeferimus illos qui dicunt materiam esse mutuam corporum traditionem; formam esse mutuam corporum acceptationem; et utramque in verbis, signis, nutibus, consensum matrimonialem exprimentibus, contineri sub alia et alia ratione; nam acceptatione completur contractus et ideo sacramentum, et proinde tunc verificatur illud: *accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum*. Ad rem Benedictus XIV in epistola ad Archiep. Goanum, 19 Mart. 1758 (Alleg. VII): « Mutua nempe ac legitima corporum traditio, verbis ac nutibus, interiorum animi assensum exprimentibus, materia; et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio, forma ». De iis fusius theologi.

34. Quandonam matrimonium inter Christianos ad dignitatem veri sacramenti evectum fuerit, DD. inter se non conveniunt. Nonnulli putant evectum fuisse, quando Christus D. *Matth., XIX, 6*, dixit: « *Quod Deus conjunxit homo non separet* »; alii, quando nuptias in Cana Galileae sua praesentia et primo miraculo sanctificavit, *Joann., III*; alii tandem post resurrectionem suam, quando apparens discipulis suis loquebatur de regno Dei (2). Leo XIII in cit. Const. *Arcanum* hanc quaestionem non solvit.

35. Diximus huc usque elevatum fuisse ad dignitatem sacramenti matrimonium *inter Christianos*. Nam matrimonium inter duos infideles certe non est sacramentum, nisi sensu lato (n. 14). Quod si uterque infidelis convertatur ad fidem et baptizetur, alii putant eorum matrimonium sacramenti dignitatem nun-

1. Palmieri, *De matr. thesi XI*; Sanchez, *op. cit., lib. II, disp. V*; Vasquez, *Tractat. De Sacram. matr., disp. III*; De Lugo, *De sacram. in gen., disp. II, n. 1 sequ.*

2. Vecchiotti, *op. cit., vol. III, § 74*; Pirhing, *op. cit., lib. IV, tit. I, n. 73.*

quam attingere ; alii eam acquirere, dum consensus post baptismum expresse vel tacite renovatur⁽¹⁾ ; alii statim acquirere per baptismi susceptionem absque ulla consensus renovatione. Haec quaestio adhuc libera est : at si conceptus supra declarati prae oculis habeantur, melius potest determinari. Nempe verum ac proprie dictum sacramentum, producens gratiam ex opere operato, est inter Christianos matrimonium in fieri : contractus scilicet matrimonialis, quando celebratur, producit gratiam ex opere operato ideoque, e. g., in sanatione in radice sacramentum adest, cum, obtenta sanatione, contractus matrimonialis incipit valere. Matrimonium in facto esse inter Christianos est sacramentum lato sensu, quatenus magis firmum ordinisque supernaturalis, melius repraesentat unionem Christi cum Ecclesia. Jam vero in casu nostro matrimonium in fieri nullum est ; sed non repugnat Christum D. ita res constituisse ut etiam hoc matrimonium in facto esse, suscepto ab utraque parte baptizate, gratiam produceret ex opere operato ; et revera ita Christum D. res constituisse ex eo probabiliter suadetur, quod secus sequeretur matrimonium nonnullorum baptizatorum, imo in locis missionum et initio Ecclesiae plurium baptizatorum, non esse sacramentum et ideo subijci potestati civili potiusquam ecclesiasticae. Ceterum matrimonium horum conversorum aequiparatur, quoad firmitatem, matrimonio inito inter baptizatos ; de qua re suo loco. Multo magis dubium est utrum veri sacramenti dignitatem acquirat, necne, matrimonium in infidelitate contractum, si ex duobus conjugibus infidelibus unus transit ad religionem christianam, remanente altero in infidelitate ; sed illud certum est, hoc matrimonium non gaudere eadem firmitate ac matrimonium christianorum. Pariter DD. disputant num matrimonium *inter fidelem et infidelem*, obtenta dispensatione ab impedimento dirimenti disparitatis cultus, sit sacramentum, aliis putantibus hujusmodi esse pro neutra, aliis pro parte tantum fidei. Nempe individuus contractus juxta nonnullos est sacramentum, sed gratia confertur tantum fidei, non infidei, obstante obice ; juxta alios non est sacramentum,

1. At vero consensus renovatio exigi prohibetur ; de qua re alias.

ideoque neutri gratia confertur, quae sententia communior est. « Eligat studiosus lector opinionem sibi magis gratam, cum pro utraque militent eximii theologi ac doctores »; Clericatus, *De matr., Decis. 4, n. 23* (1).

36. Post haec omnia matrimonium inter Christianos, posita ejus elevatione ad dignitatem sacramenti, potest definiri : *contractus legitimus inter marem et foeminam, individuum vitae consuetudinem afferens, a Christo D. ad dignitatem veri ac proprie dicti sacramenti Novae Legis evectus.*

37. Moralistae quaerunt, num in hoc sacramento locum habeat *prop.* 1^a damnata ab Innocentio XI : « Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis aut episcopalis »; ideoque num sit illicitum *ex hoc capite* contrahere matrimonium probabiliter vel certo invalidum. D'Annibale, *op. cit., p. 3, § 427*, negat, quia cum contractus heic sit principale, sacramentum vero accessorium, omnia ex contractu aestimari debent, non ex sacramento : « Is igitur qui irritas coit nuptias, contractum directe et in se invalidum facit (quod sacrilegio vacat proculdubio), sacramentum vero indirecte et per accidens ». Et in *nota 28*, pluribus AA. citatis, addit : « Adeoque sacrilegii non tenetur, qui contrahit simulate, quia non sacramentum simulat, sed contractum (Sanchez, *I, XI, n. 2*; Croix, *VI, I, n. 162*) ». Quod si alterum decipit, vel coeundi animum habet, a lethali *illic* nonnisi ex gravi causa, *hic* nunquam omnino excusatur : et si sacrum ritum adhibuit, nisi fecerit ex metu gravi, alicujus sacrilegii quoque tenebitur. Vide etiam quae dicimus *n. 909*.

1. Ballerini-Gury, *tom. II, n. 772*; *Canoniste contemporain, an. 1895, pag. 144 sequ.*

Articulus II

QUOTUPLEX DICATUR MATRIMONIUM

38. Si matrimoniale vinculum revera existit, matrimonium dicitur *validum* seu *verum*, *legitimum*, *ratum*, *consummatum*, *praesumptum*, *ad morganaticam*. Si vinculum non existit, dicitur *invalidum*, *attentatum*, *nullum*, *putativum*. Si solemnitates servatae sunt, habes matrimonium *publicum*; secus *clandestinum*, *conscientiae*, *civile*. Quid sit matrimonium *in fieri* et matrimonium *in facto esse*, jam satis constat. Haec breviter explicamus per ordinem.

39. *Validum* est matrimonium, si nullum obest impedimentum dirimens in sensu lato (n. 255), et appellatur etiam *verum*. Quod si neque impedimentum impediens adest, est validum et licitum; secus est validum, sed illicitum.

40. *Legitimum*, si vim nominis spectes, est matrimonium, servatis saltem legibus dirimentibus, celebratum (1); quo in sensu haec appellatio etiam matrimonio fidelium valido convenit. Sed hodie in sensu stricto matrimonium legitimum intelligitur matrimonium validum inter infideles, quod, nempe, initur inter duos infideles, salvis legibus dirimentibus juris divini seu naturalis seu positivi, et salvis quoque (n. 290 sequ.) legibus civilibus dirimentibus (2). Benedictus XIV, *De Syn., lib. VIII, cap. XII, n. 5*, haec habet : « Quamquam hodie nomine matrimonii legitimi et non rati communiter intelligamus matrimonium infidelium, olim tamen a juris canonici peritis etiam inter matrimonia fidelium fuisse hanc adhibitam distinctionem, ut alia dicerentur legitima et rata, alia rata dumtaxat, sed non legitima, testis est Gratianus qui in fine *qu. 1, c. 28*, loquens de conjugii fidelium, haec scribit : *Horum quaedam sunt legitima, velut cum uxor a parentibus traditur, a sponso dotatur et*

1. Congruit et jus romanum; nam matrimonium *legitimum* jure romano erat matrimonium initum inter personas quibus erat connubium (n. 3 in nota).

2. Gratianus in *can. 17, caus. 28, qu. 1* : « Conjugium legitimum est quod legali institutione vel provinciae moribus contrahitur. » Sebastianelli, *De re matr.*, n. 7.

a sacerdote benedicitur. Haec talia conjugia legitima et rata appellantur. Illorum vero conjugia qui contemptis omnibus illis solemnitatibus solo affectu aliquam sibi in conjugem copulant, hujusmodi conjugium non legitimum, sed ratum tantummodo esse creditur ».

41. *Ratum*, idest receptum, dici solet matrimonium inter fideles. Juxta Innocentium III in *cap. 1, De divortiis*, matrimonium ratum est matrimonium-sacramentum in sensu stricto, quod proinde est solum inter fideles, dum inter infideles est quidem matrimonium verum, sed non ratum. Igitur sensu magis proprio ratum dicitur fidelium conjugium validum et licitum, quia Ecclesia illud magis recipit et approbat undequaque. Sensu proprio appellatur ratum, si est validum, etsi illicitum sit, quia Ecclesia, recognoscens illud validum, jam recipit, et hoc sensu Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, matrimonia clandestina *rata* appellat. Sensu minus proprio nuncupatur ratum matrimonium, si est contractum in forma Tridentina, ubi decretum Concilii viget, etsi sit invalidum. Tandem in sensu improprio et latissimo dicitur ratum matrimonium fidelium, etiam nullum ob defectum formae Tridentinae. Ita, e. g., S. Poenitentiaria, die 13 *Martii* 1820, docet: « Matrimonia contracta coram civili magistratu, cum contrahentes ad legitimum suum pastorem aut ad alium sacerdotem ab eo delegatum recursum habere poterant, matrimonia fuerunt in sensu Ecclesiae clandestina. Matrimonia autem *rata*, licet irrita, clandestina impedimentum parere publicae honestatis..... (1) » Tandem matrimonium ratum saepe dicitur in oppositionem ad matrimonium consummatum.

42. *Consummatum* dicitur matrimonium legitimum aut ratum validum, si copula carnali perfecta deinde completum est. Sed quaenam requirantur et sufficiant ad matrimonii consummationem, suo loco explicabimus (2).

1. Feije, *De Imped. et Dispens. Matrim.*, n. 401 coll. 406; Corradus, *lib. VIII, cap. VII*, n. 30.

2. De partitione matrimonii in legitimum, ratum, consummatum vide Berardi, *tom. III, diss. I, quaest. I*. Praeterea supra n. 8, in nota explicavimus quid Gratianus nomine matrimonii *initiati* et *rati*, intellexerit.

43. *Praesumptum* matrimonium habetur quando, posito aliquo facto, jus praesumit illud initum fuisse praesumptione juris et de jure. Usque ad nostra tempora id locum habebat : 1° quando, inito matrimonio sub conditione de futuro contingenti et honesto, conjuges liberam copulam ponunt; 2° quando post matrimonium invalide initum ab impuberibus ratione aetatis, adepta pubertate, signa interveniunt ratificati consensus, cujusmodi sunt carnalis copula, oscula, amplexus, cohabitatio...; 3° quando inter sponso de futuro libera copula intercessit. Conc. Trid., sess. XXIV, cap. I, de ref. mat., statuens matrimonium esse nullum, nisi contrahatur coram proprio parochio vel alio sacerdote de parochi seu Ordinarii licentia, et coram duobus saltem testibus, haec praesumpta conjugia eo ipso suppressit. Proinde non amplius habentur in locis, in quibus viget decretum Tridentinum; praeterea etiam pro locis in quibus decretum *Tametsi* non est publicatum, Leo XIII suppressit non solum tertiam matrimonii praesumpti speciem, sed probabiliter etiam duas primas; de qua re fusius in suis locis.

44. *Ad morganaticam* appellatur matrimonium, quando vir nobilis, praesertim post susceptos ex nobili uxore liberos, alteram ex humiliore conditione ducit, servatis omnibus Ecclesiae legibus et solemnitatibus; ea tamen lege, ut uxor et filii, ex eo matrimonio habiti, nil sibi juris ex eo acquirere possint, praeterquam ad ea quae in contractu nuptiali conventa fuerunt. Hinc uxor et filii non admittuntur plene in familiam viri, nec assequuntur nobilitatem et titulos dignitatis familiae, nec filii succedunt in universam patris haereditatem. Haec conditio respicit civiles matrimonii effectus, per se honesta est et ab Ecclesia recipi potest et de facto recipitur in locis ubi lex civilis eandem admittit. *Morganaticum* est vox germanica (nam in Germania praesertim haec matrimonia in usu sunt), ducta a *morgen*, matutinum, et *gabe*, donum; quia nempe uxor et filii contenti esse debent solo illo dono, quod sibi ab initio, quasi matutino die nuptiarum, tribuitur. A nonnullis dicitur etiam *disparagium* idest matrimonium inter dispaes, et opponitur *aparagio*, idest matrimonio inter pares; aliquando appellatur

etiam matrimonium *sinistræ manus*, et a Gallis *ad legem salicam* (1).

45. *Invalidum* seu *nullum* aut *irritum* est matrimonium, si aliquod est impedimentum dirimens sensu lato. Et dicitur *attentatum*, si utraque vel alterutra pars cum scientia impedimenti praesertim dirimentis illud inire ausa sit : nam attentare est actum scienter ponere lege prohibitum, praesertim invalidum. Praeterea inter matrimonium *nullum* et *irritum* est aliqua differentia, si proprie loqui velimus. Nam *nullum* est si adeo est invalidum, ut nec speciem matrimonii (*n. sequ.*) habeat; *irritum*, si est invalidum, sed matrimonii specie non caret.

46. Matrimonium invalidum aliquando dicitur habere *speciem* seu *figuram* matrimonii, aliquando eam non habere. Juxta nonnullos *species* seu *figura* matrimonii consistit in expressione consensus matrimonialis, licet hic vinculum non producat ob aliquod dirimens impedimentum. Unde in hac sententia matrimonium, licet invalidum, habet speciem seu figuram matrimonii, si consensus matrimonialis expressus fuit, secus non habet (2). Sed ex dictis res melius determinanda est. Nempe in genere dici potest *speciem* seu *figuram* matrimonii consistere in *expressione consensus, servata forma substantiali* : nam forma substantialis dat speciem, aut, si mavis, *species* et *forma* idem est. Atqui forma substantialis, ubi viget decretum *Tametsi* Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, est forma Tridentina; ubi non viget, est talis expressio quae jure naturae sufficiat. Ergo in locis in quibus non viget cit. decretum, matrimonium habebit *speciem* seu *figuram* matrimonii, si mutuus consensus matrimonialis expressus fuit ita, ut jure naturae satis sit, etiam clandestine, licet ob aliquod dirimens impedimentum sit invalidum : secus hac quoque specie seu figura carebit, et erit merus concubinatus. In locis autem in quibus viget cit. decretum, matrimonium habebit *speciem* seu *figuram* matrimonii, si in forma Tridentina initum fuit, licet ob dirimens impedimentum validum non sit : secus nec speciem, nec

1. Scavini, *op. cit.*, tom. III, n. 994.

2. Feije, *op. cit.*, n. 406, 768, 783.

figuram matrimonii habebit et merus concubinatus rursus dicendus erit. Quid vero si forma Tridentina servata fuerit, sed aliquo defectu essentiali laboret, e. g., si deinde constet parochum non esse proprium? Putamus adesse speciem seu figuram matrimonii, nam habetur species seu figura formae. At matrimonium a parte infideli vel haeretica cum parte baptizata sive catholica sive acatholica, etsi nullum ob defectum formae tridentinae, dicitur habere figuram vel formam matrimonii, si juxta mores regionum matrimonium legitimum reputatur (*n.* 432). Valde autem interesse poterit dignoscere utrum matrimonium, etsi nullum, gaudeat specie matrimonii, necne. Nam 1° si matrimonium habet speciem seu figuram matrimonii, locum habet principium : *in dubio standum est pro valore matrimonii*; secus hoc principium non applicatur ideoque nullo judiciali processu opus est ut partes, e. g., matrimonio civili implicatae, separari et aliud matrimonium contrahere valeant. 2° Si matrimonium habet speciem seu figuram matrimonii obtineri facilius potest sanatio in radice, quae secus difficiliter conceditur. At nostris diebus S. Poenitentiaria non raro elargitur hanc in radice sanationem pro matrimonio civili, quod ex dictis speciem aut figuram matrimonii non habet; sed de hoc alias.

47. *Putativum* est quod ab ipsis conjugibus, vel saltem ab alterutro bona fide habetur validum, et reipsa est invalidum ob latens impedimentum dirimens. Hoc matrimonium non solum gaudet favore juris, sed insuper satis est pro liberorum legitimitate; quod suo loco fusius explicamus.

48. *Publicum* est illud, quod in facie Ecclesiae publice initur, factis publicationibus, et in forma praescripta ab Ecclesia. Et si accedant etiam solemnitates accidentales, uti benedictio sollemnis, festiva traductio sponsae in domum mariti, etc., nuptiae appellantur *solemnnes*, ex Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. X, de ref. matr.*

49. *Clandestinum* est illud quod *clam*, idest secreto, initum fuit : multiplex esse potest. 1° Dicitur clandestinum matrimonium, si neglectae fuerint publicationes, licet deinde matrimonium publice factum sit in ecclesia et in forma praescripta; sed improprie tantum haec appellatio tali matrimonio applicatur.

Proposito dubio : « An omissis edictis, hujusmodi matrimonium dicatur clandestinum, prolesque illegitima, veluti si sine testibus et parochio contraheretur »; S. C. C. in *Hieracen.*, an 1587, respondit : « Non dici (clandestinum), sed contrahentes incidere in poenam excommunicationis in constitutionibus synodalibus propositam ». 2° Aliquando appellatur clandestinum etiam matrimonium *conscientiae*, quando scilicet publicationes fuerunt dispensatae et forma substantialis servata est, sed matrimonium cum permissione Ordinarii contractum est non in ecclesia publice, sed secreto; quod matrimonium potius *occultum*, quam *clandestinum* proprie diceretur. 3° Nuncupatur quoque clandestinum matrimonium, si contrahitur, servata forma substantiali, sed spreta accidentali; e. g., nupturientes una cum testibus sub aliquo praetextu convocant parochum et coram ipso et testibus exprimunt consensum maritalem; aut in locis in quibus decretum *Tametsi* non viget, matrimonium contrahunt absque ullo interventu auctoritatis ecclesiasticae. 4° Tandem sensu proprio ac stricto appellatur clandestinum matrimonium, si forma substantialis Tridentina servata non fuit in locis in quibus servanda est. In ultimo casu matrimonium clandestinum est nullum; in primis tribus validum; in altero etiam licitum. Quod si clandestinum conjugium coram magistratu civili, servatis legibus civilibus contrahatur, dicitur *civile*. De hoc civili matrimonio loquemur in appendice hujus tractatus.

CAPUT II

DE IIS QUAE MATRIMONIUM ANTECEDUNT

50. Moribus Germanorum statutum erat ut matrimonium iniri non posset, nisi praevis sponalibus (1). Id Ecclesia nunquam recepit, sicuti nec jus romanum, nec recentiora jura, ita ut nuptiis sponsalia praemittere, liberum omnino sit. At sunt alia plura, quae, ad normam sacrorum canonum, praemit-tenda sunt, ut matrimonium rite in Ecclesia celebretur, ne scilicet fideles ad matrimonii sacramentum accedant aliquo impedimento detenti aut sine debitis dispositionibus. Haec omnia sub distincta sectione, exponere modo debemus.

SECTIO I

DE SPONSALIBUS

Articulus I

DE SPONSALIIUM NOTIONE

51. Sponsalia, si vim nominis spectes, dicuntur a *spon-dendo* seu *spon-te promittendo*, ut monet Ulpianus, *l. 2 ff. De sponsalibus*. Nam mos fuit veteribus stipulari sibi futuram uxorem ab eis, sub quorum potestate erat, v. g., parentibus, tutoribus..., qui eam spondebant, seu spon-te promittebant. Hinc jure romano mulier, ante celebrationem sponsalium, dicebatur *sperata*; contractis sponsalibus, quae spondebatur

1. Esmein, *Le mariage en droit canonique*, part. II, tit. I, pag. 103.

sponsa, aut etiam *promissa*, aut *dicta* vel *pacta*; cui spondebatur *sponsus*; qui spondebat *sponsor*; dies quo spondebatur *sponsalis*; totus vero apparatus et contractus *sponsalia* (1). In jure sponsalia appellari quoque solent *desponsatio*, *spes nuptiarum*, *fides*, etc. Quoad rem vero sponsalia, in jure praesertim canonico, aliquando indicant matrimonium ratum non consummatum, v. g., *cap. 13, De praesumptionibus*; *cap. 2, et ult., De sponsa duorum*; *cap. 22, 31, De sponsalibus*...; sed saepius et magis proprie significant contractum de ipso matrimonio postea ineundo; et optime definiuntur: *mutua futuri matrimonii promissio* (2). Jura ad confusionem evitandam illa appellant *sponsalia de praesenti*, haec *sponsalia de futuro*. Vocabula *sponsalia*, *sponsus*, *sponsa* sine addito in jure intelligi debent de sponsalibus et sponsis de futuro, et in materia odiosa vel indifferenti non extenduntur ad *matrimonium*, *maritum*, *uxorem*, bene vero in materia favorabili, nisi aliud constet. Viceversa vocabula *matrimonium*, *maritus*, *uxor* in materia odiosa vel indifferenti non comprehendunt sponsalia et sponso de futuro, bene vero in materia favorabili, nisi aliud constet (3). Nos in praesenti loquimur de sponsalibus proprie dictis, idest de sponsalibus de futuro.

52. In definitione dicitur *promissio*, sine qua sponsalia non intelliguntur. Promissio, inquam, *ab una parte facta alteri, et acceptata*, quia promissio non acceptata nil prodest. Haec promissio debet esse *mutua*, nempe requiritur promissio intuitu repromissionis, et repromissio ratione promissionis: secus non sponsalia, sed merus contractus promissionis habebitur, qui

1. L. 2, 3, ff., *De sponsalibus*; l. 7, ff., *De verb. sign.* Verba quibus sponsalitia promissio antiquitus fieri solebat, haec erant: *Spondesne? Spondeo*. Unde vocabulum *sponsalia*.

2. Schmalz., *Jus Can. Un., lib. IV Decret., tit. I, n. 1 sequ.*; Pirhing, *Jur. Can., lib. IV, tit. I, n. 1*; Reiffenstuel, *Jus Can., lib. IV, tit. I, n. 2 sequ.*; D'Annibale, *op. cit., p. III, § 303, 3^a edit.*; Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 46, n. 23; Instructio Austriaca, § 2. In l. 1 ff., *De sponsalibus*, sponsalia definiuntur: *Mentio et repromissio futurarum nuptiarum*; et a Nicolao I in resp. ad Bulgaros, *can. 3, c. 30, q. 5: futurarum nuptiarum promissio*. Sed definitio a nobis data cum communi magis completa est et in illo *mutua* natura sponsalium maxime indicatur.

3. Sanchez, *op. cit., lib. I, disp. I, n. 2 sequ.*; Rosset, *op. cit., n. 824.*

potest quidem promittentem obligare sub gravi, ut docet et illustrat Reiffenstuel, *Jus Canon.*, lib. IV, tit. I, n. 17 (1), sed non parit impedimentum publicae honestatis. Aliquando autem ii plures actus, quibus sponsalitiis contractus coalescit, omnes simul implicite ponuntur; e. g., si Titio dicenti: *Vis mecum sponsalia contrahere?* Sempronia respondeat: *Volo, jam habes vera sponsalia.* Exinde apparet sponsalia constituere contractum bilateralem, ex quo utraque pars aequa jura ac aequales obligationes habet.

53. Ex hac sponsalium definitione manifeste sequitur sponsalia non esse in sequentibus casibus:

1° Si partes desiderium tantum, utcumque vivum et ardens, vel propositum tantum contrahendi nuptias significaverint vel fuerit inter easdem simplex tractatus seu negotiatio de futuro matrimonio, quia deest promissio. Plura exempla habes infra n. 80 (2).

54. 2° Si una pars promittit matrimonium alteri, sed mediante tertia persona, quae sine mandato acceptat et repromittit; vel promittit tertiae personae in favorem alterius partis. Hinc sponsalia non sunt, si Titius, e. g., dicit Maevio: *Promitto sorori tuae Cajae matrimonium*, et Maevius nomine Cajae sine mandato acceptat et repromittit. At Titius tenetur in conscientia Cajam ducere, et Maevius debet, quantum potest, curare ut contractus a Caja ratus habeatur, quia promissio facta nomine tertiae personae sine ejus mandato resolvitur in promissionem curandi ut eadem persona contractum ratum habeat (3). Haberentur autem sponsalia, si Caja deinde, consensu a Titio non revocato, ratam habeat acceptionem et repromissionem Maevii, simul significans Titio suam ratihabitionem. Haec autem sponsalia valerent non a momento inita-

1. « Si grave inde damnum sequatur et cum solemnitate sit facta »; Pirhing, *op. cit.*, lib. IV, tit. I, n. 1.

2. D'Annibale, *op. cit.*, p. III, § 506, not. 7.

3. Vecchiotti, *op. cit.*, vol. III, § 55 in fine; Sanchez, *op. cit.*, lib. I, disp. XXIV; Glossa in cap. 10, *De sponsalibus*.... v. *Tam patres*: « Qui factum alienum promittit, non obligatur; tamen hic factum suum potius promiserunt (patres contrahentes sponsalia nomine filiorum) ut procurarent bona fide ut filii contraherent... »

rum promissionum inter Titium et Maevium, sed a momento significatae ratihabitionis, quia tunc habetur partium in idem matrimonium futurum consensus seu contractus sponsalitiis. Est unica exceptio, si tamen exceptio dici potest : nam sunt sponsalia, si Titius, e. g., promittit Cajae matrimonium, et parentes sine mandato acceptant et repromittunt nomine filiae praesentis et tacentis, quia praesumitur filiam silentio suo approbare acceptationem et repromissionem parentum. Sed de hac re fusius n. 83. Pariter nec sunt sponsalia, si Titius, e. g., dicit Cajae : *Voveo me te ducturum*, et Caja acceptat et repromittit ; vel dicit Cajae parentibus : *Promitto vobis me ducturum vestram filiam*, et ipsi una cum Caja acceptant et repromittunt. At Titius, urgente Caja, tenetur in conscientia nuptias inire, in primo exemplo ratione voti, in altero ratione promissionis parentibus factae.

55. 3^a Si una pars promittit matrimonium personae incertae et indeterminatae, e. g., si Titius dicit duabus sororibus : *Spondeo me ducturum unam ex vobis*, et illae acceptant et vicissim pollicentur, ut si quam ex ipsis elegerit, illa sit ipsi nuptura. Rursus in casu est simplex matrimonii promissio, qua Titius debet unam ex illis eligere, quae vicissim debet in matrimonium consentire, sed non sunt sponsalia. Hinc Bonifacius VIII, *cap. ult., De sponsalibus...* in 6°, tradit ex his promissionibus incertis et indeterminatis non oriri impedimentum publicae honestatis (1). Tantum si Titius rem habet cum una, plures probabilius censent sponsalia esse et valere cum illa, quia cum matrimonium sit impossibile cum alia, obstante impedimento affinitatis, Titius tenetur ex promissione ad illam ducendam, quae vicissim tenetur sola inter alias sorores Titio nubere, ideoque promissio et repromissio evasit certa et determinata (2). Cum vero graves AA. contrarium sentiant (3),

1. Vecchiotti, *op. cit.*, vol. III, § 48; Giovine, *De disp. matr.*, tom. I, § 182; Sanchez, *op. cit.*, lib. I, disp. XXVI, n. 6; Schmalz., lib. IV, tit. I, n. 35; Rosset, *op. cit.*, n. 830.

2. Schmalz., *l. c.*, n. 36, aliique plures apud ipsum; Giovine, *l. c.*

3. Sanchez, *op. cit.*, lib. I, disp. XXVI, n. 13; Barbosa in *cap. 10, de sponsalibus*; Glossa in *idem cap.*, v. *Quam filii sub juramento*.

sponsalia neque cum illa valere probabilis sententia est (n. 58). Quod si Titius illis sororibus dicit: *Promitto matrimonium illi ex vobis, quae certum obsequium mihi praestiterit*, aut quid simile, et illae repromittunt, sponsalia cum unaquaque sunt veluti conditionata. Conditio autem verificatur pro illa, quae prior obsequium illud praestitit, et si ambae simul, Titius potest eligere inter ipsas (1).

56. 4° Si una pars promittit matrimonium alteri, quae non acceptat. Imo in hoc casu promittens nullatenus tenetur ad matrimonium ineundum, cum promissio non acceptata non obliget. Quid si altera pars tacet? Certe non sunt sponsalia (2), quia taciturnitas non secumfert repromissionem (n. sequ.). An importet acceptationem, ideoque promittens teneatur saltem promissione simplici (nisi in promittendo intenderit sponsalia), DD. inter se non conveniunt. Alii affirmant, quia « qui tacet consentire videtur » ex *reg. 43 juris in 6°*; alii negant, quia in re tanti momenti « invitum accipere debemus non eum tantum qui contradicit, verum eum quoque qui consensisse non probatur » *l. 8 ff. De procurat.* Proinde haec simplex obligatio in casu, stante hac controversia, urgenda non foret. Sed haec vix practica sunt.

57. 5° Si una pars promittit matrimonium alteri, quae acceptat, sed non repromittit. Nonnulli quidem putant adesse in hoc casu vera sponsalia, quia acceptatio secumfert repromissionem (3). Id verum est, quoties pars acceptat *sponsalia*: insuper aliquando etiam acceptatio promissionis matrimonii posset ex circumstantiis significare repromissionem (4). At in genere et per se falsum est acceptationem promissionis matrimonii implicare repromissionem, quia jus (ex promissione acceptata) ad matrimonium stare utique potest sine obligatione

1. Schmalz., *l. c.*, n. 39.

2. Santi, *Praelect. Juris Can.*, lib. IV, tit. I, n. 14; Reiff., *op. cit.*, lib. IV, tit. I, n. 42; Vecchiotti, *l. c.*, § 51; Giovine, *l. c.*, § 183; Lehmkühl, *op. cit.*, vol. II, n. 657; Schmalz, *l. c.*, n. 40; Engel, lib. IV, tit. I, n. 3.

3. Pontius, *De matr.*, lib. XII, cap. IV, n. 10; Bangen, *Inst. Pract.*, tit. I, pag. 37-38.

4. Schmalz., *l. c.*, n. 45.

(ex repromissione). Unde probabilius, in casu proposito, sponsalia nulla sunt, nisi ex circumstantiis probetur acceptantem eo ipso repromisisse (1). Si autem quaeras, num in hoc casu promissio pariat in promittente obligationem, respondemus, in foro interno rem pendere ab ejus intentione in actu promissionis. Si enim ipse sponsalia inire intendebat sua promissione, nulla est obligatio, quia ejus promissio implicitam habet conditionem: *si altera pars repromittat*, quae verificata non est. Si vero ipse promisit matrimonium ex parte sua mere gratuito, non intendens sponsalia, promissio valet et obligat, sed impedimentum publicae honestatis non producit, quia sponsalia non adsunt. In foro externo praesumitur promittentem intendisse sponsalia, ideoque non datur actio sponsalium, nec per se ulla alia actio (2). At illud verum est, aliquando in foro externo praesumi repromissionem mulieris, ideoque ipsa sponsalia. Nempe si promissio viri, aut verba, vel signa dubia sponsalium contractorum concurrunt cum copula mulieris honestae et praesertim virginis honestae, praesumuntur sponsalia inita fuisse. Nam mulier honesta, et praesertim honesta virgo, non censetur copulae consentire, nisi in veris sponsalibus, quibus tutior redditur de futuro matrimonio (3). Haec praesumptio cessat, si mulier non est honesta, quia haec potest consentire etiam extra sponsalia. « Hinc ob corruptos praesertim in aliquibus regionibus populi mores factum est, ut in omnibus ferme controversiis in S. C. C., nostra aetate, propositis, causae de validitate sponsalium naufragium fecerint, licet copula carnalis interfuerit, et eam prae-

1. Ita communissime DD; Schmalz., *l. c.*, n. 41; Scavini, *l. c.*, n. 782; Giovine, *l. c.*, § 183; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 836; Sanchez, *lib. I*, *disp. V*, n. 5; Reiff., *l. c.*, n. 17; Santi, *l. c.*, n. 12; De Angelis, *Praelect. Juris Can.*, *lib. IV*, *tit. I*, n. 2; D'Annibale, *op. cit.*, *p. III*, § 506; Vecchiotti, *l. c.*, § 50; Marc, *op. cit.*, n. 1969; Pirhing, *l. c.*, n. 3.

2. Sanchez, *op. cit.*, *lib. I*, *disp. V*, n. 1 *seq.*; Schmalz., *l. c.*, n. 41 *sequ.*; Giovine, *op. cit.*, *tom. I*, § 183; Santi, *l. c.*, n. 12; Reiff., *l. c.*, n. 41; Marc, *l. c.*; Engel, *l. c.*, n. 2.

3. Sanchez, *op. cit.*, *lib. I*, *disp. XXII*, n. 6; Vecchiotti, *op. cit.*, *vol. III*, n. 50; Santi, *op. cit.*, *lib. IV*, *tit. I*, n. 21; Reiff., *op. cit.*, *lib. IV*, n. 68; et S. C. C. pluries. At non omnes eodem modo rem explicant.

cesserint amatoria verba et familiaris frequens conversatio » ; Santi, *Praelect. Juris Canon.*, lib. IV, tit. I Praeterea est praesumptio juris tantum pro foro externo. Hinc in foro interno, si sponsalia revera inita non fuerunt, sponsalia nulla sunt : e. g., si vir promisit, mulier acceptavit et sui corporis copiam fecit, quin tamen de facto repromitteret ; et etiam in foro externo, si id sufficienter probetur ; e. g., si mulier, sustinens sponsalia, fatetur se non repromisisse (1). Huc usque de notione sponsalium.

58. Hic sponsalitiis contractus praemittitur matrimonio, non quidem ut hoc valeat, cum matrimonium possit licite et valide contrahi, et non raro contrahatur etiam sine sponsalibus, sed ut certius moraliter sit : atque ita parentes inter sponso honestas relationes et amoris ac benevolentiae signa facilius et licite admittant. Sicuti aliquibus contractibus majoris momenti aliquando praemittitur contractus de ipso contractu ineundo, ita et matrimonium aliquando sponsalia praecedunt, frequentius praeteritis moribus, rarius nostris. Quoniam vero sponsalia aliquo modo matrimonii libertatem laedunt, quoties eorum existentia probabiliter dubia est, sive dubio juris, e. g., muliere non repromittente, viro rem habente cum una ex sororibus, quibus matrimonium promiserat, sive dubio facti, e. g., an vir promiserit, an repromiserit mulier, semper pro libertate pronuntiandum est. Ad rem folium S. C. C. in *Romana seu Comensi Sponsalium*, 24 nov. 1781 « ... Est vulgata canonici juris censura, qua communiter receptum habetur sponsalia, utpote quae maximum nativae ingenui hominis libertati vulnus inferunt, adeo rigide adeoque perfecte locupletissimis undique probationibus esse evincenda, ut nullum ambigendi locum relinquunt, juxta Glossam ab omnibus receptam in *cap. Mulieri De jurejur.*..., ita ut quolibet etiam dubietatis anfractu pro omnimoda sponsalium exclusionem sit pronuntiandum, ut... apposite docet Rota in *Ferrariensi Sponsalium*, 18 Mart. 1748, § 2, *coram Bussio*; et in *Pampilonensi Sponsalium*, 28 Junii 1754, § 3 ; et 25 Nov. *ejusd. anni*, § 1, *coram Borul.* ».

1. Reiff., l. c.

Articulus II

DE REQUISITIS PRO SPONSALIIUM VALORE

59. Haec facile deducuntur ex notione data et analoga sunt in omnibus contractibus. Nempe pro validitate sponsalium tria requiruntur et sufficiunt; 1° ut matrimonium futurum sit validum et licitum undequaque; 2° ut utraque pars habeat verum consensum; 3° ut exterius illum exprimat. De singulis breviter.

§ 1. — *De primo requisito, nempe ut matrimonium futurum sit validum et licitum.*

60. Sane promissio de re impossibili aut de re illicita viribus caret; sufficit autem ut matrimonium sit validum et licitum tempore quo celebrari debet matrimonium, licet sit invalidum et illicitum tempore quo sponsalia fiunt, ut patet exemplo sponsalium impuberum. Nonnulli quidem censent, si matrimonium foret validum, sed illicitum, etiam sponsalia esse illicita, sed valida, ac proinde producere impedimentum publicae honestatis. Immerito prorsus : nam ex *reg. 69 juris*, in 6° aliisque similibus : « in malis promissis fidem non expedit observari ». Vide etiam *cap. ult., De pactis*; *cap. 1 et 28, De jurejurando*; *reg. 58 juris*, in 6°.... Unde sponsalia, etiam jurata, et sequuta copula, de matrimonio illicito, sunt prorsus nulla (1). Ut vero hoc primum requisitum melius determinetur, consideremus varios casus qui dari possunt.

61. Aliquando matrimonium inter partes hic et nunc esset invalidum aut illicitum, ex causa tamen temporanea, quae nempe certo tempore cessabit. Hoc in casu sponsalia valent, si partes intendunt matrimonium contrahendum post illius causae cessationem, quod intendisse praesumitur; non valent,

1. D'Annibale, *op. cit.*, p. III, § 505; Reiffenstuel, *op. cit.*, lib. IV, tit. I, n. 19; S. Alphonsus, *op. cit.*, lib. III, n. 644; De Angelis, *op. cit.*, n. 2, in fine; Marc, *op. cit.*, n. 1950; Giovine, *op. cit.*, tom. I, § 179; Instructio Austriaca, § 3; Pirhing, *l. c.*, n. 9.

si intendunt matrimonium contrahendum ante cessationem. Nam in genere promissio rei illicitae aut impossibilis valet, si res illa aliquando futura sit possibilis et licita, et promissio fiat nunc pro tunc. Hinc, e. g., stant sponsalia de matrimonio ineundo post tempus vetitum; item inter duas personas ligatas voto simplici castitatis ad tempus, aut inter liberam et ligatam valide et licite promitti potest matrimonium tunc ineundum, cum voti religio non amplius obligabit (1).

62. Aliquando causa quae matrimonio obest, non est proprie temporanea, seu certo tantum tempore duratura, sed tamen cessare per se potest citra ullam dispensationem, licet ignoretur num et quando. Hoc in casu valida sunt sponsalia inter partem catholicam et partem infidelem vel haeticam cum clausula : *post meam conversionem*, et pars acatholica tenetur vel baptismum recipere, vel ejurare haeresim : id enim, promittens nuptias, implicite promisit (2). Dubium est num valeant sponsalia inter raptorem et raptam sub illius potestate adhuc constitutam. Nonnulli negant, quia Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. VI, de ref. mat.*, irritans matrimonium inter ipsos, a fortiori irritavit sponsalia (3); alii affirmant, quia ante Conc. Trid. valida erant in casu matrimonium et sponsalia; Concilium autem, *l. c.*, loquitur de matrimonio, ejusque verba, utpote odiosa, ad sponsalia extendi non debent; unde sponsalia adhuc valent (4). Prior sententia est longe probabilior et Molina, *De just. et jur., tract. III, disp. CV, n. 22*, citat pro sponsalium nullitate responsionem Congregationis Romae deputatorum ad respondendum dubiis circa definitiones Conc. Trid. obortis. Parochus in casu consulat Ordinarium. Ceterum in foro externo mulier, sub potestate raptoris adhuc constituta, non praesumitur consentire in sponsalia, nisi aliud constet.

1. Giovine, *l. c.*; Marc, *l. c.*; Schmalz., *l. c.*, n. 13. De sponsalibus impuberum aut puberis et impuberis idem per se dicendum est; sed vide n. 68.

2. Marc, *l. c.*

3. Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n. 17*; Salm., *l. c.*, n. 154, aliique plures apud S. Alphonsum, *op. cit., lib. VI, n. 1107*.

4. S. Alphonsus, *l. c.*; Rosset, *op. cit.*, n. 1369, cum La Croix, Perez, Sylvio, etc.

Tandem sunt nulla sponsalia *a)* inter partem liberam et partem conjugatam, vel inter duas partes conjugatas de matrimonio ineundo post respectivorum conjugum mortem; nam sunt contra bonos mores. *b)* Inita a filiis familias, invitis ex rationabili causa parentibus, aut eorum alterutro, nam matrimonium illicitum est (*n.* 538 *sequ.*). Si sponsalia facta sunt, inconsultis parentibus, regulariter, ex conjectura pietatis, ea conditio tacite inesse intelligitur : *si parentes consenserint*, de qua *n.* 993 (1). *c)* Si matrimonium fieri nequit sine consanguineorum odiis, rixis..., quia tunc charitate prohibetur. Cum vero charitas non obliget cum gravi incommodo, sponsalia valent si pars praetermittere sine gravi incommodo matrimonium nequit (2). *d)* Si matrimonium vergit in dedecus familiae unius partis, quae notabiliter praestat genere (3). Ad rem tamen S. Alphonsus, *lib.* VI *n.* 851 : « ... Non sufficit qualiscumque disparitas ad liberandum sponsum a matrimonio promisso, sed requiritur notabilis, puta si vir nobilis desponsaverit filiam artificis mechanici ». *e)* Si una pars notabiliter alii praestat divitiis. S. Doctor, *l. c.*, sequentes conclusiones demonstrat : « Dicendum 1° sponsum qui antecellit divitiis in casu proposito non teneri ad matrimonium, nec non venialiter peccare ratione prodigalitatis, si illud contrahat. Dicendum 2° hoc procedere stando in terminis verae prodigalitatis : verumtamen cum culpa prodigalitatis non sit plus quam venialis, quaevis mediocris justa causa vitium prodigalitatis auferre potest. Hinc satis excusabitur sponsus foeminam disparem ducens, si noverit in ea aliquam specialem praerogativam, nimirum providentiae, devotionis, magnae honestatis, vel etiam alicujus dotis naturalis, propter quam putet sponsus cum illa quietam ducere vitam. Hinc infertur vix casum accidere posse, quo sponsus eam ducere non teneatur, quia rarissime deerit aliqua ex his causis quae culpam prodigalitatis excusabit. Dicendum 3° quod casu,

1. Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 46; D'Annibale, *l. c.*, § 508. De matrimonio filiorum familias sine consensu parentum vide cit. *n.* 538 *sequ.*

2. S. Alphonsus, *lib.* VI, *n.* 851.

3. S. Alphonsus, *l. c.*; Sanchez, *lib.* I, *disp.* XIV, *n.* 3; Reiff., *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 121; D'Annibale, *op. cit.*, *p.* III, § 505.

quo sponsus, vi promissionis, copulam extorserit a virgine, vel a foemina honesta, hic omnino tenetur eam ducere, quia proditio virginitatis aut bonae famae est res pretio inaestimabilis, quae praevalet aut saltem aequivalet excessui disparitatis sponsi : et ideo in eo casu promissio facta bene est valida, cum jam adfuerit aequalitas in contractu sine vitio prodigalitatis. Et hoc procederet (juxta id quod ait Lugo, *De just. et jur., disp. XII, n. 34*) non solum cum foemina famam amiserit, sed etiam cum se exposuerit periculo famae amittendae. Hoc tamen currit, si disparitas sit tantum in divitiis : nam si sit in nobilitate, tunc, etiamsi intercesserit defloratio, non tenetur vir ad matrimonium cum dedecore familiae, imo probabiliter nec etiam ad damnum illatum ». His addi potest valere sponsalia, si altera pars, in praesens pauper, sufficientes divitias in posterum habitura est, quia matrimonium dici nequit illicitum vitio prodigalitatis. *f*) Tandem sponsalia inter partem catholicam et partem infidelem vel haereticam sine clausula de qua supra, datis etiam omnibus cautionibus (1). De sponsalibus cum tertia persona, obstantibus sponsalibus cum prima, vide *n. 119*.

63. Aliquando causa, quae obstat matrimonio, est perpetua semper duratura, nisi dispensatione removeatur. In hoc casu, si haec dispensatio est impossibilis, sive quia in eo impedimento Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, sive quia deest dispensationis causa, jam patet sponsalia nulla esse, utpote de re impossibili aut illicita. Dubium igitur erit tantum, si Romanus Pontifex in eo impedimento dispensare potest et solet et justa adest dispensandi causa. Jam vero *a*) si utraque vel alterutra pars, in contrahendis sponsalibus, impedimentum ignorabat, quod postea cognoscit, sponsalia nulla sunt, et neutra tenetur dispensationem petere, quia nemo tenetur a lege se subtrahere per dispensationem, imo nec obligatur uti dispensatione forte impetrata ab aliis vel a parte conscia impedimenti, sed potest omnino discedere (2). *b*) Si utraque pars

1. Giovine, *l. c.*, *n. 4*; Benedictus XIV, *Quaest. Can.* 469; Bangen, *l. c.*, *pag. 43*.

2. De Lugo, *De just. et jur., disp. XII, n. 54*; D'Annibale, *op. cit.*, *p. III*, § 508; Bangen, *op. cit.*, *tit. I*, *pag. 4*.

impedimentum cognoscebat, et sponsalia inita sunt sub expressa conditione : *obtenta dispensatione*, seu : *si superior dispensaverit*, n. 404 videbimus sponsalia verius valere. c) Idem dicas, si utraque pars impedimentum cognoscebat, et sponsalia facta sunt pure et simpliciter, et sponsi interne tantum eam conditionem intenderint « quia taciti et expressi eadem est vis, et conditio quae de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in promissione... » ; ait De Lugo, *l. c.* (1). At fatendum plures huic conclusioni obstare, nempe omnes illos (n. 103) qui et in casu praecedenti explicitae conditionis putant sponsalia esse nulla, et insuper nonnullos alios, e. g., Sanchez, *lib. V, disp. V, n. 25*, quia, non apposita ea conditione, manet illicitum id quod promittitur, quippe « jure, quod nunc viget, aestimari debet stipulatio » *l. 3, 4, 137 ff. De V. O. et l. 14 ff. De sponsalibus*. d) Si una vel utraque pars ante sponsalia votum voverat virginittatis, non nubendi, castittatis (perpetuae), Religionis ingrediendae, suscipiendorum Sacrorum Ordinum, sponsalia nulla sunt, utpote de re illicita.

64. Tandem quandoque nuptiis nil obstat, ita ut per se forent validae ac licitae, sed partes sponsalia fecerunt de illis ineundis quidem, sed illicite, e. g., sine praevia peccatorum confessione in sacramento poenitentiae, sine Ssmae Eucharistiae susceptione, aut absolutione a censuris, sine caeremoniis ab Ecclesia praescriptis... Hoc in casu sponsalia irrita esse non dubitamus, cum sint de matrimonio illicito, licet per accidens. Quod si, initis sponsalibus, deinde partes convenerunt de matrimonio celebrando modo illicito, hic accessorius contractus est in se nullus, sponsalibus in sua validitate permanentibus (n. 105).

§ 2. — *De altero requisito, nempe ut partes verum consensum habeant.*

65. Nam sponsalia sunt contractus bilateralis, et sine consensu contractus non intelligitur. Atqui consensus sponsalitiis est actus voluntatis quo una pars intendit promittere matrimo-

1. S. Alphonsus, *lib. III, n. 650*; D'Annibale, *l. c.*

nium alteri parti, et acceptare promissionem ab altera factam. Ergo ad validitatem sponsalium necessarius est in utraque parte hic actus voluntatis, quo pars intendit matrimonium alteri promittere et acceptare promissionem ab eadem factam. At non est necessarius duplex distinctus voluntatis actus, alter quo promittit, et alter quo promissionem sibi factam acceptat : nam aliquando unus actus alterum implicite continet (*n.* 52) idque satis est pro sponsalium valore.

66. Cum consensus sponsalitiis sit actus voluntatis, patet deficere posse sive quia deficit cognitio intellectus ignorantis vel non advertentis quid sit et importet promissio quidve matrimonium, sive quia, posita intellectus cognitione, voluntas non ponit actum consensus.

67. Hinc nulla sunt ex parte intellectus :

1° Sponsalia inita ex errore circa personam, vel circa qualitatem servilem, vel circa qualitatem, quae posita fuit tamquam conditio *sine qua non*, vel si error qualitatis redundat in errorem personae (1). Si enim isti errores matrimonium dirimunt, a fortiori sponsalia irritabunt. Praeter hos casus, sponsalia contracta ex errore circa qualitatem valent, sive error sit mere concomitans, uti patet, sive dederit causam contractui, etsi ex dolo malo alterius partis provenierit (2). Equidem, cognita veritate, pars sponsalia non fecisset; fecit tamen, et in humanis contractibus non consideratur quid contrahens fecisset, sed quid fecerit. Utrum autem hic error reddat sponsalia rescindibilia, necne, vide *n.* 139.

68. 2° Sponsalia eorum qui debita mentis discretionem carent. Commune est inter DD. usum rationis qui adesse praesumitur septennio completo, satis esse pro validitate sponsalium (3);

1. Vide *cap. IV, art. II, § 1, II.*

2. Reiff., *lib. IV, tit. I, n. 12.* Error est mere concomitans seu consequens, si contractus, cognita veritate, initus nihilominus fuisset; secus, est antecedens seu dans causam contractui.

3. S. Thomas, *4 dist. 27, q. 2, a. 2*; Sanchez, *lib. I, disp. XVI, n. 2 sequ.*; Schmalz, *lib. IV, tit. II, n. 1*; Giovine, *op. cit., tom. I, § 180*, cum communi oraculo DD.; Rosset, *De sacram. matr., n. 856.* Et concordat jus civile *l. 14 ff. De sponsalibus*, ubi Modestinus in fine dicit valitura sponsalia « si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, idest si non sint minores quam septem annis ».

unde sequitur sponsalia inter minores septennio vel inter minorem septennio et septennio majorem esse nulla ex defectu consensus; sponsalia vero inter impuberes septennio majores esse ex parte consensus valida, ex *cap. 4, 5, De desponsat. impub.* et *cap. un. ejusd. tit. in 6°*. Idipsum tradit S. C. S. Officii in instructione ad Vic. Apost. Sutchuensem, 20 Jan. 1880 : « Sponsalia sive inter infantes contracta sive a majori cum infante pro infectis haberi, adeo ut nec publicae honestatis impedimentum producant, jure praesertim canonico constitutum habemus. Ea vero quae inter impuberes celebrantur sponsalia, quamvis jure canonico cautum sit valere atque obligationem inducere, eodem tamen jure statutum est, propter imbecillitatem judicii, ut post pubertatem resilire liceat (1)... » Salva reverentia erga communem sententiam DD. et praesertim S. C. S. Officii, liceat animadvertere hanc doctrinam non leves pati difficultates. Nam ultro admittimus aliquando, prudentia aetatem praeveniente, in impuberibus, etiam infantiae proximis (2), posse verificari sufficientem mentis discretionem pro sponsalium validitate; sed dicimus, in nostris praesertim regionibus, hunc casum rarum esse, maxime in impuberibus infantiae proximis. Sane 1° DD. communiter admittunt impuberes, infantiae proximos, contractibus in genere nec civiliter nec naturaliter obligari, quia non satis intelligunt vim et naturam contractus (3); ergo nec contractu sponsalitis tenentur, non satis intelligentes vim et naturam promissionis. Dices : impuberes tenentur voto, quod est promissio Deo facta. Respondemus : tenentur voto impuberes, infantiae proximi, *aliquando*, prudentia aetatem praeveniente, concedimus;

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1212.

2. Puer post an. 10 1/2, puella post an. 9 1/2 sunt prope pubertatem; ante, prope infantiam.

3. Sanchez, *De matr.*, lib. IV, disp. XXXVIII, n. 24, qui innumeros citat; De Lugo, *De just. et jure*, disp. XXII, n. 286, qui ait esse sententiam fere omnium; Salmant., *De contractibus*, cap. 1, n. 42, dicentes esse sententiam communem; Lessius, lib. 2, cap. 17, dubit. VIII, n. 60. Quod si nonnulli AA. aiunt *infantes* esse contractuum incapaces naturâ, et *impuberes* jure civili, sciendum est cum Lessio, l. c., etiam pueros infantiae proximos appellari *infantes*.

semper aut *plerumque*, negamus ob allatam rationem; impuberes autem, pubertati proximi, facilius intelligunt vim et naturam promissionis, ideoque tenentur voto, dummodo et voti objectum seu materiam satis percipiant. 2° Ad sponsalium valorem, ipso naturali jure, requiritur, ut utraque pars satis dignoscat non solum vim et naturam promissionis, de qua supra, sed etiam contractus sponsaliti objectum, nempe quid sit matrimonium quod promittit; atqui impuberes, maxime infantiae proximi, plerumque id non satis intelligunt. Sane plerumque id ipsi non satis dignoscunt ad matrimonium valide ineundum, juxta communem DD. sententiam ex *cap. 8, De desp. imp. (n. 882)*; ergo nec ad illud valide promittendum, quia qui rem dare valide nequit ob defectum sufficientis cognitionis, nec potest illam valide promittere. Rosset, *l. c., n. 857*, negat consequentiam « cum ratio obligationis ex contractu orientis non sit eadem utriusque, quippe in sponsalibus est rescindibilis ad nutum contrahentis, dum in matrimonio nequaquam rescindi potest ». At haec ratio probat majorem reflexionem dandam esse matrimonio, quam sponsalibus, sed non probat eandem matrimonii notitiam non esse, jure naturae, necessariam pro utriusque contractus validitate. Sane idem Rosset addit : « Sufficit ad valorem contractus sponsaliti ut contrahens noscat consortium individuae vitae per matrimonium instituendum atque modo confuso apprehendat illud consortium esse instituendum ad generando filios, quin noverit ea quae spectant ad naturam modumque generationis. » Atqui hoc idem sufficit ad valorem matrimonii, et tamen, ut diximus, plerumque non verificatur in impuberibus, maxime infantiae proximis. 3° Revera quis serio sustinebit in nostris regionibus puellulam septem annorum quae matrimonium promittit, plerumque teneri in conscientia stare promissis? 4° Ipse S. Thomas in *IV dist. 27, q. 2, a. 2, ad 2um*, cum pluribus aliis, docet ad valorem sponsalium non sufficere usum rationis qui satis est ad peccandum mortaliter, sed requiri majorem mentis discretionem : « Ad peccandum mortaliter sufficit etiam consensus praesens (in rem praesentem), sed in sponsalibus est consensus in futurum; major autem rationis discretio requiritur ad providendum in futu-

rum, quam ad consentiendum in unum praesentem actum; et ideo ante potest homo peccare mortaliter, quam possit se obligare ad aliquid futurum. 5° Impubes, cum ad pubertatem pervenerit, potest pro lubitu ab initis sponsalibus resilire, ut infra dicemus, etsi nullam habeat resiliendi rationem, aut altera pars renuat: atqui vix aut ne vix quidem intelligitur obligatio, quae, tempore quo impleri potest, arbitrio contrahentis plene remittitur. 6° Tandem argumentum pro communi sententia ex juris textibus desumptum non est peremptorium. Nam tria prae oculis habenda sunt: a) Verum est infantes carere quocumque consensu, dum impuberes aliquem consensum habent, eo majorem, quo magis ab infantia distant; sed quaestio est num hic consensus plerumque sit sufficiens ad producendam obligationem in conscientia; b) Impedimentum publicae honestatis est juris tantum ecclesiastici, quod utique statuere potuit illud oriri ex sponsalibus impuberum ob consensum, etsi insufficientem ad validitatem, non vero ex sponsalibus infantium ob deficientiam cujuscumque consensus. Hinc optime dici potest sponsalia impuberum non carere consensu et ideo impedimentum publicae honestatis producere et sub hoc respectu valida esse, licet obligationem in conscientia non pariant; c) Pariter si impuberes ab initis sponsalibus resilire ante pubertatem nequeunt, id quoque a lege positiva Ecclesiae esse repetendum, vel ex eo apparet quod resilire nequeunt nec ex mutuo consensu. His positis, id quod canones tradunt, sive in *cap. 4, 5, 13, De desp. imp.*, sive in *cap. un. ejusd. tit. in 6°*, huc redit, nempe ante septennium deesse penitus consensum, ideoque sponsalia, nulla ex pleno defectu consensus, impedimentum publicae honestatis non parere; post septennium consensum (aliquem) adesse, ideoque sponsalia, ratione hujus consensus, impedimentum publicae honestatis producere. Atqui haec verissima sunt, sed nullatenus evincunt sponsalia impuberum valida esse ex parte consensus seu obligationem in conscientia producere: sacri canones hanc obligationem nullibi affirmant. Ob has rationes, in hac quaestione potius theoretica quam practica, recedimus ab opinione communi, putantes ante pubertatem, maxime in pueris

infantiae proximis, deesse sufficientem mentis discretionem pro validitate sponsalium quoad conscientiae obligationem, nisi probetur de facto prudentiam, etiam sine potentia cocundi, praevenisse aetatem, quod in proximis pubertati facile verificari potest, licet haec sponsalia impuberum producant impedimentum publicae honestatis, nec sponsi ante pubertatem discedere valeant; post pubertatem, sufficientem mentis discretionem adesse, nisi evincatur prudentiam de facto defecisse. De mentecaptis, surdis-mutis-caccis et ebriis, qui pariter carent mentis discretionem, vide quae *n. 884 sequ.* dicimus in ordine ad matrimonium, et sponsalibus applica.

69. 3° Sponsalia non deliberata seu facta sinè advertentia, licet ceteroquin sponsi plenam habeant iudicii maturitatem. Jam vero pro valore sponsalium ea deliberatio et advertentia necessaria est et sufficit, quae pro peccato mortali in aliis actibus (1). Utrum vero in casu adfuerit, necne, haec advertentia et deliberatio, desumet prudens vir ex circumstantiis, sed in dubio praesumitur, quia actus haberi debet serio positus, donec contrarium demonstretur. Proinde nulla sunt sponsalia quae fiunt motu primo-primo aut motu secundo-primo, ut theologi loquuntur, in quibus vel nulla advertentia habetur, vel insufficiens ad culpam lethalem. Ita juvenes, qui in amoris et libidinis aestu, inter amplexus et oscula, sibi invicem nuptias promittunt, sponsalia valida non ineunt, quia non advertunt ad id quod dicunt (2). Ceterum sponsalia inita in aliqua animi perturbatione, e. g., ira, amore..., valida in genere sunt, quia in iis animi motibus agitur quidem sine consilio et prudentia, non tamen sine advertentia et deliberatione sufficienti ad culpam mortalem.

70. Ex parte autem voluntatis nulla sunt;

1° Sponsalia simulata seu ficta (3) : scilicet, si pars externe quidem serio et rite promittit, sed internam promittendi intentionem non habet (*n. 65*). Quod si deinde simulator con-

1. Sanchez, *De matr.*, lib. I, disp. VIII, n. 5, cum communi.

2. Santi, *Praelect. jur. can.*, lib. IV, tit. I, n. 5.

3. Vide cap. IV, art. I, § 2, I. Santi, *l. c.*, n. 3; De Angelis, *op. cit.*, lib. IV, tit. I, n. 2.

sensum etiam mentaliter tantum ponat, sponsalia jam valere incipiunt, dummodo alia pars suum consensum interim non revocaverit. Facile patet simulatorem in genere peccare mortaliter, sive quia mentitur, decipiens alteram partem in re gravi, sive quia, si fudas parietem, invenies plerumque ad turpem finem hoc mendacium proferri. Ipse proprie non tenetur ad consensum supplendum, et deinde ad matrimonium, sed debet reparare damna alteri parti injuste illata, et si ex promissione matrimonii rem ab altera parte obtinuit, debet quoque nuptias inire. Ceterum haec simulatio in foro externo numquam praesumitur, ex *l. 7 ff. De suppl. leg. et l. 13 C. De non numer. pec. (n. 911-912)*; et ideo non creditur affirmanti etiam cum juramento simulationem, ex *cap. 3, De probationibus*, nisi simulatio plene probetur. Hinc si simulatio revera adfuit, erit oppositio inter forum internum et externum. Quid vero si pars, dum externe serio et rite promittit, interne intendit quidem promittere, sed non vult hac promissione sese obligare, vel intendit quoque sese obligare, sed non vult obligationem implere? Si non vult implere tantummodo, sponsalia valent; si nec vult sese obligare, DD. inter se non conveniunt. Si pars scit obligationem oriri ex promissione, habuit intentionem contrahendi sponsalia obligantia in conscientia, sed promittens vim obligandi actu non advertit, sponsalia certe valent, quia implicite vult quoque sese obligare, dummodo in actu quem ponit virtualiter prior intentio permaneat. E contrario, si plene ignorat ex illa promissione oriri obligationem, sponsalia sunt certe nulla, quia qui ignorat naturam et vim promissionis, nequit habere veram promittendi voluntatem. Tandem si probe noscens naturam et vim promissionis, promittit, nolens tamen in corde suo hac promissione ullatenus obligari ad matrimonium ineundum, probabilius sponsalia nulla sunt; valida autem sunt sponsalia cum intentione sese obligandi tantum venialiter (1). Ceterum haec quaestio non est sponsalibus specialis, sed est generalis omnibus contractibus (n. 921).

1. Sanchez, *op. cit.*, lib. I, disp. IX, n. 6; Schmalz., *op. cit.*, lib. VI, tit. I, n. 34.

71. 2° Sponsalia jocosa, quando scilicet pars joco tantum matrimonium alteri promittit. Fieri potest ut, joco promittens, nec ullum peccatum committat, quia jocus et alteri apparet. In foro externo jocus non praesumitur, sed probari debet; facilius autem est ex circumstantiis probare jocum, quam dolosam fictionem (1).

72. 3° Tandem sponsalia vis metusve causa facta (2). Sponsalia inita sub vi physica esse prorsus nulla, per se patet. Metus levis, si est mere concomitans, juxta omnes nec invalida nec rescindibilia reddit sponsalia. Quid si dedit causam contractui? Nonnulli putant sponsalia esse nulla (3); alii esse valida, sed rescindibilia ad petitionem partis metum passae (4); alii esse valida et non rescindibilia (5). Tandem metus gravis supernaturalis, aut naturalis ex causa necessaria, aut etiam ex causa libera, sed juste incussus, ea non reddit nec irrita nec rescindibilia; injuste, sed indirecte tantum incussus, rescindibilia, et juxta probabilem sententiam etiam irrita; tandem injuste et directe incussus, certe rescindibilia, sed probabiliter irrita (6). Stante controversia, ex principio reflexo semper favendum est libertati (n. 58); imo in casu metus gravis, injusti et directi nos putamus sententiam pro nullitate sponsalium non solum probabilem, sed et probabiliorem esse, quia hic metus certe irritat matrimonium, ideoque et sponsalia, quia cum matrimonium in eo rerum statu sit nullum, pars metum passa nequit ad illud sese obligare.

1. Reiff., *op. cit.*, lib. IV, tit. I, n. 7 *sequ.*, qui docet, si jocus non potest plane demonstrari, deferri posse juramentum suppletorium, dummodo jocus non fuerit adhibitus ad turpem finem, quia tunc promittens non est fide dignus.

2. Lege *cap. IV, art. II, § 2, II.*

3. Navarrus, Roncaglia, Sylvester, alique apud S. Alphonsum, *op. cit.*, lib. VI, n. 844; quibus inter recentiores accedunt Ballerini-Gury, *l. c.*, n. 724 (c); Lehmkühl, *l. c.*, n. 658.

4. S. Alphonsus, *l. c.*, citans Sanchez, De Lugo, Salmanticenses, aliosque; quibus adhaerent Rosset, *op. cit.*, n. 847 *sequ.*, alique.

5. Pontius, *De matr.*, lib. IV, cap. X, n. 5.

6. S. Alphonsus, *l. c.*; Sanchez, *op. cit.*, lib. IV, disp. XIX; D'Annibale, p. III, § 507; Marc, *op. cit.*, n. 1950; Lehmkühl, *l. c.*; Ballerini-Gury, *l. c.*; Rosset, *op. cit.*, n. 837 *sequ.*

Qui (1) putant haec sponsalia esse tantum rescindibilia, ex eo argumentantur, quia in genere actus, sub tali metu positus, est tantum rescindibilis, nisi jus illum irritum declaraverit : quod de sponsalibus nusquam legitur. Sed responsio facile patet ex dictis : nempe jus, explicitè declarans matrimonium irritum sub tali metu, implicite declarare debuit irrita etiam sponsalia, quia secus sequeretur absurdum, scilicet sponsum, iisdem perdurantibus circumstantiis, teneri ad matrimonium ineundum, quod tamen jus irritum declarat.

73. Quae cum ita sint, merito observat Marc, *l. c., n. 1954* in nota : « Saepe numero promissiones futuri matrimonii, quae inter adolescentes sese invicem adamantes fieri solent, non sunt vera sponsalia, cum propositi potius quam contractus onerosi conditiones prae se ferant, in illis praesertim regionibus, ubi est in more positum, ut sponsalia cum aliqua solemnitate ineantur ».

§ 3. — *De tertio requisito, nempe ut consensus
exterius exprimatur.*

74. Nam « intentio mente retenta nihil in humanis contractibus operatur » ; *l. 60 ff. Locati*. Scilicet pro sponsalium valore necesse est ut promissio et acceptatio Titii significetur Semproniae et quidem directe, etsi mediate ; acceptatio et repromissio Semproniae significetur Titio, et quidem directe, etsi mediate aut post aliquod temporis intervallum, dummodo Titius interim consensum suum non revocaverit, vel matrimonium non evaserit invalidum aut illicitum ; et tunc tantum cum utrinque mutua promissio, non retractata nec illicita facta, directe significata est, contractus sponsalitiis perfectus est. Omnes autem hos actus aliquando una simul implicite poni diximus *n. 52*. Modo videamus quomodo consensus sponsalitiis exprimi seu manifestari debeat.

1. De Angelis, *lib. I, tit. 40, n. 2* ; Santi, *l. c., n. 10* ; Pirhing, *l. c., n. 21* ; Sebastianelli, *l. c., n. 13*.

75. In primis, jure communi, consensus sponsalitiis quocumque idoneo modo exprimi potest, ita ut nulla forma aut solemnitas pro sponsalium validitate requiratur, e. g., scriptura, testes, praesentia parochi... Hinc utique tutius et melius est ut sponsalia scripturae publicae aut privatae coram testibus consignentur, sed non ideo jure communi sponsalia voce tenus solum peracta irrita sunt (1). Item sponsalia clandestina, idest sine praesentia parochi et testium, valida sunt; quod S. C. C. pluries declaravit (2); imo sponsalia coram parochi et testibus hodie in usu nullibi sunt. Sane Conc. Trid. substantialem formam pro matrimonio tantum induxit, sed sponsalia clandestina nec irritavit nec prohibuit. At « non desunt DD. qui admodum exoptant ut ad difficultates, quae oriri possent, eliminandas certa regula in contrahendis sponsalibus constituatur terminusque determinetur, intra quem contractus sponsalitiis, ni aperte ratus habeatur, dissolvi possit »; Vecchiotti, *op. cit.*, vol. III, § 46 (3).

76. Nulla auctoritas ecclesiastica, infra Romanum Pontificem aut Generale Concilium, potest solemnitatem aliquam introducere tamquam necessariam pro sponsalium validitate, quia id foret juri communi contrarium; auctoritas inferior potest inculcare aliquam solemnitatem, sed nequit, non servata illa solemnitate, declarare sponsalia esse invalida aut (quod in idem recidit) illicita aut non producere impedimentum publicae honestatis. Revera S. C. C. apud Benedictum XIV, *De Syn.*, lib. XII, cap. V, n. 4, censuit Archiepiscopum non posse declarare nulla sponsalia clandestina; et in *Ugentina Sponsalium*, die 26 Martii 1878, reposuit non posse Episcopum sponsalia sine tali solemnitate declarare illicita aut per suum decretum dissolubilia. Nam in synodo illius dioecesis praescriptum fuerat, prout sequitur: « Praeterea, licet sponsalia, ut sint valida jure naturae, nulla indigeant solemnitate, attamen ut licite fiant,

1. Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 46, n. 15; Lehmkühl, *l. c.*, n. 660; Santi, *l. c.*, n. 15; Engel, *l. c.*, n. 6.

2. Benedictus XIV, *l. c.*, n. 12; Schmalz., *l. c.*, n. 73 sequ.; Rosset, *op. cit.*, n. 868 sequ.; alique passim.

3. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 3.*

contrahentes praecepto legis conformari debent. Qua de re ad vitanda mala ex sponsalibus clandestinis provenientia, sub gravi praecipimus non esse licitum in nostra dioecesi sponsalia contrahere nisi sub hisce conditionibus : 1° Ut fiant coram duobus testibus et publico notario, vel coram aliqua persona in dignitate constituta, puta parcho, sacerdote, magistratu. 2° Ut promissio et repromissio scripto tradatur, et sit subscripta a testibus et ab illo in cujus praesentia fiat. Contrahentes, qui huic mandato obtemperare recusant, subjicientur poenis interdicti ab ingressu ecclesiae et excommunicationis majoris ferendae sententiae. Imo si et quatenus ad bonum commune vel ad familiarum concordiam utile judicaverimus, hujusmodi sponsalia illicite contracta, in poenam inobedientiae, nostra auctoritate, dissolvemus. Iis vero, qui sponsalia clandestina jam contraxerunt, praecipimus sub iisdem supradictis poenis, ut infra duos menses illa renoveant in scriptis coram testibus et alia persona, ut supra. Quod si alteruter sponsorum jus jam acquisitum servare velit contra nolentem ratificare, debet, infra praedictum duorum mensium spatium, illud declarare coram nobis vel Vicario nostro Generali, sive per se, sive per procuratorem, secus juri suo renuntiasse censebitur ». Cum igitur Pantaleo Cazzato in suis cum Gabriela Coletta sponsalibus, de quibus quaestio erat, huic praescripto synodali non paruisset, Episcopus declaravit sponsalia non existere, et quatenus existerent, ea se dissolvere ad bonum commune et ad vitanda scandala... Curia archiepiscopalis Hydruntina, die 31 *Julii* 1876, hanc sententiam approbandam, retinendam et confirmandam judicavit, et quaestio transiit in rem judicatam. Sed cum Gabriela, non petita prius et obtenta restitutione in integrum, eam detulisset ad S. C. C., proposito dubio : « An et quomodo sententia Curiae metropolitanae Hydruntinae sit confirmanda, vel infirmanda in casu »; S. C. reposuit, die 26 *Martii* 1878 : « Attenta re judicata, non esse interloquendum, et ad mentem ». Mens fuit ut scriberetur episcopo non sustineri dispositionem synodalem quoad facultatem Ordinario tributam dissolvendi sponsalia sine solemnitatibus contracta. Ex dictis patet multo minus auctoritatem civilem similia statuta ferre posse, et forte

lata viribus carere : quia sponsalia, utpote praeparatio ad matrimonium, subsunt potestati Ecclesiae.

77. D'Annibale, *op. cit.*, p. III, § 510, docet consuetudinem (particularem) non posse solemnitatem pro sponsalium validitate necessariam introducere, nisi a suprema auctoritate ecclesiastica nominatim probata fuerit; et verum est. Hoc modo intelligimus responsionem S. C. C. in *Placentina Sponsalium*, die 31 Jan. 1880. In Hispania Carolus III initio hujus saeculi praescripsit omnibus iudicibus ac tribunalibus regni sui sive civilibus sive ecclesiasticis, ut tanquam nulla haberent sponsalia quae inita essent sine publico notarii instrumento. Carolinam dispositionem ecclesia Hispana, invita licet, et aliquibus Episcopis contradicentibus, ab exordio tamen admisit constanter universaliterque eam observans : hinc consuetudinario jure canonicae disciplinae et sanctionis ecclesiasticae vim adeptae est, et in praesentiarum vires suas exerit. Jam vero S. C. in citata *Placentina* hanc consuetudinem solemniter probavit. Nam propositis dubiis : « 1° An sponsalia quae in Hispania contrahuntur absque publica scriptura sint valida. Et quatenus negative ; 2° An publicam scripturam supplere queat instrumentum in Curia conflatum pro dispensatione super aliquo impedimento » ; respondit : « Ad 1um et 2um negative ». In recenti codice civili, qui in regno Hispaniae publicatus est, Carolina dispositio suppressa fuit ; nam in *art. 49* statuitur sponsalia (quaecumque, etiam per publicam scripturam inita) nulla parere obligationem contrahendi matrimonium ; nullumque tribunal posse actionem admittere, qua hujusmodi executio peteretur ; et in *art. 44* praescribitur, si promissio facta fuerit per actum publicum aut per scripturam privatam ab aetate majore aut a minore, accedente consensu earum personarum quarum necessaria est interventio ad celebrandum matrimonium, vel si jam publicata fuerint banna, partem, quae absque legitima causa a matrimonio contrahendo recedit, teneri ad reficiendas expensas, quas altera pars matrimonii causa exsolverit, si haec actio infra annum a die denegati matrimonii proponatur. Quo posito, in *Compostellana Sponsalium* diei 11 Apr. 1891, dubitatum fuit : « An quae S. C. quoad sponsa-

lium valorem in *Placentina diei 31 Januarii* 1880, declaravit, et sanxit, hodie post civilis Hispani codicis mutationem adhuc vigere censeantur in casu ». S. C. C. reposuit : « affirmative ». Sane sponsalia in Hispania publicam scripturam requirunt non praecise vi Carolinae dispositionis, sed vi probationis a suprema ecclesiastica auctoritate concessae.

78. Ceterum non est dubium Romanum Pontificem aut Generale Concilium posse solemnitatem pro validitate sponsalitia promissionis praescribere. Revera cum Patribus Concilii Plenarii Americae Latinae expedire visum fuerit a SS^{mo} D. N. Leone XIII postulare extensionem ad Americam Latinam praecedentis declarationis S. C. Concilii pro Hispania, SS^{mus} benigne annuit et praefatam extensionem concessit. Cumque dubitatum fuisset num sponsalia sine scriptura valida essent saltem in foro interno, S. C. Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis praeposita, die 5 Nov. 1902, in resp. ad 1um declaravit praedicta sponsalia pro neutro foro valere.

79. Igitur jure communi ad validitatem sponsalium, dummodo sufficienter manifestetur vera promissio uni parti determinatae ab alia parte facta, parum interest an manifestetur *verbis, factis, signis, silentio ipso, per epistolam, per procuratorem, per interpretem*. In dubio autem de valore sponsalium, ob ambiguitatem verborum, factorum..., semper pro libertate standum est in utroque foro (1). Jam de singulis pauca.

80. *Verbis*. Si partes dicant : *Promitto, spondeo, fidem meam obliigo*, est vera sponsalitia promissio. Item si dicant : *ego te recipiam in meam et ego in meum*, ut expresse definitum est in cap. 31, *De sponsalibus*...; consequenter etiam si dicant : *Contraham tecum matrimonium, ducam te, accipiam te*, quae in idem recidunt, quia licet haec verba, in se spectata, significant potius voluntatis propositum, quam veram promissionem contrahendi matrimonium, tamen in communi loquendi usu important promissionem et sponsalia (2). *Cupio, nil magis apto, eris mea*..., exprimunt desiderium, non promissionem.

1. Santi, l. c., n. 17; De Angelis, l. c., n. 2.

2. Schmalz., lib. IV, tit. I, n. 51; Sanchez, op. cit., lib. I, disp. XVIII, n. 12 sequ.

Volo ducere te in matrimonium, est expressio dubia utrum significet matrimonium, an sponsalia. *Promitto me non aliam ducturum, nisi te*, proprie non est promissio ducendi illam. *Promitto me tecum contracturum sponsalia*, est promissio sponsalium, non matrimonii. *Voveo me te ducturum*, non sunt sponsalia (n. 54). Si quis contraheret per verba de praesenti, intendens sponsalia, nec matrimonium habetur, quia deest consensus matrimonialis, nec sponsalia, quia deest promissio (1), nisi forte per imperitiam verbis temporis praesentis usi fuerint. Item si quis contraheret per verba de futuro intendens matrimonium. Ceterum ut sensus verborum determinetur pro foro externo « ad communem verbi intelligentiam recurratur, et cogatur uterque verba prolata in eo sensu retinere, quem solent recte intelligentibus generare » ; *cap. 7, De sponsalibus*. Item recurratur ad circumstantias in quibus verba prolata sunt, ad probatos AA. aut juris doctrinam ; ex quibus fieri potest, ut sensus obviis verborum corrigatur, ut diximus de verbis : *contraham tecum*, etc. In foro autem interno sensus verborum desumitur ex intentione contrahentis.

81. Factis : nam etiam nonnulla facta, juxta populorum mores, satis exprimunt consensum, ita ut, illis positis, valida habeantur sponsalia. Talia esse solent, e. g. : *a)* Immissio annuli, si praecesserit verbum de sponsalibus ; tunc enim mulier, quae annulum recipit, consentit ipso facto, etsi nil dixerit ; idque deducitur etiam ex *Reatina Sponsalium*, 28 Febr. 1883. Si autem parentes annulum mittant ad sponsam, non censetur filius contraxisse sponsalia, nisi annulus ex suo consensu missus fuerit. *b)* Arrharum et donorum datio et acceptatio. Si enim post tractatum de matrimonio contrahendo vel inter partes, vel inter tertiam personam et unam partem, haec misit arrhas, annulum, pecuniam nomine doni sponsaliti, et alia pars acceptavit, habetur satis expressus consensus, et valent sponsalia. *c)* Manuum porrectio. Si, scilicet, praecedente tractatu de matrimonio ineundo, utraque pars dexteram porrigat et alterius

1. Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 49, n. 23, doctrinam de validitate sponsalium in casu appellat *insaniam, falsamque doctrinam* ; D'Annibale, *l. c.*, § 506.

dexteram stringat, habentur sponsalia, quia dexterae porrectio et strictio indicare solet fidem datam et acceptatam (1).

82. Signis. Innocentius III, *cap. 23, De sponsalibus*, rescribit mutum et surdum posse matrimonium contrahere (ideoque et sponsalia) cum « quod verbis non potest, signis valeat declarare ». Quatenus signa satis exprimant consensum, pendet ex moribus populorum, aut circumstantiis. Ita, e. g., si vir dicat mulieri: *Promitto tibi matrimonium, acceptasne et repromittis?* et mulier caput inclinat, habentur sponsalia, quia hoc signum nostris moribus indicat assensum, nisi aliud probetur.

83. Silentio ipso : In genere taciturnitatem ad oblatas sibi nuptias non sufficere pro valore sponsalium diximus *n. 56*; at valida sunt sponsalia, quae parentes iniverunt nomine filiorum *praesentium* et *tacentium* : praesumuntur enim consentire. Ita statuitur, *cap. un., De desp. imp., in 6°* : « Porro ex sponsalibus, quae parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint, vel tacite, ut si praesentes fuerint nec contradixerint, obligantur : et ex eis oritur iustitia publicae honestatis ». Ex communissima sententia nomine parentum unice veniunt pater et mater, non autem tutor, curator, aut alius quivis consanguineus (2). Nec refert utrum filius sit legitimus, an illegitimus, vel emancipatus. Haec quidem in foro externo ex juris praesumptione : nam si filius reipsa animo dissentit, aut etiam mere negative se habet, sponsalia in foro interno non valent, et nec in externo, si se non consensisse sufficienter probaverit per conjecturas aliasve praesumptiones et in dubio per iuramentum suppletorium (3).

1. AA. alia etiam facta recensent, sed nonnulla non videntur implicare vera sponsalia. E. g., Caia honesta puella repellit amores Titii, dicens se abhorrere a vanis amoribus. Titius promittit serio matrimonium, et tunc, Caia, tacens, admittit familiaritatem inter sponsos consuetam. Non putamus adesse sponsalia, contra Lehmkühl, *l. c.*, *n. 639.* post Bängen., *op. cit., tit. I, § 1*, quia Caia facto accepit promissionem; sed ubinam repromissio?

2. Sanchez, *lib. I, disp. XXIII, n. 7*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 839*; Schmalz., *l. c.*, *n. 67*; D'Annibale, *l. c.*, § 506, *not. 9*; Rosset, *De sacram. matr.*, *n. 829*; Ballerini-Gury, *tom. II, n. 722*; Lehmkühl, *vol. II, n. 662*.

3. Ballerini, *l. c.*; Schmalz, *l. c.*, *n. 63*.

Si filius est absens, Bonifacius VIII in *cit. cap. un.*, *De desp. imp.*, in 6° post relata verba subdit : « Et est idem si filii tempore sponsaliorum absentes et etiam ignorantes, eadem sponsalia postscientes ratificaverunt tacite vel expresse : alias ex sponsalibus contractis a parentibus pro filiis, nec ipsi filii obligantur, nec publicae honestatis justitia inde exurgit ». Tacita ratihabitio pro foro externo ex praesumptione juris habetur, si filius sciens *non contradixerit* (1), quod quidem ex *cit. decretali* Bonifacii VIII satis eruitur ; e. g., si, parentibus manifestantibus per epistolam sponsalia, filii taceant. Sponsalia autem ratihabitata valent a momento ratihabitionis. At non sufficit quod filius casu resciat sponsalia a parentibus inita et non contradicat, sed insuper requiritur ut parens vel per se vel per epistolam aut nuntium filium certiore faciat ; ut docet S. Alphonsus, *lib. VI, n. 839*.

84. Per epistolam inter absentes. Nam sicut alii contractus, non excluso matrimonio, per epistolam iniri possunt, ita etiam contractus sponsalitiis. Ad rem Ulpianus, *l. ult. ff. De sponsalibus* : « In sponsalibus constituendis parvi refert per se et coram, per internuntium, vel per epistolam, an per hoc factum est ». Ut vero per epistolam valida ineantur sponsalia, sicuti ceteri contractus onerosi et ipsum matrimonium (*n. 963*), necesse est ut Titius mittat epistolam ad Caiam, et epistola perveniat ad Caiam, haec acceptet et repromittat, quae tandem acceptatio et repromissio item innotescat Titio, nisi forte Titius in epistola dixisset se ex nunc acceptare Caiae repromissionem. Et si medio tempore Titius aut Caia consensum revocaverint, nihil est actum ; item si ad eum casum devenerit, a quo initium habere non potuisset ; e. g., si Titius factus sit eunuchus, aut ordines sacros suscepit... Quod diximus de epistola, repeti debet de internuntio, qui epistolae fere locum tenet.

85. Per procuratorem. Sicut enim alii contractus iniri possunt per procuratorem, ita et sponsalia. Bonifacius VIII in *cap.*

1. Schmalz., *l. c.*, *n. 61*, qui citat plures AA. ; Ballerini, *l. c.* ; Santi, *l. c.*, *n. 25* ; Rosset, *De sacram. matr.*, *n. 829* ; Contra D'Annibale, *op. cit.*, *p. III*, § 506, *not. 9*, qui nullam rationem suae singularis opinionis indicat.

ult., *De procurat.*, in 6°, tradit et matrimonium per procuratorem iniri posse et assignat condiciones necessarias; quae omnia nos exponimus *n. 968 sequ.*, et applicantur quoque sponsalibus, juxta communem interpretationem.

86. *Per interpretem*, sicuti alii contractus et ipsum matrimonium (*n. 975*).

Articulus III

DE ACCIDENTALIBUS SPONSALIIUM

87. Ea quae sponsalibus accedere possunt vel non, quaeque proinde merito appellabis sponsalium *accidentalia*, sunt: carnalis copula inter sponso; deinde conditio, modus, demonstratio, causa; item arrha, poena; postea dies seu tempus; et tandem juramentum. Juramentum declaratione non indiget, licet antiqui canonistae magnam eidem tribuerent vim (1); de die seu tempore agitur *n. 120 sequ.*; de aliis modo in totidem paragraphis.

§ 1. — *De sponsalibus cum carnali copula.*

88. In primis ubi decretum Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, non viget, si sponsi post inita valida sponsalia commiscerentur, et in hoc congressu consensum haberent matrimonialem, haberetur matrimonium, quod jure decretalium appellabatur *praesumptum* (*n. 43*), quia innitebatur praesumptioni juris et de jure, ut infra explicamus.

89. Cum ex hypothese adsit in utraque parte congregiente verus consensus matrimonialis internus, et non animus fornicarius, tota difficultas est in explicando, quomodonam hic consensus manifestetur per copulam carnalem in illis circumstantiis. Haec explicatio quae facilis non est, nec eadem apud omnes, ita exponi potest (2). Si post promissum mihi

1. Esmein, *op. et loc. cit.*, pag. 104 *sequ.*

2. S. Thomas, 4 *dist.* 28, q. 1, a. 2.

librum, tu illum mihi porrigas, nil dicens, et ego recipiam, donatio habetur perfecta, quia porrectio tua, post factam promissionem, satis exprimit intentionem donandi, et receptio mea satis indicat acceptionem donationis. Idem accidit in casu nostro. Quia scilicet Titius et Maria mutuo sibi promiserunt matrimonium, seu jus coeundi, copula carnalis, libere deinceps habita, satis exprimit Titium velle tradere promissum jus Mariae, quae acceptat, et viceversa; seu satis exprimit consensum matrimoniale, et ita habetur matrimonium, quod, ubi positiva forma ad ejus validitatem requisita non est, consistit in consensu matrimoniali sufficienter utrinque manifestato sive verbis, sive factis aut signis.

90. Ecclesia jure decretalium adeo firmiter praesumebat in casu esse revera matrimonium juxta ipsius facti significationem, ut non admitteret in foro externo probationes in contrarium, ac proinde haec praesumptio erat *juris et de jure*. Id tradit Gregorius IX in *cap. 30, De sponsalibus*. Nam Titius sponsalia fecerat cum Maria, cum qua postea liberam habuit copulam carnalem. Deinde in facie Ecclesiae matrimonium cum alia contraxit, et consummavit. Gregorius IX, *l. c.*, rescribens episcopo Cenomanensi, tradit Titium ad Mariam redire debere « quia, licet praesumptum primum matrimonium videatur, contra praesumptionem tamen hujusmodi non est probatio admittenda. Ex quo sequitur quod nec verum, nec aliquod censetur matrimonium, quod de facto est postmodum subsecutum ». Id etiam aperte docet Alexander III in *cap. 13 ejusdem tituli*; et huc quoque spectat *caput ultimum citati tituli*. Quamquam vero contra praesumptionem hujusmodi non esset probatio admittenda, tamen probatio indirecta in utroque foro admittebatur, idest sponsalia inita non fuisse, aut non fuisse valida, aut fuisse soluta, quando copula accessit, aut copulam positam non fuisse, aut non fuisse idoneam; tantum probatio directa, nempe animum in copula non fuisse maritalem, excludebatur, et quidem pro solo foro externo. Imo sacrorum canonum interpretes animadvertebant, sicuti contra alias, ita contra istam praesumptionem juris et de jure admitti etiam pro foro externo probationem directam *eviden-*

tem. Deinde vero quatenus probatio talis censeretur, et admitteretur pro foro externo, doctores non conveniebant, nec juvat eorum opiniones expendere; at certe non sufficiebat confessio etiam jurata unius vel utriusque partis, praesertim si libertatem desiderabant.

91. Ex hac legislatione graves conflictus inter forum internum et forum externum oriri facile poterant; quos vide in instructione S. C. de Propaganda Fide diei 14 Jan. 1821, quam damus in Alleg. II, cum in hanc aliasque canonicas materias magnam lucem effundat. Sed his non obstantibus, haec legislatio, rejiciens probationem directam pro foro externo, sapiens et justa erat. Nam fideles sciebant matrimonium contrahi, copula sponsalibus accedente cum affectu maritali, et, bonis moribus imbuti, hunc affectum de facto plerumque habebant. Quo posito, admissa probatione directa pro foro externo, lata porta aperta fuisset polygamiae, polyandriae, etc., quia iudex, una parte affirmante animum suum in copula carnali fuisse fornicarium, stare debuisset pro libertate aliasque nuptias permittere. Incommoda vero non levia quae habebantur, si revera animus fuerat fornicarius, sponsi, hanc legislationem, ut plurimum, cognoscentes, sibimet imputare debebant.

92. Decursu temporum fideles ignorare coeperunt hanc Ecclesiae legislationem, et depravati moribus copulam non affectu maritali, sed potius animo fornicario habuerunt, ita ut ex hac legislatione haberentur omnia incommoda, quin ullis obviaretur malis. Hinc sapienter Leo XIII per S. C. Inquis., die 15 Febr. 1892, sequens tulit decretum :

« Consensus mutuus, unde matrimonia justa nascuntur, non verbis dumtaxat, sed aliis quoque signis exterioribus patet fieri ac declarari potest. Quamobrem Alexander III (1), Innocentius III (2) et Gregorius IX (3), decessores Nostri, merito decreverunt ut carnalis copula, si sponsalia de futuro certa ac valida praecessissent, cum in iudicio, tum extra iudicium pro

1. Cap. *Veniens*, de Sponsal.

2. Cap. *Tua nos*, eodem tit.

3. Cap. *Is qui fidem*, eodem tit.

vero conjugio haberetur, nisi impedimentum canonicum obstitisset. Et in hac juris praesumptione tantum roboris inesse voluerunt, ut firmum ipsa statueret sanciretque jus nec probationem contrariam ullam admitteret. Deinde vero matrimonia clandestina, id est non praesente paroco et duobus tribusve testibus inita, quum Concilium Tridentinum (1) irrita infectaque esse jussisset, jus illud priscum, ut erat necesse, valere desiit ubicumque promulgata vel moribus usuque recepta Tridentina lex. Quibus autem illa locis non viget, in iis semper Apostolicae Sedis judicium fuit, canones, quos indicavimus, ratos atque firmos permansisse. Sed aetatum decursu, ex conscientia et cognitione christianorum sensim effluxere. Plures enim Episcopi ex iis regionibus in quibus matrimonia clandestina contra fas quidem inita, sed tamen valida judicantur, haud ita pridem rogati quid populus ea de re sentire videretur, plane retulerunt, canonicam de conjugiiis praesumptis disciplinam passim exolevisse desuetudine atque oblivione deletam : propterea vix aut ne vix quidem contingere ut copula inter sponso affectu maritali nec fornicario habeatur : eamque non matrimonii legitimi usum, sed fornicationis peccatum communi hominum opinione existimari : imo vix persuaderi populo posse, sponsalia de futuro per conjunctionem carnalem in matrimonium transire.

« His igitur rebus et causis, de consilio Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium in rebus fidei Inquisitorum generalium, supra memoratos canones et alias quas-cumque juris canonici ea de re dispositiones, etiam speciali mentione dignas, per hoc Decretum Nostrum abrogamus et abolemus, et pro abolitis et abrogatis, ac si numquam prodissent, haberi volumus.

« Simul per has litteras Nostras decernimus ac mandamus ut deinceps illis in locis in quibus conjugia clandestina pro validis habentur, a quibusvis iudicibus ecclesiasticis, in quorum foro causas ejusmodi matrimoniales agitari et judicari contigerit, copula carnalis sponsalibus superveniens non am-

1. Sess. XXIV. Cap. 1, de Reform. matrim.

plus ex juris praesumptione conjugalis contractus censeatur, nec pro legitimo matrimonio agnoscatur seu declaretur. Hujus tamen auctoritate Decreti induci nolumus necessitatem formae Tridentinae servandae ad matrimonii validitatem ubi illa forma modo non viget ».

93. Hoc decreto haec species praesumpti matrimonii cessavit, unice abrogata praesumptione juris et de jure, idest prohibitione recipiendi directam probationem contra matrimonium; proinde hodie solum naturale jus spectandum est. Si igitur utraque pars, copulam ponens, affectum habuit maritalem, matrimonium adest (dummodo ea, quae *n. sequ.* exponimus, verificentur), secus non adest; et, una parte affirmante se animo fornicario copulam posuisse, tum confessarius tum judex utrique parti alias nuptias permittere debet; imo ipso facto pars ad alias nuptias transiens illud satis affirmare tacite videtur. Quid vero si pars affectum maritalem reipsa habuit? Alterum matrimonium foret nullum, et ideo foret conflictus inter forum internum quod staret pro primo matrimonio inito in copula carnali sponsalibus accedente, et forum externum quod staret pro altero matrimonio, rejecta accusatione contra primam affirmationem expressam vel saltem tacitam. Sed de facto hodie hic conflictus numquam verificabitur, quia, ut dictum est, numquam accidet, quod utraque pars consensum maritalem in copula post sponsalia foveat.

94. Porro ex dictis *n.* 89 satis apparet, etsi in utraque parte copulam ponente adsit consensus matrimonialis, tamen matrimonium in casu ob defectum expressionis hujus consensus non haberi, nisi :

1° Inter Titium et Mariam vera et valida fuerint sponsalia. *Vera sponsalia*; nam licet Gregorius IX, *l. c.*, dicat : « Is qui fidem dedit Mariae mulieri etc. » et Alexander III, *l. c.* : « Cui (mulieri) fidem coram pluribus praestitit... post fidem praestitam », quae indicare videntur simplicem unius partis promissionem, tamen omnes haec verba intellexerunt de veris sponsalibus. Revera sine praevia mutua promissione matrimonii copula non satis indicat internum matrimoniale con-

sensum. *Valida*, quod pariter doctores communiter tradebant de matrimonio praesumpto, et adhuc verum esse putamus, excepta praesumptione juris et de jure. Hinc, e g., si Titius valida inivit sponsalia cum Sempronia, et deinde, primis sponsalibus non solutis, alia cum Maria contrahit, eamque cognoscit affectu maritali, matrimonium non adest, quia sponsalia erant nulla. Hinc etiam cum sponsalia sub conditione de futuro contingenti, revera, pendente conditione, nondum existant, si copula carnalis interim accedit etiam animo maritali, matrimonium non habetur.

95. 2º Sponsalia praecesserint et copula subsecuta sit. Id patet ex *cit. cap. 13*, ubi Alexander III respondet virum debere cum prima muliere remanere, si eam *post fidem praestitam* cognoverit; secus cum secunda. Praeterea id intelligitur etiam ex ratione decidendi supra allata.

96. 3º Copula sit libera, vera, et in vase debito peracta, licet per accidens ad generationem inepta, prouti expresse etiam declaravit S. C. de Prop. Fide, die 3 *Martii* 1816. Nisum ad copulam non sufficere tradit *cap. 32, De sponsalibus...*

97. Igitur si haec verificentur, et insuper (quod numquam aut fere numquam accidit) ambo sponsi habeant in copula maritalem affectum, matrimonium contractum est in locis ubi non viget citatum decretum Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*; nam si hoc decretum publicatum est, et urget, patet manifeste matrimonium in casu nullum esse.

98. At, etsi ex copula sponsalibus accedente matrimonium ob quaecumque rationem non habeatur, tamen, praeter sponsalitiæ obligationem et actionem, possunt ex hac copula speciales obligationes et actiones exoriri, quae a sponsalibus minime pendent. Scilicet si vir rem obtinuit formali promissione, matrimonii ad hoc tenetur vi contractus innominati qui intercessit, *do ut des, facio ut facias*, quem contractum mulier ex parte sua adimplevit, suum corpus praebens, ideoque et vir implere debet, ipsam ducens. Quod si vir vi physica vel morali a sponsa rem extorsit, sponsa ejusque parentes habent contra illum actionem tum criminalem ad injuriam vindicandam, tum civilem ad damnum reparandum, si nempe

mulier exinde aut nullas, aut nonnisi inferiores nuptias invenire posset. Hoc damnum sponsus reparare debet matrimonio, et non liberatur assignatione dotis, quia ipse nuptias ex sponsalibus debet, et « aliud pro alio invito creditori solvi non potest » *l. 2 ff. De rebus creditis*; et si, e contrario, ipse paratus est matrimonium contrahere, sponsa nequit dotem potius exigere, quia ipse debet nuptias, et aliud pro alio ab invito debitore exigi nequit. Haec fusius declarare nostrum in praesentiarum non est.

§ 2. — *De sponsalibus sub conditione, modo, demonstratione, causa* (1).

99. *Conditio*, ut ab ea incipiamus, in re nostra optime definitur: *circumstantia actui* (sponsalibus) *adjecta ex qua ipse actus pendet*, idest suspenditur, vel revocatur (2). Exprimi solet per particulas *si*, *dummodo*, *modo*, et interdum *ablativo absoluto*, « sed hoc non est perpetuum: nam si eo exprimuntur quae actui tacite insunt, verius non conditio intelligitur, sed magis monitio quaedam, quae nihil mutat, quippe eadem est vis taciti et expressi »; D'Annibale, *l. c.* Alia est de eventu *futuro* vel *necessario*, vel *impossibili*, vel *contingenti*, haecque ultima vel *resolutiva* actus, vel *suspensiva* (3), simulque vel *honestae*, vel *turpis*, vel *contra ipsam substantiam*; alia de eventu *praeterito*, vel *de praesenti*, item *possibilis*, vel *impossibilis*, *honestae* vel *turpis*. Quoniam vero natura verae conditionis exigit ut consensum suspendat aut revocet, hinc vera conditio est tantum de futuro contingenti; aliae enim consensum revera nec suspendunt, nec revocant.

1. Vide quae fuse disputamus de matrimonio sub conditione, *cap. IV, art. IV*.

2. D'Annibale, *Summula*, etc., *p. I, § 41*.

3. Notum est conditionem *resolutivam* esse illam, quae actum positum resolvit, verificato eventu: *suspensivam*, quae actum suspendit usque ad eventum. « Utra vero sit in re praesenti, petendum erit ex voluntate eam adiicientium; in dubio suspensiva intelligitur... tum quia non ligat quamdiu in pendenti est, tum quia haec propriissima conditio est, et ideo quoties conditio simpliciter dicitur, suspensivam accipimus; » D'Annibale, *l. c., not. 29*.

100. Jam vero sponsalia sub conditione de futuro *necessario*, e. g. : *Promitto matrimonium, si crastina die sol orietur*, statim valent, ex *l. 9 ff. De notat.* (n. 980). At facile probabis ex circumstantiis fuisse jocosa. Sub conditione de futuro *impossibili*, e. g. : *Si digito coelum tetigeris*, sunt nulla, ex § 11 *Inst. De inut. stipul.* (n. 983 *sequ.*), nisi probetur sponsalia fuisse serio inita, et conditionem joco appositam. Contra est in matrimonio et testamento propter favorem juris (cit. n. 983 *sequ.*), sed sponsalia favore juris non gaudent (1). Sub conditione de futuro *contingenti*, non est eadem responsio pro omnibus conditionum speciebus. Si haec conditio est *resolutiva*, e. g. : *Promitto matrimonium, sed si sententia judicis erit mihi contraria, liber ero*, sponsalia statim valent; sed, verificata conditione, eo ipso nulla sunt. Si est *suspensiva honesta*, e. g. : *Promitto matrimonium, si sententia judicis erit mihi favorabilis*, sponsalia in suspenso manent. Utraque pars tenetur expectare, imo et curare verificationem conditionis, ita ut, sine justa causa recedens aut impediens verificationem conditionis, peccet, et si alia sponsalia init cum tertia persona, haec nulla sint (2). At interim non urget obligatio, nec impedimentum publicae honestatis ortum est (n. 813). Non verificata conditione, sponsalia evanescent, nisi una pars culpabiliter verificationem impedierit, ex *l. 161 ff. De R. I.* (n. 987 *sequ.*), vel nisi conditio ipsa fuerit revocata expresse vel tacite, e. g., copula carnali, ex *cap. 6, De condit. appos.* Verificata conditione, ipso jure evadunt pura et absoluta, quin necesse sit consensum renovare, et statim incipit urgere obligatio, et enascitur impedimentum publicae honestatis (3), nisi ante verificationem alterutra pars consensum licite revo-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. V, n. 76*; Reiff., *lib. IV, tit. V, n. 53*; Giovine, *op cit., tom. I, § 186*, alique contra Sanchez, *De matr., lib. V, disp. XVII*, aliosque non paucos. Sanchez, *l. c.*, citat pro se sententiam concordem omnium DD. et receptissimam, sed ex citatis AA. jam patet hanc sententiam post Sanchesium non fuisse adeo concordem et receptissimam.

2. Sanchez, *lib. V, disp. V, n. 36*.

3. Schmalz., *lib. IV, tit. V, n. 34*; Sanchez, *lib. V, disp. VIII, n. 1 sequ.*, alique apud ipsos. Vide cit. n. 987 *sequ.*

caverit; si enim illicite consensum revocavit, nonnulli quidem pufant, verificata conditione, nec obligationem nec impedimentum exoriri (1); sed De Lugo, *De just. et jur., disp. XXII, n. 384 sequ.*, quem sequitur Lehmkuhl, *vol. II, n. 661*, gravibus rationibus contrariam sententiam sustinet, quam appellat *communem* contra Victoriam. De conditione : *Si parentes consenserint*, aut simili, vide quae dicimus *n. 993 sequ.* pro matrimonio. Si conditio est *suspensiva turpis*, e. g. : *Si mecum concubueris*, juxta nonnullos sponsalia interim in suspenso sunt, sed neutra pars tenetur expectare, et multo minus curare verificationem, et ideo jure resilit et contrahit cum tertia persona; verificata autem conditione, statim valent, quia jam pura sunt. Sane, aiunt, id secumfert natura ipsa istius conditionis; et si in matrimonio et testamento haec conditio habetur pro non adjecta (*n. 997*), id est propter favorem juris quo matrimonium et testamentum gaudent; sed hunc juris favorem immerito extenderes ad sponsalia (2). Juxta alios sponsalia statim valent et conditio habetur pro non adjecta, sicuti in matrimonio et testamento, quia *cap. 7, De conditionibus...* quod illud pro matrimonio statuit, est favorabile ideoque ad sponsalia extendendum (3). Haec quaestio practica est quoad impedimentum publicae honestatis, quod in prima sententia non producit ante conditionis verificationem : cui sententiae nos subscribimus. Tandem si conditio est *suspensiva contra substantiam*, sponsalia nulla sunt, sive conditio sit contra substantiam promissionis, e. g. : *Dummodo mihi liceat, quotiescumque voluero, recedere*, sive contra substantiam matrimonii, e. g. : *Si sumis venena sterilitatis*.

101. Sponsalia sub conditione de praeterito vel praesenti

1. Schmalz, *l. c.*, *n. 33*; Sanchez, *l. c.*; D'Annibale, *op. cit.*, *p. III*, § 508, *not. 21*.

2. Reiff., *lib. IV, tit. V, n. 58*; Schmalz., *l. c.*, *n. 100*; Pontius, *lib. XII, cap. VII, n. 3*; Perez, *disp. XII, sect. III, n. 4*; Giovine, *l. c.*; contra Sanchez, *lib. V, disp. XVII*.

3. S. Thomas, *in IV, dist. 27, q. 2, a. 1*; Rosset, *n. 904 sequ.* et apud ipsum S. Bonaventura, S. Antoninus, Lessius, Sanchez, Sylvius, Salmanticenses, Billuart, etc. Omittimus sententiam Amort aliorumque qui putant quemlibet contractum cum tali conditione nullum esse.

impossibili, e. g. : *Promitto matrimonium, si montem aureum pro dote habes*, sunt nulla (n. 1019) ; sub conditione de praeterito vel praesenti *turpi*, e. g. : *Si fratrem tuum occidisti, si sumpsisti venena sterilitatis*, valent usque ab initio, si conditio existit ; sunt nulla usque ab initio, si conditio non existit (n. 1020) (1). Certe factum in conditione enuntiaturum est illicitum, sed matrimonium non est illicitum, quia a malo faciendo non pendet, ideoque nec promissio est de re illicita. Eadem dicas de sponsalibus sub conditione de praeterito vel praesenti *honestae* ; e. g. : *Si sententia iudicis fuit mihi favorabilis...* (n. 1021). Proinde obligatio sponsalitia et impedimentum publicae honestatis jam revera existit, vel non, licet partes ignorent utrum existat, necne ; quare tenentur expectare et investigare, nec sine justa causa resilire possunt, et invalide cum aliis sponsalia ante investigationem contraherent, utpote illicita.

102. Modo ad examen revocemus celebrem quaestionem num valeant sponsalia inter personas impeditas sub conditione : *Si superior, e. g., Romanus Pontifex dispensaverit*. Si superior nequit, aut non solet in eo impedimento dispensare, aut deest in casu justa dispensationis causa, certum est sponsalia, utpote de re impossibili, nulla esse (2). Sed etiam in casu quo superior potest et solet dispensare, et adest justa causa dispensationis, sponsalia ante obtentam dispensationem nondum urgent, et si interim una vel alterutra pars consensum tacite vel expresse revocavit, obtenta dispensatio nullum robur sponsalibus tribuit (n. 100). Item omnes admittunt valere sponsalia si post obtentam dispensationem consensus fuit renovatus expresse vel tacite, e. g., procedendo ad publicationes (3). Igitur quaestio haec esse debet, utrum haec sponsalia sint usque ab initio radicaliter nulla, ita ut, etiam obtenta dispensatione, licet consensus revocatus non sit, in sua nullitate persistent, nisi consensus fuerit renovatus ; an, e

1. Reiff., *lib. IV, tit. V*.

2. Sanchez, *lib. V, disp. V, n. 2*.

3. Giovine, *tom. I, § 179* ; Sanchez, *l. c., n. 4* ; Schmalz., *lib. IV, tit. V, n. 79*.

contrario, interim sint valida, sicut alia omnia sponsalia conditionata, et, accedente dispensatione, pura evadent.

103. Nonnulli (1) putant esse nulla, quia conditio habenda est jure impossibilis, et res quae promittitur in praesenti est illicita. Ad rem *Acta Sanctae Sedis, l. c.* : « Si enim sponsalia, licet sub conditione celebrata, valerent, tunc inciperet obligatio cum haec contrahuntur. Apposita enim conditio nihil aliud adjungit, quam temporis determinationem ab eventu dispensationis dependentem : qua adveniente, quis alterum cogere posset ad nuptias ineundas, si reluctaverit, et hoc non ex vi dispensationis obtentae, sed ex vi promissionis antea factae. Radix itaque totius obligationis repetenda esset ex tempore quo sponsalia, licet conditionata, inita sunt. Atqui tempore quo contrahentes sponsalia inierunt, erant inhabiles et inidonei ob impedimentum ad contrahendum... Accedit et altera gravis ratio ex jure publico petita. Quod enim pendet a Principis potestate, ignominiosum videtur illud in pactum deducere. Quamvis enim Princeps immutationem aliquam publici juris per dispensationem justis de causis indulgeat, hujusmodi juris immutatio est semper aliquid extraordinarium, quod ferit publicum jus, secundum quod societas regitur; ideoque hujusmodi juris immutatio, sive Principis actus quo in particulari casu subditi a regula eximuntur, si veluti conditio in contractum adjiciatur, conditioni impossibili merito aequiparatur... » Accedit auctoritas tum S. Rotae apud Diana, tum S. C. C. quae pluries declaravit sponsalia in casu irrita esse, e. g., in *Brugnatensis Sponsalium*, 26 Jan. 1709; *Januensis Sponsalium*, 12 Dec. 1733; *Sypontina Resol. Spons.*, 2 Maji 1837; *Beneventana Sponsalium*, 27 Nov. 1838... Praeterea die 2 Oct. 1837, lata fuit sequens declaratio. « Ad 4um decernit talia sponsalia nulla esse omnino, etsi agatur de consanguini-

1. Ita veteres canonistae, et moralistae plerique : inter recentiores Santi, *lib. IV, tit. V, n. 32*; *Acta Sanctae Sedis, vol. I, pag. 121, sequ.*; Lehmkühl, *vol. II, n. 660*; Bangen, *op. cit., tit. I, pag. 4*; Giovine, *l. c.*; quorum nonnulli admittunt exinde oriri obligationem moralem, sed non sponsalitiā, petendi et expectandi dispensationem; quod sane vix aut ne vix quidem intelligi potest.

nea violata, cui etiam sit facta promissio dispensationis obtinendae, et ideo, obtenta dispensatione, necessarium esse novum consensum et interim utrique contrahenti liberum esse alia inire sponsalia, etsi non sit secundum honestatem promissis deficere (1). » Et in folio S. C. C. quando de iis causis agitur, semper indubitanter affirmatur hanc esse sententiam et praxim S. C.

104. Alii censent esse valida in sensu exposito (2). Sane haec conditio est possibilis, cum ex hypothese superior possit et soleat dispensare, et justa sit dispensationis causa; est in se licita, quia profecto licitum est ex justa causa petere et concedere dispensationem; est de re licita, quia matrimonium promittitur, obtenta dispensatione. Falsum est sponsalia esse illicita, si quando contrahuntur, partes sunt inhabiles (n. 60); secus plane sequeretur esse illicita sponsalia cum infideli inita sub conditione : *si convertaris ad fidem*, aut sponsalia impuberum. Neque obstat auctoritas S. Rotae, quia Castropalaus et Gobat plures decisiones in contrarium afferunt, aut S. C. C., quia in illis causis dispensatio nondum fulminata fuerat, et quoniam consensus ab una parte fuerat revocatus, prouti ipsa sponsalium causa satis superque ostendit, sponsalia, etiam obtenta dispensatione, nulla remanebant, non renovato consensu (n. 102). Patroni primae sententiae, ut aliquid evincerent, deberent citare causam, qua, initis sub hac conditione sponsalibus et fulminata dispensatione, quin consensus revocatus a neutra parte ullatenus esset, postea, una parte renuente, S. C. declaraverit illa sponsalia nulla prorsus fuisse; sed huiusmodi causa et responsio non citatur; imo graves AA. affirmant tribunalia Romana in hac hypothese potius

1. Apud Giovine, *tom. I*, § 179, qui tamen non dixit cuiusnam Congregationis sit haec declaratio.

2. Inter recentiores plerique; Rosset, *n. 832 sequ.*; De Angelis, *lib. IV, tit. V, n. 4*; D'Annibale, *p. III, n. 508*; Vecchiotti, *vol. III, § 57*; Ballerini-Gury, *vol. II, n. 725*; Marc, *n. 1951*. Inter veteres non pauci: Reiff., *lib. IV, tit. V, n. 23*; Schmalz, *lib. IV, tit. V, n. 82*; Sanchez, *lib. V, disp. V*; S. Alphonsus, *Theol. Mor., lib. VI, n. 843*; et fusius, *lib. III, n. 650*; Pontius, *De matrim., lib. XII, cap. VII*; Lugo, *De Just. et Jure, disp. XII, n. 53*.

contrarium declaravisse (1). Remanet cit. responsio diei 2 Oct. 1837, sed cum nos lateat dubium, nequit dignosci status quaestionis cum omnibus suis circumstantiis et ideo verus responsionis sensus; praeterea liceat animadvertere *mense Octobri* Romanas Congregationes responsa dare non solere. Haec altera sententia est probabilior, sed et primam vera ac certa probabilitate gaudere putamus; proinde in praxi favendum libertati. Huc usque de conditione (2).

105. Affinis conditioni est *modus* qui definiri solet : *adjectio indicans onus aliquod, quo post contractum perfectum obligare volumus contrahentem*, ita ut contrahens sub modo veluti dicat : *Ego nunc contraho tecum, tu vero deinde hoc facies*, et alter contrahens tenetur ad hoc faciendum, si modus est licitus, illumque acceptavit. Exprimi solet per particulam *ut*, e. g. : *Promitto matrimonium ut tu mihi munus procures*; sed interdum iisdem verbis, quibus conditio, interdum ipso conditionis nomine significatur; et in eo solum a conditione distat, quod haec actum et dandi obligationem suspendit, modus non item. Ex circumstantiis prudens iudex in foro externo videbit utrum in casu conditio sit, an modus. « Attendendum est, ait Schmalz., *lib. IV, tit. V, n. 140*, utrum contrahens voluerit statim esse actum validum, an vero ut esset validus primum quando conditio est impleta. Si statim voluit esse validum, sed alterum contrahentem obligare solum voluit ad aliquid post faciendum, censeri debet contractum esse sub modo factum : si vero voluit, ut tunc primum valeret, quando conditio est impleta, praesumi debet contractum esse initum sub conditione proprie dicta et suspensive ». In dubio magis modus praesumitur quam conditio (3). In foro autem interno quisque suipsius iudex est. Cum igitur modus non suspendat aut revocet consensum, sed veluti accedat contractui perfecto, sequitur sponsalia sub modo, sicuti ceteros

1. Palaus, *Oper. moral., tract. XXVIII, disp. I, punct. XVI, n. 7*, et Gobat, *tract. XV, n. 155*, apud Schmalz., *lib. IV, tit. V, n. 86*.

2 Non raro sponsalibus filiorum familias erit conditio expressa vel tacita; si *parentes consenserint*: de qua vide quae dicimus cit. n. 995 sequ., et sponsalibus applica.

3. D'Annibale, *p. I, n. 42*.

contractus, semper per se valida esse (1), sive modus sit impossibilis, e. g. : *Ut coelum digito tangas*, nisi constet sponsalia fuisse jocosa; sive turpis, e. g. : *Ut fratrem tuum interficias*, sive contra substantiam, e. g. : *Promitto matrimonium, tu vero deinde generationem prolis evitabis*; sed in ultimis duobus casibus patet nullam esse obligationem implendi modum.

106. *Causa* tunc contractui apponi dicitur, quando denotatur motivum contrahendi, e. g. : *Promitto matrimonium, quia dives es*. Non verificatio causae nil officit validitati contractus, in casu nostro sponsalium, nisi forte sit error irritans.

107. Tandem *demonstratio* fit quando exprimitur aliqua qualitas, qua determinatur vel demonstratur persona cum qua contrahitur, e. g. : *Promitto nuptias tibi, quae es filia Regis*. Per se haec sponsalia valent independenter a demonstratione ipsa, nisi adsit error irritans. Aliquando etiam causa et demonstratio sunt verae conditiones, quod ex circumstantiis judicandum est.

§ 3. — *De arrhis et poenis sponsalibus appositis.*

108. Sicuti aliis contractibus, ita et sponsalibus arrhas addi posse jus Romanum, *l. 3 et 5 ff. De sponsalibus*, et jus canonicum, *can. 3 et 7, c. 30, q. 5*, admittunt, et aliquando juxta locorum consuetudines de facto adduntur. Est autem arrha res quaedam alteri parti, quasi pignus, data in securitatem promissi matrimonii. Nil refert cujus generis, quantitatis, aut pretii res sit.

109. Jam vero, sequuto matrimonio, arrha, sicut pignus in aliis contractibus, restituitur ei qui illam tradidit. At multarum gentium moribus receptum est ut arrhae, sequuto conjugio, non restituantur, ita ut considerentur veluti sponsalitia donationes (2). Si vero matrimonium non sequatur, distinguendum est. Si id evenit ex mutuo consensu, aut neutrius

1. Schmalz., *l. c.*, n. 139.

2. Reiff., *lib. IV, tit. I, n. 180*; Pirhing, *lib. IV, tit. I, n. 25*; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 126*.

culpabili facto, e. g., quia vir ingreditur religionem, aut moritur,... arrhae restituendae mutuo sunt, quia ea mente traditae fuerant, ut amittantur ab injuste resiliente; atqui in casu pars non resilit injuste: stipulatio autem, ut etiam juste resiliens arrhas amittat, viribus caret, quia absurdum est ab eo qui juste resilit, poenam stipulari. Si id evenit ex facto culpabili utriusque, e. g., quia sponsus cum alia muliere, sponsa cum alio viro fornicationem commisit, pariter arrhae sunt mutuo restituendae. Si tandem id evenit ex facto culpabili unius, e. g., quia sponsus detrectat fidem servare, aut sponsa cum alio viro fornicata est, tunc culpabilis restituere debet, sed verius post iudicis sententiam, et innocens retinere potest acceptas. Imo reus, jure Romano, restituere debebat arrhas acceptas duplicatas, idest acceptum et tantumdem, ex *l. 3 et 5 C., De sponsalibus*. Jus Romanum exceptionem ponebat, nempe minor XXV annis, licet sine justa causa a sponsalibus recederet, tenebatur tantum receptas arrhas restituere et suas, si quas dederat, non amittebat, ex cit. *l. 5 C., De sponsalibus*. Utrum haec lex Romana de duplicatis arrhis solvendis etiam jure canonico servanda sit, necne, non convenitur inter DD.; unde haec obligatio imponenda non est. Quod si parentes sponsalia pro filio absenti contraxerunt et arrhis confirmaverunt, si deinde filius resilit, seu ea ratahabere recusat, arrhas datas non amittunt, dummodo curaverint sponsalia a filio acceptari et impleri, quia jam obligationem suam impleverunt, sed debent restituere receptas, quia alia pars innocens est.

110. Quaesitum est num valeret stipulatio sponsalibus addita de arrhis in duplum, triplum... solvendis a parte injuste resiliente. Haec stipulatio habet rationem poenae. Atqui DD. concordēs minime sunt utrum jure canonico in sponsalibus addi possit poena, necne; ideoque, stante controversia, poena appositā urgenda non est (*n. 113*). Idem ergo dicendum de arrharum stipulatione in duplum, triplum... Quod si eae arrhae poenales solvendae sint a tertia persona, non videtur dubium stipulationem servandam esse (1).

1. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 4*; Gonzalez, in *comm. cap. 29, De sponsalibus*. Arrhis proxime accedunt *donationes sponsalitia*e, idest

111. *Poena* additur sponsalibus, si convenitur injuste resilientem talem pecuniae summam solvere debere, e. g. : *pro-mitto matrimonium, et si fidem non servavero, solvam M aureos*. Quaeritur num haec poena addi sponsalibus queat et semel addita a resiliente solvi in conscientia debeat?

112. Omnes admittunt poenam non esse solvendam a juste resiliente, quia poena non potest esse, nisi pro delicto, et juste resiliens nullum delictum commisit. Confirmatur ex *cap. 29, De sponsalibus*... cujus haec est species. Inita fuere sponsalia inter T. puellam et P. puerum infra septennium, conventa quoque poena solvenda a resiliente. Deinde T. contraxit matrimonium cum C. et B. de Alferio pater P. appositam in stipulatione poenam nitebatur extorquere a Gemma, matre T., vel ab ipsa T. Gregorius IX respondet patrem P. compellendum esse etiam per censuras ut ab extorsione praedictae poenae desistat. Sane sponsalia inita in infantia nulla erant, aut certe T. ab eis juste resiliebat (n. 127). Juste resiliens nullam debet poenam, etsi conventum expresse fuerit, quoque sub iuramento, poenam solvendam etiam a juste resiliente, quae poenae stipulatio esset prorsus irrita (1), licet sponsalia valerent. Igitur quaestio est tantum de poena ab injuste resiliente luenda. Haec poena valebat et solvi debebat jure Romano, *l. 5 C. De sponsalibus; l. 134 ff. De Verbor. Obligat.*; num etiam jure canonico sustineatur, non convenitur inter DD.

113. Nonnulli negant (2), quia Gregorius IX in cit. *cap. 29, De sponsalibus*, improbat quamcumque poenae stipulationem

res quae dantur non in pignus futuri matrimonii, sed ut donum conditionatum in signum amoris et sub spe futurarum nuptiarum. Sequito matrimonio non restituuntur; solutis sponsalibus, absque ullius culpa aut ex culpa utriusque, restituuntur; ex culpa unius, haec tantum restituit. At aliquando sponsalitia donationes sunt donationes pure et simpliciter, et tunc nulla est restituendi obligatio; idque supponitur, si agatur de re parvi momenti, aut nulla fiat reclamatio. Ballerini-Palmieri, *vol. IV, n. 211 sequ.*

1. Sanchez, *op. cit., lib. I, disp. XXX, n. 3*; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 138*.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 4*; Santi, *lib. IV, tit. I, n. 28 sequ.*; Sanchez, *lib. I, tit. XXX, n. 2*; Pirhing, *n. 23*; Instructio Austriaca, § 109 : « Omnis pactio de poena conventionali, si a sponsalibus resilientur, persolvenda, non tantum illicita, sed etiam invalida est. »

in sponsalibus : « Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sit merito improbanda, mandamus... » Et revera stipulata poena minuit libertatem futuri conjugii, quod fortasse initur ad vitandam poenam; et minuit magis quam arrhae, cum magis displicere soleat solvere aliquid in poenam, quam amittere solutum, et praeterea arrhae in minori quantitate tradi solent. Hinc cit. *l.* 134, *De V. O.* ait : « Inhonestum est vinculo poenae matrimonia obstringi seu contrahenda seu jam contracta. » Multi, qui hanc sustinent sententiam, admittunt tamen valere stipulationem poenae solvendae ab extraneo, utpote quae non videtur in libertatem matrimonii influere (1). Alii affirmant, « quippe inter arrhas et poenam hoc unum distat, quod illae dantur, haec promittitur »; D'Annibale, *op. cit.*, *p.* III, § 509 (2). Et solvunt etiam argumenta prioris sententiae; primum, quia in specie cit. *cap.* 29, *De sponsalibus*... sponsalia nulla erant, aut certe T. juste resilliebat (*n.* 127); aliunde relata verba in parte doctrinali decretalis jus non constituunt : alterum, quia haec differentia inter arrham et poenam est imaginaria, cum arrha possit utique esse pretiosior poena : tertium, quia verba cit. legis nimis probant, et divortiis liberas habenas laxant. Haec posterior sententia nobis verior est. At, hac extante quaestione, obligatio solvendi poenam, etiam juramento firmata, ex principio reflexo urgenda non est (3).

Articulus IV

DE EFFECTU SPONSALIIUM.

114. Sponsalia valida duplicem habent effectum, nempe producunt impedimentum publicae honestatis et obligationem

1. Santi, *l. c.*, *n.* 32; De Angelis, *l. c.*

2. Lehmkuhl, *Theol. Mor.*, *vol.* II, *n.* 665; Schmalz., *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 140; Reiff., *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 188; Pontius, *lib.* XII, *cap.* XIX, *n.* 8; Marc., *Instit. Moral.*, *n.* 1955; S. Alph., *Homo Apost.* XVIII, *n.* 11; Engel, *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 7; Rosset, *n.* 883.

3. Schmalz., *l. c.*; Rosset, *n.* 888.

ac jus ad matrimonium. Primus effectus est juris ecclesiastici, alter juris naturalis; ille, semel ortus, perpetuus est; hic non item: de illo ex professo *n. 806 sequ.*; modo de altero.

115. In sponsalibus vir serio promittit matrimonium mulieri quae acceptat, et viceversa. Atqui ex promissione serio facta et acceptata, ipso naturae jure virtute justitiae, acquiritur promissario jus ad rem promissam habendam, et promittenti oritur obligatio ad illam praestandam; ergo sponsalia, ipso naturali jure virtute justitiae producant utrique et jus et obligationem ad nuptias (1). At deinde post inita sponsalia hoc jus et obligatio possunt utique separari: nam quaelibet pars habet jus relativum obligationi alterius, et habet obligationem relativam juri alterius. Quid, e. g., si una pars renuntiet juri suo? non habet amplius jus, ideoque nec alia pars obligationem; sed habet obligationem, et alia jus. Idem dicatur, si resiliat ex justa causa: jam non habet obligationem, nec alia jus; sed habet jus, et alia obligationem. Quia nempe in sponsalibus adest mutua promissio facta et acceptata.

116. Jus et obligatio est ad *matrimonium ineundum*; proinde una pars, invita altera, nequit, vi sponsalitii contractus, aut aliam rem exigere, aut alia re sese liberare (*n. 98*). Praeterea jus est *ad rem* in corpus alterius, non *in re*. Unde sequitur, quae solutis non licent, nec sponsis licere, e. g., oscula, amplexus, ... nisi forte ex more patrio, remoto quovis pollutionis et delectationis venereae periculo. Ita S. Alphonsus, *lib. VI, n. 834*, cum probabiliori doctrina et in praxi omnino tenenda, quidquid in contrarium dicant Sanchez, *lib. IX, disp. XLVI, n. 37*; Salm., *cap. XV, n. 91*, aliique. Exinde patet quam periculosa sit cohabitatio, aut nimia ac diuturna

1. Jure Romano, licet initio sponsalia per stipulationem contraherentur ideoque parerent actionem civilem ex stipulatu, tamen deinde, mutatis in pejus moribus, parti licuit sponsalibus renuntiare ex *l. 1 C. De sponsalibus*, quod significat sponsalitium jus et officium non amplius recognitum fuisse. (Voet, *Comm. ad Pand. XXIII, I, n. 12*.) Nec jure Gallico *art. 172*, Hispano *art. 45, 49 (n. 77)*, Austriaco, § 45, 46, Italico *art. 53, 54*, Germanico, § 1297, obligatio sponsalitii cum relativo jure recognoscitur, nisi ad petendam damnorum compensationem, et ideo fortasse multi fideles nostris moribus sponsalia parvi faciunt.

familiaritas inter sponso : unde expedit omnino ut soli non maneant, sed semper habeant propinquos vel alios praesentes; quae res uti gravissimi momenti habenda est (1).

117. Obligatio gravis est, prout DD. docent communiter, quia materia est gravis, et in foro externo contrahentes praesumuntur velle sese obligare juxta naturam rei. Confirmatur manifeste *ex cap. 10 et 17, De sponsalibus*,... quibus patet judicem ecclesiasticum per se hanc obligationem censuris quoque urgere posse, quod supponit gravem esse. Hinc resiliens, absque legitima causa, lethale peccatum perpetrat, et insuper tenetur ad resarciendum alteri damnum quod exinde eidem infertur. « Nulli dubium est... quod in foro conscientiae nolens implere sponsalia sine justa causa graviter peccaret »; S. Alphonsus, *l. c.*, n. 846. Quod si sponsalia fuerint jurata, tunc obligant sub gravi etiam virtute religionis; ita ut injuste resiliens duplex peccatum grave committat, idest contra justitiam ob violatam fidem sponsalitiā, et contra religionem ob non servatum juramentum.

118. Cum pars teneatur sub gravi tradere corpus suum alteri per matrimonium, sequitur committere peccatum specie distinctum contra justitiam (praeter peccatum contra castitatem), si cum tertia persona se commiscuerit, quia rem alteri debitam reddit deteriore et contra regulam desponsationis venit, *ex cap. 27, De jurejurando*. Id nonnulli verius grave in utroque, alii leve in utroque, alii minus logice grave in foemina, leve in viro habent. Imo nonnulli speciale hoc peccatum penitus excludunt, quod S. Alphonso, *l. c.*, n. 847, satis probabile est. Qua stante controversia, onus confitendi hanc circumstantiam non adest (2).

119. Praeterea cum ipsa teneatur ad matrimonium cum altera parte, manifestum est, perdurante hac obligatione, matrimonium cum tertia persona esse illicitum, licet contractum

1. Scavini, *vol. III*, n. 800; Benedictus XIV, *De syn., lib. XII, cap. VI*, n. 3 et *Inst. Ecc.* 46.

2. De hac controversia fuse Rosset, n. 937 *sequ.* At Ecclesia Occidentalis numquam recepit *can. 98* Concilii Trullani, qui poenis adulterii puniebat fornicationem cum aliena sponsa; quem tamen canonem nonnulli intelligunt de sponsa de praesenti.

foret validum. Unde sponsalia constituunt impedimentum impediens matrimonium cum qualibet alia tertia persona. Hoc impedimentum dici solet *Nihil transeat*. Sponsalia autem cum tertia persona inita forent illicita et nulla, utpote de re illicita, etsi ipsis accesserit iuramentum, aut copula, aut utrumque (1); nec verius valere incipiunt, prioribus solutis (2).

120. Porro si nullum tempus appositum fuit nullaque conditio, obligatio sponsalitia impleri debet quam primum, arbitrio boni viri, idest Ordinarii in foro externo, parochi vel confessorii in interno; sed regulariter celebratio matrimonii ultra annum non protrahatur. (Collectanea S. C. de Prop. Fide, n. 1519.) Qui in mora notabili est, *si noluit* matrimonium contrahere, liberat aliam partem ab obligatione, quia censetur renunciavisse juri suo, sed ipse adhuc tenetur; si *non potuit*, alii putant a jure suo decidere, alii contra sentiunt. Videtur relinquenda res arbitrio boni viri, et si brevi nuptias offert, repelli non debet, si diu post, non debet admitti (3). Ceterum aliquando iudex ecclesiasticus adimplendis sponsalibus terminum constituit, quo elapso, ille per quem non stetit, liber est (4). S. C. de Prop. Fide, rescribens ad Patriarcham Babylon. et Chald., die 13 Apr. 1807, haec habet: « Curent Episcopi et parochi ne matrimonia diutius quam ad annum post inita sponsalia protrahantur. » Et S. C. C., an. 1713: « censuit moneri posse partes ad contrahenda sponsalia sub certo tempore, quo elapso, permitti posse contrahere cum

1. D'Annibale, p. III, § 512; Benedictus XIV, *Inst. Ecc.*, 46, n. 9; Lehmkuhl, vol. II, n. 665.

2. Sanchez, lib. I, disp. L, n. 6; Pontius, lib. XII, cap. XII, n. 2. In l. 1 D., *De iis qui notantur infamia*, statuitur infamiae poena contra bina sponsalia; quae jure canonico recepta non est. Ecclesia Orientalis lectorem, secunda sponsalia attentantem, ad ultteriores ordines non promovet; subdiaconum deponit. Cf. Pappe Szilagyi, *Enchiridion jur. ecc. orient. cathol.*, p. II, n. 91.

3. D'Annibale, p. III, n. 512; Santi, lib. IV, tit. I, n. 37.

4. Vide Schmalz., lib. IV, tit. I, n. 201 sequ., ubi expendit casum unius partis discedentis in alias regiones. Jure Romano, si causa absentiae erat necessaria, pars expectare debebat quadriennium vel diutius arbitrio iudicis, l. 17 ff. *De sponsalibus*; secus, si intra provinciam absens morabatur, per biennium, l. 2 C. eod.; si extra, per triennium, l. 2 C. *De repudiis*. Haec jure canonico recepta non sunt.

aliis bene visis, non tamen cogi posse partes ad contrahenda sponsalia certo tempore : et quatenus sponsalia fuerint contracta indefinite absque tempore limitato, posse superiorem, ob legitimam causam praesertim probabilis fornicationis, tempus celebrandi matrimonii sponsis praefigere, eoque elapso, facultatem concedere cum aliis contrahendi. » Quum Vicarius Apost. Scopiensis graves abusus ex nimium protracto matrimonio post inita sponsalia exposuisset, S. C. de Prop. Fide, die 26 Sept. 1840, ad illum misit relatum decretum S. C. C., quod applicans illis abusibus occurreret.

121. Si vero aliqua dies seu tempus sponsalibus additum fuit, plures casus distinguere debent. Nam 1° si tempus additum fuit ad *finiendam obligationem*, ante illud obligatio urget, eo transacto, si per utramque partem stetit, quominus nuptiae celebrarentur, quaelibet extinguitur obligatio; si per unam tantum culpabiliter, ipsa quidem adhuc tenetur, sed alia libera est. Id communiter tradunt AA. (1) et satis colligitur ex cap. 22, *De sponsalibus*. Excipe si tempus ita statutum fuit, ut si ultra illud ex quacumque causa nuptiae celebratae non fuerint, utraque pars liberetur. 2° Si tempus additum fuit ad *urgendam obligationem*, eo transacto, quaelibet pars adhuc tenetur. Si autem quaeras quomodo distinguatur utrum tempus adiectum sit ad finiendam, an potius urgendam obligationem, respondemus in foro interno rem ex mente contrahentis definiendam esse; pro foro externo, Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 196 sequ.*, docet : « Id colligendum ex verbis contrahentium. Si verba sunt ambigua, Coninck *D. 23, dub. 6, n. 42*, et ex hoc Palao *tract. 28, dist. 1, p. 23, n. 3*, docent recurrendum esse ad causas et motiva ob quae terminus fuit assignatus. Nam si utraque pars vel saltem illa quae cupit diem adjici, apprehendit sibi omnino expedire, ut brevi sive cum hac sive cum alia persona matrimonium contrahat, quia vel difficile ipsi est diutius a nuptiis abstinere, vel alia offeruntur matrimonia commoda, quae postea frustra desiderabuntur, censebitur tempus adiectum obligationi finiendae. At si adjiciatur tempus non quia

1. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 195*; Sanchez, *lib. I, disp. LIII, n. 6*.

partibus per se incommodum est diutius abstinere a nuptiis, sed quia nuptias has apprehendunt ut sibi commodas, ideoque ratione postea impediuntur, censebitur adjectum tempus obligationi intra illud tempus implendae... » 3° Si tempus additum fuit tamquam terminus *a quo* incipit obligatio, e. g. : *Promitto tibi matrimonium post annum*, idest quod post annum tantum celebrabitur, ante hoc tempus sponsalia quidem valida sunt, sed obligatio non urget; post hoc tempus jam urgere incipit. 4° Tandem, si additum fuit tamquam terminus in *quo* urget affixa obligatio, e. g. : *Promitto tibi matrimonium die XV Aprilis hujus anni*, nulla est obligatio pro tempore praecedenti, sed pro die praefinito. Quo inutiliter transacto, videndum utrum dies appositus fuerit ad finiendam obligationem, an tantum ad urgendam, et solutiones supra datae applicandae sunt.

122. Quid vero si una pars injuste renuat fidem datam adimplere? judex ecclesiasticus potestne aut debet eam censuris cogere? Jura inter se dissentire videntur. Nam in *cap. 10, De sponsalibus*..., Alexander III rescribit Pictaviensi Episcopo, ut S. qui sponsalia juramento firmaverat, moneat « et si non acquieverit monitis, ecclesiastica censura compellas, ut ipsam, nisi rationabilis causa obstiterit, in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet ». Contra in *cap. 17 ejusd. tit.* Lucius III interrogatus a Rapalensi Episcopo, qua censura mulier compelli debeat, quae, jurisjurandi religione neglecta, nubere renuit, cui se nupturam, interposito juramento, firmaverat, respondit : « ... Cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere ». Omissis variis canonistarum sententiis, haec oppositio facile conciliatur, si dicas, judicem ecclesiasticum movere potius quam cogere debere sponsum resilientem, si difficiles exitus ex hac coactione timeantur, qui profecto de regula generali timeri debent, salva semper damnorum compensatione; si vero in casu aliquo particulari, ii difficiles exitus ex coactione nullatenus praevideantur, tunc tantum locum esse posse applicationi censurarum. Ad rem S. C. de Prop. Fide (*Collect.*, n° 1214), die 22 Nov. 1790, ad episcopum Scodrensem respondit : « Caute procedendum esse in infligenda excom-

municatione et mulieres praesertim, a sponsalibus recedentes, numquam excommunicandas, juxta decretalem Lucii III in *cap. Requisivit, De Sponsalibus*; et si quandoque et ex gravi causa sunt viri excommunicandi, post annum esse absolvendos. » Haec confirmantur quoque ex praxi S. C. C. Nam propositis dubiis : « 1° An constet de sponsalibus in casu? et quatenus affirmative. 2° An sit locus coactioni in casu? »; data responsione affirmativa ad 1um, fere semper S. C. negative respondet ad 2um, imposita aliquando compensatione damnorum aut obligatione monendi partem injuste reluctantem (1). At non desunt exempla, quibus S. C. respondit locum esse coactioni; e. g., in *Neapolitana, 12 Sept. 1722*, apud Benedictum XIV, *Quaest. Can., q. 279*.

123. Haec quidem si sponsalia certe inita et valida sunt. Nam si sponsalia sunt dubia dubio vel facti vel juris, ita ut sententia probabilis est eadem non esse inita aut non valere, licet sententia contraria probabilior sit, omnes admittunt obligationem sponsalitiā non urgere, quia obligationes non sunt imponendae, nisi demonstrentur (*n. 58*). Utrum vero impedimentum publicae honestatis ex his sponsalibus dubiis oria-
tur, necne, vide *n. 812*.

Articulus V

DE SOLUTIONE SPONSALIIUM

124. Sponsalia solvi possunt, seu obligatio sponsalitia ac relativum jus cessare, multiplici ex causa sive in alterutra sive in utraque parte. Et magnum discrimen est inter sponsalia ab initio nulla, ac sponsalia ab initio valida et postea soluta : nam in illis obligatio et impedimentum publicae honestatis nunquam adfuit; in istis obligatio adfuit et cessavit vel in una vel in utraque parte, sed impedimentum publicae honestatis adfuit et perseverat etiam post solutionem. Ilinc, solutis legitime spon-

1. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 5*.

salibus, etiam in utraque parte, quaestio de eorum validitate potest esse magni momenti.

125. Sub hoc articulo recensemus causas quibus sponsalium vinculum legitime solvitur. Antea vero sequentia animadvertimus. *a)* Nil impedit quominus plures causae simul unitae reperiantur, quibus sponsalia solvuntur; e. g., sponsa fornicante cum consanguineo sponsi, sponsalia solvuntur pro sponso, quia sponsa contra fidem desponsationis egit, vilior facta est, et enatum est impedimentum dirimens. *b)* Si pars quae ex justa causa discedere poterat, causa cognita, non discedit, sed potius sponsalia confirmat verbis vel factis, non potest amplius resilire, quia renuntiavit juri suo; e. g., si sponsus, post compertam sponsae fornicationem cum alio viro, eam cognoscit, munera eidem offert..., sponsalibus tenetur, nisi forte ea jam penitus cessaverint, ut puta Ordine Sacro. *c)* Causae legitimae solvunt sponsalia sive simplicia, sive juramento firmata, quia juramentum, utpote accessorium « naturam sequi congruit principalis », *reg. 42 juris in 6º*, et etiam sequuta copula. *d)* At, soluto etiam sponsalium vinculo, sponsus teneri potest ad damnorum reparationem, e. g., quia sponsam oppressit, vel quia rem obtinuit formali matrimonii promissione, vel quia non sine ejus culpa sponsalium vinculum solutum est et ex impeditis nuptiis grave damnum sponsae advenit. Ad rem Instructio Austriaca, § 9: « A sponsalibus absque legitima causa resiliens, nec non qui legitimam resiliendi causam vel celaverit vel sua culpa adduxerit, tenetur ad resarciendum alteri pro personarum et rerum adjunctis damnum, quod resiliendo ipsi infertur ». Quin et ille qui statum perfectiorem eligit (*n. 144 sequ.*), si alter propter sponsalia expensas necessarias fecit, cum indemnem servare debet (1). *e)* In dubio juris, si sententia est vere ac certe probabilis, quod pars in illis circumstantiis non amplius teneatur fide data, stare debemus pro libertate (2): « In omnibus vero, quoties in ambiguo, est utrum liceat a sponsalibus recedere, magis est ut liceat, ne

1. D'Annibale, *p. III*, § 517.

2. Sanchez, *lib. I, disp. LXXIX, n. 9.*

coacta matrimonia fiant »; ait D'Annibale, *p. III*, § 513. In dubio facti aliquando ipsa probabilis suspicio impedimenti matrimonialis sufficit ut matrimonium impediatur, ideoque sponsalia evanescent : aliae causae generatim certae esse debent, sed ipsa causae certa probabilitas aliquando est causa sufficiens, de qua re infra. *f*) Quomodo sponsalia cessent, transacto tempore apposito, diximus *n. 121* : modo aliae causae, quibus sponsalia solvuntur, recensendae sunt; et sequentes enumerantur.

§ 1. — *Mutuus consensus.*

126. « Nam omnis res per quascumque causas nascitur per easdem et dissolvitur », *reg. 1^a juris*. Ita Innocentius III vel potius Alexander III in *cap. 2, De sponsalibus*... Quod si una tantum pars renuntiat, haec amittit jus, sed non liberatur ab obligatione, ac proinde alia conservat jus sine obligatione. Mutuo consensu etiam sponsalia jurata solvuntur (*n. praec.*). Ad rem Instructio Austriaca, § 3 : « Sponsalia, licet juramento firmata sint, mutuo tamen consensu dissolvi possunt ». Id certum omnibus est, si juramentum emissum fuit principaliter in confirmationem fidei datae favore alterius partis. Sed idem probabilius repetendum est etiam in casu quo juramentum principaliter emissum fuit in honorem Dei, prouti esset si quis puellae pauperi, intuitu et amore Dei, juret se eam in matrimonium ducturum; nam Deus non videtur illud acceptare, nisi in utilitatem puellae, quae proinde potest promissionem factam remittere. Neque obstat S. Thomas, 2. 2., *q. 89, a. 9, ad 12 (1)*.

127. Haec patiuntur exceptionem in sponsalibus impuberum, si tamen exceptio dici potest. Licet enim velis admittere sponsalia impuberum esse nulla, nisi matrimonialis discretio aetatem praevenierit (*n. 68*), a quibus proinde, per se loquendo, sponsi possent libere discedere, tamen Ecclesia, positiva lege, eaque prudentissima, id prohibuit, ne impuberes, propter

1. Vecchiotti, *Inst. Canon.*, vol. III, § 60; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 161*; Sanchez, *lib. I, disp. LII, n. 6 sequ.*; Santi, *lib. IV, tit. I, n. 44*; Engel, *lib. IV, tit. I, § III, n. 2*.

aetatis fragilem inconstantiam, saepe contrahant sponsalia, totiesque a contractis discedant. Nimirum si agatur de sponsalibus inter *puberem* et *impuberem*, ante hujus pubertatem nec pubes de consensu impuberis, nec impubes de consensu puberis resilire potest. Primam partem tradit Alexander III, *cap. 7, De desp. impub.*, § *Mulier* : « Mulier autem quae, postquam annos nubiles attingit, ei qui nondum ad annos aptos matrimonii venerat, nupsit, cum in eum semel consenserit, amplius non poterit dissentire, nisi ipse cui nupsit, postquam ad legitimam aetatem pervenerit, in eam suum negaverit praestare consensum » ; ubi illud *nupsit* significat *sponsalia contraxit*, ut notat Glossa, *l. c., v. nupsit*. Alteram partem idem Pontifex tradit, *l. c.*, § *De illis*, prohibens sponsis impuberibus recessum, antequam ad nubilem aetatem pervenerint. Igitur expectanda est pubertas impuberis : et tunc si hic sponsalia positive ratahabet verbo vel etiam facto, e. g., cohabitatione, osculis, muneribus, appellans alium sponsum (1)..., dummodo nullitatem sponsalium et suum discedendi jus dignoverit (2), sponsalia jam valent pro utraque parte : e contrario, si ipse sponsalia ratahabere positive recusaverit verbo vel facto, utraque pars jam libera erit. Quid si nil dixerit aut fecerit neque pro neque contra ? Plerique censent, si post adeptam pubertatem impubes statim, idest ad summum infra triduum, non reclamet contra sponsalia, eo ipso praesumi in foro externo eadem ratahabere, nisi forte ante pubertatem jam dissensum manifestaverit. Ita Schmalzgrueber, *lib. IV, tit. II, n. 31* ; Sanchez, *lib. I, disp. LI, n. 14* ; Pirhing, *lib. IV, tit. II, n. 7* ; Rosset, *op. cit., n. 928* ; contra alios qui verius putant facultatem discedendi superesse quousque priora sponsalia verbis aut factis confirmata non fuerint, vel alterutra pars implementum sponsalium non petierit. Praeterea plures censent reclamationem faciendam esse coram iudice aut testibus ; quod verum est ut iudex pro dissolutione sententiam ferre queat, sed non ut quis liber in conscientia sit ; et simplex declaratio sufficit (Sanchez, *l. c., n. 17*)

1. *Cap. un., De desp. imp., in 6°* ; Sanchez, *lib. I, disp. XVI, n. 8*.

2. Sanchez, *l. c., n. 9*.

ut parochus resilientem ad matrimonium cum alia persona admittat. Si agatur de sponsalibus inter *duos impuberes*, neuter potest nec de alterius consensu ante adeptam pubertatem discedere : « De illis, ait Alexander III, *l. c.*, qui intra annos aptos matrimoniis sponsalia contrahunt, sive uterque sive alter reclamet, antequam ad annos matrimoniis aptos pervenerit, et postulent separari, non sunt ullatenus audiendi » (1). Sed postquam una pars pubertatem adeptam est, potest, si vult, discedere etiam sine alia ratione, etsi altera adhuc impubes sit et contradicat. Id tradit item Alexander III, *l. c.*, § *Si vero*, juxta meliorem interpretationem (2) : « Si vero alteruter istorum ad annos pubertatis pervenerit, intra eosdem annos altero existente, cum sponsalia contrahuntur, si is qui minoris aetatis est, cum ad annos illos pervenerit, reclamaverit, nec in alterum voluerit consentire, judicio Ecclesiae poterunt ab invicem separari ». Proinde si pars, pubes facta, discedere voluerit, sponsalia evanescent ; e contrario, si sponsalia positive ratahabuerit verbis vel factis, jam discedere amplius non poterit, sed debet expectare alterius pubertatem, ut supra ; tandem si sponsalia positive nec confirmaverit, nec reprobaverit, repetere quae supra diximus. At vero, etsi impubes discedat, impedimentum publicae honestatis, quod ex illis infantilibus sponsalibus, Ecclesia sic volente, productum est, perseverat.

128. Quod diximus, impuberibus, adveniente pubertate, fas esse, pro libito, a sponsalibus discedere, fallit juxta nonnullos (3), si ante pubertatem copula carnalis inter hos spon-
 sos habita fuit, ex *cap. 8, De desp. impub.* Sed hoc caput agit de matrimonio ante nubiles annos inito, quidquid dicat Glossa, *l. c.*, v. *matrimonii*, quod valet si « carnalis commixtio ante intervenerit, cum interdum illa tempus anticipare soleat pubertatis » ; seu si malitia supplet aetatem (*n. 550*). Pariter juxta plures (4) fallit, si sponsalia fuerunt juramento firmata, prae-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. II, n. 27* ; Sanchez, *lib. I, disp. LI, n. 13* ; Pirhing, *lib. IV, tit. II, n. 6* ; Reiff., *lib. IV, tit. II, n. 14*.

2. Sanchez, *l. c.*, n. 9.

3. Vecchiotti, *vol. III, § 57*.

4. De Angelis, *lib. IV, tit. II, n. 3*, et cum eo Fagnanus, Billuart, Pirhing, Salmanticenses, Abbas, etc.

sertim in aetate proxima pubertati, ex *cap. 10, De sponsalibus...*, ubi Alexander III agit de sponsalibus juratis inter filios et filias *impubescentes*, et mandat Pictaviensi Episcopo, ut G. reluctantem moneat, et si non acquieverit monitis, censura compellat suam sponsam ducere et maritali affectione pertractare. At id merito aliis displicet (1), quia in genere ex causa legitima quis aequae discedere potest a sponsalibus seu juratis, seu non juratis (*n. 125*); eo vel magis quod sponsalia in casu, nisi matrimonialis discretio aetatem praecesserit, non immerito quis dicet nulla defectu consensus (*n. 68*). Ad argumentum ex *cap. 10, De sponsalibus...* deductum melius respondetur; dicendo sponsalia inita cum juramento fuisse circa pubertatis tempus, prout indicat illud *impubescentes*, et insuper, tempore datae decretalis, sponsos jam non leviter pubertatem excessisse vel ex eo deducitur, quod Alexander III jubet sponsum reluctantem esse censuris compellendum. Igitur supponi jure potest sponsalia fuisse post pubertatem ratahabita, et tunc corruiť difficultas juxta ea quae *n. praec.* diximus. Ceterum, stante controversia, favendum libertati.

§ 2. — Violatio fidei sponsalitiaē.

129. Nam « frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat », *reg. 75 juris, in 6º*. Ad rem Innocentius III in *cap. 25, De jurejurando...* : « Si quis juraverit se ducturum aliquam in uxorem, non potest ei fornicationem opponere praecedentem, sed subsequentem, ut illam non ducat in conjugem, quia in illo juramento talis debet conditio subintelligi : *si videlicet illa contra regulam desponsationis non venerit* (2). Alioquin si post hujusmodi juramentum publica meretrix fieret, teneretur eam ducere in uxorem, quod est

1. Rosset, *n. 976 sequ.*; Schmalz., *lib. IV, tit. II, n. 43*; Reiff, *ibid.*, *n. 16*; Pontius, *lib. XII, cap. IX, n. 8*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 856*, alique plures apud ipsum.

2. Haec tacita conditio aliaque similes, de quibus infra, non reddunt sponsalia conditionata; nam sensus est : *contraho tecum absolute; at si tu fidem sponsalitiā violaveris, liberum mihi erit ab obligatione resilire.*

prorsus absurdum. Nam si post contractum conjugium vir propter fornicationem licite potest uxorem a sua cohabitatione dimittere, longe fortius ante conjugium celebratum, propter eandem causam, sponsus licite potest in suam cohabitationem non admittere sponsam, quia *turpius ejicitur, quam non admittitur hospes*. Non obstante in alterutro casu vinculo juramenti, quod quidem propter subintelligendam conditionem est tale, ut is qui juravit, ad utrumque sine transgressione se possit habere. Pars quae fidem violavit, amittit jus, salvo tamen jure alterius.

130. Haec violatio fidei sponsalitiaë verificatur : 1° si una pars matrimonium non contrahit tempore statuto ad urgendam obligationem, aut matrimonii contrahendi nimiam moram facit aut in longinquam regionem discessit (*n. 120 sequ.*); 2° si cum tertia persona init sponsalia, aut ei matrimonium simpliciter promittit, aut cum ea matrimonium contrahit. In hoc casu posteriora sponsalia, aut simplex matrimonii promissio, etsi juramento firmata, aut etiam, verius, conjuncta cum carnali copula (1), viribus caret nisi fuerit conditionata : *solutis prioribus sponsalibus*, et haec conditio impleta fuerit; pars quae fidem sponsalitiã violare attentavit, primis sponsalibus tenetur, dum alia pars libera est; matrimonium autem initum valet; sed utrum obligatio sponsalitia matrimonio extinguatur etiam in parte conjugata, an tantum suspendatur, vide *n. 136*; 3° si impedimentum matrimonio contrahendo mala fide induxit (*n. 155*); 4° si rem habet cum tertia persona. In hoc ultimo casu nonnihil insistendum est.

131. Si sponsa tantum fornicetur cum alio viro, sponsalia solvuntur ex parte sponsi, id est sponsa tenetur obligatione sine jure, ideoque sponsus conservat jus sine obligatione, tum quia sponsa villior facta est, de qua re infra, tum quia contra regulam desponsationis venit. Quod si sponsa vi physica et morali cognita fuit, ex altero capite, nempe ex violata fide, sponsalia non solvuntur, quia fidem sponsalitiã invita violare

1. Rosset, *n. 102° sequ.*, cum Soto Sanchez, Layman, Pirhing, etc., contra plures.

non potuit, sed solvuntur pro sponso ex primo capite, scilicet quia sponsa vilior facta est. Idem dicas, si sponsa, sciens volens, passa est ab alio viro turpiter tangi (1).

132. Si sponsus tantum fornicetur cum alia muliere, sponsalia solvuntur ex parte sponsae, quia et ipse contra fidem desponsationis venit; siquidem, quoad fidem datam, pari jure sponsus et sponsa fruuntur. Neque objicias cit. *cap. 25, De jurejur.*, loqui tantum de muliere fornicante: nam Pontifex, *l. c.*, juxta communem interpretationem, tradit theoriam generalem; et revera ratio allata aequae valet in casu fornicationis sponsi (2). Si sponsus aliam mulierem turpiter contrectaverit, putamus cum Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 180*, et pluribus aliis contra Rosset, *op. cit., n. 1037*, aliosque, proprie non venire contra fidem desponsationis ideoque ex hoc capite sponsalia non solvi; utrum vero solvantur, necne, quia vilior evadit, infra dicemus.

133. Tandem si uterque fornicetur, DD. inter se non conveniunt. Nonnulli putant sponsalia pro neutra parte solvi, quia « paria delicta mutua compensatione tolluntur », *cap. 6, De adulteriis*,... (3). Alii censent solvi pro utraque, quia utraque fidem datam violavit, ideoque frustra sibi fidem postulat ab alia servari, ex *cit. reg. 75 juris, in 6°* (4). Alii tandem opinantur solvi pro viro tantum, quia in hoc non daretur aequa compensatio, cum longe turpior sit fornicatio sponsae, quam sponsi (5). Haec ultima sententia dicitur a S. Alphonso, *l. c.*, probabilior et communis, sed melius diceretur magis recepta. Veram putamus alteram; nam ratio allata rem evincit. Equidem in hoc non datur aequa compensatio, quia muliere

1. Marc, *n. 1960*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 860-862*.

2. Sanchez, *lib. I, disp. LV, n. 4*; Layman, *lib. V, tract. X, n. I, p. I, cap. II, n. 10*; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 163*; Santi, *lib. IV, tit. I, n. 54*; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 6*.

3. Perez, *De matr., disp. IX, sect. XVI, n. 2*; Bonacina, *De mat., quest. I, part. VIII, n. 8*, aliique plures.

4. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 167*, aliique apud ipsum; D'Annibale, *p. III, § 514*.

5. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 862*; Sanchez, *lib. I, disp. LV, n. 9*; Pontius, *lib. XII, cap. VII, XVII, n. 3*; Pirhing, *lib. IV, tit. I, n. 62*; Lehmkuhl, *vol. II, n. 670*.

fornicante sponsalia solvuntur ex duplici capite, quia vilior facta est, et quia fidem datam violavit; viro fornicante, sponsalia solvuntur ex uno tantum, idest ex altero, sed tamen solvuntur.

§ 3^a. — *Casus superveniens aut ignotus innotescens quo sponsalia inita non fuissent.*

134. Haec est causa frequentior, qua sponsalia solvuntur. Ut eam rite exponamus, animadvertimus fieri posse ut in sponsalibus incundis nullus error intervenerit, quia res erant, sicuti apparebant, sed postea mutatio facta est; vel fieri posse ut ab initio error fuerit, quia res non erant, prout apparebant, sed postea error detectus est. De utroque casu singulatim.

135. Ad *primum* quod attinet, non est dubium sponsalia, etiam jurata, aliquando ex superveniente notabili mutatione dissolvi, quod expresse etiam tradit Innocentius III in cit. *cap.* 25, *De jurejur* : « Quod si post hujusmodi juramentum (sponsalia jurata) mulier fieret non solum leprosa, sed etiam paralytica, vel oculos vel nasum amitteret, seu quidpiam ei turpius eveniret, numquid vir tenetur eam ducere in uxorem? Profecto ductam non posset dimittere, sed numquid non ductam admittere teneretur? Quamvis (quia) interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum ». Hinc ineuntes sponsalia obligari censentur cum clausula : *rebus in eodem statu permanentibus*, quod Ballerini-Gury, *op. cit.*, *vol. II*, *n.* 731, advertit etiam in aliis promissionibus verificari. In genere pars, mutationem passa, amittit jus, salvo jure alterius, licet per hanc steterit quominus matrimonium fieret ante mutationem. Igitur tota difficultas est, quaenam mutatio ita notabilis sit, ut sufficiat ad solvenda sponsalia.

136. Regula haec est : sponsalia solvuntur si, ea mutatione ab initio cognita, contracta non fuissent (1) : tunc scilicet

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, *n.* 865; Sanchez, *lib. I*, *disp. LXII*; Instructio Austriaca, § 6, cum communi.

sponsalia valida fuerunt; sed pars, quae mutationem passa non est, potest resilire. Utrum vero, mutatione ab initio cognita, sponsalia contracta fuissent, necne, in foro interno quisque videat ex propria conscientia; in externo debet esse in aestimatione boni viri. Et « asserenti se minime promissurum, si a principio talis causa adesset, adhibenda est fides in utroque foro, si iudicio prudentis viri, consideratis negotii circumstantiis, verosimile sit, nequaquam promissurum, si illam praecogitasset »; Sanchez, *l. c.*, n. 6. Huc quoque spectat regula, quam his verbis tradit Instructio Austriaca, § 10: « Obligatio standi promissis per contractum sponsalitiūm datis tunc quoque cessat, quando, omnibus perpensis circumstantiis, supponendum merito sit matrimonium a sponsis contrahendum infaustum fore. Quod si autem circumstantiae quibus suppositio ista innititur, culpa unius partis exortae sint, haec alteri damnum, quod ipsi, frustratis iustis ejus expectationibus, illatum est, pro viribus resarcire tenetur ».

137. Si has regulas prae oculis habeas, difficile non erit iudicium ferre in casibus particularibus; nihilominus DD. recensere solent plures mutationes, quae in foro externo praesumuntur sufficientes (1). Ita, e. g., si una pars jam matrimonium contrahere nequeat sine incommodo gravi, prouti esset dedecus familiae, vel odia et inimicitiae consanguineorum, vel si parentes grave ferant, licet antea consenserint, aut pater vel avus paratus sit eam exhaereditare... Item si una pars in longinquum locum transferat domicilium, ex *cap. 3, De sponsalibus*; quod si una pars discesserit cum animo redeundi, si quidem ad breve tempus, sponsalia nullatenus solvuntur; si ad longum, altera pars libera est, nisi discessui consenserit, tandem si latet animus discedendi aut diuturnitas discessus, praefigatur terminus; quo elapso, pars libera est, ut docet Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 46, n. 6, citans edictum S. C. C. diei 2 Oct. 1723. Item si in una parte mutatio notabilis evenierit, sive *corporis*, sive *animi*, sive *fortunarum*. *Corporis*, e. g., si alter incidat in paralysim aut alium gravem morbum

1. Vide prae ceteris Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 185 sequ.*

permanentem, aut graviter mutiletur, amittens pedem, manum oculum, nasum..., aut deformetur, praesertim sponsa, aut reddatur ineptus ad opificium exercendum, vel acquirendum officium pro familiae sustentatione necessarium; item si mulier ab alio cognita fuerit etiam vi, vel sciens volens passa sit ab alio viro turpiter tangi; non item si vir aliam vel metu coactus cognoverit, vel turpiter contrectaverit, quia non eadem foeditas est, nisi exinde colligi queat sponsum magis hanc amare et uxori fidem non esse servaturum (1). *Animi*, e. g., si vir pravos mores induerit, ebrietati, ludo... indulgens, morum asperitatem ac saevitiam praetulerit, blasphemiae vitium contraxerit, religionis exercitium dereliquerit, crimen famosum admiserit, in haeresim, schisma, apostasiam lapsus fuerit... *Fortunarum*, e. g., si uterque pauperior notabiliter factus sit, quia minus apti sunt ad onera matrimonii sustinenda; si autem unus tantum, tunc ipse quidem nuptias urgere nequit, sed nec alter, nisi solus possit matrimonii onera sustinere, e. g., si parentes nolint aut nequeant sponsae dotem dare. Si uterque ditior evaserit, sponsalia utique valent; si unus tantum, communior et verior sententia est sponsalia non solvi ex parte ejus, quia altera pars nullam passa est mutationem; atqui ex superveniente mutatione jus resiliendi est parti non mutatae (2). Idem dicas si una pars fuit nobilitate aut dignitate aucta, aut si ditiozem invenerit: de qua re agit S. Alphonsus, *lib. VI, n. 876*.

138. Imo aliquando non est necessaria certitudo mutationis, sed ipsa prudens suspicio est causa legitima recessus, quia scilicet cum ea suspicione sponsalia ab initio contracta non fuissent. Ita, e. g., satis est rationabilis timor exhaeredationis (3); item si unus testis fide dignus dicat sponsam fornicatam esse (4); item si seria dubitandi ratio sit, sponsum aut

1. D'Annibale, *p. III, § 514, not. 12*; Rosset, *op. cit., n. 1037*, cum communi.

2. Ballerini ad Gury, *vol. II, n. 731*, refert triginta AA. qui contrariae sententiae adhaerent, aut probabilem habent; sed reipsa non omnes id tradunt. His accedit De Angelis, *l. c., n. 6*.

3. Schmalz., *l. c., n. 191*.

4. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 878*.

sponsam magna debita, post inita sponsalia, contraxisse, et res in aperto poni non possit.

139. Ad *alterum* casum quod spectat, omnes admittunt errorem qualitatis, quum, e. g., vir putabat mulierem divitem, quae pauper est, si dedit causam contractui, non irritare quidem ab initio sponsalia (n. 67), sed erranti esse legitimam causam, veritate perspecta, a sponsalibus resiliendi (1) : dum, e contrario, si error est mere concomitans, sponsalia nec sunt rescindibilia. Hinc sponsalia incuntes censentur obligari cum clausula : *si res sunt prouti apparent*. In genere pars errans amittit obligationem, sed conservat jus. Tota difficultas est utrum in casu error dicendus sit dedisse causam contractui sponsalitio, seu utrum quis, cognita ab initio veritate, sponsalia fuisset contracturus, necne.

140. Jam vero prouti de mutatione diximus (n. 136), pro foro interno quisque videat ex sua conscientia; pro externo id debet prudentiae iudicis relinqui, qui credere debet asserenti se, cognita ab initio veritate, minime fuisse sponsalia initurum, si id, omnibus perpensis circumstantiis, probabile appareat. S. Alphonsus, *l. c.*, cum communi ponit hoc principium : *Pro causis ignotis anterioribus ad sponsalia illa sufficit, quae si superveniret, jam esset sufficiens ad illa rescindenda*. Praeterea heic quoque applicandum principium cit. n. 136 datum ex Instructione Austriaca, nempe cessare obligationem sponsalitam, si merito praevideatur in hoc rerum statu matrimonium fore infaustum.

141. DD. recensere solent nonnullos errores, qui in foro externo praesumuntur dedisse causam contractui. Ita si vir putabat sponsam virginem, quae est corrupta etiam vi, error plerumque dedit causam contractui, ideoque vir resilire potest, quia non praesumitur vir voluisse ducere mulierem ab alio cognitam. Contra si vir fornicatus fuit ante sponsalia, error in muliere saepe erit mere concomitans, nisi vir filios ex alia muliere habuerit, vel alia quasi concubina usus fuerit, vel vir

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 865; Sanchez, *lib. I*, disp. *LXIII*; Pontius, *op. cit.*, *lib. XII*, cap. *XVIII*; Instructio Austriaca, § 6, cum communi.

scortator sit, quia tunc foemina, praesertim honesta, non praesumitur voluisse ei nubere (1). Si vir, e. g., putavit mulierem virginem, quae est vidua, vel ipse quoque viduus est, et tunc error censetur mere concomitans ideoque stare debet promissis; vel ipse non est viduus, et tunc error censetur dedisse causam contractui et proinde ipse resilire poterit. Si sponsus, e. g., putavit sponsam divitem aut nobilem, quae est pauper aut vulgaris, videtur in genere error dedisse causam contractui, quidquid nonnulli dicant, nisi ex circumstantiis in aperto sit, sponsum eam ducturum fuisse etiam pauperem ac vulgarem. Si una pars putavit aliam religiosam, quae est irreligiosa, vel ipsa est religiosa, et tunc error censetur dans causam contractui, quia non praesumitur partem religiosam velle cum irreligiosa contrahere; vel nec ipsa est religiosa, et tunc res pendet ex circumstantiis; nam saepe videmus viros irreligiosos velle in uxore religionem. Si una pars putavit aliam mitem, frugi,... quae est aspera atque prodiga, error dedit causam contractui et potest illam derelinquere. Equidem in *cap. 3, Qui cler. vel vov.* Romanus Pontifex jubet imponendam esse poenitentiam salutarem ob mentitam fidem mulieri, quae post sponsalia inita, plura audiens de sponsi severitate, noluit ei copulari; sed DD. communiter id explicant, quia mulier non certo, sed incerto solum rumore illud cognoverat et absque probabilitate crediderat nimis leviter. Si appareat nimia ingeniorum discrepantia, utrique discedere licet, quia matrimonium merito praevидetur infaustum.

142. Saepe nec certitudo erroris requiritur, sed sufficit probabilis suspicio, ut cesset obligatio. E. g., sufficit probabilis suspicio quod sponsa fornicata sit ante sponsalia (2); vel quod alteruter, loco fortunae, habeat magna debita, si res non possit verificari; vel quod sit religionis expers, aut malae indolis, aut aliquo gravi morbo, e. g., phthisi laboret...

143. Moralistae quaerere solent num pars, laborans defectu occulto sufficienti ad sponsalia solvenda, debeat in conscientia

1. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 6.*

2. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 878.*

illum manifestare ante sponsalia, vel, eis initis, ante matrimonium. Respondet S. Alphonsus, *lib. VI, n. 864* : « Distinguendum cum communi : si defectus redderet nuptias perniciosas, ut esset infamia, lepra, morbus gallicus aut alius contagiosus, tenetur manifestare, vel a nuptiis desistere, nisi altera pars eodem defectu laboret... Ratio quia sicut peccat contra justitiam, qui alteri vendit merces noxias credenti bonas, ita a fortiori qui cum pernicioso defectu vult matrimonium contrahere. Si vero defectus non redderet nuptias noxias, sed tantum minus appetibiles, nempe si sponsa esset pauper, quae reputatur dives; ignobilis, quae nobilis; deformis, quae pulchra; corrupta, quae virgo, tunc esto ipsa non possit virum decipere, fingendo se immunem a tali defectu, tamen non tenetur defectum manifestare, sed potest etiam interrogata dissimulare, aequivoce respondendo; tunc enim non fingit, sed occultat vitium occultum... Ratio tum quia est consuetudine jam receptum, ut non sit obligatio tales defectus manifestandi, tum quia **nemo** tenetur propalare suum defectum cum propria infamia, si non laedat jus alterius : licet enim sponsus, cognito defectu, habeat jus resiliendi a sponsalibus, opponendo exceptionem propter talem defectum, tamen usquedum ipse exceptionem non opponit, potest cogi a sponsa ad matrimonium; sicut adultera, usquedum vir non opponit exceptionem propter cognitum adulterium, potest ab eo debitum petere. Unde dicunt praefati AA. quod sponsa, ab alio corrupta, etiamsi interrogetur a sponso an fuerit ab alio cognita, poterit dissimulare et negare per restrictionem non pure mentalem, respondendo non esse corruptam subintelligens : *in communi aestimatione*, aut : *ad aperiendum tibi* : additque Diana posse illam sine peccato, aut saltem sine mortali, uti aliquo artificio quo impediat ne vir deprehendat esse corruptam. Excipiunt tamen 1° Sporer... si sponsa ex concubitu habito cum alio sit praegnans, quia tunc adest periculum damni sponsi, nempe quod deberet alere prolem alienam. Excipiunt 2° Sanchez... si, non manifestato defectu, prudenter timeatur, ne ille propaleatur post nuptias initas et graves inde discordiae sint proventurae; tunc enim dicunt teneri sponsam vel suam violatio-

nem passam propalare, vel a matrimonio desistere, quia tenetur ex charitate erga sponsum et etiam erga seipsam talia damna praecavere. Sed huic obiici posset, quod charitas non videatur obligare cum tanto incommodo, nimirum vel se infamandi, vel remanendi semper innupta. Haec ultima responsio S. Doctoris non videtur valde solida.

§ 4^a. — *Susceptio perfectioris status.*

144. Nam ineuntes sponsalia sese obligare censentur cum clausula : *nisi perfectiorem statum elegerim* (1). Unde unaquaeque pars, e. g., sponsus, non obstantibus sponsalibus, potest, tuto conscientia, perfectiorem statum eligere, nec sponsa cum impedire potest ac cogere ad nuptias, nisi forte rem habuerit cum ea sub nuptiarum formali promissione, aut damnum reparare debeat, quod solo matrimonio reparari possit (2). Sponsus hoc ipso renuntiat juri suo et ita sponsa libera est pure et simpliciter a momento, quo sponsus ei suam resolutionem manifestat amplectendi perfectiorem statum, loco status matrimonialis. Sponsus vero cum liberetur tantum ratione perfectioris status, si a voluntate illum eligendi recedit, jam a sponsa obligari poterit : eo suscepto, si quidem est perpetuus, et ipse liber erit in perpetuum, nec deinde obligatio reviviscit, etsi Romanus Pontifex a suscepto perfectiori statu dispensaverit ; si est temporaneus, et ipse liber erit ad tempus ; quo transacto, si eidem statui renuntiaverit, poterit obligari. Modo videamus quandonam in concreto haec causa verificetur.

145. 1° Status perfectior et quidem perpetuus est certe status religiosus in Ordinibus Religiosis cum votis solemnibus, aut etiam in Congregationibus Religiosis cum votis simplicibus perpetuis. Unde si sponsus pandit sponsae suam voluntatem hunc statum religiosum amplectendi, e. g., dicit serio

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 870 *sequ.* ; De Angelis, *lib. IV*, tit. I, n. 6 ; S. Thomas, *in IV*, dist. 27, q. 1, a. 3 : Rosset, n. 987.

2. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 869 et *lib. III*, n. 649, cum communi ; Rosset, n. 988.

sponsae : *Ego nolo amplius matrimonium inire, sed potius volo in Ordinem Cappucinatorum me recipere*, sponsa statim libera est pure ac simpliciter, quia sponsus manifeste renuntiavit juri suo; sponsus autem, si a sancto proposito recedit, urgeri a sponsa poterit (1). Multo magis sponsa libera erit *ingressu et novitiatu* sponsi : tum quia hic « ingrediendo religionem censetur cessisse juri suo, tum quia ex parte ejus tunc accedit notabilis mutatio, cum dedecori aestimetur nubere cum eo qui religionem deseruit »; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 870*. Sponsus vero, si ad saeculum redit, rursus poterit a sponsa obligari, quia nulla ratione jam excusatur (2). Tandem, sequuta professione sponsi, sponsalia penitus solvuntur pro utraque parte in perpetuum, etsi Romanus Pontifex a professione facta postea dispensaverit. Professione religiosa solemni solvi sponsalia habetur etiam ex *cap. 2 et 7, De convers. conjug.*; et professione religiosa simplici in Societate Jesu ex *Const. Ascendente Domino, 8 Kal. Jun. 1584, Gregorii XIII* (3).

146. 2º Status religiosus in Congregationibus Religiosis cum votis simplicibus temporaneis, est quidem status perfectior prae matrimoniali, sed temporaneus. Unde si sponsa nolit amplius nuptias inire, sed fieri velit, e. g., *Soror Charitatis*, sponsus est liber pure ac simpliciter a momento hujus manifestatae voluntatis, et multo magis ingressu, novitiatu ac professione : sponsa autem interim nullo modo astringitur, sed si redit ad desideria saecularia, obligari potest (4). Idem prorsus repetas de professione simplici triennali, quae, juxta praesentem disciplinam, praecedere debet solemnem.

147. 3º Status clericalis in Ordine Sacro est profecto status perfectior prae matrimoniali ac perpetuus. Proinde si sponsus dicit sponsae se velle potius ad Sacros Ordines ascen-

1. Marc, *Inst. Mor.*, n. 1937.

2. S. Alphonsus, *l. c.*, cum communiori; Pontius, *lib. XII, cap. X, n. 4*; Vecchiotti, *vol. III, § 65*; Rosset, *op. cit.*, n. 990 *sequ.*; Santi, *lib. IV, tit. I, n. 46*; Engel, *lib. IV, tit. I, § III, n. 7*.

3. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 152*.

4. Marc, *l. c.*

dere, sponsa statim libera evadit; sponsus autem tenebitur obligatione sponsalitia, si pium propositum non servaverit (1). Adhuc magis sponsa libera est, si vir suscipit primam Tonsuram aut Ordines Minores, quia illam intentionem facto ostendit, et notabilem mutationem passus est, sed rediens ad saeculum, tenebitur; susceptione autem Ordinis Sacri sponsalia prorsus solvuntur pro utraque parte, ex *Extrav. Antiquae, De voto...*, *inter communes* (2), et in perpetuum, etsi Romanus Pontifex postea a caelibatu dispensaverit. Equidem non convenitur inter DD. num et quomodo susceptione Primae Tonsurae aut Ordinum Minorum solvantur sponsalia. Communior sententia est sponsalia nullatenus solvi (3), quam S. Alphonsus, *lib. VI, n. 872*, veriore dicit, quia status Ordinum Minorum et Primae Tonsurae per se non est incompatibilis cum matrimonio, cum quis bene possit fieri clericus conjugatus, ex *cap. 1, De Cler. conjug.* At vero cum Prima Tonsura et Ordines Minores in praesenti disciplina habeantur ceu via ad Ordines Sacros, ad instar cujusdam novitiatus, merito praesumitur sponsum renuntiavisse juri suo; et praeterea notabilis mutatio in eo facta est. Unde diximus sponsalia prorsus cessare pro sponsa: sponsum vero, si non amplius velit ad Sacros Ordines pergere, et ad vota saecularia redeat, posse obligari (4).

148. 4° Status castitatis perpetuae ex voto est pariter status perfectior prae matrimoniali ac perpetuus. Hinc quando sponsus, e. g., sponsae significat se nuptiis valedicere et votum vovere perpetuae castitatis in saeculo, sponsa statim libera evadit; sponsus autem, si ab ea voluntate recedat, poterit obligari. Emissio autem *bona fide* voto, probabilius sponsalia cessant etiam pro vovente in perpetuum, licet deinde Romanus

1. Marc, *l. c.*

2. Sanchez, *lib. I, disp. XLVII, n. 4*; Pontius, *De matr., lib. XII, cap. XI, n. 2*.

3. Sanchez, *lib. I, disp. XLVII, n. 3*; Pontius, *lib. XII, cap. XI, n. 1*; Salmant., *cap. II, n. 25*, contra Ronc. *p. 438, q. 5, r. 1*; Sporer, *n. 256 aliosque*.

4. Santi, *l. c.*; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 6*; Rosset, *op. cit.*, *n. 999*.

Pontifex dispenset, quia revera eligit statum perfectionem perpetuum (1) : quod si votum vovit ad solvenda sponsalia, ut deinde obtenta dispensatione a voto possit aliam ducere, nullatenus liberatur. Tum qui negant hoc votum irritare sponsalia pro vovente, tum qui affirmant, innituntur *cap. 3, Qui Cler. vel vov.* Nam illi ajunt Alexandrum III, *l. c.*, jubere congruam satisfactionem esse imponendam pro *mentita fide* : ergo haec urgebat et votum erat irritum. Isti respondent Alexandrum III, *l. c.*, jubere congruam satisfactionem pro *violato voto* : hoc igitur obligabat, et sponsalia erant nulla. Revera cit. caput neque pro illis aliquid probat, neque pro istis; agere enim videtur de voto mala fide emisso, quod tamen validum erat respectu ad nuptias cum alio contrahendas, quas mulier intentabat, et ideo Pontifex ipsam declaravit ream de voto violato. Evidens autem est votum castitatis antecedens reddere subsequencia sponsalia illicita ideoque nulla.

149. 3° Eadem repetas de voto *profutendi Religionem cum votis solemnibus*, aut *Congregationem Religiosam cum votis simplicibus perpetuis*, aut *suscipiendi Ordines sacros*. In *cap. 16, De sponsalibus*... agitur de illo qui matrimonium cum juramento promiserat, et deinde statum melioris vitae in religione inire suspirabat. Alexander III respondet : « Tutius est ei, religione juramenti servata, prius contrahere, et postea si elegerit, ad religionem migrare. » Exinde nonnulli deducunt, si sponsalia jurata sunt, sponsum, qui statum religiosum amplecti desiderat, debere ante ingressum nuptias inire, ac deinde, non consummato matrimonio, ad claustra convolare (2). Haec doctrina nec communior, nec verior est, imo est ridicula. Sponsus ille de quo Alexander III, *l. c.*, non erat determinatus ad amplectendum religiosum statum, sed tantum aspirabat, quae velleitas non solvit sponsalia, praesertim jurata. Cum

1. Pontius, *lib. XII, cap. XI, n. 3 et XII, n. 4*; Salmant., *cap. II, n. 33*; Sanchez, *lib. I, disp. XLVI, n. 7*; S. Thomas, *Supplem. q. 53, a. 11* : « Propter votum simplex sunt sponsalia dirimenda »; D'Annibale, *l. c.*, § 313; Rosset. *n. 1000 sequ.*, ubi fuse.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 6*, alique apud Pontium et Sanchez locis infra citandis.

igitur haec urgerent infra biennium, Alexander III dixit tutius esse cum interim nuptias contrahere, ne, transacto biennio, reus perjurii fieret, ac deinde si sese determinaturus esset pro statu religioso, ei potestatem fore ante consummationem ad religionem migrandi. Ita DD. communius interpretantur cit. caput, quod difficile est et obscurum (1).

150. 6° Voto ingrediendi Religionem cum votis solemnibus, aut Congregationem cum votis simplicibus perpetuis vel temporaneis, pars non vovens libera prorsus evadit; pars vovens interim non tenetur sponsalia servare et debet votum implere, sed si deinde redeat ad saeculum, potest obligari. Eadem valent etiam pro voto suscipiendi primam Tonsuram, aut Ordines Minores.

151. At cum qui ait se resilire a sponsalibus ob emissum votum religionis, etc., iudex merito compellit ut fidem sponsalitiâ servet, aut religionem ingrediatur; secus ad sese eximendum ab incommoda sponsalium obligatione facile posset haec vota simulare: cum vero qui allegat votum castitatis in saeculo, merito pariter compellere solet, ut vel matrimonium cum sponsa contrahat, vel in aliquam religionem sese recipiat (2). Demum de damnorum reparatione vide supra n. 125.

§ 3^a. — Impossibilitas ineundi nuptias.

152. Quum enim « nemo possit ad impossibile obligari », reg. 6 juris in 6°, aut ad illicitum, cessat obligatio sponsalitia, si nuptiae jam evaserunt impossibiles aut illicitae. Id verificari solet, quando supervenit impedimentum sive dirimens sive impediens. « Sufficit vero ad solvenda sponsalia sola fama hujus impedimenti, ut bene advertit Viva, q. 2, a. 7, n. 4, ex cap. 27, De sponsalibus et cap. 2, De consanguin., ibi: si non est manifestum, fama tamen loci hoc habet. Ad hoc tamen requiritur fama, non sufficit rumor. Fama est, quando adest

1. Gonzalez in hoc cap.; Pontius, lib. XII, cap. X, n. 13; Sanchez, lib. I, disp. XLIII, n. 3; S. Alphonsus, lib. VI, n. 870; Benedictus XIV, De syn., lib. XIII, cap. XII, n. 8; Rosset, n. 993 sequ., ubi fuse.

2. Ballerini ad Gury, vol. II, n. 731.

opinio impedimenti apud maiorem partem vicinia, rumor apud minorem »; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 857*. Ut id declaratur, varii casus considerandi sunt.

153. Fieri potest ut impedimentum enascatur ob factum alterutrius vel utriusque sponsi, sed sine ulla culpa et mala fide; e. g., sponsus tenet in confirmatione filium sponsae viduae, ignorans impedimentum cognationis spiritualis. In hoc casu sponsalia cessant pro utraque parte; nec sponsus tenetur petere dispensationem, aut eadem uti a sponsa forte impetrata. Excipe, si sponsus rem a sponsa obtinuerat promissione matrimonii, aut alias damnum injuste illatum reparare debeat per matrimonium : tunc enim deberet dispensationem petere etiam cum magna expensa, sed non tanta ut cogatur e suo statu decidere (1). Item, si matrimonium independenter omnino a sponsis jam fieri nequeat sine dedecore familiae, aut sine odiis consanguineorum etc., sponsalia solvuntur sive ob mutationem notabilem superventam (*n. 136*), sive quia matrimonium est illicitum.

154. Ulterius fieri potest ut impedimentum enascatur ex facto culpabili utriusque; e. g., sponsa cum consanguineo sponsi, hic cum consanguinea sponsae rem habet, sciens volens. Etiam in hoc casu sponsalia solvuntur pro utraque parte, tum quia utraque contra fidem desponsationis venit (*n. 131*), tum quia matrimonium jam celebrari nequit ob duplex impedimentum affinitatis. Neutra pars tenetur petere dispensationem, aut impetratam a comparte acceptare, nisi forte vir copulam promissione matrimonii a sponsa obtinuerit, aut damnum matrimonio reparare debeat.

155. Tandem fieri potest, ut impedimentum enascatur ex facto culpabili unius tantum; e. g., si sponsus in haeresim prolapsus est, aut rem habet cum consanguinea sponsae. Sponsus tenetur adhuc sponsalibus, ne commodum ex sua iniquitate reportet, et debet in primo exemplo ad religionem catholicam redire, in altero petere dispensationem etiam cum incommodo gravi et cum expensa et mora huic incommodo proportionata,

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 858*.

non tamen excessiva (1), nisi, copulam obtinens a sua sponsa, promiserit matrimonium, aut hoc tantum medio damnum reparare queat. Idem repetas si factum partis est quidem licitum in se, sed mala fide positum, ut exinde impedimentum oriatur, et ita matrimonium non fiat; e. g., sponsus hac intentione tenet in confirmatione filium sponsae viduae et ignorantis impedimentum inde enasci : nam nemini dolus ac fraus patrocinari debet.

156. Haec aliquod dubium praeseferunt in casu matrimonii ab una parte contracti cum tertia persona. Certum est matrimonium forte invalidum non nocere sponsalibus; certum est partem, quae validum matrimonium inivit, amittere jus suum ex pluribus capitibus, ideoque aliam liberam esse; tandem certum est, durante matrimonio, hanc non posse urgere sponsalitiā obligationem, cum matrimonium illicitum quidem, sed validum fuerit, ideoque matrimonium cum sponsa sit prorsus impossibile. Sed soluto matrimonio per mortem conjugis aut ob aliam causam, potestne sponsalitiā obligatio rursus urgeri, supposito quod pars, soluta a conjugio, libera ab eadem ex alio capite non evaserit? Nonnulli negant (2), quia obligatio matrimonio, etsi illicite inito, extincta est, cum matrimonium sit status de se perpetuus et indecorum sit conjugem tertiae personae matrimonium debere; obligatio autem semel extincta nunquam ipsa reviviscit. Plerique affirmant (3), quia obligatio matrimonio non fuit extincta, sed tantum suspensa, ideoque, remoto obstaculo, urgeri potest. Tandem D'Annibale, *l. c.*, cum aliis, primam sententiam amplectitur, si matrimonium bona fide initum fuit; alteram, si mala. S. Alphonsus, *l. c.*, alteram sententiam dicit absolute probabiliorem, praesertim si matrimonium mala fide initum fuit. Igitur prima sententia est certe ac vere probabilis, si matrimonium initum fuit bona fide, e. g.,

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 858; D'Annibale, *p. III*, § 514; Rosset, n. 979. Ceterum dispensatio in casu et cito et gratuito a S. Poenitentia obtinetur.

2. Sanchez, *lib. I*, disp. XLVIII, n. 3; Instructio Austriaca, § 8.

3. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 875, qui plures alios citat; Santi, *lib. IV*, tit. I, n. 50; De Angelis, *lib. IV*, tit. I, n. 6; Rosset, n. 4018 *sequ.*, qui fuse hanc quaestionem examinat.

quia vir credidit sponsam suam mortuam esse. Sed est quoque probabilis, etsi matrimonium initum fuerit mala fide, quia AA. qui eam tenent graves sunt, nec ratio spernenda.

157. Supponamus nunc unam partem, e. g., sponsum contraxisse matrimonium tantum civile, ut aiunt, cum tertia persona, et modo petere ut ad matrimonium religiosum cum eadem admittatur. Certe sponsa libera est, quia sponsus contra fidem sponsalitiā venit. At videri posset matrimonium verum inter sponsum et sponsam esse modo impossibile, ideoque obligationem sponsalitiā in sponso suspendi, ita ut permitti possit quoque matrimonium religiosum. Hanc doctrinam S. C. C. nunquam admisit, praesertim si matrimonium civile mala fide initum fuit, et in casibus particularibus matrimonium religiosum non permittit, nisi praevia Romani Pontificis dispensatione a vinculo sponsalium. Ita, e. g., in *Ostunensi Sponsalium, die 10 Sept. 1887*. Nam Joseph R. sponsalia inivit cum Carolina C. et ex ea filium habuit. Deinde promisit matrimonium Cosimae C., eam cognovit, et cum ea contraxit civile foedus. Cum vero Carolina C. opposuisset impedimentum *nihil transeat* ad matrimonium religiosum, proposito dubio : « An sit locus remotioni impedimenti *nihil transeat* in casu? »; S. C. reposuit : « Affirmative, praevia dispensatione, facto verbo cum SS^{mo}, monito viro, ut pro posse aequam compensationem, arbitrio Archiepiscopi determinandam, tribuat Carolinae C. et proli ab ea susceptae ». Imo si audiamus De Angelis (cujus verba habes n. 460) nostris diebus hic est potior casus, quo S. Sedes dispensationem a sponsalitia obligatione concedit. Ex dictis sequitur sponsum sine ullo dubio teneri, ante dispensationem, ad matrimonium cum sponsa, remoto obstaculo matrimonii civilis, si removeri potest.

§ 6^a. — *Dispensatio Romani Pontificis.*

158. Tandem si sponsalia valida ab initio fuerunt, nec obligatio sponsalitia per ullam ex expositis causis cessavit, Romanus Pontifex adhuc potest ab eadem dispensare ex justa causa. Probatur : 1° quia de facto dispensare solet et quando agitur

de Romano Pontifice, personam publicam gerente, a facto ad jus valet illatio; 2° quia si potest dispensare a matrimonio rato non consummato, a fortiori poterit a sponsalibus, ex *reg. 53 juris in 6°*: « cui licet quod est plus, licet utique quod est minus »; 3° quia equidem ex sponsalibus validis jus parti acquiritur, sed Romanus Pontifex potest jus acquisitum ex justa causa auferre.

159. Haec potestas non competit Episcopis aliisque praelatis infra Pontificem. Ita communiter DD. apud Schmalzgrueber, *lib. IV, tit. IV, n. 53*. Revera « dispensatio super sponsalium vinculo fit impertiendo uni favorem et alteri auferendo jus juste acquisitum. Atqui jus alteri quocumque justo titulo acquisitum nemo auferre potest qui summo principe ac proinde Summo Pontifice inferior est. Ergo solius Pontificis est in tali impedimento dispensare »; Giovine, *tom. I, p. III, § 188*. Hinc Ordinarium potest utique tolerare, altera parte non reclamante, violationem fidei sponsalitiæ, e. g., ad evitandum periculum matrimonii civilis (1), aut in causis sponsalium judicare sponsalia non fuisse valida, aut cessavisse in una vel utraque parte, sed nequit subsistens vinculum sponsalium ullo pacto solvere.

160. Diximus Romanum Pontificem id posse *ex justa causa*: nam Glossa in *can. 1, dist. 22, in Decret.*, v. *injustitiam*, merito docet « nec Papam debere uni detrahere, ut det alteri, nisi subsit causa ». Quænam causa justa sit pro hac dispensatione, remittitur prudentiæ Romani Pontificis; in genere dici potest causam esse justam, si, omnibus perpensis, majora bona ex dispensatione, quam ex adimplemento fidei sponsalitiæ praevidentur; sed si sponsalia sint jurata, causa gravior exigitur. Romanus Pontifex hanc dispensationem concedere non solet, nisi ex consulto S. C. C. post monita aut etiam minas inutiles, ut obligatio sponsalitiæ adimpleatur. « Nostris... temporibus non omnino infrequentia sunt hæc rescripta ob infaustam promulgationem legis sic dictæ matrimonii civilis. Aliquando enim evenit, ut quis, sprete fide sponsalium, matrimonium civile cum altera contrahat, et ex ea filios suscipiat,

1. D'Annibale, *l. c.*, § 516.

deinde vero petat cum hac matrimonium in facie Ecclesiae celebrare. Obstante parochus assistere huic matrimonio propter impedimentum sponsalium, et sponsa nolente juri suo renunciare, Summus Pontifex rogatur, ut, stante impossibilitate morali contrahendi nuptias cum sponsa, quas lex civilis, etsi per injuriam, legitimas non haberet, ad consulendum tamen bono filiorum et praesertim conscientiae oratorum, Summus Pontifex hanc dispensationem concedit per medium supradictae S. C. » ; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 6.*

161. Huc usque de variis causis, quibus obligatio sponsalitia cessat. Exinde patet quam facile pars resiliens excusetur a peccato, vix enim non erit aliqua justa resiliendi causa ; ideoque quam raro judex et confessarius obligationem sponsalitiā urgere debeant, remanente tamen impedimento publicae honestatis.

SCHOLION

DE PRACTICA AGENDI RATIONE CIRCA SPONSALIA.

162. In primis, si sponsalia inita non fuerunt, sed vir copulam a muliere extorsit promissione matrimonii, aut eam vi cognovit, aliudve damnum injuste eidem intulit, et mulier contra eundem suam actionem exercere velit, atque interim matrimonium viri cum tertia persona impedire, parochus ei dicat has causas agi penes tribunal laicale. Id non impedit quominus ex charitate, si id opportunum judicaverit, virum moneat de sua obligatione. Porro si mulier revera actionem proponit coram tribunali laicali, ut plurimum melius erit matrimonium viri cum alia muliere suspendere usque ad exitum judicii ; si vero mulier ad laicale tribunal non recurrit, celebrari poterit.

163. Sed veniamus ad sponsalia. Triplex casus fingi potest : 1° Utraque pars admittit sponsalia contracta non fuisse, aut fuisse nulla, aut deinde fuisse soluta, dum alii, e. g., pa-

rentes sustinent sponsalium existentiam; 2° Utraque pars fateatur sponsalia valida contracta fuisse, nec esse soluta, sed una pars, e. g., sponsus non stat promissis; 3° Una pars, e. g., sponsa contendit sponsalia valida inita fuisse, nullamque esse justam recessus causam, et sponsus negat.

164. In *primo* casu, parentes audiendi non sunt quoad obligationem sponsalitiæ, et nulla pars ullatenus obliganda. Quod si agatur de existentia et validitate illorum sponsalium quoad impedimentum publicae honestatis, Ordinarius videbitur affirmatio partium, attentis circumstantiis, sit suspecta et periculum sit collusionis: in dubio ad cautelam petenda erit dispensatio ab impedimento.

165. In *altero*, si sponsa tacet, aut, quod idem est, non conqueritur penes parochum aut Ordinarium, censetur renuntiare juri suo, et ideo sponsus non est inquietandus. Contra si sponsa exigit fidem sibi datam impleri, tunc vel sponsus ultra modum retardat promissum matrimonium, vel vult potius nuptias inire cum alia muliere. Si primum parochus monere sponsum poterit et debebit de sua obligatione: imo si ex hujusmodi mora aliquod scandalum sit vel aliquod periculum, parochus, etiam neutra parte urgente, curare debet ut matrimonium quantocius celebretur. Tandem si haec non sufficiunt, parochus sponsam instantem remittet ad Ordinarium; hic vero sponsum monebit, praecliget tempus, quo inutiliter praeterlapso, sponsa libera erit (*n.* 120); sed, nostris praesertim temporibus, sponsum censuris numquam coget ad matrimonium. Quod si sponsa insuper alleget copulam promissione matrimonii vel vi extortam aut damnum reparandum, Ordinarius, post inutiliter tentatam compositionem, respondebit haec pertinere ad tribunal laicale. Si alterum vero contingat, sponsa opponente impedimentum *Nihil transeat*, parochus assistere nequit matrimonio viri cum alia muliere. Et quoniam ex hypothesi obligatio sponsi in confesso est, curabit ut sponsus redeat ad sponsam; aut, si commodè potest, suadebit sponsae ut renuntiet juri suo, praesertim si vir cum illa muliere matrimonium, ut aiunt, civile jam inivit, ex ea filium habet, eam vehementer amat...; et simul suadebit sponso, ut damnum

compenset, si quod debet (1). Omnibus in irritum cedentibus, parochus rem remittet ad Ordinarium, significans matrimonio hoc impedimentum impediens obstare. Ordinarius post inutiles monitiones viro factas, aut suasiones factas utrique, ut supra, ac inutiliter tentatam compositionem, non potest permittere matrimonium, quia non potest dispensare ab obligatione sponsalitia (n. 159). Plerumque tamen, viro in sua obstinatione perdurante, petet dispensationem a S. Sede, quae pro bono animarum ipsam concedit, imposita forte compensatione damni alias illati, aut salutari poenitentia. Quod si sponsa a tribunali laicali, quod juxta regionis civilem legislationem sponsalia recognoscit, compensationem damnorum ob non servatam sponsalitiā fidem postulet, jam nulla amplius habebitur ratio ejus oppositionis ad matrimonium viri cum alia muliere (2) : non enim potest simul exigere et matrimonium et damnorum compensationem.

166. In *tertio*; sponsus, non dubitans de sua libertate, potest in conscientia discedere etiam propria auctoritate, quin necessaria sit praevia sententia Ordinarii declarantis sponsalia fuisse nulla, aut fuisse soluta, nisi forte haec declaratio requiratur ratione scandali (3). Proinde discessus ex propria auctoritate licitus est, dummodo causa nullitatis aut dissolutionis sponsalium sit certa tum in jure tum in facto. Jam vero sponso discedente, si sponsa tacet, seu, quod idem est, de violata fide sponsalitia non conqueritur penes parochum aut Ordinarium, censetur et ipsa recognoscere nullitatem aut solutionem sponsalium, vel renunciare juri suo, ideoque sponsus non est inquietandus. Contra si sponsa instat pro sponsalium implemento, negante viro suam obligationem, parochus tentabit concordiam, et tandem, cum ipse non sit judex in foro externo, sponsam mittet ad Ordinarium, nec potest ultra procedere ad proclamationes, dummodo impedimentum *Nihil transeat*

1. Feije, n. 556.

2. Instructio Austriaca, § 411.

3. Sanchez, *lib. I, disp. LXIX*, n. 3; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 878; Pontius, *lib. XII, cap. XVIII* in fine; Bangen, *op. cit.*, tit. I, pag. 61, cum communi.

probabile aliquo modo sit (1). Ordinarius, si rem amice componere nequit, partibus intimabit causam esse judicialiter pertractandam (2).

SECTIO II

DE HIS QUAE MATRIMONIUM PRAECEDERE DEBENT UT RITE CELEBRETUR

Articulus I

BAPTISMA ET CONFIRMATIO

167. Et in primis baptismum validum utriusque partis est profecto necessarium, ut sponsi ad sacramentum matrimonii in facie Ecclesiae admitti possint, nisi forte agatur de matrimonio inter partem baptizatam et partem non baptizatam, obtenta dispensatione ab impedimento dirimente disparitatis cultus. Nam infideles possunt utique matrimonium legitimum inter se inire, sed nil de ipso ad Ecclesiam. Confirmatio baptizatorum proprie non est necessaria pro matrimonio; hinc baptizatus, nondum confirmatus, potest utique matrimonium contrahere cum baptizata, etsi non confirmata. At id est valde absonum : et ideo, consuetudine vel lege dioecesana, etiam con-

1. Bangen, *tit. I, pag.* 61-62; Feije, *n.* 556.

2. Nonnulli Gallici AA. aut viri docti passim affirmant vera sponsalia in Galliis non esse, quia mutua futuri matrimonii promissio fieri non solet, et, si fit, nulla ei adnectitur vis obligandi, ac proinde in Galliis non est nisi simplex tractatus de matrimonio futuro. Hinc, uti fertur, nulla unquam in praxi habetur ratio sponsalium, aut impedimenti publicae honestatis exinde enascentis. Hanc opinionem minime probamus. Nam, quoad factum, certum est in Galliis, sicuti in aliis nationibus, quandoque matrimonio praemitti mutuum ejusdem matrimonii promissionem, aliquando privatim inter ipsos nupturientes, aliquando coram parentibus, habito quoque deinde solempni prandio, quod sponsalitiū dicitur, aliquando coram paroco, quem una cum parentibus adeunt, si scilicet coram ipso matrimonium sibi mutuo promittunt. Imo in publicationibus matrimonialibus parochus in Galliis dicere semper solet : *existit promissio matrimonii*, quod non probamus, nisi constet promissionem sponsalitiā de facto praecessisse.

firmatio praevia requiri solet, ut matrimonium fidelibus permittatur; a qua consuetudine vel lege Episcopus aut, absente episcopo, parochus dispensat, si in peculiaribus rerum adjunctis confirmatio commode praemitti nequeat. Igitur fideles, qui petunt matrimonio jungi ab Ecclesia, ante omnia probent necesse est, se fuisse baptizatos et confirmatos.

168. Susceptio baptismatis et confirmationis probatur testimonio parochi ex libro baptizatorum et confirmatorum, qui libri apud ipsum sunt; proinde hoc testimonium ante omnia praesto esse debet. Nec alia probatio baptismatis aut confirmationis pro matrimonio admittitur, si hoc parochi testimonium haberi commode potest; tum quia hoc testimonium est naturalis probatio recepti baptismatis et confirmationis, tum quia ex eo apparet aetas contrahentis, religio, consanguinitas et affinitas. *Si haberi commode potest*: nam, si libri parochiales non amplius existunt, quia, e. g., igne perierunt, aut tempus urget, nupturiens probare potest alio legitimo modo se baptizatum et confirmatum fuisse, e. g., unico etiam teste fide digno, praesertim commatris vel compatris spiritualis, testimonio authentico primae communionis, testimonio confirmationis. Hinc S. C. C. in *Nullius Orbetelli*, 6 Jun. 1662, resolvit fidem baptismi non esse simpliciter necessariam pro matrimonio contrahendo. Sed in his casibus Ordinarius videat

Porro ultro admittimus partem, quae matrimonium promittit, aliquando in Galliis, sicuti ubique, ignorare ex simili promissione aliquam oriri obligationem, aut id noscere et nolle ullatenus obligari; sed nemo dicet semper aut saepius ita esse. Hinc recedens a sponsalitia promissione, numquam dicit: *recedo, quia promissio in casu nulla est et me nullatenus obligat*, sed potius rationem allegat sufficientem vel non sufficientem; et si ratio non est sufficiens, altera pars conqueritur, ejus actionem habet indignam et inhonestam, praesertim si ex promissione matrimonii vir a virgine honesta rem obtinuerat; quae indicant conscientiam obligationis sponsalitiae. Igitur fideles in Galliis in hac materia eodem jure reguntur, ac fideles in aliis nationibus: singuli casus sunt examinandi, utrum, scilicet, facta fuerit, necne, mutua matrimonii promissio et quidem cum omnibus requisitis necessariis pro validitate sponsalium; et in casu affirmativo non est seria ratio qua dicatur hanc promissionem in Galliis non producere omnes sponsalium effectus et nominatim impedimentum publicae honestatis. Vide *Le Canoniste Contemporain*, an. 1891, pag. 99 sequ.

quid agendum. In articulo mortis parochus, ut assistat matrimonio, satis erit affirmatio ipsorum nupturientium de recepto baptismo, etsi forte non sint confirmati, quia consuetudo aut dioecesanum statutum praescribens praeviam confirmationem non obligant cum tanto incommodo.

169. Formula hujus testimonii notissima est et apud omnes parochos prostat. Pro eo dando quid parochus exigere possit, vide *n.* 183. Hoc testimonium, si mittendum est ad aliam dioecesim, debet esse recognitum a Curia loci baptismatis et confirmationis, et alicubi praescribitur a Curia esse recognoscendum, etsi mitti debeat ad aliam parochiam ejusdem dioecesis. Ordinarius autem potest illud, etsi non recognitum a Curia, sufficiens habere. Quod si Ordinarius loci baptismatis ac confirmationis testari debeat etiam de statu libero, tunc eadem formula testimonii quod edit, omnia continere solet, fidem status liberi, baptismatis et confirmationis.

170. In locis in quibus non viget lex de examine testium, si contrahens baptizatus est et confirmatus in parochia in qua matrimonium contrahitur, parochus hoc testimonio non indiget, uti per se patet, quia in libris baptizatorum et confirmatorum potest videre illius baptismum et confirmationem. Jure communi in locis in quibus citata lex viget, adhuc esset necessarium, quia Ordinarius non dat licentiam procedendi ad publicationes matrimoniales, nisi postquam hoc testimonium receperit. Praeterea si parochus in illis locis, Ordinario in istis certo moraliter constat de partium baptismo et confirmatione, possunt testimonium ejusmodi aliamve probationem non exigere pro sua prudentia, praesertim si tempus urget; nam jus exigit quidem praevium baptisma et confirmationem, sed deinde non praecipit nominatim exhibendum esse testimonium recepti utriusque sacramenti, aut aequivalentem probationem. Tandem animadvertimus etiam in matrimonio mixto necessarium esse, si commode haberi potest, testimonium baptismatis partis acatholicae, ne matrimonium forte ineatur inter partem baptizatam et partem non baptizatam.

171. Praeter testimonium baptismatis et confirmationis nupturiens, qui jam matrimonio copulatus, ad alia vota transire

desiderat, praesto habeat pro diversis casibus aut testimonium obitus sui conjugis; aut documentum authenticum dispensationis a suo matrimonio rato et non consummato, quam a S. Sede obtinuit; aut definitivae declarationis nullitatis praecedentis matrimonii pronuntiatae a S. C. C. vel a S. C. S. Officii vel a S. C. de Prop. Fide; aut tandem solemnem professionem religiosae sui conjugis una cum declaratione iudicis ecclesiastici de matrimonio non consummatione.

Articulus II

PROCESSUS PRO LIBERO SPONSORUM STATU COMPROBANDO

172. Liber nupturientium status hic est carentia cujuslibet impedimenti, praesertim dirimentis, ac nominatim impedimenti ligaminis. Antequam fideles ad matrimonium admittantur, Ecclesia prudenter statuit, ut haec libertas probetur, et determinavit modum quo probari debet, qui modus constituit processum pro statu libero comprobando. Post testimonium baptismatis et confirmationis hic processus, *attento jure communi*, haec complectitur: 1° Duo testes deponunt in forma praescripta coram Ordinario vel ejus delegato de libertate status; 2° Parochus inquit num aliquod existat impedimentum; 3° Facit deinde publicationes matrimoniales. Tunc tandem, si nil obstat, Ordinarius concedit parochi licentiam assistendi matrimonio. Diximus: *attento jure communi*; quia in pluribus locis lex de examine testium non observatur, et tunc processus pro statu libero post testimonium baptismatis et confirmationis restringitur ad parochi inquisitionem et ad publicationes matrimoniales, et parochus omnia praestat in casibus obviis sine interventu Ordinarii.

§ 1^a. — De examine testium pro statu libero.

173. Ut rite legitimeque procedat examen testium ad statum liberum comprobandum prae oculis habeantur sequentia documenta: 1° Decretum cum instructione S. C. S. Officii datum

jussu Clementis X, *fer. V*, die 21 *Aug.* 1670. Hoc decretum incipit *Cum alias*, et dat formam seu methodum pro hoc testium examine. Illud iterum inculcavit eadem S. C. S. Officii in instructione *Ingentes bellorum clades*, die 22 *Junii* 1822, item die 23 *Dec.* 1827, ac alias; 2° Dubia ac relativa responsa ejusdem S. C., *fer. IV*, die 24 *Feb.* 1847; 3° Alia dubia ac responsa ejusdem S. C., *an.* 1871; 4° Alia dubia ac responsa sine data, ejusdem S. C.; 5° *Instructio* edita ab eadem S. C. *an.* 1869 ad Delegatum Apost. Aegypti; 6° Responsa ejusdem S. C. data, die 2 *Apr.* 1873, ad dubia proposita a Delegato Apost. Patriarcha Constantinopolitano; 7° *Instructio* ejusdem S. C. ad episcopos Orientales, die 29 *Aug.* 1890. Haec omnia habes in Alleg. III sub numeris I, II, III, IV, V, VI, VII. Quae praescripta sunt, huc redeunt:

174. Quando sponsi, vel eorum alter, vel eorum parentes de ineundo matrimonio parochum monent, hic eis dicet duos testes esse exhibendos, qui de statu libero deponant. Illoc testium examen fieri debet, Romae coram personis a Card. Vicario specialiter deputatis, extra Romam coram Episcopo, vel Vicario Generali, aut alia persona insigni et idonea (ecclesiastica) ab Episcopo specialiter deputata (1). Utrum idonea et insignis sit, neene, judex est ipse Episcopus. Pro iis locis quae a civitate episcopali distant, Episcopi deputare solent vicarios foraneos, quod S. C. S. Officii expresse approbat (2), et etiam ipsi parochi possunt deputari. Haec deputatio fit vel in singulis casibus vel potius semel pro semper in statutis dioecesanis. At vero deputatus, recepta testium depositione, debet acta (una cum testimonio baptismatis et confirmationis) transmittere ad Ordinarium, cujus est expedire fidem status liberi (3).

175. Testes sint *duo* pro unaquaque parte, idest duo pro viro, et duo pro muliere, sed iidem duo testes possunt singillatim pro utraque deponere. Debent esse: 1° *noti* notario aut alii qui depositionem recipit, quo casu hic utitur clausula: *mihi bene cognitus*. Sin minus, testis, contrario usu non obstante,

1. Alleg. III, I, circa finem.

2. Alleg. III, II, *dub.* 7°.

3. Alleg. III, II, *dub.* 1°.

non admittitur, nisi alia persona nota attestetur viva voce vel in scriptis (dummodo ejus scriptura nota sit aut sigillo autentico munita) de nomine et cognomine ipsius testis nec non de idoneitate ejusdem ad testimonium ferendum (1); 2° *Idonei*. Admittuntur etiam mulieres, etiam consanguinei, pater, mater, frater, soror..., imo consanguineorum testimonio firmior praestanda est fides quam extraneorum, quia praesumptio est illos melius rem dignoscere, quam istos; item cives praeferuntur exteris, et etiam acatholici fide digni, deficientibus catholicis, tamquam idonei recipiuntur (2). Milites vero et vagi non admittuntur, nisi data causa et maturo consilio (3). Speciales qualitates in teste necessariae non sunt.

176. Testes examinantur unus post alium. Unicuique sua vice deferitur juramentum de veritate dicenda, quod praestatur, tactis evangeliiis. Quaesita testi proponenda habentur in cit. instructione S. C. S. Officii Alleg. III, I. Imo jam adest folium in quo impressae sunt interrogationes, ita ut qui recipit depositionem, perlegit testi quaesitum et deinde scribit responsionem, et unum ex his foliis replendum est pro viro, aliud pro muliere. Expleto examine, depositio integra testi perlegenda est, ut videat num suam exprimat mentem. Tandem testis subscribit depositionem, vel si est illiteratus ducit calamo signum Crucis in folio, praesentibus aliis duobus testibus (4), itemque notarius subscribit et Ordinarius vel delegatus qui depositionem recepit.

177. Haec quidem clara sunt, si nupturientes sunt dioecesani, nec extra dioecesim commorati. Quid vero si uterque vel alteruter sit exterus et ad dioecesim advenerit, vel sit dioecesanus, sed extra dioecesim per aliquod tempus commoratus? Varii casus distinguendi sunt.

1° Si nupturiens est exterus et ad dioecesim advenit *ante pubertatem*, nullum requiritur testimonium pro antecedenti tempore (5). Imo etiamsi ad dioecesim advenerit *paulo post*

1. Alleg. III, I, circa finem et II, dub. 3°.

2. Alleg. III, V, dub. 1°.

3. Alleg. III, I, circa finem

4. Alleg. III, I, in princip.

5. Alleg. III, IV, dub. 3°.

pubertatem, de rigore juris esset quidem necessarium, sed in praxi nullum testimonium exigitur. Illud vero *paulo post* non est determinatum; unde servenda est praxis cujusque Curiae. In Urbe non requiritur testimonium pro viro ante XV annum, pro muliere ante XIII vel XIV juxta diversas circumstantias. In hoc primo casu Ordinarius originis in testimonio baptismi et confirmationis affirmet nupturientem ante indicatam aetatem discessisse.

178. 2° Si est exterus et ad dioecesim advenit post pubertatem, requiritur testimonium status liberi datum, praevio, regulariter loquendo, examine testium et fortasse publicationibus (1), ab Ordinario originis pro tempore quo in dioecesi originis permansit (2), etsi dioecesis originis sit contermina et nupturiens cognoscatur a suo parrocho (3), et ab illa a decennio et amplius discesserit (4), nec sufficiunt publicationes inibi factae (5). Formula hujus testimonii datur a Monacelli, *Formularium, etc., tom. I, tit. VIII* (6). Igitur in casu Ordinarius dioecesis in qua matrimonium celebratur, petit ab Ordinario originis hoc testimonium, illudque expectare debet (7). Deinde nupturiens debet probare per duos testes in forma praescripta, ut supra, suam libertatem coram Ordinario dioecesis pro tempore quo in dioecesi commoratus est.

179. 3° Si est exterus et antequam ad dioecesim adveniret, in aliis locis est commoratus, debet exhibere testimonium libertatis, datum, ut supra, ab Ordinariis omnium locorum per

1. Alleg. III, III, *dub.* 3°.

2. Alleg. III, I, *dub.* 7°.

3. Alleg. III, III, *dub.* 1° et 2°.

4. Alleg. III, II, *dub.* 6°.

5. Alleg. III, III, *dub.* 2°.

6. * N. Dei et Apost. Sedis gratia Episcopus N. Universis et singulis ad quos praesentes nostrae pervenerint, fidem facimus Titium de parochia N. hujus dioecesis, mense... anno... discessisse ab hac civitate et dioecesi in statu libero ad contrahendas nuptias, et ante ejus discessum numquam habuisse uxorem, et nullo alio impedimento fuisse irretitum, prouti ex depositionibus testium coram nostro Vicario Generali, medio eorum juramento ad formam instructionis S. C. Inquis. de Urbe examinatorum, plane constat.

* In quorum fidem...

7. Alleg. III, I, n. 7.

quae vagatus est (1). Si id est impossibile aut valde difficile et longum, nupturiens suam libertatem pro intervallis commorationis in aliis dioecesibus probet per duos testes idoneos in forma praescripta coram Ordinario dioecesis in qua matrimonium celebratur, et si id quoque est impossibile, nupturiens admitti poterit ad *juramentum suppletorium* pro illis temporibus (2). Ad id Ordinarius habere debet a S. C. S. Officii facultates, quas subdelegare nequit, nisi id quoque ei concessum fuerit; at si casus urget et Ordinarius caret his facultatibus nec tempus est illas petendi et obtinendi, potest juramentum deferre, quia lex Ecclesiae non obligat cum tanto incommodo, aut curet concludentes probationes super status libertate, prout expediens judicaverit, aliter colligere (3). Formula hujus juramenti non est determinata: sufficit ut nupturiens affirmet se per illud temporis non contraxisse matrimonium, nec aliud canonicum impedimentum. Fidentius nupturiens ad hoc juramentum admitti poterit, si constet ipsum probum esse (4). Tandem coram eodem Ordinario probare debet, ut supra, libertatem pro tempore commorationis in dioecesi in qua matrimonium initur.

180. 4° Si est exterus et ad dioecesim advenit praecise ad matrimonium contrahendum, quin in ea per notabile tempus, prudenti Ordinarii judicio, commoratus sit, putamus sufficere testimonium sui Ordinarii, ut supra, et non requiri examen testium coram Ordinario dioecesis in qua matrimonium contrahitur; hic igitur videbit utrum hoc examen exigendum sit, necne, habita praesertim ratione probitatis personarum.

181. 5° Si est dioecesanus, sed per aliquod temporis extra dioecesim permansit, repetenda sunt quae diximus pro 3° casu: nempe exhibeat testimonium status liberi Ordinarii illius loci vel illorum locorum, ubi commoratus est, vel probet

1. Alleg. III, V, 3. Formula hujus testimonii est analogae praecedenti. Universis... fidem facimus Titium de parochia N. dioecesis N. per spatium... quo in nostra dioecesi permansit, matrimonium non contraxisse prouti... »

2. Alleg. III, V, 30.

3. Alleg. III, VII, dub. 3°.

4. Alleg. III, V.

coram suo Ordinario per duos testes idoneos libertatem per illud temporis, vel, obtenta legitima facultate, admittatur ad iuramentum suppletorium. Curiae habent ordinariam potestatem admittendi ad iuramentum suppletorium pro anno absentiae : item, si agitur de militibus qui servitii militaris tempore in variis locis degerunt, Curiae semel pro pluribus annis hanc facultatem obtinere solent.

182. Haec lex, quam huc usque declaravimus, de status libertate, duorum testium depositione probanda ante matrimonii celebrationem, urget semper, nisi S. C. S. Officii iuramentum suppletorium permiserit. Ordinarius potest quidem a publicationibus dispensare, sed nequit permittere ut fideles matrimonium contrahant sine praevio hoc examine. Una est exceptio ab ipso jure praevisa ; nempe in mortis articulo possibile non est ideoque nec necessarium has formalitates adimplere. At aegrotus, ad sanitatem forte restitutus, ad uxorem accedere non potest, priusquam paruerit in omnibus, quae a S. Officio praescribuntur (1).

183. Si autem quaeratur quid pro testium depositione recipienda exigi aut recipi valeat, respondemus, post decretum S. C. C. diei 10 Jun. 1896, servandam esse taxam regionalem in Italia, provincialem extra Italiam, probatam ab eadem S. C. C., seposita antiqua *taxa Innocentiana*, quae vetabat omnino aliquid exigere aut acceptare, praeter cancellarii mercedem proportionatam labori scribendi ; et si nondum taxa regionalis vel provincialis confecta probataque sit, interim servetur statutum vel usus dioecesis. Sed ex motu proprio Leonis XIII diei 5 Aprilis 1902, Romae « acta omnia quae matrimonii celebrationem praecedant oportet, absque ullo emolumentorum seu taxarum onere, nullaque habita ratione quoad postulantium seu contrahentium conditionem, gratis omnino pro omnibus, ea, qua par est, sollicitudine ac diligentia fiant atque expediantur ».

184. Expleto examine et testium depositione ad Ordinarium missa, si a delegato recepta fuit, Ordinarius, si nullum obstat impedimentum, dat parochi licentiam procedendi ad publica-

1. Alleg. III, III, dub. 6° ; Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 33, n. 13.

tiones, praemissa inquisitione (1). Si e contrario aliquod est impedimentum in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, Ordinarius prius petit aut concedit, si potest, dispensationem, et deinde illam licentiam elargitur. Ejus prudentiae remittitur permittere parochi in urgentioribus casibus, ut partes interroget, et matrimonium publice, dum dispensatio a Dataria Apostolica vel a S. Poenitentiaria obtinetur.

185. Hoc est jus commune quoad examen testium pro status libertate probanda : quod jus de facto non viget extra Italiam et neque in omnibus Italiae dioecesibus servatur. In aliis locis in desuetudinem abiit, vel potius numquam receptum fuit; et libertas status probatur aut sponsorum affirmatione jurata, aut testimonio parochi... (2), praeter parochi investigationem et publicationes. In Galliis haec lex nihilo suppletur, et habentur tantum parochi inquisitio et publicationes. Certe parochus sequi potest usum suae dioecesis, licet juri communi haud omnino consonum, tacite vel expresse a suo Ordinario probatum, secus enim magna confusio esset in dioecesi in re magni momenti. Sed quid dicendum de hac contraria consuetudine? In primis animadvertimus S. Sedem hujus consuetudinis, quam certe non ignorat, nullam rationem habere, et in suis instructionibus aut responsis legem urgere, veluti si haec consuetudo non extaret. Et merito : quia haec consuetudo qua examen testium removetur, nequit esse rationalis, cum latam portam aperiatur gravissimis incommodis : attenta enim humana malitia, non raro accidet, ut fideles

1. Formula hujus licentiae, prouti Romae in usu est, ita se habet in latinum versa : « Rev. parochus Ecclesiae S..., postquam exploraverit voluntatem infrascripti (vel infrascriptae vel infrascriptorum) contrahentis, ejusdemque habuerit consensum, si eundem satis instructum reperierit in mysteriis nostrae S. Fidei, facta exhortatione ad confessionem celebrationi matrimonii praemittendam, publicabit matrimonium quod inire desiderat

(testabitur deinde de loco commorationis)

et, peractis publicationibus juxta ritum S. Matris Ecclesiae et S. Conc. Trid., de eisdem fidem faciet in fine hujus folii; cum supradicti contrahentes omnia exhibuerint necessaria ad probandam libertatem status.

Hac die... mensis...

2. Feije, *op. cit.*, n. 61.

matrimonia ineant cum aliquo impedimento seu impediendi seu dirimenti. Nonnulli censent hanc legem non obligare quoties habetur testimonium status liberi auctoritatis civilis pro matrimonio civili, aut testimonium ipsius civilis matrimonii: nam, aiunt, exinde jam satis constat libertas status sponsorum (1). Respondemus contrarium declaravisse S. C. S. Officii (2). Et revera libertas status pro civili matrimonio nullatenus evincit libertatem status pro matrimonio religioso, cum codex civilis plura ecclesiastica impedimenta dirimentia aut impediencia non recognoscat, idque maxime, si civile divortium viget. Tandem, etsi illam evinceret, aequum non est disciplinam ecclesiasticam, de regula generali, inniti legi civili dupliciter injustae, et quatenus introducit matrimonium civile, et quatenus illud praescribit ante religiosum. Ob has rationes putamus legem de testium examine contrario usu abrogatam non esse et servandam esse, quantum fieri potest (3). Equidem ob dioecesium amplitudinem non poterit ipse Ordinarius recipere testium depositiones, sed ipsum jus remedium indicat: Ordinarius scilicet deputet semel pro semper personam idoneam, e. g., parochum aut primum vicarium. Pariter examen depositionum a persona idonea receptarum, deinde licentia parochi concedenda faciendi publicationes post peractam investigationem, postea examen relationis parochi de factis publicationibus et inquisitione, et tandem licentia eidem danda assistendi matrimonio, erunt Curiis episcopalibus fere importabile onus: sed in his secundariis legis partibus facile poterunt Ordinarii opportunas modificationes a S. Sede obtinere (4).

§ 2^a. — *De investigatione a parochi facienda.*

186. Conc. Lat. IV in *cap. 3, De clandestina desponsat.*, ad universam Ecclesiam extendens legem bannorum matri-

1. Bouix, *De judiciis*, tom. II, pag. 465.

2. Alleg. III, V, dub. 5.

3. Joder, *Formulaire matrimonial*, pag. 30; Bangen, *tit. II, pag. 10*; Feije, *De imp. matr.*, n. 261.

4. Vide *Canoniste contemporain*; Février, Avril, Juillet 1890.

monialium, addit : « Et ipsi presbyteri nihilominus investigent utrum aliquod impedimentum obsistat. » Et Rituale Romanum in rubrica, *De sacram. matr.* : « Has autem denuntiationes parochus facere non aggrediatur, nisi prius de utriusque contrahentis libero consensu sibi bene constet. » Clemens X, praescribens testium examen, hanc investigationem minime sustulit, cujus pars essentialis est interrogatio sponsorum. Benedictus XIV in Const. *Nimiam licentiam*, 23 Maii 1743, confirmat, et rite determinat hanc legem. Deplorans enim abusus, qui in contrahendis matrimoniis in regno Poloniae inoleverant, et *praeclaras salutaesque leges ac regulas* servandas indicans, de re nostra haec habet, § 10 : « Onus pariter proprio parochi injunctum est, ut antequam denuntiationes de ineundo matrimonio publice in ecclesiâ inter Missarum solemnias fiant, ipse tum sponsum tum sponsam seorsim, caute, et, ut dicitur, ad aurem explorare studeat an ex voluntate, sponte ac libenter, et vero cum animi consensu in matrimonium vicissim jungantur, nec non ut, quantum fieri potest, inquirere nitantur ullumne et cujus generis impedimentum inter contrahentes intercedat, aliisne fidem sponsionemque alter ex contrahentibus dederit, de consensune parentum filii filiaeque familias contrahant. Haec aliaque hujusmodi momenta postquam parochi accuratissime exploraverunt, si aliquod eorumdem momentorum sive deficere aut nocere posse deprehenderunt, suspensis interea denuntiationibus, illud quod ob stare possit deferre tenentur ad proprium Antistitem, qui, prout res postulaverit, pro auctoritate munerisque sui debito opportune provideat ».

187. In primis jus interrogandi sponso pertinet ad parochum proprium. *Presbyteri*, de quibus Conc. Lat. IV, *l. c.*, sunt parochi sicuti pro publicationibus ita et pro investigatione facienda. Benedictus XIV expresse ait, *l. c.* : *proprio parochi*. Etsi parochus vel Ordinarius alium sacerdotem ad assistendum matrimonio delegent, tamen hujus investigationis onus ipsi parochi incumbit, nisi parochus aut Ordinarius etiam hanc investigationem alteri faciendam commiserint, prout certe possunt. In civitate Parisiensi, e. g., cum omnia, quae ad matri-

monia referuntur, primo vicario demandata sint, ipse eam praestat. Si sponsi ad diversam pertinent parochiam, uterque parochus est competens ad eos interrogandos, sed melius est ut haec investigatio fiat a parocho qui matrimonio assistit, quique esse solet parochus sponsae.

188. At proprio parocho est simul obligatio faciendi vel per se vel per alium hanc investigationem (*n.* 186). Obligatio gravis, cum agatur de lege generali in re gravi; quod insuper verba Conc. Lat. et Benedicti XIV aperte indicant (1). Obligatio quae, ut putamus, urget, etsi parochus certus moraliter sit nullum adesse impedimentum. Hanc doctrinam omnes communiter admittunt pro lege publicationum: parochus, nempe, eas facere debet, licet sciat nihil matrimonio obstare, juxta principium generale: *lex obligat, licet in casu particulari ratio legis deficiat*. Eadem autem ratio valet etiam in casu nostro. Neque dicas ex *reg. 31 juris in 6º*: « Eum qui certus est, certiorari amplius non oportet »; nam id verum est, si jus nil statuit. Ceterum interrogatio in casu poterit esse brevior et summaria, quia jus quaestiones ponendas non praescribit.

189. Parochus debet interrogare tum *sponsum* tum *sponsam*. In nonnullis dioecesibus viget consuetudo ut parochum adeant non quidem sponsus et sponsa cum eorum parentibus, sed sponsus et parentes sponsae, eosque parochus interroget. Haec consuetudo est contra legem, ut patet, et servari non potest. Nam parochus debet investigare num sponsi *ex voluntate, sponte, ac libenter, et vero cum animi consensu in matrimonium vicissim jungantur*, ut ait Benedictus XIV, *l. c.*; atqui puerile est ab ipsis parentibus sciscitari num filiam coegerint ad nuptias. Fieri etiam potest ut parochus ratione circumstantiarum teneatur nonnulla quaesita puellae facere, quibus parentes respondere minime possunt. Igitur parochus generatim, posthabita hac consuetudine, exigat videre et interrogare etiam sponsam.

190. Interrogationes faciendas a parocho jus non determinat, neque determinare potest: diversae enim erunt juxta

1. Joder, *l. c.*; Bangen, *l. c.*, § 1, *in princ.*

diversam conditionem vel capacitatem personarum aliasve circumstantias. Benedictus XIV, *l. c.*, nonnullas in specie indicat. Nominatim parochus sponso interrogabit circa rudimenta fidei christianae, nisi eos sciat satis instructos, e. g., quia sacramenta et catechesim frequentant. Synodus dioecesis Albánensis, an. 1886, addit : « Prudenter quoque impedimentum affinitatis ex copula illicita memoret (parochus) »; si, scilicet, ob circumstantias rerum et personarum hoc impedimentum subesse, probabile est. Joder, *op. cit.*, pag. 6, dat formularium interrogationum faciendarum, supponens legem de examine testium non vigere; secus plures indicatae interrogationes sunt inutiles.

191. Etiam forma seu modus hanc investigationem perficiendi prudentiae parochi remittitur, ratione habita qualitatis personarum. Benedictus XIV, *l. c.*, ait sponso esse interrogandos *seorsim, caute, et ut dicitur ad aurem*. Ad rem Scavini, *op. cit.*, vol. III, n. 1038 : « Quo quidem in examine nonnisi caste, distincte ac separatim sponsi sunt interrogandi (1). Foemina autem in loco honesto et omnino aperto ostio (monitum maximi momenti!) et, quoad potest, in propinquorum conspectu, quin tamen ipsi aliquid audiant. Hac de re S. Carolus, *Act. IV, Instructio matrimonii*, et D. Salesius, *Filotea*, p. 3, c. 38 et 39, saluberrima monita habent ». Expedit ut parochus habeat librum in quo referat exitum hujus examinis, sed ad id non tenetur.

192. Remanet ut aliquid dicamus de dispositione Conc. Trid., sess. XXIV, cap. VII, de *ref. mat.* : « Multi sunt qui *vagantur et incertas habent sedes*, et, ut improbi sunt ingenii, prima uxore relicta, aliam, et plerumque plures, illa vivente, diversis in locis ducunt : cui morbo cupiens sancta Synodus occurrere, omnes ad quos spectat, paterne monet, ne hoc genus hominum vagantium ad matrimonium facile recipiant,

1. Ballerini-Gury, tom. II, n. 722, nota (a), addit : « Ratio prudentis hujus cautela est, ne si simul sponsi coram parochio adstent etiam cum testibus, potius quam de matrimonio futuro, evadant sponsalia de praesenti ». Rosset, *op. cit.*, n. 869; Schmalzgrueber, lib. IV, tit. I, n. 74.

magistratus etiam saeculares hortatur ut eos severe coerceant : parochis autem praecipit ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et, re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint ». Hoc praeceptum etiam in locis ubi non viget lex de examine testium, servari semper sedulo debet. At sub hac dispositione non comprehenduntur vagi in eodem loco, idest qui, relicta parochia, ad tempus in alia ejusdem loci morantur, quia ii non sunt vagantes et incertas sedes habentes, et praeterea in loco noti sunt, unde malum, cui Tridentinum occurrit, timeri non potest (1). S. C. S. Officii in instructione edita *die 21 Aug. 1670*, praecepit : « Si contrahentes sint vagi, non procedatur ad licentiam contrahendi, nisi doceant esse liberos per fides Ordinariorum suorum, servata forma Tridentini in *cap. Multi, VII, sess. XXIV*. Fides aliaque documenta non admittantur, nisi munita sigillo et legalitate Episcopi ordinarii et recognita saltem per testes qui habeant notam manum et sigillum. Et attente consideretur quod fides et testimonia bene identifitent personas, de quibus agitur ».

193. Si parochus ex hac investigatione aliquod publicum deprehendit impedimentum seu impediens seu dirimens, non potest procedere ad publicationes, ut expresse docet Benedictus XIV, *l. c.*, etiamsi impedimentum sit dubium, cum parochus non sit iudex in foro externo. In Congr. habita coram Innocentio XII, an. 1697, decretum est, non esse a parochis matrimonium in ecclesia proclamandum, nisi antea sponso repererint in christianae religionis rudimentis sufficienter instructos, ut refert Benedictus XIV, *De Syn., lib. VIII, cap. XIV, n. 3*. Imo si impedimentum est certum, et in eo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, parochus de hoc monebit tum sponso, tum eorum parentes, omnesque a matrimonio dehortabitur omnino. Si autem impedimentum hujusmodi est dubium, aut impedimentum est certum et in eo Romanus Pontifex potest et solet dispensare,

1. Sanchez, *lib. III, disp. XXV, n. 8*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1089*; Salm., *cap. 8, n. 38*.

parochus rem deferet ad Ordinarium, indicatis etiam in altero casu causis dispensationis. Quod si impedimentum est occultum, parochus non suspendit publicationes, ne impedimentum publicum evadat, sed statim petit dispensationem a S. Poenitentiaria, vel etiam ab ipso Ordinario, si hic eam concedere potest, nec prudentia aliud suadet. Per privatam enim illam revelationem, ab ipsa parte factam viva voce et non subscriptam, res non evasit fori externi : hinc si pars impedimentum indicans simul dicat dispensationem pro foro interno obtentam fuisse, parochus dissimulet (1).

194. E contrario, si haec inquisitio nullum revelavit impedimentum, parochus pergit ad publicationes, de quibus modo agendum est.

§ 3^a. — *De publicationibus seu bannis matrimonialibus* (2).

I

Origo, gravitas, vis legis et formula publicationum.

195. Lex de matrimoniis publicandis lata primo fuit protota Ecclesia a Conc. Lat. IV ; antea erat lex dioecesana pluribus locis recepta. Nam antiqua Ecclesiae disciplina erat, ut quando fideles voluntatem manifestabant matrimonium in-eundi, presbyteri inquirerent num his nuptiis aliquod obstaret impedimentum. Odo de *Soliaco* Episcopus Parisiensis, circa initium saec. XIII, praecepit hoc matrimonium publicari in ecclesia, et omnes fideles invitari ad denuntiandum Curiae episcopali, si quod dignoscerent impedimentum. A dioecesi Parisiensi mos iste laudabilis ad alias quoque per Gallias permeavit, ut colligitur ex *cap. 27, De spons. et matr.* (3). Tandem Conc. Lat. IV in *cap. 3, De cland. desp.*, hanc legem

1. Feije, n. 270; Sanchez, *lib. III, disp. XV, n. 16.*

2. *Bannum* est vox germanica quae significat denuntiationem publicam.

3. Benedictus XIV, const. *Paucis abhinc*, 19 Mart. 1758, § *Quod vero mox.*

extendit ad totam Ecclesiam, simul presbyterorum inquisitionem conservans : « ... Specialem quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando, statuimus ut cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur, competenti termino praefinito, ut intra illum qui voluerit et valuerit, legitimum impedimentum opponat, et ipsi presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat. Cum autem apparuerit probabilis conjectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis. Si quis vero huiusmodi clandestina vel interdicta conjugia inire praesumpserit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali conjunctione suscepta prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium : cum illi, taliter contrahendo, non expertes scientiae, vel saltem affectatores ignorantiae videantur. Pari modo proles illegitima censeatur, si ambo parentes, impedimentum scientes legitimum, praeter omne interdictum etiam in conspectu ecclesiae contrahere praesumpserunt. Sane si parochialis sacerdos tales conjunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus si culpaе qualitas postulaverit. Sed his, qui taliter praesumpserint etiam in gradu concesso copulari, condigna poenitentia injungatur. Si quis autem ad impediendam legitimam copulam malitiose impedimentum objecerit, canonicam non effugiet ultionem ».

196. Conc. Trid., sess. XXIV, cap. I, de ref. mat., legem Lateranensem melius determinavit : « Sacri Lat. Conc. sub Innocentio III celebrati vestigiis inhaerendo, praecipit ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter, a proprio contrahentium parcho, tribus continuis diebus festivis, in ecclesia, inter missarum solemnias, publice denuntiatur inter quos matrimonium sit contrahendum. Quibus denuntiacionibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur. Ubi parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo con-

sensu intellecto, vel dicat : *Ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, vel aliis utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciae ritum. Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parochus et duobus vel tribus testibus praesentibus, matrimonium celebretur; deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta facilius detegantur, nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae et judicio S. Synodus relinquit ». Tandem quae in fine decreti Concilium statuit de ejusdem promulgatione, afficiunt integrum decretum tum quoad publicationes, tum quoad substantialem matrimonii formam (1); de qua promulgatione nos fuse loquimur in *cap. V.*

197. Patent differentiae inter legem Lateranensem et Tridentinam. In locis in quibus decretum *Tametsi* Conc. Trid. nullatenus est publicatum, banna facienda sunt juxta legem Lateranensem, nisi Tridentinae additiones vel consuetudine vel lege Episcopi praescriptae sint; quae insuper etiam extra hunc casum merito servantur, licet obligatoriae non sint. In locis vero ubi cit. decretum publicatum fuit, saltem quoad partem quae est de bannis, haec fieri debent juxta legem Tridentinam. Diximus : *saltem quoad partem...*; nam « sunt loca in quibus decreti Tridentini publicatio facta fuit pro parte praescribente denuntiationes, non vero pro parte statuente impedimentum dirimens clandestinitatis »; Feije, *op. cit.*, n. 240.

198. Evidens est hanc legem non esse irritantem matrimonium; sed simul omnes communissime admittunt hanc legem obligare sub gravi parochum, etsi aliunde sciat nupturientes nullo detineri impedimento : nam in genere lex obligat etiam in casu particulari, quo ratio illius cessat, praesertim cum grave esset periculum, si res judicio parochorum relinque-

1. Feije, n. 194.

retur. Omittere sine venia Ordinarii *praeter casum necessitatis* tres publicationes certum, duas probabilius, unam probabile est esse culpam gravem (1). Nonnulli docent posse parochum, praetermissis publicationibus, matrimonio assistere, si Ordinarius dare deberet dispensationem (n. 232), sed non vult et recursus ad Sedem Apostolicam sit impossibilis (2). Id admitti nequit, quia ordinem hierarchicum in Ecclesia pervertit; iudicium enim parochi praefertur iudicio Ordinarii in foro externo. Nec dicas tunc a paracho fieri meram declarationem : nam hujus declarationis idem erit effectus *invalidandi sententiam Ordinarii in foro externo editam, qua denegabatur dispensatio*. Proinde parochus excusari non posset et poenas incurreret, veluti si mala fide publicationes praetermisisset, imo gravius puniendus foret (3).

199. Quae lex servanda est in genere in omnibus matrimoniis etiam servorum seu mancipiorum. Quidam Episcopus in Statibus Unitis Americae postulavit : « An banna, seu proclamationes antenuptiales etiam servanda sint in matrimoniis servorum seu mancipiorum ». S. C. de Prop. Fide, die 4 Apr. 1816, reposuit : « Affirmative, nisi accesserit dispensatio Episcopi ». Nec suppleri possunt per publicationes factas a magistratu civili pro civili, ut aiunt, matrimonio (n. 183). Nam Vicarius Apost. Jamaicae sequens dubium proposuit S. C. S. Officii : « Secondo la clausula 17 (della nuova legge proposta) si richiede che il ministro religioso, deputato ufficiale in ordine ai matrimoni, faccia le pubblicazioni in tre volte, ossia domeniche successive durante gli officii del mattino e della sera. Ora fuori di Kington vi è appena nell' isola una cappella in cui si celebrano gli officii domenicali più di una volta al mese. Possono i fedeli fuori di Kington procurarsi un attestato delle pubblicazioni dell' ufficiale civile ? e puo il Sacerdote valersi di

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 990.

2. Bossius apud S. Alphonsum, *l. c.*, n. 1007; Sanchez, *lib. III*, *disp. X*, n. 29.

3. Bangen, *tit. II*, § 43. Vide etiam Ballerini-Gury, *vol. II*, n. 740; Rosset, *De sacram. matr.*, n. 1178; Reiff., *lib. IV*, *tit. III*, n. 46; Schmalz., *lib. IV*, *tit. III*, n. 44, qui tamen haud necessarias ponunt distinctiones.

tale attestato in luogo delle pubblicazioni fatte in chiesa ? (1) » S. C., die 12 *Maii* 1881, reposuit : « Nihil obstande, quominus fideles postulent testimonium ab officiali civili, sed hujusmodi testimonium per se non sufficere, ut ad matrimonii celebrationem fideles admittantur a missionario, qui, quoad publicationes, se gerat juxta leges Ecclesiae. »

200. Diximus tamen : *in genere*; quia lex publicationum non urget in sequentibus casibus : 1° Si matrimonium differri nequit sine magno incommodo, nec est tempus petendi dispensationem (2). Haec urgens necessitas vix verificabitur extra articulum mortis, si nempe moriturus ad salutem animae suae, aut ad prolem legitimandam vult ducere concubinam (3); 2° In matrimoniis mixtis inter partem catholicam et partem non catholicam, obtenta quoque dispensatione ab impedimento impediens mixtae religionis (*n.* 308); 3° In matrimoniis inter partem fidelem et partem infidelem, posita etiam dispensatione ab impedimento dirimenti disparitatis cultus (*n.* 709). In hoc et praecedenti casu publicationes fieri prohibentur. 4° In matrimoniis principum ex universali usu, teste Scavini, *vol. III*, *n.* 897 et Rosset, *n.* 1087.

201. Si probabilis est suspicio matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint publicationes, remedium suggerit ipsum Conc. Trid., *l. c.* Nempe *a*) ut una tantum publicatio fiat; vel etiam *b*) ut interim matrimonium celebretur, et deinde ante ejus consummationem tres publicationes fiant (4); vel tandem *c*) ut dispensatio ab Ordinario concedatur.

1. *Latine* : Juxta clausulam decimam septimam (recenter propositae legis) requiritur ut minister religiosus deputatus ex officio quoad matrimonia ter publicationes peragat, scilicet in tribus successivis dominicis diebus inter matutina et vespertina officia. Jam vero extra Kington vix in insula unicum est sacellum in quo saepius quam semel in mense dominicalia officia peragantur. Possuntne fideles extra Kington degentes sibi exquirere documentum fidem faciens publicationum a civili officiali peractarum? eoque documento potestne sacerdos uti loco publicationum in ecclesia peragendarum?

2. D'Annibale, *p. III*, § 453; S. Alphonsus, *lib. VI*, *n.* 991.

3. Bangen, *tit. II*, § 15, *pag.* 57.

4. Sanchez, *De Matrim.*, *lib. III*, *disp. XI*, *n.* 3, cum plerisque, quibus assentitur Rosset, *op. cit.*, *n.* 1090 *sequ.*, putat consummationem in

202. Contra ipsam matrimonialium publicationum legem inolescere nequit consuetudo, quae foret contra bonos mores (1). Diximus : *contra ipsam publicationum matrimonialium legem*; nam esset certe rationabilis consuetudo, quae aggravaret legis sanctionem, e. g., inducens parochi suspensionem latae sententiae. Posset quoque esse rationabilis consuetudo contra hanc vel illam modalitatem legis.

203. In hisce publicationibus exprimi debet, vulgari sermone, nomen, praenomen, patria, parochia, dioecesis, pater contrahentium. Si de viduis agatur, exprimi debet nomen, praenomen, dies, annus obitus conjugis. Si praecedens initum matrimonium declaratum fuit nullum, aut si ratum et non consummatum solutum est professione solemnī religiosa alterius conjugis, aut dispensatione Romani Pontificis, id quoque indicari debet. Item si alicujus impedimenti publice noti dispensatio obtenta fuit. Praetermitti vero debent omnes circumstantiae quae contrahentibus infamiae esse possunt; e. g., si una pars est illegitima, parentes non nominentur; si omnes putant mulierem fuisse uxorem praemortui viri, et erat concubina, ne verbum quidem in publicationibus. Tandem moneantur fideles de gravi obligatione manifestandi ipsi paracho vel Ordinario impedimenta, si quae norint; et de vice in vicem dicatur utrum publicatio sit prima, an altera, vel ultima; et num dispensatio obtenta sit ab aliqua publicatione, ne scilicet fideles, aliam expectantes, impedimentum interim non revelent.

204. Formula publicationis non est determinata. Omnibus praeferenda est illa, quae prostat in Rituali Romano, *De Sacramento Matrimonii*. In nonnullis Galliae dioecesibus alia servatur, et in fine monentur fideles de gravi obligatione revelandi impedimenta *sous peine de censures*. Si in dioecesi has

casu esse grave peccatum; alii inter quos Grandclaude, Lehmkuhl, Ballerini, etc., consent esse leve, si nulla impedimenti probabilis suspicio sponsis est; proinde, stante controversia, peccatum mortale urgendum non est. Ceterum haec lex de denuntiationibus, si omissae fuerint, ante matrimonii consummationem supplendis, in oblivionem abiit; parochus non turbet bonam fidem conjugum, sed rem deferat ad Ordinarium.

1. Benedictus XIV, Epist. *Nimiam licentiam*, 48 Maii 1743, § 15.

censuras latae vel ferendae sententiae Episcopus revera tulerit, bene quidem : secus illa clausula, utpote falsa, supprimenda omnino erit. Pariter si vera matrimonii promissio non praecessit, probanda non est illa clausula : *il y a promesse de mariage...*, quae in aliis formulis publicationum legitur (n. 166 in nota). Instructio Austriaca, § 60, docet exprimendam esse quoque aetatem : quod in plurimis locis merito receptum non est, cum grave sit, nominatim mulieri adultae, sed probamus praxim qua tantum dicitur sponso esse minores vel maiores. Tandem laudanda non est formula, in qua deest illud monitorium ad fideles de impedimentis, si quae norint, revelandis.

205. Receptum esse solet, ut parochus pro hisce publicationibus faciendis a nupturientibus habeat moderatum emolumentum. Haec praxis legitima est ex *cap. 42, De simonia*. Ut vero abusus evitentur hac in re, quid parochus pro publicationibus matrimonialibus obveniat, in praesenti disciplina determinatur taxâ regionali vel provinciali, eâque deficiente, statuto vel usu dioecesis; excepta romana dioecesi, in qua ex decreto Leonis XIII diei 5 Aprilis 1902 publicationes debent esse gratuitaes (n. 183).

II

Verba legis explicantur.

206. Modo exponimus ea verba Conc. Trid., *l. c.* : *ter, a proprio contrahentium parochus, tribus continuis diebus festis, in ecclesia, inter Missarum sollemnia...*, cum sanctione hujus legis a Conc. Lat. statuta. In horum verborum expositione est aliqua differentia apud interpretes. Alii insistunt litterae legis, alii minus ei adhaerent, dummodo finis legis aequè obtineatur. Illorum sententia in genere tenenda est, quia verba legis, quando clara sunt, variare non licet. Hinc dispositio Tridentina ad litteram servanda est, nisi aequivalens recipiatur a Sacris Congr. Romanis, a probatis AA., ab usu seu lege dioecesis, a sanae hermeneuticae regulis (1).

1. Feije, n. 240; Bangen, *tit. II, pag. 40*.

207. In primis Conc. Trid., *l. c.*, statuit publicationes *ter* faciendas esse, dum Conc. Lat., *l. c.*, praecipit tantum ut matrimonia in ecclesiis per presbyteros publice proponantur. Proinde juxta Tridentinum tres publicationes fieri debent : ubi vero decretum Tridentinum non est promulgatum, saltem quoad partem quae banna respicit, una publicatio sufficit, licet prudenter profecto parochus ageret, pluries matrimonium publicans.

208. *A proprio contrahentium parochus.* Parochum proprium facere eas posse vel per se vel per alium palam est, non vero per laicum (1), licet Schmalzgrueber, *lib. VI, tit. III, n. 12* hoc etiam admittat. Porro parochus proprius pro non vago est parochus domicilii vel quasi-domicilii (*n. 1089*) ; pro vago est aut parochus loci in quo vagus commoratur, aut parochus loci in quo matrimonium contrahitur (*n. 1090*). Hinc, attento jure, publicationes fieri debent pro non vago in parochia seu parochiis domicilii vel quasi-domicilii, quod S. C. Inquis. expresse confirmavit (*Alleg. III, VII, 2*) ; pro vago in parochia in qua commoratur, vel in qua matrimonium celebratur. At Ordinarius (non parochus) loci in quo conjugium initur, exigere potest vel in singulis casibus, vel generaliter in statutis dioecesanis ut publicationes fiant etiam in aliis locis praeter jus. In dubio utrum publicationes in loco fieri debeant, necne, parochus consulat Ordinarium.

209. Ut haec melius intelligantur, ad examen revocemus diversos casus practicos : 1° Si utraque pars ad eandem parochiam pertinet, et in ea tantum domicilium vel quasi-domicilium habet, in ea tantum publicationes fieri debent. 2° Si sponsa pertinet ad parochiam A, in ea tantum habens domicilium vel quasi-domicilium, sponsus ad parochiam B, in ea tantum habens domicilium vel quasi-domicilium, publicationes fieri debent in utraque parochia ; ita expresse etiam Rituale Romanum. Quid vero si pars in parochiam ubi vult contrahere, a brevi tempore domicilium vel quasi-domicilium transtulit ? Stricto jure fieri ibidem debent publicationes, quia parochus est proprius. Nonnulli excusant, quia publicationes erunt inu

1. Feije, *op. cit.*, n. 250.

tiles, cum nemo partem cognoscat. In genere id falsum est, quia ex una parte sponsus, e. g., etsi brevi tempore in parochia commoratus, potuit impedimentum contrahere, puta sponsalia faciens cum alia puella, aut rem habens cum sorore sponsae, et ex alia parte aliquis parochianus hoc aliudve impedimentum cognoscere potuit. Sed si in casu particulari publicationes, attentis circumstantiis, revera inutiles appareant, parochus consulat Ordinarium, qui, si id expedire in sua prudentia judicaverit, ab illis dispensabit, et publicationes in antiquo domicilio vel quasi-domicilio peragi jubebit et hoc modo intelligimus responsionem S. C. C. in *Senogallensi*, 29 Jan. 1684. 3° Si alteruter vel uterque sponsorum habet plura domicilia, vel unum aut plura domicilia et quasi-domicilium, de rigore juris in omnibus istis parochiis publicationes fieri deberent, cum quilibet parochus sit proprius; e. g., matrimonium famulae aut famuli minoris publicetur in loco quasi-domicilii ubi deservit et in domicilio parentum. Sed si Ordinarius non dubitat de inutilitate publicationum in aliquo ex istis locis, poterit ab eisdem dispensare. 4° In parochia tantum *originis* vel *simplicis habitationis*, etsi longissimae, vel amissi domicilii aut quasi-domicilii (1), de rigore juris non est necesse matrimonium publicare, quia parochus non est proprius. Servetur igitur in iis casibus statutum aut usus dioecesis aut Ordinarii praescriptum. Expediit ut in loco originis fiant publicationes, si pars exinde discessit post notabile tempus ab aetate ad matrimonium contrahendum idonea (2): item in loco simplicis habitationis vel omissi domicilii vel quasi-domicilii, si inibi pars per notabile tempus commorata est. Illud vero notabile tempus ex statutis ipsis dioecesanis vel usu determinetur: plerumque est semestre, dum in cit. Alleg. III, VII, 2°, indicantur decem menses; e. g., matrimonium militum publicari solet in loco ubi contrahitur; in loco originis, ut supra; in domicilio paterno, si sunt

1. Santi, *lib. IV, tit. III, n. 7*; atque ita declaravit S. C. C. *lib. II Decret pag. 183*; et in *Vercellensi*, 9 Maii 1719 et in *Senogallensi*, 3 Apr. 1734. Videtur contraria responsio ejusdem S. C. in cit. *Senogallensi*, 29 Jan. 1684, nisi dicamus S. C. sententiam mutavisse, aut hanc responsionem sensu mox indicato intelligamus.

2. Alleg. III, l. c.

minores, aut proprio, si quod habent; in loco aut locis simplicis habitationis vel amissi domicilii aut quasi-domicilii, ut supra. 3° Tandem matrimonium vagi publicari debet in parochia ubi nuptiarum tempore vagus moratur, nam iste parochus est certe proprius; praeterea requiri solent etiam publicationes in loco originis. Quod si agatur de vago in eodem loco (*n.* 192), publicationes fient in parochia ubi diutius habitavit (1).

210. *Tribus (diebus)* : qua de re haec habet Giraldis *p. II, sect. 114* : « Duas... faciendi eodem die et tempore non potest Episcopus sive ejus Vicarius Generalis facultatem dare, deficiente causa legitima ad eas remittendas, etiamsi sit in usu, ex quacumque causa etiam levi, talem facultatem concedere, nisi timeatur malitiose impediri posse matrimonium, vel alia similis causa subsit Ordinario, in *Vicen., 20 Ap. 1606, Posit. LXXVIII, pag. 323, ad hoc cap. I* ».

211. *Continuis* : idest dies festivi quibus fiunt publicationes, non debent esse interrupti per diem festivum, quo matrimonio non publicetur, ne matrimonii celebratio diu protrahatur. Interpolato uno vel altero die festivo, parochus peccatum leve committeret (2), sed si multos dies festos interponeret, plures a peccato gravi eum non excusant (3). Quid vero si tres dies festivi sint immediati, e. g., dies dominica, feria secunda et feria tertia? Praxis est, ut tres publicationes his diebus non fiant, quia, cum tempus nimis breve foret impedimentis revelandis, Conc. Trid. censetur noluisse suo praecepto hunc casum comprehendere, ex *reg. 88 juris in 6°*. At si parochus tres publicationes his diebus perficeret, praesertim ex aliqua causa, et absenti omni impedimenti suspicione, non foret inquietandus (4). Nonnulla Ritualia cavent, ne publicationes fiant tempore clauso, nec in praecipuis anni solemnitatibus, e. g., Paschatis, Pentecostes et Nativitatis Domini; sed jure communi id nullatenus vetatur.

1. Sanchez, *lib. III, disp. XXV, n. 8.*

2. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 992*; Scavini, *vol. III, n. 893.*

3. Ferraris, *v. matrimonium, n. 14*; Bangen, *tit. II, § 14, pag. 43*; Rosset, *n. 1110.*

4. Salm., *cap. VIII, n. 73, cum aliis.*

212. *Festivis* : idest de praecepto sive generali sive particulari alicujus loci, sive ex lege scripta, sive ex consuetudine. Diebus festivis suppressis parochus facere nequit publicationes sine licentia Ordinarii, quam tamen Ordinarius facile concedet, si eo die sacrae functiones habeantur cum populi concursu. Eam dare potest vel in singulis casibus particularibus, vel semel pro semper in statutis dioecesanis; e. g., in cit. Synodo dioecesana Albanensi, *p. II, art IX, n. 9, De matrimonio*, legitur : « Permittitur ut fiant diebus festis suppressis : curandum tamen ut expleantur tempore divini officii, quo frequentior fidelium numerus in ecclesia adesse solet »; et citat S. C. C., die 7 *Aprilis* 1862. Hac in re habentur plures responsiones S. C. C., quae inter se aliquantisper differere videntur.

213. Nam cum Clemens XIV plura festa in Austria suppressisset, Episcopus Brunensis in Moravia putavit his diebus fieri posse publicationes, cum eadem esset populi frequentia. Consulta ab eodem « an, ubi, quando, et quibus diebus sint publicandae denuntiationes matrimoniorum in casu de quo agitur »; S. C. C. reposuit, die 17 *Junii* 1780 : « Scribatur Episcopo juxta mentem ». Ac deinde, die 3 *Julii* 1780, missa ad eundem fuit sequens epistola : « Curandum abs te maxime atque enixe providendum, ut sarta tecta saluberrima S. Concilii sanctio de nuntiandis populo matrimoniis in tribus diebus festivis omnino servetur. Quod enim a tanti Concilii Patribus praescriptis atque conceptis verbis statutum est, id plane est religioseque retinendum. Sed quoniam eo loci relinquunt Patres Episcoporum judicio ac prudentiae, ut si quandoque expedire judicaverint, una aut plures hujusmodi matrimoniorum publicae denuntiationes remittantur, hinc, rebus omnibus quae ab Amplitudine Tua expositae sunt, in S. C. C. mature perpensis, annuente etiam SS. D. N. Pio PP. VI, decretum est, tuo pariter judicio ac prudentiae permitti posse, ut, si quandoque gravis aliqua causa intercesserit matrimonium quodpiam citius iniri debere, priusquam expectari possint tres dies festivi ut populo denuntietur, indulgeas in singulis casibus parochis tuae dioecesis, ut peragant denuntiationes in iis etiam diebus, in quibus, juxta

supra relatum decretum Clementis XIV indultum, sublata festi-
vitas est remissumque praeceptum audiendi Missam, retenta
tamen in ecclesiis officii ac Missae celebratione. Utere igitur
hac tibi concessa facultate, aetis tamen prudentiae discretique
arbitrii legibus, atque ea praesertim sub conditione, quae
ejusdem facultatis tibi elargiendae potissima causa est, quod
nempe in illis diebus qui festi non sunt, frequens adhuc perse-
veret populi ad ecclesiam concursus, ut quantum fieri potest,
saluberrimae legis a Conc. Trid. praescriptae finis ac scopus
habeatur, qui non alius certe fuit, nisi ut in populi frequentia
ineunda matrimonia denuntiarentur, quo facilius, si quae
forent, impedimenta detegerentur ». Accedit responsio data
an. 1823 ad Episcopum Tudertinum. Nam proposito dubio :
« An in diebus festis abrogatis fieri possint matrimoniorum
denuntiationes in casu »; S. C. reposuit : « Negative, nisi de
licentia Episcopi, cum conditionibus ad formam Brunensis
diei 3 *Jul.* 1780, facto verbo dum SS^{mo} ». E contrario eadem
S. C. alias declaravit publicationes in his diebus fieri posse,
quin de hac Ordinarii venia mentionem faceret. Nam Episcopus
Pinaroliensis sequens dubium proposuit : « Cum nonnulli
inter parochos suae dioecesis admittant, nonnulli vero renuant,
denuntiationes facere tam pro matrimoniis ac promotio-
nibus ad sacros ordines, quam pro ceteris hujusmodi ab Ec-
clesia praescriptis in festis quae nomine suppressorum, juxta
ultimum SS. PP. N. Pii IX decretum ad Subalpinos, desi-
gnantur : quid innuendum ? » S. C., die 7 *Apr.* 1862, reposuit :
« Praepositas denuntiationes fieri posse enuntiatis diebus festis
suppressis; curandum tamen, ut haec expleantur tempore
divini officii, quo frequentior fidelium numerus in ecclesia
adesse solet ». Putamus hoc responsum intelligendum esse
juxta responsa praecedentia, nempe publicationes his diebus
fieri posse, sed de venia Ordinarii.

214. Multo minus matrimonium publicari poterit diebus
ferialibus, etsi magna sit populi frequentia. At si in casu par-
ticulari adessent legitimae causae pro dispensatione, aut paulo
minores, Ordinarius potest permittere ut publicationes fiant
die feriali cum magno populi concursu : nam id minus est,

quam publicationes dispensare (1). Fertur S. C. C. declaravisse Ordinarium non posse jubere publicationes die feriali (2).

215. *In ecclesia*, nempe parochiali, propria (n. 209). Hinc banna fieri non debent in sacellis tum privatis tum etiam publicis, nisi locum ecclesiae parochialis ad tempus teneant, et inibi Missa parochialis celebretur. At si parochus matrimonium publicaret in alia parochiae ecclesia, in eaque tantummodo, adstante fidelium frequentia, non videtur inquietandus, quia ex una parte finis legis salvus est, et ex alia littera legis non obstat, cum Conc. Trid., *l. c.*, expresse non dicat matrimonium esse publicandum in ecclesia parochiali (3). Imo si in ecclesia parochiali nullus esset eo die fidelium concursus, et in alia ecclesia magnus, potius in hac quam in illa publicationes fieri expedit, ex *reg. 88 juris in 6º*: « certum est quod is committit in legem, qui, legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem ». Imo plures DD. apud S. Alphonsum, *l. c.*, docent posse publicationes fieri etiam extra ecclesiam tempore magni concursus (sacri), e. g., ob processionem, concionem..., quia finis legis obtinetur. « Idque probabile videtur, saltem sine mortali; et si adsit aliqua causa, sine ulla culpa »; S. Alphonsus, *l. c.* Sed parochus, si tempus est, consulat Ordinarium, qui, si potest banna dispensare, a fortiori poterit id permittere. Pariter si impossibile sit adunare fideles in ecclesia, e. g., tempore pestis, Ordinarius permittere potest ut publicationes fiant per vocem praeconis aut per edicta loco publico affixa (4). Tandem si in territorio parochiae est ecclesia filialis, vicarialis, adnexa, matrimonia fidelium qui in territorio ejusdem ecclesiae habent domicilium vel quasi-domicilium, possunt in eadem ecclesia, in eaque tantum, publicari, nisi aliter ferat statutum synodale vel episcopale aut dioecesis consuetudo. Hinc S. C. C. in *Colonien, Proclamationum matrimonia-*

1. Giraldis, *p. II, sect. 114*, qui citat pro hac doctrina duas responsiones S. C. C.

2. Clericati, *De sacram. mat., dec. XXXIV, n. 9*; Pignatelli, *Cons. Can.* 433, n. 91 (tom. 9).

3. Scavini, *vol. III, n. 895*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 991*; Rosset, *op. cit.*, n. 1102.

4. Rosset, n. 1102.

lium, 23 Febr. 1894, ad postulatam Archiepiscopi Coloniensis reposuit : « Attentis peculiaribus circumstantiis in casu occurrentibus, publicationes matrimoniorum in ecclesiis filiabus posse sufficere, dummodo ambo contrahentes verum domicilium aut quasi-domicilium in districtu earundem ecclesiarum habeant. »

216. *Inter Missarum sollemnia*; nempe publicationes fieri debent intra Missam sive parochialem sive conventualem arbitrio parochi, etiam contradicente capitulo, ut declaravit S. C. (1). Die 23 Oct. 1580, eadem S. C. respondit, ex venia Ordinarii, fieri posse publicationes etiam tempore vespertini officii cum cantu celebrati, dummodo frequens populi concursus verificetur (2). Nonnulli AA. putant fieri posse in ecclesia extra Missam tempore concionis aut processionis in magno populi concursu etiam sine venia Ordinarii, quam sententiam S. Alphonsus, *l. c.*, probabilem habet. Sed parochus, si tempus est, consulat Ordinarium qui id indulgere potest, et, si tempus non est, illas faciat tempore officii vespertini cum cantu peracti, aut concionis... Huc usque de expositione verborum legis publicationum.

217. Contra *sacerdotem*, qui, neglectis publicationibus, matrimonio assistit, Conc. Lat., *l. c.*, § *sane*, ita statuit : « Sane si parochialis sacerdos tales conjunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis, qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus, si culpa qualitas postulaverit ». Haec suspensio est ferendae sententiae, ut patet. At merito animadvertit Benedictus XIV, *De Syn., lib. XII, cap. VI, n. 2*, cum aliis, ab hac suspensione cujus tempus est a jure determinatum, non posse suspensum sacerdotem infra triennium ab Episcopo absolvi. Hanc poenam Conc. Trid. nullo modo sustulit. Episcopus autem posset eam aggravare, et reddere latae sententiae.

218. Contra *testes* neque Lat. neque Trid. Conc. aliquam habent poenam seu latae seu ferendae sententiae. « At nihilominus pleraeque dioecesanae synodi etiam in illos duxerunt

1. Zachar. apud Croix, VI, III, n. 474.

2. Santi, *lib. IV, tit. III, n. 40*; Scavini, *l. c.*; Giraldi, *p. II, sect. 114*.

animadvertendum poena excommunicationis latae sententiae. Quamvis porro Soto, in 4 *dist.* 28, *q.* 1, *a.* 2, § *Quo igitur*, absonum visum sit a particulari synodo illam in praedictos testes irrogari poenam, a qua infligenda Concilia generalia abstinuerunt, ac proinde praefatas constitutiones irritas existimaverit, rectius tamen earumdem validitatem propugnat atque a Soti argumentis vindicat Sanchez, *lib. III, disp. XLVII, n.* 8. Etenim cum testes praefati assistentiam praestent matrimonio ab Ecclesia interdicto, graviter profecto in Ecclesiae leges delinquant. Quapropter synodales constitutiones, eorum culpam debita coercentes poenâ, nihil agunt contra canones, sed canones ipsos tuentur ac foveant, sicut animadvertit etiam Fagnanus in *cap. Sicut olim, n.* 78, *De accusat...* »; Benedictus XIV, *l. c.*

219. Contra *contrahentes ipsos* variae sunt poenae. Nam si contraxerint cum impedimento dirimenti, *a*) privantur spe obtinendae dispensationis, ex Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat.*, licet Ecclesia quandoque, non obstante hac Tridentina prohibitione, dispensationem concedat : de qua re alias. *b*) Eorum filii sunt illegitimi, quia parentes praesumuntur esse in mala fide, ex Conc. Lat., *l. c.*, § *Si quis*. Nonnulli id restrinxerunt ad impedimenta consanguinitatis, affinitatis et honestatis publicae, quia, *l. c.*, haec poena decernitur contra illos qui clandestina vel interdicta conjugia inire praesumpserint *in gradu prohibito*. Sed communissime DD. censent poenam afficere omnia impedimenta dirimentia quae detegi potuissent ope denuntiationum; sane lex est generalis et nulla ratione poena ad tria tantum impedimenta restringeretur; verba igitur : *in gradu prohibito*, locum tenent impedimenti dirimentis in genere (1). Quid vero si uterque parens vel alteruter de facto fuit in bona fide relate ad impedimentum? Filii erunt ne illegitimi? Plerique affirmant (2), quia dispositio lateranensis

1. Rosset, *n.* 1099 *sequ.*; Schmalz., *lib. IV, tit. XVII, n.* 23; De Justis, *lib. III, cap. XVI, n.* 11; Sanchez, *lib. VIII, disp. XXV, n.* 32, cum communi.

2. Schmalz., *l. c.*, *n.* 24; Pontius, *lib. XI, cap. VIII, n.* 3; Barbosa, in *cap. 2, Qui filii sint legit.*; Santi, *lib. IV, tit. III, n.* 22; De Angelis. *eod. loc.*, *n.* 3; Rosset, *n.* 1101, qui contrariam Suaresii sententiam dicit singularem eique quamlibet denegat probabilitatem.

plectit ipsam culpabilem omissionem publicationum; nonnulli negant (1), quia Conc. Lat., hanc poenam statuens, subdit : « Cum illi (parentes) taliter contrahendo non expertes scientiae, sed affectatores ignorantiae videantur »; idest quia praesumuntur in foro externo publicationes omisisse, ne impedimentum quod cognoscebant, detegeretur; cum igitur in foro conscientiae veritas spectanda sit, si uterque vel alteruter de facto impedimentum ignoravit, filii in foro interno habendi sunt legitimi, et etiam in externo, si possit bona fides probari, seu destrui contraria juris praesumptio. Haec sententia est certe probabilis tum extrinsece tum intrinsece; ideoque, stante controversia, in favorem prolis, ex principio reflexo, pronuntiare debemus. At praesumptio illegitimitatis non verificatur, si publicationes fuerunt dispensatae, aut si matrimonium postea fuit ab Ecclesia comprobatum, ex *cap. 9, Qui filii sint legit...* Demum si matrimonium validum fuit, contrahentes ab auctoritate ecclesiastica possunt et debent, nisi prudentia aliud suadeat, poenitentia condigna puniri, ex Conc. Lat., *l. c. S. C. C.*, die *17 Febr. 1629*, declaravit posse etiam poenas pecuniarias imponi applicandas locis piis, et die *19 Jan. 1690*, reposuit posse infligi quoque excommunicationem.

III

De fidelium obligatione revelandi impedimenta.

220. Certum est omnes fideles, etiam alterius dioecesis, amicos, consanguineos... debere in genere sub gravi revelare impedimenta, si quae norint. Haec obligatio urget, sive impedimentum quod nosis sit impediens sive dirimens, sive publicum sive occultum, etiam famosum, idest ortum ex copula illicita vel ex crimine (2), etiamsi illud acceperis sub secreto naturali etiam cum juramento nemini revelandi : nam secreti lex etiam cum juramento nequit obligare in damnum proximi

1. Suarez, *De censuris*, disp. L, n. 10; D'Annibale, p. I, § 36, not. 63.

2. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 994*.

et irreverentiam sacramenti (1). Excipe secretum *consilii*, ut aiunt (n. 223).

221. Haec obligatio duplici fundamento innitur : 1° *Praecepto charitatis*, quo debemus grave proximi malum, quantum possumus, impedire : atqui ex matrimonio illicito, ac magis ex nullo, grave malum spirituale ac temporale proximo advenit (2) : ergo ex charitate debemus hoc matrimonium impedire, revelantes obstacula. Hoc praeceptum charitatis adhuc urget, etsi publicationes fuerint dispensatae, ut patet, et, utpote a jure naturae procedens, omnes afficit, quoque infideles. 2° *Lege positiva Ecclesiae* : nam Ecclesia, publicans matrimonium, intendit fideles omnes obligare ad impedimenta revelanda, quae obligatio expresse ipsis intimatur in formula publicationum (n. 204).

222. Contra hanc obligationem difficultatem facessere videntur verba relata Cone. Lat. : *Ut... qui voluerit et valuerit legitimum impedimentum opponat*; quae libertati fidelium remittere videntur impedimenta revelare vel non. Hanc difficultatem solvit Glossa, *l. c.*, v. *voluerit*, ubi haec habet : « Quasi publicum crimen videtur, quia quilibet admittitur, imo quilibet tenetur saltem denunciare ». Nemo, scilicet, cujusque generis, conditionis, aetatis repellitur, qui voluerit denunciare. Illud vero *valuerit* significat fideles ad hanc revelationem non teneri cum gravi suo incommodo, aut si revelatio foret inutilis, juxta dicenda n. 224. Sane idem Innocentius III *in cap. 7, De cognat. spirit.*, interrogatus a quodam canonico Herefordensi, num conscii matrimonii contracti cum impedimento orto ex cognatione spirituali teneantur illud in publico accusare, respondit : « Qui contractum sciverunt, debent illud Ecclesiae nuntiare » (3).

223. Haec obligatio cessat in pluribus casibus, qui revocari possunt ad sequentes :

1. S. Thomas, 2. 2. q. 70, a. 1, ad 2um; Sanchez, *l. c.*, n. 6; Salm., *cap. VIII*, n. 99; Santi, *lib. IV, tit. III*, n. 15, aliique communiter.

2. Sanchez, *lib. III, disp. XIV*, n. 1 *sequ.*

3. Santi, *lib. IV, tit. III*, n. 16 *sequ.*; De Angelis, *Praelect. Juris Can., lib. IV, tit. III*, n. 3.

1° Quando revelatio secumfert damnum grave aut periculum damni gravis tum privati ipsius revelantis (1), tum propinquorum, tum societatis : quia neque lex charitatis, neque lex Ecclesiae obligant eum tanto incommodo. Hinc non tenetur revelare impedimentum ille qui prudenter credit ex revelatione tormenta corporalia aut grave dedecus sibi aut suis imminere, vel ex eadem oriri grave scandalum in populo (2). Ob hanc rationem putamus excusari illos, qui ex officio publico, quod gerunt, tenentur ad secretum (*secretum professionale*) et in exercitio hujus officii impedimentum noverunt. Tales sunt medicus, advocatus, obstetrix, parochus et confessarius; de quo ultimo nullum potest esse dubium. Nam si impedimentum revelarent, brevi tempore ea qua opus habent, publica fiducia carerent, quod in damnum privatum ipsorum et publicum societatis vergeret. Huic doctrinae quam tenent Scavini, Gury, Varceno, aliique, contradicunt plerique inter antiquos et plures inter recentiores; sed, stante controversia, saltem ex principio reflexo obligatio revelandi imponenda non est. Quod si impedimentum noscunt aliunde, non vero ex exercitio muneris sui, tenentur sicuti ceteri omnes; nisi forte revelatio suspicionem in populo ingereret violati secreti professionalis. Putamus ob eandem rationem etiam alium sacerdotem qui parochus non est, e. g., vicarium, qui, quatenus sacerdos, confidentialiter a fidelibus adhibeatur ut vel auctoritatem vel consilium in aliquo negotio interponat, et ita impedimenti notitiam habeat, excusari ab obligatione revelandi (3). At vero ii omnes moneant illos, a quibus impedimentum noscunt, nefas esse matrimonium cum illo contrahi et impedimentum esse revelandum; praesertim id monere debent confessarius, parochus, sacerdos. Imo parochus, qui impedimentum cognoscit sub hujusmodi secreto consilii, videtur posse et debere accuratorem investigationem prudenter peragere, ut impedimenti notitiam aliunde acquirat, et ita matrimonium impediat; vel, si tempus

1. S. Alphonsus, *Theol. Mor.*, lib. VI, n. 995; Gury, *Theol. Mor.*, tom. II, n. 742.

2. S. Alphonsus, *l. c.*

3. Bangen, *tit. II*, § 16, pag. 65.

est, dispensationem petat, quia ita agens secretum non violat. Damnum temporale vel dedecus, ipsis sponsis proveniens ex revelatione, non excusat ab obligatione revelandi; quia nil est in comparatione damni spiritualis, quod revelatione evitatur. Plures AA. docent nec excusare damnum tertiae personae extraneae ex revelatione imminens. Tandem si quis extra confessionem, non consilii petendi causa, impedimentum sacerdoti amico revelat *sub sigillo confessionis*, esset merum secretum naturale (1), ideoque obligatio revelandi urgetur.

224. 2º Quando revelatio foret inutilis. Ex hoc capite DD. excusant illum, qui impedimentum noscit tantum ex auditu, sed non recordatur a quo audierit, vel qui illud accepit a persona non digna fide (2): quia haec satis non sunt ad matrimonium impediendum. At consultius est, ut etiam in hoc casu impedimentum revelet; quia haec notitia impedimenti poterit aliis indiciis corroborari. Item non tenetur ille, qui cognoscit impedimentum occultum, et simul scit dispensationem pro foro conscientiae obtentam fuisse, quia matrimonium in utroque foro valet: secus si adesset publica fama de impedimento, et dispensatio esset occulta (3). Tandem nonnulli excusant quoque illum, qui impedimentum solus novit, nec probare potest. Immerito prorsus: nam cum unus testis fide dignus satis sit ad matrimonium impediendum (n. 239, 266), sua revelatione ipse matrimonium impediet (4), aut saltem parrocho occasionem praebebit accuratius investigandi.

225. Quandonam fideles hanc obligationem implere debeant, non est determinatum; sufficit ut impedimentum revelent ante matrimonii celebrationem, etiam post tertiam publicationem. At valde expedit, ut quam primum suae obligationi satisfaciant, quia si nupturientes forte obtinent dispensationem ab una vel altera publicatione et citius contrahunt, tempus ad revelationem peragendam non supererit.

1. Sanchez, *lib. III, disp. XIV, n. 6*; Rosset, *n. 1145*.

2. S. Alphonsus, *op. cit., lib. VI, n. 994*; Sanchez, *lib. III, disp. XIII, n. 7*.

3. S. Alphonsus, *l. c.*; Sanchez, *l. c.*, Ballerini ad Gury, *tom. II, n. 742*.

4. Sanchez, *l. c., n. 2*; S. Alphonsus, *l. c., n. 995*, qui hanc sententiam appellat *communissimam et verio rem*.

226. Poenas contra fideles impedimenta non revelantes non tulit neque Conc. Lat. neque Conc. Trid. At Episcopus pro sua dioecesi potest utique censuras latae vel ferendae sententiae in eos ferre, cum eorum peccatum per se grave sit. De facto in nonnullis statutis dioecesanis censurae statuuntur, e. g., in cit. synodo dioecesana Albanensi, *art. IX, De matrimonio, n. 9*, legitur : « Qui inter sponsores aliquod impedimentum intercedere noverint et non denuntiaverint, contrahunt excommunicationem latae sententiae Nobis reservatam ». Conc. Lat., *l. c.*, § *sane*, in fine statuit illos qui, ad impediendum matrimonium, falsum denuntiant impedimentum, *canonicam non effugere ultionem*, sed hanc non determinat.

IV

De dispensatione in publicationibus matrimonialibus.

227. A lege Conc. Lat. nemo infra Romanum Pontificem dispensare poterat sine speciali indulto, sicut ab aliis omnibus legibus universalibus : nam nemini datur, *l. c.*, dispensandi potestas. Sanchez, *lib. III, disp. VII, n. 2*, affirmat hanc potestatem Episcopos obtinuisse ex consuetudine. S. Antoninus, *Summa Theol., tom. III, tit. I, cap. XVI*, docens Episcopos potuisse dispensare, intelligendus est vel de casibus extraordinariis, quando nempe periculum est in mora, nec ad Romanum Pontificem facilis est accessus, vel de consuetudine legitime praescripta (1). Proinde in locis in quibus cit. decretum Tridentinum non est publicatum nec quoad partem respicientem publicationes, Ordinarius, nisi hanc potestatem ex consuetudine obtinuerit, dispensare a publicationibus extra casus extraordinarios non potest. E converso Conc. Trid., *l. c.*, expresse hac in re prudentiae et iudicio Ordinarii defert : « Nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae et iudicio S. Synodus relinquit ». Quamquam Conc. Trid. loquitur directe de casu, quo proba-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. III, n. 25*; Giovine, *p. III, § 354*.

bilis fuerit suspicio matrimonium malitiose impediri posse, tamen Ordinarius pro sua prudentia et iudicio in aliis quoque casibus dispensare potest, uti pluries S. C. C. declaravit (1). Proinde illis verbis Conc. Trid. hanc rem in genere, et non tantum in eo casu, relinquit prudentiae et iudicio Ordinarii.

228. Atqui Ordinarius est Romanus Pontifex pro tota Ecclesia, Episcopus, Capitulum, Vicarius Capitularis, et Vicarius Generalis pro dioecesi, Abbas *Nullius* pro suo territorio. Ergo ii omnes habent dispensandi potestatem. Nonnulli dubitarunt hanc potestatem competere Abbati *Nullius*, tertiae scilicet speciei, proprium territorium separatum habenti, et jurisdictionem quasi episcopalem exercenti. Giraldi, *p. II, sect. 114*, haec habet: « Quamvis Cong. Conc. pluries negative responderit, juxta relata a Fagn. in *cap. 3, Cum inhibitio, De clandest. despons.*, n. 9, in *Farfen. an. 1573*, cum approbatione Gregorii XIII, ei innixa rationi quia Abbas commendatarius *Farfensis Ordinarius non est*, ac in *Virodunen.*, 29 Febr. 1602, *lib. X Decret.*, pag. 26; posterius tamen, iterum exorto hoc eodem dubio in *Nullius Baren.*, dicta Cong., 2 Mart. 1624, affirmative respondit per haec verba: *S. C. censuit referendum SS^{mo} D. N. quod Congregatio declaravit praelatos inferiores nullius dioecesis, proprium territorium ac jurisdictionem quasi episcopalem habentes, posse, legitimis ex causis, denuntiationes matrimoniales remittere; Tom. XII Decret.*, pag. 163, a tergo. Unde cum haec declaratio et approbatio sit posterior illa quam fecit Gregorius XIII, huic, citra omnem dubitationem, standum est » (2). Pariter nonnulli negant Vicarium Generalem dispensare posse, nisi habeat mandatum speciale, innixi cuidam declarationi S. C. C. Immerito prorsus: nam Vicarius Generalis est Ordinarius; insuper ejus potestas ex consuetudine confirmatur. Illa declaratio S. C. C. a plerisque merito habetur ut suspecta, quippe quae, licet quaesita, inveniri nunquam

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1005*.

2. Card. Petra in *comm. ad Const. IV Callisti III, sect. II, n. 43 seq.*; Giovine, *l. c.*, n. 4; Santi, *lib. IV, tit. III, n. 11*; Scavini, *vol. III, n. 904*; De Angelis, *lib. IV, tit. III, n. 3*.

potuit; et dato quod existeret, Vicarius Generalis adhuc id posset vi consuetudinis (1). Parochus dispensare nequit, quia Ordinarius non est. Ordinarius autem potestatem dispensandi potest etiam aliis delegare, ut communiter tradunt DD. contra Menoch., *Cons. LXLIX, n. 1 sequ.*; eamque etiam extra dioecesim exercere cum suis subditis.

229. Si unus contrahentium pertinet ad aliam dioecesim, quaeritur num Ordinarius loci in quo matrimonium contrahitur, possit dispensare quoque a publicationibus in illa faciendis. Nonnulli negant (2), quia ex una parte Ordinarius nequit jurisdictionem exercere pro alieno territorio et alienis subditis, et ex alia nescit utrum aliquod impedimentum forte existat, necne; alii affirmant (3), quia *locus regit actum*, ut habet axioma iudicium: unde, ubi matrimonium celebratur, ibi videndum quatenam requirantur pro licita et valida celebratione, vel, quod idem est, num et quatenus remitti queant publicationes. S. C. C. in una *Visen.*, 29 April. 1616, declaravit vel dispensationem concedi debere ab utroque Ordinario, *vel saltem Ordinarium testari debere de illius statu libero* (4); et hoc in praxi servandum.

230. Benedictus XIV in Const. *Satis Nobis*, 17 Nov. 1741, quam habes in Alleg. VII, merito animadvertit: « Haec facultas non a sola dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur aetis prudentiae discretique arbitrii legibus: quod idem est ac legitimam causam dispensationis requirere. » Quod rursus repetit in Const. *Nimiam licentiam*, 18 Maii 1743.

1. Ballerini ad Gury, *tom. II, n. 740*; Benedictus XIV, *Quaest. Can.* 182; Schmalz., *lib. IV, tit. III, n. 28*; Pirhing, *lib. IV, tit. III, n. 26*; Sanchez, *lib. III, disp. VII, n. 10*; Giovine, *l. c., n. 6 sequ.*; Santi, *l. c.*; Scavini, *l. c.*; Reiff., *lib. IV, tit. III, n. 34 sequ.*; De Angelis, *lib. IV, tit. III, n. 3*.

2. Giovine, *l. c.*, § 357, n. 3; Gury, *tom. II, n. 740*; Scavini, *l. c.*, n. 906; Santi, *lib. IV, tit. III, n. 12*; De Angelis, *l. c.*; Rosset, *op. cit.*, n. 1171 *sequ.*

3. Sanchez, *l. c.*, n. 7; De Justis, *De Dispens.*, *lib. III, cap. XIX, n. 159*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1006*; Reiff., *lib. IV, tit. III, n. 36*; Bangen, *tit. II, § 15*; D'Annibale, *p. III, n. 453, not. 7*.

4. Apud Santi, *l. c.*, qui eam desumpsit ex Giraldis, *Expos. Juris Pont.*, *p. II, sect. 114*.

Secus Ordinarius a gravi vix excusari posset (1), si nempe ab omnibus penitus dispenset. Consuetudinem semper dispensandi sine legitima causa ab omnibus publicationibus aut etiam ab aliquibus, putamus esse corruptelam, quia favet peccato et « non ad normam agendi, sed ad male actorum exprobrationem confert »; Benedictus XIV, *l. c.*, § 15.

231. Si vero quaeras, quaenam causa sit legitima pro dispensatione, respondemus id praecise reservari prudentiae et iudicio Ordinarii. Si Ordinarius certus moraliter est nullum adesse impedimentum dispensare potest, etsi non teneatur, etiam ab omnibus publicationibus eo quod nupturientes hanc dispensationem petunt aut desiderant, absque alia causa. Ipsa scilicet certitudo moralis de absentia impedimenti, una cum sponsorum petitione, est causa sufficiens pro dispensatione (2). Si Ordinarius dubitat dubio positivo de existentia alicujus impedimenti, scilicet si habet probabilem suspicionem impedimenti, in genere nunquam concedere potest dispensationem, praesertim ab omnibus publicationibus. Tandem si Ordinarius nec illam certitudinem habet, nec hoc positivum dubium, aliquando causa legitima adest ut Ordinarius possit, imo debeat dare dispensationem; aliquando, ut possit, etsi non teneatur; aliquando nulla adest causa legitima, et tunc dispensationem dare nequit.

232. Si concessa dispensatione, habetur notabile bonum spirituale vel temporale; negata dispensatione, notabile damnum spirituale vel temporale, causa est legitima ut Ordinarius possit, imo debeat dispensationem elargiri (3). At major causa requiritur pro dispensandis tribus, quam duabus publicationibus, major pro duabus, quam pro una. « Ceterum Ordinariis

1. Ferraris v. *Denunt. Matr.*, n. 34; Schmalz., *lib. IV, tit. III, n. 25*; Sanchez, *lib. III, disp. VIII, n. 2*; Benedictus XIV in cit. *Const. Nimirum licentiam*.

2. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1006*; Scavini, *vol. III, n. 905*; Ballerini ad Gury, *vol. II, n. 739*; Sanchez, *lib. III, disp. IX*; Giovine, *tom. I, § 356*; Santi, *lib. IV, tit. III, n. 14*.

3. Sanchez, *l. c.*; Schmalz., *lib. IV, tit. III, n. 33 sequ.*; Giovine, § 358; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1005*; Barbosa, *De pot. Episc., All. 32*; Joder, *op. cit., cap. I, art. I, § 3*.

non permittitur dispensare pro libito, sed ab una ex *justa*, a duabus ex *gravi*, ab omnibus ex *urgentissima* causa »; D'Annibale, *p. III*, § 433, *not. 7*. Et Benedictus XIV in cit. Const. *Nimiam licentiam*, vetat ab omnibus dispensare nisi « urgente legitima, gravissima, ineluctabili causa, ut liquet ex Tridentino ». DD. nonnullas hujusmodi causas afferunt, quae exemplo esse poterunt. Nempe dari potest et debet dispensatio ab una vel pluribus publicationibus : 1° Si adest probabilis timor ne matrimonium malitiose impediatur, ex ipso Conc. Trid., *l. c.*; e. g., quia tutor aut noverca volunt matrimonio jungere Cajam cum Titio, et ideo probabiliter timetur ne matrimonium impediant inter Cajam et Maevium; 2° Si praevideatur fore ut, dilato matrimonio, una pars resiliat, et simul matrimonium alteri parti valde expediat, praesertim si sponsalia aut defloratio intervenierit; 3° In periculo mortis si moriturus vult concubinam ducere ad prolem legitimandam, aut etiam, nulla existente prole, ut securius hoc modo vitam aeternam obtineat; 4° Si una pars statim in longinqua proficisci debet, nec matrimonium differri potest, quousque tres publicationes expleantur, sine incommodo gravi animae, corporis, aut fortunae; 5° Si sponsi et ipsum sacramentum ludibrio graviter exponerentur, factis publicationibus, ob disparitatem aetatis, conditionis, divitiarum...; 6° Si ex publicationibus obveniat sponsis gravis infamia et populo grave scandalum, e. g., quia sponsi putabantur veri conjuges...

233. Si commodum ex concessa dispensatione, damnum ex negata, non est notabile, sed leve, aut si aliqua adest simplex convenientia concedendi dispensationem, causa legitima est ut Ordinarius possit, etsi non teneatur, eam dare. Ita 1° in matrimonio inter magnates, si lex publicationum urget (*n. 200*); 2° Si sponsi forte senes aut vidui risui et ludibrio, licet non tam graviter, exponerentur; 3° Ut putamus, si dispensatio petatur a viro magni meriti, cui eam denegare grave foret Episcopo.

234. Ordinarius plerumque nil prorsus scit de impedimentis inter sponso, et de causis dispensationis a publicationum lege. Sanchez, *lib. III, disp. VIII, n. 4 sequ.*, ostendit ex mente

Conc. Trid. satis esse si Ordinarius extrajudicialiter cognoscat causas dispensationis. Receptum est ut parochus ipse petat ab Ordinario dispensationem, et in hac instantia indicet causas dispensationis et de impedimentis informet. Si parochus affirmet sibimet constare nullum esse impedimentum, Ordinarius potest tuto acquiescere, et jam moraliter certus est nullum impedimentum opponi, ideoque, si vult, potest dispensationem elargiri ex eo solum quod sponsi illam desiderent etiam sine alia causa, vel ad alias causas non attendendo. Si vero parochus dicat tantum *videri nullum esse impedimentum*, aut quid simile, Ordinarius illam moralem certitudinem non habet, nisi forte in locis ubi viget lex de examine testium: unde pro dispensatione concedenda debet attendere ad causas expositas. Ceterum « Episcopus, dispensando in denuntiationibus, semper tenetur diligenter aliunde inquirere de impedimentis, nisi communiter constaret non adesse »; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1006*. Quod multo magis necessarium est in locis, in quibus non viget lex de examine testium, ubi aliquando ante dispensationem exigitur a sponsis juramentum de libertate sui status (1).

235. Quoad emolumenta quae in his dispensationibus concedendis exigi possunt, repete quae diximus *n. 205*.

V

Quid peractis publicationibus fieri debeat.

236. Publicatione matrimonii explicit processus de statu libero. Parochus debet aliquid temporis post ultimam publicationem expectare, ut fideles queant ab ultima publicatione impedimentum revelare. In statutis nonnullorum dioecesium praescribitur diem esse expectandum, in aliis biduum, in aliis triduum... (2). Parochus sequatur statutum vel usum suae dioecesis, sed ad minimum unum diem expectet.

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1005 sequ.*; Scavini, *vol. III, n. 905*; Ballerini-Gury, *vol. II, n. 739*; Sanchez, *lib. III, disp. IX*; Giovine, *tom. I, § 356*.

2. Joder, *op. cit., cap. I, art. I, § 2^a, n. 7*.

237. Jam vero supponamus in primis nullum revelatum fuisse impedimentum. Si matrimonium in alia parochia celebrari debet, parochus mittit testimonium de peractis publicationibus. In eo indicari debet nomen, praenomen, professio, domicilium sponsorum, nomen ac praenomen parentum, dies expletarum publicationum, ecclesia in qua factae sunt, dispensatio, si quae obtenta fuit ab aliqua publicatione, tandem absentia denuntiationis cujusque impediendi. Formula hujus testimonii in omnibus parochiis habetur. In nonnullis dioecesis, e. g., in dioecesi Parisiensi (1), ut matrimonii validitas in tuto magis magisque ponatur, quando testimonium ad aliam dioecesim mittendum est, addi solet clausula : « Nous donnons, s'il en est besoin et autant que nous le pouvons, délégation à M. le curé de... ou à tout autre prêtre désigné par lui pour assister valablement à ce mariage. » Hoc testimonium debet esse : 1° Munitum sigillo parochiali; 2° Subscriptum et ratum habitum ab Ordinario, si matrimonium fieri debet extra dioecesim. In nonnullis tamen dioecesis id non exigitur; e converso, in aliis exigitur etiam quando matrimonium celebratur in alia parochia ejusdem dioecesis : servetur usus, aut statutum dioecesis; 3° Recognitum ab Ordinario loci in quo matrimonium celebratur. Si vero matrimonium in sua parochia celebrari debet, vel in dioecesi non viget lex de examine testium, et tunc parochus, recepto testimonio publicationum alibi factarum, potest matrimonio assistere, inconsulto etiam Ordinario; vel viget lex de examine testium, et tunc parochus debet ad Ordinarium remittere folium (*n.* 184 in nota), quod ipse Ordinarius dederat pro publicationibus faciendis, in eo adnotans in fine factas publicationes sine ullo revelato impedimento. Ordinarius autem, recepto etiam testimonio publicationum alibi factarum, ei permittet ut matrimonio praesit (2) : qua licentia habita, parochus matrimonio assistet.

1. *Statuts Synodaux du diocèse de Paris*, art. 458.

2. Formula hujus licentiae quae Romae in usu est, ita se habet : Datur licentia Rev... parochi Ecclesiae S... assistendi celebrationi matrimonii, quod contrahere desiderant inter se.... cum ex peractis debitae publicationibus et ex informationibus as-

238. Modo supponamus aliquod impedimentum revelatum fuisse, sive ante expletas publicationes, e. g., post alteram, sive post ultimam publicationem. In *primo casu* parochus debetne suspendere publicationes, vel easdem perficere? Si impedimentum non est certum, sed tantum probabile, debet eas explorare, quae forte aliquam lucem afferent, et simul accuratius investigare. Si impedimentum est certum et tale in quo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, debet eas suspendere, ut patet. Si impedimentum est certum et tale in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, sed matrimonium fit in alia parochia, debet eas perficere, et deinde testimonium mittere. Tandem si impedimentum est certum et tale in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, et matrimonium fit in sua parochia, parochus de regula generali debet eas suspendere, rem deferre ad Ordinarium, ejusque instructiones expectare, qui permittere solet, ut publicationes expleantur, dum de impedimento removendo per dispensationem agitur. In *altero casu*, si matrimonium celebratur in alia parochia, parochus mittit testimonium peractarum publicationum (*n. praec.*); si in sua parochia, parochus monet sponso de impedimento, et deinde rem ad Ordinarium pariter defert. At sive testimonium det peractarum publicationum, sive rem ad suum Ordinarium deferat, parochus indicare debet impedimentum revelatum sive impediens, sive dirimens, sive certum, sive dubium tantum, cum Ordinarius, et non parochus, sit iudex in foro externo, ex Conc. Lat., *l. c.* : « Cum autem apparuerit probabilis conjectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse (a parochus), donec quod fieri debeat super eo, manifestis constiterit (Ordinario) documentis ». Item indicare debet impedimentum, etsi sciverit dispensationem obtentam fuisse pro foro conscientiae tantum, quia per revelationem ab aliis factam res coepit esse fori externi, pro quo illa

sumptis, nullum resultet inter eos canonicum impedimentum. Matrimonium autem celebrabitur in ecclesia, mane, et parochus contrahentes hortabitur ut ante hanc celebrationem ad confessionem et communionem accedant, omnia servans diligenter quae a S. Conc. Trid. praescripta sunt.

Hac die... mensis...

dispensatio non suffragatur (1). Praeter impedimentum indicare debet etiam personam revelantem, si nil obstat, saltem num sit persona fide digna, cum aliis indiciis et documentis, si forte habeantur, ejusdem impedimenti. In locis ubi non viget jus commune de examine testium, si impedimentum est certum, et in eo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, parochus, inconsulto Ordinario, dicit sponsis matrimonium esse impossibile.

239. Re ad Ordinarium delata, si impedimentum est certum tum in facto tum in jure, obtineri debet dispensatio; secus sponsi matrimonio valedicere debent. Hinc in *cap. 27, De sponsalibus...*, statuitur: « Si persona gravis, cui fides est adhibenda, tibi (Episcopo) denuntiet quod hi qui sunt matrimonio copulandi, se propinquitatem contingant, et de fama vel scandalo doceat, aut etiam per te ipsum possis certificari de plano, non solum debes juramenta parentum sponte oblata non recipere, verum etiam eos qui sic contrahere nituntur, si moniti induci nequiverint, compellere, ut a tali contractu desistant ». Tantum quaestio est num Ordinarius, qui solus conscius est impedimenti, teneatur aut possit matrimonium impedire. Nonnulli negant (2), quia nemo potest esse simul judex et testis. Alii probabilius affirmant (3) « tum quia bene potest esse aliquis judex et testis, quando agitur de peccato impediendo, tum quia eo casu saltem potest ipse Ordinarius deferre impedimentum ad judicem superiorem (et etiam ad suum Vicarium, ut aiunt Salmanticenses cum AA. citt. *dict. n. 104*), ut illud judicium proferat; et ad hoc ipse Episcopus tenetur ut impediatur peccata, quae ex matrimonio invalido orirentur »; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1002*. Si impedimentum est dubium dubio facti, curandum est omni diligentia, ut dubium removeatur, e. g., interrogando sponso, parentes, aliosve, qui rem noscere possunt. Plerumque existentia vel non existentia impedimenti apparebit. Ceterum de

1. Sanchez, *op. cit.*, *lib. III, disp. XV, n. 15*; D'Annibale, *p. III, § 454, n. 19*.

2. Sanchez, *lib. III, disp. XV, n. 11*; Pontius, *lib. V, cap. XXXV, n. 5*, alique.

3. Salm., *cap. VIII, n. 104*, cum pluribus aliis.

impedimentis dubiis dubio juris aut facti sermo est *n. 262 sequ.* Sublato impedimento vel probationibus contrariis quae moralem certitudinem pariunt, vel dispensatione, Ordinarius permittet parochi, ut matrimonio assistat (1).

240. Matrimonii celebratio diu retardanda non est. Si diu retardaretur num processus de statu libero rursus repeti debeat, scilicet tum examen testium, tum parochi investigatio, tum demum publicationes, remittitur prudenti iudicio Ordinarii. De examine testium id declaratum est Alleg. *III, II, dub. 4.* De publicationibus Rit. Rom., *De sacram. Matr.*, haec habet ; « Si vero infra duos menses post factas denuntiationes matrimonium non contrahatur, denuntiationes repetantur, nisi aliter Episcopo videatur ». Statuta dioecesana alicubi praescribunt publicationes denuo faciendas post trimestre; alicubi post semestre; alicubi unam post trimestre, duas post semestre, tres post annum (2). Huc usque de processu pro libero sponzorum statu probando.

Articulus III

INSTRUCTIO AD SPONSOS A PAROCHO HABENDA ET SACRAMENTORUM SUSCEPTIO.

241. Quando parochus, post expletas publicationes ac obtentam sui Ordinarii licentiam, dicit nupturientibus se jam posse eorum matrimonio assistere, ipsique confirmant voluntatem ineundi matrimonium, tunc parochus ad ipsos brevem instructionem et exhortationem habebit. Si jam prius, una simul cum investigatione ante publicationes, eam fecit, poterit fortasse nunc eam praetermittere. Imo quandoque parochi alia occasio non erit eam faciendi, nisi in sacramento confessionis ante matrimonii celebrationem.

242. In hac instructione et exhortatione parochus sponso edocebit magnam sacramenti dignitatem, quomodo ad illud suscipiendum pie accedere debeant, et nihil antea contra illius

1. Alleg. *III, VIII.*

2. Joder, *cap. I, art. I, § 2, n. 4*; Scavini, *vol. III, n. 896*; Bangen, *tit. II, § 17, pag. 74.*

sanctitatem perpetrare. Pariter explicabit et inculcabit conjugum obligationes, mutuam amorem, mutuam fidelitatem, protectionem viri erga mulierem, subjectionem mulieris erga virum, honestatem actus conjugalis, mutuam obligationem reddendi debitum, omnium actuum qui referuntur ad prolis generationem, licitudinem, non aliorum, et in dubio obligationem consulendi parentes aut prudentem confessarium... Item non omittet obligationes parentum in filios, baptismum quanto-cius administrandum, christianam educationem tradendam ab eorum teneris annis, curam temporalem habendam. Tandem ipsos rursus admonebit, ut antequam contrahant, ad sacramentum confessionis ac SS^{ae} Eucharistiae debitis cum dispositionibus accedant. Parocho magnae utilitatis erunt quae habet hae de re Rituale Romanum. Joder, *op. cit.*, cap. I, art. I, dat synopsis hujus instructionis ac exhortationis. Scavini, *vol. III*, n. 1038, dat quoque exemplum. Sed haec instructio ac exhortatio erit accommodata conditioni personarum, ut patet. Hinc, e. g., si sponsi obligationes conjugum ac parentum dignoscunt, erit potius exhortatio ad mutuam amorem, patientiam, etc., quam instructio. At parochus nunquam eam omittat, si commode potest. Necesse non est, imo nec expedit, ut haec instructio et exhortatio fiat ad singulos seorsim, sed potest parochus ambos simul, praesentibus quoque aliis, docere atque hortari; non enim hic eadem ratio est ac in investigatione ante publicationes.

243. Tandem sponsi ante matrimonii celebrationem accedent ad sacramentalem confessionem, et postea, ipso matrimonii die, sacram communionem recipient. Sacramentalis confessio est necessaria : 1° si agitur de *publico* peccatore, e. g., qui publice in concubinato vivit, vel qui publice praecepto paschali non satisfacit; 2° si quis in contemptum et despectum Ecclesiae renuit confessionem peragere, quod in primum casum plerumque recidit; 3° si ex matrimonio sine praevia confessione scandalum in populo oriretur (1). Proinde in his casibus, etsi una pars peccata sua confessa sit, parochus matrimonio assistere nequit, quamdiu altera pars renuit. Praeter hos

1. Cf. folium S. C. C. in *Moguntina*, 28 Aug. 1852.

casus est de consilio. Nam Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.* : « ... Conjuges *hortatur*, ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, et ad SS^{nam} Eucharistiam pie accedant ». Nimirum si sponsus non est in statu peccati mortalis, est consilium ut sacramenta confessionis et communionis recipiat ad uberiores gratias obtinendam. Si vero est in statu peccati mortalis, equidem contrahens in hoc statu sacrilegium committeret, sed per se sufficit actus contritionis perfectae, licet consulenda quam maxime sit sacramentalis confessio tum ob rationem mox allatam, tum quia vix certi esse possumus de perfectione nostrae contritionis; praeterea actus perfectae contritionis non sufficit, si sponsus, in peccato mortali existens, vult recipere sanctam communionem. Hinc praeter illos casus, si sponsus huic parochi hortationi parere detrectet, parochus, attento jure communi, suam assistentiam matrimonio praestare potest. At statuta dioecessana saepe sacramentalem confessionem ante matrimonium praecipiant pure et simpliciter : et tunc ut parochus assistere queat, prius sponsi debent vel ipsi parochi sacramentalem confessionem peragere, vel eidem testimonium praebere de confessione alii sacerdoti peracta, nisi parochus aliunde certus sit sponso revera ad sacramentum poenitentiae accessisse. Ab hac lege dioecessana Ordinarius dispensat. Ceterum de matrimonio *indignorum* vide *n. 526 sequ.* Quoad vero sacram communionem jus commune eam suadet quidem sponso, sed numquam praecipit; quod statuta dioecessana sequi solent et debent.

244. S. C. C., *die 28 Aug. 1852*, probavit statutum dioecesanum juri communi consonum quoad sacramentalem confessionem. Nam Officialis Curiae episcopalis Moguntinae exposuit, quod in eadem dioecesi circa matrimoniorum benedictiones extat statutum ab antistite Josepho Ludovico Colmar, *an. 1812*, conditum et publicatum cujus hic tenor est : « Matrimonii sacramentum inter illa pertinet quae recipi debent in statu gratiae. Hinc in omnibus Ritualibus, ubi de matrimoniorum benedictione est sermo, praescribitur, ut tam sponsus, quam sponsa, ante benedictionem, peccata sua confiteantur. Quod si

igitur parochus sacrilegio, quod forte sponsi per neglectum hujus obligationis committerent, participare reformidet, omni opera niti debet, ut sponso ad eandem implendam moveat : cui quidem rei eo magis hodieum insistere poterit, quo illi tantum quorum religio nondum penitus extincta est, sacerdotalem matrimonii benedictionem petant; alii vero solo actu civili sint contenti. Nihilominus in extremo casu (et bene notetur quod diximus *in extremo*) quando nempe sponsi pertinaciter insisterent recipere matrimonialem benedictionem, non praemissa confessione, parochus strictae interpretationi verborum Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, ubi tantum dicitur *hortatur*, inhaerendo, matrimonium benedicere poterit, quin conscientiam gravet ». Jam vero Officialis censet haec in praxi satis tuta videri tam ob relata Tridentini verba, quam ob gravem sane sententiam E^mi Gousset, Archiepiscopi Rhemensis, in notissimo libro cui titulus : *Théologie morale à l'usage des curés et des confesseurs, tom. II, art. 743 et 753*, qui et aliarum Galliae dioecesium statuta pro eadem observantia affert. Verum cum dioeceses Trevirensis et Spirensis, quae Moguntinae adjacent finitimae, praxim plane oppositam teneant, ita ut sponsi ad confessionem et communionem non severa solum adhortatione excitentur, sed rigorosa etiam lege adstringantur, quae ne exceptionem quidem patiat, dum una tantum parte reluctante, pro altera grave perversionis et matrimonii civiliter ineundi periculum immineat vel adsit; hinc metuendum esse praeclaudatus Officialis monet, ne, ex diversa Moguntinae dioecesis observantia, scandalo et gravamini ansa praebeatur. Proposito itaque dubio : « An ordinatio Episcopi Moguntini, an. 1812 emissa, sit servanda seu reformanda in casu »; S. C. reposuit : « Affirmative ad 1^{am} partem, exclusis tamen casibus a jure praevisis; negative ad 2^{am} (1). »

1. Casus a jure praevisi sunt illi quos n. 243 ab initio enumeravimus. Officialis Moguntinus affirmat in dioecesibus Trevirensi et Spirensi sponso adstringi rigorosa lege non modo ad sacramentalem confessionem, sed etiam *ad sacram communionem*, et nullam admitti exceptionem, ne quidem si una pars legem implevit et periculum perversionis ac matrimonii civilis immineat. Haec minus probari posse videntur.

245. Valde suadendum, ne sponsi sacramentalem confessionem ad ipsum nuptiarum diem differant, sed eam perficiant aliquibus ante diebus : nam ipsi uberiores gratiam recipient, et si aliquod deprehenditur impedimentum, poterit removeri, aut forte ipsum matrimonium minori cum incommodo et admiratione penitus praetermitti. Inter Ritualia particularia dioecesium alia statuunt ut octiduo, alia ut triduo, alia pridie ante matrimonii celebrationem confessio sacramentalis fiat. Parochus prudenter aget, admonens sponso in ipsa inquisitione ante publicationes de confessione facienda aliquo tempore ante nuptiarum celebrationem. At si sponsi, his non obstantibus, immediate ante matrimonium accedant ad sacramentum poenitentiae, parochus eos repellere nequit. Concludimus animadvertentes ut plurimum expedire, ut sponsi generalem anteactae vitae confessionem peragant, quod parochus pro sua prudentia inculcare potest, sed non imponere (1).

246. Tandem videamus quomodonam sese gerere debeant parochus aut confessarius, deprehendentes aliquod dirimens impedimentum in articulo mortis, vel quando omnia parata sunt ad nuptias et nec matrimonium differri potest sine magno scandalo et gravibus incommodis, nec dispensatio peti potest a Sancta Sede vel ab Ordinario. Hic casus dicitur *perplexus* quia magnas parere solet perplexitates.

247. Ad *parochum* quod attinet, si impedimentum resciverit ex confessione, patet posse et debere matrimonio assistere, quia in foro externo illud ignorat. Si extra confessionem, distinguendum est. Vel impedimentum est publicum, idest vel notorium, vel saltem quod in foro externo probari possit, et tunc parochus non assistat, sed rem sine mora deferat ad Ordinarium. Ad rem Synodus Albanensis, *p. II, a. IX* : « Si quando contigerit aliquod impedimentum dirimens detegi ipso die quo contrahendum sit matrimonium, dum omnia ad nuptias sunt parata earumque celebratio differri non potest sine gravi incommodo, tunc si impedimentum est publicum, idest vel notorium, vel quod in foro externo probari possit, parochus

1. Synodus dioec. Albanensis, *p. II, tit. IX, n. 13.*

nullo modo admittere potest sponso ad contrahendum, remque totam nobis aut Vicario nostro Generali sine mora significet ». Vel impedimentum est ita occultum, ut neque probari possit in foro externo, et tunc, si tempus non est consulendi Ordinarium, parochus assistat, et deinde omnia Ordinario enarret. Nam Synodus Albanensis post relata verba addit: « Si vero impedimentum sit occultum quodque in foro externo probari non possit, nolique pars impedimenti conscia turpitudinem suam alteri manifestare, adeo ut nuptiae impediri aut differri absque gravi scandalo nequeant, donec dispensatio legitima obtineatur; parochus iis in angustiis constitutus, sequatur doctrinas probatorum AA. et praesertim S. Alphonsi de Ligorio. » In nota autem citatur *Theol. Mor., lib. VI, n. 613*, ubi S. Doctor eorum sententiam refert, qui putant impedimentum in casu non urgere. Ceterum S. Poenitentiaria concedere solet Ordinariis « facultatem dispensandi super dicto occulto impedimento seu impedimentis affinitatis ex copula illicita etiam in matrimoniis contrahendis, dispensandique facultatem subdelegandi etiam habitualiter parochis dioecesis vestrae, quando tamen omnia parata sunt ad nuptias... »

248. Sed ut rem intimius scrutemur, distinguamus inter casum impedimenti occulti in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, et casum impedimenti occulti in quo non potest aut non solet dispensare, e. g., impedimenti consanguinitatis ex copula illicita lineae rectae aut lineae collateralis in primo gradu, semper in hypothesis qua matrimonium impediri aut differri nequeat sine magno scandalo et gravissimis incommodis, et dispensatio a S. Sede vel ab Ordinario obtineri nequeat.

249. In primo casu, si sponsi sunt in bona fide, ignorantes impedimentum, omnes facile admittunt cum D. Alphonso, *l. c.*, parochum posse assistere, quin sponso moneat; deinde statim petet dispensationem, quam conjugibus communicabit, vel sanationem in radice. Si sponsi sunt in mala fide, idest impedimentum cognoscunt, sententia est vere ac certe probabilis impedimentum non urgere ex benigna voluntatis legislatoris interpretatione, quae confirmatur ex *cap. 2, De desp.*

imp. Plures graves AA. eam tradunt (1), et nemo eam dicit improbabilem. S. Alphonsus de ea loquitur pluribus in locis, nempe *cit. lib. VI, n. 613 et 1122; Hom. Ap., tract. XVI, n. 114, et tract. XVIII, n. 8; Praxis Confessarii, n. 8 et n. 84*, et eam quidem refert sub nomine suorum AA., sed numquam eam ullo modo reprobatur, imo ea ratione refert, ut potius consulere tacite videatur. Proinde impedimentum in casu est saltem dubium dubio juris, ideoque nullum. Addunt tamen omnes AA. post initum matrimonium petendam quantocius esse dispensationem aut sanationem in radice pro majori securitate ac reverentia erga Ecclesiae leges. Haec doctrina specialem difficultatem patitur in casu quo ambo sponsi, impedimentum cognoscentes, mala fide illud non revelaverunt, nec dispensationem ab eo petierunt, quia non praesumitur Ecclesiam talibus impedimentum relaxare, cum nemo ex propria malitia commodum habere debeat (2); sed etiam in hoc casu putamus parochum, sponsis frustra monitis, eorum matrimonio, licet nullo, assistere posse, sicuti matrimonio indignorum (*n. 526 sequ.*) et deinde debere statim petere dispensationem aut sanationem in radice.

250. In altero casu, impedimentum numquam cessat; proinde in genere parochus assistere nequit. Quod si ambo sponsi sunt in bona fide et parochus ipso matrimonii mane resciverit, e. g., sponsam esse sororem sponsi ex copula illicita inter matrem sponsae et patrem sponsi, parochus poterit sponso in bona fide relinquere et assistere, quia non tenetur malum materiale impedire cum tanto populi scandalo et tantis incommodis, eo vel magis quod difficile est in iis circumstantiis *certo* constare de impedimenti existentia. Quid vero si uterque vel alteruter est in mala fide, impedimentum dignoscens? Salva meliori sententia, putamus parochum, postquam frustra

1. D'Annibale, *p. III, § 454*; Scavini, *vol. III, n. 903*; Gury, *vol. II, n. 771*; Roncaglia, *De matr., tract. XXI, q. V, cap. I, q. 2*; Pignatelli, *tom. III, cons. 33, n. 3 sequ.*; Gousset, *op. cit., n. 850*; Zitelli, *De Disp. matr., cap. VI, n. 7*; Rosset, *op. cit., n. 2403*; Feije, *op. cit., n. 649, 3°*; et prae ceteris Card. Gennari, *Consultazioni, etc., vol. I, Consult. 127*.

2. Card. Gennari, *l. c., n. 8*.

sponsus vel sponsos in mala fide monuerit, etiam in hoc casu matrimonio assistere posse, ceu matrimonio indignorum.

251. Quoad *confessarium*, si impedimentum est publicum, ut supra, exigit a poenitente ut a matrimonio interim desistat, donec impedimentum removeatur, utque parochus vel sibi extra confessionem (si ipse confessarius sit parochus) illud impedimentum revelet; renuenti autem his obtemperare deneget absolutionem. Si impedimentum est occultum, rursus distinguimus : vel impedimentum tale est in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare; vel, e contrario, tale est in quo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare. In primo casu, si poenitens impedimentum ignorat, non est inquietandus, sed confessarius statim petat dispensationem cum sanatione in radice. Si poenitens impedimentum cognoscit, confessarius uti potest sententia vere et certe probabili, de qua *n. praec.*, et ita poenitentem absolvere, eidem dicens impedimentum in casu non urgere : deinde statim petat dispensationem cum sanatione in radice ad cautelam, ut supra. In altero casu, si poenitens impedimentum ignorat, confessarius poterit nonnumquam ipsum in sua bona fide relinquere, nullam de impedimento mentionem faciens. Si autem poenitens impedimentum cognoscit, plerumque confessarius ab eodem exigit ut matrimonio valedicat; nam cohabitatio uti fratris et sororis practica esse non solet, et aliunde peti nequit declaratio nullitatis, cum versemur in hypothesis occulti impedimenti, a quo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare.

CAPUT III

DE PERSONIS HABILIBUS AD MATRIMONIUM INEUNDUM SEU DE IMPEDIMENTIS MATRIMONIALIBUS

SECTIO I

DE IMPEDIMENTIS IN GENERE

Articulus I

NOTIO ET DIVISIO IMPEDIMENTORUM

§ 1^a. — *Quid sit impedimentum.*

252. Positis iis omnibus, quae in praecedenti capite exposuimus, matrimonium celebratur; quod, ut rite ineatur, praecipue requiritur, ut partes habiles sint ad contrahendum. Modo inquirimus, quinam valeant matrimonium contrahere, atque ita explicamus quid sit *matrimoniale impedimentum*. Principium generale tradit Innocentius III in *cap. 23, De sponsalibus...*: « Cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut *quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur*, et sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum, de quorum quarumque conjunctionibus agitur... » Proinde regula est: omnes possunt, qui non prohibentur.

253. Jam vero nonnulli prohibentur *jure divino* vel naturali vel positivo a conjugio sive simpliciter, e. g., impotentes absolute, sive temporanee, e. g., infantes, sive particulariter, e. g., cum hac vel illa persona. Alii item prohibentur *jure humano competenti* a matrimonio sive simpliciter post obligationem ab eis sponte susceptam (*n. 16*), sive temporanee, sive particulariter, sive etiam a matrimonio sine hac vel illa

solemnitate. Igitur regula erit : omnes possunt, qui non prohibentur jure divino, aut jure humano competenti. P. Sanguinetti S. J. in opuscolo : *Nuove ricerche sulla vera natura e nozione della giurisdizione ecclesiastica ordinaria e delegata*, Roma 1890, docet Ecclesiam sua potestate jurisdictionis conferre fidelibus capacitatem ineundi matrimonium : « La quale (potestas jurisdictionis in Ecclesia) conferisce al giudice nel tribunale sacramentale, a così esprimerci, la competenza, e rende abili le persone a contrarre il matrimonio, e quindi a poter essere supernaturalmente elevato il contratto medesimo (1) ». Haec loquutio non est accurata, ne dicamus omnino falsam. Fideles enim, recepto baptismo, habent, absque ulla Ecclesiae concessione, capacitatem ineundi sacramentum matrimonii, nisi aliquod obsit impedimentum; dum sacerdos non habet jurisdictionem pro sacramento poenitentiae, nisi ei positive ab Ecclesia concedatur.

254. Heic autem notandum est jus divinum et jus humanum competens arcere posse a matrimonio dupliciter; vel ita ut matrimonium forte initum sit illicitum, sed validum; vel ita ut sit quoque invalidum. De facto non solum matrimonium, sed etiam alii actus contra jus divinum et canonicum, aliquando sunt tantum illiciti, aliquando sunt etiam irriti, quia jure canonico (et ita etiam jure divino) « multa fieri prohibentur, quae si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem », ait Innocentius III, in *cap. 16, De regularibus*; et *reg. 64 juris, in 6* : « Quae contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi », debet intelligi hoc sensu : quae contra jus prohibens et irritans fiunt (2)... Imo jure canonico receptum est principium : actus contra jus illicitus, sed validus est, nisi jus mu-

1. *Latine* : Quae (potestas jurisdictionis in Ecclesia) confert judici in tribunali sacramentali, ut ita dicamus, competentiam et reddit personas habiles ad matrimonium contrahendum, atque ideo (efficit) ut idem contractus supernaturaliter elevari possit ».

2. Jure Romano adest celebris *l. 5, C. De legibus*, qua cautum fuerat ea quae fiunt lege prohibente pro infectis haberi. Inconsulta lex, quae DD. torquet, et ex qua desumpta esse videtur cit. *regula 64 juris, in 6*. Ceterum etiam in jure Romano nonnulla exempla habentur actuum lege prohibitorum, et tamen validorum, quae citat Berardi, *Jus. Ecc. Un., tom. III, diss. IV, cap. I*.

nitum sit clausula irritanti (1). Hoc principium etiam in re nostra applicandum est : unde matrimonium contra legem initum illicitum quidem, sed validum erit, nisi lex habeat clausulam irritantem (2). Jus irritans, divinum aut humanum, adimit contrahendi potentiam, reddens personam prorsus inhabilem et incapacem ad contrahendum : unde nil mirum si matrimonium forte initum sit nullum. Jus prohibens tantum vetat personae, ne sua potentia contrahendi utatur, ac proinde patet matrimonium forte contractum validum esse, quia actus validus est, quoties agendi potentia adest. Et quidem si mala fide partes illud ineunt, peccant; sin bona, ne peccant quidem.

255. Jam vero *circumstantia quae ex lege vel divina vel humana arcet a nuptiis seu licite seu valide contrahendis*, dicitur *impedimentum matrimoniale* (3). Non omnes AA. iisdem verbis definitionem impedimenti matrimonialis concinunt, sed tradita est accuratior. Quidam enim impedimentum matrimoniale definiunt *obstaculum morale*, quod non videtur comprehendere impotentiam, quae est obstaculum physicum; alii *inhabilitatem*, quae minus proprie convenit impedimentis impedientibus ac impedimentis improprie dictis quae se tenent ex parte consensus; et praeterea est potius effectus impedimenti. Et quidem quae *a licite tantum*, appellantur impedimenta *impedientia*; quae etiam *a valide contrahendis nuptiis* arcet, vocantur *dirimentia* : « Verbo haec magis, quam sensu inconcinno : non enim initum dirimunt, si forte post supervenerint, sed valide iniri vetant »; D'Annibale, *l. c.*, Berardi, *l. c.*, *cap. VII, quaest. I*, putat prima horum nominum (non rei) lineamenta esse apud Caelestinum III in *cap. 6, Qui cler. vel. vov.* Certe ante saeculum XII haec nomina in actuali sensu vix

1. E contrario, jure Romano aliud principium : actus est quoque irritus, nisi lege aliquo modo declaretur validus. Vide Voet, *Comm. ad Pandectas, tit. De legibus, n. 16 sequ.*

2. Sanchez, *De Matr., lib. VII, disp. II*, ubi plures recenset et rejicit sententias, et *lib. VII, disp. LII, n. 5*, ubi exponit quandonam matrimonium jure naturae dici debeat irritum; Berardi, *l. c.*, *cap. I*; Benedictus XIV, *De Syn., lib. XII, cap. V, n. 3*, cum communi. Berardi, *l. c.*, declarat quandonam clausula irritans legi insit vel explicite vel implicite.

3. D'Annibale, *p. III, § 428*.

occurrunt; paulatim et verba adhibentur et eorum sensus determinatur tum apud auctores tum apud legislatores (1). Impedimenta matrimonialia afficere solent immediate contractum, et consequenter sacramentum; pars scilicet arcetur a contractu, et ideo a sacramento.

256. Porro DD. animadvertere solent impedimenta dirimentia distribui posse in triplicem classem. Alia enim dirimunt *ex parte personae*, quia, nempe, personam reddunt directe inhabilem ad valide contrahendum vel absolute, e. g., professio religiosa, vel relative, e. g., consanguinitas; etsi persona velit et formam substantialem servet. Proinde haec impedimenta recidunt in leges inhabilitantes. Alia dirimunt *ex parte consensus*, quia, scilicet, persona est habilis, sed *non vult* matrimonium, seu consensum internum requisitum non habet. Unum tandem dirimit *ex parte formae*, quia nimirum persona est habilis, et rite consentit, sed forma Tridentina servata non fuit (2). Cum D'Annibale, *l. c.*, § 429, aliisque, prima tantum stricta significatione intelligimus impedimenta dirimentia. Etiam ex impredientibus alia se tenent ex parte solemnitatum, quarum neglectus reddit matrimonium illicitum, e. g., omissio publicationum aut formae liturgicae; alia afficiunt ipsam personam contrahentis, quae est inhabilis ad licitum conjugium vel absolute vel relative, e. g., votum simplex perpetuae castitatis, mixta religio, etc. Proinde et haec posteriora recidunt in leges inhabilitantes, licet minus proprie, quia inhabilitas in jure intelligitur potius radicalis ad actum: haecque proprio sensu accipimus impedimenta impredientia. Igitur in hoc idearum ordine regula, determinans personas habiles, huc redit: omnes possunt, qui nullo detinentur impedimento, dummodo ceteroquin velint, et praescriptas servant solemnitates. Sub hoc capite nos exponimus haec impedimenta, in capite sequenti loquemur de consensu matrimoniali, et in *cap. V* de matrimonii forma tum substantiali, tum accidentali.

1. *Canoniste Contemporain*, an. 1892, pag. 268 sequ.

2. S. Thomas, *IV Sent.*, dist. XXXIV, q. I, a. I; Sanchez, *lib. VII*, disp. VI, n. 4; Zitelli, *Apparatus*, etc., *lib. II*, cap. II, art. VII, § 5; Marc, n. 1998.

Sed antea plura alia praemittenda sunt de impedimentis in genere, et quidem latiori sensu acceptis.

§ 2. — *Quotuplex sit impedimentum.*

257. Sub hac paragrapho praecipuas recensemus impedimentorum matrimonialium seu dirimentium seu impediendum classificationes.

I. Alia sunt *juris divini* vel *positivi* vel *naturalis*; alia sunt *juris humani* vel *ecclesiastici* pro baptizatis vel *civilis* pro *infidelibus*. Haec distinctio per se clara est: quatenus autem impedimenta sint juris divini positivi, vel juris divini naturalis, vel juris humani tantum, agentes de singulis infra determinabimus.

258. II. Alia sunt *absoluta* quae personam removent a matrimonio quocumque, e. g., Ordo Sacer; alia *relativa*, quae obstant matrimonio alicujus personae cum alia vel aliis determinatis personis tantum, e. g., disparitas cultus. Etiam haec distinctio nullam patitur difficultatem.

259. III. Alia sunt *publica*, alia *occulta* (1); quae quidem verba diversum habent sensum in diversa materia.

1° Si matrimonium nulliter in facie Ecclesiae contractum fuit, et modo quaeratur pro ipsius revalidatione num consensus denuo exprimi debeat coram paroco et testibus, juxta decretum *Tametsi* in loco vigens, responsio est, formam Tridentinam esse necessariam, si impedimentum fuit *publicum*, secus, si fuit *occultum* (2). Jam vero in casu impedimentum *publicum* illud intelligitur quod in foro externo probari potest; secus appellatur *occultum*. Ad rem folium S. C. C. in *Mohilovien.* seu *Tîraspolen.*, *Nullitatis matrimonii*, die 9 Julii 1881: « Publicum vero hoc in casu haberi (impedimentum) non

1. Haec distinctio nihil commune habet cum alia, licet similibus verbis concepta, in usu penes nonnullos Germaniae AA., qui impedimenta dividunt in *publica* seu *juris publici*, et *privata* seu *juris privati*: illa pro fine habent sanctitatem ipsius matrimonii christiani, haec bonum singularum personarum. Hanc distinctionem non approbat Feije, n. 85.

2. Lehmkuhl, *Theol. Mor.*, vol. II, n. 737, 824.

modo quod notum pluribus est, sed etiam quod in iudicium deduci ac probari quandocumque potest... Communi jurisprudentia receptum est publicum omnino haberi impedimentum, quod, licet actu occultum sit, quandocumque vulgari et probari potest. Reiff., *App. n. 44 et 60.* » Curnam vero, si impedimentum fuerat publicum in sensu explicato, pro matrimonii revallatione rursus forma Tridentina requiratur, non vero si fuerat occultum, declarat Benedictus XIV, *Inst. Ecc. 87, n° 62.* Sed de hac re fusius in *cap. VIII, art. I.*

260. 2° In materia vero dispensationum notum est et nos infra fusius declaramus, in *publicis* impedimentis dispensare Apostolicam Datariam aut S. Poenitentiarium pro diversitate personarum; sed in *occultis* dispensare solam S. Poenitentiarium; quae tunc semper addit clausulam : *Dummodo impedimentum sit occultum*, et aliquando : *Dummodo impedimentum sit omnino occultum*. Videamus igitur quid in Curia Romana his vocabulis *publici, occulti, omnino occulti* intelligatur. In primis notandum nonnulla impedimenta esse naturâ publica, quae scilicet resultant ex facto de se publico, idest impedimentum consanguinitatis, affinitatis ex copula licita, cognationis legalis et spiritualis, disparitatis cultus, Ordinis Sacri, voti solemnitis, honestatis publicae *saltem* ex matrimonio in facie Ecclesiae inito et ex sponsalibus publicis (1). Igitur si haec impedimenta de facto ignota sunt, erunt naturâ publica, et de facto occulta, sed habentur uti publica, ita ut in ipsis, etsi de facto ignoratis, S. Poenitentiarium, nativo jure, non dispenset. Alia autem impedimenta, praesertim quae ex crimine et quidem potissimum ex copula illicita procedunt, aliquando sunt publica, aliquando occulta aut simpliciter aut omnino. *Omnino* occultum est impedimentum quod demonstrari in foro externo non potest seu quod nemini

1. Bangen, *tit. II, pag. 167 sequ.*; Feije, *n. 97, 605.* Nil dicimus de impedimentis ligaminis et impotentiae, cum in iis dispensatio non detur. *Saltem*, quia nonnulli (Bangen, *l. c., pag. 171*) censent impedimentum publicae honestatis esse semper natura sua publicum, etsi sponsalia seu de futuro seu de praesenti illud producentia occulta sint. Inno Apostolica Dataria putat ex sponsalibus occultis nullum oriri impedimentum publicae honestatis (*n. 810*).

notum est, praeterquam partibus et confessario. Quid si uni tantum personae? Nonnulli consent impedimentum jam amplius non esse *omnino occultum*: sed affirmandum videtur ex doctrina Benedicti XIV et Fagnani infra citanda. Suadendum est tamen, ut in supplici libello pro dispensatione exprimatür impedimentum, praeterquam partibus et confessario, notum esse uni personae. *Occultum* simpliciter est impedimentum quod notum est paucis personis, idest in oppido sex personis, in civitate octo, nisi eae personae tales sint, ut proximum divulgationis periculum adsit: tunc enim impedimentum habetur uti publicum ac ideo S. Poenitentiaria nativo jure non dispensat aut ita dispensat ut, si res publica fiat, dispensatio etiam pro foro externo valeat. Haec est doctrina omnium illorum, qui praxim S. Poenitentiariae apprime cognoscunt, quos mox cum Benedicto XIV citabimus. Subdit autem S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1111*: « Sed ego scio S. Poenitentiariam dispensasse in impedimento quodam consanguinitatis noto decem circiter personis ». Et nos addimus S. Poenitentiariam dispensavisse in impedimento noto septem vel octo personis in civitate 9.000 animarum. Igitur regula practica tenenda ea potius videtur, quam tradit D'Annibale, *p. I, § 242, not. 49*: « In summa, occultum accipere debemus quod adeo pauci et prudentes sciunt, ut reputari possit quasi nemo sciret; et quia res facti est, in aestimatione boni viri esse debet (Benedictus XIV, *Not. 87, n. 40*). » Tandem impedimentum est *publicum*, si pluribus personis innotescit; et hoc potest esse *simpliciter publicum, famosum, manifestum, notorium* seu jure seu facto (1). Ceterum utrum locus ille sit oppidum vel civitas ex numero habitantium judicandum est. Ad omnes anxietates removendas, in supplici libello indicetur numerus habitantium loci, numerus et qualitas personarum quae impedimentum noscunt, aliaeque circumstantiae ad rem facientes. Alias quaestiones huc spectantes solutas habes in sequenti citatione.

Benedictus XIV, *Inst. Ecc. 87, n. 39 sequ.*, declarat, post

1. Carrière, *De matr.*, n. 1127; Feije, n. 86.

alias, clausulam : *Dummodo impedimentum praefatum occultum sit*, quae omnibus dispensationibus matrimonialibus pro foro interno additur a S. Poenitentiaria, adducta etiam auctoritate aliorum qui in S. Poenitentiaria operam praestiterunt. Cum vero haec materia non levis momenti sit pro praxi, ejus verba, licet longiora, damus a n. 43 :

« Antequam iudicium nostrum in hac difficillima re exponamus, duo potissimum monenda sunt. Primum a confessario, priusquam litteras S. Poenitentiariae exequatur, diligenter accurateque examinandum illud mandatum : *Dummodo occultum sit impedimentum*, quo talis conditio praescribitur : *sine qua*, ait Navarrus, *Manuduct. pract. execut. litter. S. Poenit.*, p. 19, § *Animadvertere, S. Poenitentiaria tali materiae manum non apponeret* : Secundo ut occultum impedimentum dignoscatur, parum conferre putamus, si illorum sententiae tantum investigentur, qui, nulla experientia praediti S. Poenitentiariae, de hac re temere scripserunt; sed necessarium ducimus perscrutari, quid hoc vocabulo *occulti impedimenti* ab eodem Sacro Tribunali intelligatur. Haec autem cognitio ab illis solum comparari potest, qui munus aliquod in ipso Tribunali gesserunt.

« Prosper Fagnanus, *Comm. cap. 7, n. 43 sequ.*, *De cohab. cleric. et mul.* de occulto impedimento sapienter sermonem instituit. Et primum ostendit illud *occultum* impedimentum dici, quod nullo pacto demonstrari potest et Dei solum iudicio permittitur; impedimentum vero *quasi occultum* illud esse, quod solum duobus, tribus, aut quinque testibus comprobatur. Post haec scriptum reliquit : *Dicitur impedimentum vel crimen occultum, licet aliquibus sit notum, puta quatuor vel quinque; et hanc opinionem servat S. Poenitentiaria*. Deinde hanc ipsam opinionem improbat, si S. Poenitentiaria iis verbis non utatur : *Dummodo impedimentum occultum sit*, sed illis potius : *Dummodo impedimentum omnino occultum sit*. Plurimumque id accidit, cum impedimentum criminis dispensandum proponitur; potissimum vero cum uterque conjux novo matrimonio copulatur, postquam necem prioris conjugis molitus fuerit : *Dummodo omnino occultum sit, quod uterque oratorum*

in morte dicti mariti machinatus sit, et plane ignoretur quod ejus mors inde sequuta sit, et delinquentibus solum innotescat. Quod si duo, quatuor aut quinque crimen ipsum deprehenderit, tunc occultum minime diceretur.

« Marcus Paulus Leo, *Form. disp. matr.*, p. II, pag. 131, haec tradit: *Dicendum secundo notitiam duorum vel trium nec minus nocere, quominus aliquod delictum sit occultum.* Thesaurus etiam ita scribit, *De poenis eccl.*, p. I, cap. XXI: *Etiamsi res sit nota duobus vel tribus, res occulta dicitur. Item si quinque vel sex personis in aliquo oppido, vel septem aut octo in civitate res nota sit, non dicitur publica, sed occulta.* Idem affirmat irritam dici nequaquam posse dispensationem a Poenitentiaria concessam illis etiam verbis superadditis: *dummodo occultum*, licet impedimentum notum sit tot hominibus, quot superius indicavit. Tiburtius Navarrus idem plane fatetur, *cit. Manuduct.*, pag. 19: *Res adhuc est occulta, si in oppido est nota quinque aut sex personis, in civitate vero septem aut octo adhuc occulta censi debet, modo scilicet ab illis non fuerit divulgata.* Syrus, *De praxi execut. epist. Poenit.*, p. II, pag. 269, haec habet: *Si delictum est notum duobus vel tribus alicujus loci aut capituli, occultum censetur. Si in oppido sit notum quinque aut sex personis, in civitate vero septem, aut octo adhuc censetur occultum.* Navarrus vero ac Thesaurus monent Confessarium, ut abstineat ab exequenda dispensatione, si prudenti conjectura intelligat post breve tempus futurum esse publicum, quod a paucis antea cognoscebatur.

« Non omittunt iidem scriptores reliquas quaestiones... in examen vocare. Ac primo: utrum occultum impedimentum censeatur, quod quidem publice dignoscitur in eo loco ubi contractum fuit, sive alibi, occultum tamen est ubi degunt qui dispensationem expostulant, et ubi dispensatio ipsa conceditur. Navarrus sapienter admonet confessarium, ut minime exequatur dispensationem, si forte quis Majori Poenitentiario declaraverit crimen esse occultum in civitate, e. g., Bononiae, ubi vitam agit et dispensatio tradenda est exequutioni, deinde silentio praetermiserit idem crimen publicum esse Neapoli, ubi patratum fuit. Tunc confessarius reum hortetur, ut ad Poeni-

tentiariam rursum confugiat ipsique patefaciat, quod prius omisit, suum nempe crimen per urbem Neapolis esse divulgatum. Sin autem id totum expositum fuisse in supplici libello, confessarius deprehendat ex litteris S. Poenitentiariae, tunc absque ulla difficultate pareat, et litteras exequatur.

« Secundo inquirunt : utrum impedimentum quod fuit aliquando publicum, diuturnitate temporis occultum fieri possit, ita ut dispensatio tribuenda videatur. Equidem Marcus Paulus Leo sic respondet : *« Notandum quarto et ultimo, non implicare, quod aliquid a sua origine et principio fuerit publicum, et tractu temporis fiat occultum. Tempus enim omnia devorat, et quae non delet ab hominum memoria diuturnitas temporis? Hoc autem genus occultorum etiam pluries meo tempore Signatura Officii S. Poenitentiariae admisit, sed non eodem modo in omnibus casibus; in dispensationibus matrimonialibus per decennium, in irregularitatibus per viginti aut triginta annorum spatium.*

« Postremo iudicium nostrum libere feremus de illa quaestione, an occultum ideoque solvendum censi debeat impedimentum, quod theologi materialiter publicum, sed formaliter occultum appellant. Exemplis rem totam palam faciemus. Si quis monialium claustra ingressus fuerit absque facultate, quam tamen ipsi concessam antea ceteri omnes arbitrantur; item si quis hominem consulto interfecerit, populus tamen iudicet id fortuito contigisse ut vitam suam tueretur; tandem si quis excommunicatus rem divinam fecerit, antequam illis vinculis et poena solveretur, illum tamen jam absolutum omnes putant; si, inquam, ita res se habeat, nos ingenue fate-mur et credimus, crimen huiusmodi tanquam occultum a S. Poenitentiaria dispensari posse, et ipsius litteras exequutioni mandandas a confessario, cum ipsum crimen occulti limites non excedat. Contra vero est si crimen publice innotescat, licet omnes fere ignorent poenam ipsi crimini irrogatam, quae *ignorantia juris* dicitur. Exemplum afferatur de muliere, quae consilium nefarium iniit cum alio viro de marito suo necando. Si hoc scelus in populum evulgatum certo fuerit, licet perpauci intelligant ob hanc causam *criminis* impedimentum interponi,

ne eadem mulier post illatam marito necem cum illo scelesto homine matrimonio jungatur; si, inquam, id contingat, tunc rem captu difficilem semper existimavimus impedimentum hujus generis tanquam occultum haberi posse, litterisque parendum Poenitentiariae, quibus illud decernitur: *Dummodo occultum*. Et profecto si hoc statueretur, jam crimen omne affinitatis *ex copula illicita*, et omne impedimentum *criminis*, licet haec publica sint, dispensari tamen poterunt tanquam occulta; nam satis experientia compertum est omnia impedimenta (si illud consanguineitatis et affinitatis *ex copula licita* solum excludas), ignota esse, non modo oppidanis, sed illis etiam qui in magnis civitatibus versantur. Postremo nos ipsi jurejurando affirmare possumus per tot annos, quibus S. Poenitentiariae addicti fuimus, suffragiumque nostrum, cum res ejusmodi proponerentur, scripto seu voce tenus dedimus, semper in more positum fuisse, ut impedimentum publicum *materialiter* spectaretur, et numquam eo nos devenisse, ut examen fieret an impedimentum *formaliter* occultum censendum esset. P. Thesauri auctoritatem proferamus, qui superius allatam sententiam improbat tanquam S. Poenitentiariae institutis ac consuetudini omnino contrariam, cui se accomodare debent, qui ipsius litteras seu diplomata exequuntur: *Aliqui* (ait Thesaurus, *l. c.*) *audent ulterius et dicunt, etiamsi sit publicum ut delictum, si tamen sit occultum in ratione poenae annexae a jure, posse dispensari vel absolvi ab illis tanquam in occultis. Tamen contrarium tenendum est, quia haec est juris ignorantia, quae non excusat ad hunc effectum et hoc observat S. Poenitentiaria* (1).

« Trid. Synodus (sess. XXIV, cap. VI, de ref. matr.) impertit Episcopis, ut sibi subiectos dissolvere queant ab irregu-

1. Negari nequit plerosque auctores, imo fere omnes, ut ait Benedictus XIV, *l. c.*, n. 42, sentire impedimentum occultum formaliter tantum esse occultum in sensu S. Poenitentiariae; tales sunt Bonacina, Giribaldi, Sanchez, De Justis, Marcus Paulus Leo, Tiburtius Navarrus, Martinus Navarrus, Laymman, Rodriguez, Riginaldus, S. Alphonsus, D'Annibale, Zitelli, etc., inter quos Martinus Navarrus, Marcus Paulus Leo, D'Annibale per plures annos S. Poenitentiariae inservierunt. Sed doctrina Benedicti XIV, cui adhaeret Giraldis, *Exp. Jur. Pont., App. II ad lib. IV Decret., n. 3*; Santi (et ipse officialis et

laritatibus cunctisque suspensionibus, quae ab occulto crimine proveniunt; deinde certos quosdam limites huic amplissimae facultati constituit, ac praesertim si ipsum crimen in forum contentiosum fuerit antea deductum: *Exceptis aliis deductis ad forum contentiosum*. Eosdem limites praescribit S. Poenitentiaria, quae non occultum, sed publicum et omnibus perspectum crimen illud existimat, ex quo venit impedimentum, si semel in *forum contentiosum* adducatur: nisi forte reus sententia iudicis in eodem foro declaratus fuerit innocens: tunc enim crimen tanquam occultum putat et dispensatione solvendum: *Aut tanquam repertus innocens* (inquit Fagnanus, *l. c.*) *et non culpabilis, aut tanquam absolutus ex hactenus deductis vel ex observatione iudicii, seu tanquam non repertus culpabilis, nec de jure punibilis*. Idem Fagnanus monet dissolvi non posse impedimentum, cum in forum contentiosum crimen allatum fuit, ubi reus nullam ex iis sententiis, quas superius memoravimus, obtinuit, sed in libertatem redditus est, interposita illa conditione et cautione *de repraesentando*. Ceteri qui de iis rebus scripserunt, occultum fore docent crimen, quod in foro contentioso examinatur, si forte aliqua ex iisdem sententiis comparetur per falsos testes aliasque rationes, quae ab aequitate abhorrent. Nam licet hoc pacto semper impedimentum supersit, infamia tamen obliteratur, et crimen ipsum quibusdam tenebris obducitur. »

261. IV. Tandem alia sunt *certa*, alia *dubia*. Haec distinctio in se clara est: sed de impedimentis dubiis nonnulla non levis momenti notanda sunt. Dubium potest esse vel *facti tantum*, si nempe certum est ex eo facto oriri impedimentum, sed dubium est, utrum illud factum reipsa existat, necne; vel *juris tantum*, si factum est certum, sed non constat, utrum ex illo

tandem Regens S. Poenitentiariae), *App. ad lib. IV Decret., n. 18*; Rosset, *n. 2738*, alique, firmatur S. Poenitentiariae responso *dici 31 Jan. 1876*; nam interrogata « an in facultatibus ordinarie concessis a S. Poenitentiaria episcopis, comprehendatur facultas dispensandi super impedimento affinitatis ex copula illicita in secundo gradu ad matrimonium proxime contrahendum, quando impedimentum est occultum formaliter tantum, sed materialiter publicum »; respondit non comprehendi. Ita ex archivio S. Poenitentiariae.

impedimentum oriatur, necne; vel *juris simul et facti*, quod ex dictis intelligitur. Quaeritur num matrimonium cum impedimento dubio validum et licitum sit? Respondemus in primis pro impedimentis juris ecclesiastici tantum: deinde pro impedimentis juris divini (1).

262. *In dubio juris tantum*, e. g., num inter ignorantes invincibiliter legem Ecclesiae sit impedimentum criminis, impedimentum canonicum non urget, dummodo sententia contra impedimentum sit *vere probabilis, communiter vel certe recepta tanquam probabilis ab AA.* (2), quia 1° lex dubia non obligat; 2° Ecclesia in hoc dubio speculativo supplet, idest quamquam impedimentum forte existeret, tamen Ecclesia, disputantibus hinc inde DD., praesumitur illud non urgere. Hinc non existentia impedimenti ex principio reflexo certa est, et ita matrimonium est licitum et validum, etsi deinde existentia impedimenti evadat certa, e. g., ex declaratione S. Sedis. Haec doctrina est communis ac moraliter certa et tuta, et non solum si sententiae sint utrinque probabiles, sed etiam si opinio pro impedimento est probabilior, dummodo et altera sit communiter aut certe recepta tanquam probabilis (3). Exinde intelligitur effatum: *impedimentum dubium, impedimentum nullum*. At quamquam haec vera ac certa sint, tamen parochus, antequam assistat matrimonio cum hoc impedimento dubio, si tempus et commoditas adest, recurrat ad Ordinarium, quia fortasse falsoputat esse dubium juris: Ordinarius autem non dispenset, quia impedimentum revera non urget, sed declaret procedi posse ad matrimonium, non obstante illo impedimento dubio, aut dispenset ad cautelam ex facultate quam Sancta Sedes praesumitur concedere in casibus dubii, de qua infra; et si nonnihil anceps sit, et tempus ac commoditas adsit, dispensationem ad cautelam petat ab Apostolica Dataria vel a S. Poenitentiaria, quae

1. De impedimento disparitatis cultus in dubio baptismatis vide n. 686 sequ.

2. Sanchez, *lib. VIII, disp. VI, n. 48*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 901*; D'Annibale, *p. III, § 447*; Pontius, *De matr., lib. VIII, cap. XIII, n. 1*; Ballerini-Gury, *vol. II, n. 789*; Rosset, *n. 2429*, cum aliis communissime.

3. D'Annibale, *l. c., not. 37*; Sanchez, *l. c.*; De Justis, *De disp., lib. I, cap. VI*, alique.

dispensationes ejusmodi concedunt non tamquam necessarias, sed ad pacandas conscientias et scrupulos, et ad dubia ex variis opinionibus orta removenda (1), aut consulat S. Sedem : exinde enim etiam haec non levis utilitas fortasse obtinebitur, quod hujusmodi quaestiones authentice solventur.

263. *In dubio facti tantum*, quum, e. g., probabile est Titium et Semproniam esse consanguineos in quarto gradu lineae obliquae, si impedimentum revera non adest, matrimonium valet; si adest, DD. inter se non conveniunt, utrum Ecclesia suppleat sicut in dubio juris, necne, ita ut res incerta sit, aliis affirmantibus (2), negantibus aliis (3). S. C. S. Officii in instructione ad Episcopum S. Alberti in Canada diei 9 Dec. 1874, haec habet : « ... In dubiis 4° et 5° plura exponuntur, quorum summa huc redit. Ex multis variisque causis saepe saepius contingit nullatenus deprehendi posse, utrum qui contrahere volunt, sint conjuncti tertio vel quarto propinquitatis gradu. Unde Amplitudo Tua facultatem postulat dispensandi ab impedimento, cujus existentia est certa, gradus tamen ignotus. Item interdum evenit, ut neque cognosci possit, utrum obstet impedimentum propinquitatis, et cujusmodi illud sit. Hinc quaeris quid agendum sit, cum hac de re occurrit dubium grave, quod tolli nequit ». S. C. respondet : « Sive impedimentum sit certum et dubitetur tantum de gradu cognationis, sive dubium versetur circa ipsam impedimenti existentiam, facta diligenti inquisitione, quatenus constet non agi de gradibus jure naturae prohibitis vel de gradibus in quibus Apostolica Sedes dispensare non solet (videlicet praeter totam lineam rectam cognationis, de primo gradu cognationis lineae transversae ac primo affinitatis gradu lineae rectae ortae ex copula licita, vel

1. Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 101, n. 4; De Lugo, *De fide, disp.* XVIII, 122; D'Annibale, *p. I*, § 244, et apud ipsum Diana et Suarez.

2. Bonacina, Tamburini aliique apud S. Alphonsum, *lib. VI*, n. 902; Rosset, *l. c.* Et probabile est Gobat, *Tract. VII*, n. 118; idemque tenere videntur Cardenas, *Cris. Theol.*, n. 525 *sequ.*, et Sanchez, *lib. VIII, disp. VI*, n. 18, qui id docet sine ulla inter dubium facti et dubium juris distinctione.

3. S. Alphonsus, *l. c.*, et apud ipsum Cardenas, Viva, Croix, Gormaz ac Aversa.

ex copula illicita publica, vel illicita occulta habita antequam nasceretur proles quae vult contrahere), in talibus adjunctis Sanctitas Sua ampliores tibi impertitur facultates dispensandi ad quinquennium duraturam. Notandum tamen in altero casu, hoc est cum ambigitur de ipsamet impedimenti existentia, dispensationem esse adhibendam tantum ad cautelam » (1). Sed facultas dispensandi concedi potuit ad cautelam et abundantiam. Ceterum in hoc dubio facti ipse Episcopus dispensare potest : de quo alias. Pariter non potest matrimonium contrahi si impedimentum est certum, et dubitatur num obtenta sit dispensatio : tunc enim possidet impedimentum (2).

264. Ex his deducitur quid agendum in praxi in casu hujus dubii facti tantum. Nempe ante omnia diligens inquisitio facienda est : quisque enim ad matrimonium est admittendus, nisi impedimento prohibeatur. Post hanc inquisitionem Ordinarius triplex casus occurrere potest :

265. 1° Non existentia impedimenti est moraliter certa, ita ut Ordinarius dubitare prudenter nequeat. In hoc casu matrimonium permittet sine ulla dispensatione, quia illa moralis certitudo profecto sufficit in agendo, etsi, si, ea non obstante, impedimentum adsit, matrimonium, juxta plures, coram Deo viribus careat. E. g., si vir coivit, seminavit prope vas et postea dubitat, num semen intra vas receptum sit, certum est copulam non fuisse perfectam et non adesse affinitatem (3). Item simplex rumor impedimenti, aut unicus testis qui non deponit, sed denuntiat tantum per epistolam, vel qui deponit et jurat, sed est vilis persona ac suspecta, quae nullam fidem meretur, satis plerumque non erunt ad matrimonium impediendum, nisi aliae concurrant circumstantiae, quae prudenti Ordinario impedimentum probabile reddant (4).

1. Collectanea S. C. de Prop. Fide, n. 1242.

2. S. Alphonsus, *l. c.* Subdit S. Doctor : « Secus esset si constet de dispensatione et dubitetur de ejus valore, quia tunc possessio stat pro valore dispensationis » ; quod cum mica salis accipiendum est. Rosset, *cit. n.* 2430.

3. Sanchez, *l. c.* ; S. Alphonsus, *lib. VI, n.* 902.

4. S. Alphonsus, *l. c.*, n. 997 ; Sanchez, *lib. I, disp. LXXI*, cum communi.

266. 2° Existentia impedimenti probabilis est, ita ut Ordinarius prudens, omnibus perpensis, aliquod dubium habeat. In hoc casu matrimonium non permittet sine dispensatione ad cautelam, ut docet S. C. S. Officii supra citata, et si forte contractum fuit, petenda est sanatio in radice ad cautelam, sed interim, propter favorem juris, matrimonium sustinetur, donec impedimentum revera adesse probetur. Hinc in *cap. 22, De testibus...*, legitur : « Matre asseverante ipsos esse consanguineos, non debent conjungi, quia praesumptio est non modica, quod se linea consanguinitatis attingant. Si vero matrimonium est firmatum, non debet sine plurium juramento dissolvi ». Et quod de matre tradit Alexander III, repetas de alia persona fide digna, quae deponit se impedimentum dignoscere ex propria scientia, aut se illud audivisse a duobus fide dignis, maxime consanguinitatis, ex *cap. 47, De testibus...* Item si fama id ferat, ex *cap. 2, De consanguinit. et affinit.*, nisi contra famam jurent consanguinei, vel ipsi sponsi, et Ordinarius persuasum habeat ipsos perjurium non committere, aut aliter probent, famam fundamento destitui. Item si unicus testis pro impedimento est quidem vilis persona, sed factum ita est occultum, ut nonnisi per vilem personam probari possit; aut si unicus testis denuntiat tantum per epistolam, sed simul probat de fama impedimenti, ex *cap. 27, De sponsalibus...*

267. 3° Tandem existentia impedimenti est moraliter certa, ita ut prudenti Ordinario nullum fundatum de ea dubium sit. In hoc casu petenda et obtinenda est dispensatio vel sanatio in radice, non quidem ad cautelam, sed pure ac simpliciter. E. g., si vir coivit, et postea dubitet num seminaverit, num seminaverit intra vas, ex communiter contingentibus dicendum est copulam fuisse perfectam, et adesse affinitatem (1).

268. Tandem *in dubio juris et facti simul* a fortiori matrimonium validum erit ac licitum. Nam si in facto certo dubium juris reddit matrimonium validum et licitum, multo magis in facto dubio. Huc usque de impedimento dubio juris ecclesiastici tantum : modo de impedimento dubio juris divini.

1. Sanchez, *lib. VIII, disp. VI, n. 48*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 902*.

269. *In dubio juris tantum*, e. g., quum Titius et Sempronia, consanguinei in secundo vel tertio gradu lineae rectae, vel in primo lineae obliquae, quaerunt, num possint licite et valide matrimonium inire, apud nos Christianos nulla est practica difficultas : quia si impedimentum juris naturalis dubium est, impedimentum canonicum, a quo non datur dispensatio, est certum, sed quaestio aliquam difficultatem praesefert penes infideles. Jam vero dicimus Titium et Semproniam peccare nuptias ineuntes, quia hoc matrimonium absonum est, scandalum parit, sensum moralem offendit, infelicissimos in prole exitus habere solet. At contractum sustineri debet, nisi impedimentum dirimens ab auctoritate civili latum fuerit : ideoque, e. g., conversi ad fidem separari non deberent (*n.* 772). Pariter dubium juris verificatur circa impedimentum impotentiae, e. g., utrum talis in organismo defectus secumferat dirimens impotentiae impedimentum, an simplicem sterilitatem ; sed hoc in casu, si sententia contra impedimentum est probabilis, matrimonium permitti debet, quia jus naturale ad matrimonium possidet, quia in casu necessitatis sufficit etiam materia probabilis pro sacramentorum ministracione, et tandem quia, ut ait D'Annibale, *p.* III, *n.* 447, *not.* 42 : « Publice periculosum est in re dubia homines matrimonio prohibere » (1). Vide etiam responsionem Urbani VIII relata *n.* 21. Ob hanc rationem S. C. S. Officii saepius declaravit matrimonium non esse impediendum mulieri, cui chirurgus ovaria ac etiam uterum abstulit ita ut sterilis inde evaserit ; de qua re fusius infra. Quod si deinde Sancta Sedes, interpret authenticus juris naturalis, declararet adesse impedimentum dirimens naturale, matrimonium dicendum foret irritum.

270. *In dubio facti tantum*, e. g., num Sempronia, uxor Titii, mortua sit, num sit filia vel mater Titii, num sit impotens, si impedimentum divinum revera existit, matrimonium est nullum ; secus valet. At matrimonium semel contractum sustineri debet, donec impedimenti praesentia non evincatur. Si autem quaeras, num cum illo dubio matrimonium permitti

1. Lehmkuhl, *n.* 743 ; S. Alphonsus, *n.* 1102 ; Palmieri, *n.* 538.

possit, respondemus singillatim pro tribus illis casibus. 1° In dubio de existentia impedimenti ligaminis, antea per matrimonium certum contracti, nunquam novum matrimonium permitti debet, quia primum possidet : de qua re alias. In *cap. 12, De sponsalibus*... idem traditur, etsi dubium rationabile sit, num primum matrimonium fuerit contractum : nam cum Titius matrimonium cum Sempronia inire optaret, et consanguineus illius assereret, eum cum Caia sponsa coivisse, ideoque cum ea esse matrimonium praesumptum, Romanus Pontifex respondet, matrimonium esse impediendum. Id intellige ad tempus, donec, scilicet, diligentior fiat inquisitio, et dubium removeatur de existentia prioris matrimonii : sed si hoc dubium serium permaneat, aliud matrimonium nequit impediri, quia prioris matrimonii celebratio est factum, quod probari debet, quo non probato, jus naturale ad matrimonium possidet (*n. 1034*). 2° Pariter matrimonium est impediendum, si dubium serium est de consanguinitate in primo gradu lineae rectae, quia enorme foret matrimonium inire cum matre aut filia. Ut vero dignoscas, quandonam dubium serium hac de re habeatur, vel non, vide quae diximus supra *n. 266*. 3° Tandem si dubium est, utrum Titius, e. g., senescens, impotentia coeundi laboret, necne, matrimonium permitti debet; quod evincit quotidiana praxis Ecclesiae quae matrimonium in casu permittit absque ulla investigatione, ac rationes et auctoritates allatae pro dubio juris confirmant. Excipe, si factum, juxta communiter contingentia, est moraliter certum.

271. Tandem *in dubio juris et facti*, e. g., quum probabile est Titium et Semproniam esse fratrem et sororem, ex dictis satis colligitur matrimonium pariter iniri non posse, etiam inter infideles, licet contractum sustineatur, donec probetur consanguinitas. Consanguinitate autem probata, si Titius et Sempronia sunt ambo infideles, matrimonium adhuc sustinetur, quia factum est certum, sed jus divinum est dubium (*n. 770*); si sunt ambo fideles, aut unus fidelis et alter infidelis, etiam post obtentam dispensationem disparitatis cultus, matrimonium dicendum est nullum, quia si jus divinum est dubium, certum est jus ecclesiasticum, in quo Sancta Sedes

nunquam dispensationem elargitur. Sed in dubio juris et facti circa impotentiam, e. g., utrum talis in organismo defectus secumferat, necne, impotentiam, et utrum talis in organismo defectus qui juxta probabilem sententiam secumfert impotentiam, de facto verificetur, necne, a fortiori matrimonium impediri nequit, quia, ut supra diximus, si in facto certo dubium juris sufficit ad matrimonium permittendum, multo magis in facto dubio.

Articulus II

QUINAM FERRE POSSIT IMPEDIMENTA MATRIMONIALIA

272. Haec quaestio gravissima pertinet ex parte ad sacram theologiam vel jus publicum ecclesiasticum : nos breviter eam expediemus. Qui plura cupit, adeat pro parte positiva P. Perrone, *De mat. christ., lib. II*, et Feije, *cap. I*, per totum ; pro parte rationali Cavagnis, *Inst. Jur. Publ. Ecc., lib. II, n. 172, sequ.* ; pro utraque Rosset, *n. 726 sequ.* et nominatim *n. 741 sequ.* Et quidem omnes admittunt, si excipias atheos et rationalistas, Deum posse haec impedimenta sive impredientia sive etiam dirimentia constituere, et de facto per positivas leges constituisse, praeter impedimenta juris naturalis, quae a Deo pariter originem habent. Quaestio igitur est quinam inter humanos legislatores possint.

273. Certissima est haec propositio generalis : potest auctoritas humana, quae competens est in ipsum contractum matrimoniale. Sane hanc propositionem omnes admittunt ; hinc videmus in omnibus legislationibus civilibus esse impedimenta matrimonium dirimentia vel impredientia tantum : scilicet civilis legislator putavit se esse competentem, ideoque eas leges tulit. Praeterea certe competens humana auctoritas id potest in aliis contractibus : cum igitur matrimonium, etiam elevatum ad dignitatem sacramenti, contractus naturam retineat, sequitur idem posse etiam in matrimonio. Proinde auctoritas incompetens nequit, competens vero potest impedimenta constituere sive impredientia, sive dirimentia tum ratione personae,

tum ratione consensus (seu declarare insufficientem consensum, qui jure naturae foret sufficiens), tum ratione formae. Quod si auctoritas sit participata vel subalterna, superior potest ejus competentiam vel auferre omnino et sibimet reservare, vel limitare ad impediencia tantum, aut ad aliqua tantum inter dirimentia aut impediencia. Id factum est cum Episcopis, aliisque superioribus ecclesiasticis infra Pontificem, et in consuetudinibus particularibus, ut infra exponemus.

274. Ut vero determinetur quatenus humana auctoritas sit competens in ipsum matrimonialem contractum, recolere debes id, quod docet Leo XIII in cit. Encycl. *Arcanum*, nempe inesse matrimonio « sacrum et religiosum quiddam non adventitium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum » et matrimonium esse « sua vi, sua natura, sua sponte sacrum »; imo inter baptizatos esse verum ac proprie dictum Novae Legis sacramentum. Hoc posito : loquamur primo de matrimonio *inter baptizatos*; secundo de matrimonio *inter infideles*; in fine aliquid addemus de matrimonio *inter partem baptizatam et partem infidelem*.

§ 1^a. — *Quatenus ferre possit impedimenta matrimonialia inter baptizatos.*

275. Indubium est Ecclesiam posse tum impediencia tum dirimentia impedimenta constituere et quidem jure proprio, nativo et originario. Nam matrimonium inter Christianos est non modo res sua vi, sua natura, sua sponte sacra, sed verum ac proprie dictum sacramentum : atqui Ecclesia est competens in res sacras, et nominatim in sacramenta jure proprio, nativo et originario. Haec veritas est de fide, ut patet ex Conc. Trid., *sess. XXIV, can. 3* : « Si quis dixerit eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum, nec posse Ecclesiam in nonnullis ipsorum dispensare, aut constituere ut plures impedian et dirimant, A. S. »; et *can. 4* : « Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in ipsis constituendis

errasse, A. S. ». Huc refertur quoque *can. 9*. Accedunt *prop. 59* et *60* pseudo-synodi Pistoriensis, quae hanc potestatem Ecclesiae negant, damnatae a Pio VI in Const. *Auctorem fidei* cum nota haereseos. Vide etiam *prop. 68, 69, 70, 71* reprobatae in Syllabo. Hanc suam potestatem Ecclesia usque a primis temporibus exereuit, uti Leo XIII, *l. c.*, commemorat, legesque ab ea latas nos in hoc tractatu exponimus.

276. Contra hanc Ecclesiae potestatem fieri potest sequens theologia difficultas. Ecclesia non potest materiam et formam sacramentorum aptam declarare ineptam : atqui ferens impedimentum dirimens materiam et formam sacramenti matrimonii aptam declarat deinceps ineptam. Respondemus : Ecclesia utique efficere non potest ut materia et forma apta, substantialiter non immutata, jam sit inepta ad sacramentum ; e. g., ut vinum, permanens vinum, non sit aptum ad sacrificium Missae. At materia et forma apta ad sacramentum potest substantialiter immutari, et tunc evadit inepta ; e. g., vinum, factum acetum, non est amplius aptum ad sacrificium Missae. Jam vero in casu nostro cum materia et forma sacramenti sit in contractu valido (*n. 33*), Ecclesia efficere quidem non potest, ut contractus validus non sit deinceps materia et forma apta ad sacramentum matrimonii : at ex dictis bene potest efficere, ut contractus non sit amplius validus, et ita cum substantialiter immutare ; ac proinde nil mirum si jam est ineptus ad sacramentum.

277. Porro in Ecclesia haec impedimenta seu impedientia, seu etiam dirimentia ferre certe potest Romanus Pontifex et Concilium Generale cum et sub Romano Pontifice. Et « cum Papa possit per suam universalem legem novum impedimentum dirimens matrimonio apponere, potest etiam in aliquo speciali eventu prohibere, ne inter peculiares personas matrimonium contrahatur, simulque decernere, ut contra suam prohibitionem contractum sit irritum... Sola vero prohibitio sine decreto irritante producit dumtaxat impedimentum impediens, non autem dirimens matrimonium » ; Benedictus XIV, *De syn., lib. XII, cap. V, n. 3*. Aliis verbis, Romanus Pontifex potest impedimentum dirimens aut impediens ferre tum *ad modum legis*, tum

ad modum praecepti (1). S. C. C. et S. C. S. Officii, potestate quam a Romano Pontifice habent, non raro sententiae in causa matrimoniali addunt clausulam : *Vetito mulieri (vel viro) transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.*, quia scilicet ejus impotentia est certa, vel de ea gravissime dubitatur. S. C. hunc transitum non permittit, nisi de potentia novis indiciis certioretur : at matrimonium, sine hac permissione forte initum, foret illicitum, sed per se validum, si impotentiae impedimentum de facto non adest.

278. Certum est Episcopum non posse in proprio territorio impedimenta dirimentia constituere nec ad modum legis nec ad modum praecepti. Unde si in casu aliquo particulari matrimonium ad tempus prohiberet cum clausula irritanti, matrimonium forte contractum foret validum (2). Hinc Alexander III in *cap. 2, De matr. cont. cont. int. Ecc.*, validum pronuntiat matrimonium initum contra Episcopi prohibitionem, et adhuc pendente lite super praevis sponsalibus a contrahentium altero cum alia persona contractis. Controversia in eo tantum est, utrum Episcopi hac potestate per se ac jure divino careant (3), an potius quia Romanus Pontifex eandem sibi reservavit; quae altera sententia longe communior et probabilior est (4). Imo aliquando Episcopi videntur hanc potestatem exercuisse non Pontificis concessione, sed potius non reservatione. Confirmatur ex *cap. 1 et 3, De cognat. spirit.*, ubi traditur consuetudinem dioecesanam posse introducere impedimentum dirimens : ergo etiam Episcopus lege scripta ; cum consuetudo particularis praeter legem vim legis accipiat a consensu superioris illius loci. Hujus autem reservationis nullum est, quod cognoscamus, documentum, sed videtur introducta, necessitate cogente ; quia si quilibet Episcopus posset pro sua dioecesi impedimenta diri-

1. Nonnulla exempla citat Riganti, *Comm. in Reg.* 49, n. 107 sequ.

2. Benedictus XIV, *l. c. n. 9* et *lib. XIII, cap. XXIII, n. 3*, cum communi.

3. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 361*; Giovine, *tom. I, § 47*; Fagn. in *cap. 1, De off. ordin.*

4. Pirhing, *lib. IV, tit. I, n. 149*; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 15*; Marc, n. 1995; De Lugo, *Resp. Mor. dub.* 45, n. 6; Sanchez, *lib. VII, disp. I, n. 10*; Pontius, *lib. VI, cap. I, n. 12*; Salmant., *lib. XI, n. 8*.

mentia ferre, quatenus confusio in re tanti momenti, et quotnam matrimonia nulla!

279. Quoad impedimenta impediencia, non conveniunt DD. num hodie Episcopus ea pro sua dioecesi ad modum legis ferre possit, licet admittant antiquitus potuisse (1). Nonnulli affirmant, plerique negant; et ideo in praxi Episcopus eadem constituere non solet. At prohibere potest ne ipsum matrimonium celebretur tempore clauso, aut tempore vespertino sine sua licentia; de qua re suo loco. Sanchez, *lib. VII, disp. VI, n. 6*, docet posse quoque Episcopum nuptias interdicare in die festo alicujus Sancti. Pariter potest Episcopus lata lege vetare ne matrimonia in domibus privatis fiant. Ad modum autem praecepti ex communi sententia certe Episcopus potest justis de causis matrimonium ad tempus interdicare inter aliquas personas, e. g., ad sedandum scandalum, ob timorem rationabilem gravium discordiarum e matrimonio oriundarum, aut latentis alicujus impedimenti seu dirimentis seu impediencia, et poenas quoque statuere contra parochum, testes, ac sponsores inobedientes. Quaesitum fuit a S. C. C. : « 1° An Episcopus possit punire contrahentes matrimonium contra ejus prohibitionem contractum; 2° An eos qui contrahunt coram parochus, ex causa justa, dissentiente; 3° An eos qui contrahunt, omissis denuntiationibus; 4° An possit punire testes intervenientes in supradictis casibus; 5° An possit in eisdem casibus punire poenis pecuniariis, locis tamen piis applicandis ». S. C., die 10 Febr. 1629, respondit : « Ad 1um, 2um et 3um Episcopum posse; Ad 4um posse, quatenus testes sint in dolo; Ad 5um pariter posse ». Praeterea Episcopus potest etiam leges Ecclesiae gravioribus poenis communire (2). Quae de Episcopo diximus, repetantur de synodo dioecesis, provinciali, nationali.

280. Etiam parochus ob probabilem alicujus impedimenti suspicionem potest et debet interim nuptias sui parochiani, nulla addita poena, et sine judiciali forma, prohibere, rem ad

1. Schmalz., *l. c.*, n. 362.

2. Sanchez, *lib. III, disp. XLVI, n. 9*; De Lugo, *Resp. Mor., lib. I, dub. XLV, n. 2*; Benedictus XIV, *De Syn., lib. XII, cap. V, n. 4*.

Ordinarium statim deferre, ejusque instructionem sequi (1). Hoc autem jus parochi, vigente lege de examine testium, practicum applicationem numquam habebit.

281. Porro impedimentum ad modum praecepti latum a Romano Pontifice, aut a S. C., aut ab Episcopo, aut a parochio dici solet *vetitum Ecclesiae*; et per se obligat sub gravi, ex *cap. ult., De matr. cont. cont. interd. Ecc.*, nisi ex causa levi latum sit, e. g., propter venerationem alicujus diei festi, aut ob suspicionem impedimenti, cum sponsi certi sint nullum adesse impedimentum, et non adsit scandalum (2).

282. Quaestio est inter canonistas, num consuetudine introduci possit impedimentum. Facile admittunt consuetudine *universali* posse inolescere impedimentum impediens; item et dirimens, si consuetudo expresse probata fuit a Romano Pontifice vel etiam tacite seu in via conniventiae, quippe eadem est vis taciti et expressi. Si vero consuetudo ignoretur a Romano Pontifice, plerique negant in via praescriptionis impedimentum ex consuetudine introduci posse (3), alii probabilius affirmant (4). Quaestio practica non est, ideoque in ea non insistimus, quia in praesenti Ecclesiae statu Romanus Pontifex hanc consuetudinem profecto ante ipsam praescriptionem cognosceret, et expresse vel approbaret vel reprobaret. Consuetudo autem *particularis*, cum, ut diximus, vim legis obtineat a consensu superioris particularis, antiquitus poterat introducere etiam impedimentum dirimens, quando haec eadem potestas erat Episcopis, ex *cit. cap. 1 et 3, De cognat. spir.*; hodie non potest nec impedimentum impediens, et tantummodo potest prohibere ipsum matrimonium tempore clauso, et

1. Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 6*; Sanchez, *lib. III, disp. XV, n. 3*, et *lib. VII, disp. VI, n. 6*; Gonzalez in *cap. ult. De clandestina desponsatione, n. 2*; Pirhing, *lib. IV, tit. XVI, n. 1*; Reiff., *n. 4*; Santi, *n. 3* et 5; alique ex *cit. cap. ult. De clandestina desponsatione*.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. XVII, n. 1*.

3. Fagn. in *comm. cap. 1, De cogn. spir. n. 2 sequ.*; Pirhing, *lib. IV, tit. XI, n. 10, 11*; et *tit. XIV, n. 26, ex cap. 1, De sponsalibus*.

4. Sanchez, *lib. VII, disp. IV*; Gonzalez in *comm. cap. 1, De sponsalibus...*; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 370*, alique, ex *cap. ult. De consuetudine* et *cit. cap. 1 et 3, De cognat. spirit.*, et quia impedimentum *disparitatis cultus* potius consuetudine inductum est.

poenam superinducere contra violatores legum ecclesiasticarum. Ex his apparet Ecclesiam posse jure proprio, nativo et originario impedimenta impediencia et dirimentia ferre pro baptizatorum matrimoniis.

283. Princeps autem sive fidelis sive infidelis pro eisdem baptizatorum matrimoniis non potest neque dirimentia neque impediencia impedimenta proprie dicta constituere, nam est prorsus incompetens in res sacras Ecclesiae, et multo magis in eas quae sunt vera et proprie dicta sacramenta. Id non est de fide, quia formaliter definitum non est, et quando Ecclesia nondum mentem suam adeo clare aperuerat, plures DD., etiam catholici, competentiam in baptizatorum matrimonium sicuti Ecclesiae, ita et Principi, subordinate ad Ecclesiam, tribuebant (1). Sed hodie sine magna temeritate id sustineri non potest a catholico, cum Romani Pontifices, omnibus modis, docuerint hanc Principis incompetentiam. Declarationes et acta Pontificum, quibus haec exclusiva competentia Ecclesiae vindicatur, vide apud Perrone, et Feije, *l. c.*; nos indicamus tantum Leonem XIII in cit. *Encycl. Arcanum*, et cit. *prop.* 68^c 69, 70, 71, reprobatis in Syllabo. Multa ex his documentis negant Principi quamcumque competentiam in contractum matrimonii baptizatorum; e. g., Leo XIII, cujus nonnulla verba infra citamus; alia negant in specie potestatem ferendi impedimenta dirimentia; omnia innituntur rationi allatae, nempe quia Princeps est prorsus incompetens in sacramenta, quae ratio excludit tum dirimentia tum impediencia. Ex cit. *cap.* 1, *De sponsalibus*... matrimonium, initum contra legem (scriptam aut consuetudinariam) civilem Francorum, validum est.

284. Doctissimus Cavagnis in suo praeclaro opere, *Inst. Jur. Pub. Ecc.*, lib. II, cap. II, n. 184, et post ipsum Rosset, *op. cit.*, n. 818, putant in hypothesis distinctionis realis inter contractum et sacramentum, seu si contractus non esset sacramentum, matrimonium fidelium subjici auctoritati civili quoad vinculum. Huic opinioni non subscribimus : cum enim matri-

1. Sanchez, lib. VII, disp. III, n. 2; Pirhing, lib. IV, tit. I, n. 150 sequ.

monium, licet sacramenti dignitate non auctum, semper fuisset res sua vi, sua natura, sua sponte sacra, adhuc Ecclesia tantum et non Princeps, quoad fideles, competens fuisset. Leo XIII in cit. *Encycl. Arcanum* hac ratione probat exclusivam Ecclesiae competentiam in matrimonialem contractum inter Christianos : « Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est ut regatur ac temperetur non Principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium. Deinde considerata sacramenti dignitas est, cujus accessione matrimonia Christianorum evasere longe nobilissima. De sacramentis autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis ejus vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle transferre (1). »

285. Diximus (n. 283) Principem *sive fidelem sive infidelem* haec impedimenta pro suis subditis baptizatis constituere omnino non posse. Nam nonnulli (2) distinguunt inter Principem fidelem et infidelem, ac infideli tribuunt hanc potestatem quoad matrimonia baptizatorum subditorum, quam negant fideli. Haec distinctio nulli innititur fundamento : imo si Princeps fidelis est incompetens in sacramenta Novae Legis, a fortiori incompetens erit infidelis. Hanc doctrinam D'Annibale, *p. III*, § 423, cum aliis appellat *veriores*, sed potius certissimam omnino dicere debebat, cum tolerandum nullo modo sit Principem infidelem moderari suis legibus sacramenta nostra. Ad rem S. C. de Prop. Fide ad Vicarium Apost. Tongkini Orientalis, *an.* 1733 : « Qualiscumque sit Principum infidelium potestas in stabiliendo talia impedimenta pro matrimoniis

1. Rosset, *l. c.*, in contrarium citat verba Pii VI in epist. ad episcopum Motulensem : « Si enim eae causae (matrimoniales) non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae iudicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis, sicut haec sacramenti ratio communis est omnibus causis matrimonialibus, ita omnes eae causae, etc. » Sed haec verba non videntur gravem facessere difficultatem ; nam in matrimonio christiano character sacer naturalis veluti absorbetur a ratione sacramenti ; et ideo Pius VI dicere potuit : *non alia ratione*, etc. ; dum Leo XIII res accurate distinguit.

2. Apud Schmalz., *lib. IV*, tit. I, n. 368 sequ., qui eos refellit.

suorum subditorum infidelium, prout sunt contractus civiles, Principes laici, multoque minus Principes infideles, non possunt constituere impedimenta dirimentia in Christianorum matrimoniis, quae induunt rationem sacramenti : sed stabilire impedimenta dirimentia unice pertinet ad Ecclesiam, ad quam privative spectat judicare de idonea sacramenti materia, quae in matrimonio est contractus. Eadem S. C. nec approbare, nec tolerare potest, ut praefata caeremonia (*Cheolàng*) habeatur pro fidelibus tamquam necessaria pro valore matrimonii christiani, nec ut omissio talis caeremoniae ab ipsis habeatur tamquam impedimentum dirimens... » (1).

286. At quamquam Princeps nequeat, radicali impossibilitate, pro suis subditis baptizatis impedimenta statuere, quae attingant validitatem aut etiam liceitatem vinculi per se inspectas, tamen potest, in nonnullis circumstantiis, ratione boni publici, urgendo naturae jus, matrimonium ad tempus prohibere vel aliquas determinare condiciones ab illis implendas, qui volunt matrimonium inire; imo etiam pater familias, ratione boni privati, potest filiis quoque puberibus nuptias interdicere non absolute, sed in certis circumstantiis temporis, loci, personarum. Ita, e. g., supponamus matrimonium filii, hic et nunc contractum, esse familiae valde damnosum; filius ipso jure naturae tenetur illud protrahere, nisi jus praevalens matrimonium forte exigat, aut saltem opportunas cautelas adhibere quae damnum avertant; et pater utique potest id exigere sub poena, e. g., exhaeredationis. Eodem modo, si matrimonium unius personae particularis vel aliquarum personarum est, ratione circumstantiarum, bono publico praejudiciale, ipsum naturae jus praecipit, nisi praevalens jus naturale urgeat, ut matrimonium differatur; et Princeps potest adimplementum hujus naturalis obligationis urgere sive prohibendo pure et simpliciter matrimonii celebrationem, durantibus illis circumstantiis, sive praescribendo aliquas condiciones pro illius celebratione. E. g., in omnibus legislationibus milites, durante servitio militari, matrimonium contrahere nequeunt,

nisi de venia superioris et certis regulis servatis. Quoniam vero jus naturae in casu non obligat sub poena nullitatis, hinc matrimonium forte initum contra legem civilem est validum (imo quandoque et licitum); et ideo auctoritas civilis potest huic matrimonio negare effectus civiles separabiles (*n. sequ.*), non autem inseparabiles (1).

287. Praetera Princeps jure proprio regit civiles matrimonii effectus. Ad hoc rite explicandum distingui debet inter matrimonii effectus inseparabiles ab ipsius substantia, et effectus separabiles, qui licet sint naturales, seu sponte sua fluentes, juxta normalem cursum rerum humanarum, tamen non sunt rigore essentialia. Ad primos pertinent jura et officia reciproca conjugum, legitimitas prolis, patria potestas parentum in filios et horum obligationes in parentes; ad secundos spectant quantitas dotis, jura successionis conjugum erga parentes sive quoad nobilitatem sive quoad bona, item successionis conjugum reciproce, vel filiorum ipsorum quoad bona aut nobilitatem. Etsi enim conjuges debeant sibi adjutorium, tamen jus naturae non exigit et multo minus determinat dotem et omnia quae ad dotem pertinent; item a parentibus danda sunt filiis alimenta et educatio regulariter proportionata statui ipsorum, sed haereditas in nobilitate pendet a jure civili; item haereditas quoad bona a jure civili potest saltem modificari juxta exigentias societatis (2). Ii effectus separabiles appellari solent *effectus civiles*, vel si etiam primos *civiles effectus* dicere velis, alteri erunt *mere civiles*.

288. Jam vero circa effectus inseparabiles Princeps nihil potest, sed matrimonio valido coram Ecclesia debet illos recognoscere; qui enim admittit causam, admittere debet etiam effectum necessarium: matrimonio autem invalido coram Ecclesia debet eos denegare; et tum recognitioni, tum negationi civilem addere sanctionem. Effectus autem separabiles,

1. Vide Cavagnis, *l. c.*, n. 188 et Feije, *n. 71 sequ.*, qui rite animadvertit plures AA., qui tribuunt Principibus potestatem statuendi impedimenta impedientia pro fidelibus, loqui de hisce impedimentis improprie dictis.

2. Cavagnis, *l. c.*, n. 193-194; De Angelis, *l. c.*

seu mere civiles, sunt de se temporales, ideoque eos Princeps jure proprio et exclusivo moderatur. Hinc in omnibus legislationibus adsunt, plaudente Ecclesia, leges circa dotem, successiones conjugum ad invicem, successiones filiorum parentibus, parentum filiis, etc. « Item non ipsa (Ecclesia) ignorat, neque diffitetur sacramentum matrimonii, cum ad conservationem quoque et incrementum societatis humanae dirigatur, cognationem et necessitudinem habere cum rebus ipsis humanis, quae matrimonium quidem consequuntur, sed in genere civili versantur : de quibus rebus jure decernunt et cognoscunt qui rei publicae praesunt » ; Leo XIII in cit. *Encycl. Arcanum*. Hos effectus sua lege determinatos Princeps matrimonio coram Ecclesia valido et licito tribuit, invalido denegat; illicito tantum ob impedimentum impediens, e. g., votum simplex castitatis in congregatione religiosa potest negare, aliasve poenas applicare, salva justitia et subordinatione Ecclesiae. Si vero matrimonium coram Ecclesia sit validum et licitum, sed lex civilis servata non est, Princeps nequit parochum, testes, contrahentes ipsos punire ob initum matrimonium, sed potest in ipsos contrahentes et testes animadvertere ob omissionem praescriptionum civilium, et in poenam negare etiam civiles effectus, salva justitia (1).

289. Tandem matrimonium initum juxta leges Ecclesiae debet auctoritati civili notum fieri, ut in libros status civilis, ut aiunt, referatur : secus civilis auctoritas merito illud habebit tamquam non initum et omnes civiles effectus denegabit. Relatum autem matrimonium valet et pro civilibus effectibus non a die relationis, sed a die celebrationis. Modus quo civilis auctoritas initi matrimonii notitiam recipit pro relatione in status civilis tabularia, non est ubique terrarum idem. Ita in nonnullis locis officialis civilis assistit matrimonio religioso, et illud in suos libros status civilis deinde refert. In aliis ipse parochus est simul officialis civilis : qui proinde matrimonium notat et in suo libro parochiali matrimoniorum et in libro status civilis. Tandem in aliis parochus aut conjuges authenticè

1. Cavagnis, *l. c.*, n. 195 *sequ.*; De Angelis, *l. c.*

officiali civili notificant initum matrimonium; et alicubi determinatum est etiam tempus quo haec notificatio fieri debet.

§ 2^a. — *Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter infideles (1).*

290. Ecclesia certe nil potest : *quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare?* »; ait Apostolus, 1 Cor., V, 12. Num possit Princeps, est controversia, quae nostris praesertim temporibus inter catholicos libere agitur. Certum est Principem circa infidelium suorum subditorum matrimonia habere illam potestatem, qua circa matrimonia baptizatorum gaudet (n. 286 sequ.); sed quaestio est utrum valeat impedimenta seu dirimentia seu impedientia constituere, necne. Plures inter recentiores negant (2), licet aliqui eorum admittant ferre posse impedimenta impedientia. Proinde juxta hos omnes vinculum matrimoniale inter infideles regitur solo jure naturae. Plerique affirmant (3), dummodo impedimenta lata sint rationabilia : quam sententiam certam habemus.

1. Si haec nostra thesis de competentia Principis civilis in ipsum matrimoniale vinculum infidelium coincidit, quoad substantiam, cum relatione perfecta in Academia Parisiensi S. Raymundi de Pennafort, quaeque prostat in ephemeride *Journal du droit canon et de la jurisprudence canonique*, 1890, mense Aprili et sequ., mirum esse non debet; nam auctor relationis hanc nostram thesim scriptam prae manibus habuit.

2. Perrone, *De matr. christ., lib. II, sect. ult., cap. III*; Liberatore, *Inst. Eth., p. II, cap. I, a. IV*; Taparelli, *Saggio teoretico*, n. 1113 sequ.; Martin, *De matr. et pot. illud dir.*, II; Card. Zigliara, *Summa Philosophica*, vol. III, p. 168 sequ. Feije in 4^a edit. sui operis n. 67 sequ. adhuc incertus est, licet fateatur doctrinae Principum potestati faventi robur accessisse per reperta documenta; quae tamen incomplete dignoscebat.

3. Inter recentiores Marc, *op. cit.*, n. 1997; D'Annibale, *p. III*, n. 425; Cavagnis, *Inst. Jur. Pub. Ecc., lib. II, pag. 240 sequ.*; Santi, *lib. IV, tit. I*, n. 107; Ballerini-Gury, *tom. II*, n. 802-835; Konings, *Theol. Mor., De matr.*, n. 1574; Grandclaude, *Jus Can.*, II, I, sect. 3 et *Canoniste contemporain*, Août 1888; De Angelis, *lib. IV, tit. I*, n. 11; Nardi, *Dir. matr. catt.*, § 15. — Inter antiquos autem fere omnes, S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 981; Pirhing, *lib. IV, tit. I*, n. 107; Maschat, *lib. IV, tit. I*; Schmalz., *lib. IV, tit. I*, n. 367; Verricelli, *Tract. de apost. miss.*, XII, 136; Lessius, *De matr. VII, dub. 3*; Sanchez,

291. Argumentum intrinsecum hoc est. Maxime interest civilis societatis matrimonialem contractum regi positivis quoque legibus. Deficiente igitur inter infideles ante et extra Ecclesiam auctoritate religiosa distincta a civili ab eaque independenti, cujus sit proprium officium regendi matrimonium, rem de se aliquo modo sacram, auctoritas civilis sola potest esse competens, et poterit illas leges ferre jure quodam hypothetico seu ob deficientiam potestatis religiosae; secus auctor naturae civili consortio satis non consulisset. Hinc videmus in quacumque societate civili bene composita has leges latas esse. Patroni primae sententiae negant id adeo civilis societatis interesse, et dicunt jus naturae, si servetur, satis esse (1). Respondemus et rationem et ipsum Ecclesiae factum nostram propositionem probare. Nam profecto maxime interest civilis societatis non solum illicita, sed etiam irrita declarari matrimonia, e. g., inita sine publica aliqua forma, vel inter pueros ante nuptialem aetatem, vel inter adoptantem et adoptatam, vel inter consanguineos et affines...; quae tamen matrimonia, inspecto jure divino, valida sunt vel dubia, ideoque semel contracta sustinenda, exceptis matrimoniis in primo gradu consanguinitatis in linea recta, et ante sufficientem mentis discretionem. Haec impedimenta lata ab Ecclesia pro fidelibus nos dicimus cum omni veritate esse et opportuna et prorsus necessaria bono publico civilis societatis : eecurnam talia non erunt etiam pro infidelibus (2)?

292. Accedit argumentum auctoritatis, quod ex triplici capite desumi potest.

lib. VII, disp. III; Gotti, *Theol. Schol., Tract. XIII, quaest. VII, n. 27*; Fagn., *Comm. cap. 1, De sponsalibus, n. 6*; Sylvius, *Comm. in suppl., q. 50, q. 5, c. 1*; Tournely, *De Matr., q. III, n. 2...* alique, et tandem D. Thomas, de quo infra. Vide Resemans, *De competentia civili in vinculum conjugale infidelium*, et Rosset, n. 803 *sequ.*, ubi fuse hanc sententiam sustinet.

1. Hauser apud Feije n. 68.

2. Rosset, *l. c., n. 814*; Resemans, *l. c., pag. 39 sequ.*; Sanchez, *lib. VII, disp. III, n. 2 et 5*. Hic auctor, *cit. n. 2*, ex hac necessitate vult probare potestatem Principis ferendi impedimenta pro baptizatis. In hoc fallitur, quia pro baptizatis providet Ecclesia : sed illa necessitas realis est, atque optime evincit jus Principis pro non baptizatis.

1° Doctores plerique tum inter recentiores tum inter antiquos hanc sententiam amplexati sunt, ut constat ex notis supra positis. Ipse Perrone, *l. c.*, affirmat theologiae moralis institutores ac juris utriusque interpretes *communi pene calculo* eam docere : et quomodonam postea sine contradictione affirmare potuerit, eam non esse *adeo communem ac fere unanimem, ut plures arbitrantur supponuntque*, alii videant. Etiam Feije, n. 368, ait eam esse communioem. Marc, e contrario, *l. c.*, affirmat primam, cui subscribit, evasisse communioem inter recentiores, alteram esse apud theologos antiquos magis receptam. Primum verum esse non putamus, licet fateamur numerum patronorum primae sententiae auctum esse. Nonnulla addimus de principe theologorum et philosophorum, quem quisque sibimet favere contendit. S. Thomas ex una parte hanc competentiam Principis in contractum matrimonialem infidelium nullibi denegat. Perrone immerito citat, *IV Sent., dist. 12, q. 2, a. 2, ad 4um*, et *quodl. V, a. 15, ad 1um*, cum in utroque loco evidenter agatur de matrimonio Christianorum. Taparelli, *l. c.*, et Em. Card. Zigliara, *l. c.*, innituntur 2. 2. q. 101, a. 5, sed ibi nec vola nec vestigium hac de re. S. Doctor quaerit in eo art. : *Utrum subditi teneantur suis superioribus* (in genere sive ecclesiasticis, sive civilibus, sive domesticis) *in omnibus obedire*; et docet ex duobus contingere posse, quod subditus suo superiori non teneatur in omnibus obedire : « Uno modo propter praeceptum majoris potestatis... Alio modo non tenetur inferior suo superiori obedire, si ei aliquod praecipiat, in quo ei non subdatur... Et ideo in iis quae pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo. Tenetur autem homo homini obedire in iis, quae exterius per corpus sunt agenda : in quibus tamen secundum ea quae ad naturam corporis pertinent, homo homini obedire non tenetur, sed solum Deo, quia omnes homines natura sunt pares, puta in iis quae pertinent ad corporis sustentationem et prolis generationem. Unde non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi ». Patet igitur haec extranea prorsus esse : docet enim Angelicus obediendum non

esse superioribus praecipientibus matrimonium inire, vel castitatem servare (1) : et si ejus verba illum sensum haberent, qui eisdem tribuitur, excluderent etiam competentiam superioris ecclesiastici in vinculum matrimoniale Christianorum. Ex alia autem parte hanc Principis competentiam S. Thomas aperte affirmat, in *IV Sent., dist. 39, q. 1, a. 2, ad 3um*. Quaerit ibi Angelicus : *Utrum inter infideles possit esse matrimonium*, et, praeter alias subtiles difficultates, tertio loco hanc ponit : « Praeterea sicuti inter fidelem et infidelem est disparitas cultus, ita interdum inter duos infideles, ut si unus sit Gentilis et alter Judaeus. Sed disparitas cultus impedit matrimonium, ut dictum est. Ergo ad minus inter infideles, qui habent cultum disparem, non potest esse verum matrimonium ». Respondet : « Ad tertium dicendum, quod inter infideles est matrimonium, ut dictum est, prout matrimonium est in officium naturae. Ea autem quae pertinent ad legem naturae, sunt determinabilia per jus positivum : et ideo si prohibetur ab aliquo jure positivo apud eos infideles contrahere matrimonium cum infidelibus alterius ritus, *disparitas cultus impedit matrimonium inter eos*. Ex jure enim divino non prohibentur ; quia apud Deum non differt qualitercumque aliquis a fide deviet, quantum ad hoc quod est a gratia alienum esse ; similiter nec aliquo Ecclesiae statuto, quae non habet de iis, quae foris sunt, judicare ». Porro illud *impedit matrimonium* significare impedimentum impediens et dirimens, ex usu loquendi D. Thomae tum in hoc ipso, tum in aliis articulis, nullum prorsus potest esse dubium. Et *dist. 40, q. 1, a. 4*, hanc applicans doctrinam, docet : « Sicut olim matrimonia gentilium dispensabantur per leges civiles, ita nunc per statuta Ecclesiae. Sed olim lex civilis determinabat gradus consanguinitatis qui matrimonium impediunt et qui non ». Concinit Magister Sententiarum in fine *cit. dist. 39*, cujus doctrinam explicat Angelicus : « Legitimum est (matrimonium inter infideles) quod *legali institutione, vel provinciae moribus*, non contra jussionem Domini contrahitur ».

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 849*; Sanchez, *lib. IV, disp. XXIII, n. 10*.

293. 2° Haec sententia servatur in praxi ab omnibus missionariis in locis infidelium, prouti Superior Seminarii Parisiensis Missionum ad Exteros nobis ipsis affirmavit. Id nobis maximum pondus habet, eo vel magis quod recepta haec praxis aliquam saltem tacitam Sanctae Sedis approbationem supponat.

294. 3° Tandem, quod omne dubium auferre videtur, S. C. S. Officii et S. C. de Prop. Fide, quae solae de infidelibus agunt, hanc sententiam sequuntur, et juxta eam casus sibi propositos resolvunt. Patroni contrariae sententiae dubitant de existentia, aut authenticitate harum responsionum; sed nos possumus rem extra dubium ponere, quia praecipua documenta S. C. de Prop. Fide nos ipsi ex archivio desumpsimus; documenta vero S. C. S. Officii ex ejus archivio habuit Rev. Can. Borgia, amicus noster, Archivista S. C. de Prop. Fide, qui nobis gratiose eadem communicavit et plura in sua Collectanea S. C. de Prop. Fide postea retulit.

295. Ad S. C. S. Officii quod attinet, in instructione diei 29 Oct. 1739 haec habet « ... E perchè il matrimonio legittimo porta seco, per condizione o circostanza necessaria, l'indissolubilità..., perciò solo la morte può render sciolto un tal matrimonio. Dunque se Tizio si è congiunto in legittimo matrimonio con Berta nello stato d'infedeltà *con quelle solennità, che secondo le leggi ed usi comuni della Cina* dichiarano il contratto vero e legittimo, resta sempre vivo il vincolo fra essi, se la morte di alcuno di essi non lo scioglie (1) ». Haec verba, ratione contrariorum, satis significant irritum esse matrimonium initum, non servatis solemnitatibus quae, juxta leges et usus sinenses, verum constituunt matrimonium.

Praeterea Vicarius Apostolicus Yun-nan sequens dubium eidem S. C. proposuit : « In istis missionibus saepe evenit, ut

1. *Latine* : « Et quoniam legitimum conjugium secumfert indissolubilitatem, tanquam necessariam conditionem seu circumstantiam, hinc una mors potest illud dissolvere. Proinde si Titius legitimo conjugio junctus est cum Bertha in infidelitate, cum illis solemnitatibus quae *juxta leges et consuetudines communiter receptas in imperio Sinensi* necessariae sunt ad verum et legitimum matrimonium, vinculum inter ipsos semper perdurat, donec mors unius illud abruptat. »

minor fratris sui majoris defuncti uxorem ducat, et postea convertatur. Difficillime separari possunt propter prolem jam susceptam, vel periculum ne avertantur a fide. Ipsorum matrimonium invalidum esse videtur, utpote omnino a lege civili prohibitum *etiam sub poena mortis*. Verum post baptismum, ad convalidandum eorum matrimonium, satisne est ut tantummodo suum renovent consensum? ». S. C. S. Officii reposuit, *die 20 Sept. 1854* : « Praevia dispensatione disparitatis cultus, et primi affinitatis gradus per facultates quibus missionarii gaudent, consensum esse renovandum. Quod si superventura mala deprehendantur, relinquendos in bona fide ». Quae responsio de renovando consensu non ad cautelam, sed pure et simpliciter, supponit impedimentum illud civile dirimere revera matrimonium (1).

296. Quod attinet ad S. C. de Prop. Fide, instructio *diei 8 Oct. 1634*, quam S. C. ad missionarios in Indiis misit tamquam sententiam theologorum circa facultatem dispensandi cum Indis polygamis, ita incipit : « Indi polygami, qui cum omnibus mulieribus suis convertuntur ad fidem et baptizantur, tenentur dimittere omnes uxores praeter primam, quae sola est vera uxor, si in illius matrimonio nullum intervenit impedimentum juris naturalis *vel positivi conditi ab eorum Principe* » (2).

Insuper D. Langlois, Superior in Seminario Parisiensi Missionum ad Exteros, nomine Sac. Eyot, missionarii in Tunkino, duo dubia S. C. proposuit, quorum primum ita se habet : « Vir infidelis, qui cum muliere infideli matrimonium inierat, omissa quadam caeremonia, cujus omissio, juxta Tunkini regestas, censetur matrimonii impedimentum dirimens, ab ea muliere discessit et aliam uxorem Christianam duxit, Christianam ipse fidem amplectens, baptismum petit. Teneturne primam ab eo derelictam conjugem interpellare, an et ipsa Christi fidem profiteri et cum eo redire velit, an saltem pacifice cum eo et absque Creatoris contumelia cohabitare consen-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1449.

2. Cit. Collect., n. 1308.

tiat? Si christiana fieri aut saltem cum praefato viro pacifice cohabitare consentiat illa mulier, teneturne ad illam redire? Si cum priore hac conjuge, facta christiana, reconcilietur, et stet inter ambos verum ac legitimum matrimonium, debetne ab iis renovari consensus? Uno verbo impedimentum dirimens, a Principe infideli sancitum, aut apud gentem infidelem antiqua et communi invecum consuetudine, redditne irrita et invalida matrimonia inter viros et mulieres infideles cum tali impedimento contracta? » (1) Jam vero in Congr. particulari, habita in Cancellaria Apost. die 26 Junii 1820 super rebus Sinarum, EE. PP. ad proposita dubia responderunt : « Ad 14um (*quod est dubium supra relatam*) : Esse nullum primum et secundum matrimonium : non esse hinc locum interpellationi, sed esse locum novo matrimonio, servatis servandis, *et detur instructio* (2) ». Nempe primum nullum fuit ob impedimentum dirimens civile, alterum ob impedimentum disparitatis cultus perfectae; quod autem nonnulli, ut ab hac decisione sese extricent, imaginati sunt, nempe primum matrimonium fuisse nullum ex defectu consensus, prorsus ridiculum est, cum de hoc consensus defectu ne verbum quidem in instantia, quae de solius impedimenti civilis meminit. Qua posita responsione, Secretarius S. C. scribebat, die 16 Martii 1822, ad D. Langlois : « Illic complicatas mitto Dominationi Tuae responsiones ad dubia quae nomine R. D. Eyot missionarii in Tunkino Occidentali proposuisti, ut, arrepta opportuna occasione, ad eundem transmittas. Instructionem vero, de qua in responsione ad dubium primum, statim ac exarata, et per manus E.^{morum} tradita, ab iisdem approbata fuerit, mittam. Interim ex ipsa responsione S. C. D. Eyot satis intelliget, quid factu opus sit relate ad casum matrimoniale, quem ipse exposuit (3) ».

297. Haec instructio revera prostat in *Actis Congr. Part. super rebus Sinarum ad an. 1821, tom. XX, pag. 700 sequ.*

1. *Acta Cong. Part. super rebus Sinarum... an. 1820 sequ. pag. 547.*

2. *L. c., pag. 565, 566; Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1447.*

3. *Lettere e Decreti della S. C. e biglietti di Mons. Secretario an. 1822, vol. 303, pag. 197.*

Probabile est hanc instructionem fuisse approbatam a S. C., sed non est certum, quia mentio approbationis deest. Nam *pag.* 693 habetur sequens quaestio proposita a Secretario ipsi S. C., *n.* 5° : « Se, oppure con quali modificazioni dar corso alle due istanze accennate al § 6° (1) ». Una ex eis respicit praeise hanc instructionem. Jam vero responsio ad hanc quaestionem deest. Neque haec instructio reperitur in archivio Seminarii Parisiensis Missionum ad Exteros. Clarus Resemans, *pag.* 78, ait in hoc archivio commemorari *peractam* instructionis transmissionem : sed facta accurata investigatione, praeter originale epistolae citatae, nullum aliud hujus instructionis vestigium repertum est. Inutile prorsus est eam exquirere in archivio missionis in Tunkino, quae pluries ab eo tempore, aestu persecutionis, sus deque versa est, et cujus quoque archivium combustum est. Proinde hanc instructionem damus in nota (2).

1. *Latine* : « Utrum vel cum quibusnam modificationibus expedire oporteat duas instantias, de quibus in § 6. »

2. Instructio super casu matrimoniali S. C. de Prop. Fide proposito a Sac. Eyot in Tunkini Occidentalis Regno Missionario.

Cum in litteris tuis super quodam matrimoniali dubio hujus S. C. sententiam exquireret, EE. PP. censuerunt tuis votis ita satisfacere, ut opportuna simul instructione tibi significetur quid in iis rerum circumstantiis sentiendum sit. Praestat tamen primo casum referre, qui tuis postulationibus occasionem dedit.

Vir infidelis (sic enim exponebas) qui cum muliere infideli matrimonium inierat, omissa quadam caeremonia, cujus omissio juxta Tunkinici regni leges censetur impedimentum matrimonium dirimens, ab ea muliere discessit, et aliam uxorem Christianam duxit, Christianam ipse fidem amplectens, baptismum petit. Quibus expositis sic requirebas : Teneturne... (ut supra)...

Ut tuis igitur postulatis breviter simul et dilucide respondeatur, ab iis fas est exoriri, quae ultimo loco proponis, nimirum num Princeps infidelis, aut antiqua consuetudo statuere possit inter subditos infideles impedimenta matrimonium dirimentia? Haec enim quaestione sublata, ceteris postulatis facilius patebit responsio. Scito tamen dum haec requiris, quaestionem te instaurare jam ab *an.* 1786 eorum nomine qui missionarii munere in his iisdem regionibus fungebantur, huic S. C. propositam.

Triplici itaque sub respectu matrimonium communi DD. consensu considerari solet; nimirum ut officium naturae, officium communitalis et sacramentum. In quantum est officium naturae, verba sunt Doctoris Angelici, S. Thomae Aquinatis *in 4, dist. 39, qu. 1. art. 1 ad 4um*, statuitur lege naturae; in quantum est sacramentum, statuitur

298. Argumenta, quae a patronis primae sententiae proferruntur, solida non sunt. Verba Romanorum Pontificum, quae in contrarium citantur, non faciunt ad rem, ut videre est

jure divino; in quantum est in officium communitatis, statuitur jure civili: et ideo ex qualibet dictarum legum potest persona effici ad matrimonium illegitima.

Si de matrimonio Christianorum sermo institueretur, dubitari nullo modo potest, quin Principes saeculares suis legibus, quatenus ab Ecclesia approbatae adoptataeque non fuerint, nullam haberent potestatem in naturalem matrimonii contractum, ac conjugale vinculum. Ex quo enim Christus D. matrimonium, naturalem scilicet ejus contractum a Deo ipso primitus institutum, ad sacramenti dignitatem evexit, saeculares Principes nullam amplius in illud ejusque vinculum potestatem retinent. Nam cum res sacra atque materia sacramenti facta sit, necesse est ut Ecclesiae ordinationi subiaceat, et potestas ecclesiastica civili potestati praevaleat, tamquam pars nobilior, quae ignobiliorem ad se trahere debet. Unde merito Doctor Angelicus, *l. c., dist. 42, qu. 2, art. 2 ad 4um* sic concludit: « Dicendum quod prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdicat. »

Sed cum res sit de infidelium conjugio, ratio sacramenti, quae Christianorum matrimonium Ecclesiae ordinationi subjicit, plane cessat: nec enim nondum regenerati salutaribus baptismatis aquis sacramentorum capaces sunt, nec iis qui foris sunt, leges suas edicit Ecclesia. Quare licet inter infideles verum sit matrimonium, tamen ad naturae et communitatis officium referri tantummodo potest, ac proinde a jure naturae ac civili plane est moderandum.

Sequitur hinc Principes saeculares sive fideles sive infideles plenissimam potestatem retinere in matrimonia subditorum infidelium; ut scilicet appositis impedimentis, quae juri naturali ac divino adversa non sint, eadem non solum quoad civiles effectus, sed etiam quoad conjugale vinculum penitus rescindant. Qui enim, ob reipublicae bonum, suis legibus ad legitimitatem validitatemque ceterorum contractuum formam quandam, et solemnitatem praescribere possunt, cur id in matrimoniali infidelium subditorum contractu efficere nequeant, ratio non est; et quod de lege Principis saecularis hoc in casu dicitur, intellige etiam de legitima consuetudine, quae vim legis in subditos infideles adeptae est.

His ergo constitutis, jam vides quid sentiendum sit de matrimonio a viro infideli cum muliere infideli inito, non servata ea caeremonia seu forma ac solemnitate, quae, sicuti asseris, ad ejus validitatem juxta Tunkini regni leges erat servanda. Porro hujusmodi conjunctio illegitima plane est, nec verum firmumque matrimonium inter eas personas efficere potest, et cum per leges dissolvi mereatur quod contra leges praesumitur, planum est concludere, virum infidelem ab infideli muliere, quam eo modo sibi copulaverat, jure discessisse.

At neque meliori jure aliam uxorem Christianam, infideli dimissa, sibi copulavit. Hic tamen sedulo animadvertere, sermonem haberi de

apud Rosset, *l. c.*, n. 818, cum plerumque agant de matrimonio baptizatorum (1). Argumenta autem intrinseca innituntur principiis abstractis, quae distinctione diluuntur. Nonnulla, si, prout jacent, sumantur, excludunt etiam competentiam et potestatem Ecclesiae in matrimonium baptizatorum : quod tamen a mente AA. alienum est. Omnia autem probant Principem nec impedimenta impediencia ferre posse pro suis subditis infidelibus; quod tamen P. Perrone, *l. c.*, cum aliis admittit. Haec argumenta pro scholastica argumentatione inservire utique possent : sed majorem vim non habent. Praecipua indicamus; alia, quae minoris momenti sunt, praetermittimus.

299. 1° Matrimonium est sua vi, sua natura, sua sponte sacrum : Atqui auctoritas civilis est prorsus incompetens in res sacras : ergo (2).

Resp. *Conc. maj.*; *dist. min.* : inter baptizatos *conc.*; inter

viro infideli, qui cum Christiana muliere matrimonium inire praesumpsit, non impetrata apostolica dispensatione super impedimento ex cultus disparitate matrimonium dirimente.

Certum est enim ab antiqua, rationabili, eaque legitima consuetudine inductum fuisse in Ecclesia impedimentum dirimens ex cultus disparitate, ut verum ac firmum matrimonium iniri non possit inter personas, quarum una fidem per baptismum susceperit, altera vero in infidelitatis tenebris sit. Hinc colliges secundum etiam matrimonium, a viro infideli cum muliere Christiana initum, plane nullum atque irritum fuisse.

Ergo ex his omnibus primo concludendum est ex parte viri illius, qui modo Christianam fidem amplexus est, nullum plane locum esse interpellationi mulieris infidelis, quam, cum ipse esset infidelis, non servata forma a legibus regni praescripta, sibi copulavit : secundo etiam concludendum est ipsi viro fas non esse in secundo conjugio cum Christiana muliere commorari, eamque pro uxore habere, nisi cum ea verum ac legitimum matrimonium, juxta sacrorum canonum sanctiones, denuo contraxerit.

Haec profecto sunt, quae EE. PP. censuerunt tibi respondendum super dubio matrimoniali a te huic S. C. exposito.

1. Mirum est Feije, *op. cit.*, n. 70, gravem videre difficultatem in *cap. 8, De divortis*, ubi Innocentius III respondet licita et valida esse conjugia in secundo et sequentibus consanguinitatis gradibus inita a paganis • qui constitutionibus canonicis non arctantur •; atqui si Innocentius III agnovisset hanc principis civilis potestatem, debuisset excipere casum impediementi a principe constituti. Sed 1° hoc est argumentum mere negativum; 2° Innocentius III eam solam ponit rationem, quia solum exinde dubium oriebatur.

2. Perrone, *l. c.*

infideles *subdist.*; directe et absolute *conc.*; indirecte et hypothetice *neg.* Haec difficultas post Encycl. *Arcanum* plures dedit contrariae sententiae sectatores. Ut aliquid exinde concludi posset contra nostram sententiam, probandum foret civilem auctoritatem ita esse incompetentem in res sacras, ut ne, deficiente quidem auctoritate religiosa independenti, prouti ante et extra Ecclesiam contingit, quidquam circa illas statuere possit, etsi bono communitalis civilis prorsus necessarium. Haec autem thesis est impossibilis: quia ex ea sequeretur Deum, auctorem naturae, non satis civili consortio ab ea proveniente consuluisset, deficiente omnino auctoritate, quae religionis naturalis publico cultui et exercitio prospiceret in commune bonum ipsius societatis. Ad rem Rosset, *l. c.*, n. 815: « In hypothesi quod sola vigeret religio naturalis et non esset ei specialiter praefecta aliqua auctoritas religiosa, potestas civilis non tantum posset, sed etiam deberet ordinare ac regere ea quae spectant ad religionem naturalem ».

300. 2º « Ea quae in individuo sunt de jure vel officio naturae non subjacent potestati civili, sed legi naturae et soli Deo. Atqui matrimonium est in individuo de jure et officio naturae ». Ergo (1).

Resp. *Dist. maj.*: quatenus potestas civilis contradicat juri vel officio naturae, *conc.*; quatenus determinet, compleat, dirigat jus et officium naturae, *subdist.*: si potestas civilis est aliunde incompetens in illud, *conc.*; si est competens, *neg.* Nonne ille syllogismus aequè impeteret potestatem Ecclesiae in matrimonium baptizatorum? Equidem humana auctoritas sive civilis sive ecclesiastica nil potest *contra* jus naturale; sed potest, dummodo competens sit, jus naturale determinare, complere et dirigere pro bono communitalis. Id adeo notum est, ut ulteriori declaratione non indigeat. Lege D. Thomam, 2. 2., q. 93, a. 2, et *IV Sent.*, *dist.* 39, a. 2, ad 3um, cujus verba dedimus n. 292, ibi: « Ea quae pertinent ad legem naturae sunt determinabilia per jus positivum ». Jam vero Ecclesia, quando fert impedimenta pro baptizatis, e. g., impe-

1 Card. Zigliara, *l. c.*, pag. 168.

dimentum consanguinitatis et affinitatis praesertim in gradibus propinquiorebus, juri naturali non contradicit, sed potius illud determinat, complet et dirigit, et cum sit competens, ejus leges validae sunt. Ita etiam Princeps inter infideles, si impedimenta lata sunt rationabilia : hac unica differentia, quod Ecclesia est competens jure directo et absoluto, Princeps autem hypotheticae, quia deficit potestas religiosa independens, ita exigente bono publico.

301. 3° Illud quod est anterieus nequit regi ab eo, quod est posterius : Atqui matrimonium est anterieus civili societate : ergo (1).

Resp. Profecto antequam societas civilis existeret, matrimonium, e. g., filiorum Adami non poterat regi a civili auctoritate. Post societatis civilis ortum certe auctoritas civilis nil poterat in matrimonia jam rite contracta : sed nihil aequae poterat in matrimonia, quae postea fiebant ? Haec est quaestio nostra. Haec matrimonia erant civili societate anteriora *quoad speciem* ; sed in se, seu in individuo, ut ita dicam, erant posteriora, utpote in ipsa civili societate inita. Jam vero cum matrimonium quoad speciem praecedat societatem civilem, optime sequitur eidem esse quaedam jura officiaque quae minime pendunt a republica, uti docet Leo XIII in Encycl. *Rerum novarum*, 15 Maii 1891 ; sed per se minime sequitur esse omnino independens a subsequente auctoritate, et hanc esse incompetentem in illud (2). Secus quia homines individui, familia, societas amicalis, plures contractus..... sunt anteriores Statu, essent quoque perfecte independentes a Statu, quod non potest admitti. Igitur distinguenda est major : quod est anterieus in specie et in individuo, *transeat* ; quod est anterieus in specie tantum, non autem in individuo, *subdist.* ; si quod est posterius, est aliunde in illud incompetens, *conc.* ; secus *neg.*

302. 4° P. Perrone, *l. c.*, haec habet : « Potestatis civilis objectum est bonum commune subditorum, prout cives sunt. Totum idcirco hujusmodi objectum est externum, non autem

1. Taparelli, Perrone, Liberatore alique, *locis citatis*.

2. Cavagnis, *l. c.*, n. 183.

internum et individuale, quod ab humano principatu nec directe nec indirecte potest attingi, utpote humanae directionis incapax, sed soli Deo atque conscientiae pateat. Ast ipse actus, quo fit conventio et ex quo vinculum exurgit, individualis est ac liber, seu pendet a libera voluntate, quae, nisi sit contra naturae legem involvatque turpitudinem aliquam, vim suam habet independentem a quavis politica lege, quae non attingit nisi actus externos, eosque legi obnoxios, non autem actus internos, ut paulo ante animadvertimus ».

Resp. Si P. Perrone his verbis intendit, ut videtur, matrimonium esse *actum mere internum*, ex una parte id est prorsus absurdum, et ex altera sequeretur nec Ecclesiam inter baptizatos suis legibus illud attingere, quia receptum est nec Ecclesiae leges afficere actus mere internos. Si vero intendit matrimonium esse *actum mixtum*, seu constare, sicuti alios contractus, consensu interno exterius manifestato, id verum est; sed tales actus non eximuntur a publica potestate competenti, uti est notissimum.

303. 5° Nequit subjici potestati civili id quod ad jura pertinet mere domestica, personalia et religiosa. Atqui tale est matrimonium vi naturae : ergo (1).

Resp. Praetermittimus illud *religiosa*, de quo in prima difficultate. Quoad alia, *dist. maj.* : si ordinem civilem nullatenus tangunt, *conc.*; secus *neg.* Fieri enim potest ut jura domestica et personalia intimam relationem dicant ad bonum commune civilis societatis : quo in casu potestas civilis intervenit, non ut eis contradicat, sed ut ea determinet, compleat, dirigat juxta exigentias boni communis. Porro tale esse matrimonium evidens est : proinde inter baptizatos Ecclesia suis legibus illi providet, inter infideles Princeps. Hinc videmus civilem auctoritatem in omnibus cultioribus societatibus matrimoniales leges tulisse pro subditis infidelibus; quas Ecclesia non solum nunquam conglobatim reprobavit, sed plurimas, maxime ex romano jure, canonizavit. Ex his omnibus satis probata et vindicata est competentia Principis in contractum matrimo-

1. Liberatore, *l. c.*

nialem infidelium, et consequens potestas ferendi impedimenta tum impeditentia tum etiam dirimentia.

304. Equidem ut haec impedimenta a Principe pro infidelibus lata revera valeant, debent, sicuti quaelibet lex, esse rationabilia, seu non opponi juri divino, et revera conducere ad bonum commune. Huc spectat responsio S. C. de Prop. Fide, *an* 1674. P. Navarette missionarius in Sinis exponebat: « Circa matrimonia illorum regnorum an valida sint vel non, varietas non parva reperitur in missionariis: de Sinarum autem conjugiiis alii affirmant, alii vero negant. Philosophus Confucius quinque impedimenta matrimonium dirimentia suae scholae observanda reliquit: 1° si mulier loquax extiterit; 2° si ei lepra accesserit; 3° si sterilis fuerit; 4° si forte res domesticas suffurata fuerit; 5° si soceris suis inobediens fuerit. Horum singulis evenientibus, integrum est viro conjugium rescindere, concessa quoque foeminae libertate ad novum cum altero conjugium. Quaeritur an praefata impedimenta praejudicent indissolubilitati matrimonii ». Qualificatores S. Officii reposuerunt: « Illa impedimenta quae narrantur, non sunt dirimentia (1) ». At sunt profecto rationabilia impedimenta dirimentia quae Ecclesia tulit; ideoque potest utique Princeps eadem statuere pro infidelibus; excepta disparitate cultus inter infidelem et catholicum (2), quia pro hoc casu est auctoritas religiosa independens quae providere potest, scilicet auctoritas Ecclesiae, ac proinde (*n. sequ.*) auctoritas civilis est incompetens (3). Item merito praescriberet Princeps infidelis sub poena nullitatis, ut matrimonium ineatur in forma publica, vel ut metus gravis, externus, injuste ac directe incussus illud irritet.

305. Posita hac Principis competentia et potestate, illud monere debemus, nempe non omnes AA. qui illam admittunt, convenire in eadem explicanda. Nonnulli aiunt Principem impedimenta ferre posse, quia inter infideles matrimonium est

1. Collect. Paris., n. 848.

2. De disparitate cultus inter infideles unius ritus et infideles alterius ritus vide verba D. Thomae relata n. 292.

3. Benedictus XIV in epist. *Singulari*, 9 Febr. 1749, § 7.

contractus mere civilis, non sacramentum (1) ; alii, quia apud infideles Princeps curam habet religionis naturalis (2) ; alii, quibus nos adhaeremus, quia ex una parte negotium matrimoniale positivis legibus moderari quam maxime interest civilis societatis, et ex alia deest ante et extra Ecclesiam auctoritas religiosa independens, ad quam per se id pertineat : unde ne dicamus civilem societatem carere mediis necessariis ad suum finem consequendum, haec potestas jure quodam hypothetico, deficiente, scilicet, auctoritate religiosa independenti, Principi concedenda erit (3). Pariter non conveniunt, utrum haec Principis potestas dici debeat *originaria*, an *ordinaria*. Putamus utramque appellationem eidem convenire. Est *originaria*, quia Princeps eam habet jure nativo et originario, non quidem absoluto, sed hypothetico, nempe in hypothesis qua deficiat auctoritas religiosa independens, cujus id per se proprium est (4). Est *ordinaria*, quia in sensu juris potestas ordinaria dicitur illa, quae non est delegata et adhaeret officio ; atqui talis est haec Principis potestas, nempe non est delegata, et officio adhaeret in memorata hypothesis.

306. Ex hactenus disputatis in hoc articulo sequitur quid dicendum de matrimonio inter partem non baptizatam Titium et partem baptizatam Semproniam. Si Sempronia est inhabilis impedimento dirimenti ecclesiastico, et Titius est jure civili habilis, omnes admittunt matrimonium esse nullum ; matrimonium enim claudicare non potest et ad ejus validitatem requiriturabilitas utriusque partis ; in casu autem Sempronia est certe inhabilis, quia Ecclesiae auctoritas est competens sive ratione Semproniae, quae, utpote fidelis, eidem subjicitur, sive ratione materiae, quae est *sacra*, licet forte sacramentali dignitate carens (n. 33). Ad rem Benedictus XIV in cit. epist. *Singulari*, § 8 : « Si mulier cum foedus iniit, dirimenti hoc

1. Schmalz., *lib. IV, tit. 1, n. 367* ; Gavardi, *De matr., tom. VI, qu. III, a. I* ; Gonzalez, *comm. in cap. 1, De spons. et matr., n. 15*.

2. Lehmkühl, *vol. II, n. 727*.

3. Vide prae ceteris omnibus Cavagnis, *l. c.* Altera autem explicatio ab hac tertia explicatione, si res intimius examinetur, reipsa non differt.

4. Grandclaude, *Canoniste contemporain*, Août 1880.

impedimento detinebatur, hoc satis est, ut matrimonium irritum habeatur directe quoad mulierem, oblique quoad virum, licet hic superioris auctoritati, qui legem tulit, non sit obnoxius : eo ferme pacto, quo si Princeps aliquis subditorum cum exteris commercia sustulisset atque irrita declarasset, ea si forte fierent, inania haberentur, licet non uterque negotiatorum, sed unus tantum esset subditus legislatori ». Hinc impedimentum disparitatis cultus (de quo Benedictus XIV, *l. c.*, loquitur) irritat matrimonium, quia partem baptizatam inhabilem reddit ad contrahendum cum parte non baptizata ; et idem repetas de aliis impedimentis. E contrario, supponamus Semproniam, remoto per dispensationem impedimento disparitatis cultus, esse jure canonico habilem, et Titium esse jure civili inhabilem ; e. g., Sempronia excessit annum duodecimum, sed Titius Hebraeus nondum excessit annum decimum octavum, legislatione Gallica requisitum pro validitate matrimonii. Nonnulli putant matrimonium valere (1), quia jus canonicum in hoc conflictu praevalere debet. Alii censent matrimonium esse nullum, quia una pars est inhabilis, et ad validitatem matrimonii validitas utriusque partis necessaria est, nec Ecclesia, incompetens in non baptizatos, dici potest in casu reddere habilem partem non baptizatam. Sed quaestio est praecise num in casu pars infidelis sit reipsa inhabilis. seu num civile impedimentum afficiat infidelem cum fidei contrahentem ; et sententia negativa fortasse principiis positis magis cohaeret, quia, ut diximus, Ecclesia in casu est competens tum ratione partis fidelis tum ratione materiae, ac proinde Status est incompetens. De hac re rursus redibit sermo quoad matrimonii formam, *n.* 1167.

1. Resemans, *l. c.*, pag. 2 ; Grandclaude, *Canoniste contemporain*, Juillet 1887.

Articulus III

QUINAM IMPEDIMENTIS MATRIMONIALIBUS TENEANTUR

307. Impedimentis juris divini seu naturalis seu positivi omnes homines obligari palam est. Impedimentis juris tantum ecclesiastici certe non tenentur non baptizati, et certe tenentur catholici : dubium est num teneantur quoque *haeretici, schismatici, apostatae, excommunicati*.

308. Per se etiam ipsi adstringuntur legibus ecclesiasticis in genere, cum sint subditi Ecclesiae, licet rebelles et transfugae, nisi Ecclesia, pia mater, ne peccata multiplicentur, velit illos eximere. Jam vero illos, qui facto proprio culpabili ab unitate fidei et communionis recesserunt, uti excommunicati, apostatae, haeretici atque schismatici facti, non nati, absque dubio Ecclesia non vult a suis legibus eximere, ne ex propria iniquitate commodum utilitatemque sentiant. Sed etiam illos, qui in haeresi et schismate nati sunt, si aliis fortasse legibus Ecclesia ob rationem commiserationis ligare non intendit, vult tamen eos impedimentis matrimonialibus adstringere. Id certissimum est, ac illi AA. catholici qui de hoc dubitant, nesciunt quid dicant.

309. Sane, ut nonnulla tantum argumenta hujus Ecclesiae voluntatis indicemus, Benedictus XIV in Const. *Matrimonia*, 4 Nov. 1741, declarans valida matrimonia inter haereticos, aut inter partem haeticam et partem catholicam in Belgio et Hollandia sine forma Tridentina, addit hanc clausulam : *Dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum*. Idem Pontifex in aliis constitutionibus indubitanter invalida dicit haereticorum matrimonia cum aliquo canonico impedimento dirimenti inita; e. g., in Const. *Magnae Nobis*, 29 Jul. 1748; Const. *Ad tuas manus*, 8 Aug. 1748; Const. *Singulari Nobis*, 9 Febr. 1749... Concinnunt Pius VI in rescripto ad Card. de Frankenberg, 13 Jul. 1782; in litteris ad Archiep. Pragensem, 11 Jul. 1789; in litteris per S. C. C. missis ad Episcopum Rosnaviensem in Hungaria, 20 Aug. 1780; et Pius VII in Brevi, 8 Aug. 1808, ad Archiep. Moguntinum, et Gregorius XVI in Brevi, 27 Maii 1832,

ad Episcopos Bavariae... (1). Hinc quando ab haeresi vel schismate convertuntur ad Ecclesiam catholicam conjuges, quorum matrimonio obstat impedimentum dirimens juris ecclesiastici, Sedes Apostolica dispensat cum sanatione in radice, et nonnumquam Episcopis speciales facultates concedit dispensandi cum haereticis conversis (n. 452). Non semel vero S. C. C. hujusmodi matrimonia nulla declaravit, e. g., 26 Sept. 1602; 12 Jan. 1603; 2 Aug. 1723... De forma Tridentina in ordine ad haereticos loquemur ex professo in *cap. V*, et ea quae inibi dicemus, hanc doctrinam plene confirmant. Neque dicas exinde magna oriri incommoda, quia matrimonia erunt nulla, filii illegitimi, innumera peccata; unde praesumi debet Ecclesiam, piam matrem, ad haec omnia vitanda nolle eos obligare. Nam in primis voluntas Ecclesiae eos suis hisce legibus afficiendi manifesta est ex dictis, et ideo ea praesumptio locum non habet. Praeterea saepe conjuges, nati et educati in haeresi, schismate, apostasia, sunt in bona fide, praesertim mulieres; quo in casu bona fides excusat a peccato, matrimonium est putativum, ac proinde proles legitima.

310. Quaeritur num ab impedimento dirimenti excuset ignorantia invincibilis ac bona fides? In genere responsio negativa non patitur difficultatem, quia leges irritantes afficiunt quoque ignorantes (2). Ad rem S. C. C. Officii in instructione ad Episcopum S. Alberti in Canadà *super dubiis de re matrimoniali* ab eodem propositis, data die 9 Dec. 1874 : « Quod attinet ad mulierem (Christianam) conjunctam viro infideli, S. C. respondet matrimonium esse nullum ob impedimentum disparitatis cultus. Neque mulieri suffragari ignorantiam invincibilem, in qua versabatur, uti pluries professus est haec S. C.; et nominatim die 31 Maii 1703 irrita declaravit matrimonia a catholicis cum infidelibus inita in terra et more barbarorum, etsi lex vel consuetudo Ecclesiae, inducens impedimentum disparitatis cultus, in illa regione sit invincibiliter ignota. Et generatim de omnibus impedimentis, jure ecclesiastico inductis, in instruc-

1. Feije, *De matr. mixtis*, pag. 89; Rosset, n. 781.

2. D'Annibale, p. III, § 429; Gury, tom. II, n. 787.

tione ad Vicarium Apost. Siamensem data an. 1834 : *Animadvertendum est etiam, quoad impedimenta dirimentia, ignorantiam invincibilem aut bonam fidem non sufficere ut valide contrahatur matrimonium. Et si quandoque illa ignorantia et bona fides excusare valeat a peccato, tamen numquam efficere potest matrimonium validum, quod, obice dirimente, fuerit irritum.* Nihilominus inquirendum est (prout ait Benedictus XIV) utrum conjunctio saltem extrinsecam speciem habeat justi matrimonii, et copula non fuerit manifeste fornicaria, seu utrum matrimonium fuerit de facto contractum, et intercesserit affectus maritalis una cum consensu naturali (1). Jam vero si ex hac investigatione emergerit extrinseca species justi matrimonii, cum consensus commode renovari potest, R. P. D. Episcopus dispensationem concedat ab impedimento disparitatis cultus, juxta facultatem ei factam a S. C. de Prop. Fide. Quod si consensus renovari non possit, vel obstinate nolit, dummodo constet de ejus consensus morali perseverantia, attentis expositis, Sanctitas Sua tribuit R. P. D. Episcopo facultatem, missionariis quoque sibi subjectis subdelegandam, qua possit in radice sanare, inspectis circumstantiis cujusque casus particularis, matrimonia jam contracta usque ad receptionem praesentis concessionis : in singulis casibus vero difficilioribus recurratur, expositis omnibus adjunctis. His peractis, possunt tuto sacramenta administrari parti fideli... » (2). Aliqua difficultas est de impedimento *criminis*, quod Ecclesia tulit in poenam delicti : sed de hoc suo loco.

311. Nec impossibilitas petendi et obtinendi dispensationem ab impedimento dirimenti liberat, licet haec impossibilitas sit communis, e. g., in aliquo regno, saeviente persecutione, uti patet ex responsione S. C. S. Officii relata n. 318. Et quidem impedimentum urget, etiamsi ex una parte peti et obtineri nequeat dispensatio, et ex alia matrimonium praetermitti aut differri non possit sine magno incommodo. Hinc, e. g., si quis contraxit impedimentum affinitatis cum sponsa sua de futuro

1. De Syn., lib. XIII, cap. XXI, n. VII; Quaest. Can., Quaest. 174.

2. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1301.

ob fornicationem cum ejus sorore, et Romanus Pontifex in hoc impedimento dispensare nolit, ipse ex nulla causa, aut infamiae metu matrimonium valide contrahit. Excipe si impedimentum juris ecclesiastici in illis circumstantiis sit in oppositione cum jure naturali ad matrimonium, quia quis a matrimonio simpliciter se abstinere deberet; tunc enim impedimentum, quatenus juri naturae oppositum, cessare non est dubium. Casus practicos hujus exceptionis habes *n. 744* et *n. 1173 sequ.*

312. Qui, impedimento adstricti, matrimonium scienter contrahere attentant, peccant graviter, maxime si impedimentum est dirimens, nisi ratione scandali aut gravis nocuenti vitandi excusentur. At DD. inter se non conveniunt utrum sacrilegii quoque reatum committant, necne, quasi sacramenti simulators. Sententia communior et probabilior negat ob rationem quam *n. 909* exponimus pro consensu simulatione (1).

Articulus IV

QUINAM REVOCARE POSSIT IMPEDIMENTA MATRIMONIALIA

313. Evidens est impedimenta impediencia aut dirimentia juris divini absoluti seu naturalis seu positivi a nulla humana auctoritate posse revocari. Pariter si dubium est utrum jure divino impedimentum sit, necne, etiam humana potestas illud revocandi est dubia, quae proinde numquam exerceri debet. Ecclesia, interpret authenticus juris divini, potest tantum declarare in his vel illis circumstantiis jus divinum non urgere. At Romanus Pontifex potest dispensare in impedimentis juris divini conditionati, uti est impedimentum voti et sponsalium, sicuti et in matrimonio rato fidelium, aut etiam consummato infidelium post unius vel utriusque conjugis conversionem ad fidem; de qua re sermo erit in *cap. VII, art. II* (2). Quoad impedimenta juris humani, applicari debet principium generale de legis revocatione, quod est in *reg. 1^a juris* : « omnis res per

1. Rosset, *n. 2805 sequ.*

2. Rosset, *n. 2324 sequ.*

quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur »; quod tamen principium cum mica salis esse accipiendum, omnes sciunt. Proinde impedimentum revocari poterit vel a legislatore qui illud tulit, vel ab ejus superiore, e. g., impedimentum impediens latum ab Episcopo, vel ab ejus delegato infra terminos delegationis. Loquamur in primis de *abrogatione* et de *derogatione*, deinde fusius de *dispensatione*: illis impedimentum et in genere lex vel ex toto supprimitur (abrogatione), e. g., si impedimentum cognationis spiritualis de medio tolleretur, vel ex parte tantum (derogatione), e. g., si impedimentum consanguinitatis ad tertium gradum reduceretur; hac personae eximuntur, lege ex integro remanente.

§ 1. — *De abrogatione et derogatione impedimentis matrimonialibus.*

314. Unica heic quaestio occurrit, sed haec perdifficilis et salebrosa, nempe num consuetudo possit abrogare impedimenta matrimonialia juris ecclesiastici tantum vel eis derogare. Haec quaestio spectare potest quoque catholicos (*n.* 317); sed spectat praesertim acatholicos, qui aliqua impedimenta non observant. Ita, e. g., in Anglia consanguinitas et affinitas dirimit usque ad secundum gradum inter protestantes jam a pluribus saeculis; primi quidem fuerunt in mala fide, sed deinde cum gubernium catholicismum omnino proscripsisset, matrimonia bona fide in illis gradibus protestantes contraxerunt et contrahunt. Haec matrimonia consuetudine suntne valida? Aliis verbis consuetudo contra impedimentum dirimens juris ecclesiastici estne rationabilis? In primis hanc quaestionem agitamus pro catholicis, deinde pro acatholicis.

315. In primis si sermo sit de impedimentis impredientibus, plura hujusmodi impedimenta, jure canonico introducta, consuetudo reipsa abrogavit (*n.* 473). Sed modo impedimenta impredientia *generalia*, quae remanserunt, abrogare consuetudo non potest, quia plus minusve in jus naturale impingeret. *Generalia* diximus; nam abrogare utique potest impedimentum, quo alicubi tempore clauso ipsum matrimonium prohibetur

sine licentia Ordinarii. Quoad impedimenta dirimentia, DD. maxime discordes sunt : nobis haec statuenda videntur.

316. Si agitur de consuetudine *universali* contra aliquod impedimentum, nulla *in praxi* occurrere potest difficultas. Nam Romanus Pontifex, ante ipsum praescriptionis tempus, eam certe cognosceret, et expresse vel probaret, vel reprobarer : in primo casu impedimentum cessaret, in altero subsisteret, omnibus fatentibus. Quid si taceret? Cum consuetudo esset universalis, non apparet ratio qua Romanus Pontifex efficaciter reclamare non posset : atqui quando legitimus superior, cognoscens consuetudinem contra legem, potest efficaciter reclamare et tacet, censetur consentire, ex *reg. 43 juris in 6°*; et hac via conniventiae consuetudo quamlibet legem humanam, etiam ante praescriptionis annos, abrogare vel eidem derogare potest. Ceterum in abstracto non videmus rationem sufficientem qua consuetudini haec vis denegetur; sed in concreto examinandum foret de quonam impedimento agatur; ex quo examine plerumque sequeretur consuetudinem esse irrationabilem. In re haud practica ulterius insistere non juvat.

317. Si agatur de consuetudine *particulari*, certum est consuetudinem revocare posse publicatam Conc. Trid. formam, *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, ita ut matrimonia clandestina, quae antea nulla erant, jam valida sint. De hac re redibit sermo *n. 1072 sequ.* Item certum est revocare posse aliud impedimentum dirimens ecclesiasticum vel eidem derogare, quum expresse probata fuit a Romano Pontifice aut etiam tacite seu via conniventiae, si Romanus Pontifex, cognoscens consuetudinem, potest efficaciter reclamare et tacet. Simplex silentium in casu acatholicorum hanc tacitam approbationem non arguit : forte enim Romanus Pontifex tacet, quia ejus reclamatio foret inefficax, et hunc unum effectum haberet, scilicet eos constituendi in mala fide. Quaestio igitur est, num haec consuetudo possit via praescriptionis impedimentum abrogare, vel eidem derogare. Nonnulli affirmant (1); nam *cap. ult., De consuetudine*, tradens

1. Sanchez, *lib. VII, disp. IV, n. 14 sequ.*; Gonzalez, in *cap. 1 De sponsalibus, n. 22*; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 373, 378 sequ.*

consuetudinem rationabilem et legitime praescriptam abrogare egerem vel eidem derogare, est generale pro omnibus legibus ecclesiasticis, non exceptis impedimentis dirimentibus matrimonium. Plerique negant (1), et ipse Sanchez, *l. c.*, ait: « Fere omnes DD. pro constanti asseverant id non posse consuetudinem »; quae sententia verior est. Ratio ultima est, quia diversitas disciplinae in hac materia gravissima secumferret incommoda: unde consuetudo particularis esset irrationabilis. Ob hanc rationem potestatem ferendi impedimenta dirimentia reservatam fuisse Sedi Apostolicae diximus *n. 278 sequ.* Sed praeterea argumenta etiam positiva non desunt.

318. In primis pro omnibus impedimentis dirimentibus id probat responsio S. C. S. Officii diei 11 *Mart.* 1868 ad Vicarium Apostol. Japoniae. Expositum fuerat: « Christiani Japonenses de impedimentis matrimonium dirimentibus ab Ecclesia institutis omnino inscii, saepe matrimonia his impedimentis vitiata bona fine contraxerunt, nihil de consanguinitate, vel affinitate, vel aliis impedimentis attendentes. Hic non agitur de impedimentis ad jus divinum pertinentibus, sed tantum ecclesiasticis. Unde quaeritur: 1° Utrum in imperio Japonensi, perdurante saeculari persecutione, nec non pastorum et doctrinae privatione perseverante, impedimenta ab Ecclesia instituta totam matrimonia dirimendi vim obtinuerint? Ratio dubii in eo est, quod cum ignorantia de matrimonii natura et impedimentis omnino universalis et invincibilis esset, forsitan praesumitur Ecclesia de talibus impedimentis dispensasse, nec non suas leges circa matrimonium in hoc casu totam vim obtinere noluisse. In casu affirmativae suppliciter ac humillime imploro ut Sanctitas Sua dispensationem a radice, qua omnia matrimonia nulla ob impedimenta jure Ecclesiae dirimentia revalidentur, benignè concedere dignetur ». S. C. reposuit: « Ad 1um dubium providebitur in sequenti. Ad dubium 2um: Quoad eos qui sunt bona fide, R. P. D. Vicarius Apost. sileat. Quoad eos qui bona fide non sunt, curet ut consensus renovetur, dispensa-

1. Fagn., in *comm. cap. 1, De cognat. spirit.*; et in *comm. cap. 5, De cogn. et affin.*, cum Glossa in *cit. cap. 5, v. non obstante consuetudine*; Rosset, *n. 766.*

tionem concedendo juxta facultates jam sibi factas a S. C. de Prop. Fide. Quod si consensus renovari non possit, vel obstinate nolit, dummodo certo constet de ejus morali perseverantia, supplicandum Sanctissimo pro gratia qua idem D. Vicarius Apost. possit in radice sanare, inspectis circumstantiis cujusque casus particularis, matrimonia jam contracta usque ad receptionem praesentis concessionis. In casibus vero difficilioribus recurrat, expositis omnibus cujusque casus adjunctis ».

319. Praeterea in specie consuetudo contra impedimentum consanguinitatis et affinitatis, etiam in gradibus jure tantum ecclesiastico dirimentibus, *reprobatur* explicite in *cap. 5, De consang. et affin.* : « Ne autem intra gradus prohibitos matrimonium contrahatur, debes publice inhibere, et praesumptores ecclesiastica distictione punire, *non obstante consuetudine, quae dicenda est potius corruptela* ». Patroni contrariae sententiae variis modis ab hoc textu sese extricare vellent, sed irritò conatu (1). Pariter Alexander III in *cap. 3, De cognat. spirit.*, implicite videtur rejicere consuetudinem *contra* impedimentum cognationis spiritualis, admittens consuetudinem *praeter* legem. Nam haec habet : « Super eo quod a Nobis tua fraternitas requisivit de duorum compatrum filiis : respondemus quod si tales filii fuerint per quorum alterum vel utrumque parentes ad compaternitatem venerunt, eos conjungi nulla ratione sustineas, et conjunctos pontificali auctoritate non differas separare. Ceterum si per neutrum eorum ad compaternitatem ventum fuerit, de his te volumus consuetudinem tuae metropolitanae Ecclesiae vel aliarum circumpositarum inquirere, et diligenter imitari. . . ». Demum Benedictus XIV in epist. *Singulari Nobis*, die 9 Febr. 1749, § 19, agens de peculiari consuetudine apud Japonenses et Sinenses, vi cujus disparitas cultus non obstat matrimonio, dicit « hanc consuetudinem esse quidem rationem cur facilius Sancta Sedes dispenset, sed illam debere universali contrariae consuetudini cedere ».

320. Quod si consuetudo catholicorum non valet in via praescriptionis impedimentum dirimens abrogare vel eidem

1. Sanchez, *l. c.*; Gonzalez, in *comm. cit.* cap. 5.

derogare, multo minus valebit consuetudo acatholicorum (1). Certe consuetudo acatholicorum, quocumque tempore continuata, nequit abrogare decretum Tridentinum *Tametsi*, in loco publicatum etiam pro ipsis (n. 1073); a pari igitur vel a fortiori non poterit abrogare alias leges ecclesiasticas impedimenta dirimentia constituentes. Proinde in exemplo allato putamus impedimentum affinitatis et consanguinitatis in tertio et quarto gradu in Anglia adhuc vigere, et matrimonia in his gradibus contracta esse nulla. Confirmatur, quia quoties a conversis ad fidem in Anglia quaestiones de validitate praedictorum matrimoniorum apud Romanas Congregationes positae fuerunt, responsio semper fuit pro nullitate matrimonii sine ulla exceptione. Aiunt qui inter recentiores contra putant, quaestionem de praescriptione legis numquam fuisse hactenus Romanis Congregationibus subjectam; unde ipsae supponebant legem in Anglia adhuc vigere, et ideo nil mirum, si pro nullitate matrimonii reposuerunt. At improbabile omnino est hujus consuetudinis mentionem factam non fuisse in casibus Romanis Congregationibus propositis; dicendum ergo potius est Romanas Congregationes huic consuetudini vim non agnovisse abrogandi legem. Neque dicas exinde sequi gravissima incommoda, nempe plerosque ex nobilitate et etiam regia familia esse illegitimos: quia pro legitimitate filiorum sufficit matrimonium putativum, et pro putativo matrimonio bona fides utriusque vel unius partis, quae in casu habetur.

§ 2^a. — *De dispensationibus in impedimentis matrimonialibus praesertim dirimentibus.*

321. « Patrum Conciliorumque decreta super gradibus matrimonium dirimentibus priscis Ecclesiae temporibus tanta habita fuerunt in veneratione, quod Sedes Apostolica spatio plusquam decem saeculorum dispensationes super gradibus praefatis indulgere noluit. Defensores enim divinorum canonum et custodes, non praevaricatores se jactabant Pontifices

1. Rosset, n. 784.

et Martinus I *epist.* 9 : *Canones, inquit, ecclesiasticos solvere non possumus, qui defensores et custodes canonum sumus, non transgressores* apud Thomassinum, *tom.* 2, *lib.* 3, *cap.* 23, *n.* 9... » (1). Ita Riganti, *Comm. in reg.* 49, *Cancell. Apost.*, qui adductis exemplis id confirmat. Quinam Pontifex in impedimento matrimoniali primus dispensaverit, certo non liquet. Nonnulli volunt Innocentium III saec. XII primum cum rege Othone IV in quinto consanguinitatis gradu dispensasse, idque magna difficultate et maxima impellente causa, et « ea lege ut duo amplissima monasteria fundaret, omne imperium largis eleemosynis et ferventibus orationibus istud ecclesiasticae disciplinae vulnus compensaret » ; Christianus Lupus, ad *can.* 2 *Conc. Rem.*, *p.* 3. Alii longe ante illam aetatem exempla dispensationum reperiri asserunt, et citant S. Gregorium M. qui *lib.* IX, *epist.* 64, saec. VI exeunte, petente S. Augustino, Angliae Apostolo, indulgit Anglis, recens conversis, ut remanerent in conjugii quae ante susceptam fidem contraxerant in ipso tertio consanguinitatis gradu (2). At hoc factum S. Gregorii M. nullam continere matrimonialem dispensationem, palam est. Quidquid de hoc sit, certum est Ecclesiam processu temporum majori benignitate uti consuevisse; sed aegre admodum frequentiores dispensationes concessit, et *Conc. Trid.*, *sess.* XXIV, *cap.* V, *de ref. mat.*, ait : « In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro, idque ex causa et gratis concedatur ». Juxta disciplinam hodie vigentem Sedes Apostolica facilior est pro bono animarum; sed cum non omnia impedimenta sint ejusdem necessitatis pro bono publico, hinc in nonnullis numquam, in aliis raro, in aliis frequenter, in aliis minus gravi de causa, in aliis graviori de causa dispensatur, licet omnia sint juris ecclesiastici tantum. Modo de dispensationibus matrimonialibus in genere agendum est, praesertim in impedimentis dirimentibus ad nuptias ineundas. Cum vero dispensatio in impedimentis mox citatis ordinarias regulas

1. Aliam rationem, ob quam hujusmodi dispensationes concedi non consueverant, habes *n.* 766.

2. Folium S. C. C. in *Dubia circa facultates dispensandi ab impedimentis matrimonialibus*, 26 Apr. 1873.

adamussum non sequatur, hinc de ea loquemur agentes de singulis illis impedimentis. Pariter quoad alias dispensationes, ea quae sunt huic vel illi impedimento particularia, expositioni impedimentorum in specie reservamus. Tandem de revalidatione matrimonii nulliter contracti agit *cap. VIII, art. I.*

I

De dispensationibus ab ipso Romano Pontifice concessis.

322. Ex dictis *n.* 313 sequitur Romanum Pontificem posse dispensare in omnibus impedimentis, quae certe sunt juris ecclesiastici tantum. Conc. Trid., *sess. XXIV, can. III*, damnat illos qui dicunt Ecclesiam non posse dispensare in nonnullis illorum graduum qui in *Levit. XVIII* exprimuntur; nam revera, abolita lege divina caeremoniali et judiciali, nonnulla ex illis impedimentis sunt juris ecclesiastici tantum. Jam vero de disciplina dispensationum matrimonialium a Sancta Sede concedendarum plura notanda sunt.

1º Organa per quae Romanus Pontifex dispensat.

323. Quisque per se intelligit Romanum Pontificem qui omnium Ecclesiarum sollicitudine gravatur, in physica esse impossibilitate haec negotia personaliter expediendi. Indulta pro concedendis dispensationibus vel dispensationes ipsas in casibus particularibus ordinarie elargitur tum *S. C. de Prop. Fide* pro locis missionum, et indulta etiam pro aliis locis, excepto imperio russo quoad impedimentum mixtae religionis; tum *S. C. S. Officii* quoad impedimenta quae ad eam spectant, tum *S. C. Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis Praeposita* (indulta, non dispensationes), facto verbo in singulis vicibus cum SS.^{mo}, pro locis quae ab ipsa dependent; tum *S. Poenitentiaria* sive pro externo sive pro interno foro; tum tandem *Apostolica Dataria*. Prohibetur autem sub poena nullitatis, post aditam unam Congregationem pro dispensatione obtinenda, aliam adire, nisi in instantia facta sit mentio de negata dispensatione ab alia Congregatione. Nobis speciatim

agendum est de *Dataria Apostolica* et *S. Poenitentiaria* (1).

324. *Apostolica Dataria* dispensat directe in foro externo et consequenter in interno (2), et ideo in solis impedimentis publicis seu facto seu natura tantum. Hinc impedimenta super quibus regulariter et ordinarie dispensat, sunt cognatio sive carnalis, sive spiritualis, sive legalis; affinitas; publica honestas; adulterii crimen (3). Dispensat autem; *a*) personas quarum neutra est pauper vel quasi-pauper: *b*) pauperes et quasi-pauperes Hispaniae et Lusitaniae; *c*) pauperes et quasi-pauperes aliorum locorum, si dispensationem petunt, nulla facta attestatione paupertatis ab Ordinario et oblationem sponte faciunt quae taxas superet, quas exigere consuevit *S. Poenitentiaria* (4); quia, nimirum, hoc in casu dispensationem petentes non praesumuntur pauperes vel quasi-pauperes. Haec melius patebunt ex dicendis.

325. In dispensationibus concedendis *Dataria Apostolica* aliquam exigere solet pecuniae summam seu taxam, quae dicitur *compositio* seu *componenda*, quia ex variis impedimentis, causis et personarum divitiis aliisque circumstantiis varie definitur. Haec compositio seu taxa nostris diebus longe minor est, quam transactis temporibus; et inservit tum pro necessariis *Datariae Apostolicae* expensis, tum pro aliis urgentibus necessitatibus Sanctae Sedis; quod ostendit hujus solutionis justitiam. Neque opponas Conc. Trid., *cit. sess. XXIV*,

1. In *Dataria Apostolica* recentissimis temporibus valde opportuna reformationes, curante E.^{mo} Cardinali Pro-Datario Cajetano Aloisi-Masella, introductae sunt, quae multa, ab antiquis auctoribus tradita aut disputata, inutilia reddunt. Cf.: *a*) *Regolamento della Dataria Apostolica*; *b*) *Formulae Apostolicae Datariae pro matrimonialibus dispensationibus jussu E.^{mi} Card. Pro-Datarii Cajetani Aloisi-Masella reformatae*; *c*) *Praxis Apostolicarum dispensationum super impedimentis matrimonii secundum reformatas formulas Apostolicae Datariae, jussu edita E.^{mi} Card. Pro-Datarii Cajetani Aloisi-Masella*. Haec *Praxis* est opus privatum R. P. Bucceroni, theologi Apostolicae Datariae, jussu editum E.^{mi} Card. Pro-Datarii, qui jus proprietatis Datariae Apostolicae reservavit et ad auctorem dedit quoque epistolam laudatoriam. Nec *Praxis* nec *Annotationes* quae in fine *Formularum* leguntur auctoritatem ipsius Apostolicae Datariae habent.

2. *Annotationes* in fine *Formularum*, etc., v. *dispensat*.

3. *Praxis*, n. 10.

4. *Annotationes*, etc., v. *Qui pauperes existunt*; *Praxis*, n. 22.

cap. V, de ref. matr., velle dispensationes esse gratis concedendas; nam in primis, juxta declarationem S. C. C., relatam a Corrado, *Praxis disp. apost.*, lib. VIII, *cap. V, n. 34*, decretum tridentinum non afficit taxam pro Datariae Apostolicae expensis; et, quoad reliquam compositionis partem, Romanus Pontifex non tenetur lege Concilii. Aliquando vero Dataria Apostolica dispensationes concedit vel nulla soluta compositione, sed modica soluta taxa, vel aliqua tantum facta oblatione; e. g., in Galliis, loco componendae proprietariae, oratores offerunt, mediante Ordinario, pecuniae summam, quam Dataria Apostolica acceptat, licet inferiorem consuetam componendam. Ceterum *Praxis, n. 15*, opportune advertit: « Atque hic quoad regularem compositionem seu taxam solvendam et quoad oblationem quae, loco compositionis vel taxae constitutae, fiat, bene notandum est, quod semper ac Oratores nihil solvere possunt vel pertinaciter nihil solvere volunt, Dataria Apostolica, ad bonum attendens praecipue animarum, non ideo dispensationem denegat, sed eam adhuc gratis omnino concedit. Verum cum illud quod solvitur titulo compositionis vel taxae non adhibeatur, nisi pro necessariis expensis Datariae Apostolicae et pro aliis urgentibus necessitatibus Sanctae Sedis, grave omnino est dolum et fraudem hac in re adhibere, ut quis ab ea se eximat solutione ». Tandem praeter compositionem seu oblationem quae Datariae Apostolicae cedit, sunt quoque expensae postales et emolumentum pro expeditore apostolico qui pro petitione et expeditione dispensationis laborem suum praestitit (1). Hoc emolumentum determinatum est ab ipsa Dataria et notatur singulis vicibus in rescripto dispensationis.

326. In genere has aliasque expensas, matrimonii causa factas, utraque pars aequè sustinere debet, cum agatur de negotio communi, nisi specialis inter partes conventio aut loci consuetudo aliud ferat. At si una pars dispensationem

1. *Praxis, n. 12*: « Litterae, continentes Oratorum preces, de Ordinarii vel oratorum mandato mittuntur ad aliquem ex Expeditoribus Apostolicis, qui, agentibus aliis ecclesiasticis exclusis, soli accessum habent, pro negotiis pertractandis, ad Apostolicam Datariam. »

obtinet, antequam alia matrimonium acceptaverit; vel ad matrimonium ineundum tenetur, ut damnum illatum reparet; vel post obtentam dispensationem injuste a matrimonio resilit; vel demum post sponsalia impedimentum ex ejus culpa inductum est, ipsa debet integras dispensationis expensas persolvere (1).

327. Dataria Apostolica dispensationes concedit vel *in forma pauperum* vel *in forma communi*. Hodie dispensatio dicitur *in forma pauperum*, cum, vel nulla soluta compositione, sed modica soluta taxa, vel aliqua tantum facta oblatione, pauperibus vel quasi-pauperibus conceditur. Haec dispensatio continet clausulam: *Oratores praedictos qui pauperes et miserabiles existunt ac ex suis labore et industria tantum vivunt*, ut videre est in *Formulis reformatis*, formula 40. Hujusmodi dispensationes Dataria Apostolica concedere non potest nisi pauperibus vel quasi-pauperibus Hispaniae et Lusitaniae (n. 324). Dicitur vero *in forma communi* dispensatio, cum datur exigendo, regulariter, constitutam compositionem seu taxam; sed dispensatio quam Dataria Apostolica extraordinarie concedit pauperibus vel quasi pauperibus aliorum locorum (*cit. n. 324*), appellatur etiam *in forma communi*.

328. Si oratores in consanguinitatis vel affinitatis gradu *inaequali ultra primum* juncti sunt, e. g., in secundo et tertio, vel in tertio et quarto, Dataria Apostolica dispensat in remotiori, qui revera impedimentum praestat et ita trahit ad se propinquiorem; et simul declarat quod propinquior distantia non obstat (2). Ita constituit S. Pius V in const. *Sanctissimus*, 26 Aug. 1566. De Justis, *De disp. matr.*, lib. II, cap. III, n. 39, subdit: « Quae literae declaratoriae (nempe praedicta declaratio) ideo fiunt non quia propinquior gradus obstat matrimonio..., sed ad tollenda scandala plebis jura ignorantis, quae putat non esse validam dispensationem factam super solo gradu remotiori, imo credit magis necessa-

1. Giovine, tom. II, § 40; Sanchez, lib. VIII, disp. XXXVI.

2. Exemplum prostat in *Formulis reformatis*, formula 21, 30, 32, etc.

riam esse super propinquiori, cum, juxta illius credulitatem, majorem propinquitatem videatur inducere. » Diximus *ultra primum*, quia si gradus propinquior est primus, praxis Datariae Apostolicae est ut dispensatio concedatur in utroque; quod si remotior sit ultra quartum, cessat impedimentum (n. 767).

329. Dies vacationum ita enumerantur in *Regolamento della Dataria Apostolica*, art. 23 : « A feria 2^a Quinquagesimae ad feriam 4^{am} Cinerum inclusive; a feria 4^a majoris hebdomadae ad feriam 3^{am} Paschatis inclusive; a vigilia Pentecostes ad feriam 3^{am} sequentem inclusive; die 2^a Julii in festo Visitationis B. M. V.; die commemorationis defunctorum; a die 24^a ad 28^{am} Decembris inclusive; die 31^a Decembris; diebus quibus habetur Consistorium publicum; diebus anniversariis electionis et coronationis Summi Pontificis; die anniversaria mortis ejus Praedecessoris; a die mortis Summi Pontificis usque ad coronationem Successoris (1), omnibus diebus dominicis et festis de praecepto per annum; singulis feriis quintis per annum, excepto casu quo per hebdomadam alius vel plures alii dies vacationis occurrerent. » In sectione autem matrimoniali statutum est ut, exceptis diebus festis de praecepto, aliis diebus quibus vacatio occurrat, adesse debeat aliquis Officialis *per turnum* pro urgentibus negotiis expediendis.

330. Tandem in Apostolica Dataria aliquando dispensatio conceditur *per Simplicem Signaturam*, ut videre est in *Formulis reformatis*, formula 11, 20, 40. Hoc in casu ipsa supplicatio, cum rescripto dispensationis rite subsignato, ad Oratorum Ordinarium vel per Apostolicum Expeditorem vel *ex officio* transmittitur. Sed plerumque primum signatur supplicatio concessione gratiae et super ea deinde conficiuntur litterae

1. Cum, mortuo Pontifice, Datarii officium expiret, tenetur tunc Card. Pro-Datarius supplicationes omnes, licet subsignatas, quae tempore obitus Pontificis penes ipsum reperiuntur, sub sigillo clausas Collegio Cardinalium consignare, futuro Pontifici reservandas. Hinc hujusmodi supplicationes valore adhuc destituuntur quoad gratiae concessionem, quae propterea suspensa manet, cum interim apostolicae litterae expediri non possint (*Praxis*, n. 229).

apostolicae in *forma Brevis* vel in *forma Bullae*, et plura habes exempla in *cit. Formulis reformatis*. In forma Brevis illae sunt quae breviori modo incipiunt : *Leo Papa XIII*; in forma Bullae sunt illae quae incipiunt solemniori formula : *Leo Episcopus, Servus Servorum Dei*. Dispensationes dantur per *Breve* in primo gradu, in primo et secundo, in primo et tertio, in primo et quarto, in secundo honestatis publicae ex matrimonio, affinitatis, consanguinitatis; itemque cognationis spiritualis inter levantem et levatum. Dantur per *Bullam* dispensationes in secundo et tertio gradu, in tertio honestatis publicae ex matrimonio, affinitatis, consanguinitatis; et in cognatione spirituali inter levantem levatique parentes. Dantur item per *Bullam* dispensationes in primo gradu honestatis publicae ex sponsalibus, in tertio et quarto, in quarto honestatis publicae ex matrimonio; in tertio et quarto, in quarto affinitatis, consanguinitatis; in impedimento criminis, neutro machinante. Occurrente simul impedimento dispensando per *Breve* et alio dispensando per *Bullam*, dispensatio datur per *Breve* (1). Porro ex regula 27, 31, 52 Cancellariae Apostolicae, dispensatio non suffragatur nisi litteris apostolicis confectis, etiamsi dispensatio per Summum Pontificem concessa fuerit vivae vocis oraculo. Scilicet id cautum est ad evitanda inconvenientia quae sequerentur ex verbali dispensatione, si verba, e. g., non bene fuerint intellecta, res non satis explicata, etc. Hisce regulis derogatur, quando dispensatio conceditur *per simplicem signaturam*; tunc enim in rescripto habetur clausula : *quod sola praesentis supplicationis signatura sufficiat et ubique fidem faciat in iudicio et extra illud, Regula quacumque contraria non obstante* (2).

331. *S. Poenitentiaria* dispensat *nativo jure* tantum pro foro interno in occultis impedimentis (et horum etiam nonnulla excepta sunt), ita ut non dispense in publicis impedimentis,

1. Usque ad nostra tempora, etiam post *Formulas reformatas*, in Dataria Apostolica dispensatio dabatur quoque *per litteras Officii minoris gratiae*; sed hoc Officium, *vacabilem* suppressione, suppressum est.

2. *Praxis*, n. 185, 187.

ejusque dispensatio in occultis pro externo foro non prosit, licet matrimonium in se valeat. Ejus facultates continentur in *Const. Pastor bonus*, 13 Apr. 1744, qua Benedictus XIV illius facultates determinat. Juxta hanc Constitutionem S. Poenitentiaria potest dispensare in sequentibus casibus :

« § 39. In matrimoniis contrahendis possit idem Major Poenitentiarius in foro conscientiae tantum super impedimentis occultis, quae matrimonium non dirimunt, dispensare, vel dispensari mandare; itemque super omissione denunciationum, etiam ad effectum contrahendi secreto... At a dispensationibus concedendis super quocumque impedimento ex quovis gradu sive consanguinitatis sive affinitatis ex copula licita seu ex cognatione spiritali proveniente, etiam in foro conscientiae tantum, tametsi impedimentum sit occultum et periculum scandalorum immineat, in iisdem matrimoniis contrahendis absteat (1).

« § 40. In contractis vero matrimoniis a dispensatione seu matrimonii revalidatione in gradibus primo et secundo seu secundo tantum consanguinitatis vel affinitatis ex copula licita etiam in occultis pariter absteat : praeterquam si in secundo tantum gradu praedicto impedimentum saltem per decennium duraverit occultum, et oratores simul publice contraxerint et convixerint, et uti conjuges legitimi reputati fuerint. In tertio autem et quarto gradibus occultis in contractis possit dispensare atque etiam in iisdem tertio, et quarto gradibus publicis possit revalidare matrimonia ex causa subreptionis et obre-

1. Notare debes duo : 1° Facultas dispensandi in impedimentis impedientibus occultis non comprehendit mixtam religionem, in qua, ut dictum est, dispensat S. C. S. Officii; nec vetitum Ecclesiae, tempus feriatum, probationem status liberi, quae vera impedimenta impedientia non sunt : comprehendit vero sponsalia occulta (non publica), item occultum votum, matrimonium impediens, quodcumque tandem illud sit (*n. 477 sequ.*). 2° In illis impedimentis dirimentibus ideo Major Poenitentiarius abstinere a dispensatione debet, quia licet aliquando haec impedimenta occulta sint ratione notitiae aliorum, tamen sunt publica natura sua (*Giovine, tom. II, § 28; Bangen, tit. II, p. 167, sequ.; Feije, n. 605*). At Major Poenitentiarius potest dispensare in publica honestate ex sponsalibus occultis (*Benedictus XIV, Inst. Ecc. 87, n. 7*).

ptionis occultae literarum Apostolicarum nulliter contracta : praeterquam si falsitas consistat in narratione praecedentis copulae, quae antea revera non intercesserat (1).

« § 41. Quod si aliqui oratores obtinuerint a nostra Dataria dispensationem super gradu prohibito in primo et secundo, vel in secundo tantum, ac etiam in tertio et quarto cum reticentia copulae inter eos sequutae, quam sine honoris detrimento detegere non valeant, et ratione hujusmodi reticentiae petant dispensationem pro matrimonio contrahendo, seu revalidationem matrimonii contracti, possit idem Major Poenitentiarius, si copula sit adhuc secreta, hujusmodi dispensationem, seu respective revalidationem, in foro conscientiae tantum concedere, facta, quando agitur de primo et secundo, vel secundo tantum gradu, compositione 50 ducatorum auri de Camera ad Datariam transmittendorum, ad effectum (ut inconcussi moris est) erogandi in eleemosynas, nisi prior gratia expedita fuisset in forma pauperum, quo casu etiam haec gratia similiter absque ulla compositione expediatur (2).

« § 42. Si qui vero oratores, obtenta dispensatione a Dataria super impedimento primi et secundi, sive secundi dumtaxat gradus consanguinitatis seu affinitatis cum expressione quidem copulae carnalis, sed tacita occulta et malitiosa intentione in ipsa copula habita ad facilius obtinendam dispensationem, pro revalidatione hujusmodi dispensationis ad dictam Poenitentiarium recurrant, possit idem Major Poenitentiarius desuper absolute dispensare cum miserabilibus personis, explicite affirmantibus se, uti tales et sub illa expressa qualitate et forma miserabilium, dispensationes a Dataria obtinuisse : cum iis vero qui non tamquam pauperes, sed uti ex honestis familiis, sive uti nobiles, sive uti illustres, ab eadem Dataria similiter dispensati fuerint, non dispenset, nisi soluta prius in Dataria,

1. Insuper pro inito matrimonio Major Poenitentiarius potest quoque dispensare in occulta cognatione spirituali, de qua in relata paragrapho mentio non fit (Benedictus XIV, *Inst. Eccl.* 87, n. 41; Feije, n. 606), nec non in occulta publica honestate, de qua supra.

2. Haec paragraphus locum amplius non habet, postquam SS.^{mus} D. N. Leo XIII, decreto S. C. S. Officii, diei 25 Junii 1885, necessitatem exprimendi copulam pro dispensationis validitate suppressit (n. 360).

ad effectum pariter erogandi in eleemosynas, taxa definienda arbitrio ejusdem Majoris Poenitentiarii, pensatis circumstantiis cujuscumque casus, et respectu habito ad praejudicium componendae et ad vires supplicantium. Si tamen isti pauperes essent, ita ut vere et realiter integram summam taxatam, vel aliquam ejus partem solvere non possent, praefatus Major Poenitentiarius opportune in hoc casu provideat, facto verbo, si peculiaris difficultas id postulet, cum SS.^{mo} (1).

« § 43. Super impedimento occulto affinitatis ex copula illicita, seu ex actu fornicario proveniente, quotiescumque adsit rationabilis causa, licet periculum revelationis seu scandalorum non immineret, vel non adesset, in matrimoniis tam contractis, quam contrahendis in foro conscientiae dispensare et dispensari mandare possit et valeat (2).

« § 44. Super occulto impedimento criminis adulterii, si fuerit cum fide dumtaxat, neutro machinante, commissum, possit tam in contrahendis quam in contractis matrimoniis dispensare. Si vero crimen hujusmodi fuisset, utroque vel altero machinante, patratum, possit in occultis pariter dispensationem concedere, raro tamen et quando necessitas postulaverit, ratione alicujus gravis imminenti periculi, quod prudentia Majoris Poenitentiarii, re praesertim discussa in Congregatione vel Signatura, arbitrandum erit (3).

« § 45. Declaramus praeterea quod facultates praefatae a Nobis Majori Poenitentiario, et ejusdem Poenitentiariae officio concessae circa dispensationes matrimoniales locum habeant, etiamsi gradus et impedimenta hujusmodi multiplicia sint, quaecumque et quantacumque multiplicitate; volentes in litteris hujusmodi dispensationum matrimonialium posse prolem, ubi opus erit, sive suscipiendam sive susceptam, non tamen in adulterio conceptam, in foro conscientiae tantum legitimam

1. Rursus et haec paragraphus locum amplius non habet post decretum mox citatum.

2. Illis verbis *ex copula illicita seu ex actu fornicario* comprehenditur « omnis copula extra-matrimonialis sive fornicaria tantum existat, sive stupro etiam atque adulterio contaminetur »; Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 87, n. 20.

3. Vide Benedictum XIV, *loc. cit.*, n. 21.

decernere, nec non apponi clausulam *Nullius*, etc., prouti in hujusmodi materiis hactenus ipsa Poenitentiaria servare consuevit.

« § 46. Ulterius super casibus quibusvis occulti impedimenti ad petendum licite debitum dispensare aut dispensari mandare possit et valeat ».

332. Eae sunt facultates in re matrimoniali, quae S. Poenitentiariae, juxta primitivam suam institutionem, demandatae sunt. Idem Benedictus XIV per aliam Const., *Gravissimum Ecclesiae*, 26 Nov. 1745, facta divisione materiarum inter Datariam Apostolicam et S. Poenitentiariam, dispensationes matrimoniales in foro interno pro casibus occultis rursus reservavit S. Poenitentiariae, et dispensationes pro foro externo in casibus publicis Datariae Apostolicae. At, *ex speciali concessione*, S. Poenitentiaria habet nonnullas facultates etiam pro foro externo in impedimentis publicis. Nam, subversis civilibus rebus, saeculo xviii^o exeunte, officia Datariae Apostolicae tacuerunt, atque omnes dispensationes matrimoniales per S. Poenitentiariam, speciali commissa facultate, expediebantur. Rebus in pristinum statum restitutis, ad Datariam Apostolicam redierunt dispensationes omnes quae forum externum spectant sive favore pauperum sive favore divitum; sed S. Poenitentiariae nonnullae facultates remanserunt favore pauperum vel quasi pauperum. Hodie, quin aliquid detractum sit juribus Datariae Apostolicae vel aliquid additum juribus S. Poenitentiariae, *provisoria dispositione*, S. Poenitentiaria etiam pro foro externo in casibus publicis dispensat personas quarum utraque est pauper vel quasi-pauper, exceptis pauperibus vel quasi-pauperibus Hispaniae et Lusitaniae, qui sub Dataria Apostolica remanent. Igitur, *provisoria dispositione*, ex una parte Datariae Apostolicae vetitum est dispensare pauperes vel quasi-pauperes aliorum locorum; ex alia autem parte S. Poenitentiaria a) omnes supplicationes factas cum oblatione excedente taxas S. Poenitentiariae, debet remittere ad Datariam Apostolicam, quae dispensationem concedit in forma communi; b) nequit acceptare supplicationes, nisi expressum testimonium paupertatis vel quasi-paupertatis contineant,

datum ab ipsis episcopis, vel vicariis capitularibus vel administratoribus seu vicariis apostolicis, exclusis cancellariis episcopalibus et vicariis generalibus; quod si episcopus aliive legitime impediatur, supplicationem cum expresse paupertatis vel quasi-paupertatis testimonio subscribere poterit alius *ad hoc specialiter deputatus*, licet sit vicarius generalis, facta mentione legitimi impedimenti et specialis delegationis; c) supplicationes cum oblatione aequali vel inferiori taxa S. Poenitentiariae et absque testimonio paupertatis vel quasi-paupertatis remittere debet ad Apostolicam Datariam; quae verificare debet num supplicantes sint pauperes vel quasi-pauperes, et, probata paupertate vel quasi-paupertate, supplicationem S. Poenitentiariae restituere debet. Eodem modo Dataria Apostolica sese gerere debet, si supplicatio cum oblatione non superante taxam S. Poenitentiariae et absque testimonio paupertatis vel quasi-paupertatis, ad ipsam dirigitur. Demum Cardinali Poenitentiario Majori sacra tectaque est facultas ad Summum Pontificem recurrendi pro casibus particularibus; de qua haec habet Avanzini, *Acta S. Sedis, vol. II, pag. 62*: « Possunt dari casus extraordinarii et urgentes in quibus Ordinarius opportunum existimet supplicari S. Poenitentiariae etiam pro oratoribus non pauperibus. Hoc autem in casu idem Ordinarius peculiaria motiva accurate exponere debet, quibus consideratis, justisque repertis, si S. Poenitentiaria precibus expositis providere non possit suis ordinariis facultatibus, eisdem tamen prospicit facultatibus extraordinariis, quas a Summo Pontifice implorat in consueta audientia, quam in singulis hebdomadis habet Card. Poenitentiarius Major. In hujusmodi autem adjunctis necesse est, ut Ordinarius peculiarem supplicantium conditionem enarret, et opportunum est etiam ut patefaciat quantum, taxae nomine, impendere oratores possint, ut sacra tectaque maneant jura Datariae Apostolicae, in cujus capsam omne id remittitur, quod in officio S. Poenitentiariae solvitur ».

333. His positis, quaeritur in primis quinam in subjecta materia *pauperes* vel *quasi-pauperes* dicantur. *Pauperes* sunt illi qui labore et industria materiali tantum vivunt et *miserabiles*

etiam appellantur, quia miserationem excitant; *quasi-pauperes*, qui habent aliquid amplius, sed adhuc insufficiens ad vitam cum aliqua commoditate ducendam. Ad fraudes evitandas, Sancta Sedes determinavit quoque summas quae paupertatem vel quasi-paupertatem in materia dispensationum matrimonialium constituunt. Scilicet pro obtinendis dispensationibus matrimonialibus *in Italia* habentur *pauperes* qui non possident bona ultra summam 300 scutatorum romanorum in capitali (1612 : 50 libellarum seu francorum); *quasi-pauperes*, ultra summam 1000 scutatorum romanorum (3375 libellarum). *Extra Italiam* habentur *pauperes* qui non possident bona ultra summam 300 ducatorum auri de camera, idest 525 scutatorum romanorum (2821 : 87 libellarum); *quasi-pauperes*, ultra summam 1000 ducatorum auri de camera, idest 1750 scutatorum romanorum (9406 : 25 libellarum.)

334. Haec tradit S. C. S. Officii (vel potius Benedictus XIV per organum S. C. S. Officii) in responsione diei 26 *Sept.* 1754 ad Archiep. Turonensem.

Hic sequentia dubia proposuerat :

« 1° Henricus Maria de Fleury Archiep. Turonensis in Gallia nullam dispensationem circa impedimenta matrimonium dirimentia concedere potest, nisi ex speciali Sedis Apostolicae indulto, quo ipsi potestas data est dispensandi cum pauperibus tantum: quaerit an cum iis solis pauperibus dispensare valeat, qui adeo miserales existunt, ut labore manuum, et industria tantum vivant?

« 2° Ex hypothese quod cum iis dumtaxat pauperibus dispensare possit, quaeritur an dispensationes huiusmodi ipsis concedere queat... pro causis dumtaxat infamantibus, seu inhonestis, etiamsi alii plures Episcopi iisdem circumstantiis easdem dispensationes pro causa qualibet honesta largiantur. Ratio dubitandi est quod Summus ipse Pontifex, a quo specialem hanc facultatem obtinent, nonnisi pro causa inhonesta cum talibus pauperibus ordinarie saltem dispensat.

« 3° Si praefatus Archiepiscopus dispensare valet pro causa etiam honesta, potestne dispensare pro iis dumtaxat causis honestis, pro quibus ipsa dispensat Apostolica Sedes, an pro

aliis quoque similibus? Sic, e. g., Summus Pontifex super impedimento consanguinitatis aut affinitatis dispensat cum puella, quae alii viro propter angustiam loci, vel ob defectum dotis nubere non posset; possetne etiam dictus Archiepiscopus super eodem affinitatis, aut cognationis sive carnalis sive spiritalis impedimento dispensare cum puella quae alii viro non-nisi difficulter nubere queat, sive ob causas memoratas, sive etiam quia gibbosa est, clauda, vel alias deformis, sive etiam quia aliquis ex ipsius consanguineis in primo, secundo, et tertio aut quarto gradu publica infamia per sententiam iudicis notatus fuisset, aut capitali poena damnatus?

« 4° Debetne Archiepiscopus ab iis quibuscum dispensat pro causa sive turpi sive honesta, exigere non solum easdem causas, sed easdem etiam circumstantias aut conditiones, quas in similitum dispensationum largitione Summus Pontifex exigere solet?

« 5° Pontificio indulto, quod dictus Archiepiscopus obtinuit, datur ipsi facultas dispensandi in tertio et quarto consanguinitatis vel affinitatis gradu simplici et mixto: potestne vi hujus facultatis dispensare in secundo gradu ad tertium?»

S. C. reposuit: « Ad 5um dubium negative. Ad quatuor vero priora significetur quomodo Sedes ipsa Apostolica se gerere soleat in dispensationibus cum pauperibus circa impedimenta matrimonium dirimentia. Tuum enim erit, ut ipse SS.^{mus} D. N. addidit, iis iisdem uti regulis, cum delegatus a delegantis moribus et consuetudine vel tantisper recedere nec possit, nec debeat. Deinde subjunxit Sedi Apostolicae ab antiquissimo tempore in more esse non dispensandi in forma pauperum circa tertium et quartum simplicem consanguinitatis, vel affinitatis gradum, nisi vera concurrat paupertas et aliqua ex causis inferius recensendis. *Vere autem pauperes* non utique alii existimantur, quam qui adeo miserrabiles sunt, ut labore manuum et industria tantum vivant; quo fit ut dispensatio in forma pauperum non aliter a Sede Apostolica concedatur, quam si de paupertate dispensandorum constet ex proprii Episcopi attestatione, et ea quidem quae exarata est juxta decretum Urbani VIII (seu verius Alexandri VII) quod nimirum: *ora-*

*tores pauperes, et miserabiles existant, ut ex suis laboribus et industria tantum vivant. Quia tamen illi etiam ita pauperes dici merito possunt, qui aliqua possident bona, hinc non denegatur a S. Sede dispensatio in forma pauperum, etiamsi oratores bona in capitali possideant valoris scutorum 300 monetae romanae, si ipsi citra montes degunt, vel, si ultra montes, valoris ducatorum auri de camera 300, summam attingentium scutorum 525 dictae monetae. Quod si bona habeant ad quantitatem usque scutorum vel respective ducatorum 1000 auri de camera, dispensatio nihilominus in forma pauperum conceditur, soluta tamen eleemosyna, quae vulgo dicitur componenda scutorum quatuor (1) pro quolibet centenari, quam SS.^{mus} memorat, et vult vel erogandam esse in subsidium pauperum, vel ipsis dispensandis eleemosynae titulo remittendam, si nihilominus, eorum conditione inspecta, pauperes esse videantur. Amplius vero possidentibus dispensatio in forma pauperum non conceditur, sed sub altera forma *Ex honestis*, quae tamen in facultatibus concessis minime comprehenditur. »*

335. Neminem latet ab aetate Benedicti XIV temporum circumstantias adeo mutatas esse et nominatim pecuniam tantum valoris perdidisse, ut summa quae an. 1734 paupertatem vel quasi-paupertatem constituebat, nostris diebus summae longe majori aequivaleat. Hinc in nonnullis locis consuetudo introducta est qua summa, constituens paupertatem vel quasi-paupertatem, elevata fuit; et Sancta Sedes, postulantibus episcopis, has consuetudines approbare dignata est. Ita episcopus Limovicensis in Gallia exposuit in sua dioecesi a longo tempore esse consuetudinem ut pauperes haberentur qui solas possiderent libellas 13000 in capitali, et petebat ut hac consuetudo rata haberetur. *Ex audientia* SS.^{mi} responsio affirmativa data fuit. Pariter episcopi Siciliae an 1880 expostularunt a S. C. C. ut servari liceret consuetudinem considerandi tamquam pauperes qui redditus haberent non excedentes libellas annuas 306, quae capitali respondent 6120 libellarum; et S. C., re diligenter

1. 21 libellae.

discussa, die 20 *Martii* 1880, reposuit : « Attentis peculiaribus circumstantiis, pro gratia ad effectum servandi consuetudinem, facto verbo cum SS.^{mo} ». Episcopi duplicem indicabant rationem, nempe tum mutationis circumstantiarum et depretiationis pecuniae de qua supra, tum periculi matrimonii civilis ad evitandam compositionem (1).

336. E contrario, in *Annotationibus*, in fine *Formularum*, etc., legitur : « *Qui pauperes existunt*, idest ambo. *Qui pauperes*, quorum nempe possessio nunc temporis non superat 1500 libellas; *quasi-pauperes*, quorum possessio non superat 2000 libellas. Ex speciali gratia, Ordinariis Siciliae concessa, pauperes pro Sicilia censentur qui annum redditum possident non majorem 306 libellarum, quae capitali respondent 6120 libellarum. » Gemina prorsus habet *Praxis*, n. 23, 206, addens suppressam esse quamlibet distinctionem inter varias regiones. Haec, ut patet, minime cohaerent regulae benedictinae (n. 334) et gratuita videntur. Sane haec immutatio regulae benedictinae inducta non est positivo Romani Pontificis decreto, quia nullum hujusmodi decretum citatur et nemo unquam illius meminit. Praeterea hoc decretum communicari absque dubio debuisset S. Poenitentiariae, quia, reducens summam, auxisset eo ipso competentiam Datariae Apostolicae et minuisset competentiam S. Poenitentiariae; atqui nullum hujusmodi decretum S. Poenitentiariae communicatum fuit. Nam proposito dubio : « Episcopus N. N. postulat num normae recentere publicatae circa praxim Datariae Apostolicae in concedendis dispensationibus matrimonialibus et nominatim illae quae determinant paupertatem et quasi-paupertatem dispensandorum, habeant applicationem et vim etiam pro Poenitentiaria Apostolica, cui reservata est facultas dispensandi cum pauperibus et quasi-pauperibus, recognitis a propriis episcopis »; S. Poenitentiaria reposuit, die 23 *Julii* 1902 : « In praxi S. Poenitentiariae nihil esse immutatum. » Pariter haec immutatio regulae bene-

1. Nonnulli auctores tradunt Datariam Apostolicam, an. 1841, declarasse pauperes esse qui non possident bona ultra summam 5000 libellarum; quasi-pauperes ultra summam 10000 libellarum; sed haec declaratio apocrypha est.

dictinae inducta non est ex consuetudine legitimae praescripta Datariae Apostolicae; nam hujus consuetudinis nemo unquam mentionem fecit, et praeterea, si existeret, non videtur rationabilis, sive quia diminutio summae videretur contraria animarum bono in praesentibus circumstantiis (*n.* 335), sive quia confusionem et contradictionem ingereret circa competentiam Apostolicae Datariae et S. Poenitentiariae. Sane haec Datariae Apostolicae consuetudo certe nullam haberet vim pro S. Poenitentiaria; quo posito, supponamus, e. g., sponsos, in Italia habere summam 5000 libellarum; juxta Datariam Apostolicam sunt divites, cum quibus S. Poenitentiaria dispensare nequit, sed sola Dataria; juxta S. Poenitentiariam sunt quasi-pauperes, cum quibus Dataria Apostolica dispensare non potest, sed sola Poenitentiaria; et ita porro. Igitur quae tradunt *Annotationes* et *Praxis* hac in re seponenda sunt et regula benedictina servanda, donec Sancta Sedes aliud decreverit.

337. Ceterum summae quae paupertatem vel quasi-paupertatem constituunt, intelliguntur deducto aere alieno, et deductis expensis necessariis pro bonorum administratione et oneribus seu ordinariis seu extraordinariis solvendis (1). Et etsi Benedictus XIV loquatur tantum de capitali, aequitas postulat ut in determinatione fortunae non solum habeatur ratio capitalis, quod quis actu possidet, sed etiam emolumentorum, quae ex locupleti industria aut ex officio in dies acquirit, si nimirum ingentia illa sint, et necessariam sustentationem multum excedant, uti contingere potest in militiae ducibus, regiis ministris, advocatis, medicis... Etiam habenda est aliqua ratio fortunae, quam quis non in re, sed in spe habet, si nimirum illam jure expectet ex haereditate patris, avi, etc., qui nullam habent legitimam exhaeredationis causam; quae tamen a S. Poenitentiaria aestimari solet pro medietate. ◀ Verum numquam is, qui parentes divites habet, pauper intelligitur; nisi vel ipse paterna domo sine alimentis fuerit ejectus (*De Justis, n.* 106), vel illi ex lege cogi non possint (ceu penes nos) ad praestandam filiis legiti-

1. Giovine, *tom. II*, § 18, *n.* 8.

mam, dotem (Reiff., *n.* 301) »; D'Annibale, *p.* III, § 496, *not.* 12. Et non sufficit alterutrum oratorem pauperem esse, vel fere pauperem, sed uterque talis esse debet, ita ut simul computari debeant utriusque partis facultates (1); excepto tamen casu dispensationis in impedimento mixtae religionis, quo fortunae partis acatholicae nulla ratio habetur.

338. Porro de statu fortunae oratorum testari debet in instantia pro dispensatione, onerata ejusdem conscientia, Ordinarius domicilii, non originis (2): et si oratores bona etiam in loco originis habent, in dubio opus est ut vel Ordinarius domicilii ab Ordinario originis indicationem horum bonorum exquiscat, vel testes interrogentur, qui de illo fidem facere possint. Episcopus autem illum plerumque desumit ex attestatione parochi, qui, re sedulo perpensa, et interrogatis ipsis oratoribus, aliisque personis fide dignis, saltem approximative, Ordinario indicabit oratorum fortunam. Urbanus VIII (vel potius Alexander VII) praecepit hac super re interrogari quoque testes coram Vicario Generali, vel alio ad hoc ab Episcopo deputato, interrogatoriis ab ipsa Romana Curia jussu ejusdem Urbani VIII confectis, et ad omnes Ordinarios transmissis, quae sunt tenoris sequentis: « In primis testis moneatur de gravitate juramenti in hoc praesenti negotio ob illius importantiam et gravitatem. *Interrogetur* de nomine, cognomine, patria, aetate, exercitio, et habitatione. *Interrogetur*, an sit civis vel exterus: et quatenus sit exterus a quanto tempore sit in loco, in quo deponit. *Interrogetur*, an ad examen accesserit sponte vel requisitus. *Interrogetur*, an sibi pro hoc testimonio ferendo fuerit aliquid datum, promissum, remissum, vel oblatum a contrahere volentibus. *Interrogetur*, an cognoscat ipsos contrahere volentes et a quanto tempore. Si responderit negative, dimittatur; si responderit affirmative: *Interrogetur*, quid sponsus in omnibus suis bonis generis cujuscumque possideat, et ad quem valorem, et in causa scientiae. *Interrogetur*, quid si bona praedicta locarentur, annuatim ex illis percipere posset,

1. De Justis, *De disp. matr.*, lib. I, cap. VII, *n.* 2; Reiff., lib. IV, *App.*, *n.* 397; Giovine, *l. c.*, *n.* 9.

2. D'Annibale, *p.* III, § 497, *not.* 14.

et in causa scientiae. *Interrogetur*, an alibi alia bona habeat, ex quibus majores fructus percipere possit et in causa scientiae. *Interrogetur*, an esse possit quod sponsus alia bona possideat, ipso teste ignorante : si negaverit, det rationem suae negativae. *Interrogetur*, an sciat quam dotem habeat sponsa vel alia bona, et in quo dos consistat an in mobilibus, vel immobilibus. *Interrogetur*, quid dotem locando, percipere posset annuatim : et in causa scientiae. *Interrogetur*, quae onera tam sponsus quam sponsa habeant super bonis praedictis tam ordinaria quam extraordinaria, et in causa scientiae. *Interrogetur*, an sciat inter oratores aliquod parentelae vinculum intercedere, et quale. Si affirmet : moneatur delineare arborem, et dicere quas personas ex illa cognoverit, et quomodo ab aliis reputarentur. *Interrogetur*, an oratores orthodoxae fidei cultores existant, et in causa scientiae. *Interrogetur*, an ipsi testes in Paschate communicaverint. »

339. At in praxi fatendum est formalia haec testium interrogatoria in usu amplius, saltem ubique, non esse. Igitur Ordinarius, oratorum censum dignoscens sive ex privata scientia, sive ex parochi informatione, vel ex testium depositione, vel aliis modis usu receptis, dicet oratores esse miserabiles, aut pauperes, aut fere pauperes, aut divites, statum fortunae indicans : quod testimonium Ordinarius gratuito dare debet. In illis autem regionibus, in quibus vera componenda non solvitur, e. g., in Galliis, Ordinarius numquam testatur de oratorum censu, sed oratoribus dicit pro hac dispensatione, praeter alias expensas, offerendam esse Sanctae Sedi aliquam pecuniae summam viribus ipsorum proportionatam : deinde si oratores nullam summam offerunt, aut non excedentem taxas S. Poenitentiariae, Ordinarius instantiam mittit ad S. Poenitentiarium, dicens oratores nihil solvere posse, aut non nisi hanc summam offerre ; secus instantiam mittit ad Datariam, quae summam oblatam acceptat loco componendae.

340. Si oratores e pauperibus divites evaserunt post fulminationem dispensationis, patet dispensationem remanere validam seu impedimentum sublatum, advenientibus divitiis,

non restitui; nec sponsos aliquid Datariae Apostolicae debere. Quid vero si oratores, paupertatem falso simulantes, dispensationem obtinuerunt a S. Poenitentiaria vel (Hispani aut Lusitani) ab Apostolica Dataria, non soluta consueta componenda? Responsio eadem undequaque non est pro dispensationibus Datariae Apostolicae ac pro dispensationibus S. Poenitentiariae.

341. Certum est dispensationem a Dataria Apostolica concessam in forma pauperum valere (1), ex theoria generali de valore gratiae obreptitiae, quam habes *n.* 381, *nota* 2, cum paupertas non sit causa dispensationis, sed potius ratio qua dispensatio concessa est in forma pauperum et componenda remissa. Hinc S. C. C., die 9 *Sept.* 1679, validam dixit dispensationem in forma pauperum concessam, licet deinde compertum fuisset oratores pauperes revera non esse (2). Et proposito dubio num valeret matrimonium duorum qui se falso dixerant pauperes in casu, S. Poenitentiaria reposuit, die 1 *Dec.* 1852, apud Caillaud, *n.* 273 : « Juxta exposita matrimonium esse validum, sed oratores teneri solvere jura Datariae Apostolicae ». Et merito dicitur oratores teneri solvere jura Datariae Apostolicae; nam, tacita falsitate, Romanus Pontifex gratiam concessurus quidem fuisset, sed informis communi, et ideo remissio componendae etiam in casu bonae fidei non tenet, ex *cap.* 20, *De rescriptis*. Antiquitus clausula : *Dummodo pauperes et miserabiles existant*, quae rescripto inseri solebat, difficultatem faciebat; sed Dataria Apostolica hanc clausulam opportune immutavit (*n.* 399).

342. Quod spectat ad dispensationes S. Poenitentiariae, est specialis difficultas ex eo quod facultas dispensandi S. Poenitentiariae pro foro externo restricta est ad pauperes vel quasi pauperes. Revera nonnulli negant dispensationem in casu valere, quia potestas dispensandi pro foro externo S. Poenitentiariae datur tantum pro pauperibus (*n.* 332); delegatus autem, ultra limites mandati agens, nihil agit. Alii affirmant, quia manda-

1. D'Annibale, *p.* III, § 497; Scavini, *vol.* III, *n.* 1030; Santi, *b.* IV, *App.* *n.* 27; Reiff., *lib.* IV, *App.* *n.* 205, cum communi.

2. *Lib.* 30, *Decret.*, *pag.* 407.

tum Pontificis ita videtur esse conceptum, ut Major Poenitentiarius possit dispensare, quoties habetur authentica Ordinarii attestatio de paupertate oratorum, sive haec attestatio veritati conformis sit, sive difformis. Hanc salebrosam quaestionem ipsa S. Poenitentiaria dirimendam proposuit S. C. C., quae, die 26 Apr. 1873, reposuit : *dilata*. Rursus autem proposita sub dubio : « An validae sint matrimoniales dispensationes pro pauperibus a S. Poenitentiaria in foro externo concessae, quando paupertas falso allegata fuit in casu »; S. C. C., die 28 Junii 1873, edixit : *nihil innovandum*, idest servetur praxis vigens. Jam vero praxis S. Poenitentiariae, prouti in folio S. C. C. exponitur, haec est. Distinguuntur tria tempora : tempus praecedens dispensationem, tempus subsequens dispensationem et praecedens ejusdem executionem, tandem tempus subsequens executionem. In primo tempore, si S. Poenitentiaria certo cognoscit oratores non esse vere pauperes, vel quasi pauperes, vel de hoc dubitat, aut deest requisitum (n. 332) testimonium paupertatis vel quasi-paupertatis, negotium remittit ad Apostolicam Datariam quae informationes petit; vel, urgente necessitate, S. Poenitentiaria dispensationem concedit sub expressa conditione : *Dummodo oratores vere pauperes sint aut dici possint*; quo in casu nullitas dispensationis evidens est, si paupertas deficit. In altero tempore, S. Poenitentiaria, deprehendens oratores vere pauperes non esse, vel eosdem remittit ad Datariam pro sanatione defectus paupertatis, vel Major Poenitentiarius, si rerum adjuncta id suadeant, imploratis peculiaribus facultatibus in audientia SS.^{mi}, novam dispensationem concedit, numquam tamen in nova hac dispensatione concedenda utitur iis facultatibus, quibus cum pauperibus vel quasi pauperibus dispensare valet. Tandem in tertio tempore, S. Poenitentiaria, rescians oratores vere pauperes non fuisse, sanationem tribuit non quidem ex propriis facultatibus, sed rem ad SS.^{mi} audientiam in singulis casibus deferens. Haec praxis S. Poenitentiariae hoc consilio regitur, ut, nempe, in casibus particularibus qui proponuntur, aptetur remedium quod omnes anxietates et quaestiones removeat, et in tuto ponatur validitas dispensationis ac matrimonii, relicta canonistis et moralistis

quaestione de validitate dispensationis in casu (1). Cum igitur S. C. C. in relata responsione simpliciter probaverit stylum S. Poenitentiariae, dicendum est noluisse in puncto juris quaestionem dirimere et litem adhuc sub iudice esse (2). Proinde de rigore juris dispensatio semel concessa habenda est ut valida, et multo magis matrimonium; sed, si matrimonium est contrahendum, nec tempus urget, *juxta praxim recurrentum est pro convalidatione*, prout S. Poenitentiaria respondere solet. At oratores peccare paupertatem falso allegantes, et debere jura Datariae supplere, non est dubium.

343. S. Poenitentiaria gratias gratuito concedere solet, quod indicat verbum *gratis* rescripto appositum. At concedens pauperibus vel quasi-pauperibus dispensationes pro foro externo, imponit pro juribus Datariae Apostolicae modicas taxas, diversas pro diversis impedimentis, quas ad Datariam Apostolicam remittere debet. Oratoribus ex Gallia et Belgio, si pauperes sunt, nec aliquam summam sponte offerunt, dispensatio conceditur a S. Poenitentiaria sine ulla imposita taxa, sed cum clausula: *Erogata ab eis aliqua eleemosyna iudicio Ordinarii juxta eorum vires taxanda et applicanda* (n. 408); sed quasi-pauperes debent aliquam pecuniae summam offerre. Etiam pro aliis locis S. Poenitentiaria acceptat summas ab oratoribus oblatas minores taxa consuea, si Episcopus testatur oratores non posse ulterius aliquid persolvere, imo si testatur oratores adeo esse miserabiles, ut nihil prorsus solvere valeant, dispensatio gratuito conceditur. Praeterea si dispensationem petiisti, mediante agente ecclesiastico, remunerationem eidem debes, quae adnotatur in ipsomet rescripto et major exigi prohibetur. Haec remuneratio seu taxa nequit superare libellas tres, sed minor etiam adsignari potest pro variis casibus; imo pro dispensationibus quae gratis a S. Poenitentiaria conceduntur, agens ecclesiasticus nullam remunerationem percipit, nisi aliqua in ipso rescripto notetur. Tandem agenti ecclesiastico refici debent expensae postales. Quinam haec omnia sustinere debeat, vide n. 326.

1. Santi, *lib. IV, App. n. 31*; Avanzini, *Acta S. Sedis, vol. VII, pag. 429*.

2. Santi, *l. c.*; D'Annibale, *p. III, § 497*.

344. S. Poenitentiaria quando dispensat etiam pro foro externo in consanguinitatis et affinitatis gradu inaequali etiam ultra primum, solet dispensare in utroque gradu, secus ac Dataria (n. 328). Proinde in rescripto dispensationis S. Poenitentiariae nulla fit declaratio, quod distantia propinquioris non obsit. Quod si gradus propinquior ultra primum in instantia reticitus fuerat, S. Poenitentiaria dat *litteras declarationis* pro validitate obtentae dispensationis sive in matrimonio contracto sive in contrahendo. Formula pro matrimonio contrahendo haec est : *S. Poenitentiaria de speciali et expressa apostolica auctoritate Ordinario N. facultatem concedit declarandi validitati praefatae dispensationis obtentae super tertio, reticentiam proximioris gradus secundi non obstat, eandemque dispensationem licite ac libere exequendi*. Analoga est pro matrimonio contracto.

345. S. Poenitentiaria vacationes in anno non habet. Et licet ejusdem officium « diebus dominicis et festis de praecepto non pateat, tamen si urgeat alicujus dispensationis necessitas, officiales adiri possunt privatim in suis domibus, qui postulantium preces excipiunt, eosdemque dirigunt, ut, quatenus opus sit, pro opportunitate negotia expediantur »; Avanzini, *Acta S. Sedis, vol. I, App. VI*. Sede Apostolica vacante, omnes facultates S. Poenitentiariae pro foro externo, aequae ac Datariae, penitus conquiescunt, ex cit. Const. *Pastor bonus*, § 53 : e contrario, facultates pro foro interno permanent et extenduntur etiam ad casus exceptos. Ita enim statuit cit. Const. *Pastor bonus*, § 54 : « Volumus et decernimus ut Major Poenitentiarius, cujus facultas dicto tempore non expirat, sed tantummodo non habet exercitium extra Conclave, seu ejus officiales facere et expedire valeant quaecumque ad forum conscientiae pertinent ». Et § 52 : « Praeterea concedimus ut si quando aliquod gravius animae periculum imminet cui celeriter occurrendum videatur, re in Signatura diligenter examinata, et Majori quoque Poenitentiario, si in Conclavi degat, pro materiae gravitate consulto et approbante, dispensare aut dispensari mandare pro eodem foro conscientiae valeant super illis etiam, super quibus alias, vivente Pontifice, inhibita sit Majori Poenitentiario et Poenitentiariae

dispensandi facultas. Ita tamen ut oratores... ad novum Pontificem post ejus electionem similiter debeant recurrere, aliisque appositis clausulis pro casus natura necessariis et opportunis ».

346. Tandem corollarii loco videamus quid juris in casu, quo oratores duplici impedimento detineantur, altero publico, occulto altero. Nimirum prius obtineant dispensationem in publico a Dataria (vel etiam a S. Poenitentiaria, si pauperes vel quasi-pauperes sunt), nil dicentes in instantia de occulto impedimento : deinde pro occulto recurrant, relicto nomine, ad S. Poenitentiarium, notantes in instantia et aliud impedimentum publicum fuisse, a quo dispensatio obtenta fuit. S. Poenitentiaria dispensat in occulto, et simul potestate qua pollet, sanat dispensationem in publico concessam, quae fuerat nulla vitio subreptionis. Si autem quaeras, num oratores possint, e contrario, prius adire S. Poenitentiarium, ut supra, exponendo in instantia utrumque impedimentum, et deinde Datariam, respondemus DD. communiter affirmare (1), sed negare Giovine, *tom. II*, § 3, n. 11, quia dispensatio Datariae a S. Poenitentiaria revalidanda est, et ex cit. Const. *Pastor bonus*, § 41, ac praxi S. Poenitentiariae, quae, ut ait, numquam dispensat super occulto impedimento, antequam dispensatio super altero notorio a Dataria impetrata sit; et haec sententia consultissima videtur D'Annibale, *p. III*, § 490, n. 23. Sed sententia communis certa est in primis ex praxi S. Poenitentiariae; haec enim passim dispensat super occulto etiam ante dispensationem a Dataria obtentam super publico; proinde in facto errat Giovine. Praeterea si attendamus verba a S. Poenitentiaria adhibita in hac dispensatione, omnis evanescit difficultas. Nam S. Poenitentiaria concedit confessario facultatem « cum eadem oratrice, dummodo seu postquam super praefato publico impedimento legitimas dispensationis litteras obtinuerit ac dummodo recensitum in precibus impedimentum affinitatis ex copula illicita et nullitas litterarum dictae dispensationis, ex praemissis proveniens, occulta rema-

1. De Justis, *lib. I*, cap. IV, n. 106; Gutierrez, *cap. 124*, n. 23; Sanchez, *lib. VIII. disp. XXIII*, n. 7, qui affert quoque exemplum; Schmalz., *lib. IV*, tit. XVI, n. 178; *Praxis*, n. 18.

neant, aliudque eis canonicum non obstat impedimentum, ut, praemissis non obstantibus, matrimonium cum eodem ejus futuro sponso et uterque inter se, servata forma sacri Concilii Tridentini, ac tenore litterarum praefatae dispensationis, publice contrahere et in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, apostolica auctoritate misericorditer dispensandi, prolem suscipiendam exinde legitimam nunciando ». Jam vero si S. Poenitentiarum ita dispensat super occulto, ut partes, praemissis non obstantibus, matrimonium inire valeant, eo ipso evidenter sanat dispensationem a Dataria concessam super publico. Citata autem Const. *Pastor bonus* nil probat in contrarium.

2° — *De causis propter quas dispensationes matrimoniales a Romano Pontifice conceduntur.*

347. Cum impedimenta matrimonialia ab Ecclesia statuta sint generales leges, quae maxime in bonum ecclesiasticae et civilis societatis conferunt, sequitur non esse remittenda, nisi ex urgente, gravi et rationabili causa, juxta Conc. Trid. praeceptum *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat. (n. 321)* et pro omnibus legibus *sess. XXV, cap. XVIII, de ref.* Dispensatio concessa a Romano Pontifice sine causa quae, juxta prudens suum judicium, sit rationabilis, foret valida, sed illicita. Modo de his dispensationum matrimonialium causis fusius agendum est.

348. Causae dispensationum concedendarum olim nonnisi omnino graviore admitterentur, neque indiscriminatim pro omnibus; itemque omnino graviore erant constitutae poenitentiae pro incestu aliisque delictis. Deinde vero ob temporum immutatas conditiones sat temperatum est de antiquo rigore propter commune animarum bonum; si enim ob indicatam rationem ipsa antiqua impedimenta per Concilium Tridentinum restricta sunt, ut patebit ex dicendis, bene majori cum indulgentia eorum impedimentorum dispensationes a Romano Pontifice concedi possunt (1).

1. *Formulae, etc., Annotationes in fine, v. Causae dispensationum; Praxis, n. 6.*

349. In cit. *Formulis* ab initio enumerantur *causae canonicae ordinariae matrimonialium dispensationum sufficientes sive conjunctae plures sive solae et aliarum normae*, quae hodie in usu sunt. Aliae sunt honestae, quae nec delicti nec infamiae notam habent; aliae *famosae*, quae delicto vel infamiae oratorum innituntur. Dicuntur *canonicae*, quia ex stylo et consuetudine probata Curiae admitti generaliter solent pro dispensationibus matrimonialibus; *ordinariae*, quia hae plerumque allegantur et admittuntur, sed alias non excludunt, quae iudicio dispensantis sint sufficientes. Hinc expedit in instantia omnia exponere quae Summum Pontificem movere et impellere possunt ad dispensationem; nam si ea quae exponuntur nullam continent ordinariam canonicam causam, possunt nihilominus a Summo Pontifice acceptari; et tunc in rescripto Apostolicae Datariae solet regulariter dici: *Attentis rationabilibus causis Sanctitati Suae expositis et probatis* (1).

350. Licet vero omnes causae, enumeratae in citato elencho, sint canonicae, tamen non omnes sunt ejusdem gravitatis, nec omnes sufficiunt pro omnibus impedimentis, sed causae graviores pro gravioribus impedimentis, e. g., pro gradibus proximioribus, requiruntur. Antiqui theologi ac canonistae magno saepe scrupulo dispensationum causas examinant eorumque pondus perpendunt ut definiant an sint sufficientes causae pro gravioribus etiam impedimentis dispensandis. In praesenti gravitas quidem attenditur impedimenti et causae dispensationis, sed non ita stricte ut pondus ponderi aequivaleat, neque semper absolute causa in se perpenditur, sed ea etiam consideratur cum omnibus suis circumstantiis quae ab oratoribus in instantia exponuntur, quaeque illi in casu exposito pondus adjicere possunt. Praeterea quae insufficiens causa est, potest ex alia exposita convalidari, vel majori compositione, per modum poenae vel commutationis, sustentari. Generatim ut causa aliqua tamquam *rationalis* et *probata* admittatur, opus est ut, omnibus casus attentis circumstantiis, sit secundum aequitatem licita, secundum honestatem conveniens, secundum utilitatem

1. *Formulae*, l. c ; *Praxis*, n. 7.

expediens, v. g., puellae deformitas, infirmitas, aetas, etc.; adduci vero semper possunt variae oratorum qualitates, nempe quod sint nobiles, illustres, principales cives, etc., quia haec inserviunt ad dispensationem magis cohonestandam ejusque concessionem faciliorem reddendam (1). Demum si causae in instantia expositae non sunt sufficientes, preces a Dataria Apostolica oratoribus remittuntur cum responsione: *ex officio: non satis adsunt* (scilicet causae); et tunc ad dispensationem obtinendam vel aliae addendae sunt causae vel saltem compositio augenda (n. 325).

351. Ex dictis satis apparet causam dispensationis matrimonialis aliam esse *motivam*, aliam *impulsivam* tantum. Causa quae (sive una simplex cum vel sine circumstantiis, sive complexus plurium) movet seu determinat superiorem ad dispensandum, dici solet *motiva, finalis, principalis*. Causa vero quae impellit quidem superiorem ad dispensandum, sed sola non movet, appellatur *impulsiva* simpliciter. Quatenam causa sit *motiva* et quatenam *impulsiva* tantum, determinari debet *ex jure et stylo Curiae Romanae*, et diversum est pro diversis impedimentis. Nos heic exponimus causas canonicas dispensationum matrimonialium; deinde, de singulis impedimentis agentes, dicemus quatenam causa *motiva* sit pro illo impedimento, quatenam *impulsiva* tantum.

352. Licet causae in citato elencho et in *Formulis supplicationum* breviter indicentur, quia generali et universali quadam ratione proponi debent, possunt tamen ab oratoribus exponi cum omnibus suis adjunctis, prout in concreto sunt. Haec enim adjuncta, quando in oratorum honorem cedunt, in Bullis et in Brevibus latius extendi poterunt et majori exprimi possunt particularium factorum ac rerum expressione, ut in ipsa gratiae concessione dicitur. Idque semper fieri poterit, etiamsi insignia oratorum merita non afferantur ut causae sive *motivae* sive *impulsivae*, sed mere ad eorum honorem manifestentur (2). Quod si breviori compendio causa manifestetur, e. g., *angustia loci*,

1. *Formulae*, l. c.; *Praxis*, n. 6, 8, 72, 77.

2. *Praxis*, n. 76.

causa tunc talis intelligitur, qualis in usu est in Curia Romana quae dispensat (1).

353. His generaliter positis de dispensationum causis, modo, ut ad singulas exponendas descendamus, animadvertimus in citato elencho enumerari viginti octo. At vero ex una parte nonnullae principales quaedam causae sunt, ad quas aliae secundariae facile reducuntur; e. g., *spes conversionis compartis* complectitur etiam spem conversionis aliorum, civitatis, provinciae, regni; *turpis conversatio* continet quoque periculum turpis conversationis, etc. Ex alia autem parte causae in elencho enumeratae ad maiorem quamdam declarationem, possunt ad pauciores et generaliores reduci (2). Nos pro hac enumeratione sequimur instructionem S. C. de Prop. Fide *super dispensationibus matrimonialibus*, datam die 9. Maii 1877, in prima parte; quam heic referimus nonnullas animadversiones in notis addentes.

354. « Cum dispensatio sit juris communis relaxatio cum causae cognitione ab eo facta, qui habet potestatem, exploratum omnibus est dispensationes ab impedimentis matrimonialibus non esse indulgendas, nisi legitima et gravis causa interveniat. Quinimo facile quisque intelligit tanto graviorem causam requiri, quanto gravius est impedimentum, quod nuptiis celebrandis opponitur. Verum haud raro ad Sanctam Sedem perveniunt supplices litterae pro impetranda aliqua huiusmodi dispensatione, quae nulla canonica ratione fuleitur. Accidit etiam quandoque, ut in huiusmodi supplicationibus ea omittantur, quae necessario exprimi debent, ne dispensatio nullitatis vitio laboret. Idcirco opportunum visum est in praesenti instructione paucis perstringere praecipuas illas causas, quae ad matrimoniales dispensationes obtinendas juxta canonicas sanctiones, et prudens ecclesiasticae provisionis arbitrium pro sufficientibus haberi consueverunt: deinde ea indicare, quae in ipsa dispensatione petenda exprimere oportet.

355. « Atque ut a causis dispensationum exordium duca-

1. *Praxis*, n. 2.

2. *Praxis*, n. 74, 75.

tur, operae pretium erit in primis animadvertere unam aliquando causam seorsim acceptam insufficientem esse, sed alteri adjunctam sufficientem existimari; nam quae non prosunt singula, multa juvant, *arg. l. 5 C. De probat.* Hujusmodi autem causae sunt quae sequuntur:

356. « 1° Angustia loci sive absoluta sive relativa (ratione tantum oratricis), cum scilicet in loco originis vel etiam domicilii cognatio foeminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem; patriam vero deserere sit ei durum (1).

1. Angustia loci absoluta est cum focorum numerus in eo non excedit tercentum, idest incolae non sint ultra mille et quingentos, ut declaravit Dataria Apostolica, die 30 *Aug.* 1847, sepositis infidelibus, haereticis, schismaticis, non autem impiis et incredulis, ut nonnulli volunt. Relativa est, praeter indicatum casum, cum oratrix nobilis est et in loco virum paris conditionis non invenit. In *loco originis vel etiam domicilii* et a fortiori si in utroque; quo in casu dicitur *angustia locorum*. Quid si angustus est locus *quasi-domicilii*? Non sufficit, si oratrix alibi habet domicilium in quo habitat; sed si alibi non habet domicilium, vel habet domicilium, sed in eo non habitat, sufficere potest: exprimatur igitur in instantia haec angustia *quasi-domicilii*, facta domicilii mentione. Pariter nec sufficit angustia domicilii, si Oratrix habet duo domicilia et unum tantum angustum est. Locus autem heic intelligitur non parochia vel urbs, sed pagus, oppidum, terra, suburbium quod pars inhabitat. « Nec officit quod locus angustus parum ab alio dissitus existat, dummodo ista duo loca sint inter se distincta, ac diversam propriamque denominationem habeant. Aliqua autem distantia requiritur in suburbiis, quae, quamvis civitatis partem constituent, nihilominus angustia in ipsis admittitur, cum per milliare (1500 *metr.* circiter), aut paulo minus a civitate distant. Ita sentiunt Pyrrhus Corradus, *Praxis disp. apost., lib. VII, cap. V*; De Justis, *De disp. matr., lib. III, cap. II*. Hujusmodi autem doctrinae examussim consonat hujus Datariae Apostolicae praxis. Haec reposuit Apostolica Dataria, interrogata in a S. C. C. in *Valven. Dubia circa dispensationes matrimoniales quoad angustiam loci*, discussa *per summaria precum*, die 8 *Mart.* 1884, dum S. Poenitentiaria, pariter interrogata, reposuit ex actis S. Poenitentiariae constitui non posse regulam generalem et certam ad determinandam loci *angustiam*. Hinc in cit. *Valvensi*, cum parvum oppidum *Rocca Calascio* dioecesis Valvensis a populo oppido *Calascio* distet 800 *metr.* circiter, dirutis viis, ita ut iter unius horae cum dimidio sit necessarium; proposito dubio: « Quando ambo sponsi incolunt Roccam Calasii, pro obtinenda matrimoniali dispensatione potestne afferri pro causa *angustia loci*, quamvis Rocca Calasii non distet a Calasio mille passus»; S. C. C. reposuit: « Juxta exposita affirmative ». Si in loco ampliori oratrix hanc angustiam patiatur, id exprimatur in instantia, et dispensatio ob alias causas

357. « 2° *Aetas foeminae superadulta*, si scilicet XXIV aetatis annum jam egressa, haecenus virum paris conditionis cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa haud suffragatur viduae, quae ad alias nuptias convolare cupiat (1). »

dabitur, non autem ob loci angustiam. *Virum paris conditionis*, idest aequalem aetate, genere, opibus, ingenio, principiis religiosis, acceptum mulieri et parentibus (De Justis, *l. c.*, n. 30), bonae famae (Sanchez, *lib. IV, disp. XXVI, n. 23*) et valetudinis, qui non habet filios ex praecedenti matrimonio (De Justis, *l. c.*), etc. *Invenire nequeat*, idest nemo paris conditionis eam nubilem per plures annos petat in uxorem (De Justis, *l. c.*, n. 25, alique). Id autem moraliter accipiendum est : hinc si adessent duo vel tres (*Acta S. Sedis, vol. IX, pag. 574*) paris conditionis, qui eam vellent in uxorem, adhuc angustia loci verificaretur, quia non expedit libertatem matrimonii adeo coarctari. Ex his apparet requiri ut oratrix sit honestae familiae, secus virum paris conditionis semper habebit : *honestae* autem familia ea dicitur, quae artes viliores, aut mechanicas non exercet (De Justis, *l. c.*, n. 134). Licet oratrix prius virum vel viros paris conditionis eam in uxorem petentes recusaverit, si modo nullum invenire potest, adhuc causa verificatur, juxta Caillaud, n. 22, post Corradum, et Compans. Quid si recusavit praecise ad dispensationem postea obtinendam, et id in instantia expressum non est? AA. tacent, sed ex analogia cum his quae n. 387 dicimus de similibus casibus, concludendum dispensationem non esse subreptitiam. Nec necesse est ut oratrix virum quaerat, sed sufficit ut vir paris conditionis non adsit, aut oratricem in uxorem non petat. Angustia loci minus gravis causa est; gravior angustia locorum; adhuc gravior, si extra locum oratrix nubere nequit absque speciali difficultate, e. g., quia dos non sufficeret, vel in loco heterodoxorum habitare deberet, etc. Hinc haec causa sive simul cum aliis causis sive ex praedictis aucta adjunctis sufficit etiam pro propinquioribus cognationis gradibus. Licet locus angustus non sit, tamen angustiae loci accensetur difficultas pro oratrice virum inveniendi, e. g., quia ob pestem, bellum, servitium militare, emigrationem pauciores in loco viri sunt. Haec causa plerumque non valet pro viro qui sine incommodo et facile foeminam extraneam sumere potest, sed non est impossibile ut etiam pro viro verificetur, si, e. g., pagus spatio plurium dierum distet ab aliis, aut talis sit ut extraneae foeminae ipsum adire nolint (Rosset, n. 2571).

1. XXIV aetatis annum jam egressa de momento ad momentum. *Haecenus virum paris conditionis cui nubere possit non invenit*, juxta ea quae diximus in nota praecedenti. Si invenit et recusavit, Corradus, *lib. VII, cap. II, n. 93*, negat causam verificari; affirmant probabilius De Justis, *lib. III, cap. VIII, n. 30 sequ.*; Giovine, *tom. II, § 91, n. 6*; *Praxis, n. 96*. Haec firmantur ex responsione S. Penitentiariae data die 3 Apr. 1902; nam interrogata : « An in verificatione causae supra memoratae sciscitari etiam et probari oporteat mulierem superadulam usque ad illam aetatem virum paris conditionis cui nubere possit, non invenisse et hoc ad dispensationis validitatem »; respondit : « Satis esse quod certo constet de aetate superadulta ». Quid

358. « 3° *Deficientia aut incompetentia dotis*, si nempe foemina non habeat actu tantam dotem, ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere, aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit (1).

si recusavit ad dispensationem obtinendam, quod in instantia tacitum fuit? Giovine, *l. c.*, citans Corradum, docet dispensationem esse subreptitiam; sed ex analogia cum his quae cit. n. 387 exponuntur, haec sententia, saltem in actuali Sedis Apostolicae disciplina, sepouenda est. Ceterum non inspicitur in hac causa an locus excedat CCC focos, idest mille et quingentos incolas, ut expresse declaravit Pius V, illius restrictionis auctor pro causa angustiae loci. Haec causa gravis est ne foemina innupta remaneat, maxime cum periculo peccandi aut cogatur nubere viro disparis conditionis. Gravior autem evadit ex crescente foeminae aetate et variis locorum ac personarum adjunctis. Si mulier annum XXIV egressa non est, haec causa adduci nequit, sed est causa sufficiens imo gravis dispensationis, si puella patre orbatâ est, gravior si matre, adhuc gravior si matre et patre. Tandem si de vidua agitur, quo junior, eo majus incontinentiae periculum, quod est causa gravis dispensationis, et gravior, si additur *bonum prolis* (n. 360 in nota). In S. Poenitentiaria admittitur etiam *aetos florens* (25 an.), *aetos junior* (30 an.) aut aetas provector, si periculum est incontinentiae. Circumstantia viduitatis exprimenda est.

1. *Si nempe foemina non habeat actu tantam dotem...* Proinde non obest si dotem habitura sit post mortem parentum, si ii nolint, aut nequeant modo dotare, quin in egestatem decident. (Sanchez, *lib. VIII, disp. XIX, n. 23*; Pontius, *lib. VIII, cap. XXI, n. 23*; D'Annibale, *p. III, § 488, not. 4*), imo etsi sit certa spes, quod aliquis velit eam dotare, e. g. frater, si oratrix nullum jus habeat ad eum cogendum (Corradus, *l. c., n. 24*; De Justis, *lib. III, cap. III, n. 43*). Idem juris est si puella dotem renuntiavit ad alium finem etiam inhonestum quam ad dispensationem obtinendam (Sanchez, *l. c., n. 26*; Pontius, *l. c.*; D'Annibale, *l. c.*; Feije, *n. 637*; De Justis, *l. c., n. 60*). Quod si renuntiavit praecise ad dispensationem obtinendam, et haec circumstantia tacita est in instantia, repete quae mox diximus. *Extraneo aequalis conditionis...*; fieri autem etiam potest, quod dos sit sufficiens, spectata familia oratrix, sed consideratis hujus qualitibus, e. g., quod sit deformis, rixosa, diffamata, revera sit insufficiens (Feije, *n. 636*). Haec igitur causa pluribus modis potest existere, qui dicuntur: *propter insufficientiam dotis*, quando, hoc non obstante, orator mulierem in uxorem ducere paratus est; *propter dotem cum augmento*, quando orator vel alius dotem insufficientem augere paratus est; *pro indotata* quando orator paratus est mulierem indotatam ducere, aut ex integro dotare. Formula est diversa pro diversis modis. Petita dispensatione ob defectum dotis, si tum instantia tum rescriptum tacet de praevia dotis constitutione,

359. « 4° *Lites super successione bonorum jam exortae vel earundem grave aut imminens periculum.* Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem hujusmodi in se suscipiat, propriisque expensis prosequatur, praeter illum qui ipsam in uxorem ducere cupit, dispensatio concedi solet: interest enim reipublicae, ut lites extinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scilicet *dos litibus involuta*, cum nimirum mulier alio est destituta viro, cujus ope bona sua recuperare valeat. Verum hujusmodi causa nonnisi pro remotioribus gradibus sufficit (1).

360. « 5° *Paupertas viduae*, quae numerosa prole sit onerata, et vir eam alere polliceatur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa quod junior sit, atque in periculo incontinentiae versetur (2).

361. « 6° *Bonum pacis*, quo nomine veniunt nedum foedera inter regna et Principes, sed etiam extinctio gravium inimicitiarum, rixarum et odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad extinguendas graves inimicitias, quae inter contrahentium consanguineos vel affines ortae sunt, quaeque matrimonii

haec nullatenus est de substantia dispensationis. Si instantia de eadem tacet, sed rescriptum habet clausulam: *postquam dicta oratrix ex integro dotata fuerit*, praevia dotis constitutio est de substantia dispensationis. Item si instantia de eadem loquitur et rescriptum clausulam non habet. Quod si, e contrario, instantia de eadem loquitur et rescriptum clausulam habet, *Praxis. n. 90*, docet hanc clausulam continere meram monitionem et praeviam dotis constitutionem non esse de substantia; quod repetit de aliis quoque dispensationum causis. Doctrina difficilis.

1. E contrario, in *Praxi, n. 93*: « Causa haec gravior est, quia est tum ad succurrendum mulieri, ne dote destituatur, tum ad peccata et scandala plura quae ex litibus exoriri solent impedienda. Quare quoad hanc causam verificandum ab exequutore est utrum vere orator sit adeo oratrici necessarius, sit peritus, sit aliunde sat potens ad succurrendum mulieri, quae, non inito matrimonio, valde utili destitueretur praesidio. »

2. In utroque casu causa gravis est et gravior ex circumstantiis fieri potest. Si adsunt filii (etiam unus tantum sufficit) aliquando apponitur clausula: *et postquam dictus orator idonee caverit se dictis filiis, vel: dictis filiis et mulieri alimenta praestitutum.* Qualis cautio idonea sit, remittitur prudenti executoris arbitrio et iudicio. Rursus haec clausula continet simplicem monitionem, ut supra; et causa dicitur etiam *pro bono prolis*.

celebratione omnino componerentur, vel quando inter contrahentium consanguineos et affines inimicitiae graves viguerint, et licet pax inter ipsos inita jam sit, celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis confirmationem maxime conducere(1).

362. « 7° *Nimia, suspecta, periculosa familiaritas*, nec non *cohabitatio* sub eodem tecto, quae facile impediri non possit.

363. « 8° *Copula* cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante praehabita, et *praegnantia*, ideoque *legitimatio prolis*, ut nempe consulatur bono prolis ipsius, et honori mulieris, quae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebeis dari solet dispensatio, dummodo copula patrata non fuerit sub spe facilioris dispensationis; quae circumstantia in supplicatione foret exprimenda (2).

364. « 9° *Infamia mulieris* ex suspitione orta quod illa, suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa, cum, nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata vel innupta remaneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur.

365. « 10° *Revalidatio matrimonii*, quod, bona fide et pu-

1. Haec causa gravis est et gravior reddi potest ex qualitate oratorum. Appellatur etiam *propter inimicitias*, si graves inimicitiae ortae jam sunt, et de praesenti vigent aliunde quam ex causa matrimonii, et per matrimonium sedandae; vel *pro confirmatione pacis*, si pax restituta jam est, confirmanda per matrimonium. His accedit causa *propter lites*, seu *extinctio magnae litis*, quae jam exorta est sive inter oratores sive inter eorum consanguineos aut affines, antequam de matrimonio tractaretur, non studiose ad hunc finem quaesita, nondum composita et per matrimonium componenda. Etiam *periculum* magnae litis vel inimicitarum potest esse causa plus minusve gravis dispensationis. Si addita in rescripto clausula: *facta prius litium hujusmodi hinc inde cessione seu compositione*, repete quae diximus in nota ad n. 358.

2. Cf. *Annotationes* in fine *Formularum*, v. *Dicta Oratrix*. Haec causa dici quoque solet *infamia cum copula*, et *ob scandala vitanda*. Copula debet esse notoria, aut proxime divulganda. (Corradus, *lib. VII, cap. III, n. 1 sequ.*; De Justis, *lib. I, cap. VII, n. 18 sequ.* et *lib. III, XVII, n. 1 sequ.*; Reiff., *lib. IV, App. n. 94, 330 sequ.*; Feije, n. 677.) *Dummodo copula*... Haec restrictio amplius vera non est post decretum S. C. S. Officii diei 25 Junii 1885 (n. 388 in nota). Etiam periculum copulae potest esse dispensationis causa plus minusve gravis.

blice, servata Tridentini forma, contractum est: quia ejus dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo, et gravi damno praesertim foeminae, *cap. 7, De consanguin.* At si mala fide sponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat. (1).*

366. « 11° *Periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro celebrandi.* Quando periculum adest, quod volentes matrimonium in aliquo etiam ex majoribus gradibus contrahere ex denegatione dispensationis ad ministrum acatholicum accedant pro nuptiis celebrandis, sprete Ecclesiae auctoritate, justa invenitur dispensandi causa; quia adest non modo gravissimum fidelium scandalum, sed etiam timor perversionis et defectionis a fide taliter agentium et matrimonii impedimenta contemnentium, maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur. Id docuit haec S. C. in instructione, die 17 Apr. 1820, ad Archiep. Quebecensem data. Pariter cum Vicarius Apost. Bosniae postulasset, utrum dispensationem elargiri posset iis catholicis, qui nullum aliud praetextum, quam vesanum amorem, et simul praevideatur, dispensatione denegata, eos coram iudice infideli conjugium fore inituros, S. C. S. Officii, *in fer. IV, 14 Aug. 1822*, decrevit: *Respondendum oratori, quod in exposito casu utatur facultatibus sibi in formula II commissis, prout in Domino expedire judicaverit.* Tantundem dicendum de periculo, quod pars catholica cum acatholico matrimonium celebrare audeat.

367. « 12° *Periculum incestuosi concubinatus.* Ex superius memorata instructione *an. 1822*, elucet dispensationis remedium, ne quis in concubinato insordescat cum publico scandalo atque evidenti aeternae salutis discrimine, adhibendum esse (2).

1. Hodie, attentis temporum circumstantiis, praesertim prole jam nata et matrimonio civiliter contracto, datur dispensatio etiam in casu malae fidei utriusque partis, ut infra melius dicemus. Si una tantum pars malae fidei fuit, dispensatio et praeterlapsis temporibus concedebatur. Haec causa gravis est, maxime si matrimonium initum fuit coram ministro acatholico aut est mixtum, quia tunc est ratio tum scandali reparandi tum evitandi periculi defectionis a fide partis catholicae. (*Praxis, n. 118, 119.*)

2. In genere periculum concubinatus aut etiam nimiae familiaritatis adduci potest ut causa dispensationis.

368. « 13° *Periculum matrimonii civilis*. Ex dictis consequitur probabile periculum, quod illi qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat civile, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam.

369. « 14° *Remotio gravium scandalorum* (1).

370. « 15° *Cessatio publici concubinitus* (2).

371. « 16° *Excellentia meritorum*, cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione, aut liberalitate erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute aliove modo de religione sit optime meritus (3).

« Hae sunt communiores potioresque causae quae ad matrimoniales dispensationes impetrandas adduci solent; de quibus agunt theologi et sacrorum canonum interpretes. Inter ceteros consulendi Pyrrhus Corradus, *Praxis disp. apost.*, lib. VII et VIII, ac Vincentius De Justis, *De disp. matr.*, lib. III ». Huc usque S. C. de Prop. Fide.

372. Apostolica Dataria aliquando dispensationem concedit quoque *ex certis rationabilibus causis*, scilicet a) ob copiosorem compositionem (n. 323) in gradibus aliquantulum remotis. Haec causa justa et gravis est, sive quia copiosior illa compositio ad sumptus publicos convertitur, quod valde confert communi bono, sive quia dispensatio tunc cum commutatione

1. Cf. *Annotationes, etc.*, v. *Graviaque*.

2. E. g., inito matrimonio civili, etsi forte copula nondum intercesserit. Quid si initum fuit ad dispensationem obtinendam, quae intentio tacita fuit in instantia? S. Poenitentiaria die 18 Apr. 1831, apud Caillaud n. 45, reposuit hanc intensionem non esse necessario exprimendam in instantia: « nam illa intentio oratorum, licet mala, non tamen irritat dispensationem, et ideo debent oratores quidem peccatum confiteri, si reapse mala fide hoc fecerunt, non est tamen necessarium eandem inquirere, quod attinet ad forum externum ».

3. Cum haec merita erga religionem varia esse possint, patet causam hanc esse posse gravissimam, graviolem, gravem; imo quae simpliciter gravis est, gravior evadere potest ex circumstantiis, e. g., si oratores sint in heterodoxorum loco et propriis expensis ecclesiam aedificaverint, etc. Etiam simplex *familiarum honestas*, id est morum probitas et sanctum vitae institutum, potest esse causa sufficiens pro obtinenda dispensatione, imo et sola *oratorum honestas*, si nempe oratores, praesertim vir, morum fideique tenaces sint, Dei et Ecclesiae leges fideliter observantes, et integra bona existimatione gaudentes. Longe gravior causa est religio catholica conservanda oratorum vel

datur; et convalidari haec causa potest ex oratorum qualitate, veluti si sint simpliciter nobiles, illustres, principales cives; b) ob causam boni publici, Pontificis animum moventem, in gradibus remotioribus. Publico enim bono expedit in praesenti faciliora reddere matrimonia; quare dispensationes nunc conceduntur in tertio et quarto gradibus sola expositione quod oratores, valde se mutuo diligentes, firmum jam efformaverint propositum matrimonii inter se ineundi. Hujusmodi *certae rationabiles causae* ab executore verificandae non sunt, ut patet. Cum vero S. Poenitentiaria non admittat pro foro externo *causam sine causa*, ut haec causa dicitur, hinc si oratores pauperes dispensationem postulant *ex certis rationabilibus causis*, quin ullam singillatim expresserint, S. Poenitentiaria eos invitare solet, ut causas exprimant. Demum quandoque in supplicatione nulla exprimitur causa; et gratia petitur et datur; *ex certis specialibus rationabilibus causis animum eorum (oratorum) moventibus et Sanctitati Vestrae expositis*; scilicet ob copulam vel alios actus inhonestos, quos oratores in suis precibus Pontifici exposuerunt, sed, attenta oratorum qualitate, non expedit in publico documento explicare. Talis dispensatio regulariter non datur nisi principibus, magnatibus, aliisque personis insignis nobilitatis, ad instantiam Principis, Cardinalis, Episcopi; sed,

familiarum, vel si rationalis et bene fundata adsit spes conversionis oratoris, vel oratricis, vel aliorum plurium, attenta oratorum qualitate (*Praxis*, n. 110 *sequ.*). Pariter potest esse causa gravis imo ex adjunctis gravissima *illustris familiae conservatio*. « *Simplici... nobilitate* asserta (in instantia), sufficit verificare oratores nobiliter vivere; si dicatur quod oratores sint *de nobili genere* procreati, patris et matris nobilitas verificanda est; si vero dicatur quod oratores sint *illustres* vel *de illustri genere*, hoc de illis intelligitur qui propria splendent vel progenitorum sanctitate, doctrina, jurisdictione et imperio, uti sunt nunc qui ministri Status appellantur, etc., et olim erant Capitanei, Duces, Comites, etc. Et hoc est ab executore verificandum. Si tandem dicatur eos esse *ex principioribus populi* seu *principales cives*, sufficit verificare eos esse viros potentes vel saltem valde divites ». Ita *Praxis* n. 103; at liceat animadvertere etiam hodie *Duces, Comites, Marchiones* et etiam *Capitaneos* inter illustres merito computari. A fortiori oratores, regia pollentes dignitate, nobiles et illustres sunt. Tandem etiam *conservatio divitis familiae* seu *conservatio bonorum in divite familia* potest esse canonica dispensationis causa (*Praxis*, n. 104).

extraordinaria accedente ratione, etiam aliis personis dari potest. In hac dispensatione sola allegata personarum qualitas ab executore verificanda est, si de primis agitur (1); extraordinaria accedens ratio, si de aliis.

373. Praeter causas superius expositas non raro et propter alias dispensatio conceditur, ut diximus *n.* 349, e. g., si parentes matrimonium valde desiderant; si inter oratores est specialis conditionis aequalitas; si matrimonium particularem exhibet utilitatem, e. g., quia vir liber est a servitio militari; si sponsi, nescientes impedimentum, omnia ad nuptias paraverunt; si magno amore, intuitu matrimonii, se invicem prosequuti sunt, etc. Praeterea S. Poenitentiaria faciliior est, si orator est Romae praesens et sacramentalem confessionem peregit, quo in casu ipsi remittitur medietas taxae pro foro externo, et si in hebdomada sancta est Romae praesens et exhibet schedulam confessionis et communionis, integra taxa condonatur. Huc usque de causis dispensationum matrimonialium.

3°. — De instantia ad dispensationem a Romano Pontifice obtinendam, et praesertim de iis quae in eadem exprimi debent.

374. In primis preces oretenus factae de rigore juris sufficerent: sed in praxi scriptae tantum in Romana Curia admittuntur.

375. Profecto magis naturale esset illos ipsos qui dispensationem desiderant, preces conscribere. Sed quia fideles, in his rebus ignorantes, plerumque eas redigere non valerent, receptum est, ut illorum ministerio utantur qui eorum animarum curam habent, quales sunt confessarius, parochus, Ordinarius.

376. *Confessarius* unius partis, plerumque partis impeditae, scribit preces ad impetrandam dispensationem pro foro interno tantum, easque directe mittit ad S. Poenitentiariam, mediante vel praetermisso a gente. Saepius, ad confessionis secretum cautius servandum, non expedit preces mittere ad Ordinarium et, mediante Ordinario, ad S. Poenitentiariam; sed id pendet ex circumstantiis. Abs re non erit hic referre monitum a S. Poe-

nitentiaria interdum transmissum : « Quamvis praxis et prudentia doceant casus occultos, ad forum conscientiae pertinentes, S. Poenitentiariae, literis obsignatis ad E.^{mum} D. Card. Poenitentiarium Majorem missis ac nominibus reticitis, esse proponendos, tamen aliqui sive ex confessariis sive ex animarum pastoribus ab hujusmodi praxi declinantes, casus ipsos literis apertis ac per procuratores etiam laicos non solum exponere, sed et iisdem procuratoribus illos narrare ad hoc ut super ipsis supplices conficiant libellos S. Poenitentiariae exhibendos, interdum non abhorrent. Quod quidem quantum dedecet et quantum praeseferat scandali, nemo est qui non videt. Quare S. Poenitentiaria hanc omnino reprobendam agendi rationem e medio tollere cupiens, omnes et singulos confessarios et animarum pastores graviter monet, ut a praedicto recurrenti modo prorsus abstineant. Ceterum si opera alicujus procuratoris in alma Urbe uti velint, literas obsignatas praeclaudato Card. Poenitentiario Majori tradendas, suppressis nominibus, ad ipsum procuratorem transmittere quidem poterunt ; ast memoratos casus S. Poenitentiariae proponendos numquam et nullimode narrare seu manifestare audeant » (1).

377. *Parochus* scribit preces ad dispensationem impetrandam pro foro externo ; parochus, inquam, proprius oratricis, quippe qui dispensationis causas, quae fere omnes se habent ex parte illius, melius cognoscere valeat, sed id non requiritur ad subsequentis dispensationis validitatem. Quod si partes sint mixtae religionis, vel una tantum impedimento detineatur, solus parochus partis catholicae vel impeditae preces expedire poterit. Et si idem sacerdos est parochus et confessarius, ac duplex impedimentum occultum et publicum simul concurrit, ipse debet duplices conscribere preces, alias pro occulto, uti confessarius, pro publico alias, uti parochus. Brillaud, *n.* 188, monet parochum, preces redacturum, debere, praeter oratores eorumque parentes, alias quoque personas fide dignas prudenter interrogare, quae oratores eorumque familias dignoscunt. Parochus scriptas preces mittit ad Ordinarium,

1. *Acta S. Sedis*, vol. VIII, pag. 208.

qui, una cum literis testimonialibus, eas Romam transmittit.

378. At vero non raro vel parochus exponit tantum Ordinario rerum statum, vel ipsi oratores Ordinarium adeunt cum testimonialibus parochi literis; et tunc Ordinarius ipse vel preces vel saltem rerum statum cum testimonialibus literis exponit et Romam mittit. Ceterum certissimum est rescriptum dispensationis posse peti et obtineri etiam a tertia persona sine ullo mandato, insciis et quoque invitis nupturientibus, dummodo tamen ipsi dispensationem ante fulminationem acceptent, de qua re postea (4). At ut preces a Dataria recipiantur, ab Ordinario commendandae sunt; imo Gregorius XVI in epistola diei 22 *Nov.* 1836 praecepit ut in impedimento primi et secundi consanguinitatis aut primi affinitatis, Episcopi, Vicarii Capit., Vicarii Apost., Abbates Ordinarii, literis manu propria exaratis, si possunt, rationes in quolibet casu explicent; et pro impedimento primi tangentis secundum consanguinitatis gradum, Dataria litteris ad Ordinarios datis, die 19 *Junii* 1893, rursum onerat eorum conscientiam « ut sedulo invigilent ne Sanctae Sedis precantes accedant, nisi verae causae canonicae jure commendent, et litteris manu propria exaratis, rationes in quolibet casu explicent, nec non circumstantias quibus pulent gratiam esse concedendam ». S. Poenitentiarium, absque Ordinarii testimonio paupertatis vel quasi-paupertatis, non posse dispensare in foro externo, vide *n.* 332.

379. Si agitur de dispensatione obtinenda ab Apostolica Dataria, oratorum preces mittuntur ad aliquem ex Expedito-ribus Apostolicis (*n.* 323). Ille latino idiomate conficit supplicationem inscriptam non Card. Pro-Datario, sed Pontifici qui dispensat, licet per organum Datariae: unde supplicatio seu instantia incipit illis verbis: *Beatissime Pater*. In ea conscribenda Expeditor Apostolicus uti potest quacumque demum formula; sed de facto illam conficiet, mutatis mutandis, secundum statutas Datariae formulas, typis impressas. Confectam instantiam exhibet officiali Datariae Apostolicae qui primum examinat num rite sit peracta et, ea sic prius probata, proce-

4. Sanchez, *lib.* VIII, disp. XVII.

ditur sine mora ad alias implendas formalitates pro concessione gratiae requisitas. Quare protinus obtinentur dispensationes; et, si aliquando mora in illis intercedat, extraneorum est negligentia qui in illis petendis saepe adhibentur, at numquam nec ullo modo officialium Datariae Apostolicae. Ac si adhuc citius dispensatio desideretur, tunc sufficit oratorum preces directe mittere ad *E.^{mum} Card. Pro-Datarium*, vel ad *Rev.^{um} Dominum Sub-Datarium*, vel simpliciter ad *Datariam Apostolicam, ad Quirinalem, Romanam*, dispensationis urgentiam indicando. Impletis formalitatibus, supplicatio ab *E.^{mo} Card. Pro-Datario* vel ab alio, ejus loco, subsignatur et ideo dicitur *in forma signandi* et ea est quae in *Formulis reformatis* habetur. Super hujusmodi supplicatione et rescripto deinde conficiuntur et expediuntur litterae apostolicae in forma *Brevis* vel in forma *Bullae*, nisi supplicatio expediatur *per simplicem signaturam* (n. 330) (1).

380. E contrario si agitur de dispensatione impetranda a S. Poenitentiaria, preces mittuntur vel ad *E.^{mum} Card. Poenitentiarium Majorem* vel ad aliquem agentem ecclesiasticum. Ille conficit instantiam quae inscribi potest etiam Cardinali Poenitentiario Majori; et pariter neque formula praescripta est, dummodo omnia, quae exprimenda sunt, clare exponantur. Analogο modo proceditur, cum dispensatio petitur ab aliis Sacris Congregationibus.

381. Instantia semper continet tres partes; nam exponitur impedimentum, indicatur causa dispensationis, petitur dispensatio. Videamus modo quaenam in instantia exprimi debeant, ne dispensatio desuper concessa viribus careat; quod rursus rite exponit cit. instructio S. C. de Prop. Fide diei 9 *Maii* 1877, *super dispensationibus matrimonialibus*, in altera parte. Eam igitur satis sit referre, et nonnullis notis illustrare.

Post verba relata n. 371 legitur: « Sed jam se convertit instructio ad ea, quae, *praeter causas*, in litteris supplicibus pro dispensatione obtinenda de jure vel consuetudine aut stylo Curiae exprimenda sunt, ita ut, si etiam ignoranter taceatur

1. *Praxis*, n. 12, 13, 14, 16.

veritas aut narretur falsitas, dispensatio nulla efficiatur (1). Haec autem sunt:

382. « 1° *Nomen et cognomen oratorum*, utrumque distincte

1. Si verum exprimendum tacitum fuit in instantia, dispensatio est *subreptitia*; si falsum expressum fuit, est *obreptitia*. Jam vero theoria generalis pro quacumque gratia tradita ab Innocentio III in celebri *cap. 20, De rescriptis*, juxta meliorem DD. interpretationem, huc redit. In casu subreptionis sive ex dolo sive ex bona fide: si in instantia tacita sunt ea, quae ex jure, consuetudine et stylo Curiae Romanae exprimenda sunt sub poena nullitatis gratiae, haec est nulla ipso jure; secus valet saltem in forma communi. In casu obreptionis sive ex dolo sive ex bona fide: si in instantia falso expressa est causa, sine qua superior non fuisset gratiam concessurus, haec est nulla ipso jure; secus valet saltem in forma communi. Quod si in instantia plures gratiae inter se distinctae petitae sunt, et una est nulla ob subreptionem vel obreptionem, si quidem subreptio vel obreptio, illam irritans, est ex bona fide, aliae valent profecto; si ex dolo, etiam aliae nullae sunt in poenam perversitatis, sed probabilius post judicis sententiam tantum. In dubio gratia semper praesumitur valida (Sanchez, *lib. VIII, disp. XXI*; D'Annibale, *p. I, § 237 sequ.*). Haec theoria applicetur dispensationibus matrimonialibus.

In primis igitur instructio docet in instantia exprimendam esse causam dispensationis. Si causa falsa exposita fuit, seu scientibus seu ignorantibus, locus est *obreptioni* et juxta traditam theoriam judicandum est de valore. Unde si causa, falso exposita, est unica in instantia, vel etiam si praeter illam aliae sunt verae, sed unaquaeque singillatim est impulsiva, motiva autem est complexus omnium, dispensatio est nulla; e contrario, si praeter illam est causa motiva vera in instantia, dispensatio est valida. Et si quis obtinuit eadem instantia, e. g., dispensationem in voto ob incontinentiae periculum, quod falsum est, et dispensationem in impedimento consanguinitatis ob loci angustiam, quae est vera, prima dispensatio est nulla, altera est valida (Giovine, *tom. I, § 417, n. 7*), sive bona fide illam falsitatem orator affirmaverit, quod nemo negat, sive mala ante judicis sententiam, juxta probabiliorum doctrinam. Ceterum cum hodie dispensatio concedatur semper in forma mixta (*n. 392*), receptum est sufficere pro validitate dispensationis causam esse veram tempore fulminationis (Santi, *lib. IV, App. n. 34*; Corradus, *lib. VII, cap. VI, n. 23*; Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 458 sequ.*, cum communi); nec impedimentum dispensatione sublatum restituitur, si causa deinde ante matrimonium non amplius vera sit, e. g., si mulier quae dispensationem obtinuit propter deficientiam dotis, post fulminatam dispensationem ante matrimonium, dives evaserit.

Deinde instructio enumerat ea quae de jure, consuetudine, stylo Curiae Romanae necessario exprimenda sunt in instantia pro impetrandi dispensatione; in genere, praeter nomen et cognomen et diocesim oratorum, exprimi debent ea omnia quae impedimenti qualitatem et gravitatem determinant.

ac nitide ac sine ulla literarum abbreviatione scribendum (1).

383. « 2° *Dioecesis originis vel actualis domicilii.* Quando oratores habent domicilium extra dioecesim originis possunt, si velint, petere, ut dispensatio mittatur ad Ordinarium dioecesis, in qua nunc habitant (2).

1. At in instantia ad S. Poenitentiarium pro dispensatione in impedimento occulto nomina scriptorum tacentur (*n.* 376), et eorum loco ponitur *N.* vel *Titius*. Quid si in nomine aut cognomine oratorum erratum est? DD. inter se non conveniunt num dispensatio valida sit, necne, et quinam error eandem irritet. Regula tuta et logica ea est quae a jure romano in *l. 4. C. De testamentis*, traditur pro testamento: « Si in nomine vel pronomine seu cognatione seu cognomine testator erraverit, nec tamen id de quo senserit, incertum est, error hujusmodi nihil officit ». S. Poenitentaria solet in similibus casibus, quin dispensationem datam irritam habeat aliamque concedat, jubere ut error corrigatur; item solet Ordinariis ad tempus concedere indultum sanandi dispensationes hac causa nullas. Diversus est stylus Datariae Apostolicae, quae potius concedit literas *perinde valere*, sed id proprie non probat rescripti nullitatem, quia literae *perinde valere* a Dataria Apostolica dari possunt ad cautelam, et ut examen questionis de dispensationis validitate evitetur (Avanzini, *Acta S. Sedis*, vol. V, pag. 27). Hoc non obstante, si agitur de dispensatione Datariae Apostolicae, haec sanatio petenda erit. At dispensatio non vitiatur ob verosimilem errorem qui consistat in mutatione alicujus literae aut syllabae, nullam aequivocationem inducens, ut si diceretur *Antonius* pro *Antoninus*, *Bernardus* pro *Bernardinus*, vel si qui appellatur *Franciscus Antonius*, uno nomine omisso, diceretur *Franciscus*, vel si in instantia scriptum est nomen oratoris et loco cognominis scriptum est nomen patris vel matris in genitivo cum vel sine verbo *natus*, e. g., *Franciscus natus Pauli* vel *Franciscus Pauli supplicat*, etc., dummodo cognomen ex arbore consanguinitatis vel affinitatis constet (Card. Gennari, *Cons.* 76; Schmalz., *l. c.*, n. 170; Giovine, *l. c.*, n. 6, Corrad., *lib. VII, cap. V*, n. 19). Ceterum exemplum dispensationis ad matrimonium ineundum cum persona incerta, vide in Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1490.

2. Scilicet stylus notorius Curiae erat ut executio dispensationis committeretur Episcopo originis oratricis, non autem Episcopo domicilii, nisi partes id peterent (Corradus, *lib. VII, cap. I, n. 24*; Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 171*; Giovine, *tom. II, § 2, n. 7*). Proinde in instantia scribi debebat dioecesis originis, et si partes domicilium habebant extra dioecesim originis, et optabant hujus Ordinario executionem committi, id expresse dici debebat. Hodie, post decretum S. C. S. Officii, diei 20 Feb. 1888 (*n.* 395), dispensatio exequenda semper committitur Ordinario, qui literas testimoniales dedit, vel preces transmisit ad S. Sedem, sive sit Ordinarius originis sive domicilii, sive utriusque sponsi, sive alterutrius. Proinde hodie sufficit clare scribere in instantia dioecesim, cujus Ordinarius dat has literas testimoniales, vel preces transmittit. Parochiam indicare necesse non est, quam Ordinarius executor cognoscit ex parochi literis. Si in nomine

384. « 3° *Species etiam infima impedimenti*, an sit consanguinitas vel affinitas orta ex copula licita vel illicita, publica honestas originem ducens ex sponsalibus vel matrimonio rato; in impedimento criminis utrum provenerit ex conjugicidio cum promissione matrimonii, aut ex conjugicidio cum adulterio, vel ex solo adulterio cum promissione matrimonii; in cognatione spirituali utrum sit inter levantem et levatum, vel inter levantem et levati parentem (1).

diocesis erratum est, e. g., si loco *Parisiensis* scriptum est *diocesis Versatiensis*, vitiatur dispensatio, quia nullus Ordinarius eandem exequi potest, et literae *Perinde valere* obtinendae sunt: non item si erratum est tantum in nomine parochiae, nisi dispensatio data sit ob *loci angustiam* (Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 156*; Corradus, *lib. VII, cap. V, n. 28*; De Justis, *lib. I, cap. IV, n. 66*; Reiff., *App., n. 316*; Sanchez, *lib. VIII, disp. XXI, n. 39*). Animadvertit autem Giovine, *tom. II, § 2, n. 11*: « Quod cum plures adsint in diversis provinciis vel regnis dioeceses, quae eodem nomine vel fere simili appellantur, valde confert, si hisce in casibus nomini dioecesis adiciatur in supplici libello illud regni vel provinciae ad quam dioecesis pertinet ». Tandem quando confessarius directe a S. Poenitentiaria petit dispensationem in occulto impedimento pro foro conscientiae tantum, non oportet fieri mentionem dioecesis: confessarius autem scribat suam directionem lingua vernacula distinctis et perspicuis characteribus (Avanzini, *Acta S. Sedis, vol. I, App. VI. Praxis, n. 142*, addit: « Si autem oratores ad duas pertineant diversas dioeceses, utraque est exprimenda: constare enim debet de eorum statu libero ». Idem legitur in *Annotationibus* in fine *Formularum*, etc., v. *Beneventan. dioecesis*, et *Praxis* repetit *n. 194, secundum Datariae styrum*. At cum Sanchez, *lib. VIII, disp. XXV, n. 5*, non putamus utriusque dioecesis mentionem esse necessariam sub poena nullitatis. Ceterum status liber ab Ordinario et non a Dataria Apostolica comprobatur et, peracta investigatione, petitur dispensatio a detecto impedimento.

1. *Species... impedimenti*, idest non unum pro alio, etsi majus pro minore expositum fuit, e. g., consanguinitas pro affinitate. *Etiam infima*: ideo, e. g., in voto castitatis exprimendum est, utrum sit castitatis perpetuae, an religionis, vel non nubendi (De Justis, *lib. I, cap. IV, n. 184*; D'Annibale, *p. III, § 490, not. 20*). Error in specie impedimenti irritat dispensationem, quippe quae est strictae interpretationis et non extenditur ultra expressa (Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 157*). Quid si in instantia dictum est impedimentum esse dubium et est certum? Sanchez, *lib. VIII, disp. XXI, n. 40*, aliique post ipsum putant dispensationem esse nullam, sed falli putamus: nam impedimentum dubium forte existit, et forte non existit, dispensatio autem evidenter data est, quatenus impedimentum existit, et tacitam secumfert conditionem: *Si impedimentum adest*.

Affinitas orta ex copula licita vel illicita. Si nihil in instantia dictum est, intelligitur affinitas ex copula licita (De Justis *lib. II*

385. « 4° *Gradus consanguinitatis vel affinitatis aut honestatis* ex matrimonio rato, et an sit simplex vel mixtus, non tantum remotior sed etiam propinquior; uti et linea an sit recta aut transversa, item an oratores sint conjuncti ex duplici vinculo consanguinitatis tam ex parte patris quam ex parte matris (1).

cap. VII, n. 93; Feije, n. 704. Sed non raro contingit in S. Poenitentiariae officio, ut preces porrectae circa primos affinitatis gradus suspensae maneant. ideo quia clare non exprimitur affinitatis provenientia (*Avanzini, Acta S. Sedis, vol. II, pag. 127*). Quod si dispensatio petatur in tertio vel quarto gradu, jam clare patet agi de affinitate ex copula conjugali. At si cum eadem persona prius locum habuit copula illicita ante matrimonium, et deinde copula licita in matrimonio, hodie ex decreto Gregorii XVI. 20 Mart. 1842 (*n. 388*), necesse amplius non est exprimere copulam illicitam ante matrimonium. Hinc, e. g., si Titius rem habuit cum Sempronia (unde affinitas ex copula illicita), cum qua deinde contraxit et consummavit matrimonium (unde affinitas ex copula licita), volens post uxoris mortem ducere Maeviam ejus sororem, sufficit in instantia mentionem facere de affinitate ex matrimonio. Multoque minus necesse est exprimere copulam saepius repetitam fuisse. Quod si persona carnaliter cognita mortua est, expedit ut id dicatur in precibus, quia dispensatio faciliior est et nonnullae clausulae in rescripto omittuntur.

In *publica honestate* explicanda est provenientia, linea et (si ex matrimonio provenit) gradus; insuper dicendum quod copula non intercessit et vinculum sponsalium vel matrimonii solutum est. Vide *Formulam 4am et 5am*.

In *cognitione spiritali* exprimenda omnino est provenientia, utrum, scilicet, oriatur ex baptismo, an ex confirmatione; et si ex baptismo, utrum agatur de paternitate inter ministrum et subiectum, an de compaternitate. Sed non est necesse indicare numerum filiorum, quoties inde multiplex non exurgit impedimentum, verbumque *proles* quod ponitur in instantia, potest unum pluresque filios indicare. Fide *Formulam 6am, 7am, 8am*.

1. Gradus... Si loco propinquioris, scriptus fuit in instantia gradus remotior, e. g., quartus loco tertii, dispensatio certe nulla est; si e contrario, plerique censent dispensationem valere eisque adhaeret *Praxis, n. 26*; alii putant esse nullam (*Corradus, lib. VII, cap. V, n. 94*) eorumque sententiam, objective loquendo, habemus magis in jure fundatam, quia revera dispensatio tantum valet, quantum sonat. In concreto validitas dispensationis pendere videtur ab intentione dispensantis non interpretativa tantum, sed positiva, quae desumitur ex praxi. Certe S. Poenitentiaria in casu habet dispensationem uti nullam (*Santi, lib. IV, App. n. 2*): quae proinde, a Poenitentiaria concessa, vere nulla est, quia S. Poenitentiaria dispensans in tertio, non intendit dispensare in quarto in casu erroris. Etiam S. C. S. Officii et S. C. de Prop. Fide videntur habere dispensationem uti nullam, quod colligimus ex earum verbis relatis *n. 435, 466*. Tandem Dataria Apostolica videtur, e contrario, dispensationem habere uti validam, si

386. « 3° *Numerus impedimentorum*, e. g., si adsit duplex aut multiplex consanguinitas vel affinitas, vel si praeter cognationem adsit etiam affinitas, aut aliud quodcumque impedimentum sive dirimens sive impediens (1).

fides est *Praxi*, l. c.; quo posito, dispensatio a Dataria concessa, est reipsa valida, quia Dataria, dispensans in tertio, intendit dispensare in quarto in casu erroris.

Simplex vel mixtus non tantum remotior, sed etiam propinquior. Nempe si linea est aequalis, dicatur in instantia oratores se tangere, e. g., in tertio aequali, quod ceteroquin subintelligitur, si alius admixtus gradus non nominetur. Si linea est inaequalis, exprimaturn gradus tum remotior tum propinquior : tunc si propinquior est primus, dispensatio datur super utroque ; si propinquior non est primus, Poenitentiaria dispensationem dabit super utroque, Dataria super remotiori, et super propinquiori declaratorias (n. 328). Reticito gradu propinquiori, si quidem hic est primus, ex declaratione S. Pii V in Const. *Sanctissimus* (n. 328), dispensatio est nulla : si est ultra primum, dispensatio valet, sed declaratoriae a S. Sede petendae sunt sive matrimonio nondum inito, quod secus foret illicitum, sive matrimonio jam contracto, et conjuges, si commode fieri potest, sunt interim separandi. Quod dispensatio Datariae Apostolicae in casu valeat, declaravit S. C. C. in *Luceoriensi Nullitatis matrimonii*, die 7 Sept. 1720, cum discursu Secretarii, qui erat Prosper Lambertinus, S. C. S. Officii die 12 Dec. 1748, Benedictus XIV in Brevi *Etsi matrimonium*, diei 27 Sept. 1755, et auctores passim tradunt. Errat igitur *Praxis*, n. 34. Eandem theoriam sequitur S. Poenitentiaria pro suis rescriptis, concedens simplices literas declaratorias (n. 344). Nonnulli putant necessarium etiam esse exprimere quinam sexus sit in propinquiori, quinam in remotiori, quia difficilius dispensatur ut nepos ducat amitam, quam ut avunculus ducat neptem (Scavini, vol. III, n. 282; Del Vecchio, vol. II, n. 1010; Lehmkuhl, vol. II, n. 809). Ita quidem, quoties primus gradus tangitur, uti in exemplo allato ; sed necessarium non est ad valorem dispensationis (Feije, n. 703) ; quod ex silentio S. C. de Prop. Fide satis apparet. Pariter si cum secundo vel tertio gradu confluit primus, non sufficit exprimere hos gradus, sed adiici debet etiam provenientia (Corradus, lib. VII, cap. III, n. 24; De Justis, lib. I, cap. IV, n. 121; Giovine, tom. II, § 7 et 8; Reiff., lib. IV, App. n. 270), licet non sub nullitate dispensationis (Reiff., l. c.; De Justis, lib. I, cap. IV, n. 121; Feije, l. c.).

Linea an sit recta aut transversa : quod si praetermittitur, in consanguinitate intelligitur transversa, quia in recta frustra dispensatio peteretur. Ob eandem rationem si petitur dispensatio in primo gradu affinitatis ex copula licita, intelligitur obliqua. Sanchez, lib. VIII, disp. XXIV, n. 14, putat expressionem lineae rectae vel obliquae non esse necessariam, quando agitur de affinitate ex copula illicita.

1. *Impediens*, nempe quorum dispensatio S. Sedi reservatur (n. 468). Si uterque vel alter est haereticus et reticium fuit, D'Annibale, p. III, § 490, n. 19, putat dispensationem valere, sed fallitur om-

387. « 6° *Variae circumstantiae*, scilicet an matrimonium sit contrahendum vel contractum; si jam contractum, aperiri debet, an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti; item an praemissis denuntiationibus et juxta formam Tridentini; vel an spe facilius dispensationem obtinendi; demum an sit consummatum, si mala fide, saltem unius partis, seu cum scientia impedimenti (1).

nino, ut colligitur, aliis omissis, ex responso S. C. de Prop. Fide, die 24 Nov. 1802 (n. 468). Pariter exprimendum utrum consanguinitas, affinitas, cognatio spiritualis, honestas publica sit simplex, an multiplex.

1. Haec ex lege Tridentina, sess. XXIV, cap. V, de ref. mat. : « Si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserit, separetur, et spe dispensationis obtinendae careat : idque in eo multo magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, si quidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subjiçiantur poenis; non enim dignus est qui Ecclesiae benignitatem facile experiatur, cujus salubria praecepta temere contempsit... ». Non obstante hac lege Tridentina, dispensatio etiam in his circumstantiis conceditur (*Praxis*, n. 135). Proposito dubio : « 5° Se il Vescovo prima di convalidare un matrimonio già contratto in forza della facoltà contenuta nel n. 11 della Pagella delle quinquennali, sia obbligato di verificare sotto pena di nullità : a) se ai conjugii putativi era noto l'impedimento, quando tentarono di contrarre matrimonio; b) se la celebrazione di tal matrimonio ebbe luogo previe le conciliari denunzie e secondo le forme prescritte dal S. C. di Trento; c) se con la speranza di ottenere più facilmente la dispensa apostolica »; S. Poenitentiaria reposuit die 3 Julii 1890 : « Ad 5um : Negative in omnibus; expedire tamen ut investigationes de quibus in dubio accurate peragantur ». Exinde sequitur, reticitis in instantia his circumstantiis, dispensationem, juxta doctrinam S. Poenitentiariae, non esse irritam. Si haec responsio comparatur cum alia relata n. 370 et cum decretis S. C. S. Officii mox citandis, videtur concludi posse in genere fraudulentam intentionem, qua, nempe, causa posita fuit spe impetrandae dispensationis, in praesenti disciplina non irritare dispensationem, si in instantia tacita fuit; cum enim, expressa, in praesenti disciplina non impediat dispensationem, licet augeat poenitentiam imponendam, tacita nequit reddere gratiam subreptitiam (n. 381 in nota) : nihilominus expedit ut in instantia exprimatur.

Insuper si petitur dispensatio super impedimento affinitatis ex copula licita, exprimatur, si nubere velit fratri defuncti viri vidua, quae a viro defuncto prolem habuit, quia in hoc casu dispensatio difficilior conceditur, ex cap. ult. De divorciis (Riganti, reg. 49, *Cancell. Apost.* n. 36 sequ.; Giovine, tom. I, § 308). Si petitur dispensatio super impedimento affinitatis ex copula illicita, exprimi debet provenientia (Giovine, tom. II, § 8, n. 11), idest persona cum qua copula

388. « 7° *Copula incestuosa* habita inter sponsoſ ante diſpenſationiſ executionem ſive ante ſive poſt ejuſ impetrationem; ſive intentione faciliuſ diſpenſationem obtinendi, ſive etiam ſecluſa tali intentione; et ſive copula publice nota ſit, ſive etiam occulta. Si haec reticeantur, ſubreptitiuſ eſſe et nullibi ac nullo modo valere diſpenſationeſ ſuper quibuſcumque gradibuſ prohibitiſ conſanguinitatiſ, affinitatiſ, cognationiſ ſpiritualiſ et legaliſ, nec non et publicae honeſtatiſ, declaravit S. C. S. Officii, *fer. IV, 1 Aug. 1866*. In petenda vero diſpenſatione ſuper impedimento affinitatiſ primi vel ſecundi graduiſ lineae collateralis, ſi impedimentum nedum ex matrimonio conſummato cum defuncto conjuge oratoriſ vel oratriciſ, ſed etiam ex copula antematrimoniali ſeu fornicaria cum eodem defuncto ante initum cum ipſo matrimonium patrata, oriatur, neceſſe non eſt, ut mentio fiat hujuſmodi illicitae copulae, quemadmodum patet ex reſponſo S. Poenitentiariae diei 20 *Martii* 1842, probante ſ. m. Gregorio XVI ad Epiſcopum Namurcenſem, quod generale eſſe idem Tribunal literiſ diei 10. *Dec. 1854* edixit (1).

habita fuit, et utrum complex in peccato ſuperſteſ ſit, an defunctuſ. Sed haec, niſi exprimantur, ruruſ non putamus reddere diſpenſationem ſubreptitiuam.

Circumſtantia raptuſ qui praecedit et purgatuſ fuit, exprimenda eſt pro validitate diſpenſationiſ, ſi diſpenſatio petitur a Dataria Apoſtolica; non vero ſi petitur a S. Poenitentiaria. *Praxis, n. 132*, docet, interveniente impedimento raptuſ copulam, ſi interceſſit, explicandam omnino eſſe ad validitatem diſpenſationiſ: quod non admittimus. Vide decretum S. C. S. Officii diei 18 *Martii* 1891 infra relatum. Ceterum diſpenſatio in impedimento raptuſ fere nunquam conceditur (*n. 649*).

Tandem circumſtantia praecedentiſ diſpenſationiſ ſive conceſſae ad contrahendum cum alia perſona ſive denegatae ad contrahendum etiam cum eadem perſona, veriuſ non eſt neceſſe ut exprimatur pro diſpenſationiſ validitate. (Pyrrhuſ Corraduſ, *op. cit., lib. VII, cap. VII*). Excipe ſi praecedent diſpenſatio obtenta fuit in *eodem caſtitatiſ voto* vel in *eodem crimine* (*Praxis, n. 30, 32*).

1. Quae ſub hoc numero tradit instructio de neceſſitate exprimendi copulam, non ampliuſ vera ſunt poſt decretum S. C. S. Officii diei 25 *Junii* 1883, a SS.^{mo} D. N. Leone PP. XIII probatum, quo ſtatuitur deincepſ diſpenſationeſ matrimonialeſ « etiamſi copula incestuosa vel conſilium et intentio per eam faciliuſ diſpenſationem impetrandi reticita fuerint, validae futurae ». Hoc providentiſſimo decreto omneſ difficultateſ practicae ac theoreticae, quae de hac copula exprimenda

389. « Haec prae oculis habere debent non modo qui ad S. Sedem pro obtinenda aliqua matrimoniali dispensatione recurrunt, sed etiam qui ex Pontificia delegatione dispensare per se ipsos valent, ut facultatibus quibus pollent, rite, ut par est, utantur ».

390. Ex hac instructione habes quandonam dispensatio vitio irritanti obreptionis vel subreptionis laboret. Si haec nullitas certa apparet, petuntur literae *perinde valere*, de quibus saepe mentio facta est, aut *decretum reformatorium*; sed si matrimonium jam contractum bona fide est et partes nullitatem ignorant, expedire potest, ut relinquantur in bona fide. Giovine, *tom. II, § 82, n. 4 sequ.*, ita describit literarum *perinde valere* et *decreti reformatorii* naturam et discrimen :

« Si postquam expeditum fuit concessionis mandatum a S. Dataria, subreptionis seu obreptionis vitio infectum mansisse deprehendatur, necesse est ut oratores iterum a Sancta Sede gratiam impetrent, quae impertitur sanando nullitates prioris concessionis, ut ista adhuc valeat et tuto executioni demandari possit, aequae ac si valida fuisset tempore quo impetrata fuit. Quare super nova supplicatione expediuntur literae in forma *perinde valere*, per quas committitur delegato, ut, negotium reassumens literasque prius impetratas adhuc valere decernens, servata alias earum forma, dispenset et alia efficiat perinde ac si in illis dictum fuisset, e. g., ipsos oratores non simplici tertio, sed duplici tertio consanguinitatis gradu esse conjunctos, prolem legitimam nuntiando. Et ideo dicitur concessa in forma *perinde valere*, per quam Pontifex prioris gratiae vim suscitatur, eandemque validam censi decernit, dummodo aliud nullitatis vitium praeter expressa in secunda

pro validitate dispensationis habebantur, disparuerunt. Proinde si copula incestuosa est unica causa motiva pro dispensatione obtinenda, explicanda quidem est, ut patet; sed non placet id quod tradit *Praxis*, n. 159, hoc in casu explicandum quoque esse copulam habitam fuisse eadem S. C. decreto diei 18 Martii 1891 : « Dispensationes matrimoniales super quovis impedimento, sive agatur de matrimoniis invalide contractis, sive de contrahendis esse validas, etiamsi copula, vel consilium, et intentio per eam facilius gratiam impetrandi reticita fuerint ». (Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1500).

supplicatione non obsit. Porro nova supplicatio ita exarari debet, ut primum exponatur tenor prioris concessionis, vel summatim referatur; deinde detegantur nullitatis vitia; et in fine humiliter exoretur, ut Pontifex priorem gratiam, nullitatis vitio, quod exprimi debet, laborantem revalidare dignetur... Quum autem per literas *perinde valere* concessio primum assecuta revalidatur sub expressa vel tacita conditione: *Dummodo aliud non lateat invaliditatis vitium praeter expressum in secunda supplicatione*, ideo si alius defectus detegatur, nova gratia opus erit, quae de stylo Romanae Curiae nuncupatur *perinde valere super perinde valere*. Tuncque tertia supplicatio modo praedicto confici debet, et ita toties servandum erit, quousque omnes invaliditatis defectus sanati fuerint.

« In pluribus autem differunt literae in forma *perinde valere* a decreto quod de stylo curiae nuncupatur *reformatorium*, et ita pariter modus impetrandi alterutram gratiam. Etenim conceduntur illae postquam dispensationis mandatum expeditum fuerit a S. Dataria, et ad illas assequendas nova oratorum supplicatione opus est, in qua referenda sunt quae in priori mandato continentur. E converso decretum reformatorium petitur ante praedicti mandati expeditionem, quia reformatio versatur non circa dispensationem expeditam, sed circa oratorum supplicationem primitus exhibitam. Et ad hoc sufficit, ut per ipsum agentem S. Datariae conficiatur nova supplicatio, in qua quod in Ordinarii testimonialibus literis omissum fuerat, suppletur, vel male expressum corrigitur. Quamobrem necesse haud est, ut in nova supplicatione omnia jam antea exposita repetantur, sed satis est, ut ea tantum aperiantur, quae in priori superaddi vel corrigi debent; quia penes S. Datariam in nova supplicatione inseritur prima jam signata, et dum Pontifici tota facti species reproponitur, uterque supplex libellus porrigitur, ut intelligat quomodo factum ex integro se habeat ». His adde litteras *perinde valere* etiam a S. Poenitentiaria concedi, si dispensatio ab eadem data fuerat, vel si vitium dispensationis occultum est.

391. Quod sio breptio vel subreptio, irritans dispensationem, dubia sit, dispensatio habenda est valida, quia in dubio

standum est pro valore actus; et multo magis matrimonium jam initum (1).

4°. — *De forma dispensationis a S. Sede concessae et praecipue de clausulis quas continere solet.*

392. Antiquitus S. Sedes matrimoniales dispensationes ut plurimum elargiebatur in forma *gratiosa*: sed in hodierna disciplina eas concedit in forma *mixta* et nunquam aut rarissime in forma *gratiosa* aut *commissaria*. *Annotationes*, etc., in fine *Formularum*, v. *Et committatur*, et *Praxis*, n. 188, aiunt dispensationes concedi in forma *commissaria*, sed differentia est in nomine; nam si forma rescriptorum distinguitur in *gratiosam* et *commissariam* tantum, dispensationes sunt in forma *commissaria*; sed si forma distinguitur, ut distingui solet et debet (2), in *gratiosam*, *commissariam* et *mixtam*, dispensationes dicendae sunt in forma *mixta*, quia Ordinario non datur facultas concedendi dispensationem, sed ministerium dispensationem exequendi, idest Pontifex annuit, ideoque mandat Ordinario, ut gratiam concedat, verificatis precibus et sub nonnullis conditionibus. Quid sit forma pauperum, quidve forma communis, supra explicavimus.

393. Dispensationi plures clausulae inseri solent, quas executor sedulo servare debet, aliae quidem, quae continent *conditionem*, sub peccato et dispensationis nullitate, aliae vero, quae *monitionem* cum praecepto continent, sub peccato tantum. Conditiones a monitionibus distinguere aliquando facile non est. In *Formulis reformatis* ab initio, *Nota bene*, legitur: « Clausulae quae item pertinent ad substantiam dispensationis; particula conditionalis *si* aliave simili exprimuntur in formulis ». Communiter tradunt AA. esse *conditionem*, si clausula exprimitur verbis *postquam*, *si*, *dummodo*, *non aliter*, *sic nec alio modo*, aut *ablativo absoluto*, vel si clausula continet quod alias de jure communi necessarium est ad actus substantiam, aut nullatenus necessarium. Haec autem vera sunt, nisi

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1133; Sanchez, *lib. VIII*, *disp. XXI*, n. 20 et 25; Pontius, *lib. VIII*, *cap. XVII*, n. 41; Gury, *tom. II*, n. 868.

2. Bizzarri, *Collect. S. C. EE. et RR.*, pag. 666.

ex stylo Curiae, et rei, de qua agitur, natura, et communi DD. sensu aliud constet. Nam verbum *postquam* importare *monitionem*, vide n. 338 et 406; item plura ablativa absoluta de quibus infra; et nominatim clausula quae praecipit id quod alias de jure communi requiritur ad solam actus licitatem, licet ablativo absoluto expressa, continet simplicem monitionem, e. g., clausula : *Praemissis publicationibus*, vel : *servata forma Concilii Tridentini*, quoad formam accidentalem, idest publicationes (1).

394. Modo nos exponimus praecipuas clausulas Apostolicae Datariae et S. Poenitentiariae, incipientes a Dataria Apostolica; clausulae quas ponunt aliae Sacrae Congregationes, eadem vel analogae sunt. Antea vero animadvertimus Apostolicam Datariam, ultimis reformationibus, nonnullas clausulas suppressisse, alias addidisse, aut immutavisse, ut, scilicet, clausulae suarum dispensationum magis accommodatae essent praesentis temporis et humanae societatis conditionibus, earundem vis et significatio magis constabilita et explicata esset et dispensationum validitas in tuto poneretur. Clausulae autem quae ex stylo Datariae apponi semper solent, e. g. : *si oratrix propter hoc rapta non fuerit*, vel : *neque scandalum sit ex ea* (dispensatione) *oriturum*, etc., etsi omittantur, subintelliguntur (2). Hoc posito, praecipuae clausulae Apostolicae Datariae sunt sequentes :

395. *Oratorum Ordinario* vel *Ordinario loci* (3) ex decreto S. C. S. Officii. diei 20 Febr. 1888 (n. 433); nam altera illius decreti pars ita se habet :

« De altero vero quaestionum genere, item approbato et confirmato EE. PP. suffragio, SS.^{mus} sanxit :

« 1° Dispensationes matrimoniales omnes (4) in posterum

1. Reiff., lib. I, tit. III, n. 437 sequ.; Zitelli, De disp. matr., pag. 75. D'Annibale, p. III, § 500.

2. Praxis, n. 1, 208, 222, 223; Annotationes, etc., in fine.

3. Antiquitus dispensationes matrimoniales committebantur Vicario Generali seu Officiali.

4. Proinde sive Apostolica Datariae sive S. Poenitentiariae pro foro externo : in dispensationibus enim matrimonialibus pro foro interno nil immutatum est.

committendas esse vel *Oratorum Ordinario*, vel *Ordinario loci*;

« 2º Appellatione Ordinarii venire Episcopos (1), Administratores, seu Vicarios Apostolicos, Praelatos, seu Praefectos habentes jurisdictionem cum territorio separato, eorumque Officiales seu Vicarios in spiritualibus Generales (2), et, sede vacante, Vicarium Capitularem (3), vel legitimum Administratorem;

« 3º Vicarium Capitularem seu Administratorem eas quoque dispensationes Apostolicas exequi posse, quae remissae fuerint Episcopo, aut Vicario ejus Generali vel Officiali, nondum executioni mandatas, sive hi illas exequi coeperint, sive non. Et vicissim, sede deinde provisa, posse Episcopum vel ejus Vicarium in spiritualibus Generalem seu Officiale exequi dispensationes, quae Vicario Capitulari exequendae remissae fuerant, seu hic illas exequi coeperit, seu minus (4);

« 4º Dispensationes matrimoniales, Ordinario oratorum commissas, exequendas esse ab illo Ordinario qui literas testimoniales dedit, vel preces transmisit ad S. Sedem Apostolicam, sive sit Ordinarius originis, sive domicilii, sive utriusque

1. At, non nisi postquam Capitulo literas apostolicas ostenderint, etsi non sint consecrati, exequi possunt dispensationem.

2. Licet Episcopus non sit consecratus, aut sit suspensus vel excommunicatus. Et si plures sint, quilibet exequi potest, licet unus negotiis matrimonialibus specialiter deputatus sit; non autem Vice-Officialis, nisi sit Vicarius Generalis saltem in matrimonialibus.

3. Hinc rursus quilibet potest, si plures sint juxta consuetudinem *toleratam* in Galliis. At *Officialis Capitularis* vel *Vice-Officialis Capitularis* non potest, nisi sit Vicarius Capitularis.

Ceterum ex errore communi cum titulo colorato, et probabilius etiam sine titulo colorato, suppletur jurisdictio ex celebri *l. Barbarius ff. De officio praetoris*: quod de omnibus dictum sit. Hinc, e. g., valet dispensatio fulminata a Vicario Generali, dum communiter ignoratur Vicarium Generalem fuisse ab Episcopo revocatum, aut Episcopum in longinquis ex hac vita migrasse, licet Vicarius Generalis id sciat. E contrario nulla foret dispensatio fulminata a Vicario Generali intruso (Sanchez, *lib. III, disp. XXXIII, n. 39*; De Justis, *lib. I, cap. V, n. 41*; Giovine, *tom. II, § 48, n. 6*).

4. Ordinarius autem successor, post hoc S. Officii decretum, dispensationem exequendam suscipit in statu quo actu reperitur; unde, e. g., si inquisitio facta aut poenitentia imposita fuit, rursus fieri aut imponi non debet, nisi prudentia aliud suadeat.

sponsi, sive alterutrius eorum : etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda erit dispensatio, relicto illius dioecesis domicilio, in aliam dioecesim discesserint non amplius reversuri, monito tamen, si id expedire iudicaverit, Ordinario loci in quo matrimonium contrahitur;

« 5º Ordinario praedicto fas esse, si ita quoque expedire iudicaverit, ad dispensationis executionem delegare alium Ordinarium, eum praesertim in cujus dioecesi sponsi actu degunt (1) ».

396. *Cum absolute a censuris ad effectum praesentis gratiae consequendae*, prout legitur in *Formulis reformatis*; et deinde in *Brevi* aut *Bulla* desuper confecta idem exprimitur per clausulam : *Eorum quemlibet a quibusvis ecclesiasticis sententiis, censuris, et poenis... ad effectum praesentium tantum consequendum, harum serie absolventes, et absolutos fore censentes...* Hanc clausulam Dataria Apostolica semper apponit et similem S. Poenitentiaria; sed S. C. S. Officii in dispensatione ab impedimento mixtae religionis non dispensat a censuris, nisi certo constet illas fuisse incursas, e. g., ob celebrationem matrimonii coram ministro haeretico; quam praxim executores rescripti sequi debere, eadem S. C. reposuit die 27 Maii 1878. Absolutio non prodest, ut patet ex ipsis clausulae verbis, nisi ad effectum dispensationis obtinendum, quae, ab excommunicato impetrata, viribus careret.

397. *De praemissis te diligenter informes; et si vera sunt exposita.* S. C. S. Officii, decreto diei 28 Aug. 1888, statuit in dispensationibus matrimonialibus loco clausulae : *si per informationem eandem preces veritate niti repereris*, ponendam esse clausulam : *Si vera sunt exposita.* Hac mutatione concidit quaestio num valeret dispensatio, si exposita quidem vera sunt, sed executor inquisitionem praetermiserit. *De praemissis te diligenter informes*, per se vel per delegatum summaria et extrajudiciali informatione, ejus arbitrio, relate ad impedimentum, causas et circumstantias in supplicatione affir-

1. Proinde nequit alium, qui non sit Ordinarius, delegare pro dispensatione fulminanda, nisi in rescripto haec facultas facta sit. At certe potest delegare pro verificatione expositorum (n. 397).

matas, e. g., ad probabilem ignorantiam, etc. *Si vera sunt exposita*, refertur, quoad validitatem, ad personas dispensandas, impedimentum, causam motivam, varias clausulas aliaque quae matrimonio possent forsan obstare. Ad hanc inquisitionem peragendam Ordinarius plerumque delegat parochum qui instantiam redegit, quique, si opus habet, interrogat ipsos oratores, eorum parentes, aliasque personas fide dignas, et documenta quae ad rem faciunt, examinat (1). Omnes, qui interrogantur, prae primis oratores, sub gravi tenentur respondere juxta veritatem : hinc si ab impedimento occulto dispensatio pro foro conscientiae obtenta fuerit, dicent nullum aliud obesse impedimentum ; nisi forte illud impedimentum jam publicum evaserit, quia tunc alia dispensatio pro foro externo obtinenda est. Inquisitio autem fieri debet num vera sint exposita *in ipso rescripto*. Quod si dispensatio data sit *ex certis rationabilibus causis*, in causam inquirendum non est, quamvis in rescripto legatur clausula : *De praemissis te diligenter informes*, quae tunc refertur tantum ad alia quae in parte narrativa rescripti reperiuntur (2). Ab hac inquisitione abstinere potest, si, antequam daret literas testimoniales, hanc inquisitionem peregerat et non est ratio dubitandi quin res in eodem statu permaneat : in genere inquisitionem potest praetermittere, quoties notitia quam habet, tutam ac certam reddit suam conscientiam, quia juxta reg. 31 juris in 6° : *Eum qui certus est certiorari ulterius non oportet*, vel in articulo mortis, vel in urgentissima alia necessitate occurrente. Ceterum citata

1. Praxim peragendi hanc inquisitionem fuse describit Giovine, *tom. II*, § 83, *sequ.* Vide etiam infra *n.* 424. Proposito dubio, num bene se gereret quidam Ordinarius, qui, praemissis per parochum seu vicarium foraneum et per testes informationibus pro concedendis literis ad impetrandas apud Apostolicam Sedem dispensationes, inde acceptas literas dispensationis, absque mora, executioni mandabat, easque parochis remittebat, eis praecipiens ne illas contrahentibus manifestarent, nisi vera essent exposita, S. Poenitentiaria rescripsit : « Inquisitio, quae praecipitur in apostolicis literis matrimonii, ex narratis, quoad substantiam, fieri videtur ». Apud Feije, *n.* 738.

2. Giovine, *tom. II*, § 94, *n.* 2. Clausula : *Dummodo copula non intercesserit*, hodie numquam apponitur : de quo proinde executor nullatenus inquiret. (D'Annibale, *p. III*, § 501 ; De Justis, *lib. I*, *cap. IV*, *n.* 265).

clausula continet praeceptum ideoque si informatio praetermittitur culpabiliter, executor peccat, sed dispensatio valet, si de facto vera sint exposita.

398. *Vetito omnino ne quid muneris aut praemii exigere vel oblatum recipere praesumpseris.* Ex decreto S. C. S. Officii, 28 Aug. 1883, haec clausula hodie apponitur in fine cujuscumque dispensationis Datariae, suppressis aliis clausulis, quae eandem prohibitionem respiciebant. S. Poenitentiaria, loco hujus clausulae, ponit: *Gratis dispensandi.* Vide n. 343.

399. *Qui pauperes et miserabiles existunt ac ex suis labore et industria tantum vivunt.* Haec clausula apponitur, quando dispensatio Apostolicae Datariae est in forma pauperum. Quinam sint pauperes vel quasi-pauperes et quid juris, si paupertas falso allegata fuerit, vide n. 333 sequ.

400. *Imposita ei propter praedictum incestum vel propter praedictum raptum, vel propter praemissa... poenitentia salutari.* Haec clausula apponitur, quando delictum commissum expositum fuit in supplicatione, suppressis variis aliis clausulis quae antiquitus apponebantur et difficultatem faciebant. Ex decreto S. C. S. Officii diei 21 Sept. 1888 « quando oratores exposuerunt incestum, danda est facultas absolvendi a censuris et poenis ecclesiasticis si quas ob praemissa incurrerint et ab incestus reatuet in hoc casu tantum (1) ». At Dataria Apostolica, sua rescripta ad simpliciore formam, probante Pontifice, reducens, haec formalia verba in suis rescriptis non adhibet, ut videre est in *Formulis*, etc. Quoad salutarem poenitentiam imponendam, applica quae de simili S. Poenitentiariae clausula dicimus n. 409.

401. *Remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore sibi beneviso, si fieri potest, et remota, meliori etiam quo fieri potest modo, ejus judicio, occasione recidivae conversationis praedicti oratoris cum praefatae oratricis sorore germana.....* Rursus haec clausula continet simplex mandatum, etsi grave. At si dispensatus nolit, dum potest, scandalum et occasionem removere, executor nequit dispensatio-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1497.

nem fulminare. Quod si matrimonii celebratio non possit absque scandalo vel alio gravi incommodo protrahi, donec scandalum et occasio removeatur, executor potest dispensare, dummodo poenitens polliceatur ex animo praestare quod in se est ad removendum scandalum et occasionem (1). *Remota occasione*, scilicet proxima et voluntaria; si vero sit necessaria, sufficit ut animo et proposito auferatur, reddendo illam ex proxima remotam per debita media. Haec clausula, vel alia similis, ponitur in omnibus rescriptis ex decreto S. C. S. Officii diei 28 Aug. 1883, loco antiquarum clausularum, quae non leves difficultates exhibebant in praxi. Modo separatio praefertur aliis modis reparationis scandali; sed si separatio fieri nequeat, modus reparationis remittitur executoris prudentiae, uti reposuit S. Poenitentiaria, die 12 Aprilis 1889 (2). Huc spectat etiam sequens S. Poenitentiariae decretum: « In rescriptis dispensationum matrimonialium cum causa infamante, S. Poenitentiaria, suppressis clausulis: *Interdicto quocumque tractu et exhibita fide peractae sacramentalis confessionis*, nunc, more S. Datariae, clausula utitur: *Praevia oratorum separatione ad tempus Ordinario benevisum* (3). Ut nulla remaneat haesitatio, quoad praxim, quaesitum fuit: 1° An conditioni praecitatae sufficienter satisfiat, si oratores, per tempus ob Ordinario praescriptum, quoad torum et habitationem separati remanserint, verum aliquos tractus honestos habuerint, e. g., collocuti secum fuerint, se inviserint, etc.? 2° Quid si, inter visitationes et colloquia praedicta, tractus graviter inhonestos, non tamen incestum, habuerint? 3° Utrum ab injungenda separatione abstinere possit Ordinarius, si jam constet oratores in respectivis parentum domibus, ut plurimum ab invicem non parum distantibus, separatos habitare et usque ad diem matrimonii habituros? ». S. Poenitentiaria reposuit, die 4 Febr. 1884: « Ad 1um et 2um: tractus de quibus in precibus, non obstando quominus rescriptum dispensationis executioni mandetur.

1. Rosset, n. 2718.

2. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1498. Vide etiam infra n. 424.

3. Imo hodie adduntur semper verba: *si fieri potest*, vel alia similia.

Ad 3um : negative ». Quid juris si copula rursus habeatur ante vel post dispensationis fulminationem, vide n. 797.

402. *Et si ignorantia hujusmodi probabilis fuerit, nempe invincibilis, ut dicitur in Annotationibus, etc., in fine Formularum, v. Ignorantia, et in Praxi, n. 213.*

403. *Prolem susceptam, si qua sit, legitimam decernendo.* Prolem *susceptam* ; cum enim inter oratores matrimonium, ob impedimentum, consistere nequiverit, proles non legitimatur per subsequens matrimonium, sed legitimari debet rescripto superioris ; de qua re suo loco ; et hac clausula Romanus Pontifex executori potestatem tribuit eandem pontificia auctoritate legitimandi (n. 471). Unde sequitur *a*) debere delegatum in exequendis his literis non solum dispensare, sed etiam expresse legitimare prolem ab oratoribus antea susceptam ; secus ea illegitima manet ; *b*) posse delegatum, si praetermiserit id facere, durante suo officio novum conficere decretum, quo legitimet : imo etiam ejus successor id exequi poterit ; *c*) legitimationem suum habere effectum ex actu quo delegatus decretum emittit, et nullum habere, si oratores a contrahendo matrimonio recederent ; *d*) mandatum effectum habere, quoad legitimationem prolis, si, post illius executionem, uterque vel alteruter orator obierit, antequam matrimonium contrahatur : imo si mors oratoris ante executionem acciderit, potest adhuc delegatus illud exequi, legitimam declarando prolem (1). Antiquitus et prolis *suscipiendae* praecipiebatur legitimatio ; sed hoc erat inutile prorsus, quia proles suscipienda, vi matrimonii valide initi, est legitima : unde verbum *et suscipiendam* jure suppressum fuit in rescriptis Datariae Apostolicae. In rescriptis S. Poenitentiariae ponitur clausula : *prolem sive susceptam sive suscipiendam exinde legitimam decernendo ac respective nuntiando* ; in qua verbum *decernendo* refertur ad prolem *susceptam*, et verbum *nuntiando* ad *suscipiendam*.. Quod si matrimonium bona fide initum fuerat, Apostolica Dataria ponit clausulam : *Prolem susceptam, si qua sit, et quatenus opus sit, legitimam decernendo*, quia, ratione bonae fidei,

1. Zitelli, *op. cit.*, pag. 80-81 ; Giovine, *tom. II*, § 66.

proles reipsa legitima erat, ideoque legitimatio non erat necessaria, sed ponitur ad cautelam et ad submovendam murmurationem ignorantium jura (1).

404. *Ac aliis* (impedimentis) *bona fide forte reticitis*. Haec verba, juxta *Formulas reformatas* Datariae Apostolicae, semper adduntur in supplicatione; quo fit ut sequens dispensatio non solum impedimentum indicatum, sed alia quoque bona fide reticita removeat; e. g., si bona fide expositus fuit in supplicatione gradus simplex consanguinitatis vel affinitatis, loco multiplicis, dispensatio modo valida est vi praedictorum verborum; antea nulla erat. *Bona fide*; proinde non dispensantur impedimenta ex dolo malo et mala fide omissa. At in *Annotationibus* quae in fine *Formularum reformatarum* adduntur, ita restringuntur praedicta verba: « *Aliis*, similibus scilicet impedimentis. Quare hac clausula nullo modo comprehenduntur impedimenta a quibus Sancta Sedes numquam hactenus dispensavit; neque comprehenduntur impedimenta, a quibus Sancta Sedes nonnisi rarissime dispensat; neque comprehenduntur impedimenta, a quibus Dataria Apostolica regulariter non dispensat; neque comprehenduntur impedimenta quae *speciali* indigent mentione. Reliqua item impedimenta non comprehenduntur, si *difficilioris* per se essent dispensationis, quam impedimentum in supplicatione expositum et dispensatum ». Eadem verba transcribit *Praxis*, n. 28. Quenam sint impedimenta in quibus Dataria Apostolica regulariter et ordinarie dispensat, vide n. 324. *Praxis*, n. 29, subdit: « *Speciali mentione* indigent ea omnia impedimenta quae nonnisi ex Audientia SS.^{mi} vel ex Audientia E.^{mi} Card. Pro-Datarii dispensantur et super quibus in ordinario Datariae congressu, singulis hebdomadis, consultatio instituitur. Hujusmodi sunt impedimenta in primo vel in primo et secundo gradibus. Quibus accedunt omnia alia impedimenta in quibus dispensandis desideratur *specialis causa canonica* ». Haec autem impedimenta, juxta n. 130, sunt omnia impedimenta praeter impedimentum in tertio et quarto gradibus. Quare

1. *Annotationes*, etc., v. *Prolem susceptam*; *Praxis*, n. 180.

videtur citatâ clausulâ comprehendi tantum impedimentum in his remotioribus gradibus.

405. *Matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini, contrahere libere et licite valeant. Servata forma,* idest tum quoad praesentiam parochi et testium et est conditio, si lex tridentina in loco viget, tum quoad publicationes et est monitio; quae tamen Ordinario integram relinquit potestatem a publicationibus dispensandi, a Tridentino concessam. Quando vero matrimonium fuit contractum, tunc ponitur clausula: *matrimonium inter se de novo, renovato consensu, contrahere* (Cf. *Formulam* 27, 28); renovatio enim consensus semper necessaria est vel de jure naturae, si consensus ab initio praestitus non fuit aut fuit postea revocatus, vel saltem de jure ecclesiastico, si consensus ab initio praestitus moraliter perseverat, quo in casu Ecclesia a renovatione consensus dispensare potest; sed de iis fusius infra.

406. *Demum: et si oratores praefati catholicae fidei cultores vere existant et sub obedientia Sanctae Romanae Ecclesiae vivant vivereque et mori intendant.* Haec verba continent conditionem; non enim Dataria Apostolica intendit dispensare cum illis qui non sunt catholici aut propositum habent formaliter transeundi ad sectam acatholicam. Igitur ut praedicta conditio impleatur sufficit quod oratores sint catholici et non manifestaverint propositum Ecclesiam Catholicam deserendi. Idem dicatur, si de recenter conversis ad fidem agitur: *Quod ipsi qui de genere mahometanorum, hebraeorum, schismaticorum, haereticorum, protestantium noviter ad fidem catholicam conversi existunt.* Proinde asserta oratorum qualitas ab executore verificanda est (1). Quod si dispensatio data fuit ob spem conversionis compartis, tunc clausula hoc modo immutatur: *Postquam eadem mulier haeresim publice abjuraverit et sub obedientia S. R. Ecclesiae vivere et mori velle professa fuerit;* quae indicat rectum procedendi ordinem, sed non continet conditionem (2).

407. S. Poenitentiaria, praeter plures clausulas quas cum

1. *Praxis*, n. 114.

2. Clausulam quae raptum respicit, vide n. 649.

Apostolica Dataria communes habet, sequentes in suis dispensationibus *pro foro externo* ponere solet :

408. *Erogata ab eis aliqua eleemosyna iudicio ejusdem Ordinarii juxta eorum vires taxanda et applicanda.* Haec clausula ponitur in dispensationibus pro Gallia et Belgio, quando oratores sunt pauperes, et non continet conditionem, sed monitionem, ut censuit S. Poenitentiaria, die 10 Jun. 1876 (1). Eleemosynam definit Ordinarius juxta vires oratorum, determinans etiam ejusdem applicationem; oratores autem vel pecuniam erogandam remittunt Ordinario, vel promittunt se illam erogaturos, et necesse minime est hanc eleemosynam fieri ante dispensationis fulminationem, ut reposuit S. Poenitentiaria, die 11 Junii 1839. Cum Officialis Turonensis aliquoties, ob extremam paupertatem oratorum eorumve malam voluntatem, clausulam : *Erogata*, etc., praeterire satius duxerit, et de eleemosyna omnino siluerit, quaesivit : « 1° Utrum nulliter dispensationem fulminaverit? Quatenus affirmative, instanter supplicat pro sanatione in radice. Quatenus autem negative; 2° Utrum in eadem praxi perseverare possit, saltem in casibus valde arduis ». S. Poenitentiaria reposuit, die 11 Nov. 1890 : « Ad 1um : Negative. Ad 2um : Prudenti iudicio et conscientiae Ordinarii. » Ita ex archivio S. Poenitentiariae. Abs re non erit hic referre sequentem S. Poenitentiariae responsionem. Vicarius Generalis dioecesis M. in Galliis exponebat : « In illa dioecesi, sicut in aliis plurimis Galliae dioecsesibus, invaluisse morem, ut cum per parochos petitur dispensatio ab Apostolica Sede super impedimentis matrimonialibus, exigatur a sponsis vel ab alia persona pro ipsis quaedam pecuniae summa, quae, detractis expensis pro dispensatione obtinenda necessariis, destinatur in favorem piorum operum, et sic praeventive ad satisfaciendum conditioni in rescripto S. Poenitentiariae apponi solitae : *Erogata aliqua eleemosyna arbitrio Ordinarii taxanda et applicanda.* Cum vero sponsi, quando praedicta summa exigitur, plerumque ignorent eam inservire ad satisfaciendum praedictae conditioni, quaeritur, utrum ea summa sic soluta eidem condi-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1493.

tioni satisfiat ». S. Poenitentiaria, die 10 *Julii* 1884, reposuit : « Morem exequendi conditionem, de quo in precibus, ubi invaluerit, sicut exponitur, tolerari posse, dummodo sponsi sive ante sive post receptionem rescripti, certiores fiant, se praedictae conditioni satisfacere ope illius pecuniae praeventive solutae ».

409. *Praevia absoluteione a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa incurrerint, et ab incestus reatu cum grav poenitentia salutari, vel : Cum congrua poenitentia salutari, vel : Cum gravi et diuturna poenitentia salutari, vel : Cum gravi et longa poenitentia salutari.* Absolvendi facultas non datur, nisi quando oratores in instantia incestum exposuerunt (n. 400). Ceterum absolutio conditionalis laudabiliter praemittitur, etsi Ordinarius praevideat oratorem nulla irretiri censura, ut colligitur ex responso S. Poenitentiariae diei 2 *Julii* 1891 (n. 459). Et datur absolutio ab Ordinario in dispensationis executione extra sacramentalem confessionem, ut edixit quoque S. Poenitentiaria, die 4 *Jan.* 1839, apud Caillaud, n. 115 ; ideoque non afficit ipsam peccati labem, sed poenas in incestuosos latas, a quibus ipsi in utroque foro liberantur. Jure communi poenae latae sententiae in incestum statutae non sunt ; sed forte statutae sunt jure particulari. Absolutio et relativa poenitentiae impositio non est conditio, sed simplex mandatum, indicans rectum procedendi ordinem, nisi S. Poenitentiaria specificam poenitentiam imponendam in rescripto praecipiat ; imo si dispensatus jam peregit congruam pro delicto poenitentiam, haec omitti aut mitigari debet, nisi imposita sit tamquam commutatio. S. Poenitentiaria, die 25 *Febr.* 1890, declaravit : « In praefinienda poenitentiae qualitate, gravitate, duratione, etc., quae dispensantis aut delegati arbitrio, juri conformi, remittuntur, neque severitatis, neque humanitatis fines esse excedendos rationemque habendam conditionis, aetatis, infirmitatis, officii, sexus, etc., eorum quibus poena irrogari injungitur » (1). Imposita poenitentia, procedi statim potest ad executionem dispensationis, neque in praesenti praxi opus est eam prius implere ; sed orator eam debet acceptare, nisi justa causa impediatur,

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1499.

et acceptatam implere sub gravi. Imo si ante vel post executionem dispensationis copula vel incestus iteretur, adhuc valet hodie dispensatio quae executioni demandari potest.

410. *Dummodo inter eos aliud canonicum non existat impedimentum.* Hinc dispensatio est nulla, si aliud impedimentum existit seu dirimens seu impediens (*n.* 386 in nota), e. g., si in instantia, sive bona sive mala fide, expositus est gradus simplex consanguinitatis vel affinitatis, dum est multiplex, quia S. Poenitentiaria non utitur clausula, de qua *n.* 404.

411. Demum in rescripto S. Poenitentiariae *pro foro interno* praecipuae ac speciales clausulae sunt sequentes :

Discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario loci per latorem eligendo. Ita inscribuntur literae S. Poenitentiariae, quando ipse orator non petiit transmissionem dispensationis ad determinatum confessarium. Tunc igitur ille solus, qui a poenitente eligitur, potest literas aperire et dispensationem exequi, dummodo ad confessiones audiendas sit actu approbatus ab Ordinario loci, in quo fit executio literarum. Hinc non est aptus ille, qui approbatus est ab Ordinario alterius dioecesis, vel approbatus ad audiendas confessiones virorum tantum, cum dispensatio est pro muliere, aut viceversa. Si poenitens indicavit determinatum confessarium, aut si ipse confessarius recursum habuit ad S. Poenitentiariam, literae inscribuntur : *Discreto viro N. confessario.* Antiquitus literae lari solebant : *Discreto viro confessori magistro in theologia vel decretorum doctori ex approbatis ab Ordinario per latorem praesentium ad infrascripta specialiter eligendo :* quo in casu eisdem aperire et exequi poterat tantum confessarius ab Ordinario loci approbatus, et doctoralem lauream assecutus in publica academia, presso proprioque sensu intellecta, aliique ui a Sede Apostolica hoc privilegium habebant, prouti erant lures inter regulares. Si ille cui literae redduntur, postquam eas aperuerit, videt se aliquo ex requisitis carere, vel nolit electionem acceptare, opus non est novarum literarum petitione, sed orator easdem alteri confessario tradet (1); item verius si

1. De Justis, *lib. I, cap. VIII, n.* 122; Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVII, 40*; Pontius, *lib. VIII, cap. XXI, n.* 14; Corradus, *lib. VII, cap. IV, n.* 72.

confessarius electus nolit exequi rescriptum, quia putat non verificari causam vel rescriptum esse subreptitium (4). Tandem si ambo sponsi impedimenti conscii dispensatione indigent, potest quisque confessarium sibi eligere; quare prior confessarius post fulminatam dispensationem instrumentum reddere debet, ut alter eodem utatur (n. 402) (2).

412. *Audita prius ejus (vel eorum) confessione..., in foro conscientiae et in actu confessionis sacramentalis tantum et non aliter (vel in sacramentali confessione tantum).* Si in rescripto est tantum clausula: *in foro conscientiae tantum*, sine aliis, non est necessaria confessio sacramentalis, et clausula significat dispensationem non valere, nisi pro foro interno. Si vero omnes istae clausulae in rescripto reperiuntur, tunc in solo tribunali poenitentiae confessarius, audita poenitentis confessione, literas exequi potest. Proposito dubio: « An poenitens qui voluntarie et malitiose facit confessionem nullam et sacrilegam, dum virtute dispensationis obtentae a S. Poenitentiaria rehabilitatur in beneficio simoniace obtento, aut dispensatur ab impedimento matrimonium dirimente, sit sufficienter dispensatus, et an denuo sit recurrendum ad S. Poenitentiariam »; S. Poenitentiaria respondit: « Dummodo confessarius, literarum S. Poenitentiariae executor, servet quae sibi in iisdem literis praescribuntur, tunc datas vigore earundem literarum dispensationes validas fore, etiamsi contingat poenitentem invalide ac sacrilege confiteri et absolutionem a peccatis recipere. Quod si confessarius advertat poenitentem ex sua indispositione a peccatis absolvi rite non posse, curare debet ut idem poenitens recte disponatur; vel si disponi nequeat in praesenti, differre debet una cum absolutione a peccatis praedictas dispensationes, nisi forte urgens aliqua necessitas suadeat dispensationes accelerare (3) ». Pariter ad dubium: « Num dispensationes super impedimentis dirimentibus occultis in matrimoniis contractis significandae sint statim post susceptam absolutionem, aut priusquam dispositiones praeviae ad absolu-

1. Rosset, n. 2631; Corradus, *lib. VII, cap. IV, n. 72*.

2. Lehmkuhl, *vol. II, n. 821*; Feije, *n. 747*.

3. Apud Carrière, *De matr.*, n. 1168.

tionem existant atque absolutio suscipiatur, idque ut citius validitati matrimoniorum provideatur, sicque commercii illiciti occasio arceatur » ; S. Poenitentiaria, die 19 *Maii* 1834, reposuit : « Dispensationes, de quibus in casu, manifestandas esse ante absolutionem ; quas tamen confessarius concedere potest, etiamsi absolutionem a peccatis suspendendam censeat (1) ». Similiter S. Poenitentiaria, die 4 *Jan.* 1839, declaravit : « In exequendis S. Poenitentiariae rescriptis curandum quidem est, ut poenitens ad peccatorum absolutionem disponatur, nihilo minus validas fore absolutiones a censuris, dummodo saltem praecesserit accusatio seu confessio peccatorum, quae sacramentalis sit ».

413. *Ab incestu et excessibus hujusmodi absolvas, vel : A quibusvis sententiis, censuris, et poenis ecclesiasticis, quas propter praemissa quomodolibet incurrerunt, incestu et excessibus hujusmodi absolvas, vel simili formula.* Haec clausula tribuit confessario hac vice absolvendi potestatem, si incestus, vel homicidium cum censura inter casus reservados recenseantur, et ipse aliunde non habeat potestatem absolvendi a reservatis. Non requiritur forma absolvendi specialis, sed sufficit forma Ecclesiae consueta in absolutione a peccatis. Quod si haec dari nequeat, et dispensatio differri non debeat, tunc, omitta absolutione a peccatis, praemittitur executioni absolutio a censuris et poenis, si quas poenitens incurrit, juxta formulam, quae praecedit absolutionem a peccatis ; quae absolutio a censuris et poenis in hoc casu danda est in tribunali poenitentiae, et dari etiam potest, quamvis post supplicationem copula iterata fuerit (2).

414. *Dummodo natiuitas mulieris praecesserit copulam ab oratore habitam cum ejus matre.* Haec clausula ponitur, quando quis vult ducere puellam, cujus matrem cognovit ; ponitur, inquam, ad evitandum periculum matrimonii inter patrem et filiam.

415. *Injuncta gravi poenitentia salutari, vel gravi et longa, vel gravi et diurna, vel gravissima et longa, etc. (n. 400).* Ali-

1. Apud Caillaud, n. 372.

2. Zitelli, pag. 88-89 ; Feije, n. 750.

quando ipsa S. Poenitentiaria poenitentiam indicat : e. g. *Injuncta ei pro tam enormi libidinis excessu gravi poenitentia salutari, ac confessione sacramentali peccatorum suorum singulis scilicet mensibus, ut minimum semel, aut quoties tibi videbitur.* In hoc casu executor variare non potest; illam autem poenitentiam imponere debet non in perpetuum, quando enim S. Poenitentiaria perpetuam vult imponi poenitentiam, id aperte dicit, sed ad notabile tempus. Rigorose loquendo sufficit, si duobus tantum mensibus confessio praescribatur; recte tamen monent graves AA. aequitati consentaneum esse, ut plurimum, si ea per semestre injungatur (1). Poenitentia imponenda est utrique vel alterutri parti, prouti utraque vel alterutra tantum culpabilis est.

416. *Quodque in pauperes faciant aliquam eleemosynam.* Haec clausula aliquando continet praeceptum et conditionem, praesertim cum per rescriptum fit aliqua, etsi partialis, condonatio, commutatio, substitutio, reductio, etc.; aliquando simplex consilium, quod ex toto contextu colligitur. Hoc in casu executor debet poenitentem simpliciter hortari ad aliquam faciendam eleemosynam (2).

417. *Et aliis, quae in jure fuerint injungenda,* e. g., poenitentia sacramentali, restitutione, reparatione damnorum, aut scandali, remotione occasionis, etc.

418. *Dummodo impedimentum occultum sit vel omnino occultum :* de qua fuse n. 259 sequ.

419. *Dummodo aliud non obstat canonicum impedimentum :* etiamsi super isto jam impetrata fuerit in foro externo ab Apostolica Dataria dispensatio, de qua nulla mentio facta est in precibus ad S. Poenitentiariam.

420. *Ita quod hujusmodi absolutio et dispensatio latori in foro judicio nullatenus suffragetur,* vel alio simili modo. Qua clausula significatur, quod si forte impedimentum occultum, a quo poenitens dispensatur, evaderet publicum, adhuc ab Apostolica Dataria impetranda esset dispensatio pro foro externo; et si ad forum judicium deferretur, poenitens poenis

1. Scavini, vol. III, n. 930.

2. Zitelli, pag. 89-90.

a jure statutis subjaceret, et ipsa proles reputaretur in omnibus illegitima, licet in foro conscientiae matrimonium valeret (1).

421. *Nullis super his testibus adhibitis aut literis datis, seu processibus confectis, sed praesentibus laniatis, quas sub poena excommunicationis laniare tenearis, ita ut nullum earum exemplum extet, neque eas latori restituas; quod si restitueris, nihil ipsi praesentes literae suffragentur; vel: Praesentibus post earum executionem sub excommunicatione latae sententiae per te combustis, vel laniatis.* Hinc prohibentur confessario omnia ea, quae pertinent ad forum externum, testes audire, dare poenitenti literas dispensationis, processum conficere... Et debet sub poena excommunicationis literas *laniare* seu *comburare*; et quamquam ad poenam effugiendam sufficiat sigillum frangere, et deinde literas per medium lacerare, ita ut in forum externum produci amplius nequeant, tamen literae destruendae omnino sunt, praesertim si habeatur verbum *combustis*. Quae destructio infra breve tempus fieri debet, idest, juxta communem sententiam, infra triduum post executionem vel saltem post matrimonii celebrationem. At non prohibetur confessarius literarum textum transcriptum non authenticum pro sua instructione asservare, quo casu expedit, ut diem et annum omittat. Literis post executionem latori restitutis, confessarius et lator peccant, nec literae in foro externo suffragantur, sed dispensatio valet. Quando oratores, inter quos nullum existit impedimentum, habentur publice pro conjugibus, sed concubinariis sunt, nec in forma Tridentina contraxerunt, et licentiam a S. Poenitentiaria directe petunt secrete contrahendi coram paroco et testibus, praetermissis denuntiationibus, tunc S. Poenitentiaria in literis paroco datis omittit vocem *laniatis* vel *combustis*, et indicat paroco matrimonium esse adnotandum in libro, ita ut palam omnibus nequeat innotescere, sed « ut testimonium, si forte requiratur, peracti matrimonii tradere possit, causamque suam parochus tueri, si opus fuerit, eodem exemplari literarum S. Poenitentiariae, quas ipse retinebit » . Benedictus XIV, *Inst. Eccl.* 87,

1. Giovine, *tom. II*, § 109; Zitelli, *pag.* 92.

n. 35. Sed evidens est non esse necessarium ut haec licentia a S. Poenitentiaria petatur. Quod si inter oratores existat impedimentum, natura sua publicum, sed de facto occultum, vel ex separatione scandala orientur, et conjuges parati sunt consensum coram parochio et duobus testibus confidentibus secreto renovare, hoc in casu parochus praedictorum putatorum conjugum adire potest S. Poenitentiariam, quae ei « facultatem concedit ipsos putatos conjuges, si ita sit, audita prius sacramentali eorum confessione, a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa incurrerint et ab incestus, quatenus usque ad praesentium executionem formaliter intercesserint, reatibus Apostolica Auctoritate hac vice absolvendi in forma Ecclesiae consueta; et cum eisdem, dummodo aliud eis non obstet canonicum impedimentum quominus legitimo matrimonio conjungi possint, super recensit... impediment... ut ill... ac praemissis ceterisque contrariis quibuscumque non obstantibus, matrimonium coram Te et duobus testibus confidentibus, omissis denuntiationibus aliisque solemnitatibus, private de novo contrahere et in eo postmodum remanere licite ac libere valeant, pari Apostolica Auctoritate misericorditer dispensandi; prolem sive susceptam sive suscipiendam exinde legitimam decernendo ac respective nunciando; injuncta congrua poenitentia salutari, aliisque injunctis de jure injungendis. Pro foro conscientiae, ita tamen ut hujusmodi gratia etiam pro foro externo praefatis conjugibus suffragetur; ad quem effectum praesentes literae cum attestatione impertitae executionis ac sic contracti matrimonii cum expressione nominum et cognominum ac patriae testium, facta etiam descriptione dicti matrimonii in libro secretorum matrimoniorum, in parochiali Archivio caute serventur, ut pro quocumque futuro eventu de matrimonii validitate et prolis legitimitate constare possit. » Hoc rescriptum in S. Poenitentiaria appellatur : *parochio pro utroque foro*.

52. — *De fulminatione dispensationis a S. Sede concessae.*

422. In primis quoad fulminationem *dispensationis pro foro externo*, diximus n. 395 quinam in praesenti disciplina

detur executor harum literarum apostolicarum. Quaeritur num Ordinarius delegatus possit literas exequi, si interim Romanus Pontifex moriatur. Responsio affirmativa certa est, si momento mortis Pontificis res non est amplius integra (n. 429); secus DD. inter se non conveniunt, sed vera sententia est dispensationem in suo robore permanere, et Ordinarium posse illam exequi (1). Nam principium canonicum ex *cap. 36, De praebendis...*, in 6°, et *cap. 9, De off. et pot. jud. del.*, in 6°, est gratiam *faciendam* expirare morte concedentis, non autem gratiam *factam*: gratia vero dicitur *facta*, quando rescriptum est in forma gratiosa vel mixta; *facienda*, quando rescriptum est in forma commissaria. Atqui rescriptum dispensationis matrimonialis hodie est semper in forma mixta (n. 392). Confirmatur haec doctrina et extra dubium ponitur ex responsione S. C. EE. et RR., die 13 *Jul.* 1740 et 7 *Apr.* 1769, apud Bizzarri, *Collectanea, etc.*, pag. 32 et 39. Contrarium docet *Praxis*, n. 226, innixa regulae 12 Cancellariae Apostolicae. Riganti ad citatam regulam, postquam eam applicaverit dispensationibus matrimonialibus, subdit: « sed contrarium: quod dispensationes matrimoniales ante obitum Pontificis executori non praesentatae, possint exequi, sede vacante, ea ratione, quia executor non est voluntarius, sed necessarius, ita ut, si preces veritate nitantur, teneatur omnino dispensare »; et citat Sanchez et De Justis, qui testatur plures dispensationes matrimoniales fuisse per Vic. Gen. Lucanum suo tempore executas, sede vacante per obitum tum Urbani VIII, tum Innocentii XII.

423. Gratia est facta a die datae rescripti, sed Ordinarius ulla pollet jurisdictione ad dispensationem exequendam, antequam exemplar originale exhibitum ei fuerit, ex *cap. 12, De appellacionibus*, et Conc. Trid., *sess. XVII, cap. V, de ref.* (2). Hinc invalida est executio ac proinde nova fulminatio requiritur, si locum habet, e. g., post telegraphicam notitiam con-

1. Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVIII, n. 87*; Giovine, *tom. I, § 93*; De Justis, *lib. I, cap. VI, n. 303 sequ.*, alique plurimi apud ipsum.

2. Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 222*; Giovine, *tom. I, § 83*; Zitelli, *ig. 95*, cum communi.

cessionis factae, ab expeditore apostolico acceptam, nisi notitia telegraphica transmissa fuerit ex officio auctoritate Sanctae Sedis, ut declaravit S. C. S. Officii die 14 *Aug.* 1892 (1). Imo si oratores, huic invalidae dispensationi innixi, matrimonium contrahunt, plures (2) consent necessariam esse novam dispensationem a Sede Apostolica obtinendam, innixi declarationi S. C. C. datae die 12 *Jan.* 1606. Sed haec declaratio data videtur ratione copulae incestuosae habitae ante literarum praesentationem; hodie, hac ratione sublata, non apparet curiam dispensatio nulla sit. Et revera cum quaesitum fuisset an Ordinarius, si nupturientes ex errore ante literarum praesentationem contraxerint, possit valide eas exequi, ut partes iterum coram parochio et testibus se sistant et consensum renouent; S. Poenitentiaria die 27 *Jun.* 1885, reposuit affirmative. Eodem in sensu pro oratoribus, qui, ante dispensationis fulminationem, matrimonium civile ineunt, reposuit die 23 *Nov.* 1889, remoto tamen scandalo et imposita gravi et salutari poenitentia. Quod si authenticum literarum exemplar perierit, aliud obtinendum est, et executori exhibendum.

424. Postquam literae Apostolicae exhibitae ei fuerunt, Ordinarius in primis eas recognoscit: si enim falsae aut dubiae appareant, a fulminatione abstinere debet; deinde inquit, num vera sint exposita (*n.* 397); ac tandem ad fulminationem devenire poterit, omnes clausulas sedulo servans. Propositis dubiis: « 1° Utrum executor ad validitatem executionis quatuor teneatur ponere actus seu decreta distincta idest: actum primum, quo parochum vel alium deleget ad verificationem causarum; actum secundum, quo executor sive per se sive per alium sponsis impertiatur absolutionem et poenitentiam imponat; actum tertium, quo sponsis scandalum reparandum injungatur; actum quartum, quo dispensatio et prolis legitimatio concedatur. Et quatenus negative: 2° Utrum sufficiat ponere duos actus seu decreta, scilicet primum actum seu decretum, quo parochus seu alius delegatur ad verificationem

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, *n.* 2192

2. Corradus, *lib. VIII, cap. IV, n.* 44.

causarum; secundum actum seu decretum, quo sive per executorem sive per alium impertiatur absolutio, et imponatur poenitentia, scandalum reparandum injungantur, dispensatio concedatur et prolis legitimatio, et quidem ita ut dispensatio et legitimatio concessa intelligatur sub conditione, quod sponsi prius absolutionem obtinuerint et reparaverint scandalum; 3° Utrum ad validitatem executionis requiratur nova et canonica verificatio causarum vi literarum Apostolicarum instituenda casu quo Ordinarius de causis dispensationis exactam et per juratos testes habitam informationem ceperit, antequam preces pro obtinenda dispensatione S. Sedi porrexisset; 4° Utrum verba : *In utroque foro absolvas*, ita intelligenda sint, ut requiratur duplex absolutio separatim impertienda, una scilicet in foro interno, alia in foro externo; an ista verba ita intelligenda sint, ut requiratur una tantum absolutio in foro externo impertienda, quae valeat etiam pro interno; 5° Utrum casu quo separatio sponsorum fieri possit ad effectum reparandi scandalum, ad validitatem executionis sufficiat, ut executor aliis mediis efficacibus scandalum reparandum curet ». S. Poenitentiaria die 27 Apr. 1886 reposuit : « Ad 1um providebitur in secundo; Ad 2um sufficere, ita tamen ut dispensatio et legitimatio prolis ab ipso tantum executore effici possit; Ad 3um negative; Ad 4um negative ad primam partem, affirmative ad secundam; Ad 5um expedire ut scandalum removeatur per separationem; sed non prohiberi, quominus alii modi adhibeantur, qui prudenti judicio Ordinarii sufficiant ad illud removendum » (1).

425. Si autem quaeras, num Ordinarius extra suum territorium possit mandatum exequi, respondemus : Extra suum territorium potest praestare ea omnia quae sunt actus nudi ministerii vel voluntariae jurisdictionis, uti sunt separatio oratorum, eleemosynae impositio, absolutio, ipsaque impediementi dispensatio, quia nudum ministerium, vel voluntaria jurisdictio extra territorium exerceri potest. At non potest praestare ea quae jurisdictionem contentiosam sapiunt, uti

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1496.

citare et interrogare testes pro precum verificatione, cum jurisdictio contentiosa extra territorium exerceri nequeat. Posset vero, extra territorium existens, citationem et interrogationem testium alteri committere faciendam intra territorium (1).

426. Decretum finale, quo dispensatio conceditur, debet esse in scriptis confectum, quia in archivio episcopali conservatum inservire debet ad probandam validitatem matrimonii pro foro externo. Si ore tantum proferatur, utrum dispensatio esset invalida, necne, DD. inter se non conveniunt. Alii (2) affirmant ex regula 30 Cancellariae Apostolicae, ubi statuitur: « Nulla talis dispensatio cuiquam in iudicio vel extra suffragetur, antequam super ea Literae Apostolicae sint confectae ». Alii (3) negant et merito prorsus; quia citata regula Cancellariae Apostolicae evidenter loquitur de *litteris Apostolicis* (nempe Brevi aut Bulla) conficiendis, postquam supplicatio dispensationis signata fuit concessione gratiae (n. 330) (4), et nullo jure extenditur ad decretum fulminationis. Igitur dispensatio, oretenus fulminata, foret illicita tantum, sed si ex una parte decretum hic et nunc scribi nequeat et ex alia matrimonii celebratio sine gravi incommodo et scandalo nequeat protrahi, in his extraordinariis circumstantiis nec illicita foret, dummodo postea scribatur et in archivio reponatur. At omnia ea, quae pro clausularum executione praecedere debent, dummodo deinde in scripto fulminationis decreto recolantur, oretenus effici possunt, licet omnia scripto facere praestet (5). Dispensationem publicationum ad matrimonium contrahendum non importare fulminationem dispensationis declaravit S. C. C. in *Civitatis Castelli, Nullitatis matrimonii*, 18 Julii 1778.

427. In hoc autem scripto decreto Ordinarius commemorat mandatum sibi a Sede Apostolica factum, verificationem et implementum clausularum, injungit ea quae injungenda sunt, et tandem dispensat expressis verbis ac auctoritate Apostolica,

1. De Justis, *lib. I, cap. VI, n. 485*; Feije, *n. 740*.

2. Reiff., *lib. IV, App. n. 321*; Giovine, *p. I, § 89*; Corradus, *lib. I, cap. IV, n. 4*; De Justis, *lib. I, cap. III, n. 31*, aliique.

3. D'Annibale, *p. III, § 503*; Zitelli, *pag. 95*.

4. *Praxis, n. 185*.

5. Feije, *n. 754*.

et prolem legitimam declarat. *Expressis verbis*, dicens, e. g. : *Dispensamus* : unde satis non est, si rescripserit : *Oratores possunt nuptias inire*, vel : *Matrimonium contrahatur*. Imo Giovine, *p. I*, § 89, putat hoc in casu dispensationem nullam esse, ex cit. *regula 51 Cancel. Apost.* ; sed probabilius dispensatio valet, quia nullitas nusquam statuitur, cum cit. *regula* ad signaturas in Romana Curia dumtaxat pertineat (1). *Auctoritate Apostolica* : quod si delegatus omiserit, rursus Giovine, *l. e.*, censet dispensationem esse irritam ; quod tamen falsum esse, ostendit D'Annibale, *l. e.*, *not. 18*, nisi in mandato dicatur explicite : *alias dispensationem esse nullam*, prouti in indulto aliquando ponitur (*n. 460*). *Prolem legitimam declarat*, juxta ea quae diximus (*n. 403*). Ceterum formula hujus decreti in omnibus Curiis habetur (2). Quod decretum est in numero plurali, idest fulminatio fit in utramque partem, si impedimentum est utrique commune ; est in numero singulari, nempe fulminatio fit in unam tantum partem, si impedimentum unam tantum directe afficit, e. g., impedimentum voti.

428. Dispensatio suas vires exerit, removens impedimentum, quando Ordinarius subscribit decretum, accedente oratorum acceptatione. Scilicet Romanus Pontifex posset quidem, sed non solet, ne sua beneficia vilescant, dispensationem ad nuptias ineundas elargiri sine acceptatione illius, cui conceditur (3), praesertim si hic impedimentum dignoscit. At petitio dispensationis ab ipsis partibus facta etiam implicite, e. g., per desiderium manifestatum contrahendi nuptias, vel facta a tertia persona de earum mandato etiam implicito, e. g., faciendi omnia necessaria pro matrimonii celebratione, vel facta de earum tacito consensu, implicitam continet acceptationem. Proinde in hoc casu dispensatio statim valet a momento quo Ordinarius decretum subscribit, etsi partes praesentes non sint ; ita ut matrimonium postea initum valeat, licet partes fulminationem ignoraverint (4), quae tamen in hoc casu a gravi non

1. D'Annibale, *p. III*, § 503, *not. 16*.

2. Eam habes in Alleg. IV.

3. Sanchez, *lib. III*, *disp. XXXVI*.

4. *Praxis*, *n. 227*.

excusantur; antea vero initum, sit nullum, etsi partes putaverint dispensationem fulminatam fuisse. Si vero dispensatio petita et obtenta fuit, partibus insciis, juxta doctrinam communiter receptam dispensatio valet, quando decretum partibus directe intimatum fuit et ab iisdem ratum habitum. E contrario, in sententia Engel, *lib. IV, tit. III, n. 17 sequ.*, quae gravibus rationibus innititur, dispensatio etiam in hoc casu valeret momento subscriptionis; nam Romanus Pontifex jure praesumit consensum partis, cum agatur de re mere favorabili et hic consensus praesumptus satis est ut dispensatio rationabiliter concedatur. Hinc, ni fallimur, matrimonium, medio tempore initum, est dubium: in dubio autem favendum est matrimonio.

429. Mandatum Ordinarii extinguitur a) postquam functus est munere suo seu bene seu male, ex *cap. 9, De officio et pot. jud. del.* Hinc, e. g., si Officialis, dubitans de validitate literarum pro foro externo obtentarum, dispensare recusavit, deinde potest dispensare, aut potest Episcopus, vel Vicarius Capitularis, etc. (1), quia Officialis revera officio suo functus non est. Ast si pronuntiavit literas esse obreptitias vel subreptitias et ideo non exequendas, nec ipse nec alius poterit ulterius sese ingerere, ne partibus quidem consentientibus, licet postea, re melius perspecta, sic per errorem pronuntiasse cognosceret, quia hac sententia totam suam jurisdictionem consumpsit (2). « Nisi forte aliquid pronuntiaverit vel *ex sua persona*, v. g., falsum esse, vel non videri sibi missum mandatum, quod planum est; vel *non servata mandati seu juris forma...*, quia nihil agit..., e. g., si jussus absolvere in foro sacramentali, extra illud absolverit »; D'Annibale, *l. c.*, pluribus citatis. Contrarium dicendum de rescriptis S. Poenitentiariae pro foro interno; nam « existimo non tantum ubi semel literas praesentavit cuidam confessario, sed etiam postquam ab eo pronuntiatum fuit dispensationem esse subreptitiam, posse impetrantem adire alium confessarium, qui forte

1. De Justis, *lib. cap. VI, n. 486 sequ.*

2. Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVII, n. 39*; De Justis, *l. c.*; D'Annibale, *p. I, § 77, n. 55.*

in ea sit opinione ut rescriptum valeat, posseque eundemmet confessarium, re melius perspecta, dispensationem illam, mutata sententia exequi, quamvis, si semel dispensavit, non possit recantare palidoniam » ; Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVII, n. 40*, cui adstipulatur Corradus, *lib. VII, cap. IV*, in fine, ex perpetua mente et stylo S. Poenitentiariae contra Navarrum. Revocatione ipsi Ordinario intimata ante fulminationem.

b) Romanus Pontifex qui potestate pollet ferendi impedimenta tum ad modum legis tum ad modum praecepti, posset quidem post fulminationem impedimentum jam sublatum restituere; at id non posset Dataria Apostolica aut S. Poenitentiaria sine auctoritate specialiter obtenta. c) Renuntiatione Ordinarii facta ipsi Romano Pontifici acceptanti, ex *cap. 7, De procuratoribus, in 6º*. Oratores ante fulminationem possunt quidem dispensationi renuntiare; quo in casu Ordinarius non debet, sub poena nullitatis, eandem fulminare; at mandatum perdurat. Hinc, e. g., si oratores modo nuptias ineunt cum tertiis personis, et tandem vidui facti vellent matrimonium inter se contrahere, Ordinarius receptum mandatum exequi potest (1). Post fulminationem oratores habiles sunt, ita ut neque ipsi neque Ordinarius valeant impedimentum restaurare : proinde, vidui facti a matrimonio inito cum tertiis personis, libere possunt absque nova dispensatione inter se coire nuptias (2). Num impedimentum affinitatis rursus enascatur inter Titium et Semproniam, ita ut nova dispensatio necessaria sit, si post dispensationem copula denuo ponatur inter Titium et Macviam, Semproniae consanguineam, vide *n. 797*.

430. Pro executione matrimonialis dispensationis Ordinarius nihil omnino quocumque titulo exigere potest, aut sponte oblatum acceptare, prout in ipsis literis statuitur, salva cancellarii mercede juxta taxam provincialem vel dioecesanam, probatam a S. C. C., vel juxta statutum aut usum dioecesis (*n. 183*), et salva expensarum refectione. Antiquitus haec

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XXXII, n. 6*; Giovine, *p. I, § 98, n. 3*; D'Annibale, *p. III, § 364, not. 30*, contra De Justis, *lib. I, cap. VI, n. 340*.

2. D'Annibale, *l. c.*; S. Alphonsus, *lib. I, n. 197*; De Justis, *l. c., n. 336*; Pontius, *lib. VIII, cap. XVIII, n. 20*; *Praxis, n. 31*.

prohibitio erat sub poena excommunicationis, sed censura hodie suppressa est in rescriptis tum Datariae Apostolicae, tum S. Poenitentiariae. Nec prodest contraria dioecesis consuetudo; haec enim legem quidem abrogare potest, at non praeceptum singulis vicibus repetitum (1). Nonnulli hanc prohibitionem intellexerunt de muneribus vel praemiis magni valoris; sed immerito, cum verba generalissima quodcumque munus vel praemium comprehendant. Ratio prohibitionis fuit, ne executor, muneribus corruptus, minus probe officium suum obiret. Proinde nec Ordinarius nec ejus Vicarius aliquid accipere possunt pro labore in examinando processu, pro accessu ad examinandos testes, pro decreto extendendo dispensationis, et multo minus occasione tantum dispensationis. At si delegatus, non obstante hac prohibitionem, aliquid exegerit vel acceptaverit, dispensatio foret valida, etsi illicita; quia nullitas nusquam cavetur. Erat etiam nulla dispensatio in forma pauperum ante cit. decretum S. C. S. Officii 25 Aug. 1883, quia, rescriptum Apostolicae Datariae continebat clausulam: *Et nihilominus absolutio et dispensatio a te facienda nullius sit roboris vel momenti*; quae per cit. decretum suppressa est. Haec confirmantur ex responsione S. C. C. in *Granaten. et Minidonien.*, 28 Jan. 1882. Nam in Hispania universalis et immemorialis erat consuetudo, qua non solum cancellarius, sed etiam Officialis in executione omnium dispensationum matrimonialium pro foro externo a S. Poenitentiarum vel ab Apostolica Dataria concessarum etiam in forma pauperum aliquid acciperet et exigeret. Propositis dubiis: « 1º An et quomodo tolerari possit consuetudo in casu; 2º An et quomodo consulendum in casu »; S. C. reposuit: « Ad 1º: negative in omnibus. Ad 2º: consulendum SS^{mo} pro sanatione in radice dispensationum et matrimoniorum, quae nullitatis vitio laborant, et pro absolutione ad cautelam, et condonatione quoad executores ». Absolutio a censuris data fuit *ad cautelam*, quia Hispani Officiales ex bona fide excusari poterant (2). In eodem

1. D'Annibale, *p. III*, § 502, *not.* 15; Giovine, *tom. II*, § 55; Reiff., *lib. IV*, *App. n.* 319.

2. Santi, *lib. IV*, *App. n.* 57.

sensu eadem S. C. rem definiverat, die 20 Jan. 1767. At vero quaesitum fuit : « Utrum in prohibitione exigendi ab executoribus dispensationum Apostolicarum comprehendantur etiam informationes captae ad preces efformandas et testimonium super ipsarum veritate ad dispensationem non exequendam, sed obtinendam. Et quatenus affirmative, deprecatur pro opportuno remedio. » S. C. C. in *Pampilonen. per summaria precum*, reposuit, die 18 Aprilis 1883, *negative*. Pariter post factam executionem executor potest aliquid gratis datum recipere, sed non exigere.

431. Haec quae huc usque diximus de fulminatione dispensationis pro foro externo, facile applicabis, servatis servandis, fulminationi *dispensationis pro foro interno* : sed nonnulla specialiter de ea notanda sunt. Nam haec dispensatio fulminatur in ipso confessionis actu, prouti S. Poenitentiaria praescribere solet (n. 412); quod si in rescripto haec clausula desit, fulminari potest etiam extra confessionem. Formulas hujus absolutionis ad confessariorum usum habes in Alleg. IV. Confessarius scilicet post datam absolutionem a peccatis, et post recitatum *Passio*, etc., juxta Rituale Romanum, formulam fulminationis pronuntiat; si vero absolutio a peccatis dari non potuit, formulam pronuntiat, ceteris omnibus praetermissis. Haec fulminatio viva voce perficitur; et quamquam nil vetet quominus confessarius formulam legat, quam fortasse memoria non tenet, tamen illam scriptam formulam poenitenti dare non debet.

432. Si impedimentum ex una tantum parte se tenet, e. g., votum simplex castitatis, aut si impedimentum est utrique parti commune, sed unius tantum culpam conjunctam habet, e. g., affinitas ex copula illicita, in solam partem impeditam et culpabilem fit fulminatio et proinde satis est, ut ipsa confessarium adeat. Si impedimentum est utrique parti commune, et utraque pars est ejusdem impedimenti conscia ac culpabilis, in utramque fulminatio fieri debet, et ideo utraque pars adire debet confessarium eundem aut diversum. Ad rem S. Poenitentiaria die 13 Nov. 1748 : « S. Poenitentiaria ad propositum dubium circa executionem literarum

suarum, quibus committitur facultas dispensandi super occulto matrimonii impedimento cum duobus ejusdem impedimenti consciis, respondet quod, quamvis hujusmodi literae dirigantur confessario per latores eligendo, necessarium tamen non est, quod unus idemque confessarius ab utroque eligatur ad has literas exequendas; sed potest unus confessarius ab uno ad id eligi, alter ab altero. Tunc autem prior confessarius post dispensationem uni ad formam literarum concessam, debet literas S. Poenitentiariae poenitenti tradere, ut per illum alteri parti tradantur, quae similiter easdem literas secum exequi faciat per alium confessarium, cujus erit in hujusmodi casu, confecto negotio, literas lacerare. Et quamvis impedimentum hujusmodi esse soleat, ut, sublatum quoad unum, maneat eo ipso sublatum quoad alterum, nihilominus mens S. Poenitentiariae est, ut erga utramque personam literae executioni mandentur; sin minus ad auferendum impedimentum, quod per priorem cum una dispensationem jam ablatum praesupponitur, saltem ad congruas poenitentias salutare utrique imponendas, quas non convenit ab uno tantum exigi, ubi communis est culpa (1) ». Ita quidem si literae S. Poenitentiariae inscribuntur in genere : *Discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario*; si vero inscribuntur determinato confessario, haec literarum transmissio fieri non potest, et ideo si una pars hunc confessarium adire recusat, novae literae cum generica inscriptione a S. Poenitentiaria obtinendae sunt. Imo si confessarius electus minus bene munere suo functus est, quia, e. g., dispensavit in impedimento non legitimans prolem susceptam, pars adhuc potest iisdem literis forte non laniatis alium confessarium adire pro prolis legitimatione (2). Tandem si duplex obtenta fuit dispensatio, alia pro externo, alia pro interno foro, prius fulminetur dispensatio pro foro externo, et deinde dispensatio pro foro interno (n. 346).

433. Demum notandum est S. C. C. apud Corradum, *lib. VII, cap. VI, n. 14*, edixisse : « In literis absolutionum et

1. Apud Collet, *Traité des dispenses*, III, 41.

2. De Justis, *lib. I, cap. VIII, n. 120*; Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVII, n. 40*.

dispensationum in foro conscientiae tantum nihil a quoquam accipi posse, quemadmodum Romae fit, et declaravit Gregorius XIII *. Proinde confessarius Ordinario, et orator confessario expensas tantum reficere debet. At post fulminatam dispensationem aliquid sponte oblatum acceptare, de rigore juris non prohibetur (1).

II

De dispensationibus ab Episcopo aliisque infra Romanum Pontificem concessis.

434. Quisque videt Episcopum aliosque omnes infra Romanum Pontificem non posse jure proprio et originario dispensare in impedimentis matrimonialibus, cum agatur de legibus generalibus Ecclesiae, si excipias votum non reservatum, aut prohibitionem ab ipso Episcopo, vel ab ejus praedecessore, vel a parocho factam. Sola igitur Sedis Apostolicae facultas, aut consuetudo immemorialis vel saltem centenaria, unde posset Romani Pontificis benignus assensus legitime deprehendi, dispensationem ab eis datam reddere potest validam licitamque (2), seposita consuetudine, quae in praxi vix umquam constituet titulum legitimum et tutum, remanet Episcopos aliosque infra Romanum Pontificem non posse in impedimentis matrimonialibus dispensare, nisi haec facultas ipsis a Sede Apostolica acta fuerit. Jam vero haec facultas aliquando eis facta est ad nodum legis semel pro semper, ita ut sit *ordinaria*, licet a

1. Giovine, *tom. II*, § 55.

2. Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. II, n. 6* : « Cum talis consuetudo non solum tendat ad abrogandam legem, verum etiam ad tollenda et minuenda jura uni competentia Romano Pontifici, praeter ceteras condiciones necesse est ut centum ad minus annorum spatio sine ulla interruptione perseveraverit ». Idem Pontifex, *l. c.*, probat episcopos Galliarum non posse dispensare in impedimentis matrimonialibus dirimentibus publicis ob praetensas consuetudines. Ceterum, si eae consuetudines extitissent legitimae, abrogatae absque dubio essent a Pio VII per Const. *Qui Christi Domini*, 29 Nov. 1801. Imo Josephus II in Austria et Napoleon I in Gallia vetassent dispensationes a Sede Apostolica expostulare, Sancta Sedes in his difficillimis circumstantiis noluit episcopis recognoscere potestatem dispensandi. *osset, n. 2447.*

S. Sede derivata sive voluntate expressa sive voluntate non expressa. E contrario saepius haec facultas conceditur ad modum mandati, sive *particularis* ad dispensandum inter duas determinatas personas, quo in casu est potius dispensatio in forma commissaria vel mixta, de qua supra; sive *generalis* ad dispensandum in genere in determinato impedimento sub appositis limitationibus et nomine Romani Pontificis, ita ut haec dispensandi facultas sit *delegata*. Istiusmodi generales facultates aliae quidem dicuntur *ordinariae* et aliae *extraordinariae* (1); sed id significat tantum S. Sedem primas semper concedere et concessisse, alteras vero primis superaddere; at tum illae tum istae sunt *delegatae*.

1° *De dispensationibus ab Episcopo aliisque concessis potestate ordinaria.*

435. Expressa Romani Pontificis voluntate haec potestas facta est Episcopis aliisve, quoties, lege lata, S. Sedes eis hanc potestatem concessit. Exemplo sint literae, quas, jussu SS.^m D. N. Leonis XIII, Card. Monaco, die 20 Febr. 1888, ad omnes Ordinarios misit: « De mandato SS.^{mi} D. N. Leonis XIII S. C. R. et U. I. nuperrimis temporibus duplex quaestionum genus expendendum propositum fuit. Primum respicit facultates quibus, urgente mortis periculo, quando tempus non suppetit recurrendi ad S. Sedem, augere conveniat locorum Ordinarios, dispensandi super impedimentis publicis matrimonium dirimentibus cum iis qui juxta civiles leges sunt conjuncti, aut alias in concubinato vivunt, ut morituri in tanta temporis angustia in faciem Ecclesiae rite copulari, et propriae conscientiae consulere valeant: alterum spectat ad executionem dispensationum, quae ab Apostolica Sede impertiri solent.

« Ad primum quod attinet, re serio diligenterque perpensa, approbatoque et confirmato EE. PP. una mecum Generalium Inquisitorum suffragio, S. S. benigne annuit pro gratia, qua locorum Ordinarii dispensare valeant per se sive per ecclesiasticam personam sibi benevisam aegrotos in gravissimo mortis

1. Collect. Paris., n. 31, 32, 33.

periculo constitutos, quando non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem, super impedimentis quantumvis publicis matrimonium jure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente.

« Mens autem est ejusdem S. S., ut si quando, quod absit, necessitas ferat ut dispensandum sit cum iis, qui sacro Subdiaconatus aut Diaconatus ordine sunt insigniti, vel solemnem professionem religiosam emisierint, atque post dispensationem et matrimonium rite celebratum convalescerint, in extraordinariis hujusmodi casibus Ordinarii de impertita dispensatione S. Officii Congr. certiores faciant; et interim omni ope curent, ut scandalum, si quod adsit, eo meliori modo, quo fieri possit, removeatur, tum inducendo eosdem, ut in loca se conferant, ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur, tum si id obtineri nequeat, injungendo saltem iisdem spiritualia exercitia aliasque salutare poenitentias, atque eam vitae rationem, quae praeteritis excessibus redimendis apta videatur, quaeque fidelibus exemplo sit ad recte et christiane vivendum ». Alteram decreti partem habes *n.* 395.

436. Circa praecedentes facultates Ordinariis demandatas sequentes declarationes aut extensiones deinde factae fuerunt. Scilicet, die 9 *Jan.* 1889, concessum fuit ut praedicta facultas subdelegari habitualiter possit parochis tantum, sed pro casibus in quibus desit tempus ad ipsos Ordinarios recurrendi et periculum vitae sit in mora; die 23 *Apr.* 1890, declaratum fuit vi hujus decreti Ordinarium ejusque subdelegatum posse dispensare non tantum in publicis, sed etiam in occultis impedimentis pro articulo mortis; et nomine parochorum comprehendendi omnes qui actu curam animarum exercent, exclusis vice-parochis et capellanis (1); die 17 *Sept.* 1890, facultates memoratas non spectare ad illos qui in mortis articulo consti-

1. Episcopo Wratislaviensi, die 17 *Febr.* 1892, et episcopo Colocen. et Bacsien., die 25 *Maii* 1898, concessa fuit gratia arbitrio eorundem episcoporum *pro sacerdotibus idoneis* in locis remotioribus dioecesis, dummodo tempus desit recurrendi ad Ordinarium vel parochum, et periculum sit in mora, ad quinquennium.

tuti sunt, sed nec matrimonium civile contraxerunt, nec in concubinato vivunt (1); die 18 *Martii* 1891, disparitatem cultus, utpote impedimentum dirimens, comprehendit; mixtam vero religionem, ut impedimentum impediens, non comprehendit (2); cautiones autem etiam in articulo mortis esse exigendas; die 1 *Julii* 1891, Ordinarium vi memoratarum facultatum posse dispensare sive in casu quo impedimentum afficit aegrotum, sive in casu quo afficit bene valentem, sive in casu quo utrumque, et ideo posse dispensare, si, e. g., aegrotat puella soluta, dum diaconus bene valet, vel aegrotat monialis, diacono bene valente; sed in utroque casu Ordinarium debere S. C. S. Officii certiore reddere de impertita dispensatione ac ea interim curare quae in eodem decreto (an. 1888) praescribuntur; tandem die 13 *Dec.* 1899, vi praedictarum facultatum posse dispensari etiam in impedimento clandestinitatis, ita ut, e. g., parochus, ab episcopo habitualiter delegatus, possit in sua pa-

1. At, salva meliori sententia, putamus facultates memoratas spectare illos qui in concubinato materiali et formali vixerunt et modo materialiter separati vivunt, illicitas tamen relationes continuantes, quia concubinatus formalis perdurat.

2. Idem S. C. reposuit eadem die et anno ad alium episcopum, sed simul censuit supplicandum SS.^{mo} pro facultate ad triennium episcopo concedenda dispensandi in impedimento mixtae religionis, adhibitis solitis clausulis pro matrimoniis mixtis; imo, die 12 *Apr.* 1899, ad alium episcopum rescribens, et eandem facultatem concedens, addit: « Pro casibus vero in quibus vel prae habito actu mere civili, vel contractu coram ministro haeretico, vel utroque simul, non omnes praestantur cautiones, vel episcopus moraliter certus non est easdem impletum iri, supplicandum pariter SS.^{mo} pro facultate sanandi in radice matrimonia itidem ad triennium, constituto in huiusmodi casibus de perseverantia consensus utriusque partis, facta ab episcopo singulis vicibus expressa Sanctae Sedis delegationis mentione, praevia absolutione a censuris, si opus sit, et monito morituro de gravissimo patrato scelere eoque certiorato, ob talem dispensationis gratiam a se acceptatam, matrimonium validum ac legitimum et prolem susceptam utriusque sexus legitimam habendam esse, cujus in religione catholica educationem, nec non proles pariter utriusque sexus forsan suscipiendae, una cum viri ad catholicam fidem conversione, si moriens convaluerit, pro viribus curare, gravissima ac continua obligatione tenebitur, descripto tandem in regestis matrimonio simulque adservato in Curia documento huiusmodi concessionis, communicationis, acceptationis, absolutionis et declarationis moribundi, servatis de cetero servandis. Contrariis quibuscumque non obstantibus ».

rochia vel conjungere non suos, sed extraneos, inibi casu existentes, dispensando a praesentia parochi proprii, ad quem nullimode valeat haberi recursus, vel etiam conjungere suos, sed sine testibus, pariter dispensando ab eorum praesentia, cum omnino non sint qui testium munere fungi possint.

437. Voluntate Pontificis non expressa, facta est haec potestas, quando lex explicita deest, sed voluntas Pontificis aliunde colligitur. Id accidit in sequentibus casibus :

438. 1° Episcopus, et, sede vacante, Capitulum, et deinde Vicarius Capitularis (1), non autem Vicarius Generalis (2), nisi forte Episcopus absit et facile adiri nequeat (3), aut Vicarius Generalis habeat ad hoc speciale mandatum, possunt ex tacita voluntate Pontificis, hanc communem doctrinam cognoscentis et minime reprobantis, dispensare et alios ad dispensandum delegare sive in casibus particularibus, sive modo generali, cum eorum potestas sit ordinaria, quando impedimentum est dubium non quidem dubio juris, quia tunc impedimentum non adest (*n.* 262) sed dubio facti. Nimirum, extante hoc dubio, factum, ideoque impedimentum forte existit et forte non existit, cum probabilius Ecclesia in hoc dubio non suppleat (*n.* 263); sed si existit, Episcopus alique possunt sua dispensatione ad cautelam illud remove (4). Revera ipsa S. C. S. Officii, die 3 Aug. 1863, negavit episcopis facultatem dispensandi in impedimentis *certo existentibus*; unde non obscure videtur illam admittere in impedimentis dubie existentibus. Quod si eadem S. C. (*cit.* *n.* 263) tribuit etiam pro hoc casu dispensandi potestatem, id videtur esse ad abundantiam. Ex his sequitur, etsi impedimentum postea certum appareat, non oportere novam dispensationem impetrare. Nonnulli id negant exemplo excommunicationis, a qua quis absolvitur in articulo mortis, et in quam reincidit recuperata sanitate; sed immerito prorsus, quia conjuges

1. De Justis, *lib.* II, *cap.* II, *n.* 165; D'Annibale, *p.* III, § 498, *n.* 26.

2. Sanchez, *lib.* II, *disp.* XL, *n.* 12; Pontius, *lib.* VIII, *cap.* XIII, *n.* 5.

3. S. Alphonsus, *lib.* VI, *n.* 613; D'Annibale, *l. c.* Ea scilicet ratione qua dispensat Episcopus, cum Romanus Pontifex facile adiri nequit.

4. S. Alphonsus, *lib.* I, *n.* 194, et *lib.* VI, *n.* 902; Sanchez, *lib.* II, *disp.* XL; Pontius, *lib.* VIII, *cap.* XIII; Feije, *n.* 636; D'Annibale, *l. c.*, cum communi.

nequeunt in impedimentum et nullitatem matrimonii reincidere (1).

439. His non obstantibus, S. C. C., hac super re interrogata, die 18 *Sept.* 1832, respondit : « Consulat probatos auctores et in casibus *gravioris* dubii recurrat ad Sanctam Sedem ». Proinde si magna praesumptio est pro impedimento, episcopus absteineat a dispensatione, nisi ex privilegio in illa specie dispensare queat (2).

440. 2° Episcopus aliique, ut supra, possunt ex tacita Pontificis voluntate, etiam positivis declarationibus confirmata, dispensare et alios ad dispensandum delegare, tum in casibus particularibus, tum modo generali, quando matrimonium est *contractum* et sequentes concurrunt circumstantiae (3) : *a*) Coniuges bona fide matrimonium contraxerunt ob facti vel juris ignorantiam, etiam crassam, non autem affectatam (4). Sufficit etiam si unus tantum fuit in bona fide, ignorans, scilicet, impedimentum (5) ; *b*) Contraxerunt, inquam, in facie Ecclesiae, omnibusque adhibitis solemnitatibus, aut his legitime sine fraude dispensatis. Hinc Episcopus aliique dispensare nequeunt, si matrimonium fuit clandestinum, aut, spretis publicationibus, initum ; *c*) Matrimonium fuit consummatum : sed plures non immerito hujus conditionis nullam mentionem faciunt (6) ; *d*) At matrimonium fuit et est nullum ob impedimentum occultum, in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, sed modo pseudo-conjugibus notum. Non posse Episcopum aliosque dispensare, si impedimentum est publicum, et posse, si est occultum, edixit S. C. C. in *Aegitanien. Dispensationum*, 19 *Apr.* 1692. Nam propositis dubiis : « 3° An Episcopus dispensare possit in foro conscientiae tantum in impedimentis dirimentis-

1. D'Annibale, *p. III*, § 498, n. 26 ; Rosset, n. 2444.

2. Lehmkuhl, *vol. II*, n. 729, 735 ; Rosset, n. 2430.

3. Sanchez, *lib. II, disp. XL*, n. 3 ; Pontius, *lib. VIII, cap. XIII*, n. 2 ; Fagn. *in cap. 8, De filiis presbyt.* ; Corradus, *lib. VIII, cap. IV*, n. 40, referens declarationem Sixti V ; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1123 ; Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. II*, n. 1, cum communi.

4. D'Annibale, *p. III*, § 498, not. 21.

5. Giovine, *tom. I*, § 334, n. 6, citans S. C. C. ; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1124, cum communi.

6. Feije, n. 634-5°.

bus matrimonium, et post ejus publicationem et confirmationem detectis; et quatenus affirmative: 4° An possit, quando ignorantia impedimenti concurrit in uno tantum contrahentium; 5° An possit, quando ob moram habendae dispensationis propter distantiam locorum magnum daretur periculum incontinentiae et scandali; 6° An possit, quando impedimentum provenit ex parte foeminae passurae jacturam vitae, famae, et scandali, si illud detegeret »; S. C. reposuit: « Ad 3um et 4um non posse, secluso scandalo, de quo in quinto dubio; posse autem, quatenus impedimentum non sit publice detectum. Ad 5um et 6um affirmative quoad forum conscientiae tantum » (1). Quid vero si impedimentum sit publicum natura sua, etsi de facto occultum? DD. inter se non conveniunt: ex una parte relata verba S. C. C.: *Posse, quatenus impedimentum non sit publice detectum*, viderentur non obscure indicare Episcopum et in hoc casu dispensare posse; ex alia autem parte hanc potestatem Episcopo demit principium a Benedicto XIV, *l. c.*, traditum: *Plus potestatis tribuendum non est Episcopo, quam habeat Major Poenitentiarius*; quod tamen principium non videtur omnino inconcussum. Diximus *occultum, sed modo pseudo-conjugibus notum*; quia si conjuges adhuc illud ignorant, Episcopus alique dispensare nequeunt, sed conjuges relinquuntur in bona fide et dispensatio a S. Sede petatur (2). e) Et ex una parte separatio conjugum fieri nequit sine scandalo et infamia, et ex alia periculum incontinentiae est, si non separantur. f) Nec dispensatio in impedimento facile obtineri potest a Sancta Sede vel ab ejus delegato, nec per epistolam (3) aut per telegraphum. Proinde paupertas vel rusticitas, de quibus nonnulli, non apparet quomodo causam sufficientem praebere possint.

441. Si igitur eae omnes circumstantiae simul adsint, Episcopus alique possunt, ex communi DD. calculo, in eo impedimento dispensare. At eorum dispensatio prodest tantum « pro foro conscientiae, non autem pro foro externo; non enim plus

1. Vide folium S. C. C. in *Constantien. Dispensationis*, 23 Apr. 1768.

2. Feije, n. 634-1°.

3. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1123; D'Annibale, *l. c.*

potestatis tribuendum est Episcopo quam habeat Major Poenitentarius Papae, qui in praedicto rerum eventu impedimentum aufert, ut matrimonium convalescat solum in foro interno. Quocirca si impedimentum antea occultum postea detegatur, et deducatur ad forum contentiosum, opus erit nova dispensatione a Summo Pontifice impetranda » ; Benedictus XIV, *l. c.* Non desunt auctores, inter quos D'Annibale, *p. III*, § 498, *not. 26*, qui putant, gravibus rationibus innixi, dispensationem concessam valere quoque pro foro externo, si impedimentum postea detegatur. Haec autem doctrina valde firmatur ex responsione S. C. C. data die 28 *Jan.* 1881, quam infra (*n. sequ.*) citabimus. Proinde si impedimentum occultum postea innotuerit, dispensatio a Sancta Sede petenda videtur potius ob convenientiam vel majorem firmitatem, quam ob strictam necessitatem. Ceterum hodie ob facultates delegatas, quibus instruuntur Ordinarii et ob facilem recursum ad Sanctam Sedem, raro erit locus exercitio hujus Ordinariorum potestatis velut ordinariae quoad impedimenta occulta in matrimoniis contractis ; et cum pro ejusdem exercitio tot conditiones sint necessariae, expedit ut Ordinarius utatur potius potestate sibimet delegata.

442. 3º Episcopus et in genere Ordinarius potest dispensare, quando matrimonium est *contrahendum* et sequentes circumstantiae simul verificantur : *a)* Impedimentum obest occultum in quo Romanus Pontifex potest et solet dispensare. Episcopum non posse dispensare, si impedimentum est publicum, bene tradit, ut alia documenta omittamus, S. C. S. Officii in instructione diei 8 *Junii* 1756 ad Episcopum de Panama : « Noveris quidem impedimenta dirimentia vel a Conciliis Generalibus universam Christi Domini Ecclesiam repraesentantibus, vel a Romanis Pontificibus, supremis universae Ecclesiae pastoribus, imposita esse. Quapropter nullus particularis Episcopus adjudicare sibi potest auctoritatem in hujusmodi publicis impedimentis, quaevis urgeat necessitas, valide et licite dispensandi. Hinc sub die 13 *Martii* 1660 propositum fuit sequens dubium, videlicet : *An Episcopus in casu urgentissimae necessitatis possit ante contractum matrimonium in impedimento publico dispensare.* Et S. C. Card. Conc. Trid. interpretum respondit negative. Quin

imo institutum deinde fuit examen super opinione quae asse-
rebat id Episcopo licere; et S. R. U. I. censores theologi, quibus
praefatae opinionis examen demandatum est, sequens pro-
tulere iudicium: *Propositio asserens Episcopum posse dispen-
sare in publico impedimento consanguinitatis pro matrimonio
contrahendo sive in articulo mortis sive in alia urgentissima
necessitate, in qua contrahentes non possint expectare dispensa-
tionem Sedis Apostolicae, est falsa, temeraria, scandalosa, per-
niciosa et seditiosa.* Hoc censorum iudicium S. C. C., sub die
19 Jan. 1661, probavit et confirmavit. Sola itaque Apostolicae
Sedis facultas, vel, praeter hanc, immemorabilis consuetudo,
aut saltem centenaria, unde posset Romani Pontificis benignus
assensus legitime deprehendi, dispensationem in publicis impe-
dimentis dirimentibus reddere potest validam licitamque (1). »
Si impedimentum est de facto occultum, et natura sua publi-
cum (n. 260), e. g., impedimentum cognationis spiritualis quod
ignoratur, plures censent habendum esse uti publicum (2);
sed doctissimus Card. Gennari, *Consultazioni, etc., vol. I, Cons. 127*,
validis argumentis demonstrat habendum esse uti
occultum; item si impedimentum est materialiter publicum,
sed formaliter occultum, quod confirmat responsio S. C. C. data
die 28 Jan. 1881, qua edixit non constare de nullitate matri-
monii ob dispensationem ab episcopo concessam in impedi-
mento materialiter publico, formaliter occulto. b) Ex una parte
matrimonium protrahi nequit sine magno damno, aut scandalo
vel infamia personarum, et ex alia dispensatio facile peti non
potest a S. Sede vel ab ejus delegato nec per epistolam, aut per
telegraphum. DD. rei explicandae gratia duo exempla afferunt:
si ageretur de matrimonio in articulo mortis ineundo ad pro-
blem legitimandam, vel reparandum honorem mulieris, vel gra-
ves sedandas inimicitias... et obsesset impedimentum, e. g.,
affinitatis ex copula illicita; item si parata essent omnia ad
matrimonium, ita ut absque scandalo et personarum infamia
differri nequeat celebratio, et simile impedimentum deprehen-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 459. Alias declarationes vide apud Rosset, n. 2418.

2. Feije, n. 636, 7°; Bangen, tit. II, pag. 167.

deretur. At certe non sufficeret prava voluntas utriusque partis, quae posset, si vellet, incommodum tollere (1).

443. In his circumstantiis Episcopo potestatem dispensandi Sanchez, *lib. II, disp. XL*, nullius praecedentis Doctoris auctoritate fretus, primus omnium vindicavit, quem deinde DD. communiter secuti sunt, licet Fagnanus in *cap. 18, De filiis presb.*, hanc doctrinam graviter reprehendat et exagitet. S. Poenitentiaria numquam illam probavit, sed tamen semper cavet, ne aliquid diceret, ex quo videretur illam reprehendere. Igitur haec doctrina hodie est communis (2), et quisque tuto illam in praxi sequi potest. Ratio est quia in casu praesumitur Romanum Pontificem delegare episcopo potestatem dispensandi, vel ex praesumpta Pontificis voluntate impedimentum cessat et episcopus id declarat. Ceterum si impedimentum innotescat, num et quatenus petenda sit dispensatio a Sancta Sede, repete quae diximus *n. 441* (3). Hae sunt quasi ordinariae Episcoporum aliorumque facultates dispensandi in impedimentis dirimentibus.

444. Quaeritur num Episcopus sua ordinaria potestate uti possit, postquam recursus ad Sedem Apostolicam factus fuerit; e. g., si dispensatio a S. Poenitentiaria petita est, sed vel orator qui matrimonium inire debebat, jam moriturus decumbit; vel partes matrimonio nullo unitae, quae prius erant in bona fide, jam impedimentum noscunt; vel tandem cum impedimentum dubium sit, Episcopus ipse jam vellet dispensare. Ratio dubitandi ex eo desumitur, quia appositione manus Pontificis

1. Feije, *n. 635*; Caillaud, *n. 335*.

2. Sanchez, *l. c.*; Pontius, *lib. VIII, cap. XIII, n. 6*; Reiff., *lib. IV, App. n. 62, 63*; De Justis, *lib. II, cap. II, n. 129*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1222*; D'Annibale, *p. III, § 408*; Santi, *lib. IV, App. n. 41 sequ.*; Rosset, *n. 2391 sequ.*

3. S. Poenitentiaria hodie omnibus Ordinariis concedit facultates subdelegabiles dispensandi in occulto impedimento seu impedimentis affinitatis ex copula illicita (primi necnon primi et secundi ac secundi tantum) etiam in matrimoniis contrahendis, quando omnia parata sunt ad nuptias, nec matrimonium usque dum ab Apostolica Sede obtineri possit dispensatio, absque periculo gravis scandali differri queat. Hanc autem concessionem S. Poenitentiariae non limitare ordinariam Episcoporum potestatem, optime probant Card. Gennari, *l. c.*, et Rosset, *n. 2404*.

negotium ad Sedem Apostolicam avocatur. Sed, hoc non obstante, putamus responsionem affirmativam verissimam esse, praesertim in casu necessitatis, de quo supra; quia in genere hic recursus ad Romanum Pontificem conditionem partium nequit reddere deteriore; insuper quoad indicatos necessitatis casus, S. Sedes in tanta temporum angustia et in gravissimis illis circumstantiis vel impedimentum non urget, vel sinit ab Episcopo dispensari, ut consulat animarum saluti, et scandala in populo evitentur: quis autem dicet S. Sedem id amplius nolle, quia recursus ad eam factus fuerat? Major difficultas est in casu impedimenti dubii, praeter necessitatem, ob allatam dubitandi rationem. Sed appositione manus Pontificis adimi Ordinario et etiam delegato potestatem agendi, nullo jure probatur: et quamquam rei sese immiscere in foro externo sit temerarium, tamen in interno, ex justa et gravi causa, licitum esse potest, ut recte ostendit D'Annibale, *p. I, § 77, not. 63.*

445. Non convenitur inter DD., num stylus Curiae Romanae servari debeat pro validitate dispensationis ab Episcopo aliove potestate ordinaria concessae. Haec quaestio non respicit dispensationem in casu necessitatis datam super impedimento ad matrimonium ineundum, quia tunc Ordinarius potius declarat impedimentum non urgere; pariter pro dispensatione in matrimonio contracto, dummodo conditiones expositae verificentur, causae canonica semper adest, nempe revalidatio matrimonii bona fide initi: tandem certe dispensatio dari potest tum in forma mixta, tum in forma commissaria et gratiosa, quae diversas clausulas secumferunt. His positis, nos non videmus qua ratione *ipse stylus* Curiae Romanae sit obligatorius in casu, ita ut, e. g., dispensatio in impedimento dubio affinitatis illicitae ab Episcopo potestate ordinaria concedi debeat sub poena gravis peccati, *praemissa absolutione non sacramentali et imposita eleemosyna*. Sed expedit ipsum in omnibus servari, eo vel magis quod quandoque difficile sit determinare, utrum aliquid exigatur ex solo Curiae stylo, an etiam ex jure communi (1): practerea

1. Feije, *n. 697*, in fine.

quae ipse Episcopus pro valore statuit, ea quoque inferiores servare oportet pro valore dispensationis.

446. Utens ordinaria dispensandi potestate, Episcopus certe imponere nequit componendam : nam, aliis rationibus praetermissis, id prohibet Conc. Trid., cit. *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat.* (n. 325). At dubitatur, num possit mercedem aliquam exigere? Responsio est negativa, si Episcopus dispensat in matrimonio contracto ; quia non praesumitur Romanum Pontificem eidem ampliore potestate concedere, quam Majori Poenitentiario, qui omnimode gratis dispensat (1). Idem dicas, si dispensat in matrimonio ineundo. Tandem si dispensat in impedimento dubio, res clara non est. Ceterum, concurrente aliquo delicto, posse eleemosynam ad modum poenae injungere, non dubitamus.

2°. — *De dispensationibus ab Episcopo aliisque concessis potestate delegata.*

447. Generalia dispensandi indulta S. Sedes eadem concedere non solet pro omnibus locis : unde quatenus indulta habeat Episcopus hujus vel illius diocesis, aut quatenus habeant Episcopi hujus vel illius nationis, est potius quaestio facti, quam juris. Quatenus haec indulta concedat, vide n. 323. Porro de hoc indulto, generatim spectato, plura notanda sunt.

448. 1° In primis si ipse indultarius, vel tertia persona de ejus mandato, aut saltem eo conscio, indultum petit, omnes admittunt indultum statim valere *a tempore datae*, ut aiunt (2). Hinc, e. g., si hoc modo indultum concessum est die 15, et receptum die 17 *Novembris*, duabus illis diebus intermediis eodem indultarius valide utitur, etsi illicite, ignorans concessionem. E contrario si Romanus Pontifex indultum concessit motu proprio vel ad petitionem tertiae personae, inscio indultario, communis sententia est indultum non valere, nisi quando eidem indultario directe exhibitum fuerit et ab eodem acceptatum, seu non valere nisi *a tempore praesentatae*, ut di-

1. Giovine, *tom. II*, § 39, n. 3.

2. Salmant., *tract. XVIII, cap. I, n. 69*; D'Annibale, *p. I*, § 225, not. 25.

citur (1). Licet vero haec sententia communis sit, tamen Engel, *lib. IV, tit. III, n. 17 sequ.*, argumentis non spernendis putat etiam in hoc casu indultum valere a tempore datae, ita ut dispensatio, vi indulti forte concessa ante ipsius indulti praesentationem et acceptionem, foret valida, ac proinde validum matrimonium. Hanc sententiam vera probabilitate non vacare diximus, *n. 428* : proinde in dubio pro initi forte matrimonii valore standum esse putamus.

449. 2° Quoad indultarii personam, S. C. S. Officii decreto diei 27 Nov. 1897, quod postea melius declaravit decreto diei 20 Aprilis 1898, statuit : « 1° Facultates omnes habituales in posterum committendas esse locorum Ordinariis ; 2° Appellatione *Ordinariorum* venire episcopos, administratores seu vicarios apostolicos, praelatos seu praefectos habentes jurisdictionem cum territorio separato eorumque officiales seu vicarios in spiritualibus generales et, sede vacante, vicarium capitularem vel legitimum administratorem ». Porro inter facultates habituales comprehendendi etiam indulta matrimonialia non est lubium, etsi concessa ad tempus definitum vel pro determinato numero casuum, ut eadem S. C. censuit, die 3 Maii 1899. Praeterea ad dubium : « An possit episcopus dioecesanus subdelegare, absque speciali concessione, suis Vicariis Generalibus aut aliis ecclesiasticis viris, generali modo, vel saltem pro casu particulari facultates ab Apostolica Sede sibi ad tempus delegatas » ; eadem S. C., die 14 Dec. 1898, reposuit : « Affirmative, dummodo id in facultatibus non prohibeatur, neque subdelegandi jus pro aliquibus tantum coarctetur ; in hoc enim casu servanda erit adamussim forma rescripti ». Licet vero indularius subdelegans possit subdelegato nonnulla in exercitio potestatis subdelegatae opportune praescribere etiam sub comminatione poenarum ecclesiasticarum, e. g., ut schedulam radat sponsis declarativam dispensationis elargitae et dispensationem ipsam adnotet in regesto parochi, tamen id praecipere equit sub poena nullitatis dispensationis. Nam, ut ait S. C. de

1. Salmant., *l. c.*, *n. 64 sequ.* ; D'Annibale, *l. c.* ; Sanchez, *lib. III, sp. XXXVII*.

Prop. Fide, rescribens Vic. Apost. Tunk. Occid., die 16 *Mart.* 1863 : « Notissimi juris est non posse inferiorem coartare absque venia superioris, concessionem istius. Igitur quas in foliis facultates habent Vicarii Ap. communicabiles suis missionariis vel in totum vel in partem, possunt quidem eas communicare vel non communicare, juxta datam sibi a Summo Pontifice auctoritatem, sed minime possunt novas apponere conditiones et irritantes clausulas in iisdem communicandis, quando ad id agendum specialem non obtinuerint facultatem a Sancta Sede (1). »

450. 3° Delegatus dispensare nequit, nisi cum suis subditis, idest cum iis qui in suo territorio habent domicilium vel (quidquid nonnulli in contrarium dicant) quasi-domicilium (2), aut sunt vagi et in territorio actu commorantur. Quid vero si unus tantum ex sponsis est subditus? Responsio habetur in declaratione S. Poenitentiariae, die 4 *Sept.* 1839 : « Quilibet Ordinarius agendo cum facultate non ordinaria, sed a S. Sede absolute, simpliciter, et absque ulla conditione delegata, dispensando cum suis dioecesanis potest (facta in singulis actis expressa mentione delegationis) dispensare super aliquo canonico impedimento etiam in casu quo una persona, impedimento ligata, est suae diocesis, altera vero alienae, quia ea facultas a Papa procedit, et sublato impedimento ex una parte cum qua dispensare valet, etiam pars altera libera evadit, cum ligamen non amplius inter utramque partem existat ». S. Poenitentiaría idem tradidit die 13 *Mart.* 1886, respondens ad Episcopum Cameracensem, post S. C. de Prop. Fide, die 9 *Sept.* 1861 ad Vicarium Apost. Maduren. (3). Decet autem ut dispensatio regulariter concedatur ab episcopo in cujus diocesi matrimonium celebrandum est, puta ab episcopo sponsae. Praeterea opus non est animadvertere haec non valere, quando impedimentum non est correlativum, sed ex una tantum parte se tenet, e. g., impedimentum voti; in hoc enim casu delegatus dispensare nequit, nisi pars, impedimento ligata, suae jurisdic-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1488.

2. Vide responsionem S. C. S. Officii relatum n. 454.

3. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1466.

tioni subdatur : item in impedimento mixtae religionis, aut disparitatis cultus necesse est, ut pars catholica sit subdita, cum dispensatio in casu in eam cadat. At non cum omnibus suis subditis indultarius semper dispensare potest : nam, praeter acatholicos, de quibus supra, indultarius nequit dispensationem concedere christianis illis qui mahumetanos ritus simulant et quorum vita adeo christiano nomine est indigna, ut nedum ad absolutionem, verum etiam ad contrahendum coram Ecclesia matrimonium admitti nequeant (1). At proposito dubio : « Utrum dispensatio matrimonialis eis licite concedatur, quorum una tantum pars sacramentorum capax, altera vero superstitiosis contributionibus vel aliis implicata existit » ; S. C. de Prop. Fide reposuit, die 14 Jan. 1806 : « Posse concedi hujusmodi dispensationes, concurrente urgentissima causa et remoto scandalo ac periculo perversionis » (2). Praeterea saepe in ipso indulto limitationes adsunt, quas praetergredi nefas est. Nonnulla afferamus exempla.

451. Indultum dispensandi *cum pauperibus* vel *cum fere pauperibus* non valet, nisi pro iis qui revera pauperes sunt in sensu canonico (*n. 333 sequ.*). Huc spectat responsio S. C. C. diei 26 Apr. 1873. Pius IX Const. *Multis gravissimis*, 28 Jan. 1864, Ordinariis Siciliae dederat potestatem dispensandi *favore illorum qui vere pauperes sunt in tertio et quarto gradu consanguinitatis et affinitatis sive simplici sive duplici ac etiam mixto, dummodo primum non attingat*. Jam vero Episcopi Siciliae plura dubia circa hanc potestatem proposuerunt, inter quae : « 3° An valide ab iisdem Ordinariis dispensari possint ii, qui pauperes non sunt in casu ; 4° An valide dispensentur ii, qui falso paupertatem allegarunt in casu ». Et S. C. C. reposuit negative.

452. Aliquando indultum respicit tantum haereticos vel infideles conversos ; e. g., in *formula I, art. 6* legitur : « Dispensandi quoad matrimonia praeterita etiam in secundo gradu solo (affinitatis vel consanguinitatis), dummodo nullo modo attin-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, *n.* 1456, 1460.

2. Cit. Collect. *n.* 1461.

gat primum gradum, cum iis qui ab haeresi vel infidelitate convertuntur ad fidem catholicam ». Hac igitur potestate Episcopus uti nequit pro utraque parte catholica, sed tantum pro haereticis et infidelibus conversis. Eamque rite admodum explicat S. C. S. Officii in instructione diei 3 *Mart.* 1823 ad Archiep. Quebecensem, in qua sub dubio 6°, post relatum cit. *art. 6 formulae I*, haec leguntur : « De quo quaeritur an per matrimonium praeteritum intelligendum sit conjunctio quae obtinuisset inter virum catholicum et mulierem haereticam, vel inter virum fidelem et mulierem infidelem, vel viceversa, ita ut praedicta facultate uti liceat quando alterutra tantum pars contrahens ab haeresi vel infidelitate redit ad fidem catholicam.

« Resp. Manifestum est per matrimonia praeterita, in quibus uti possunt Episcopi vel missionarii facultate sibi ab Apostolica Sede delegata dispensandi, ut in dubio, intelligi non conjunctiones quascumque etiam fornicarias, sed eas tantummodo quae juxta mores regionum vel infidelium vel haereticorum formam habeant et figuram matrimonii, habeanturque pro legitimis matrimoniis (1), quae tamen irrita sunt ob ecclesiasticum impedimentum secundi gradus affinitatis vel consanguinitatis. Intelliguntur itaque matrimonia, hoc obstante impedimento, nulliter contracta ab iis, qui legibus subduntur Ecclesiae. Hujusmodi porro sunt matrimonia : 1° fidelium cum infidelibus inita absque Apostolica dispensatione super cultus disparitate; 2° catholicorum cum haereticis; 3° denique haereticorum pariter cum infidelibus vel etiam inter se, quippe et ipsi Ecclesiae legibus tenentur. Non autem intelligenda veniunt matrimonia inter utramque partem infidelem. Qui enim Ecclesiae legibus non ligati, ut infideles, valide jam contraxerunt, opus non habent, neque postquam ad fidem conversi fuerint, dispensatione, ut in contracto matrimonio remanere possint; quia quod validum initio fuit, revalidatione non indiget (2). Primum autem et se-

1. Proinde licet inita sint sine forma Tridentina in loco vigenti. Feije, *n.* 623.

2. Hinc sensum praedicti indulti assequutus non est Giovine, *p.* 1, § 341, *n.* 7, aliique post ipsum.

cundum dumtaxat casum ponit auctor dubii, tertium nec attingit; atque in illis duobus casibus, quia una pars jam catholicam profitetur religionem, atque idcirco per alterius conversionem ambo conjuges jam sunt catholici, cum iis dispensari licite posse non ambigit, sed tantum quaerit, an ad hujusmodi solummodo casus extendatur dispensandi facultas. Hinc patet quod ad quaestionis elucidationem etiam de tertio casu habenda est ratio, quaerendo nimirum an ad hunc quoque casum facultas extendatur, ita ut ea uti liceat tam si una tantum, quam si utraque pars convertatur ad fidem. Respondetur autem extendi. Et re quidem vera si convertitur vel infidelis vel haeretica, remanente altera in sua haeresi, habetur casus dubii praecedentis, scilicet matrimonii mixti catholicos inter et haereticos. Sicut igitur S. Sedes interdum dispensat etiam in hujusmodi matrimoniis ab impedimento affinitatis et consanguinitatis, sic et illi dispensare possunt, quibus concessa est facultas dispensandi cum iis, qui ab haeresi vel infidelitate convertuntur ad fidem catholicam. Quod si convertitur pars haeretica, perseverante altera in infidelitate, jam est casus matrimonii catholicorum cum infidelibus, ac tunc quae graves adessent causae dispensandi super disparitate cultus, eadem et gravia evaderent motiva dispensandi quoque super affinitatis impedimento. Si vero convertitur uterque conjux, jam nec locus remanet dubitandi de facultatis extensione ad effectum, ut cum eis licite dispensari possit *. Praeterea per verba : *qui ab infidelitate convertuntur ad fidem catholicam*, intelliguntur non solum ii qui paulo ante baptismum susceperunt, sed etiam eorum filii, quamvis in infantia baptizati fuerint, ac *mixti*, seu *mistitii*, exclusis *quarteronibus* et *pucuellibus* (n. 767 in nota), ut docet Benedictus XIV in Const. *Venerabilis*, 27 Jan. 1757 et jam docuerat Clemens IX et Clemens XIII.

453. Num indultum dispensandi super *matrimoniis hucusque nulliter contractis* valeat, si matrimonium fuit non solum nullum ob impedimentum dirimens, sed insuper clandestinum, quaestio est inter DD. Hodie simili indulto addi solet *coram Ecclesia*, et tunc responsio negativa evidens est. E contrario, responsio affirmativa est evidens, si indultum expresse id

concedit; secus negativa est adhuc probabilior, quia S. Poenitentiarum, die 28 Mart. 1816, rescripsit: « In verbis *in matrimoniis huc usque nulliter initis* intelligi dumtaxat matrimonia nulliter contracta coram Ecclesia ». Praeterea disputatur num delegatus uti possit illo suo indulto, et dispensare cum suis subditis, qui mala fide, idest cum scientia vel serio dubio impedimenti, nuptias iniverunt. Si mala fides fuit ex una parte tantum, omnes DD. affirmant: si ex utraque, non conveniunt inter se, sed responsionem negativam extra dubium ponere videtur declaratio S. C. S. Officii diei 22 Dec. 1723: « Facultas dispensandi in tertio etc. (*formula I, n. 6*) non extenditur ad illos, qui scienter contraxerint matrimonium in gradibus prohibitis et in fraudem legis, sed requiritur nova particularis dispensatio S. Officii ». Jam vero in ea facultate nihil particulariter hac de re habetur: proinde declaratio S. Officii intelligenda est de quolibet indulto, nisi aliud verba ferant.

454. 4° Nisi indulti verba aliud indicent, delegatus, etiam extra suum territorium residens, dispensare potest quoque cum suo subdito, qui pariter est extra territorium. At si in indulto adsit clausula: *Nulla modo iisdem* (facultatibus) *uti possit extra fines suae dioecesis* (vel vicariatus), haec exigit, ut dispensatus praesens in territorio sit, licet dispensans sit extra territorium.

Episcopus Southwarcensis quaesiverat:

« 1° In *formula II* (verba latine reddita recitamus) edicitur ut Episcopus qui iis a Pontifice facultatibus donatus est, *nulla modo iisdem uti possit extra fines suae dioecesis*. Sed idem alias facultates solet a S. Sede obtinere, quibus haec non apponitur limitatio, e. g., ut possit in matrimoniis mixtis dispensare. Mihi videtur quoties alicujus rei facultatem Romanus Pontifex rogatus cuilibet facit, haec limitatio implicite apponi, ita ut duobus Southwarcensis dioecesis subditis, qui forte Plymuthi commorantur, ut ibi mixtum matrimonium inire queant, concedere per dispensationem non possim. Quaeso te, S. Pater, ut edisseras utrum haec sententia vera sit; idest quoties indultum ea verba: *nulla modo*, etc., minime praefert, haec semper in eodem subaudienda esse.

« 2° Frequenter contingit, ut sive vir sive mulier, aliquo vel

dirimente vel impediendo impedimento obstrictus vel obstricta, super quo dispensandi facultate praediti sumus, Liverpoolium, v. g., matrimonium cum alio vel alia ibidem commorante ineundi causa adire velit. Sciscitor utrum hunc vel hanc, e mea dioecesi discedentem, omni impedimento liberare possim directe dispensando, atque ita, impedimento sublato, Liverpoolium mittere, ubi alter ex sponsis commoratur, ad matrimonium ibidem ineundum.

« 3° Si duo ex subjectis meae dioecesis, inter se consanguinei vel affines, velint, omni impedimento absoluti, Liverpoolium, nuptias ibidem ineundi causa, proficisci, quaero, an apostolico indulto uti possim pro matrimonio, quod extra dioecesis meae finem ineundum erit, permittendo.

« 4° Cum in dispensando super matrimoniis mixtis Ecclesia catholico viro aut mulieri cum anglicana muliere aut viro (in quos directe cadere Ecclesiae beneficia non debent) inire nuptias permittere soleat, a quonam Episcopo concedi dispensatio potest, cum catholicus vel catholica venit ad matrimonium extra suam diocesim ineundum? »

S. C. S. Officii, *fer. IV, die 22 Nov. 1865*, reposuit :

« Ad 1um : clausulam : *Nullo modo uti possit extra fines suae dioecesis*, ita intelligi debere, ut facultates sub ipsa comprehensae exerceri tantummodo possint cum propriis subditis in dioecesi existentibus actu quo conceditur gratia. Eandem tamen clausulam non subintelligi in facultatibus, quae Episcopis ab Apostolica Sede conceduntur, nisi fuerit expressa, vel aliter constet de mente Summi Pontificis, vel nisi subjecta materia eam requirat. Facultatem vero dispensandi super impedimento mixtae religionis concedi cum clausula : *Dispensare valeat intra fines suae dioecesis*; eam proinde exerceri non posse, nisi cum subditis actu existentibus intra fines propriae dioecesis, servatis ceteroquin iis quae traduntur in responsione ad 4um.

« Ad 2um et 3um : affirmative, nisi obstat tenor Apostolicae concessionis, impetrata tamen venia pro celebratione matrimonii ab Episcopo loci, ubi ipsum matrimonium contrahitur.

« Ad 4um catholicos viros vel mulieres dispensari posse,

justis accedentibus causis, super impedimento mixtae religionis ab Episcopo hanc facultatem habente, cujus sunt subditi ob domicilium vel quasi-domicilium in ejus dioecesi acquisitum, dummodo in eadem dioecesi actu existant, quando dispensationem recipiunt : dispensationem vero ita obtentam executioni tradi posse, ubicumque mixta connubia contrahi permittuntur, nisi aliquid aliud obstet judicio Ordinarii loci, in quo contrahitur matrimonium; secus pro dispensatione ad Apostolicam Sedem recurrendum esse (1) ».

455. 5° Ceterum indultarius caveat, ne suo indulto utatur ultra praefixum tempus, aut determinatum numerum casuum. Nam hoc indultum dari solet ad tempus determinatum, e. g., ad quinquennium, vel pro determinato numero casuum, vel ad tempus determinatum et simul pro determinato numero casuum, vel ad tempus determinatum et simul pro determinato numero casuum in quolibet anno : dispensatio autem concessa elapso tempore, vel exhausto casuum numero, foret per se irrita. Vicarius Apost. Pudicherien. quaesiverat, num obtenta jam facultate dispensandi decem tantum in casibus pro quolibet anno super impedimento secundi mixti cum primo consanguinitatis et affinitatis gradu, si forte in uno anno pro decem casibus dispensationi locus factus non fuerit, in subsequenti anno dispensare posset etiam in casibus, qui superfuerint. S. C. de Prop. Fide, die 7 Jun. 1853, reposuit negative « ex aperta concessionis declaratione, qua nonnisi decem in casibus in quolibet anno, ubi necesse fuerit, dispensandi tribuitur potestas, atque indultorum verba, prout sese exhibent, esse intelligenda. Hinc negative quoque respondendum dubio, quarto loco proposito, inferes, nimirum per facultatem dispensandi super impedimento secundi mixti cum primo haud tributum indultum dispensandi quoque, quando primus cum tertio mixtus deprehendatur ». At juxta praesentem disciplinam in indulto saepe additur clausula, qua statuitur matrimonium valere, si dispensatio post praefixum tempus vel post exhaustum determinatum numerum casuum per inadver-

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1467.

tentiam data fuit. Pariter quandoque indultum conceditur *pro casu urgentiae*, nempe si tempus non est adeundi Sanctam Sedem; quod conscientiae et prudentiae Ordinarii remittitur ita ut, nisi evidens omnino sit urgentiam deesse, dispensatio concessa semper valeat. Hoc indulto Ordinarius uti potest, licet Sancta Sedes manum in negotio apposuerit, dummodo urgentia verificetur. Hinc S. Poenitentiaria interrogata: « Quandoque dispensatio a Sancta Sede concessa nulla reperitur, vel quia novum impedimentum detegitur, vel quia gradus est propinquior; quandoque etiam dispensatio concessa, per errorem agentium vel postae, in aliam dioecesim transmittitur; unde morae protrahuntur et quandoque partes in eo sunt, ut ad contractum civilem deveniant et deest tempus rursum Sanctam Sedem adeundi... Utrum valeant dispensationes virtute indulti extraordinarii in his circumstantiis concessae? Et si non valeant, concedatur dispensatio in radice »; reposuit, die 11 Junii 1859: « Orator acquiescat » (1).

456. Indultarius, etiam elapso tempore, potest dispensare, si res non est amplius integra, idest si tempore indulti, aliquo modo, ea de re agere coepit; e. g., mandavit vocari illum cum quo dispensandum est, inquisivit de causa dispensationis, vel alium similem actum jurisdictionis exercuit (2). Quid si subdelegavit tantum? Si subdelegatus aliquid agere coepit, potest dispensationem elargiri, secus non potest nec subdelegatus nec subdelegans, quippe qui subdelegando nihil exequitur, sed potius alii opus exequendum committit (3).

457. Si autem quaeras a quamam die decurrere incipiat tempus in indulto praefixum, respondemus, nisi aliud dicatur in indulto, incipere a die receptionis. Revera ad dubium: « An initium quindennii, ad quod conceduntur facultates, desumendum sit a die *datae* illarum, an a die quo ipsae perveniunt ad dioecesim et ad manus Episcopi, cui conceduntur »; S. C.

1. Planchard, *Disp. matr.*, n. 433, pag. 58.

2. Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVIII*; De Justis, *lib. I, cap. VI*, n. 498; D'Annibale, *p. I, § 77, not. 62*; Giovine, *tom. I, § 93, n. 2*.

3. Sanchez, *l. c.*; De Justis, *l. c.*, n. 270; D'Annibale, *l. c.*; Feije *n. 632-d.*

de Prop. Fide, die 22 *Jan.* 1759 reposuit: « esse computandum a die receptionis, et non a die datae (1) ». Aliquando vero in ipso indulto dicitur tempus computandum esse a die datae, quod tamen non significat indultarium eodem indulto ante praesentationem et acceptationem uti posse (*n.* 448), sed tantum tempus indulti a die datae decurrere.

458. 6° Et insuper in genere indultarius, dispensationem concedens, stylum omnesque illas regulas, quas Romana Curia, quae indultum elargita est, servet. Id tradit Benedictus XIV (*n.* 334), et S. C. de Prop. Fide (*n.* 389), et S. Poenitentiaria expresse declaravit die 1 *Junii* 1858. Nam cum Officialis dioecesis N. duo dubia proposuisset: « 1° An Episcopus, quando vi specialis cujusdam indulti Apostolici in aliquo impedimento matrimonium dirimente dispensat, necessario et ad valorem dispensationis sequi debeat easdem illas regulas, quas in Curia Romana observant, ubi ipse summus Pontifex in eodem impedimento iisdemque impedimenti gradibus dispensat. 2° An copula incestuosa... est exprimenda... Si affirmativa detur ad utrumque dubium responsio, supplicat humillime praefatus Officialis Beatissimo Patri, ut omnia matrimonia, quae ob duplicem illum defectum in supradicta dioecesi invalide forent contracta, plenitudine suae apostolicae potestatis in radice sanare dignetur »; S. Poenitentiaria ad utrumque propositum dubium reposuit affirmative; et insuper de speciali et expressa apostolica auctoritate concessit eidem Officiali potestatem in radice sanandi et consolidandi matrimonia, quae vigore dispensationis sic, ut praefertur, impertitae nulliter contracta fuerant, prolesque sive susceptas sive suscipiendas legitimas decernendi et renuntiandi, jubens praesentes literas cum attestatione impertitae executionis in cancellaria episcopali caute ac diligenter pro quocumque eventu futuro custodiri.

459. Hinc a) delegatus nequit dispensare, nisi propter causam canonicam, quae in praxi S. Sedis motiva est, et habere debet tamquam impulsivam tantum vel prorsus inefficacem eam causam, quae talis est in praxi Romanae Curiae; secus non

1. Apud Zitelli, *De disp. mat.*, pag. 48, in nota.

solum illicite, sed et invalide dispensat, si causa canonica revera non existat; illicite, sed valide, si causa canonica, quam ipse putat non existere, reipsa existat. *b)* Preces verbales, et melius scriptae, vernacula aut latina lingua exhibeantur a confessario partis pro foro interno, a parocho, praesertim oratricis, pro externo, et omnia exprimantur, quae *n.* 381 *sequ.* exposita sunt. S. C. de Prop. Fide in suis litteris datis die 2 *Aug.* 1901 ad Arch. Baltimoren. reprobatur praxim alicubi vigentem saltem pro casibus urgentioribus, non solum utendi via telegraphica ad obtinendas dispensationes matrimoniales, sed etiam supprimendi totaliter mentionem cujuscumque causae canonicae in supplici libello, item supprimendi hasce enuntiationes et circumstantias, quas instructio S. C. de Prop. Fide die 9 *Maii* 1877 omnino necessarias declarat... aut considerandi tamquam obtentam dispensationem, cujus libellus simplex jam fuerit projectus in arcam postalem. *c)* Dispensatio dari debet in scriptis: hinc S. C. de Prop. Fide 12 *Jan.* 1869 rescribendum jussit Vicariis Apostolicis Indiarum: « 2° Dispensationes (matrimoniales) in scriptis concedentur, facta expressa mentione indulti Pontificii ». At oretenus concessa valet, nisi in indulto habeatur clausula irritans, qualis non est haec: *Tenor hujusmodi facultatum inseratur cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae.* Ad rem S. C. de Prop. Fide, die 24 *Apr.* 1861, ad Archiep. Dublinensem: « Il terzo dubbio riguarda il *n.* 7 della formola VI dove si dice: *tenor hujusmodi*, etc., dalle quali espressioni ella è stata condotta a credere, che la dispensa debba darsi in iscritto, mentre altri opinano in questo diversamente. Ora su ciò posso dirle che in realtà il S. Officio, e questa S. C. hanno più volte dichiarato esser mente della S. Sede che, quando non vi siano veri ostacoli, debba osservarsi la detta clausula nel senso inteso dalla Signoria vostra. Ove però per qualunque causa non si dia la dispensa in iscritto, ma *oretenus*, si trova dichiarato, che ciò non la rende invalida, giacchè nella formola non si contiene alcuna clausula irritante » (1). *d)* In hoc

1. « *Latine*: Dubium tertium respicit *n.* 7, *formulae* VI, ubi dicitur: *Tenor hujusmodi*, etc. Quibus verbis tu putavisti dispensationem esse in scriptis concedendam, dum alii aliud sentiunt. Jam vero hac in re

autem scripto dispensationis decreto exprimi debent clausulae, quas indultum exprimendas praecipit, etsi earum omissio validitati dispensationis non noceat, nisi indultum clausulam irritantem contineat. Ita, e. g., in indulto aliquando, transactis praesertim temporibus, legebatur: « hae vero dispensationes matrimoniales... non concedantur, nisi cum clausula: *Dummodo mulier rapta non sit, vel si rapta fuerit in potestate raptoris non existat*, et in dispensationibus hujusmodi declaretur expresse illas concedi tamquam a Sedis Apostolicae delegato, ad quem effectum etiam tenor hujusmodi facultatum inseratur cum expressione temporis ad quod fuerint concessae; *alias nullae sint* ». In hoc casu dispensatio, quae illa omnia non continebat, erat manifeste nulla. Hodie illa ultima clausula irritans in indulto deesse solet, et tunc dispensatio in qua fuerit aliquid praetermissum, est valida, et etiam licita, si illud ratione circumstantiarum servari non potuit. Sane quaesitum fuit: « An dispensatio super impedimento matrimoniali ab Ordinario, juxta consuetas facultates Apostolicas, concessa, quamvis graviter illicita, tamen valida sit, quando data est *informis*, propterea quod tenor facultatis a S. Sede delegatae, vel tempus *ad quod* expressa non sint, vel quia telegraphice paucis verbis, vel oretenus tantum concessa sit. Dubium hoc oritur ex omissione clausulae *alias nullae sint* in facultatibus Ordinariis Americae nunc concessis, quae clausula olim in hujusmodi facultatibus expresse apposita fuerat ». S. C. S. Officii, die 19 *Junii* 1873, reposuit: « Affirmative, dummodo reapse mulier rapta non fuerit, vel si rapta, in potestate raptoris non existat. Clausulas vero servandas adamussim esse, quantum tamen rerum, temporum, locorumque adjuncta ferre possunt ». Eodem in sensu reposuerat, die 11 *Febr.* 1804, ad Vic. Ap. Cocincinae; quam responsionem habes in Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1484. Pariter S. C. de

respondere possum, quod S. C. S. Officii, et haec S. C. saepius edixerunt mentem S. Sedis esse, ut praedicta clausula juxta sententiam A. T. esse servandam, nisi vera obstacula adsint. At si quacumque demum de causa dispensatio detur non in scriptis, sed oretenus, declaratum fuit id eandem invalidam non reddere, cum in formula nulla clausula irritans contineatur ».

Prop. Fide, die 22 Nov. 1860, quoad clausulas in *formula 1*, n. 10, rescripsit Vicario Apost. Tunkini Centralis omissionem clausulae: « *Dummodo mulier rapta non fuerit*, etc., concessionis validitati non officere; nihilominus quantum rerum temporumque adjuncta ferre poterunt, praedictas clausulas omnino esse exprimendas ». Quod confirmavit etiam in literis diei 26 Jan. 1877 ad Episcopum Natchetensem. Etiam dispensatio in qua, contra indulti praeceptum, expresse declaratum non sit illam concedi tamquam a Sedis Apostolicae delegato, est illicita, sed valida, nisi clausula irritans in indulto legatur (1). Sane S. C. de Prop. Fide, die 3 Jun. 1853, ad Vic. Apost. Mayssourii rescripsit: « Quamvis omissionem hanc haud validitati nuptiarum obstare respondendum sit, nihilominus animadvertendum in concedendis hujusmodi dispensationibus a Vicario Apost. ejusque delegato omittendam non esse clausulam adnotatam, scilicet: *juxta facultates ab Apostolica Sede nobis impertitas*. e) Demum praevia absolutio a censuris non est necessaria pro validitate dispensationis, etsi censura de facto existat, cum rescriptum non sit papale, sed tum pro interno tum pro externo foro (si dispensans habet absolvendi potestatem) laudabiliter praemittitur ad licitam matrimonii celebrationem, etsi praevideatur de facto nullam adesse censuram. Hoc in sensu reposuit S. C. de Prop. Fide, die 26 Sept. 1821, et S. Poenitentiaria, die 2 Julii 1891 (2).

460. Haec patiuntur exceptionem. Nam indultarius, concedens dispensationem, nequit pro se aliquid exigere, non obstante contraria consuetudine, nisi simul haec facultas a S. Sede ei facta fuerit (3): quo in casu intra limites obtentae facultatis

1. D'Annibale, *p. III*, § 503, *not.* 18; Rosset, *n.* 2463. Vide Benedictum XIV in Const. *Ad tuas manus*, 8 Aug. 1748.

2. Collect. S. C. de Prop. Fide, *n.* 1485, 1501.

3. Hanc facultatem S. C. C., die 3 Julii 1634, negavit Episcopis Hiberniae, S. C. de Prop. Fide, die 14 Jan. 1716, Archiepiscopo Armenorum Naxivanen. Tandem eadem S. C., die 1 Apr. 1816, 21 Sept. 1862, 12 Jan. 1869, pluribus Vicariis Apostolicis, illam facultatem petentibus, tantum permisit divites excitare ad praestandam eleemosynam non per modum conditionis et praecepti, sed admonitionis. (Collect. ejusdem S. C., *n.* 1506, 1509). Sed eadem S. C. etiam modicas mulctas, infra determinatos limites, permisit, die 24 Jan. 1807 et die 21 Sept. 1862. (Cit. Collect., *n.* 1505, 1508).

continere se debebit. Huc spectat, inter plura documenta quae cumulari facile possent, instructio S. C. de Prop. Fide 4 Julii 1793 ad Archiep. Quebecensem *circa consuetudinem jam pridem inveciam exigendi quamdam pecuniae taxam in elargiendis dispensationibus matrimonialibus*. Legitur enim : « Probe nosti tales dispensationes gratis concedendas esse, quemadmodum jubent Conc. Trid. Patres, *cap. V, sess. XXIV, de ref. mat.* Quid enim turpius ac magis a sacris canonibus absonum, quam, pacto pretio, relaxare saluberrimam impedimentorum dirimentium disciplinam tam sancte ad nuptiarum honestatem ab Ecclesia constitutam? Quapropter cum hujus generis dispensationes inter eas, quae sunt gravioris momenti, recensentur, et magis instet periculum, ne iudex ab Apostolica Sede delegatus muneribus corrumpatur, hinc factum est, ut in aliquibus indultis, et in iis praesertim, in quibus dispensandi in proximioribus gradibus facultas ab eadem Apostolica Sede conceditur, ea conditio adjiciatur, ut dispensatio gratis concedatur, alias nulla sit. Illam igitur consuetudinem probare minime possumus, eamque ut penitus evellas, enixe volumus et rogamus. Neque enim excusari vel diuturno usu potest, neque confirmari eo quod rariores ita dispensationes fiant, cum multi illam taxam solvere aut non possint, aut recusent. Usu quippe nulla consuetudo invalescere potest, quae est contra legem saepius in Pontificiis literis repetitam, quod dispensationes impedimentorum gratis concedantur. Rariores autem dispensationes facere metu taxae solvendae indecorum est: sola enim animarum utilitas spectanda est in dispensando, praeterea nihil. Attamen cum pauperum inopiae, cui potissimum sublevandae ea erat invecia consuetudo, nec nos oblivisci oporteat, nec deceat; ideo tibi ac successoribus tuis indultum a Summo Pontifice impetravimus, ut liceat in dispensationibus matrimonialibus aliquam pecuniam exigere, iis tamen legibus ac conditionibus, quas in eodem indulto hic allegato expressas perleges. Ita nec alendis pauperibus deeris, nec lucri cupidus videberis, nec abs te Apostolicae Sedis beneficium vendi insimulaberis (1) ».

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1504. Cf. etiam n. 1502, 1503, 1507.

At nonnumquam in indultis S. Poenitentiariae praecipitur Ordinariis ut aliquid ab oratoribus exigant et ad Sanctam Sedem transmittant.

461. Illic referre quoque juvat causam *Cameracensem* propositam per *summaria precum* in S. C. C. die 12 Aug. 1882. Cardinalis Regnier, Archiepiscopus Cameracensis, indultum a s. m. Pio IX obtinuerat exigendi inter alia, modicam taxam pro concedenda dispensatione in impedimento cognationis, consanguinitatis et affinitatis in tertio gradu aequali et infra. Jam vero Archiepiscopus successor postulabat: « 1° ut taxam pro dispensationibus super impedimento cognationis, consanguinitatis et affinitatis in tertio gradu aequali et infra determinare possit juxta facultates oratorum, ad instar Curiae Romanae; 2° Ut si quid, demptis necessariis cancellariae sumptibus, supersit, id non solum in pia opera, sed ad necessaria vitae erogare posset et valeret ». S. C. reposuit: « Attentis peculiaribus circumstantiis, pro facultate utendi enunciata taxa a. s. m. Pio IX indulta, usque ad novas S. Sedis ordinationes, facto verbo cum S. ^{smo} » (1).

462. 7° AA. passim affirmant indultum dispensandi generale esse latae interpretationis, ita ut fieri valeat argumentum a majori ad minus, dum ipsa dispensatio est strictae interpretationis. At principium ita late positum: *Indultum est latae interpretationis*, est cum mica salis accipiendum; nam privilegia in genere tantum valent quantum sonant, et praeterea contrarium docet aperte S. C. de Prop. Fide, die 7 Jun. 1853, in verbis relatis n. 435 ad Vicarium Apost. Pudicherien., et S. C. S. Officii, die 18 Maii 1869 (n. 466). Proinde limites indulti generalis determinandi sunt potius ex praxi et mente S. C. aut S. Tribunalis, quod illud concedit, quam ex aliquo principio abstracto. Id sequentia declarant:

463. Indultum generale extendi nequit ab uno impedimento

1. Pius VII, anno 1809, omnibus Galliarum episcopis indulsit ut tum in executione dispensationum matrimonialium tum in earundem concessione vi indulti, possent eleemosynam exigere pro qualitate personarum et impedimentorum diversitate, erogandam favore Seminariorum et ecclesiasticorum indigentium. At haec generalis concessio, verius, cessavit. Rosset, n. 2488 sequi.

ad aliud, licet minus grave, nec ab una ejusdem impedimenti specie ad aliam, nec ab una linea ad aliam, nec a matrimonio contracto ad contrahendum, et viceversa(1); nam in praedictis casibus non solum lata, sed et extensiva foret interpretatio. Huc spectat responsio S. C. S. Officii diei 4 *Julii* 1831. Vicario Apost. Tunkini Occidentalis quaerenti: « Se la facoltà di dispensare negli impedimenti di consanguinità ed affinità abbracci la facoltà di dispensare nell' impedimento di publica onestà proveniente da matrimonio rato e non consumato; ovvero il missionario che gode la facoltà di dispensare nei due primi impedimenti, ha bisogno di nuova facoltà per dispensare nell' impedimento di publica onestà (2) »? S. C. reposuit negative quoad 1^{am} partem, affirmative quoad 2^{am}. Quod si admittas impedimentum publicae honestatis permanere, consummato matrimonio (*n.* 818), certum est indultum dispensandi super impedimento affinitatis ex copula licita, comprehendere etiam impedimentum publicae honestatis ex eodem matrimonio rato et relativis sponsalibus, et dispensationem in illo impedimento dispensationem in hoc altero secumferre.

464. Indultum generale dispensandi in gradu determinato, e. g., tertio, certe non extenditur ad gradum propinquiorem, e. g., secundum. Communiter DD. admittunt istiusmodi indultum, utpote favorabile, et latae interpretationis, extendi ad remotiorem, e. g., ad quartum, ex *reg.* 53 *juris in 6°*: « cui licet quod est plus, licet utique quod est minus ». Veremur ne id verum sit; nam, ut supra diximus, privilegia in genere tantum valent, quantum sonant, et praeterea contrarium deducitur ex doctrina S. C. S. Officii relata in cit. *n.* 466, et ex responsione S. C. de Prop. Fide ad Vicarium Apost. Pudicherien. relata cit. *n.* 455. Pariter indultum gene-

1. Giovine, *tom. I*, § 402.

2. *Latine*: « An facultas dispensandi in impedimento consanguinitatis et affinitatis complectatur etiam facultatem dispensandi in impedimento publicae honestatis ex matrimonio rato et non consummato, vel missionarius, qui gaudet facultate dispensandi in primis duobus impedimentis, nova facultate indigeat ad dispensandum in impedimento publicae honestatis ».

rale pro aliquo gradu mixto cum alio (1) certe non comprehendit eundem gradum mixtum cum propinquiore; communiter tradunt AA. comprehendere eundem gradum mixtum cum remotiori. Rursus id falsum esse putamus; propter rationes mox allatas, et S. C. de Prop. Fide, *l. c.*, id aperte excludere videtur.

465. E contrario, indultum dispensandi ab affinitatis impedimento, sine restrictione, comprehendit affinitatem sive ex licita sive ex illicita copula. Pariter indultum generale, absolute concessum, dispensandi in aliquo gradu comprehendit etiam eundem gradum multiplicem, licet in dispensatione super aliquo gradu certe non contineatur multiplicitas. Ad rem S. Poenitentiaria, die 20 Apr. 1883: « Questa S. Penitenzieria al quesito fatto più volte, se l'Ordinario munito della facoltà Apostolica di dispensare puta in secondo grado di consanguinità, possa dispensare anche quando detto grado è molteplice, cioè proveniente da due o più stipiti, ha risposto sempre affermativamente (2) ». Hinc S. C. S. Officii, die 19 Junii 1861, declaravit: « Episcopus, qui facultatibus gaudet *formulae VI*, atque ideo facultate dispensandi in tertio et quarto simplici et mixto tantum in contrahendis, posse dispensare in tertio et tertio, in quarto et quarto, nec non in tertio mixto cum quarto, *sive gradus ab uno, sive a duplici stipite proveniant* ». Et propositis dubiis: « 1º An in multiplici consanguinitate seu cum consanguineis, qui ex duplici stipite invicem conjuncti sunt, Ordinarius dispensare possit juxta facultates a S. Sede impetratas tenoris sequentis: *Dispensandi in tertio et quarto consanguinitatis et affinitatis gradu simplici et mixto tantum, et in secundo, tertio et quarto mixtis, non tamen in secundo solo quoad futura matrimonia; atque dispensandi in utroque foro pro catholicis ejus jurisdictioni subjectis in matrimoniis sive contractis sive contrahendis super impedimento secundi gradus consanguinitatis vel affinitatis in linea transversali aequali pro 100 casibus?* 2º An in

1. Quotuplici sensu gradus dicatur *mixtus*, vide n. 761.

2. Latine: « Ilac S. Poenitentiaria quaestioni saepius propositae, num Ordinarius qui Apostolica gaudet facultate dispensandi, puta in secundo gradu consanguinitatis, possit dispensare etiam quando praedictus gradus est multiplex, idest proveniens a duobus vel pluribus stipitibus, reposuit semper affirmative. »

multiplici affinitate dispensare possit ». Eadem S. C., die 19 *Junii* 1873, reposuit : « Ad 1um et 2um affirmative, scilicet Episcopos, qui facultate gaudent quinquennali dispensandi in tertio et quarto consanguinitatis et affinitatis gradu simplici et mixto tantum, et in secundo, tertio et quarto, non tamen in secundo solo, quoad futura matrimonia, posse dispensare in tertio et tertio, in quarto et quarto, in tertio mixto cum quarto, nec non in tertio et quarto cum secundo mixtis, *sive gradus oriantur ex uno, sive ex multiplici stipite* ». Proinde indultarius potest dispensare, etiam in casu quo sponsi innodantur duobus impedimentis consanguinitatis, uno in tertio gradu simplici, et altero in quarto similiter simplici, ut eadem S. C. expresse declaravit die 16 *Martii* 1898. Quod si indultum multipliciter limites ponat, ultra eos facultas deest. Huc spectat responsio S. C. C. diei 26 *Apr.* 1873. Cum enim Episcopi Siciliae recepissent eam facultatem, de qua n. 451, quaesiverunt. « 1° An Siciliae Episcopi dispensare valeant in tertio vel quarto consanguinitatis aut affinitatis gradu triplici, idest ex triplici stipite proficiscente in casu? 2° An iidem Ordinarii dispensare valeant, quando consanguinitas vel affinitas reperiatur in tertio vel quarto gradu duplici, et simul concurrat alius gradus mixtus ex tertio et quarto, idest a tertio alio stipite proveniens in casu?... » Et S. C. reposuit negative ad omnia. In genere igitur possumus affirmare indultum generale dispensandi super aliquo impedimento comprehendere quoque idem impedimentum multiplex, nisi aliud in indulto praescribatur.

466. Indultum dispensandi in pluribus impedimentis non comprehendit eadem impedimenta simul unita, nisi indultum hoc etiam expresse caveat. Ad rem S. C. S. Officii, die 18 *Maii* 1869 : « Ritiensi per massima incontestabile che l'uso di più facoltà non può cumularsi nello stesso caso, per la regola generale, che vieta in materia di dispensa l'accumulamento, e perciò le dette facoltà sono di stretto diritto, come le dispense stesse, e quindi debbono strettamente interpretarsi, nè estendersi al di là di quel che suonano, cioè dell' espressa volontà del concedente. Laonde, non facendosi nelle varie facoltà di dispensa pei varii gradi parola alcuna che accenni a cumulativa, ne

deriva che chi è di quelle munito, non può farne uso simultaneamente nello stesso caso » (1). Hinc Sacrae Congregationes Ordinariis qui habent potestatem dispensandi in pluribus impedimentis separatis, passim, concedunt potestatem dispensandi in iisdem simul unitis; quae potestas dicitur *indultum cumulandi*. Sed circa hanc regulam generalem plures animadvertiones faciendae sunt (2).

467. a) Si concurrunt duo impedimenta publica, indultum cumulandi necessarium est ut Ordinarius dispensare valeat. Hinc cum quaesitum fuisset: « 1° *Formula I, n. 6* facultatem tribuit dispensandi in quibusdam consanguinitatis et affinitatis gradibus. Dubitatur num particula *et* copulative an disjunctive intelligenda sit ». S. C. S. Officii, die 2 *Julii* 1884, reposuit: « Ad 1um verba formulae ita accipienda esse, ut facultas concessa intelligatur dispensandi tam ab impedimento consanguinitatis, quam ab impedimento affinitatis *sejunctim* tamen; non vero quando utrumque impedimentum in uno eodemque casu concurrat. » In eodem sensu reposuit S. Poenitentiaria, die 18 *Jan.* 1883. Nam episcopus N. indultum diei 13 *Nov.* receperat *dispensandi in matrimoniis contrahendis super tertio et quarto simplici vel mixto consanguinitatis vel affinitatis gradu, modo secundum nullimode attingat*. Vi hujus indulti putavit sibi competere facultatem dispensandi in matrimoniis contrahendis super impedimento sive consanguinitatis sive affinitatis in tertio et in quarto gradu non solum unico, sed et duplici, triplici et amplius, ac etiam in consanguinitate et affinitate simul junctis. Sed deinde dubitans proposuit S. Poenitentiariae sequentia dubia: « 1° An vi indulti 13 *Nov.* possit Episcopus dispensare

1. Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1468, 1469, 1470. *Latine*: « Habetur tamquam regula certissima, quod usus plurium facultatum nequit in eodem casu cumulari ob principium generale quod prohibet in materia dispensationis cumulationem: hinc praedictae facultates sunt stricti juris, sicut ipsae dispensationes, et ideo sunt stricte interpretandae, neque extendi valent ultra id, quod sonant, idest ultra explicitam voluntatem concedentis. Proinde cum facultates dispensandi in diversis gradibus nullum contineant verbum, quod permittat cumulationem, sequitur delegatum non posse eisdem simultanee uti in eodem casu. »

2. *Canoniste Contemporain, janvier* 1898; *Monitore Ecclesiastico, 30 settembre* 1897.

in consanguinitate vel affinitate in gradibus ibidem determinatis, etiam quando iidem gradus multiplicantur; 2° An in consanguinitate et affinitate simul junctis; 3° Quatenus negative, petit sanationem quoad praeteritum, et facultatem quoad futurum ». S. Poenitentiaria respondit : « Ad 1um affirmative. Ad 2um providebitur in sequentibus. Ad 3um eadem S. Poenitentiaria de speciali et expressa apostolica auctoritate omnia et singula matrimonia, quae huc usque ob cumulatam facultatem dispensandi simul super consanguinitate et affinitate nulliter contracta sunt, in radice sanat, et convalidat, prolesque sive susceptas sive suscipiendas exinde legitimas decernit, ac respective declarat. Praesentes autem literae in cancellaria episcopali diligenter custodiantur, ut pro quocumque futuro eventu de matrimoniorum validitate, et prolium legitimitate constare possit. Ad futurum vero quod attinet, eidem episcopo facultas tribuitur, ut ipse sive per se sive per suum Vicarium Generalem dispensare valeat super consanguinitate et affinitate simul junctis in gradibus determinatis in articulo secundo indulti 13 Nov. pro decem casibus dumtaxat ».

468. *b)* Id verum est quoque si unum impedimentum est dirimens et aliud prohibens Sanctae Sedi reservatum. Quoad impedimentum mixtae religionis, unitum cum impedimento dirimenti, id jam definitum fuerat. Nam posito dubio : « Se i Vescovi ed i Vicarii Apostolici nei regni Britannici possano, in virtù delle facoltà ordinarie e straordinarie loro accordate dalla S. Sede, dispensare negli impedimenti di consanguinità e di affinità coi loro diocesani o sudditi, quando una parte dei contraenti sia cattolica, l'altra acattolica » (1); S. C. de Prop. Fide (Collect. n. 1234) die 24 Nov. 1802 reposuerat negative « nisi pars acatholica prius vere et de facto haeresim vel schisma abjuret ». Sed theoriam generalem tradit S. C. S. Officii die 18 Aug. 1897. Nam ad dubium : « Utrum concurrentibus

1. *Latine* : « Num Episcopi vel Vicarii Apost. in Britanniae regnis possint vi facultatum ordinariorum vel extraordinariorum ipsis a Sede Apostolica concessarum dispensare in impedimentis consanguinitatis et affinitatis cum suis dioecesanis seu subditis, cum una contrahentium pars est catholica, et alia acatholica? »

duobus impedimentis, quorum unum sit dirimens et alterum impediens tantum, eo excepto quod mixtae religionis dicunt, pariter necesse sit ad dispensationem specialis cumulandi facultas »; S. C. reposuit : « Affirmative quoad impedimenta impediencia, quorum dispensatio reservatur Sanctae Sedi, ea, nempe, quae oriuntur ex mixta religione, ut ajunt, atque ex sponsalibus et ex voto simplici perpetuae castitatis; secus in reliquis, circa quae episcopus uti poterit jure suo ».

469. *c)* Imo suppose oratorem ligari duplici impedimento, et ab altero Episcopum dispensare posse per indultum, alterum vero esse Romano Pontifici reservatum; suppose Sedem Apostolicam in impedimento reservato dispensavisse, et deinde notum fieri impedimentum non reservatum. Episcopus vi indulti nequit ab hoc dispensare, sed rursus petenda est dispensatio in impedimento reservato seu revalidatio concessae dispensationis quae fuit nulla, exprimendo in instantia circumstantiam de utriusque impedimenti concursu. Sane haec dispensatio fuit nulla, cum pro validitate dispensationis necesse sit omnia impedimenta in eodem libello exprimere (*n.* 386).

470. *d)* At haec non valent, quando simul concurrit impedimentum natura sua publicum cum impedimento occulto juxta sequens decretum S. C. S. Officii diei 31 *Martii* 1872 in *Coimbaturiensi*: « SS.^{mus} Dominus declaravit generatim prohibitionem concedendi absque speciali facultate dispensationes quando in una eademque persona concurrunt impedimenta matrimonialia, non extendi ad eos casus in quibus cum impedimento natura sua publico aliud concurrit impedimentum occultum seu fori interni ». Exinde deducimus Ordinarium qui potest dispensare in duobus impedimentis separatis, posse quoque, absque speciali cumulandi indulto, dispensare in simul unitis, si utrumque impedimentum est occultum. Sane in fine indulti a S. Poenitentiaria concessi pro foro interno expresse legitur : « Ut his facultatibus non solum singillatim, sed etiam cumulatim in uno eodemque casu uti possitis ».

471. Indultum generale dispensandi in aliquo impedimento implicat potestatem legitimandi prolem jam natam, excepta

adulterina; non autem mandatum ad dispensandum in casu particulari. Haec tradit S. Poenitentiaria die 1 *Julii* 1839: « Quoad indulta, quibus a S. Sede per S. Poenitentiariam conceditur Ordinariis facultas dispensandi in quibusdam impedimentis matrimonii, mentem S. Poenitentiariae in concedendis his facultatibus fuisse et esse, dispensationem ab impedimentis matrimonialibus importare etiam legitimationem prolis susceptae, excepta adulterina. Quoad vero rescripta dispensationum, quae in casibus particularibus sive a Dataria Apostolica sive a S. Poenitentiaria conceduntur, facultatem legitimandi prolem jam susceptam non comprehendi, nisi expresse apposita fuerit in iisdem rescriptis; atque in hoc casu petendam esse novam facultatem ad hoc ut executor prolem jam susceptam legitimam decernere valeat » (1). Pariter indultum generale dispensandi secumfert potestatem absolvendi a censuris ad effectum dispensationis consequendum.

472. Indultum generale pro foro interno non extenditur ad forum externum. Unde delegatus pro foro interno dispensare nequit in eodem impedimento, si publicum est; imo si post concessam dispensationem in impedimento occulto, hoc publicum evadat, matrimonium quidem revera valet, sed dispensatio pro foro externo est obtinenda (*n.* 331). Indultum autem absolute datum comprehendit utrumque forum. Clausula quae in nonnullis indultis legitur: *in occultis et in foro interno*, significat dispensationem concedi posse solum in actu confessionis sacramentalis, licet sacramentalem confessionem, ob indispositionem subjecti, absolutio sequi nequeat, ut reposuit S. C. de Prop. Fide, die 17 *Jan.* 1797; clausula vero: *neque in utroque foro, ubi erunt episcopi*, significat missionarium non posse dispensare in locis, quae alicui sedi episcopali, etsi vacanti, subsunt (2).

473. 8° Tandem indultum, praeterquam per lapsum temporis, aut praefixi numeri casuum, de quo supra, cessare potest pluribus modis: a) Morte Pontificis, si datum foret cum clausula: *Ad beneplacitum Nostrum*, quae tamen in

1. Caillaud, *n.* 337.

2. Collectanea S. C. de Prop. Fide, *n.* 1455, 1459.

praesenti disciplina inseri non solet. Extra hunc casum non cessat morte Pontificis, cum gratia sit facta, nec per *regulam 14 Cancell. Apost.* initio novi pontificatus, nec morte Majoris Poenitentarii, aliave ejus officii cessatione (1). *b)* Revocatione facta auctoritate Romani Pontificis et indultario intimata (2), quae revocatio etiam sine causa est valida et licita. At indultarius etiam post eidem intimatam revocationem posset dispensationem expedire, si res non est amplius integra, nisi aliud in revocationis decreto statuatur. *c)* Morte indultarii, si datum foret *Titio Episcopo dioecesis N.* (3). Hinc Vicarius Capitularis et Episcopus successor deberent indultum rursus obtinere, ut eodem uti possent. Quid juris si indultum datum fuit *Episcopo aut Vicario Capitulari aut Vicario Generali aut Ordinario dioecesis N.*, prouti in actuali disciplina dari solet, vide in decreto S. C. S. Officii relato *n. 395*. Haec eadem repetas, si indultarius aliam ob causam officium suum deserit, e. g., renuntiatione (4). Quod si indultarius ante mortem, vel antequam ab officio recederet, potestatem dispensandi alicui subdelegavit, hic, re non amplius integra, bene potest dispensationem elargiri, non autem re integra. *d)* Demum renuntiatione ipsius indulti facta Pontifici acceptanti ex *cap. 7, De procurat. in 6º*; sed hic casus vix practicus est. Postquam indultarius concessit dispensationem et ita impedimentum remotum est, non potest, dispensationem revocans, impedimentum restituere; id enim excedit suas facultates. At, justa superveniente causa, potest matrimonium prohibere; qua spreta prohibitione, matrimonium foret validum, sed illicitum. Pariter ante concessionem dispensationis pars potest dispensationi renuntiare vel potius eandem impedire; quo in casu indultarius non posset sub poena nullitatis dispensationem

1. Riganti in *reg. 14. Cancell. Apost.*, *n. 49*; Feije, *n. 632* in fine.

2. Exemplum praebet Ben. XIV in Const. *Nimiam licentiam*, 18 Maii 1743, qua adimit Poloniae Nuntio facultatem dispensandi in trina matrimonii denuntiatione et in forma Tridentina.

3. Giovine, *tom. I*, § 94, *n. 2*, Sanchez, *lib. VIII, disp. XXVII, n. 6*, cum communi.

4. Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 220*; Reiff., *lib. IV, App. n. 298*; Giovine, *tom. I*, § 94, 95.

elargiri (n. 429). At post concessam dispensationem, licet pars possit eadem non uti, tamen dispensatio permanet; et neque pars dispensata, neque indultarius potest impedimentum, dispensatione remotum, restaurare; id enim una posset Sancta Sedes vel per se vel per suum delegatum ad hoc (*cit.* n. 429). Hinc si, concessa dispensatione, pars a matrimonio ineundo abstinet, vel matrimonium contrahit cum tertia persona, postea, vidua facta, potest matrimonium, dispensatione permissum inire, quia nunquam amisit obtentam habilitatem (4).

474. Num Ordinarius, postquam recursus ad Sedem Apostolicam factus fuit, possit, urgente necessitate, uti suo indulto et dispensare, vide n. 444. Pariter, denegata a Sede Apostolica dispensatione et *eadem instantia* Ordinario submissa, Ordinarius in genere dispensare nequit, quia causa allegata non est sufficiens (2). Quod si evidentem constat causam esse justam, vel aliqua circumstantia addita fuit, quae pondus addat causis expositis in instantia ad Sedem Apostolicam, Ordinarius dispensare potest; sed etiam hoc in casu expedit ut rursus, si tempus est, Sedes Apostolica adeatur (3). Haec de impedimentis matrimonialibus in genere satis sint.

SECTIO II

DE IMPEDIMENTIS IN SPECIE

Articulus I

DE IMPEDIMENTIS IMPEDIENTIBUS IN SPECIE

475. Jure veteri et novo Decretalium plura aderant impedimenta impedientia, quae, omnibus fatentibus, ab aula recesserunt usu contrario aut positiva lege. Impedimenta haec obsoleta erant sequentia :

1. Contrarium docet Rosset, n. 2469; sed rationes quas adducit nullius momenti sunt.

2. *Praxis*, n. 25.

3. Rosset, n. 2544 *sequ.*

1° *Catechismi*. Qui enim respondebat pro infante, quando supplebantur caeremoniae post baptismum in necessitate collatum, contrahebat cognationem quamdam spiritualem, sicut patrinus baptismi, in eisdem gradibus, et cum eisdem personis, quae tamen nuptias impediēbat tantum, ex *cap. 5, De cognatione spirituali*, et clarius *cap. 2 ejusd. tit.*, in 6°, ubi Bonifacius VIII *cit. cap. 5* interpretatur. Quoniam vero illae caeremoniae continent fidei christianae instructionem et professionem, hinc hoc impedimentum impediens dictum fuit *catechismi*. Illud sublatum esse a Conc. Trid., sess. XXIV, *cap. II, de ref. mat.*, modo fatentur omnes, et declaravit etiam S. C. C. apud Gonzalez in *cit. cap. 5, De cognat. spirit.* (1).

2° *Criminis*. Statutum enim erat, ut nonnulla graviora delicta, praeter alias poenas, secumferrent impedimentum impediens matrimonium cum quacumque muliere. Talia delicta erant: a) incestus, de quo vide *n. 773*; b) raptus sponsae alienae, ex *can. 34, c. 27, q. 2*; c) uxoricidium injuste et privata auctoritate perpetratum, ex *can. 5, dist. 32, q. 2*; d) occisio presbyteri, ex *cap. 2, De poenit. et pecc. remiss.*; e) matrimonium attentatum cum moniali, ex *can. 13, c. 27, q. 1, et cap. 6, De poenit. et pecc. remiss.*; f) malitiosa susceptio propriae prolis, aut baptismi malitiosa collatio, nempe ad impediendam debiti redditionem, ex *can. 5, c. 30, q. 1*; g) interfectio propriae prolis, ex *cap. 1, De iis qui filios occiderunt*. Convenitur inter DD. impedimentum ex his criminibus ortum contraria consuetudine disparuisse.

3° *Publicae poenitentiae*. Antiquitus enim publice poenitentes non poterant, tempore hujus satisfactionis, licite nuptias inire. Publicam poenitentiam non amplius in usu esse in Ecclesia, nemo ignorat (2).

476. Praetermissis hisce obsoletis impedimentis impediētib, AA. ea quae adhuc vigent, solent passim his versiculis restringere.

1. Lege folium S. C. C. in *Ventimiliensi cognationis spiritualis*, 8 Julii 1782.

2. De his obsoletis impedimentis vide Clericatum, *Dec. XXXVII, n. 14 sequ.*; Feije, *n. 548*; Gury-Ballerini, *tom. II, n. 776*.

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

At vero poetae clausis oculis fidendum non est. Ipse enim, fortasse ut metro consuleret, et nonnulla recensuit, quae non sunt impedimenta impediencia matrimonium, si proprie loqui velimus, scilicet *Ecclesiae vetitum* et *tempus feriatum*, illud quidem quia non ex lege, sed ex praecepto arcet a nuptiis (n. 255), hoc autem quia eo vetantur solemnitates nuptiarum, sed per se non vetantur nuptiae; de qua re suo loco; et alia omisit, quae sunt vera ac proprie dicta impedimenta impediencia, idest impedimentum *mixtae religionis*, et impedimentum *indignitatis ratione peccati*, vel *censurae*, vel *ignorantiae catechismi*. Proinde nostro iudicio impedimenta impediencia quae hodie urgent, sunt : *sponsalia*, *votum*, *mixta religio*, *indignitas ratione peccati*, *censurae*, *ignorantiae catechismi*. Omissio solemnitatum, idest, sive publicationum, sive formae liturgicae, huc non spectat juxta ordinem n. 256 statutum. Cum vero de sponsalibus actum sit *cap. II, sect. I*, modo alia tria exponenda sunt. In scholio sermo erit de consensu parentum in matrimonium filiorum.

§ 1. — De impedimento voti.

477. Votum in genere est promissio deliberata Deo facta de bono meliori et possibili. Per se votum matrimonio oppositum illud non irritat, sed impedit tantum : quia per promissionem alicujus rei alteri factam quis non amittit dominium in rem ipsam, et ideo post votum homo adhuc dominus est corporis sui, et ita illicite quidem, sed valide potest illud dare alteri, scilicet uxori, in qua datione consistit matrimonii sacramentum, quod indissolubile est (1). At sine dubio Ecclesia statuere potest, ut votum aliquod nuptias dirimat; et tunc illud votum jam erit impedimentum non modo impediens, sed etiam dirimens, quod mox melius determinamus.

1. S. Thomas, 4 *dist.* 38, *q.* 1, *a.* 2, *q.* 2, qui hanc pulchram ratiocinationem applicat tantum voto simplici, putans solemne continere translationem dominii : vide infra, n. 655.

478. Vota quae matrimonio opponuntur ad sequentia reduci possunt : 1° votum non nubendi seu caelibatus ; 2° votum virginittis ; 3° votum (perpetuae) castittis ; 4° votum suscipiendorum Sacrorum Ordinum ; 5° votum ingrediendae Religionis (1). De singulis breviter.

479. 1° Votum *caelibatus* pro objecto habet *non contrahere matrimonium* ; quod formale caelibatus votum emitti non solet. Eo emissio, si vovens non contrahit matrimonium, sed peccat contra castittatem, non peccat contra votum, ideoque unum tantum peccatum est. E contrario, si ipse contrahit matrimonium, directe peccat graviter contra votum (2), sed matrimonium valet, quia votum lege Ecclesiae dirimens factum non est ; et insuper ipse non prohibetur ratione voti, quominus matrimonio utatur, petens et reddens debitum, siquidem hoc non est voti objectum (3). Solutio conjugio, objectum voti rursus possibile est, ideoque votum rursus urget, impediens secundas nuptias (4). Tandem hoc votum numquam est reservatum.

480. 2° Votum *virginitatis* (5) pro objecto prohibito habet illud *primum opus carnale consummatum*, quo virginitas amittitur, idest, si agitur de viro, voluntariam seminis effusionem sive per copulam, sive per pollutionem, si agitur de muliere, copulam, aut innaturalem corporis integritatis laesionem culpabiliter factam. Proinde si vovens modis praedictis amittit virginitatem, peccat directe contra votum, et si modus, quo amittit virginitatem, est de se illicitus, duplex grave peccatum committit contra votum et contra castittatem ; si autem alio modo peccat contra castittatem, e. g., cogitatione, tactibus, osculis..., non peccat contra votum, nisi in quantum periculo sese exponit ulterius procedendi, et ita laedendi votum.

1. Lehmkuhl, *vol. II*, n. 719.

2. Lehmkuhl, *l. c.* ; Marc, n. 1991 ; Scavini, n. 827.

3. Feije, n. 562 ; Giovine, *tom. I*, § 151, n. 3 ; Sanchez, *lib. IX, disp. XXXIII*, n. 22 ; Schmalz., *lib. IV, tit. VI*, n. 114 ; Lemhkuhl, *l. c.*, n. 720 ; Marc, n. 1992.

4. Giovine, *l. c.* ; Rosset, n. 1244 *sequ.*

5. De hoc AA. passim silent, quia potius votum castittis, quam *formale* virginitatis emitti solet.

Contrahens matrimonium sine dispensatione a voto, valide quidem contrahit, quia Ecclesia hoc votum numquam fecit dirimens, sed tamen, si adhuc est virgo, graviter peccat contra votum, tum quia habet voluntatem, consummando matrimonium, votum formaliter violandi, tum quia votum servare sibi *jure impossibile* reddit, cum, altero conjuge postulante, debitum reddere teneatur. Sed non modo validum, sed etiam licitum foret matrimonium in triplici casu: *a)* si vovens firmum habet propositum non consummandi matrimonium, et infra legitimum tempus Religionem profitendi: at in hoc casu, nisi alteram partem de hoc suo animo certiore faciat, plerumque, eam decipiendo, graviter peccaret; *b)* si ipse firmum habet propositum non petendi, et simul divina revelatione cognoscit nec alteram partem petituram esse; *c)* et multo magis si ad servandam in conjugio virginitatem utraque pars ex pacto se devinxit: in quo tamen casu, juxta nonnullos, ipsa matrimonii validitas nutaret (*n.* 1011). Matrimonio semel inito, vovens prima vice petere non potest, quia directe contra votum ageret; sed, post amissam virginitatem, petere utique potest, quia voti objectum ita evasit impossibile, ut non amplius in rerum natura existat. Attamen reddere debet, licet exinde amittat virginitatem Deo promissam; nam alteri parti jus habenti obligatur, et ita non reddere est ipsi moraliter impossibile, utpote illicitum. Nec obligari potest ratione voti ad Religionem cum votis solemnibus ante consummationem matrimonii ingrediendam et profitendam, quia id plus est quam quod voto promisit. In primo autem bimestri vovens, si cogitat de Religione amplectenda, certe potest non reddere, et ideo, ut putamus, debet, urgente voto: si nolit Religionem amplecti, potest et debet reddere, cum obligatio reddendi suspensa verius non sit. Soluta matrimonio, si amplius virgo non est, aliud inire libere potest; secus votum rursus urget. Neque hoc votum est unquam reservatum.

481. 3° Votum *castitatis* seu *continentiae* perpetuae pro objecto habet abstinentiam ab omni delectatione venerea sive externa sive interna, sive licita sive illicita. Proinde si vovens peccat contra castitatem etiam actu mere interno, duplex pec-

catum grave perpetratur, et contra castitatem et contra votum. Contrahens matrimonium, aliquando invalide quoque contrahit, quia Ecclesia, sua lege, illud votum irritans reddidit : quandonam id verificetur exponimus *art. sequ.* § 4. Praeter hos casus valide quidem contrahit, sed illicite, non quidem quia praecise per ipsum contractum conjugalem directe agit contra votum, sed quia habet voluntatem, consummando matrimonium, violandi votum, et se ponit in morali impossibilitate servandi votum, nisi forte in triplici illa hypothese, potius theoretica quam practica, de qua *n. praec.* Ita expresse in *cap. 6, Qui clerici vel voventes*. Inito matrimonio, vovens numquam petere potest, quia semper directe ageret contra votum (1), sed potest et debet reddere, quoties aliunde obligatione conjugali tenetur ; ante consummationem potest utique, tempore a jure concessio, ad Religionem transire, sed ad id, ut supra dictum est, ex voto non adstringitur. Ad rem S. Thomas, *l. c., ad 4um* : « Quantum ad ea quibus non est factus impotens votum continentiae servare, adhuc post contractum matrimonium obligatur ad servandum. Propter quod, mortua uxore, tenetur totaliter continere. Et quia ex matrimonii vinculo non obligatur ad debitum petendum, ideo non potest petere debitum sine peccato, quamvis possit sine peccato reddere debitum exigenti, postquam obligatus est ad hoc per carnalem copulam praecedentem. Hoc autem intelligendum est, sive mulier petat expresse sive interpretative, ut quando mulier verecunda est, et vir sentit ejus voluntatem de redditione debiti, tunc enim sine peccato reddere potest, et praecipue si ei timeat de periculo castitatis... Quidam autem dicunt quod potest et petere et reddere, ne nimis onerosum reddatur matrimonium uxori semper exigenti. Sed si recte inspicatur, hoc est exigere interpretative ». Diximus voventem posse et debere reddere, *quando aliunde obligatione conjugali tenetur*. Hinc si cogitat de Religione amplectenda, nec debet nec potest

1. Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 116*; Sanchez, *lib. IX, disp. XXXIII, n. 5*; Reiff., *lib. IV, tit. VI, n. 25*; Feije, *n. 339*; Lehmkuhl, *vol. II, n. 721*, ex *cap. 3. De convers. conjug.*

reddere mensibus a jure concessis (1), et reddens peccat contra votum; sed quoniam eo ipso concessio juris cessat, deinde post primam redditionem peccaminosam reddere utique potest. Id significat S. Thomas, quando, relatis verbis, dixit voventem reddere posse *postquam obligatus est ad hoc per carnalem copulam praecedentem*. Quando autem altera pars quoque privatur jure petendi, quia vel incestum aut adulterium commisit, vel et ipsa voto castitatis se adstrinxit, tunc in eo qui jam voto tenebatur, cessat omnino obligatio reddendi, et ita utraque pars neque petere vicissim, neque reddere potest. Ceterum expedit quam primum dispensationem a voto ad petendum quaerere, ne periculum sit continuum contra votum peccandi. Mortua autem comparte, vovens nequit ad alias nuptias convolare. Quae de voto castitatis perpetuae dicta sunt, facile applicantur ad votum castitatis temporaneum, si vovens, perdurante voto, matrimonium inierit. Votum perpetuae castitatis recensetur, uti notum est, inter reservata, si omnia ea concurrunt, quae pro voti reservatione necessaria sunt.

482. Aliquando dubium esse potest, num vovens voverit votum non nubendi, vel virginitatis, vél castitatis; et ab ipsis voventibus aliquando haec vota confunduntur, neque raro accidit, ut dicentes virginitatem, intelligant perfectam castitatem. Jam vero si constet de objecto, quod vovens intendit, omnis dubitatio statim cessare debet, juxta ea quae huc usque diximus, et parum refert, quo nomine vovens appellet votum suum. Praeterea hoc ipsum objectum voti aliquando desumere potes ex motivo vovendi; e. g., si vovens ex voluntate declinandi *onera matrimonialia* vovit, caelibatum, nisi aliud constet; si ex desiderio specialem aureolam virginum sibi comparandi vel ex amore eximiae pulchritudinis castitatis perfectae *numquam laesae*, virginitatem presse sumptam; si ex amore ipsius virtutis puritatis, formaliter castitatem vovisse

1. Lehmkuhl, *vol. II, n. 721*; Marc, *Instit. Moral., n. 1991*; Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 116* in fine, contra Feije, *n. 539*. Ex *cap. 14, De convers. conjug.*, quod doctus auctor citat, nil deduci potest pro illius sententia.

praesumendus est (1). Tandem etiam voventis qualitas lucem in hac inquisitione afferre potest; nam si virginitatem jam amisit, patet castitatem vovisse. Votum virginitatis et castitatis practice semper includit votum non nubendi; votum castitatis in virgine includere votum virginitatis, palam est.

483. 4° Votum *suscipiendi Ordines Sacros* matrimonium deinde contractum non reddit invalidum, bene vero illicitum; quia vir se ponit in impossibilitate servandi votum, nisi forte, nuptias iniens, propositum habeat ante consummationem ingrediendi et profitendi religionem (quo in casu mulierem decipiens, peccat) aut certo sciat mulierem hoc firmum habere propositum: sed eae exceptiones vix practicae sunt. Inito matrimonio, ipse potest petere (2), et a fortiori reddere. At tenetur voto Ordines suscipiendi, si juxta sacros canones potest Ordines recipere (3). Hoc votum numquam est reservatum.

484. 5° Tandem votum *ingrediendi Religionem* cum votis solemnibus rursus matrimonium reddit illicitum cum limitatione *n. praec.* posita, non autem irritum. Inito matrimonio, vovens infra bimestre non potest nec petere nec reddere, sed debet votum implere (4): sed post matrimonii consummationem, licet peccaminosam, potest et petere et reddere, quia ex una parte implere votum est impossibile, et ex alia ipse castitatem non vovit. At si postea implementum voti evaserit possibile, ad illud tenetur: nempe si compars aut consensum praebet, cum aliis conditionibus a jure requisitis, ut vovens ingrediatur religionem; aut jus petendi in perpetuum amisit adulterio, incestu, voto castitatis; aut moritur, nisi forte ratione novarum circumstantialiarum votum cessaverit. Hoc votum est unum ex reservatis, si omnia verificentur. Diximus *Religionem cum votis solemnibus*: nam si votum respicit Congregationem Reli-

1. Lehmkühl, *vol. II*, n. 719; Zitelli, *De disp. matr.*, cap. V, in fine *in nota*; Rosset, n. 2333.

2. Giovine, *tom. I*, § 151, n. 3; Feije, n. 561; Lehmkühl, *vol. II*, n. 722.

3. Lehmkühl, *l. c.*

4. Feije, n. 560; Lehmkühl, *vol. II*, n. 723; Schmalz., *lib. IV*, tit. VI, n. 118; Giovine, *l. c.*, n. 2; Sanchez, *lib. IX*, *disp. XXXIII*, n. 14.

giosam cum votis simplicibus, non est reservatum; insuper vovens statim potest petere et reddere, sed votum urget, si circumstantiae superveniant, quas indicavimus (1).

§ 2^a. — *De impedimento mixtae religionis* (2).

485. Disparitas cultus inter conjuges potest esse vel *perfecta*, vel *imperfecta*. Illa est inter partem baptizatam, et partem non baptizatam: haec est inter partem catholicam et partem acatholicam, seu haeticam, seu schismaticam, sed tamen baptizatam, ut declaravit S. C. de Prop. Fide, die 11 Aprilis 1894, ad 1um. Illa stricto sensu dicitur *disparitas cultus*, haec proprio nomine appellatur *mixta religio*. De illa, quae secumfert impedimentum dirimens matrimonium, in *art. sequ.*, § 5: de hac, quae importat impedimentum tantum impediens, modo agendum est. Nil refert quod pars acatholica fuerit semper extra veram Ecclesiam, aut ab illa migraverit ad sectam haeticam vel schismaticam; semper enim est disparitas cultus imperfecta cum impedimento, ut declaravit S. C. S. Officii in statutis synodalibus pro dioecesi Ostiensi an. 1886: « Quoties agitur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram quae a fide ita defecit ut alicui falsae religioni vel sectae sese adscripserit, peti debet ab Apostolica Sede dispensatio super impedimento mixtae religionis ».

486. Et in primis matrimonium *mixtum* est validum. In antiquis canonibus Ecclesia iisdem verbis eodemque contextu fidelibus matrimonium prohibuit cum haeticis ac cum infidelibus (3); unde sequi videretur illud quoque nullum esse. At in primis certum non est, tempore illorum canonum cultus disparitatem fuisse impedimentum dirimens (n. 693). Insuper quidquid sit de jure antiquo, hodie dubio procul matrimonium

1. Marc, l. c., 4°.

2. Vide praeclarum opus De Roskovany, *De matrimoniis mixtis inter catholicos et protestantes*, ex quo plura documenta desumpsimus. His accedunt posteriora, inter quae numeris omnibus absoluta instructio super matrimoniis mixtis a S. C. Inquis., data ad Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos rituum Orientalium, die 12 Dec. 1888.

3. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. VI, cap. V, n. 3.

mixtum validum est, licet nulla sint sponsalia (*n.* 60), nisi fuerint conditionata : *Si Papa dispensaverit*, aut melius ; *Si fidem catholicam amplexatus fueris* ; quo casu sponsalia valere incipiunt a momento verificatae conditionis (*n.* 62). At semper fuit et est graviter illicitum tum jure divino naturali, praesertim ob magnum perversionis periculum partis catholicae ac filiorum (1) ac scandalum, tum jure ecclesiastico usque a primis temporibus (2). Concilium Generale Chalcedonense, *can.* 14, inter alia haec habet : « Sed neque copulari debet nuptura haeretico, aut judaeo, vel pagano, nisi forte persona orthodoxae copulanda promittat se ad orthodoxam fidem transferre ». Romani Pontifices hanc sacrorum canonum regulam constanter confirmaverunt et inculcaverunt (3) usque ad Leonem XIII qui in Const. *Arcanum* haec habet : « Animos de disciplina religionis dissidentes vix sperari potest futuros esse quoad cetera concordēs. Quin imo ab hujusmodi conjugiiis ex eo maxime perspicitur esse abhorrendum, quod occasionem praebent vetitae societati et communicationi rerum sacrarum, periculum religioni creant conjugis catholici, impedimento sunt bonae institutioni liberorum, et persaepe animos impellunt, ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant, sublato veri falsique discrimine ».

487. Benedictus XIV, *l. c.*, fuse exponit mixtum conjugium catholicis vetari *ob flagitiosam in sacris communicationem cum haereticis*, quod Leo XIII, relatis verbis, innuit, alique Pontifices una voce docuerunt. Sane ex una parte nemo ignorat, catholicis, etiam post Const. *Ad evitanda* Martini V, nefas esse cum haereticis in rebus sacris et divinis communicare ; ex alia autem parte in matrimonio mixto haec communicatio necessario habetur, quia matrimonium cum haeretico contrahere idem est ac unum idemque sacramentum cum eodem conficere. At licet haec verissima sint, tamen iis, quae *n. praec.* explicavimus, non contradicunt. Nam communicatio in

1. Id bene explicat Bangen, *tit. IV, pag. 3 sequ.*

2. Feije, *De matrimoniis mixtis, part. I historica.*

3. Kutschker apud Bangen, *l. c., pag. 6*, enumerat quindecim Pontifices, qui inde a tempore S. Gregorii M. mixtis nuptiis restiterunt.

divinis cum haereticis vel includit haeresi adhaesionem, et tunc eodem jure inhibetur, quo haeresis; vel non includit haeresi adhaesionem, ut per se in casu nostro, et tunc prohibetur tum jure naturali, propter perversionis periculum et scandalum, tum jure ecclesiastico. Proinde semper verum est matrimonium mixtum illicitum esse sive jure naturali propter periculum perversionis partis catholicae ac filiorum et scandalum, sive positiva lege Ecclesiae seu explicita, seu implicita, quae nempe vetat communicationem in divinis cum haereticis.

488. Neque consuetudo etiam longissimi temporis, quae potius corruptela dicenda est, illud licitum reddere potest, etsi absit perversionis periculum, et pars catholica parem inter catholicos invenire nequeat. Nonnulli, praesertim in Germania, hanc consuetudinem admiserunt, eorumque sententiam S. Alphonsus, *De sacram. in gen.*, n. 56, dixit valde probabilem; sed post tot ac tam diserta Sedis Apostolicae documenta probabilis amplius dici nequit (1). Huc spectat instructio S. C. S. Officii, data an. 1871, ad Archiep. Coreyrensem, in qua legitur : « Quamobrem, etsi jamdiu, uti affirmas, opinio istic inoleverit licite posse mixtas iniri nuptias absque Sedis Apostolicae dispensatione, haec tamen opinio, qualibet non obstante consuetudine, tolerari nequit, uti expresse docet s. m. Benedictus XIV, *De Syn. dioec.*, lib. IX, cap. III, n. 2. » Neque coacta Ecclesiae tolerantia in aliquibus locis haec mixta conjugia licita reddit, quippe Ecclesia non reclamavit prudentiae causa ad evitanda mala majora (2).

489. Exinde sequitur graviter peccare partem catholicam, quae, sine dispensatione, matrimonium init cum hoc impedimento mixtae religionis, etiamsi in casu periculum perversionis revera absit; quia si cessavit praeceptum naturale, semper urget praeceptum positivum Ecclesiae. Hinc si pars catholica in proposito talis ineundi matrimonii absque dispensatione Sedis Apostolicae obstinate persistat, confessarius absolutionem ei denegare debet. Item sequitur graviter peccare testes, et

1. Feije, n. 567.

2. Feije, l. c.; Rosset, n. 1741.

praesertim parochum, qui scienter sacrilego huic matrimonio etiam mere passive in sensu stricto (*n.* 506) assistit. Ut unam aliamve, inter plures, responsionem eitemus, proposito dubio ab Episcopo Culmensi : « Utrum saltem in casu quo persona catholica nullatenus a proposito contrahendi matrimonium cum alia persona acatholica, christiana tamen, recedere vellet, liceret parochi catholico tali diversae religionis personarum matrimonio assistere, illudque benedicere » ; S. C. C. reposuit : « Catholicos parochos hisce matrimoniis celebrandis praesentes esse non posse. Flagitiosum est enim eos esse tanti criminis testes, et aliquo ritu vel sua praesentia sacrilegum connubium confirmare. Et in tali casu nihil aliud restat Episcopo aliisque animarum curatoribus perficiendum, nisi ut primum catholicos ab hisce connubiis cum acatholicis baptizatis jungendis suasionibus, hortationibus atque metu damnationis aeternae deterreant ; si nihil profecerint, atque inter catholicos quidem viri et mulieres cupiditate aliqua excocatae ad acatholicos ministros convolent, coram ipsis matrimonio cum acatholicis copulentur, non excitent turbas, neque canonicis poenis eos urgeant, sed pro legitimis conjugibus habeant ; ea tamen, quae decet ministros Christi, caritate ac suavitate hortentur et moneant de gravissimo patrato scelere poenitentiam agere, atque eis obligationibus satisfacere, quae ad procurandam conversionem conjugis acatholici, et ad universam prolem catholice educandam in declaratione Benedicti XIV praescriptae sunt » (1). Eodem modo Gregorius XVI in Brevi diei 27 *Maii* 1832, ad Episcopos Bavariae postquam praeceperit fideles a mixtis nuptiis esse dehortandos, addit : « At vero si nonnumquam contigerit (quod Deus avertat), ut monita et adhortationes hujusmodi in irritum cadant, et catholicus aliquis vir mulierque recedere nolit a perverso suo consilio ineundi mixtas nuptias, non petita seu non impetrata Ecclesiae dispensatione, vel debitis cautionibus, seu earum aliqua praetermissa, tunc sane sacri pastoris officium erit abstinere... a matrimonio ipso sua praesentia honestando ».

1. Apud Roskovany, *op. cit.*, *lib. II*, *p.* 102.

490. At vero hanc parochi assistentiam mere passivam stricte sumptam in matrimoniis mixtis, absque debita dispensatione initis, S. Sedes declaravit pro nonnullis locis tolerari posse, praesertim si cautum sit de prolis universae educatione in catholica religione, vel saltem nihil cautum sit de prolis educatione neque in catholica neque in acatholica religione, in duobus sequentibus casibus : a) Si parochus lege civili sub gravibus poenis cogatur ad assistendum matrimonio. Ita, e. g., Pius VI in instructione diei 19 Jun. 1793 pro *Ducatu Cliviensi* ait : « Si cogantur, in hac temporum conditione et propter leges in transactione religionis, an. 1673, praescriptas, matrimoniis catholicorum cum muliere acatholica assistere, satagant ut se mere passive habeant atque, tamquam inviti, audiant dumtaxat utriusque consensum ». Idem Pontifex, an. 1782 et 1795, Episcopo *Scepusiensi in Hungaria* rescripsit : « Oportere, ut Episcopus et parochi studiose et prudenter curent, ne huiusmodi matrimonia fiant, et si contrahantur, ut proles universa in catholica religione educetur ; quoties vero, ipsis invitis, secus fuerit factum, abstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia, si necessitas urgeat, sit tantummodo materialis, neque actibus et declarationibus conjungatur, quae confirment vel approbent prolem aliter quam in religione catholica posse educari ». E contrario Pius VII in literis diei 23 Apr. 1817 ad Vicarium *Trevirensensem*, in casu quo non adsit cautio de prole rite educanda, quaecumque prohibet assistentiam, subdens : « Si vero catholici parochi, quod minime timere volumus, compellantur ad eorum praesentiam matrimoniis istis praestandam, necesse omnino tunc erit pastoralem zelum vestrum expromere, illisque significare hoc in casu esse Deo potius quam hominibus obediendum ». b) : « Quoties ex temporum, locorum, ac personarum conditione matrimonium acatholici viri cum catholica muliere et vicissim, omissis licet necessariis cautionibus, sine graviore discrimine nequeat impediri, atque insuper Ecclesiae utilitati communique bono expedire videatur, si illud, quantumvis vetitum et illicitum, coram catholico parochi, potius quam coram ministro acatholico, ad quem partes facile confuge-

rent, contrahatur... » Ita Card. Lambruschini in instructione diei 30 Apr. 1844 ad Primatem, Archiepiscopos et Episcopos *Hungariae*, qua ad ipsos mittit Breve Gregorii XVI, eadem verba continens. Eadem plane leguntur in instructione Card. Bernetti ad Archiepiscopos et Episcopos *Bavariae*, 12 Sept. 1834, et in epistola Pii VIII ad Episcopos provinciae *Coloniensis*, 25 Mart. 1830. Addit vero Card. Lambruschini in cit. instructione post relata verba : « Quibus tamen in circumstantiis apposite subdidit (Sanctitas Sua) non impari imo majori etiam conatu ac studio ab Episcopis et parochis elaborandum fore, ut a catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut universae prolis educationi, quo meliori liceat modo, cautum sit, utque catholicae religioni adhaerens conjux serio admoneatur de obligatione curandi pro viribus conversionem acatholici conjugis, quippe quod ad patratorum criminum veniam a Deo facilius impetrandam apprime conducat ». Imo in his duobus casibus Sedes Apostolica aliquando declaravit tolerari posse, ut parochus non solum mere passive assistat, sed etiam proclamationes matrimonio praemittat, omni tamen praetermissa mentione circa religionem illorum, qui nuptias sunt contracturi, et deinde det[er]minatas literas testimoniales, quibus (dummodo nullum adsit dirimens impedimentum) unice dicatur, nil aliud, praeter Ecclesiae vetitum ob mixtam religionem, conciliando matrimonio obstare, nullo prorsus addito verbo, unde approbationis vel levis suspicio sit oritura (1).

491. Ratio ultima est quia haec assistentia non est intrinsece mala, sed vetatur ex charitate et officio, quod in illis circumstantiis non urget, ac lege Ecclesiae, quae aut dispensatur, aut declaratur cum tanto incommodo non obligare (2). Ceterum etiam in locis pro quibus praedictae declarationes a Sancta Sede datae sunt, parochus in praecitatis casibus, antequam matrimonio assistat, consulat Ordinarium. Quod si praecitati casus occurrant in locis pro quibus Sancta Sedes decla-

1. Vide, e. g., cit. instructiones Card. Lambruschini et Card. Bernetti.

2. Feije, *De matr. mixtis*, pag. 195 sequ.

rationem non edidit, Ordinarius, si tempus est, recurrat ad Sanctam Sedem.

492. Quamquam vero pars catholica contrahens, et testes ac parochus assistentes graviter peccent, ut supra, tamen jus commune poenas non statuit, sed Episcopus potest illas constituere latae vel ferendae sententiae. Benedictus XIV in declaratione diei 4 *Nov.* 1841 pro matrimoniis mixtis in Belgio et Hollandia laudat « magnopere zelum illorum Antistitum, qui, severioribus propositis spiritualibus poenis, catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo sese haereticis conjungant ». At prudentia fortasse suadebit, ut excommunicationem latae sententiae non ferat. Nam Vicarius Apost. Syriae et Palestinae hanc poenam in genere tulerat in catholicos, qui matrimonium inivissent cum haereticis aut schismaticis, et S. C. de Prop. Fide, die 16 *Mart.* 1638, censuit « in hujusmodi casibus procedendum esse potius per exhortationem, quam edictis poenalibus, et praesertim excommunicationis; et quia in S. Officio hujusmodi casus alias fuit examinatus, eadem S. C. mandavit agi cum R. P. D. Assessore et maxime de modo tenendo in abrogatione praedictae excommunicationis, ne si illa tollatur, catholici Syriae et Palestinae, ob eorum ignorantiam, sibi persuadeant matrimonia praedicta esse licita ». Etiam Pius VIII in cit. epistola ad Episcopos provinciae Coloniensis suasit, prudentiae causa, ut a censura infligenda abstinerent.

493. At Ecclesia potest mixtum conjugium permittere, et tunc non modo validum, sed et licitum erit. Nimirum donec grave ac proximum perversionis periculum existit, matrimonium mixtum, generatim loquendo, licitum esse nequit ex jure naturali, a quo non datur dispensatio. At fieri potest, ut hoc periculum vel totaliter cesset, vel saltem de proximo fiat remotum, ita ut liceat sese illi exponere, et tunc prohibitio juris naturalis non adest. Restat positiva prohibitio canonum, a qua tamen Ecclesia potest ex justa causa dispensare, dummodo matrimonium coram ministro acatholico non celebretur; ratio autem scandali per ipsam Ecclesiae dispensationem cessat et aliunde non obligat cum gravi incommodo, quod fere semper verificatur. Hinc Ecclesia concedens illam licentiam, directe a sua

lege positiva dispensat, simul implicite declarans in illis casibus jus naturale non urgere, quia perversionis periculum vel non adest, vel est remotum, ita ut licitum sit sese illi exponere. Si pro aliqua persona particulari, non obstantibus illis circumstantiis, perversionis periculum grave et proximum foret, obligaret adhuc jus naturale; sed in genere retinendum est, posita Ecclesiae dispensatione in illis casibus, matrimonium mixtum jam licere, quia Ecclesia, removens positivam suam legem, judicat legem naturae stricte non obligare (1). Quoniam vero aliquod periculum saepius remanet, etsi remotum, aliaque incommoda non pauca in mixtis connubiis, hinc ab eisdem fideles totis viribus dissuadendi sunt. Ad rem Benedictus XIV in Const. *Matrimonia*, 4 Nov. 1744: « Episcopos omnes, Vicarios Apostolicos, parochos, missionarios, et alios quoscumque Dei et Ecclesiae fideles ministros in his partibus degentes serio graviterque hortatur (Sanctitas Sua) et monet, ut catholicos utriusque sexus ab hujusmodi nuptiis, in propriarum animarum perniciem incundis, quantum possint, absterreant, easdemque nuptias omni meliori modo intervertere atque efficaciter impedire satagent ».

494. Benedictus XIV in Const. *Magnae Nobis*, 29 Junii 1748, tradit hanc licentiam non concedi nisi « hac expressa lege seu conditione adjecta, nimirum *abjurata prius haeresi*. Quin etiam rec. mem. Praedecessor Noster Innocentius PP. X, ulterius progrediens, jussit et cavit, ne dispensationes hujusmodi omnino concederentur, nisi per authentica documenta prius doctum esset haeticam labem a contrahente heterodoxo ejuratam fuisse: quod testatum reliquit laudatus Card. Albitius Congr. Un. Inqu. tunc temporis Assessor in supracitato tractatu, *De inconstantia in fide*, cap. XVIII, n. 44 ». Haec in illud tandem recidunt, quod dispensatio ab hoc impedimento non concedebatur. Deinde vero Benedictus XIV subdit has licentias sine illa conditione datas fuisse, sed rarissimas; et quidem plerasque earum pro matrimoniis inter supremos Principes

1. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. III, n. 3 sequ., cum communi, ubi rejicit theologicas cavillationes in contrarium adductas.

contrahendis, nec nisi gravissima urgente causa eaque ad publicum bonum pertinente. Hodie Ecclesia, licet invita, ad majora mala vitanda, suadente prudentia, faciliorem se praebet.

495. Potestas dispensandi in impedimento mixtae religionis unice reservatur Sedi Apostolicae, quae has dispensationes concedere, vel indultum dispensandi Episcopis dare solet per S. C. S. Officii, vel per S. C. de Prop. Fide pro locis missionum. Episcopus enim jure proprio posset quidem declarare jus naturale in illis casibus non urgere, sed nequit legem generalem a Concilio Chalcedonensi latam et a Romanis Pontificibus toties confirmatam remittere, nisi speciale indultum obtinuerit, quod Episcopi illarum regionum in quibus catholici acatholicis admixti sunt, saepe habent vel pro numero determinato casuum, vel ad tempus determinatum. Circa hanc dispensationem sive a Sede Apostolica directe concessam, sive ab Episcopo vi indulti sequentia notanda sunt.

496. 1° In primis haec dispensatio non conceditur, nisi praemittantur consuetae *cautiones verae et opportuna*e, scilicet nisi pars acatholica promittat *a*) se relicturam plenam libertatem catholicae pro exercitio suae religionis, *b*) et universam prolem utriusque sexus in catholica religione institutam iri; pars autem catholica promittat *c*) se curaturam, juxta leges christianae caritatis modis omnibus quibus prudenter poterit, conversionem alterius partis. In nonnullis locis ad majorem cautelam etiam pars catholica promittit universam prolem utriusque sexus in catholica religione institutam iri : insuper utraque pars promittit non contrahere coram haeretico ministro (1); de qua re infra. Inter innumera documenta auctoritatis ecclesiasticae sufficiat citare celebrem *Instructionem Secretariae Status ad omnes Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios super impedimento mixtae religionis quoad promiscua conjugia*, 15 Nov. 1858, ubi sequentia leguntur : « Id gravibus dumtaxat de causis aegre admodum fecit (Sedes Apostolica permittens matrimonium mixtum) et nonnisi sub expressa semper conditione de praemittendis necessariis oppor-

1. Bangen, *tit. IV, pag. 15-16.*

tunisque cautionibus, ut scilicet non solum catholicus conjux ab acatholico perverti non possit, quin imo catholicus ipse conjux teneri se sciret ad acatholicum pro viribus ab errore retrahendum; verum etiam ut universa utriusque sexus proles, ex mixtis hisce nuptiis procreanda, in sanctitate catholicae religionis educari omnino deberet. Quae quidem cautiones remitti seu dispensari numquam possunt, cum in ipsa naturali ac divina lege fundentur ». Pariter S. C. S. Officii in instructione die 12 Dec. 1888 data ad Rituum Orientalium Ordinarios, § 5 : « Exigendae praeterea sunt opportuna a contrahentibus cautiones de amovendo a conjuge catholico perversionis periculo, de conversione conjugis acatholici ab illo pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda. Has autem cautiones jus naturale ac divinum cum postulet, nulla unquam humana auctoritate mixtae nuptiae sine ipsis permitti possunt ».

497. Ut haec rite intelligantur, recolimus Ecclesiam omnino non posse dispensationem in mixto conjugio concedere, nisi certa moraliter sit prohibitionem juris naturalis in casu cessavisse. Haec moralis certitudo plerumque non habetur nisi ex formali promissione partis acatholicae de relinquenda parti catholicae plena libertate in exercitio suae religionis et de universa prole in catholica religione educanda, ita ut et de hujus promissionis sinceritate in praesenti et de ejus executione in futuro dubitari, omnibus perpensis, nequeat. Exinde intelligitur quo sensu haec duplex formalis promissio partis acatholicae de jure naturali et divino praecedere debeat dispensationem, scilicet quatenus est necessaria ad habendam moralem certitudinem de cessatione prohibitionis juris naturalis. At non repugnat hanc moralem certitudinem, etiam citra formalem promissionem, exoriri posse ex omnibus circumstantiis locorum et personarum; quo in casu etiam sine formali promissione dispensatio concedi posset, non quidem ab indultario ob clausulas in indulto semper appositas, sed ab Apostolica Sede, illis circumstantiis locum consuetarum cautionum seu promissionum tenentibus. At si promissio formalis non foret ob rationes extrinsecas moraliter impossibilis, etiam in hoc casu opportune

exigeretur, non obstante morali certitudine ex circumstantiis proveniente, ut scilicet generalis Ecclesiae disciplina servaretur et ut major moralis certitudo haberetur. Tertia autem promissio partis catholicae de curanda conversione conjugis aetholici exprimit obligationem caritatis ejusdem catholicae partis; et hoc sensu est de jure naturali, scilicet ratione obligationis caritatis, quam exprimit, non ratione suiipsius. Hinc tertiam formalem promissionem potest Ecclesia non exigere, remanente tamen in conjugate catholico illa obligatione caritatis, sed indultarius eam exigere debet, nisi Sancta Sedes aliud statuerit; e. g., in Borussia, obstante lege civili, non exigitur, sed confessarius et parochus partem catholicam de illa obligatione monent.

498. Exinde sequitur pactum quo filii sequi debeant religionem patris, filiae religionem matris, esse illicitum ac nullum et omnes hujusmodi dispensationes quae dicuntur concessae, sunt apocryphae; imo nonnulli (1) putant hoc pactum esse quoque contra matrimonii substantiam ideoque illud irritare; quod tamen falsum est. Card. Albitius, *De inconstantia in fide*, cap. XXXVI, n. 218, refert in conjugio Henrichettae, sororis Ludovici XIII, regis Galliae, cum Carolo I, rege Angliae, inter conditiones quas uterque Rex stipulatus fuerat et S. C. S. Officii admiserat, hanc fuisse: « Liberi, ex isto matrimonio orti, a matre in religione catholica usque ad annum aetatis 13um alantur et instruantur ». Scilicet S. C. censuit per catholicam filiorum educationem usque ad annum 13um satis removeri in casu periculum perversionis eorumdem; sed id nec semper nec saepe verum est.

499. Ex dictis apparet quatenam sint *cautiones verae et opportunae*, de quibus documenta Sanctae Sedis passim loquuntur: scilicet sunt promissiones, nominatim primae duae a parte heterodoxa emittendae, de quarum adimplemento, omnibus perpensis, non liceat dubitare; secus enim moralem certitudinem de qua supra, quae est principaliter necessaria pro dispensationis concessione, non producerent. Ad rem S. C. S. Officii

1. Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 150*, cum aliis quos citat.

ad Primatem Hungariae, an. 1880 : « Apostolica Sedes semper constanterque retinuit atque retinet nullimode in vetito mixtae religionis fas esse dispensare, nisi singulis in casibus, praeter causas canonicas, simul concurrant tres conditiones sequentes : 1° Ut partes, et praesentim haeretica, veras cautiones praestiterint, quibus se coram Ecclesia obligent, ad ea quae ab iisdem ipsa Ecclesia exigit...; 2° ut superior ecclesiasticus moralem certitudinem habeat sive de cautionum sinceritate in praesenti sive de earum adimplemento pro futuro; 3° ut cautionum exhibitio notoria sit vel saltem talis esse possit ad omne scandalum removendum ». Vide etiam ejusdem S. C. responsionem ad 3^{am}, relata *n.* 502. Quandonam autem id verificetur, pendet ex circumstantiis et remittitur prudentiae dispensantis (1). Jus commune nullibi praecipit has promissiones debere esse scriptas aut juratas; solum in rescripto dispensationis pro matrimonio mixto inter partem catholicam et partem schismaticam, S. C. S. Officii semper exigit ut cautiones sint formales et juratae. Praeter hunc casum S. C. S. Officii quando, directe concedit dispensationem, nil indicare solet (2); ac proinde id remittitur prudenti dispensantis judicio. Promissio oralis etiam non jurata partis catholicae de curanda conversione conjugis acatholici sufficit (3); sed in genere promissio oralis et multo minus promissio oralis non jurata partis acatholicae haud sufficiens habetur. Hinc exigi solet promissio scripta, quae servatur in archivio parochiali aut etiam in Curia episcopali; saepius juramentum utilius exigitur; in nonnullis diocesisibus promissio scripta et jurata coram testibus aut etiam coram publico notario stipulari debet; imo in aliquibus satisfactionum hypothecarium praestare necesse est. At quocumque modo Ordinarius hujusmodi cautiones pro sua prudentia exigit, dispensatio valida semper est, nisi in indulto forma promissionum sub poena nullitatis praescribatur. Ceterum cautiones poni debent non in actu matrimonii, sed ante dispen-

1. Bangen, *tit. IV, pag. 16 sequ.*, exponit quae ponderanda sint ut certitudo moralis haberi queat ex factis promissionibus.

2. Vide formulam hujus dispensationis in Alleg. IV.

3. Bangen, *tit. IV, pag. 16.*

sationis concessionem, ut saepius S. C. S. Officii declaravit et palam est. Formula harum promissionum in omnibus Curiis habetur.

500. Haec declarat sequens responsio S. C. S. Officii, data die 17 *Februarii* 1873: « La condizione del giuramento (da prestarsi nei matrimoni misti dalla parte eterodossa nel promettere le solite cauzioni), è una prescrizione meramente ecclesiastica, dalla quale può talvolta prescindersi, se le circostanze lo consentano. Che per farsi luogo alla dispensa nei matrimoni misti, è essenziale solamente la promessa delle solite cauzioni, la quale deve essere così seria, che il Vescovo riesca a formarsi la certezza morale che sarà dal conjuge eterodosso osservata ed adempiuta fedelmente; e dove egli o per le qualità del soggetto, o per altre circostanze non potesse acquistare simile certezza, può a buon diritto domandare, che la promessa sia munita di giuramento » (1). Huc spectat quoque responsio ab eadem S. C. S. Off., data die 17 *Apr.* 1879, ad Episcopum Ottawa in Canadà: « Gli E.^{mi} Inquisitori Generali hanno risposto, che, malgrado le disposizioni della legge civile, i Vescovi di cotesto dominio debbano procurare di ottenere, che (nei matrimoni misti) le consuete cauzioni si diano sempre in iscritto, come già si pratica, e quante volte in qualche caso particolare siano convinti che le medesime non siano prestate con sincerità di animo, non concedano la dispensa » (2).

1. *Latine*: Conditio juramenti (praestandi in matrimoniis mixtis a parte heterodoxa in promittendis consuetis cautionibus) est praescriptio mere ecclesiastica a qua aliquando abstinere licet, si circumstantiae id concedant, quia, ut dispensatio locum habeat in matrimoniis mixtis, sola est essentialis promissio consuetarum cautionum, quae ita seria debet esse, ut Episcopus valeat sibi comparare moralem certitudinem, quod ab heterodoxo conjuge fideliter observabitur atque implebitur: et quando ipse sive ob subjecti qualitates sive ob alias circumstantias talem certitudinem acquirere non valet, jure potest exigere ut jurejurando promissio firmetur.

2. *Latine*: E.^{mi} Inquisitores Generales reposuerunt quod, non obstantibus civilis legis dispositionibus, Episcopi hujus Domini curare debeant ut (in matrimoniis mixtis) consuetae cautiones semper scripturae tradantur, sicut jam fieri solet; et quoties in casu peculiari persuasum habeant easdem cautiones non sincere praestari, dispensationem minime largiantur.

501. In Borussia, lege civili diei 17 *Aug.* 1823, cautum fuit etiam pro provinciis Rhenanis Westphalicis, ut in matrimoniis mixtis liberi utriusque sexus in religione patris aut ad ejus arbitrium educarentur, simulque sacerdotibus interdictum, ne a personis matrimonia hujusmodi contracturis ullam exigent super religiosa nasciturae prolis institutione sponsionem. Proinde haec lex opponebatur disciplinae cautionum. Tunc Pius VIII dedit celebrem cit. epistolam, 23 *Mart.* 1830, ad Episcopos Provinciae Coloniensis cum instructione Card. Albani diei 27 *Mart.* 1830, quibus, dum iis Episcopis amplissimae conceduntur facultates, declaratur, juxta dicta *n.* 489, tantum tolerari « ut parochi, qui ad graviora rei catholicae incommoda avertenda praesentiam suam contrahendis his nuptiis praestare cogebantur, paterentur quidem eas ipsis praesentibus confici (si scilicet nullum aliud obstaret canonicum impedimentum), ut, audito utriusque partis consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referrent, sed caverent semper ab illicitis hujusmodi matrimoniis ullo suo actu approbandis, multoque magis a sacris precibus et ab ecclesiastico quovis ritu eisdem admiscendo ». Praeterea regio decreto Friderici Gulielmi IV diei 7 *Jun.* 1853 juramentum de universa prole in catholica religione educanda prohibetur militibus sub poena expulsionis ab exercitu; quod decretum nostris temporibus ad universum exercitum germanicum extensum est. Licet autem hoc decreto, expresse saltem et conceptis verbis, prohibeatur *juramentum* de educanda prole universa in catholica religione, et non simplex *promissio*, tamen exinde milites praetextum sumere solent ut non solum juramentum illud, sed omnem promissionem de omnibus cautionibus recusent.

502. Ad civilem legem an. 1823 referuntur sequentes responsiones datae a S. C. S. Officii ad nonnulla dubia proposita a quodam Germaniae Episcopo. Hic exposuerat :

« In Dioecesi nostra lege civili praescriptum est : 1° ne sponsi mixtae religionis quidquam de religione futurae prolis statuunt, et si quid statuerint, lege illa id irritum declaratur; 2° deinde eadem lege civili sancitum est, ut liberi in religione patris edu-

centur, et iisdem, nonnisi XIV aetatis anno peracto, optio detur vel permanendi in religione patris, vel transeundi ad religionem matris : si proin pater est acatholicus, proles a ministello protestantico baptizatur et deinceps in institutione religionis erroribus protestantium instituitur; ad utrumque parentes, licet forte inviti, vi adiguntur. His positis quaeritur : 1° Utrum matrimonio mixto, si vir acatholicus sit, apud nos parochus benedictionem impertiri licite possit, si sponsi, non obstante lege civili mox allata, promittunt se prolem futuram in religione catholica educaturos; 2° Quibusnam censuris ecclesiasticis pars catholica subjienda sit, si ipsius culpa promissio parochi facta de liberis catholice educandis non impleatur; 3° Quidnam Episcopo et parochis faciendum, si forte pars catholica ante annum XIV aetatis liberorum moriatur et proinde promissis suis stare non possit; 4° Quid de matrimonio iudicandum, quod sponsi mixtae religionis, eo quod parochus catholicus, propter defectum cautionis opportuna de catholica educatione prolis, illud benedicere aut litteras dimissoriales dare recusavit, coram ministello protestantico contraxere? Numquid mulier hic, ubi Conc. Trid. est receptum, concubina erit habenda? Et si ita, quibus sub conditionibus Ecclesiae poterit reconciliari, ejusque matrimonium revalidari? 5° Quid accurate et strictissime sumpta significat : *cautio opportuna?* »

S. C. S. Officii, *feria V, loco IV, 30 Jun. 1842*, probante Gregorio XVI, reposuit : « Ad 1um negative; Ad 2um prudentiae Episcopi id esse commissum, qui habita ratione adjunctorum omnium poterit urgere executionem meliori modo, quo expedire ei videbitur; Ad 3um Episcopis et parochis hujusmodi filios remanere commendatos, qui satagere debent pro viribus, ut catholica fide imbuantur; Ad 4um quoad primam et secundam partem recurat in casibus particularibus; Ad 5um talem promissionem, quae, in pactum deducta, praebeat morale fundamentum de veritate executionis, ita ut prudenter hujusmodi executio expectari possit ».

503. 2° Insuper haec dispensatio non datur, nisi, praeter cautiones veras et opportunas, accedat *justa causa* : « Ac prae-

terea, intercedente gravi aliqua ac plerumque publica causa, quae si deficiat, licet ceterae supra memoratae adsint conditiones, dispensatio nequaquam impertiri solet... »; ait Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. III, n. 5*. Et idem repetunt omnia Sedis Apostolicae documenta mixta conjugia spectantia; vide, e. g., responsionem S. C. S. Officii relataam *n. 499*.

504. Si autem quaeras quanam sit haec causa justa, gravis, legitima, sufficiens, canonica..., ut haec documenta loqui solent, propter quam haec dispensatio conceditur, Zitelli, *De dispens. matrim., pag. 60*, sequentes enumerat: « 1° Bonum reipublicae christianae; 2° Si in aliqua regione catholici sunt pauci, et simul tuti ac liberi ad fidem profitendam, eterodoxi autem plurimi; 3° Promissio ab haeretico facta in scriptis vel coram testibus et juramento firmata amplectendi catholicam fidem post nuptias ». Fusius Bangen, *tit. IV, pag. 20*, ad quaestionem, quanam in hac re causae satis graves videantur, ita respondet: « Sed jam per se patet responsum absolute certum in abstracto dari non posse, cum semper considerandae sint cujusque casus circumstantiae. In genere tamen ex mente S. Sedis tales esse debent, ut ad publicum magis bonum conducant. Ejusmodi forent: a) si Princeps acatholicus, adhibitis cautionibus, ducere velit catholicam, indeque magna religionis catholicae commoda forent speranda; b) si probabilis adsit spes, ut familia acatholica ad veram fidem inclinans per matrimonium mixtum ad Ecclesiam revertatur; c) si matrimonium mixtum unicum sit remedium, ut liberi jam ex alio matrimonio mixto procreati, in religione catholica educentur; d) si magna scandala ex diffamatione, gravitatione, vel alio modo oritura evitari nequeant nisi per matrimonium mixtum. Causae vero quae privata commoda magis respiciunt, v. g., aetas superadulta, angustia loci, dotis incompetentia, bonum pacis, sponsalia bona fide contracta, ob quae timendum foret ut innupta ac diffamata remaneret sponsa, de sensu S. Sedis non facile per se sufficiunt: attamen ex praxi nostra earumdem causarum ratio habetur, dummodo aliae rerum circumstantiae concurrant, quibus illis pondus accrescat. Diligenter itaque parochus omnes, quae adesse videntur, causas exponat, in primis si,

praeter impedimentum mixtae religionis, simul intercedat impedimentum dirimens, quo casu sane urgentiores requiruntur causae. Testimonium vero de causarum veritate parochus cum testibus subscribat..... » Haec in Germania praxis videtur cohaerere verbis supra citatis Benedicti XIV qui docet requiri *gravem aliquam ac plerumque publicam causam*. Ceterum si spectemus periculum perversionis partis catholicae, *per se et in genere* major causa requiritur ut mulier catholica viro acatholico nubat, quam viceversa, quia mulier subdita est viro estque sexus debilioris ideoque periculum majus est (1); e contrario, si consideremus periculum malae educationis proles, quae magis a matre, quam a patre pendere solet.

505. Dispensatio sine justa causa a Romano Pontifice concessa foret illicita, sed valida; jus enim naturale non urget ex hypothesi et dispensatio prohibitionem juris ecclesiastici remittit. Concessa autem ab Episcopo, vi indulti, foret etiam invalida, et Episcopus circa causae sufficientiam sequi debet praxim Sedis Apostolicae.

506. 3º Praeterea Ecclesia, ex justa causa, positis cautionibus, concedens dispensationem, apponit nonnullas *conditiones*, nempe ut matrimonium celebretur *absque ritu religioso*: « Insuper in tribuendis hujusmodi dispensationibus, praeter enuntiatas cautiones..., adjectae quoque fuerunt conditiones, ut haec mixta conjugia, extra ecclesiam et absque parochi benedictione ulloque alio ecclesiastico ritu, celebrari debeant. Quae quidem conditiones eo potissimum spectant, ut in catholicorum animis numquam oblitteretur memoria tum canonum, qui istiusmodi mixta matrimonia detestantur, tum constantissimi illius studii, quo Sancta Mater Ecclesia numquam destitit filios suos avertere et detertere ab iisdem mixtis conjugiiis, in eorum et futurae proles perniciem contrahendis ». Ita Card. Antonelli, *l. c.*, idemque alia omnia documenta repetunt. Parochus igitur cum testibus matrimonio assistit, perinde ac si partes unice agat meri testis, ut aiunt, qualificati seu auctorizabilis, ita, scilicet, ut, utriusque conjugis audito consensu, deinde pro suo officio

1. Rosset, n. 1756.

actum valide gestum in matrimoniorum librum referat; et in hoc consistit assistentia *mere passiva*, stricte sumpta.

507. At vero consuetudo aut necessitas progressu temporum plura permisit ita ut parochi assistentia evaserit partim passiva et partim activa; quod indiget declaratione. Igitur assistentiâ *mere passivâ*, stricte sumptâ, in mixtis nuptiis prohibentur:

508. a) *Publicationes*, ut docet Pius VI in epist. ad Card. Archiep. Mechliniensem, 13 *Julii* 1783, et in pluribus aliis documentis traditur, quia exinde salutaris horror in fidelibus erga haec matrimonia minueretur. Sed hodie disciplina Ecclesiae hac in re benignior facta est. Nam proclamationes et in mixtis conjugii fieri possunt, suppressa tamen mentione religionis contrahentium; quod si alio modo certe constare potest de libero contrahentium statu, magis expedit, saltem in nonnullis casibus et adjunctis, easdem dispensare, quod Ordinarii arbitrio remittitur. Revera S. C. S. Officii diei 11 *Maii* 1864 episcopo Natchetensi rescripsit: « Posse fieri proclamationes in mixtis nuptiis quae apostolica dispensatione contrahuntur, suppressa tamen mentione religionis contrahentium ». Et S. C. de Prop. Fide, dum mense Majo *an.* 1871 ad examen revocavit aeta et decreta Synodi Smyrnis habitae, decrevit: « Proclamationes quae in matrimoniis praemittuntur non fiant in mixtis connubiis, nisi quando necessariae et opportuna videantur, iudicio Ordinarii, pro detegendis impedimentis, et omissa mentione religionis eorum qui nuptias sunt contracturi ». Vide etiam aliam S. C. S. Officii responsionem relata *n.* 709 (1).

509. b) *Caeremoniae quae sunt in Rituali* ab initio usque ad Missam, nempe receptio consensus, verba: *Ego vos conjungo* aliave usu recepta, benedictio annuli, ceteraeque orationes. Quaesitum fuit a S. C. S. Officii: « Se nei matrimonii misti il sacerdote debba anche astenersi dal pronunziare le parole: *Ego vos conjungo* » (2); et S. C., die 26 *Nov.* 1836, reposuit: « Parochus, assistens matrimonio mixtae religionis, sese abtineat ». At in nonnullis regionibus, uti in Gallia et in America

1. Boudinhon, *Canoniste Contemporain*, *an* 1893, *page* 421 *sequ.*

2. *Latine*: « An in matrimoniis mixtis sacerdos abstinere quoque debeat a verbis: *Ego vos conjungo*? »

Septentrionali, parochus interrogat partes de consensu, illumque recipit, cetera omnia omittens. Hic usus, ubi viget, servari posse videtur. Nec concionem assistentia passiva per se videtur excludere (n. 514). Quibus positis, patet quid faciendum, si, post initum matrimonium civile validum coram magistratu civili, non urgente decreto *Tametsi*, saltem pro parte acatholica, partes velint coram paracho contrahere, servatis omnibus de jure servandis. Nempe consensus renovari non debet, si constet praestitum fuisse, et ideo matrimonium fuisse validum; proinde, nisi Episcopus alias caeremonias permiserit (n. 515), sponsi ad summum se sistent coram paracho, qui pia exhortatione eos alloquitur. Idem dicas, si, post valide celebratas nuptias coram ministro acatholico, pars catholica resipuerit, absolutionem a peccato commisso et a censura obtinuerit, et modo, servatis omnibus ceteroquin servandis, vellet coram paracho contrahere.

510. c) *Benedictio nuptialis*, quae habetur in Missali una cum Missa pro sponso et sponsa: num vero et quando alia Missa de die celebrari possit, ex responsione S. C. S. Officii infra citanda apparebit.

511. d) *Aliae sacrae caeremoniae seu ritus*, quibus, juxta Rituale dioecesanum, matrimonium celebratur.

512. e) Matrimonii celebratio in ecclesia. Cum simus in odiosis, nomine ecclesiae non venit *sacristia* aut *capella privata*; de qua re infra.

513. f) Tandem usus *alicujus vestis sacrae* ex parte parochi, e. g., superpellicei et stolae. Tales autem non sunt vestis talaris, aut consuetae vestes cardinalitiae, episcopales, praelatitiae.

514. Haec illustrent sequentes responsiones S. C. S. Officii.

Quaesitum fuerat: « 1° Se si può fare il matrimonio (misto) in chiesa, levato il Santissimo? 2° Se si può permettere, che il sacerdote porti la cotta e la stola nella funzione? 3° se si può fare una piccola predica prima e dopo la cerimonia sulla santità e indissolubilità del contratto » (1). S. C., die 16 *Julii* 1885,

1. *Latine*: « 1° An matrimonium mixtum fieri possit in ecclesia, amoto Sanctissimo Sacramento? 2° An permitti possit ut sacerdos deferat,

reposit : « Detur instructio Antonelli, 15 Nov. 1838 ; et quoad concionem, arbitrio Episcopi ».

Insuper Episcopus Nanceiensis et Tullensis quaesiverat, num tuta conscientia in sua dioecesi tolerare posset : « 1° Quod consensus conjugum, salva forma Conc. Trid., in sacristia reciperetur ? 2° Quod in parochiis, ubi sacristia apta et conveniens non adest, consensus reciperetur in alio loco ecclesiae adjuncto, ut capella remota, sine cereis accensis, nec quocumque ornatu speciali ? 3° Quod parochus superpelliceum et stolam indueret, ad interrogandum de consensu et benedicendum annulum ? 4° Quod praedictas vestes sacras indutus, si non interrogare liceret, saltem benediceret annulum, et brevem, piam ac hortatoriam concionem conjugibus haberet ? 5° Quod Missa non de sponsis, sed de die, omisso omni ritu benedictionis qualiscumque, coram talibus conjugibus celebraretur ? ». S. C., feria IV, die 17 Jan. 1877, attentis peculiaribus circumstantiis in dicta dioecesi occurrentibus, reposuit : « Ad 1um et 2um affirmative. Ad 3um prudenti arbitrio R. P. D. Ordinarii, juxta instructionem *Etsi Sanctissimus*, 13 Nov. 1838. Ad 4um ut in praecedenti. Ad 5um detur responsum ut in *Versalien.*, feria IV, die 17 Jan. 1872, nempe : *Propositis a R. P. D. Episcopo Versalien. nonnullis dubiis, ad primum ita expositum : Utrum vigore clausulae : EXCLUSA TAMEN SEMPER MISSAE CELEBRATIONE, quae apponitur in rescriptis de matrimoniis mixtis, prohibeatur tantum Missa pro sponsis cum orationibus et benedictionibus, uti in Missali Romano, an quaelibet Missa, etiam privata, quae celebretur coram sponsis et comitibus post matrimonium, licet sponsis non detur distincta sedes ? E.^{mi} Domini decreverunt respondendum esse : affirmative ad utramque partem, quando Missa celebretur cum omnibus expositis circumstantiis, ita ut ea habeatur tanquam complementum caeremoniae matrimonii ».*

515. Quamquam haec vera sint, tamen Card. Antonelli in cit. instructione an. 1838, post verba relata, quum dixisset de

durante caeremonia, superpelliceum et stolam ? 3° An ante vel post caeremoniam fieri possit brevis concio circa matrimonii sanctitatem et indissolubilitatem ? »

cetero unicam futuram esse formulam harum dispensationum, quae haec omnia implicite continet, subdit : « Quod si in aliquibus locis sacrorum Antistites cognoverint easdem conditiones (de mixtis conjugiiis absque parochi benedictione, alioque ecclesiastico ritu celebrandis) impleri haud posse, quin graviora exinde oriantur damna ac mala vitanda, prudenti eorumdem sacrorum Antistitum arbitrio committit (Sanctitas Sua), ut ipsi, salvis firmisque semper ac perdiligenter servatis cautionibus... (n. 496 sequ.), judicent quando commemoratae conditiones de contrahendis mixtis hisce nuptiis extra ecclesiam, et absque parochi benedictione impleri minime possint, et quando in promiscuis hisce conjugiiis ineundis tolerari queat mos adhibendi ritum pro matrimoniis contrahendis in dioecesano Rituali legitime praescriptum, exclusa tamen semper Missae celebratione ac diligentissime perpensis omnibus rerum, locorum ac personarum adjunctis, atque onerata ipsorum Antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate et gravitate. Summopere autem exoptat Sanctitas Sua, ut iidem sacrorum Antistites hujusmodi indulgentiam seu potius tolerantiam, eorum arbitrio et conscientiae omnino commissam, majori, quo fieri potest, silentio ac secreto servant ». Proinde Episcopus ex gravi causa potest ea omnia, de quibus n. 509 sequ., permittere, exclusa Missae celebratione. Attamen benedictio annuli partis haereticae difficilior admitti potest. Vide responsionem S. C. S. Officii, 1 Aug. 1821, apud Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1543.

516. S. C. de Prop. Fide in epist. ad Vicarium Apost. Mayssurii, 4 Dec. 1862, nonnulla dubia solvit, quae rem nostram respiciunt :

« Et primo quid intelligendum sit sciscitaris per verba, quibus in laudata instructione innititur, et quasi ligatur facultas seu tolerantia benedicendi mixta matrimonia, scilicet ad evitanda *graviora mala et damna*. Procul dubio graviora inde oriuntur mala et damna : 1° Quotiescumque ob denegatam matrimoniis mixtis benedictionem facile excitarentur haeticorum querimoniae et odia adversus fideles legesque ecclesiasticas ; 2° Quotiescumque denegata a parcho catholico

benedictione, sponsi, ante vel post coram illo celebratum matrimonium, ministellum adeant, vel etiam in heterodoxorum templum conveniant ad sacrilegam benedictionem obtinendam, paracho catholico omnino posthabito; 3° Quotiescumque insuper timendum esset quod, recusata ab ipsis expetita benedictione, aut non servarentur necessariae cautiones de amovendo a conjugē catholico perversionis periculo et de universa prole in catholica religione educanda, aut, quod detestabilius foret, ne pars catholica ad haereticorum castra in sui et futurae prolis aeternam perniciem transiret. Evidenter haec et similia sunt gravia illa damna ac mala... Quandocumque autem ob notabilem locorum distantiam praesules per se causarum et circumstantiarum gravitatem et veritatem cognoscere nequeant circa mixta matrimonia sacerdotali benedictione honestanda, poterunt per missionarios sibi subditos, haec eadem implere, qui tamen sint circa praedictas causas et instructionem optime edocti, prudentia et zelo secundum scientiam praediti.

« Quae tertio loco te anxium reddebant circa silentium ac secretum in laudata instructione, quoad posse, inculcatum, non ita presse intelligenda videntur, ut nemini innotescat haec S. Sedis indulgentia seu potius tolerantia in benedicendis mixtis nuptiis. Etenim scias oportet, quod Sanctitas Sua monitos esse voluit praesules, ut non passim et absque delectu matrimoniis mixtis benedictio impertiatur, nec per publicas instructiones, veluti etiam per modum regulae, tali utantur facultate, sed prudenter admodum et caute, ut oblivioni non tradantur saluberrimae Ecclesiae conditiones, quae semper implicite talibus dispensationibus adjunctae intelliguntur ».

517. 4° Ulterius, remoto etiam per dispensationem impedimento mixtae religionis, conjuges nequeunt, vel ante vel post matrimonium coram paracho initum, adire ministrum acatholicum sive per se sive per procuratorem, ut declaravit etiam S. C. de Prop. Fide, die 12 *Martii* 1897. Hanc rem illustrat instructio S. C. S. Officii ad Episcopos regni Hannoveriani, 17 *Febr.* 1864 :

« Non latet quibusdam in locis haereticum ministrum agere personam magistratus mere civilis, coram quo sistere solent

conjuges aut etiam debent ob finem politicum, nempe ut habeantur civiliter honesti conjuges, prolesque censeantur legitimae. Jam vero urgentibus haereticis aut lege civili imperante, non improbat, quod pars catholica una cum haeretica se sistat, ante vel post contractum ad formam Tridentini matrimonium, etiam coram ministro haeresi addicto ad actum civilem dumtaxat explendum. Etenim ad dubium olim sic expressum: utrum catholicus, coram proprio catholico paroco una cum haeretica contrahens, licite possit, urgentibus haereticis, matrimonium hoc ratificare coram ministro haeretico, si nulla hinc ritus haeretici professio habeatur aut colligatur, et quidquid minister haereticus in casu peragit, civilis dumtaxat et politica gratulatio sit et censeatur? per S. C. responsum fuit affirmative. Verum enim vero quotiescumque minister haereticus censetur veluti sacris addictus, et quasi parochi munere fungens, non licet catholicae parti una cum haeretica matrimoniale consensum coram tali ministello praestare, eo quod hic adhiberetur ad quamdam caeremoniam religiosam complendam, et pars catholica ritui haeretico se consociaret: unde oriretur quaedam implicita haeresi adhaesio, ac proinde illicita omnino haberetur cum haereticis in divinis communicatio. Eapropter, etsi perniciosa haec consuetudo inoleverit, ita ut a clero de facili corrigi non possit, nihilo tamen secius omni adhibito studio ac zelo evellenda erit. Et sane Benedictus XIV (*De Syn., lib. VI, cap. VII, n. 2*) aperte docet non licere contrahentibus se sistere coram ministro haeretico, quatenus assistat ut minister addictus sacris, et contrahentes peccare mortaliter et esse monendos. Opportune itaque abs te instructi ac commoniti parochi ac missionarii edoceant fideles, qua publicis in ecclesia catechesibus, qua privatis instructionibus circa constantem Ecclesiae doctrinam et praxim, ita ut a mixtis contrahendis nuptiis, quoad fieri possit, salubriter avertantur; sin autem, abhorreant prorsus a celebrando matrimonio coram haeretico ministro sacris addicto, id quod omnimode illicitum et sacrilegum est. Ita responsum fuit Ordinario Trevirensi sub *feria IV, die 21 Apr. 1847.*

« Sciant igitur parochi, si interrogentur a contrahentibus, vel si certe noverint eos adituros ministrum haeticum sacris

addictum ad consensum matrimonialem praestandum, se silere non posse, sed monere eosdem debere sponso de gravissimo peccato, quod patrant, et de censuris in quas incurrunt. Verumtamen ad gravia praecavenda mala, si in aliquo peculiari casu parochus non fuerit interpellatus a sponsis, an liceat, necne, adire ministrum haereticum, et nulla fiat ab iisdem sponsis explicita declaratio de adeundo ministrum haereticum, praevideat tamen eos forsan adituros ad matrimonialem renovandum consensum, ac insuper ex adjunctis in casu concurrentibus praevideat monitionem certo non fore profuturam, imo nocituram, indeque peccatum materiale in formalem culpam vertendum, tunc sileat, remoto tamen scandalo, et dummodo aliae ab Ecclesia requisitae conditiones atque cautiones rite positae sint, praesertim de libero religionis exercitio parti catholicae concedendo, necnon de universa prole in religione catholica educanda ».

Gemina prorsus habet eadem S. C. Inqu. in cit. instructione, 12 Dec. 1888, ad Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos rituum Orientalium.

518. Ex his patet: 1° conjuges utique posse ministrum haereticum adire, qui personam magistratus civilis gerit ad matrimonium civile ineundum; 2° certe non licere parti catholicae illum adire uti ministrum sacris addictum, ad caeremoniam religiosam explendam. Id semper verificari videtur quoties minister acatholicus in templo aut vestibus sacris indutus conjuges recipit et alloquitur: tunc enim ipse locus aut vestes dicunt ministrum assistere uti personam sacram, et rem sacram agere. 3° Quid vero si conjuges ipsum adeunt uti ministrum religiosum, sed nulla fit religiosa caeremonia, e. g., si minister, profanis vestibus indutus, extra templum, fausta quaeque conjugibus adprecatur, recolens conjugalia jura ac officia, quin putet exinde conjugio ullam sanctitatem accedere, et quin etiam pars catholica intendat caeremoniam sacram explere, sed tantum comitati alterius respondere, sive hic forte ritum sacram intendat, sive non? (1). Putamus licere

1. Vecchiotti, *Instit. Canon.*, vol. III, § 98.

parti catholicae in hisce rerum circumstantiis ministrum haereticum adire : nam non verificatur ratio prohibitionis quae in cit. instructione exponitur illis verbis : « quod hic (minister haereticus) adhiberetur ad quamdam caeremoniam religiosam complendam, et pars catholica ritui haeretico sese consociaret, unde oriretur quaedam implicita haeresi adhaesio, et proinde illicita omnino haberetur cum haeticis in divinis communicatio ». Proinde tota quaestio reducitur ad scandalum : quod certe evitare tenemur virtute charitatis, quae tamen non obligat cum gravi incommodo. Ex verbis Benedicti XIV, *De Syn.*, lib. VI, cap. VII, n. 2, eadem conclusio sequi videtur.

519. Quid vero si parochus certo sciat partes, non obstante monitione, ministrum acatholicum uti sacris addictum, adiuturas esse, e. g., quia ipsaemet partes id parocho monenti aperte fatentur? Si id impediri omnino non potest et periculum grave est ne partes, praetermisso parocho, unum ministrum acatholicum adeant, et aliunde cautiones verae et opportunae non desunt, putamus, salva meliori sententia, parochum, remoto scandalo, assistere posse, quia haec assistentia non est intrinsece mala, et, ea negata, maiora mala sequerentur tum ipsis conjugibus tum proli. Haec doctrina confirmatur ex his quae infra dicemus de matrimonio indignorum. Ceterum parochus consulat Ordinarium et Ordinarius, si tempus est, Sanctam Sedem.

520. Pars catholica, quae matrimonium cum parte acatholica iniit coram acatholico ministro *uti sacris addicto*, excommunicationem Romano Pontifici speciali modo reservatam incurrit. In indulto Episcopis dato additur semper clausula : *Praevia semper absolutione a censuris, et impositis poenitentiis salutaribus, si matrimonium contractum fuerit coram ministro haeretico*, et in dispensatione a Sede Apostolica concessa, quando agitur de matrimonio jam inito coram ministro haeretico, ponitur absolutio a censuris ob id incursis. Etiam instructio S. C. S. Officii ad Episcopos regni Hannoveriani (n. 317) et responsio S. C. S. Officii, 2 Mart. 1842, (n. 523), censurarum mentionem facit. Equidem, e contrario, S. C. S. Officii, 23 Apr. 1770, formaliter declaravit : « virum et mulie-

rem catholicam, contrahentes coram ministris acatholicis matrimonium, non incidere in censuras, sed in his casibus missionarium se gerere debere juxta decretum diei 29 Nov. 1764 ». Praeterea eadem S. C. S. Officii, mense Dec. 1873, ad examen revocavit quaestionem, num in formula rescriptorum pro dispensatione ab impedimento mixtae religionis omittenda vel conservanda esset absolutio a censuris, quoties agitur de matrimonio jam contracto coram ministro acatholico, uti sacris addicto, et reposuit interim esse conservandam, donec hic articulus resolutus fuerit. Sed deinde hic articulus resolutus fuit in sensu existentiae censurae; nam die 22 Mart. 1879, eadem S. C. declaravit eos, qui taliter matrimonium ineunt, incurrere excommunicationem Romano Pontifici speciali modo reservatam in Const. *Apostolicae Sedis*, n. 1, latam in apostatas, haereticos, eisque credentes, eorumque receptatores, fautores, defensores. S. Poenitentiaria die 29 Apr. 1893, episcopis Bavariae indulgit ut, vi facultatum triennialium episcopis concessarum pro foro interno et his facultatibus perdurantibus, possent vel per se vel per alios confessarios ab hac excommunicatione dispensare.

521. Post ea quae huc usque disputavimus de dispensatione in impedimento mixtae religionis, facile intelliguntur plures clausulae quae inseri solent sive in rescripto dispensationis sive in indulto Episcopis facto ad dispensandum. Formulas dispensationis et indulti vide in Alleg. IV. Paucis abhinc annis apponi semper indulto consueverat clausula: *Exceptis Italis de quibus non constat italicum domicilium omnino deseruisse*. At feria IV, die 4 Maii 1887, S. C. S. Officii ad dubium: « Se sia o no da conservarsi nella formula per gl'indulti relativi ai matrimonii misti la clausula: *Exceptis...* (1) »; reposuit esse demendam; quod Romanus Pontifex eadem die approbavit. Hinc in indultis quae deinceps conceduntur, illa exceptio non legitur. Clausulas autem communes aliis quoque matrimonialibus dispensationibus et indultis, superius explicatas habes:

1. *Latine*: Utrum sit conservanda, necne, in formula indultorum pro matrimoniis mixtis clausula: *Exceptis.....*

quas clausulas Episcopus, vel concessam a S. Sede dispensationem executioni demandans, vel vi indulti dispensans, servare sedulo debet. Ita, e. g., de clausula: *Intra fines suae dioecesis*, vide n. 454; de clausula: *Nec aliud obstet canonicum impedimentum*, n. 466 sequ.; de clausula: *Facta simul in singulis dispensationibus concedendis expressa apostolicae delegationis mentione*, n. 459. Apponi non solet in indulto, sed subauditur clausula: *Cum tuis subditis tantum*, qua Episcopus uti indulto nequit, nisi pars catholica sit sua subdita ratione domicilii vel quasi domicilii (n. 450). Ad rem S. C. S. Officii, 14 Dec. 1882, ad Vicarium Apost. Gibilterrae: « Indultum S. C. de Prop. Fide (dispensandi ab impedimento mixtae religionis) non posse respicere, nisi subditos, nec ipsum (Vicarium Apost.) posse extraneos admittere ad matrimonium mixtum, nisi in casibus in quibus isti accedunt ad ejus vicariatum muniti jam necessaria dispensatione a proprio Praesule, qui tales habeat facultates, et ex parte ipsius Vicarii non agatur nisi de simplici executione ». Ordinarius vi indulti, nisi restrictio in eodem fiat, permittere matrimonium potest et cum haereticis recentibus, qui sectam haereticam ipsi formaverunt, e. g., paucis abhinc annis cum vetero-catholicis; sed cum perversionis periculum et scandalum gravius esse soleat, fideles adhuc magis deterrendi sunt ab hoc conjugio et major vigilantia ac gravior causa requiritur. Ceterum progressu temporis ii haeretici cessant esse *recentes* et ideo ceteris aequiparantur. Demum quando agitur de matrimonio mixto inter partes quarum alterutra vel utraque subjectae sunt imperio Russico, S. C. S. Officii rescripto dispensationis apponit clausulam: *dummodo personae uniendae redire non teneantur in Russiam ratione domicilii vel bonorum ibidem possessorum ad evitandas molestias et bonorum proscriptionem*.

522. Hae igitur obtenta dispensatione, matrimonium mixtum est licitum, etsi non uno ex capite dissuadendum. Quid vero faciendum, si pars catholica matrimonium inivit cum acatholica sine dispensatione? De peccato quod committitur et de poenis quae culpabiles manent, vide superius dicta. Jam vero si initum matrimonium fuit validum, non urgente decreto *Tametsi*

saltem pro parte haeretica, quaestioni propositae respondet Card. Lambruschini in cit. instructione, 30 *Apr.* 1844, ad Episcopos Hungariae : « Ceterum, quocumque demum modo mixta haec matrimonia, citra Ecclesiae dispensationem et necessarias cautiones, sive per passivam catholici parochi praesentiam, sive coram acatholico ministro contracta fuerint, illud Episcopis et parochis Sanctitas Sua magnopere commendat, ut omni pastoralis sollicitudine catholicum conjugem ad patratae culpa detestationem congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eumque solerter adducant ad obligationes implendas, quibus gravissime tenetur, illam praesertim quae est de catholica universae prolis educatione impense curanda. Quae si ex voto contingant, adeoque constet eum revera resipuisse, paratunque esse ad opportunam, quoad valuerit, scandalii reparationem, tunc sane poterit ipse sacramentorum Ecclesiae particeps fieri » (1). Eadem prorsus habet Pius VI in epist. ad Card. De Franckenberg, 13 *Jul.* 1782. Si matrimonium est nullum, conjuges vel separentur omnino, vel validum ineant matrimonium. Ad novum vero matrimonium ineundum admitti conjuges nequeunt, « nisi servatis, uti supponitur, ceteroquin servandis, pars catholica, facti poenitens, praevis salutaribus poenitentiis, a patrata culpa absolutionem rite prius obtinuerit » ; S. C. Inq. in cit. instructione, 12 *Dec.* 1888, ad Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos rituum orientalium (2).

523. Haec confirmat quoque sequens responsio S. C. S. Officii. Posito dubio : « Utrum in contractis matrimoniis (cum haeticis) pastores animarum partem poenitentem, dummodo seclusum sit scandalum, tuta conscientia ad sacramentorum receptionem admittere possint » ; S. C. S. Officii respondit, die 2 *Martii* 1842 : « Quoad matrimonia valida, ad sacramenta percipienda posse admitti sine praevia renovatione consensus ;

1. His adde conjugem catholicum absolvendum esse a censura, juxta dicta n. 520, si coram ministro acatholico, uti sacris addicto, matrimonium inivit.

2. S. C. Inq. haec excribit ex cit. instructione Hannoveriana (n. 517) : sed in hac legitur :... *absolutionem a contractis censuris...* ; dum S. C. Inq. dicit : *a patrata culpa absolutionem...*

sed ab iisdem percipiendis arcendos, donec vera dederint resipiscentiae signa, et promiserint executuros totis viribus tam conversionem partis haereticae, quam educationem in religione catholica prolis universae natae et forsitan nasciturae, et tandem donec obtinuerint absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus, casu quo contraxerint coram ministro haeretico. Quoad matrimonia vero invalida, cum sit nullum eorum matrimonium vitio clandestinitatis, non esse admittendos ad receptionem sacramentorum, nisi prius promiserint, post impetratam dispensationem super impedimento mixtae religionis, se fideliter executuros eas omnes conditiones, quae exiguntur in praefata dispensatione, et dein nisi consensum renovaverint coram catholico paroco et duobus testibus, et tandem nisi obtinuerint prius absolutionem a censuris una cum poenitentiis salutaribus, casu quo matrimonium attentaverint coram ministro acatholico ».

524. Hic juvat etiam referre verba S. C. de Prop. Fide ad Archiep. Baltimorem, 23 Jun. 1884 : « Post celebratas mixtas nuptias parochi gravi conscientiae onere se gravari sciant invigilandi, ut promissae a conjugibus conditiones observentur et effectum sortiantur ». Et S. C. Inq. in cit. instructione, 12 Dec. 1888, in fine : « Et quoniam in gravissimo hoc negotio solius presbyteri arbitrio nil est relinquendum, ipsis injungendum erit, ut de quolibet mixto matrimonio contrahendo quantocius Episcopum certiore reddant, accuratissime delatis omnibus rerum, locorum et personarum circumstantiis. Tam Episcopi, quam parochi sedulo invigilent, ut conjuges datas cautiones fideliter adimpleant ».

525. Concludimus aliqua addentes de matrimonio inter catholicos qui ad diversum ritum pertinent. Nullum est canonicum impedimentum ; sed nonnulla servanda sunt. Leo XIII praescribit in Const. *Orientalium*, 30 Nov. 1894, § VIII : « Mulieri latini ritus quae viro nupserit ritus orientalis aequae ac mulieri orientali quae nupserit latino, integrum erit ut ad ritum viri, ineundo vel durante matrimonio, transeat ; matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera erit potestas ». Quoad parochum matrimonio assistentem, de quo

in cit. const. *Orientalium* nil legitur, servandum putamus, si rituum diversitas perdurat, id quod statuit Benedictus XIV in Const. *Etsi pastoralis*, 26 Maii 1742, § VIII, n. 7 sequ., nempe matrimonium inter maritum latinum et graecam mulierem latine coram parocho latino contrahendum esse; inter maritum graecum et mulierem latinam posse contrahi vel graece coram parocho graeco, duobus vel tribus testibus praesentibus, vel latine coram latino, ubicumque maritus graecus voluerit; ejus autem loci ac ritus parochum debere assistere, ubi et quo ritu matrimonium contrahitur. Demum S. C. de Prop. Fide, die 11 Apr. 1894, ad 2um, declaravit filiosfamilias, generatim loquendo, baptizari et educari debere in ritu patris.

§ 3° — *De impedimento indignitatis ratione peccati aut censurae aut ignorantiae catechismi.*

526. Qui in statu peccati mortalis versatur, aut censura innodatur, aut ignorat ipsa elementa doctrinae christianae, *indignus* est et dicitur, et nequit sine sacrilegio sacramentum matrimonii recipere, nisi prius peccati remissionem, aut absolutionem a censura obtinuerit, aut doctrinam christianam, quantum satis est, edoctus fuerit, licet profecto, his defectibus non obstantibus, matrimonium forte initum validum foret. Haec per se clara sunt, sed aliis quaestionibus non levis momenti januam aperiunt.

527. Et in primis quaeritur, num pars digna, noscens alterius indignitatem, licite possit cum ea nuptias inire; videretur enim non posse, quia sacramentum indigno ministrat, et simul ab indigno recipit. At, e contrario, D'Annibale, p. III, § 462, communem doctrinam hac in re reassumens, haec habet : « Hujus sacramenti ministri ipsimet contrahentes invicem sunt, ipsi et subjecti; ideo uterque cavere debet ne indigne suscipiat, ne indigne ministret, ne conferat indigno. *Ne suscipiat*, prout quodvis aliud vivorum sacramentum et planum est: ac proinde ut nec censura aliqua impediatur, nec peccato lethali, atque ideo ut ea sciat quae ad salutem neces-

saria sunt, et rudimenta fidei, cum ea deinde filios suos docere debeat; nam illa christianum culpabiliter, haec parentes futuros vel inculpabiliter ignorare lethali non caret. *Ne ministret indigne*, idest indignus ipse; verum quia non ministrat ex officio, et minister est quasi *per consequens* (1), a lethali excusatur. Demum ne *ministret indigno*: hoc in cooperationem recidit, quam sola charitas vetat: cumque charitas non obliget cum incommodo gravi, sine quo vix aut ne vix quidem quis abstinet a nuptiis, vix hoc nomine reprehendendus erit, aut ne vix quidem » (2). Proinde si aliqua ei sit ratio, ab omni culpa pars digna excusatur. Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. III, n. 5*, eorum opinionem refellit, qui asserunt matrimonium mixtum, etiam remoto perversionis periculo, et obtenta ab Apostolica Sede dispensatione, esse intrinsece malum, quia pars catholica personae indignae sacramentum ministrat; refellit, inquam, exemplo sanctarum foeminarum catholicarum, quae non modo cum haereticis, sed etiam cum infidelibus matrimonium contraxerunt; auctoritate Concilii Generalis Chalcedonensis, quod *can. 14* permittit catholicis matrimonium cum parte haeretica, judaea et ethnica, si haec promittat *se ad orthodoxam fidem transferre*: tandem auctoritate catholicorum Principum eorumque Consiliariorum qui petunt, et Romanorum Pontificum ac Romanarum Congregationum quae concedunt dispensationem ad contrahendum matrimonium cum haeretica sine clausula: *Abjurata prius haeresi*.

528. Potius igitur videndum utrum parochus ac testes valeant, necne, sine peccato matrimonio indigni assistere. Et quoad testes, facile excusantur, quippe tenentur impedire alterius sacrilegium non officio, sed sola charitate. Proinde quoties potest parochus, certe possunt et testes, pro quibus longe minores rationes sufficerent, quin teneantur ulterius inquirere (3). Quoad parochum autem, absque dubio potest et debet assistere, quoties indignitatem novit ex solo foro in-

1. De Lugo, *De sacram. in gen., disp. VIII, sect. XIV.*

2. De Lugo, *l. c., n. 220 sequ.*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 55 sequ.*; Croix, *VI, I, n. 147.*

3. D'Annibale, *p. III, § 463*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 54.*

terno. Videamus num possit, quando hanc notitiam habet ex foro externo.

529. Benedictus XIV, *De Syn., lib. VIII, cap. XIV, n. 5*, docet parochum non posse licite sua praesentia et auctoritate firmare contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri: quod recto sensu intelligendum est. Nam in primis id non est intrinsece malum, ita ut numquam licitum esse possit, quia parochus assistit, uti testis; atqui assistere uti testem etiam sacrilegio non est intrinsece malum, ita ut nullo in casu licere queat. Secus Ecclesia numquam permittere posset, ut parochus assistat matrimonio mixto vel matrimonio indigni quacumque ex causa, et tamen permittit (1). At parochus licite assistere nequit, quia tenetur peccatum impedire tum ratione simplicis charitatis, tum ratione muneris parochialis, quae tamen rationes non semper urgent. Haec principia singulis indignitatis casibus applicemus.

530. Quoad indignos *ratione peccati*, haec *jure communi* statuenda sunt. Si confessio sacramentalis est ipsis (peccatoribus occultis) de consilio tantum (*n. 243*), parochus assistere debet, quia forte contritione digni sunt; si, e contrario, confessio sacramentalis est ipsis (peccatoribus publicis) de praecepto, parochus, peracta ab indigno sacramentali confessione, assistere debet, etsi fecte ad poenitentiae tribunal indignus accesserit, quia in foro externo est dignus; non peracta ab eodem sacramentali confessione, assistere non potest (2). Publicus autem peccator est « cum crimen sit notorium vel jure, quando, scilicet, quis de eo juridice convictus est; vel facto, cum, scilicet, commissum est in loco publico; vel fama, nempe cum ex sufficientibus indiciis crimen pervenit ad multos, et hoc etiamsi aliquibus ex praesentibus erimen sit occultum »; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 44* (3). Idem s. Doctor, *n. 54*, subdit: « Parochus autem excusari potest ad vitandam mortem, aut alia graviora mala communitatis vel ipsorum contrahentium, puta ne ipsi perseverent in peccato ». Alii probati AA. etiam

1. D'Annibale, *l. c.*; *not. 8*.

2. S. Alphonsus, *l. c.*

3. Vide etiam Rit. Rom. *De Euchar.*

mala minus gravia excusare autumant (1), e. g., si sponsi sunt matrimonio civili conjuncti, aut periculum est, ne illud ineant sine religioso; item si, omnibus perpensis, graviora mala ex recusata assistentia sequerentur. Sed parochus, etiam urgente sufficienti causa, consulat Ordinarium, qui in casibus particularibus statuet, quod magis in Domino expedire judicaverit. Si vero unus tantum contrahens est peccator publicus, qui renuit ad sacramentum poenitentiae accedere, benedictio nuptiarum dari poterit favore partis dignae, etiam ex minoribus causis. Ast parochus etiam in hoc casu consulat Ordinarium ejusque instructiones sequatur. *Jure particulari*, si confessio sacramentalis semper praescripta est, parochus, hac ab utraque parte peracta, assistat, secus recurrat ad Ordinarium, qui in concedenda licentia assistendi superius exposita prae oculis habebit.

531. Haec omnia illustrant sequentes declarationes S. Sedis. In primis regulam generalem assignat S. C. de Prop. Fide, 17 Apr. 1820. Quaesitum fuerat : « Quid agendum cum pravis iis catholicis qui renuunt peccata confiteri, priusquam ad matrimonium accedant? ». S. C. respondit : « Si catholici, de quibus in dubio, sint veri publici peccatores, non sunt admitendi, nisi parochus ex causis vere gravibus excusari possit, quae recensentur penes probatos AA., quos consulat. Si sunt peccatores occulti, praemissa salutari admonitione, etiamsi peccata sua confiteri recusaverint, non sunt a matrimonio excludendi ».

532. Cum vero apostata, durante apostasia, sit profecto publicus peccator, parochus ejus matrimonio non assistet. Die 28 Nov. 1796, quaesitum fuerat a S. C. de Prop. Fide : « Se si può permettere il matrimonio ad un cattolico battezzato, il quale per essere maggiormente in grazia del Governatore, si fa turco, e dopo un tempo prende per moglie una cattolica? » (2). S. C. reposuit : « Negative, durante apostasia ».

1. Ballerini-Gury, tom. II, n. 769; De-Lugo, *De sacram. in gen.*, disp. VIII, n. 219 sequ.

2. *Latine* : An possit permitti matrimonium catholico baptizato, qui ut magis favorem gubernatoris sibi conciliet, Turcarum sectam amplectitur et deinceps ducit uxorem catholicam mulierem?

533. S. C. S. Officii sequenti ad ubia proposita fuere : « 1° An licitum sit matrimoniis eorum assistere, qui non solum sint e secta Protestantium, sed etiam e societate Muratorum Libero-
rum, si hujusmodi ducere velint catholicas? 2° Si petentes matrimonium fuerint equidem catholici, sed obliti ac omnino expertes religionis per varios annos, tandem socios se junxerint Liberis Muratoribus, si hujusmodi velint matrimonium contrahere cum catholicis, quin prius Liberis Muratoribus renuntiaverint, num licite talibus matrimoniis assistendum est? »

S. C., die 21 Aug. 1861, reposuit : « Quoad assistentiam matrimoniis eorum, qui pertinent ad societatem Libero-
rum Muratorum, parochi et missionarii se gerant, uti cum agitur de praestanda assistentia matrimoniis eorum, qui tamquam publici peccatores habentur. Cum vero usque adhuc Apostolica Sedes nullum generale decretum super hac re tulerit, oportet ut pastores caute ac prudenter se gerant : et debent potius in casibus particularibus ea statuere, quae magis expedire in Domino judicaverint, quam generali regula aliquid decernere. Certe boni pastoris partes erunt, quantum sine clamoribus et scandalis fieri poterit, hujusmodi connubia impedire. Confessarii praesertim in sacramento poenitentiae, qua instructione ac consiliis, qua adhortatione debent poenitentes graviter admonere, ne tali periculo se ac futuram sobolem temere exponant, cum nihil boni faustique expectari possit ab eo, qui Dei ejusque Ecclesiae leges tam inique contemnit. Quoniam vero, denegata facultate contrahendi hujusmodi matrimonia, nonnulli passione forsitan abrepti, parochi ac testium praesentiam negligerent, initoque tantum contractu civili, vitam in concubinato degerent (quod ubi viget decretum *Tametsi* Conc. Trid. verissimum est); ideo, urgente necessitate, pro casibus, ut dictum est, particularibus poterunt ea decerni, quae magis in Domino expedire fuerit judicatum ».

534. Tandem hic referre juvat responsionem ejusdem S. C. S. Officii, *fer. IV, die 30 Januarii* 1867. Propositis dubiis :

« 1° Quid agendum quando vir baptizatus, sed apostasiam a fide verbis et corde profitens, asserensque nominatim se non credere Sacramentis Ecclesiae, petit matrimonium coram

eiusdem Ecclesiae facie, unice ut desiderio sponsae satisfaciat?

« 2° Quid si idem vir petit, sectae condemnatae muratorum vel simili addictus, qui licet fidem non omnino amiserit, sectae tamen debite renunciare recusat?

« 3° Quid si idem postulat vir, qui fidem non abiecit, sed eam profiteri, officiaque christiana adimplere abnuit? »

Responsum fuit :

« Ad 1um : Quoties agatur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram quae a fide ita deficit, ut alicui falsae religioni vel sectae sese adscripserit, requirendam esse consuetam et necessariam dispensationem cum solitis ac notis praescriptionibus et clausulis. Quod si agatur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram quae fidem abiecit, at nulli falsae religioni vel haereticae sectae sese adscripsit, quando parochus nullo modo potest huiusmodi matrimonium impedire (ad quod totis viribus incumbere tenetur) et prudenter timet ne ex denegata matrimonio adsistentia grave scandalum vel damnum oriatur, rem deferendam esse ad R. P. D. Episcopum, qui, sicut ei opportuna nunc facultas tribuitur, inspectis omnibus casus adjunctis, permittere poterit ut parochus matrimonio passive intersit tanquam testis *authorizabilis*, dummodo cautum omnino sit catholicae educationi universae prolis aliisque similibus conditionibus. »

« Ad 2um : Dandum esse Decretum diei 28 Junii 1863, quod est huiusmodi : *Quoad matrimonia, in quibus una contrahentium pars clandestinis aggregationibus per pontificias Constitutiones damnatis adhaeret, dummodo absit scandalum, Ordinarius, habita circumstatiarum ratione, pro casibus particularibus ea decernat quae magis expedire judicaverit.* »

« Ad 3um : Consultet probatos Auctores, et praesertim Benedictum XIV, *De Synodo Dioecesis, lib. VIII, cap. XIV, n. 3*. »

Porro verba : *rem deferendam esse ad R. P. D. Episcopum, qui, sicut ei opportuna nunc facultas tribuitur...*, extenduntur ad omnes episcopos, juxta ejusdem S. C. responsionem datam die 11 Jan. 1899.

535. Si vero quaeratur quid agendum a confessario, si poenitens matrimonium contracturus non possit absolvi, Sea-

vini, *vol. III, n. 935*, ex libro : *Examen raisonné ou décisions théologiques*, Lyon 1851, respondet : « Vel poenitens putat in bona fide se posse matrimonium licite contrahere, etsi non absolutus, vel cognoscit matrimonium requirere statum gratiae, ut licite contrahatur. In *primo casu*, si praevideatur poenitens monitioni obtemperaturus, moneatur se non posse sine gravi peccato matrimonium contrahere in statu peccati mortalis. Si, e contra, praevideatur monitionem contempturus, in bona fide relinquatur, et confessarius taceat de obligatione status gratiae ad matrimonium licite contrahendum, ne peccet formaliter, ubi fortasse solum materialiter peccabit. Dicit tamen poenitenti : Si **matrimonium** ineas, contende, ut vero dolore conteraris, et contritionem perfectam habeas ante matrimonii celebrationem, et paulo post ad me revertaris, ut confessionem tuam perficere possis. In *secundo casu* confessarius debet poenitentem a matrimonio contrahendo retrahere usque dum absolvi possit, fortiter loquendo de sacrilegio, quod committunt matrimonium ineuntes in peccati mortalis statu. Si nihilominus matrimonium differre renuat, moneat ipsum confessarius ut omnino curet contritionem perfectam elicere. Confessarius ita se gerens, etsi non putet poenitentem adeo eximiam comparaturum esse dispositionem, non censetur sacrilegium approbare, cum contendat ut vitetur per contritionem perfectam ». Haec cohaerent responsioni S. C. de Prop. Fide data die 5 *Martii* 1816 ad Vic. Ap. Tunk. Occid., et relata in Collect. ejusdem S. C. sub *n. 1520*.

536. Quoad indignos ratione *censturae* eadem doctrina huc usque exposita applicanda est. Revera S. Poenitentiaria rogata, quomodo sese gerere debeat parochus in celebratione matrimonii illorum, qui censuris sunt notorie innodati, die 10 *Dec.* 1860, respondit : « Curandum pro viribus ut ecclesiasticis censuris innodati debito modo cum Ecclesia reconcilientur; at si recusent, et, nisi matrimonium celebretur, gravia damna imminere videantur, parochus Ordinarium consulat, qui, habita rerum et circumstantiarum ratione, omnibusque perpensis, quae a probatis AA. praesertim a S. Alphonso Lig. in sua *Theol. Mor., lib. VI, n. 54*, traduntur, ea declaret quae magis

expedire in Domino judicaverit, exclusa semper Missae celebratione ». Quod si de vitandis agitur, multo magis parochus consulere debet Ordinarium, qui assistantiam non permittet, nisi in casu omnino gravissimae necessitatis (1).

537. Tandem quoad indignos ratione *ignorantiae elementorum doctrinae christianae*, rem optime pro more suo exponit Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. VIII, cap. XIV. Ibi reprobans statutum nonnullarum synodorum particularium et opinionem quorundam theologorum (inter quos Sanchez, *De matrim.*, lib. III, disp. XV, n. 19), qui, cum ignorantiam doctrinae christianae non invenerint in vulgatis versiculis, in quibus enumerantur impedimenta matrimonium impediencia, asserere proinde non dubitarunt neminem posse ob illam solam a matrimonio celebrando arceri, demonstrat in primis huic doctrinae et Rituale Romanum, et S. Carolum Borromaeum, et quam plurimas episcopales synodos, ac Summorum Pontificum edicta adversari. Deinde addit :

« Neque in contrarium facit, quod aiebat Sanchez, nimirum non posse Episcopum nova impedimenta matrimonium impediencia statuere. Huic enim difficultati in primis respondemus ab Episcopo repellente a matrimonio contrahendo ignorantes christianae religionis necessaria rudimenta, nullum de novo poni impedimentum, sed illud explicari et inculcari, quo iidem jam detinentur. Enimvero cum matrimonium inter fideles unum sit ex septem N. L. sacramentis a Christo D. institutis, atque e numero eorum quae dicuntur *vivorum*, nemo sine gravi sacrilegio illud celebrare potest in statu peccati mortalis... Nec parochus licite eidem matrimonio assistit. Quamvis enim juxta communiorem magisque receptam sententiam non sit sacramenti matrimonii minister..., nihilominus in multis comparatur ministro, nec licite sua praesentia et auctoritate firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri... Qui autem fidei rudimenta ignorat, quae ex gravi praecepto scire tenetur, quamdiu illa non addiscit, cum potest, versatur in statu peccati mortalis, ac propterea jure ac

1. Feije, n. 277.

merito a matrimonio contrahendo arcetur. Deinde idem Sanchez... Basilius Pontius... non solum in Episcopo, sed etiam in paracho facultatem agnoscunt impediendi ad tempus matrimonium ex aliqua rationabili causa, puta ad sedandum scandalum, vel ad detegendam alicujus objecti impedimenti veritatem, nec tamen inde confici autumant verum et proprium impedimentum eorum auctoritate matrimonio appositum; siquidem illa prohibitio temporaria est, atque ablato scandalo, et detecta falsitate objecti obstaculi, sine ulla dispensatione cessat et extinguitur. Idem autem contingit in re nostra. Episcopus enim ignorantibus christianae religionis instituta et praecepta matrimonium interdicat solum ad tempus, donec scilicet illa addiscant; quod si haec prohibitio diuturna sit et perseveret, id per accidens est, atque unice oritur ex culpa eorum, qui illis erudiri aut recusant aut negligunt.

• Unum tamen advertendum addimus..., nimirum quandoque evenire, ut quis praecipua fidei nostrae mysteria et sciat et credat, cetera pariter, quae necessitate praecepti sunt addiscenda, aliquo saltem rudi modo perceperit, sed quia hebetis est ingenii et exilis memoriae, post omnem adhibitam diligentiam illa memoria retinere et recitare non valeat. In hoc autem rerum statu non debet perpetuo arceri a matrimonio, quod est institutum in officium naturae, et propterea nemini sine propria culpa est denegandum; sed curabit parochus, ut qui eo memoriae defectu laborant, frequenter audiat quae semel crasse didicit, ne ab ejus mente penitus elabantur. Inter celeberrimas constitutiones Gibertinas editas a Joanne Matthaeo Giberto episcopo Veronensi... *tit. V, cap. 23*, legitur: *Cum autem quilibet Christianus orationem dominicam, symbolum Apostolorum et praecepta Dei atque Ecclesiae scire debeat, retinendo saltem sensum, sacerdotibus ac praedicatoribus munere sibi imposito, prout tenentur, fungentibus, nullus se in veritate excusare poterit, quod a quo necessaria ad salutem addiscere possit, non habeat. Ideo praemissa nescientes, ut magis confundantur... in faciem Ecclesiae ad matrimonium contrahendum non admittantur*. Ubi Card. Augustinus Valerius in notis ad rem subdit: *Adverte non esse arcendos..., qui, ut necessaria ad salutem*

perdiscant, faciunt quod in se est, sicuti qui scholas doctrinae christianae frequentant, quia non ob incuriam aut negligentiam, sed ob ingenii memoriaeve imbecillitatem ea non addiscunt. In Concilio quodam Limano, can. 4, act. 2, relato per Mendozam in notis ad can. 12 Concilii Illiberitani agitur de hisce hominibus qui, cum adeo crassa, ut vocant, minerva praediti sint, ut christianam doctrinam juxta methodum, qua ab aliis memoriae mandatur, nullo modo addiscere valeant, ad sacramenta tamen accedere et signanter matrimonium contrahere cupiunt, atque ita cum iis agendum statuitur: Qui vero iis tantis impedimentis gravati fuerint, ut copiosorem catechesim non admittant, doceantur demum pro suo modo praecipua fidei capita, scilicet unum esse Deum omnium rerum auctorem, qui accedentes ad se vita aeterna remuneret, improbos et rebelles aeternis suppliciis in alio saeculo puniat: deinde hunc ipsum Deum esse Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, tres quidem personas, sed unum Deum verum: praeterea Filium Dei propter reparandam salutem hominum factum hominem ex Virgine Maria pro nobis passum, et mortuum, et tandem resurrexisse, et regnare in aeternum: hunc esse Jesum Christum Dominum, et Salvatorem nostrum: postremo neminem posse esse salvum, nisi credat in Jesum Christum, et poenitens de peccatis commissis, sacramenta ipsius suscipiat, baptismi quidem, si infidelis est, confessionis autem, si lapsus post baptismum, ac denique statuatur ea servare, quae Deus et Ecclesia Sancta praecipunt, quorum summa est, ut Deum diligat super omnia, et proximum sicut seipsum. »

SCHOLION

DE MATRIMONIO FILIORUM SINE CONSENSU PARENTUM

538. In primis evidens est parentes non posse pro filiis invitis aut nescientibus matrimonium validum inire, cum in eorum corpus non habeant potestatem in ordine ad matrimonium, ideoque alteri eam tradere nequeant. Quod si plerique DD. tra-

dunt matrimonium, sicut sponsalia, valere a parentibus pro filiis praesentibus et tacentibus contractum, id inde est quia hoc silentium in foro externo habent sufficientem manifestationem consensus personalis filiorum (*n. 963 sequ.*). Pariter parentes non possunt filios cogere aut obligare ad contrahendum matrimonium (*n. 14*), aut ad contrahendum cum his vel illis. Tantum eis permissum est filios ad nuptias invitare ob aliquam justam causam, e. g., ad tollenda gravia dissidia, vel ad sublevandam gravem necessitatem parentum, familiam propagandam, facultates ampliandas, nobilitatem augendam; nec filii tenentur obedire ratione praecepti parentum, sed ad summum ratione pietatis aut charitatis vi ipsius causae (1). Videamus potius num filii valeant nuptias inire, invititis aut inconsultis parentibus.

539. Hoc matrimonium esse validum, est de fide contra Lutherum, Bucerum, Erasmum. Nam Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, anathemate damnat eos qui « falso affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse ». Ratio ultima est, quia filii familias habent potestatem in proprium corpus, nec parentes habent potestatem in corpus filiorum suorum in ordine ad matrimonium. Proinde filii, ipsi invititis aut inconsultis, valide possunt hanc potestatem alteri dare, in qua datione matrimonium consistit. Ecclesia hoc matrimonium posset quidem irritum reddere, parentibus rationabiliter invititis, sed notum est Conc. Trid. hoc postulatum Oratorum regis Galliae admittere noluisse (2). Pontius, *lib. II, cap. I, n. 3 sequ.*, putat primis Ecclesiae sacculis haec matrimonia fuisse invalida: eruditi videant, num canones et Patres, quos citat, recte intellexerit. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 849*, hanc opinionem mere historicam habet non satis probabilem. Certe sunt leges civiles quae haec matrimonia declarant irrita; sed hae leges vel de civilibus tantum effectibus intelligendae sunt, vel cum id statuunt quod limites praetergreditur saecularis pote-

1. S. Alphonsus, *lib. IV, n. 850*, cum D. Thoma.

2. Card. Pallavicini, *Hist. Conc. Trid., lib. XXII, cap. I, n. 16 et 17; et cap. IV, n. 1 sequ.; et lib. XXIII, cap. V, n. 17.*

statis, sunt omnino rejiciendae. Vide responsionem S. C. S. Officii datam ad episcopum Quebecensem, die 17 Nov. 1833, in Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1448.

540. At mens Ecclesiae est filiosfamilias matrimonium regulariter contrahere debere, de consilio et consensu parentum; idque ex praecepto potius morali, quam legali. Si parentes sunt inviti ex rationabili causa, hoc matrimonium esse jure naturae illicitum, omnes admittunt (1), etsi filius pubes sit, nisi jus praevalens filio assistat; e. g., si ex matrimonio familiae dedecus, aut scandala, aut dissensiones, aut aliud grave damnum oriturum est. Hinc nonnulli dissensum parentum rationabilem inter impedimenta jure naturae impediencia recensent; sed fatendum est impedimentum provenire potius ex rationabili causa quae matrimonio obstat, quam ex parentum dissensu. E contrario, matrimonium licitum est undequaque, si parentes inviti sunt, quia vel nolunt filium (aut filiam) nuptias inire; vel volunt ei uxorem indignam, aegram, durae cervicis contra ejus voluntatem dare; vel si filius a parentibus injuste opprimeretur (2). Attamen in iis casibus parochus consulat Ordinarium: quod nonnullae synodi expresse praecipiunt. Praeter hos casus num parentibus invitis sine justa causa, hoc matrimonium sit graviter aut leviter tantum, aut nullatenus peccaminosum, disputant DD., et S. Alphonsus, *l. c.*, erudite exponit quatuor sententias. Proinde prudens confessarius suadebit quidem filiosfamilias, ut parentibus morem gerat, sed non debet obligationem ei imponere ab ineundo matrimonio resiliendi: parochus autem Ordinario omnia exponat. Multo magis matrimonium licebit, si unus parentum consentit, alter dissentit. Quod si parentes consulti taceant, si conjectura talis est, quod taceant, quia dissentiunt, e. g., si tacent, ne displiceant domino, vel amico, tunc taciturnitas habenda est pro expresso dissensu; si vero conjectura est, quod taceant vel quia consentiunt, juxta *reg. 43 juris*

1. D'Annibale, *p. III*, § 466; Marc, *n. 1973*, in fine; Sanchez, *lib. IV*, *disp. XXIII*, *n. 11*; S. Alphonsus, *lib. VI*, *n. 849*, *Tertia*, in fine cum communi.

2. S. Alphonsus, *l. c.*, prope finem cum communi.

in 6° : *Qui tacet consentire videtur*, vel quia nuptias nec approbant nec reprobant, juxta *reg. 44 juris in 6° : Is qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur*, matrimonium licitum erit (1).

541. Inconsultis vero parentibus, matrimonium inire insignis contemptus est, qui a culpa excusari non potest (2). Ille autem contemptus et consequens culpa non verificaretur, si filius longe abesset, et non posset commodè eos certiores facere, aut crederet eos esse consensuros; itemque, e contrario, si rationabiliter timet eos esse injuste nuptias impedituros.

Articulus II

DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS IN SPECIE

542. Sicut impediencia, ita et dirimentia impedimenta nonnullis versiculis, memoriae juvandae causa, solent ab AA. exhiberi. Magis vulgati sunt sequentes :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Raptave sit mulier loco nec reddita tuto :
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

Quinam poeta fuerit, non inquirimus (3). Tantum animadvertimus his versiculis commisceri impedimenta dirimentia ex parte *personae*, *consensus*, *formae*; insuper inter impedimenta dirimentia ex parte consensus deesse defectum debitae discretionis et simulationem; tandem nonnulla impedimenta insufficienter et male expressa esse; e. g., *conditio* significat conditionem contra matrimonii substantiam, et errorem conditionis servilis (4).

1. Scavini, *vol. III, n. 758*.

2. Sanchez, *lib. IV, disp. XXIII, n. 40*; D'Annibale, *p. III, § 466*.

3. Videtur fuisse Tancredus.

4. Berardi, *Jus. Eccl. Univ., tom. III, diss. IV, cap. VII, quaest. I*.

543. Juxta ordinem n. 256 statutum, nos in praesenti seponimus impedimenta dirimentia ex parte consensus et ex parte formae, ac solum exponimus ea quae se tenent ex parte personae. Haec autem sunt novem, scilicet *aetas, impotentia, raptus, votum, ordo sacer, cultus disparitas, ligamen, crimen* quod est quadruplex, *cognatio*, quae quintuplex est. Non omnes AA. eodem ordine haec impedimenta distribuunt : nos eadem evolvimus unum post aliud, prouti modo enarrata sunt. Unum addimus; scilicet Conc. Trid. jus commune in pluribus innovavisse; nam *sess. XXIV, cap. III, de ref. mat.*, ait : « Docet experientia propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque S. Synodus huic incommodo providere et a cognationis spiritualis impedimento incipiens... »

§ 1^a. — *De impedimento aetatis (1).*

544. Ut primum hoc impedimentum clare exponamus, in primis animadvertimus, *pubertatem* esse potentiam generandi quae ex habitu corporis constat, ut traditur *cap. 3 cit. tit.*, quaeque de facto plerumque adesse solet in masculis an. XIV completo, in foeminis an. XII completo : cur autem foemina citius pubescat quam masculus, vide apud Gonzalez in *comm. cit. cap. 3*. « Apud priscos Romanos jurisconsultos acris exarserat controversia in scholis Cassianorum et Proculejanorum : nimirum Proculejani ex annis, Cassiani ex corporis habitu pubertatem existimabant, uti testatur Ulpianus in *fragmentis tit. XI, § 28* » ; Berardi, *tom. III, diss. IV, cap. II*. Primus Justinianus statuisse videtur pubertatem esse dimetiendam ex annis, *l. 3. C., Quando tutores*, indecoram dicens Cassianorum disciplinam : nempe statuit masculos in jure haberi puberes an. XIV completo, foeminas an. XII completo, quin necesse

1. Vide canonistas in *Lib. IV Decret., tit. II, De desponsatione impuberum*.

sit corpus inspicere. Ecclesia hanc legislationem adoptavit. Equidem in *cit. cap. 3, De desp. imp.* S. Isidorus Hispalensis scribit puberes ex habitu corporis potius appellari. Sed « id pertinet ad simplicem nominis etymologiam, quam sanctus vir explicabat, de vocabulorum derivatione tantum sollicitus, non vero ad juris effectus, quibus ratio haberetur conjugii contrahendi, de quibus Isidorus minime agebat »; Berardi *l. c.*

545. Jam vero Ecclesia declaravit illicitum ac irritum matrimonium ante utriusque partis pubertatem, idest inter virum ante an. XIV completum, et foeminam ante an. XII completum, quae proinde dici solet *aetas nubilis, anni nubiles, aetas apta, anni apti ad matrimonium*, prout canones loquuntur. « Districtius inhibemus, ait Nicolaus Papa in *cap. 2 cit. tit.*, ne aliqui, quorum uterque vel alter ad aetatem legibus vel canonibus determinatam non pervenerit, jungantur ». Ubi Glossa, v. *canonibus*, advertit hanc aetatem esse in masculis an. XIV, in foeminis an. XII. Quod insuper satis colligitur pro masculis ex *cap. 10, et 11*, pro foeminis ex *cap. 6 et ult. cit. tit.* Hoc igitur est aetatis impedimentum. Idem aderat jure Romano, nuptias impuberibus pariter vetante, *l. 14 ff., De sponsalibus*, et inde Ecclesia illud deprompsit. Hinc Nicolaus Papa verbis relatis dicere potuit *aetatem legibus vel canonibus determinatam*, quia eadem aetas utroque jure requiritur. Alias civiles legislationes vide n. 547 in nota.

546. Hoc impedimentum est juris naturalis ante debitam in utraque parte mentis discretionem sufficientem ad matrimonium ineundum, quae in foro externo praesumitur advenire cum pubertate (*n. 882 sequ.*); est juris ecclesiastici tantum, si impubes de facto contra praesumptionem juris habeat debitam mentis discretionem sine potentia generandi; nam jus naturale actuale generandi potentiam ad conjugii validitatem non exigit. Confirmatur ex *cit. cap. 2 cit. tit.* ubi Nicolaus Papa post relata verba addit : « Nisi forte aliqua urgentissima necessitate interveniente, utpote pro bono pacis, talis conjunctio tolleretur ». Berardi, *l. c.*, et in *Annotationibus in canones Gratiani, can. 1. q. 30. c. 2*, ex quo *cit. cap. 2* desumptum esse videtur, probat hoc caput esse apocryphum, praesertim vero

relata verba recentiori manu adjecta esse. Quidquid de hoc sit, cum hoc caput cum illis verbis a Gregorio IX in suam decretalium collectionem relatam sit, legem facit. Si autem Ecclesia aliquando in eo dispensat, sequitur hoc impedimentum non esse juris naturalis. Equidem in *cap. 8 cit. tit.* Alexander III ait : « ante nubiles annos conjugalem consensum non habent (pueri) ». Sed id intelligitur ex simplici juris praesumptione; aliquando enim consensum impuberes habere posse, non est dubium. Fertur Gregorium XIII, 13 Apr. 1583, rogatum ut in hoc impedimento dispensaret, respondisse id Sedem Apostolicam non posse. At vel id numquam dixit Pontifex, vel dixit relate ad illum casum particularem, quo forte necessaria mentis discretio deerat, vel significavit Sedem Apostolicam non facile hanc dispensationem concedere (1).

547. Ecclesia autem hoc impedimentum tulit, tum quia ante pubertatem, licet forte habeas, contra juris praesumptionem, doli capacitatem, natura requisitam pro matrimonii valore, ea erit necessario debilior; tum quia multae rationes suadent matrimonium non esse permittendum juvenibus ante actualem potentiam, quae dicta aetate adesse solet : imo plerumque minime expedit statim post ipsam nuptias inire. Ad rem Lehmkuhl, *Theol. Mor.*, vol. II, n. 748, in nota : « Aetas illa ab Ecclesia statuta ubique valoris quidem matrimonii norma est, at non ubique norma licite et convenienter matrimonium contrahendi. Ecclesia enim debuit regiones etiam meridionales respicere, ubi natura maturius completur; in frigidioribus autem regionibus sane non expedit, imo vix licebit ad nuptias transire, cum primum canonica aetas adfuerit. Raro videtur ibi convenire ut puella ante XVIII aetatis an., juvenis ante XX matrimonium inecat, saepe etiam ulterius expectandum erit, ne ante aetatem robustiorem vires debilitentur. Ex altera autem parte pro integritate morum sane optandum est, ne tempus ineundi matrimonii nimis differatur : iudicium Ecclesiae ex hoc solo jam habes, quod annos viginti quatuor

1. Sanchez, *lib. VII, disp. CIV*, n. 9; Schmalz., *lib. IV, tit. II*, n. 52; Santi, *lib. IV, tit. II*, n. 11 sequ.

in puella pro *aetate superadulta* sumat, atque pro causa dispensationem ab impedimento cognationis concedendi. Similiter in adolescentibus aetatem notabiliter majorem vel etiam XXX annum usque expectare, mos est nullatenus laudandus ».

Hinc Instructio Austriaca, § 72 : « Procurandum est ut avertantur matrimonia eorum, qui annum quidem XIV et respective XII absolverunt; ast nondum attigerunt aetatem, qua pro terrae gentisque ratione aptitudo ad matrimonium debita cum deliberatione ineundum et maturitas physica adesse solet » (1). Modo hoc impedimentum melius determinandum est.

548. Post pubertatis aetatem matrimonium per se valet, etsi in alterutra vel utraque parte pubertas de facto nondum advenerit, dummodo adsit debita mentis discretio (quod praesumitur) sine ullo alio canonico impedimento. Nonnulli negant cum Glossa, *cit. cap. 3 cit. tit., v. tardissime*, quia ex *cit. cap. 3*, alterutra vel utraque pars in casu est impubes : atqui matrimonium inter impuberes, aut inter puberem et impuberem nullum est. Sed communis sententia affirmat (2) : nam in casu est impubes *de facto*, de qua pubertate loquitur S. Isidorus, *l. c.*, sed est pubes *de jure*, cum jus ex annis pubertatem desumat (*n.* 344). Nimirum jus statuit hanc esse aetatem aptam ad matrimonium; igitur, ea transacta, impedimentum ecclesiasticum aetatis obesse amplius nequit. Aliunde actualis potentia jure naturae non requiritur ad conjugii validitatem. Quod si impubertas de facto cum impotentia perduret etiam post an. XVIII in masculo, post an. XVI in foemina, quo completa et perfecta

1. In Gallia, Italia, Belgio statuitur an. 18 pro viris, 15 pro foeminis; in Hungaria, Helvetia, Russia an. 18-16; in Germania an. 21-16; in Republica Brasiliana an. 16-14. Antiquitus Plato exigebat an. 30, et ita etiam Aegyptii, teste Xenophonte; Aristoteles, an. 37; Germani pro re turpi habebant ante an. 20 uxorem dignoscere, teste Tacito, *De morib. Germ.*, et Caesare, *De bello gallico, lib. VI*; lex Julia et Papia an. 25 pro viris et an. 20 pro foeminis praescripsit.

2. Schmalz., *lib. IV, tit. II, n.* 51; Sanchez, *lib. VII, disp. CIV, n.* 15; Reiff., *lib. IV, tit. II, n.* 7; Pirhing, *IV, II, n.* 35, *not.* 4; Lehmkühl, *vol. II, n.* 748; D'Annibale, *p. III, § 431*; S. Alphonsus, *lib. VI, n.* 1066.

pubertas verificari solet, praesumitur perpetua, et matrimonium potest esse nullum ex capite impotentiae.

549. At ante pubertatis aetatem matrimonium est nullum, etsi ad complementum an. XIV vel respective XII parum desit. Ad rem Schmalz., *lib. IV, tit. II, n. 59* : « Clare colligitur ex *cap. Continebatur*, 6, *h. t.*, ubi ad valorem matrimonii puellae non duodennis ponderatur eam proximam XII an. fuisse et a viro cognitam. At si non putaretur XII annus completus, non esset opus ponderare utrumque : ergo. Confirmatur ex *cap. Attestationes*, 10, *eod.*, ibi : *Antequam ad an. XIV pervenisset*; et ex *cap. 11, ib.*, ubi ponunt verba : *Donec compleatur annus XIV*. Denique *cap. fin. eod.* proponitur casus de puella, quae circa XII annum nupsit, et tamen deciditur conjugium non valuisse, nisi malitia suppleat aetatem, ubi Glossa, *v. circiter*, ait ad modicum tempus referri eam ditio-nem. Sentit ergo textus non valere matrimonium foeminae, cui modicum tempus ad XII an. completum deficit, nisi malitia suppleat aetatem. Et ita fatentur universim DD. in textibus allegatis, teste Sanchez, *lib. VII, disp. CIV, n. 1* ». Sanchez, *l. c.*, merito reprehendit illos qui putant valere matrimonium, licet desint tres dies. At docet valere, si ultima dies an. XIV vel XII incoepa fuerit, quia, propter favorem matrimonii, jure tacente, dies incoepa habetur pro completa (1). Id non omnibus arridet (2), ideoque si agatur de matrimonio ineundo, numquam permittatur, nisi completa quoque ultima die; si agatur de matrimonio inito, favendum matrimonio, donec S. Sedes aliud declaraverit. Ceterum annus computatur non a baptismo, sed a nativitate, et prima dies pro completa habetur. Cum vero Vicarius Apost. de Chen-si in Sinis quaesivisset, num aetas ad matrimonium apta computari posset juxta annos lunares, prouti mos est in Sinensi imperio, S. C. S. Officii, die 7 Maii 1890, reposuit : « Gli anni richiesti dai sacri canoni per la validità del ma-

1. Schmalz., *l. c.*, n. 60, alique apud ipsos ; Folium S. C. C. in *Neapolitana Matrimonii*, 1 Oct. 1720.

2. Reiff., *lib. IV, tit. II, n. 13*; Feije, *n. 532*; Pontius, *De matr.*, *lib. VI, cap. LXV, n. 1*.

trimonio sono anni solari, non lunari, e da computarsi da giorno a giorno, ossia dal giorno della nascita al giorno in cui si celebra il matrimonio. Che se ciò non possa farsi (1), si computi l'età secondo l'anno lunare, aggiungendovi un mese » (2). Quod si fiat, rursus habebitur canonica aetas, cum annus lunaris habeat duodecim menses viginti octo dierum, et nonnullarum horarum. Utrum vero matrimonium revalidetur, necne, adveniente legitima aetate, suo loco dicemus.

550. Licet matrimonium ante nubiles annos regula generali irritum sit, est tamen in jure expressa exceptio, nempe : *nisi malitia suppleat aetatem*, ex *cap. 9 tit. cit.*; vel : *nisi prudentia suppleat aetatem*, ut habet *cap. ult. ejusd. tit.* Verba Alexandri III in *cit. cap. 9* haec sunt : « Si illi, qui in minore aetate desponsantur, ita fuerint aetati (id est pubertati) proximi, ut potuerint copula carnali conjungi, non debent, minoris aetatis intuitu, separari, si unus in alterum consenserit, cum in eis malitia aetatem supplevisse videatur... » Exinde patet malitiam seu prudentiam quae aetatem supplet, esse actualem potentiam generandi, una cum judicii maturitate naturali jure necessaria (3). Proinde si adest potentia generandi, etiam in utraque parte, sine debita mentis discretione vel in alterutra, matrimonium nequit esse validum ex ipso naturae jure; si adest debita mentis discretio in utraque sine potentia generandi vel in alterutra, matrimonium est pariter nullum jure ecclesiastico, quia exceptio non verificatur, ideoque valet lex generalis; tandem si adest potentia generandi simul cum debita mentis discretione in utraque, matrimonium valet (4). Ad rem de Justis,

1. Scilicet ob imperitiam reducendi annos lunares ad annos solares.

2. *Latine* : Anni requisiti a sacris canonibus pro validitate matrimonii sunt solares non lunares atque computandi de die ad diem, id est a die nativitatis in diem contrahendi matrimonii. Quod si id fieri nequit, computetur aetas secundum annum lunarem, adjecto mense.

3. Sanchez, *l. c.*, n. 20; Pirhing, *lib. IV, tit. II, n. 37*; De Angelis, *lib. IV, tit. II, n. 4*; De Justis, *lib. III, cap. VIII, n. 46 sequ.*; Fagn. in *cit. cap. 9, n. 3*, citans S. C. C.; Santi, *lib. IV, tit. II, n. 10*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1066, cum communi*.

4. Proinde in altero solo casu locum habet impedimentum ecclesiasticum, quia in primo est impedimentum naturale, in tertio nullum est impedimentum.

l. c. : « Eam aetatem XIV in masculo et XII an. in foemina ideo praescribunt (canones), quia tunc et non ante regulariter praesumiturabilitas non solum ad consensum conjugalem, sed etiam ad copulam : quare si de utroque ante dictam aetatem clara indicia appareant, non est cur matrimonium ante illam contractum debeat esse nullum, sed tunc cedit veritati praesumptio (1) ». Seu Ecclesia hoc in casu potuisset quidem exigere plenioram habilitatem, sed noluit matrimonium impedire : in quo legislatio canonica a jure Romano recedit, quod hanc exceptionem non admittit. Neque recentiores legislationes eam habere solent, nec mirum, cum plenioram aetatem exigant.

551. Porro malitiam seu prudentiam supplere aetatem, debet, ante matrimonium, probare ille qui asserit, cum ex dictis neque potentia generandi, neque sufficiens iudicii maturitas ante pubertatem praesumatur. Sed post initas nuptias, possidet matrimonium, ideoque probare debet ille qui negat malitiam seu prudentiam supplevisse aetatem. De hac probatione nonnulla dicenda sunt; vide *Ortonen. Matrimonii*, 16 Aug. 1902.

552. Et in primis pronuntiare num malitia in casu suppleat aetatem, non est parochi, sed Ordinarii, vel Sedis Apostolicae. Benedictus XIV in Const. *Magnae Nobis*, 29 Jun. 1748, haec habet : « Declaratio haec potius dicenda erat, quam dispensatio, quum facultas contrahendi matrimonii ante praescriptum aetatis tempus, quoties malitia supplet aetatem, ab ipsa legum et canonum dispositione proveniat. Quin imo Episcopi ipsi et Ordinarii locorum jure suo pronuntiare possunt super ea quaestione, quae facti est, an scilicet malitia, ut asseritur, aetatem suppleat, et consequenter matrimonii contrahendi licentiam impertiri valeant. Neque necesse est Apostolicam Sedem adire, nisi pro majori actus solemnitate, et ne de contractus matrimonii hujusmodi validitate propter minorem aetatem haesitari contingat, ut habet formula quae in concipiendis literis declaratoriis super minori aetate adhiberi

1. Pirhing, *l. c.*, Sanchez, *l. c.*, n. 5.

consuevit. Siquidem canonistae docent cumulativum jus esse inter Apostolicam Sedem et iudices ordinarios cognoscendi et pronuntiandi de hac re, an scilicet malitia suppleat aetatem ». At si puer vel puella a nubili aetate valde distat, tutius est confugere ad Sedem Apostolicam, uti revera fieri solet, quae declarandi et dispensandi potestate pollet, si sola actualis coeundi potentia desit (1).

553. Proinde matrimonio ante legitimam aetatem, sub praetextu malitiae suppletis aetatem, parochus numquam assistat, sed recurrat ad Ordinarium. Quoties impuberes confugiunt ad Apostolicam Sedem pro obtinenda hac declaratione, committi solet Episcopo vel Vicario Generali ut « de praemissis se diligenter informet, et si per informationem eandem ipsi vere et legitime constiterit in hujusmodi impubere malitiam supplere defectum aetatis hujusmodi, explorata prius dictae N. voluntate, si ipsa sponte, non autem vi, metu, aut blanditiis, vel promissionibus ad hujusmodi matrimonium contrahendum inducatur... », licentiam Apostolica auctoritate concedat. Ubi illud *vere et legitime* intelligitur de efficacia inquisitionis, ac de numero et qualitate testium, minime vero de forma judiciali, de qua nulla fit mentio. Unde extrajudicialiter procedi potest, nisi aliquis contradictor interveniat ad inficiandum probationum valorem.

554. Ex hac inquisitione constare debet : 1° *actualis potentia generandi*. Haec praesumitur ex copula jam habita, vel etiam ex nisu ad copulam, ex menstruo in foemina, aut seminis effusione in viro, aliisque signis prudentiae Ordinarii, praesertim si pars sit pubertati proxima, quin necessaria sit inspectio corporum (2). 2° *Debita mentis discretio* (n. 882). Haec probatur per explorationem ipsius impuberis. Ordinarius per se vel per alium interroget impuberem seorsim a consanguineis num velit nubere, et cui, num dignoscat matrimonii vim et onera, num sciat se posse ea sustinere... Testes quoque si necesse erit, audiendi sunt. Sanchez, *l. c.*, n. 27,

1. Fagn., *l. c.*, n. 32; Giovine, *tom. I*, § 293, n. 3.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. CIV*, n. 24 sequ.; Fagn., *in comm. cap. 9, cit. tit.*; Giovine, *l. c.*, § 293, n. 6; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1063.

docet ex potentia non praesumi mentis discretionem, et viceversa : at graves AA. apud eundem, *l. c.*, *n.* 21, affirmant vix inveniri impuberem, cui praecoces ad generandum vires natura tribuerit, cui non et praecocem quoque prudentiam dederit. 3° *Plena libertas et advertentia*, seu impuberem non induci ad matrimonium vi, metu, blanditiis, promissionibus : qua etiam de re Ordinarius impuberem interrogabit, et testes audiet. Interrogationes vero et responsiones in actis referantur.

555. Si Ordinarius, omnibus perpensis, persuasum habet pro sua prudentia malitiam in casu revera aetatem supplere, dabit non quidem dispensationem, sed simplicem contrahendi licentiam. Si, e contrario, pro certo putat malitiam non supplere aetatem, matrimonium interdicet, et partes, si velint, possunt dispensationem ab aetatis impedimento ab Apostolica Sede expostulare, quando deest sola generandi potentia. Tandem si probatio dubium relinquat num malitia aetatem suppleat, cum dubium si facti (*n.* 263), matrimonium non permittet, et rem deferet ad Sedem Apostolicam.

556. Heic referre juvat responsionem S. C. S. Officii, 28 Jun. 1863. Vicarius Apost. Pondicheriensis exposuerat :

« Quaedam mulier ex Protestantium secta declarat se undecim annos natam matrimonio junctam fuisse cum quodam viro ejusdem communionis, atque cum illo per aliquot annos habitasse, deinde ab eodem derelictam fuisse. Lege Anglica in Indiis est statutum absentiam per septem annos fugitivi conjugis aequivalere morali certitudini de ejus morte, si ipse post ejusmodi spatium per publicas ephemerides invitatus haud se manifestet. Cum id in casu evenisset, dicta mulier voluit cuidam catholico nubere. At cum catholicus presbyter eorum conjugium benedicere renuisset, eo quod de prioris viri morte minime constaret, illi coram ministro aetholico matrimonium contraxerunt : quod matrimonium, juxta S. Sedis indultum pro Indiis, esset validum, si nullum aliud obstaret impedimentum. Hinc quaeritur : 1° Utrum provisiones legis civilis de absentibus conjugibus locum certitudinis moralis de eorum morte tenere possint, ac conse-

quenter utrum derelicti conjuges, perfectis et impletis istis provisionibus, aliud matrimonium legitime contrahere valeant. 2° In praesenti saltem casu, cum illae duae personae, civili lege nixae, aliqua cum bona fide contraxerint, ac prius mulieris matrimonium defectu aetatis fortasse invalidum fuerit, possuntne ad sacramenta admitti? »

S. C. reposuit : « 1° Juxta expositum negative, et expendendos esse casus particulares ab ipso Vicario Apost. juxta instructionem, quae eidem communicetur. 2° Quoad defectum aetatis, praevia advertentia, quod admodum difficulter ex hoc capite, juxta exposita, probari posset nullitas matrimonii in casu, nihilominus si Vicario Apost. ita videbitur, fiant acta opportuna ad probandum : 1° mulierem primum matrimonium contraxisse ante completum an. aetatis suae XII; 2° eo tempore malitiam non supplevisse aetatem; 3° nec post adeptam pubertatem habuisse copulam cum viro... » (1).

557. Praeter hanc exceptionem malitiae suppletis aetatem, nonnulli, ex *cit. cap. 2 cit. tit.*, aliam quoque adstruunt. Scilicet putant in casu urgentissimae necessitatis, e. g., pacis conservandae aut conciliandae, matrimonium ante pubertatem valere, etsi malitia non suppleat aetatem, dummodo adsit judicii maturitas. Nam Nicolaus Papa, *l. c.*, ait : « Nisi forte aliqua urgentissima necessitate interveniente, utpote pro bono pacis, talis conjunctio toleretur ». Haec doctrina vera non est, et illa vox *toleretur* intelligenda est de dispensatione a legitimo superiore concessa, de qua infra (2).

558. Ex dictis patet matrimonium ante nubles utriusque partis annos, nisi malitia suppleat aetatem, graviter illicitum et nullum esse. At si utraque pars septennium explevit, matrimonium, aetate nullum, habet vim sponsalium, ex *cap. ult. cit. tit.*, et *cap. un. cit. tit.*, in 6°, ibi : « Idem quoque (idest, impedimentum publicae honestatis producitur) si pubes, et impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, et in quibus aetatem malitia non supplebat, per verba contraxerint

1. Collect. Paris., n. 974. Vide etiam hac de re S. C. C. in *Theatina Matrimonii* 4 Junii 1763; 16 Mart. 1771; 29 Aug. 1772; 23 Jan. 1773.

2. Fagn. in *comm. cit. cap. 2*, et 9 *ejusd. tit.*, n. 26 *sequ.*; Feije, n. 536.

de praesenti; sponsalia enim illa, quae juris interpretatione tantum fuerunt sponsalia de futuro (licet verba consensum exprimentia de praesenti haberent, et matrimonium contrahere intenderent contrahentes), per adventum pubertatis in matrimonium non transeunt de praesenti...; per dictum tamen contractum qui valuit ut potuit, non sicut agebatur, publicae honestatis justitia est inducta ». Id quidem certum est, sed quomodo est intelligendum? Plerique cum glossa in *cit. cap. ult., v. subarrhata*, censent in casu juris interpretatione esse verum sponsalitiū contractum, quatenus jus praesumit contrahentes voluisse se obligare in ordine ad matrimonium modo quo potuerunt, ideoque, inhabiles ad matrimonium, voluisse sponsalia, nisi haec expresse excluserint (1). Praeferimus interpretationem Berardi, *Jus Ecc. Un., tom. III, diss. II, cap. IV, qu. II*. Nimirum ut habeantur sponsalia, requiritur et intentio et expressio *de futuro* matrimonio (*n. 74 sequ.*) (2). Atqui in casu nostro, quidquid sit de contrahentium intentione (*n. 68*), expressio est de praesenti. Ergo vera sponsalia reipsa esse non possunt. Dices: jus expressionem de praesenti interpretatur pro expressione de futuro. Respondemus hanc interpretationem esse legitimam, ob rationem a patronis communioris sententiae supra allatam, si expressio est dubia utrum sit de praesenti an de futuro, de quo casu agit Innocentius III in *cit. cap. ult.*: at si expressio est manifeste de praesenti, huic interpretationi locum esse non posse. Age vero, quamvis hic contractus nequeat esse verus sponsalitiū contractus, quia expressio est de praesenti, tamen jus canonicum illum considerat tamquam sponsalia de futuro, prohibens alia contrahere ante pubertatem, et statuens exinde impedimentum publicae honestatis produci, sicuti in aliis impuberum sponsalibus: qua in re nulla potest esse difficultas. Hinc Boni-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. II, n. 61 sequ.*; Sanchez, *lib. I, disp. XXI, n. 2*; Reiff., *lib. IV, tit. II, n. 18*; Gonzalez in *cit. cap. ult. n. 4*; Santi, *lib. IV, tit. II, n. 14 sequ.*; Feije, *n. 534*; De Angelis, *lib. IV, tit. II, n. 6*.

2. Vide Benedictum XIV, *Inst. Ecc. 46, n. 23*, ubi negat contractum per verba de praesenti, licet intentio fuerit de futuro, posse esse sponsalia, contrariam doctrinam appellans *insanam et falsam*. D'Annibale, *p. III, § 506, not. 7*.

facius VIII in relatis verbis ait matrimonium impuberum in casu esse sponsalia de futuro juris interpretatione tantum, idest jus illud habet tanquam sponsalia de futuro, *quantum ad juridicos effectus mox indicatos*, et ita hic contractus valuit, ut potuit, juris interpretatione, non sicut agebatur (1).

559. Diximus impedimentum aetatis ante debitam mentis discretionem esse juris naturalis, postea esse juris ecclesiastici tantum (n. 546). Exinde tria corollaria :

1° Inter utramque partem infidelem, posita iudicii maturitate seu doli capacitate, matrimonium ante pubertatem valet.

Haec confirmantur ex sequenti responsione S. C. S. Officii ad Vicarium Apost. Mayssour : « Spesso i pagani maritano le loro figlie nella loro prima età di nove o dieci anni. La sposa resta in casa, finchè non sia giunta alla pubertà. Intanto i genitori sogliono mandarla di tanto in tanto a far visita allo sposo. Se non sopraggiungono dispute in famiglia, giunta all'età nubile, prende domicilio definitivamente in casa dello sposo. Si domanda se questi matrimoni siano validi, anche nel caso, che la sposa non frequenti mai la casa dello sposo, e parli di prendere nuovo marito » (2). S. C., die 3 Aug. 1886, reposuit : « Detur decretum diei 10 Dec. 1883, scilicet : Circa matrimonia impuberum contracta in infidelitate, sed non consummata ante conversionem, proposita sunt sequentia dubia : 1° Quando conjuges in infidelitate relictī, matrimonio nondum consummato, fidem amplecti nolunt, matrimonia eorum in infidelitate contracta haberi poterunt ut mera sponsalia de futuro pro conjuge ad fidem converso ? 2° Quando contrahentes neophyti

1. Secretarius S. C. C. in suo *Discursu*, 13 Mart. 1879 (n. 803), hanc Berardi doctrinam neque rejicit neque approbat, sed cum honore refert. Romani jurisconsulti, l. 9. ff. *De sponsalibus* in casu nostro sponsalia non esse, aperte judicarunt. Berardi, l. c., alios quoque AA. meminit sibi met faventes, inter quos Benedictum XIV, l. c. Patet hanc quaestionem esse mere theoreticam.

2. *Latine* : Saepe pagani tradunt nuptui filias in prima earum aetate novem decemve annorum. Sponsa domi manet usque dum pervenerit ad pubertatem. Interea genitores solent eam identidem mittere ad visendum sponsum. Si in familia non oriantur quaestiones, aetatem nubilem adepta, stabile domicilium assumit in domo sponsi. Quaeritur an haec matrimonia sint valida, etiam quando sponsa numquam domum sponsi frequentat et de alio marito ducendo cogitat ?

puberes sunt, ad eorundem matrimonium dissolvendum, requiritur duplex, aut nulla interpellatio, vel sufficit una, utrum videlicet velint baptizari? Resp. Ad 1um: dummodo constet nullum adfuisse impedimentum juris naturalis vel divini, et praesertim contrahentes verum consensum praebuisse, non esse sponsalia, sed vera matrimonia. Ad 2um: quatenus huiusmodi matrimonia probentur irrita ob aliquod impedimentum juris naturalis vel divini, et praesertim ob defectum veri consensus, non esse locum interpellationi: secus interpellationem esse faciendam, an velit baptizari, et quatenus negative, an saltem velit cohabitare absque injuria Creatoris. In casibus autem particularibus, si occurrat gravis difficultas, recurrat ad S. Sedem ».

560. 2° Si unus est fidelis et alter infidelis, matrimonium erit nullum disparitate cultus: quaeritur utrum nullum sit quoque aetate? Respondet Feije, *n.* 531, si impubes est fidelis et pubes infidelis, matrimonium esse nullum, quia pars infidelis est habilis, sed fidelis est inhabilis lege Ecclesiae: atqui ad validitatem matrimonii requiriturabilitas utriusque partis simul; si pubes est fidelis, impubes infidelis, matrimonium esse validum, quia pars fidelis est habilis et pars etiam infidelis, quippe quae lege Ecclesiae non afficitur. Quod si hoc impedimentum latum quoque sit ab auctoritate civili, nos putamus matrimonium etiam in hoc casu valere juxta ea quae diximus, *n.* 306.

561. 3° Ecclesia ab hoc impedimento potest dispensare. Non pauci putaverunt etiam Episcopum hanc dispensationem concedere posse absque apostolico indulto, cum in *cit. cap. 2 cit. tit.* absolute dicatur ex urgentissima causa posse matrimonia impuberum tolerari (4). Sed vera sententia hanc dispensationem Sedi Apostolicae reservat: omneque dubium sustulit Benedictus XIV in *cit. epist. Magnae Nobis*, 29 Junii 1748, in qua tradit: « Privativum Apostolicae Sedis jus esse concedendi dispensationem ad contrahendum matrimonium

1. Pirhing, *lib. IV, tit. II, n.* 33; Reiff., *n.* 11; Schmalz., *n.* 54; Sanchez, *l. c., n.* 12, aliique plures.

impuberi, qui per aetatem nondum conjugali copulae maturus est, sed tamen rationis usu ita pollet, ut matrimonii contrahendi vim et naturam intelligat. Etenim ad validitatem matrimonii quemadmodum rationis usus requiritur de jure naturali et divino, ita actualis ad conjugalem copulam potentia de jure positivo canonico. Romanus autem Pontifex est supra jus canonicum ». At haec dispensatio rarissime conceditur, seu, ut ait Nicolaus Papa in *cit. cap. 2*, nonnisi *urgentissima necessitate interveniente utpote pro bono pacis*. Proinde non sufficit causa privata ipsorum tantum contrahentium, sed requiritur publica, e. g., pax duarum nationum, aut alicujus regni, seu civitatis, vel duarum familiarum sese maximo odio prosequentium (1).

562. Quando autem haec dispensatio conceditur, conjuges non permittuntur, propter periculum incontinentiae, cohabitare, usque dum ambo potentes evaserint, seu ad nubilem aetatem pervenerint. Nam cum opus conjugale, propter defectum corporis, actu exercere nequeant, periculum est proximum ne saepius et varie contra puritatem peccent (2). Huc spectat responsio S. C. S. Officii, 2 Maii 1866. Quaesitum fuerat. « Se possono coabitare e dormire insieme i fanciulli, ammogliati prima della pubertà nel paganesimo, secondo il costume Cinese, e convertiti poi con tutta la famiglia al Cristianesimo » (3). S. C. respondit : « Christianos impuberes qui in infidelitate matrimonium contraxerunt, nisi in iisdem malitia, idest potentia, suppleat aetatem, separandos esse quoad torum, et si prudenter fieri poterit, a missionariis curandum ut etiam separentur quoad habitationem, injuncto tamen onere vivendi maritaliter cum ad aetatem pubertatis pervenerint, dummodo hujusmodi matrimonia non probentur irrita ob aliquod impedimentum juris naturalis vel divini et praesertim ob defectum veri consensus ». Huc usque de aetatis impedimento.

1. Giovine, *tom. I*, § 292, n. 2; Schalmuz., *lib. IV, tit. II*, n. 50; De Justis, *lib. III, cap. VIII*, n. 53; Barbosa, *Consult.* 129, n. 17.

2. Giovine, *l. c.*, n. 4; De Justis, *lib. III, cap. VIII*, n. 55; P. Schmier, *p. 3, De spons.*, c. 2, n. 56.

3. *Latine* : An valeant cohabitare et simul dormire pueri uxorati ante pubertatem in religione pagana juxta morem Synensium, et deinde conversi cum tota familia ad fidem.

563. Tandem antequam ab hac paragrapho manum amoveamus, aliquid dicimus de *cap. 1 cit. tit.*, ubi Hormisdas Papa, rescribens Eusebio Episcopo, declarat parentes non posse pro filiis adultis matrimonium contrahere. Subdit autem : « Potest... filium nondum adultum, voluntas cujus discerni non potest, pater cui vult matrimonio tradere, et postquam filius pervenerit ad perfectam aetatem omnino debet hoc adimplere ». Non una est DD. sententia in expositione horum verborum, quae dura sunt. Haec verba referunt obsoletam antiquam disciplinam, qua integrum erat patri sponsalia vel matrimonium inire pro filio vel filia infanti (1) ; quoniam vero prostant in corpore juris, debent benigna interpretatione ita exponi. Haec agitur de sponsalibus a patre initis pro filio in infantili aetate constituto. Qui postquam annos pubertatis excesserit, *omnino debet hoc adimplere*, idest filius, si ex una parte graves resiliendi rationes non habet, et ex alia matrimonium necessarium est ad publicum bonum, vel ad bonum familiae, factum patris ex honestate ratum habere debet (2).

§ 2^a. — *De impedimento impotentiae* (3).

564. Haec materia est aequae foeda, necessaria ac difficilis, cum difficultates physiologicae canonicis admisceantur. Ut autem ea quae dicturi sumus, intelligantur, genesis humanae generationis per summa capita, quantum ad nos attinet, recolenda est.

565. Principium activum generationis est semen seu sperma

1. D'Annibale, *p. III*, § 466, *not. 37*.

2. Giraldi, *p. I, sect. 666*, cum communi.

3. Vide canonistas in *tit. XV, De frigidis ac maleficiatis et impotentia coeundi, lib. IV Decret.*, sed plures cum mica salis legendi sunt, eo quod scientiam physiologicam, quae nostris temporibus magnos progressus fecit, ignorarent. Eschbach suo opere *Disputationes Physiologico-theologicae*, magnam lucem implicatissimis his quaestionibus attulit; praeterea et nonnulla opuscula hac de re publicavit. Etiam Antonelli, egregius in Seminario Vaticano professor, *De conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium*, et *Pro conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium*, et *De mulieris excisae impotentia*, magna eruditione physiologica et canonica de his rebus disserit, licet in contrarias abeat conclusiones.

virile, continens *spermatozoida* (*animaloidi dello sperma a σπέρματις seminis et ζωοειδής corpusculum animali simile*). Hoc sperma elaboratur in testibus, conservatur in vesiculis seminalibus, ejaculatur per membrum virile, quod etiam *virgam*, *penem*, *mentulam*, *veretrum* vocant. Principium passivum generationis est ovum foemineum maturum, quod spermatozoidis foecundatur, et in utero seu matrice recipitur ac evolvitur. Nimirum in muliere praecipua organa quae generationi inserviunt, sunt : *Vagina*, quae ad instar flaccidi canalis ab externa organorum parte ad uterum ducit : vaginae ingressum hymen (membrana quaedam) claudit, excepto parvo foramine. Hymen semel laceratus non amplius redit. *Uterus* seu matrix, quae habet formam piri inversi, cujus culminis collum vagina extremo suo interno amplectitur. *Testes* muliebres, qui hinc inde ad partem superiorem lateralem uteri per valida ligamina alligati sunt, et dicuntur *ovaria* : continent enim ovula seu ova, et quidem innumera, in vesiculis, quas Graafianas (a Reynero de Graaf, medico Delphiensi) vocant. *Tubae falloppianae*, quae veri oviductus sunt et a superioribus uteri lateribus ad ovaria sese estendunt. Jam vero sperma immittitur in vaginam ; deinde transit ad uteri interiora, et spermatozoida vel in utero vel potius in ovario aut in ipsis tubis ovulum maturum circumdant, et in ejus substantiam penetrare ac foecundare conantur. Ovulum maturum, rupta Graafiana vesicula, ex ovario decidens, ad uterum per tubas falloppianas pervenit : si non est foecundatum, per vaginam ejicitur foras, quod continuo accidit in menstruis ; si est foecundatum, remanet in utero, qui clauditur et in eo ovulum evolvitur. Etiam ex parte foeminae verificari solet, cum magna ejusdem voluptate et concupiscentiae acquiescentia, secretio e glandulis vulvo-vaginalibus cujusdam viscosi humoris, quem tamen non esse necessarium ad generationem, hodie omnes admittunt (1).

566. Potentia coeundi et citius incipit et tardius perdurat

1. Semel pro semper notandum est medicorum seu physiologorum esse in hac materia describere humanum organismum, et singulorum organorum functiones ac relationem ad generationem proles ; sed cum facta certa sunt et jam quaeritur utrum aliquis actus sit

quam potentia generandi. Nam vir a pubertate semen formare incipit; quod tamen primis a pubertate annis haud raro est infaecundum. Pariter seminis confectio, cum semel testiculi illud elaborare ceperint, semper perdurat usque ad provectam aetatem; sed in provecta aetate (diversa pro diversis regionibus) rursus semen saepe non est prolificum etiam cum foemina juvene. Attamen non desunt exempla virorum qui vel ab ipsa pubertate vel in provecta aetate filios genuerunt. Antonelli, *De conceptu*, etc., n. 103, citat ex historia viros qui in aetate 88 et 89 imo et 142 et 151 annorum prolem habuerunt; sed haec exempla, si omnia authentica sunt, praesertim ultima, ideo historia recenset, quia rara sunt, et eo rariora, quo aetas provecior. Licet autem senile vel juvenile semen saepius non sit prolificum, quia spermatozoida in eodem aut desunt aut languescunt, tamen est ejusdem rationis seu naturae cum vero semine foecundo, utpote in suis organis naturalibus, nempe testiculis, elaboratum (1). Tandem quandoque senis adeo exhaustus est ut ipsum maritale opus perficere nequeat; sed coeundi potentia, nulla circumscripta aetate, ex ipso nuptiarum desiderio jure praesumitur.

567. Etiam in foemina ovulatio et inde sequens menstruatio incipit cum pubertate et in nostris regionibus plerumque perdurat usque ad annum 43 vel 50. Aetas qua ovulatio et menstruatio cessat in foemina, appellari solet *menopausis*, *aetas critica*, *aetas climaterica*, etc. « A la menopause, ait Tourdes, *Dictionn. encyclopéd. des sciences médicales*, tom. II, p. 1, pag. 169, l'organe (ovaire) se flétrit et diminue rapidement, l'ovulation cesse, les vésicules se rapetissent et s'oblitérent, le parenchyme disparaît; il ne reste plus qu'un stroma fibreux

licitus, necne, utrum aliquis in organismo defectus secumferat impotentiam et ideo matrimonii nullitatem, an simplicem sterilitatem, medicorum seu physiologorum specialis competentia cessat omnino, et subintrat auctoritas Ecclesiae, quae sola est legitimus et authenticus interpretes juris divini seu naturalis seu positivi. Praeterea recolendum Ecclesiam de impotentia, consummatione matrimonii, affinitate, etc., judicare juxta communiter contingentia et consuetum naturae ordinem, nisi aliud probetur (n. 265, 267, 1304).

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 17.*

à surface muqueuse, qui lui-même devient grasseux et finit par s'effacer. Comme signe d'un âge avancé, on peut noter la disparition presque complète de ces organes » (1). Doctor Riecke, apud Eschbach, *disp. I, cap. VII, art. II*, refert : « Dans le Wurtemberg, on a compté une femme de 45 ans sur 66 accouchées et seulement une de 50 ans sur 5.500 ». Antonelli, *l. c.*, citat ex historia exempla mulierum quae menstruatae sunt ac filios habuerunt anno aetatis suae 60, vel 62, vel 63, vel 67, vel 70, imo etiam 99 et 104; quod indicat has mulieres, non obstante aetate, ovaria in suo vigore conservasse. At hae sunt rariae exceptiones, eo rariores, quo mulier ab aetate critica magis distat; quae non infirmant, sed potius confirmant regulam generalem contrariam, quam indicavimus; imo duo ultima exempla inter fabellas videntur amandanda (2).

568. Virile semen, ut dictum est, conficitur in testiculis. Unde spadones et eunuchos, *utroque testiculo* carentes, certum et manifestum est verum semen emittere non posse, ut expresse docet Sixtus V (*n. 602*). Porro alii tales sunt a natiuitate (proprie *spadones*); alii tales facti sunt (proprie *eunuchi*) sive ante sive post pubertatem. Spadones et eunuchi aliquando venere agitantur magis quam ceteri homines, possunt virgam erigere et vas foemineum penetrare in eoque deponere humorem quemdam similem virili semini, sed distinctae rationis seu

1. Dechambre, Duval et Lereboullet, *Dictionn. des sciences médicales, au mot ménopause* : « Toute ovulation a pris fin à la ménopause, et dès lors la femme ne peut plus être fécondée; les organes génitaux internes s'atrophient; dans l'ovaire, les vésicules de Graaf s'atrophient au point de disparaître complètement ». Dr Bossu, *Lois et mystères des fonctions de reproduction* : « La cessation des règles apparaît généralement de 40 à 50 ans; elle coïncide avec un état d'inertie des ovaires, qui s'atrophient et même disparaissent quelquefois ». Beaunis, *Physiologie humaine. tom. II, pag. 1371* : « La ménopause a lieu entre 42 et 50 ans. Cette cessation de l'ovulation retentit sur tout l'organisme, et spécialement sur les organes génitaux: les ovaires s'atrophient, ainsi que l'utérus ». Et ita porro alii unanimiter.

2. Idem auctor commemorat nonnullas mulieres menstrua rursus obtinuisse, postquam ea a longo tempore amisserant. At hoc foenomenon ita explicandum est ut in casu non essent fluxus muliebres, sed humores sanguinei ex cancro enascenti. Ita Doctor Lapponi, archiatra pontificius, et Doctor Le Bec, chirurgus primarius in hospitali S. Josephi, Parisiis.

naturae, qui *cowperianus* et *prostaticus* appellatur. Hinc eorum unio cum foemina est per se ac necessario infoecunda, imo ex hac unione ipsi nec plenam concupiscentiae sedationem obtinent. Idem plus minusve dicendum, si testiculi ita sunt informes, ut semen elaborare nequeant. Quod si quis *uno tantum testiculo* orbatus est, semen habet et non solum valet foeminam cognoscere, sed etiam eandem foecundam reddere.

569. Et foemina quae aliquo organo ex his quae n. 563 enumeravimus, caret sive natura sive chirurgica operatione, est inepta ad prolis generationem, ut ex dictis constat. Chirurgica ovariorum extractio *ovariectomia* appellatur; quae hodie facile et saepius cum felici exitu perficitur sive illicite sive licite, ratione scilicet necessitatis. Quod si foemina sive naturâ sive arte uno tantum caret ovario aut parte unius vel utriusque, per se nil vetat quominus concipere valeat, dummodo alia organa in normali statu sint. Imo, etiam utroque ablato ovario, aliquid substantiae ovaricae remanere potest; et datus est etiam casus, etsi adhuc rarior, alicujus ovarii supplementaris vel supranumerarii. Id per se sufficeret ad generationem; sed chirurgus, auferens ovarium, semper resecat fallopianam tubam et utriusque tubae resectio generationem reddit impossibilem. Hoc modo explicatur factum certissimum nonnullarum mulierum, quae, ambobus ablatis ovariiis, pepererunt; scilicet aderat ovarium supplementare aut potius aliquid substantiae ovaricae remanserat et insuper chirurgus utramque tubam, forte per inadvertentiam, non resecaverat. Quod diximus de ovariiis, repetendum de utero, scilicet si vaginale uteri collum tantum rescissum est, prolis generatio non est impossibilis, imo aliquando redditur facilior, dummodo alia organa necessaria ad generationem praesto sint. Tandem non defuerunt casus rari quidem, sed certi, conceptionis extra-uterinae.

570. Haec scientiae physiologicae et anatomicae progressus extra dubium posuit. Et veteres absque controversia admisserunt ad opus generationis, praeter viri semen, concurrere aliquod elementum ex parte foeminae, licet non omnes admitterent ejus absolutam necessitatem pro foecundatione. At

veteribus proligenum foeminae elementum nec fuit nec esse potuit, ante inventa Rayneri de Graaf, ovulum foemineum foecundandum a spermatozoidis; sed (ut nonnullas eorum opinionones recenseamus) aliis cum Aristotele, *De generat. animal., lib. II*, fuit sanguis menstruus; aliis cum Galeno, *De sanit. tuenda, cap. I*, humor ille viscosus, de quo supra; aliis cum D. Thoma, *p. 3, q. 31, a. 5, ad 3um*, sanguis purus « qui digestionem quadam est praeparatus ad conceptum, quasi purior et perfectior alio sanguine ». At nomen *seminis* foeminei veteres praesertim reservaverunt humori illi viscoso quem diximus; et *foemineam seminationem* appellaverunt ejusdem secretionem, disputantes utrum esset ad generationem necessaria, necne, quia revera hic humor remotam habet apparentem similitudinem cum semine virili. Igitur quando veteres scriptores loquuntur *de semine foemineo, de commixtione seminum vel sanguinum, de foeminea seminatione*, etc., immerito eorum verba intelligeres de ovulo foemineo, de unione spermatis virilis cum ovulo, de separatione ovuli foeminei ab ovariis, etc., sed eorum verba referuntur ad illud pseudo-semen quod indicavimus (1). Paucis, commixtio *seminum* vel *sanguinum*, apud antiquos scriptores, est copula matrimonialis, quin in physiologica verborum significatione insistendum sit.

571. Ex dictis apparet in humana generatione esse actionem humanam et actionem naturae. Actio humana concluditur penetratione membri virilis in vaginam et effusione veri seminis in eadem; deinde incipit actio naturae (2). Actionis humanae principium activum est vir, quatenus vas foemineum penetrat et verum semen in eodem effundit; principium passivum est foemina, quatenus verum semen recipit in vagina. Actio

1. Antonelli, *De conceptu*, etc., n. 14; Debreyne, *La théologie morale et les sciences médicales*, p. 2, cap. IV, § 1; Palmieri, n. 875, in fine in nota; Eschbach, *disp. I. cap. III. art. I*. De hac sanguinum commixtione sermo quoque est in *can. 18, c. 27, q. 2*, in Decreto; sed hic canon est apocryphus, ut demonstrat Berardi in suo opere, *Canones Gratiani*.

2. Hic praescindimus a casu extraordinario et anormali de quo n. 575; tunc scilicet actio humana consistit in effusione veri seminis; deinde actio naturae sperma attrahit in vaginam (et in hoc supplet humanam actionem) ac cetera perficit.

humana dicitur *copula* vel *coitus*; licet enim *copula* vel *coitus* in genere sit simpliciter membri virilis in mulieris vaginam immissio, tamen magis proprie haec vocabula significant actionem humanam, quam diximus. Organa hujus humanae actionis sunt ex parte mulieris vagina recipiens, ex parte viri testiculi efformantes et penis emittens verum semen; elementum activum prolificum est sperma. Actio naturae est praecipue mulieris; ejusque functiones sunt transitus spermatis ad interiora, descensus ovuli in uterum per tubas fallopianas, foecundatio ovuli maturi, evolutio foetus in utero, partus; organa hujus actionis sunt ovaria, tuba fallopiana, et uterus; sed elementum passivum prolificum est ovulum maturum. Quid analogum accidit in regno vegetali; nam colonus semen idoneum modo idoneo immittit in terram; deinde actione naturae semen evolvitur et nascitur herba, planta, etc. Unde manifesta elucet unitas mentis creatricis et harmonia diversarum partium universi. Ex his vides quid dicendum de theoria D. Thomae in 4, *dist. 34, quaest. un., art. 2, ad 6um*, nempe quod in humana generatione vir sit con-principium activum, quatenus agit, foemina con-principium passivum, quatenus recipit. Id est verissimum quoad copulam seu humanam actionem, quae est causa generationis; quoad naturae actionem, seu generationem ipsam, id rursus verum est quatenus foemina praebet ovulum spermatozoidis foecundandum, sed in reliquis functionibus ipsa est principium unicum activum.

572. Illis positis, animadvertimus impotentiam, late ac generice sumptam, dividi in impotentiam *coeundi*, quae stricto sensu appellari solet *impotentia*, et impotentiam *generandi tantum*, quae, praesertim si est perpetua, dicitur *sterilitas*. Ad rem Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 1*: « Alia est impotentia ad copulam, alia ad solam generationem ». Frigiditas est una causa impotentiae coeundi ex parte viri; sed nonnumquam sumitur etiam pro impotentia coeundi in genere. Jam vero DD. non conveniunt in notione *impotentiae* et *sterilitatis*; et res est maximi momenti, quia ex hac notione pendet solutio casuum particularium. Cum vero sterilitas sit inhabilitas ad prolem procreandam, existente potentia coeundi, sequitur totam diffi-

cultatem ac dissensum esse in determinanda notione impotentiae coeundi. In primis dabimus impotentiae ac sterilitatis notionem; deinde de sterilitate, ac tandem de impotentia singillatim disseremus.

573. I. Impotentia coeundi est impossibilitas habendi copulam *matrimoniale*m, quae etiam *perfecta* dicitur (1). Ad hanc copulam ordinatur matrimonium, idest jus mutuum, perpetuum et exclusivum ad hanc copulam constituit formale matrimonii objectum (n. 7). Praeterea hac copulâ partes in sacris canonibus et nominatim in cap. 5, *De frigidis, etc.*, dicuntur fieri *una caro*, cohaerenter verbis *Gen., II, 24: Relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una*. Quaeritur quo praecise partes fiant *una caro* juxta haec scripturalia verba? Respondet S. Thomas in hunc locum Genesis: « *Et erunt duo in carne una*; idest in carnali commixtione, per quam fiunt quasi una caro. Sicut etiam in una carne prolis, respectu ejus habent unam vim generativam ». Igitur juxta haec D. Thomae verba viderentur partes fieri *una caro* tum ratione *copulae* tum ratione *prolis*. Praescindentes modo a ratione prolis, de qua suo loco redibit sermo, animadvertimus et in cap. 5, *De frigidis, etc.*, conjuges dici fieri unam carnem *per carnis copulam*. Pariter DD. passim tradunt partes fieri unam carnem *per commixtionem corporum, per commixtionem seminum, per commixtionem carnalem, etc.*; quae expressiones aequivalent phrasi scripturali et canonicae: *cognoscere mulierem*. Et revera per carnis copulam corpora seu carnes ita commiscuntur ut membra unius sint veluti membra alterius et unius corporis quasi duo membra (2). At ultro admittimus cum communi, ut partes fiant

1. Verbum *perfecta* non arridet Eschbach, *diss. I, cap. VIII, art. I*; sed de nomine disputandum non est.

2. Ad rem S. Thomas in 1^a *Cor., VI, 15*: « *An nescitis quia qui adhaeret meretrici, scilicet fornicando, unum corpus efficitur?* » scilicet per immundam commixtionem. Et ad hoc probandum inducit auctoritatem Genesis, dicens: *Inquit enim Scriptura, scilicet Gen., II: Erunt duo, scilicet vir et mulier, in carne una, idest per commixtionem carnalem una caro efficiuntur, et sic membra unius fiunt membra alterius*. Et Estius in cit. 1^a *Cor., VI, 15*: « *Qui adhaeret, graece... qui agglutinatur, quemadmodum et Tertullianus legit lib. De pudicitia, cap. 16, et*

una caro, requiri verum semen ex parte viri et ideo, e. g., copula eunuchorum copulatos non efficit unam carnem. Qui sustinent sententiam de qua *n. 577 sequ.*, putant requiri copulam in qua habeatur aut possibilis sit concursus spermatis virilis cum ovulo mulieris. Sed Ecclesiam usque adhuc putavisse partes fieri unam carnem ex sola copula perfecta in vagina, vel ex eo apparere videtur, quod ovulum mulieris et concursum spermatis cum ovulo ignoraverit; hinc retinet in sua praxi copulam, qua partes fiunt *una caro*, esse factum externum juridicis probationibus obnoxium; et semper censuit partes fieri unam carnem per copulam cum muliere praegnante. Quod si S. Thomas in *4 dist. 41, a. 1, quaest. 4, ad 4um*, aliique post ipsum, docent: « Vir et mulier efficiuntur in carnali copula una caro per commixtionem seminum »; vide supra *n. 570*. Utrum vero, post magnos scientiae physiologicae progressus, notio copulae qua partes fiunt una caro, compleri debeat, necne, est quaestio, quam infra ad examen revocabimus. Demum hac copulâ producitur affinitas et consummatur matrimonium, prout suis in locis fusius exponemus. Igitur impotentia coeundi est impossibilitas habendi copulam ad quam ordinatur matrimonium, qua partes fiunt *una caro*, producitur affinitas, consummatur matrimonium.

574. Haec quidem certa sunt; sed si deinde intimius scrutari velimus, juxta praecedentes notiones physiologicas, in quonam praecise consistat haec copula ideoque impotentia, incipit DD. dissensus. Omnibus sedulo perpensis, nos putamus copulam matrimonialem esse copulam *qua membrum virile ingreditur vas mulieris, idest vaginam, in eaque verum virile semen effundit*. Consequenter censemus impotentiam esse impossibilitatem penetrandi vas foemineum in eoque verum virile semen effundendi; supposita autem possibilitate hujus penetra-

Cyprianus, *lib. III Testim.*, cap. 62. Usi sunt eadem voce graeca LXX Interpretes: *qui agglutinatur, Gen. II*, ubi nos habemus: *et adhaerebit uxori suae*. Quod quidem *agglutinandi* verbum pulchre quadrat cum eo quod sequitur: *unum corpus efficitur*. Glutinum enim unum ex duobus facere solet. Res, inquit, manifesta est, cum qui commiscetur meretrici, ipsa commixtione fieri cum ea velut unum corpus. Itaque ipse et meretrix sunt unius corporis quasi duo membra ».

tionis ac seminationis, impossibilitatem habendi prolem, quaecumque demum ex causa procedat sive ex parte viri sive ex parte mulieris, sive perpetuam sive temporaneam, putamus esse simplicem sterilitatem. Hanc nostram doctrinam declaramus, recensentes graves contrarias sententias quae aut minus aut plus exigunt.

575. Nonnulli putant ad copulam matrimonialem non requiri penetrationem membri virilis ac seminationem intra vas, sed sufficere seminationem extra vas, e. g., ad vaginae orificium (1). Nam scientiae physiologicae progressus comprobavit prolis generationem sequi posse et aliquando sequutam esse ex sola seminatione extra vas, maxime si sperma apponitur ad vaginae orificium et hymen ruptus est; sperma enim permeat vel attrahitur in vaginam, deinde in uterum et ita pervenit ad ovulum maturum quod foecundat. Vide apud Gury-Ballerini, *vol. II*, n. 855, vel apud Ballerini-Palmieri, n. 873, plurium medicorum verba. Id jam affirmaverat S. Thomas, *Quodlib. V, q. 10, a. 1*: « Posset forte absque miraculo mulier, salva omnimoda virginitate, concipere: sicut dicitur accidisse de quadam puella pubescente, quam, propter pudoris custodiam, in lecto suo pater habebat, qui dum in somno pollueretur, semen ad matricem descendit et puella concepit ». Etiam alia exempla circumferuntur plus minusve authentica, sed assertio physiologica certa est. Atqui copula ex qua proles oritur vel oriri potest, dicenda est matrimonialis. Ergo copula matrimonialis est, magis genericæ, copula qua mulier intra vaginam semen recipit sive (ordinarie) per penetrationem membri virilis, sive (extraordinarie) etiam absque penetratione. Consequenter etiam impotentia erit, magis genericæ, impossibilitas habendi copulam qua semen virile intra mulieris vaginam recipitur, ita ut si quis nequit penetrare et seminare intra vas, sed potest seminare extra vas, e. g., ad vaginae orificium, non sit impotentia (2).

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 7 sequ.*, confutat opinionem illorum qui putant ad copulam matrimonialem non esse necessariam viri seminationem, sed sufficere solam penetrationem absque seminatione; quam sententiam, manifeste absurdam, praetermittimus.

2. Vallisnieri, *op. cit., p. I, cap. VIII*; Capellman, *Medicina pastoralis*; Eschbach, *diss. I, cap. IV, art. II et cap. VIII, art. I*; D'Anni-

576. Hanc sententiam plerique non admittunt, putantes impossibilitatem seminandi intra vas constituere semper impotentiam (1); et, re melius perpensa, eis adhaeremus. Nam non negamus quandoque conceptionem sequi posse ex sola seminatione extra vas, ut supra; sed fatendum est hoc phenomenon esse rarissimum; ut possibile sit, necessariae sunt speciales physiologicae conditiones, quae non videntur aliunde constare posse, nisi ex facto conceptionis sequutae absque penetratione. Poterit quidem semen, mediante aliquo instrumento, introduci in vaginam mulieris; sed nemo dicet hanc artificialem spermatis intromissionem constituere copulam matrimonialem. Posita igitur sola seminatione extra vas, in genere et juxta communiter contingentia mulier nequit modo naturali semen intra vaginam recipere, ideoque in ipsa sententia eorum qui contra sentiunt, est impotentia. Sed licet mulier de facto polleat illis specialibus physiologicis conditionibus ita ut sperma, e. g., depositum ad vaginae orificium, possit modo naturali vaginam penetrare et de facto penetret, tamen adhuc dicimus esse impotentiam (2). Sane 1° simplex seminatio extra vas in communi hominum existimatione non est illa copula ad quam ordinatur matrimonium, imo nec copula proprie appellari potest (n. 371). 2° Et merito; nam ex hac copula, uti dictum est, sequi nequit generatio *per se* seu secundum *communem speciem actus*, ideoque est illicita, juxta doctrinam D. Thomae relata n. 382 in nota, et solum, contracto matrimonio, excusari potest in dubio possibilitatis penetrationis; unde jus ad illam nequit esse objectum formale contractus matrimonialis. 3° Nec per eandem partes fiunt *una caro*, praesertim si proles exinde non sequatur (n. 373). 4° Ex cap. 3, *De frigidis*, etc., manifeste

bale, p. III, § 431, not. 40; Gury-Ballerini, *l. c.*; alique recentiores qui aut huic doctrinae adhaerent, aut judicium suspendunt. P. Palmieri in ultima editione, n. 873 in nota, dubitat, dum in praecedentibus editionibus affirmaverat.

1. P. Wernz, *Jus Decretalium*, lib. IV, n. 342; Sanchez, lib. VII, disp. XCIII, n. 15; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1097, III; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 44; Pirhing, n. 25; Bangen, tit. II, pag. 113; Scavini, vol. III, n. 890; Votum Canonistae (P. Tarquini) in *Salernitana Matrimonii*, 9 Augusti 1862.

2. Sanchez, lib. VII, disp. XCIX, n. 37.

apparet validitatem matrimonii pendere ex possibilitate penetrationis membri virilis in vaginam mulieris. 3° Juxta Ecclesiae praxim, in judiciis de impotentia inquiritur de latitudine vaginae, de proportionem inter membrum virile et foramen vaginae, de laceratione hymenis, etc. (n. 389); quod indicat iudicio Ecclesiae esse impotentiam, si penetratio penis in vaginam est impossibilis. Igitur si ex sola seminatione extra vas enascitur proles, dicendum prolem enatam esse coitu non-matrimoniali; et si penetratio intra vas est impossibilis, proles enata erit coitu non-matrimoniali et a parentibus impotentibus ad eundem; quod est extraordinarium quidem, sed non absurdum; e. g., si filius enascitur ex foecundatione artificiali, dum naturalis foecundatio est impossibilis. Ceterum in casu practico, propter auctoritatem DD. qui contrarium putant, melius erit S. C. S. Officii, si locus est, consulere.

577. E contrario, alii (1) censent copulam matrimonialem formaliter esse copulam ex qua, physiologice seu attento integro apparatu generativo (n. 363), sequi potest generatio; secus, posita quoque penetratione et seminatione intra vas, non est copula matrimonialis, et ideo est impotentia. Hinc Antonelli, *De conceptu, etc.*, n. 97, definit impotentiam: *absoluta, necessaria inhabilitas ad prolem obtinendam ob carentiam organorum generationi essentialium vel ob eorum atrophiam, vel ob quemcumque alium defectum qui reddit copulam vel impossibilem vel necessario infocundam*; et sterilitatem: *habilitas subjecti ita dispositi ut ex copula carnali generatio tantum per accidens non sequatur*. Ratio ultima est quia matrimonium ordinatur ad prolis generationem, quae in casu est impossibilis. Quod si, non obstante aliquo defectu in organis, generatio prolis est possibilis, e. g., quia ovaria ex parte tantum ablata fuerunt, intactis remanentibus ceteris organis, omnes admittunt mulierem esse potentem. Haec est quaestio difficilis, quae

1. Antonelli, *locis citatis*; Rosset, n. 1406; P. Bucceroni, *Theol. Mor.*, vol. II, n. 994, *sequ.*; P. De Luca, qui votum scripsit in *Monasteriensi Matrimonii*, 16 Dec. 1899; P. Palmieri, *Opus Theol. Morale*, vol. VI, n. 865, in nota; P. Wernz, *l. c.* His contradicunt Eschbach, Scherer, Berardi, Lehmkuhl, Boudinhon, aliique plures.

nostris diebus agitur; et huc redit : utrum copula matrimonialis sit simpliciter coitus quem *n.* 374 descripsimus, an ulterius requiratur ut, attento organorum subsequentium statu, generatio prolis sit possibilis. Proinde si mulier caret vagina aut eandem oclusam habet, omnes admittunt esse impotentiam; quaestio respicit mulierem quae vel ob carentiam aliorum organorum generationi inservientium vel ob eorum atrophiam vel ob quemcumque alium defectum est necessario infoecunda. AA. passim quaestionem restringunt ad mulierem quae ovariis aut utero sive naturâ sive operatione chirurgica ita caret ut generatio prolis sit impossibilis; sed quaestio est magis generalis.

578. In primis *practice*, in praesenti contròversiae statu, ex principio reflexo, putamus matrimonium in casu non esse impediendum, aut, si contractum fuit, conjuges non esse inquietandos. Sane etiam in hypothesi qua mulier tali laboret defectu in apparatu generativo post-vaginali, ut quaelibet prolis conceptio sit impossibilis, e. g., plene careat utero et ovariis, est quaestio inter graves DD. utrum mulier dicenda sit impotens, an sterilis tantum. Proinde est dubium *juris* circa impotentiam. Praeterea in casu concreto potest esse etiam aliquod dubium *facti* : utrum reipsa defectus talis sit, ut quaelibet prolis generatio sit impossibilis, necne (1). Atqui sive in dubio *juris* tantum, sive in dubio *facti* tantum, sive a fortiori in dubio *juris* et *facti* circa impotentiam, matrimonium (*n.* 269 *sequ.*) ex principio reflexo non est impediendum, aut conjuges non sunt inquietandi. Accedunt responsiones

1. Nimirum grave dubium *facti* adest : *a*) si foemina a natura caret ovariis et utero, nec periti eandem examinaverunt; *b*) si periti mulierem per vaginam examinaverunt dixeruntque eandem uterum et ovaria *infantilia* habere; *c*) si nescitur quomodo chirurgus operationem peregerit quidve abstulerit. At nullum rationabile dubium adesse potest : *a*) si periti mulierem per vaginam et rectum examinaverunt dixeruntque uterum totaliter deesse; *b*) si, aperto ventre, examinaverunt dixeruntque uterum et ovaria totaliter deesse aut ita esse infantilia, ut inepta sint ad generationem; *c*) si chirurgus affirmat se utramque tubam fallopianam resecaisse; *d*) aut abstulisse integrum uterum aut utrumque integrum ovarium. Scilicet resecata utraque tuba, in quam operationem nullum rationabile dubium cadere potest, quaelibet generatio est impossibilis, licet uterus et

S. C. S. Officii. Nam interrogata : « Num mulier N. N. per utriusque ovarii excisi defectum sterilis effecta, ad matrimonium ineundum permitti valeat ac liceat, necne » ; S. C., die 3 *Febr.* 1887, reposuit : « Re mature diuque perpensa, matrimonium mulieris de quo in casu non esse impediendum ». Rursus, die 30 *Julii* 1890, ad dubium : « Num mulier N. N. cui operatione chirurgica ablata sunt duo ovaria et uterus, admitti possit ad matrimonium contrahendum » ; eadem S. C., reposuit : « Matrimonium non esse impediendum ». Sunt etiam *plures* aliae similes responsiones pro matrimoniis contrahendis ; et pro matrimonio contracto S. C. cohaerenter reposuit : *conjuges non esse inquietandos* ; et sive de contrahendo sive de contracto S. C. *numquam* reposuit contra matrimonium. Jam vero circa hujusmodi responsiones, concedimus S. C. noluisse dirimere quaestionem theoreticam de impotentia aut sterilitate in casu, sed solum voluisse providere casibus particularibus sibi propositis. Hinc, ut merito advertit P. Palmieri, *l. c.*, cum aliis, S. C. non dixit *matrimonium esse validum* aut quid simile, sed *matrimonium non esse impediendum, conjuges non esse inquietandos*. Porro si in speciebus S. C. propositis dictum fuisset chirurgum circa ovaria ac uterum talem operationem fecisse, ut prolis generatio certe aut saltem probabiliter adhuc esset possibilis, responsiones S. C. forent evidentes, et nihil exinde deduci posset. At, e contrario, *certum est* species S. C. propositas, saltem plerasque, fuisse de muliere quae circa ovaria ac uterum talem passa est

ovaria vel ex toto vel ex parte remanserint, quia nec spermatozoïda possunt ad ovulum pertingere, nec ovulum ad uterum descendere. Porro tubae fallopianae possunt resecari solae, quin uterus aut ovaria auferantur ; sed utraque semper resecatur, quando chirurgus aufert uterum et ovaria. Proinde ablato utero, nullum rationabile dubium esse potest ; sed etiam in ovariectomia duplici, licet quandoque ovaria infirma sint adhaerentia et ita aliquod fragmentum remanere possit, tamen id nil refert ad generationem, utraque resecata tuba. Tandem certum est generationem prolis esse possibilem, si chirurgus vaginale tantum uteri collum abstulerit ; vel unam tantum tubam reciderit ; vel reciderit unum ovarium, aut partem unius aut utriusque ovarii, intactam relinquens utramque vel alterutram tubam. Ita Doctor Le Bec et Doctor Lapponi.

operationem, quae prolis generationem deinceps excluderet. Id in duabus relatis speciebus indicant verba : *cui operatione chirurgica ablata sunt duo ovaria et uterus* et : *per utriusque ovarii excisi defectum sterilis effecta*, quae ultima phrasis, sepositis cavillationibus, clare significat mulierem ex operatione evasisse ineptam ad prolem generandam. Ceterum si agitur de operatione probabiliter non excludente possibilitatem generationis, nonne jus ad matrimonium est evidens? ad quid proinde interrogatio? et quis credet S. C. de simili operatione *semper* interrogatam fuisse et *numquam* de operatione certo excludente possibilitatem generationis? Quo posito, S. C. illas responsiones dare non potuit, nisi aut indirecte resolvendo quaestionem theoreticam in favorem sterilitatis, aut ex principio reflexo de impotentia dubia. Si igitur S. C. suis responsis quaestionem theoreticam intactam reliquit, sequitur respondisse matrimonium non esse impediendum aut conjuges non esse inquietandos, ex principio reflexo ob dubium seu juris seu facti, sed praesertim juris, admissa probabilitate sententiae in favorem sterilitatis. Et merito; nam hoc modo providit casibus particularibus, quin dirimeret arduam quaestionem, in qua jus naturae cum factis physiologicis implicatur; nec prohibetur in posterum distinctum proferre iudicium, si, remoto quolibet facti dubio, quaestione theoretica ad examen revocata, impedimentum juris naturalis certum habuerit, aut impedimentum juris positivi, auctoritate pontificia, constituere maluerit. Licet vero putemus hanc practicam quaestionis solutionem esse certam, tamen in casibus particularibus, sive agatur de contrahendo, sive a fortiori de dissolvendo matrimonio, recurratur ad eandem S. C., expositis omnibus facti circumstantiis, cum attestatione chirurgorum et praesertim (si possibile est) eorum qui operationem perfecerunt (1). Quod si tempus deest ad eandem S. C. recurrendi, e. g., in periculo mortis, matrimonium permittendum est; pariter, contracto matrimonio, si uxor, ratione, e. g., necessitatis, operationem post-vaginalem passa est, quae eam reddidit perpetuo et necessario infocun-

1. D'Annibale, p. III, § 431, not. 9.

dam, conjuges non sunt inquietandi in matrimonii usu, donec Sancta Sedes aliud declaraverit (1).

579. At quaestio *theoretica* adhuc sub iudice est et erit, donec Sancta Sedes, interpret authenticus juris naturalis, eandem dirimere voluerit; quia graves adsunt hinc inde difficultates. Nobis satis erit hic recensere argumenta quae adduci solent in favorem simplicis sterilitatis ut appareat utrum merito an immerito S. C. S. Officii, in praesenti controversiae statu, pro practica dubiorum solutione, dubium juris admiserit, reservata solutione quaestionis theoreticae ac generalis.

580. Est in primis argumentum rationis. Fautores simplicis sterilitatis recolunt (*n.* 371) in humana generatione esse actionem humanam quae (in casu normali generationis ex copula matrimoniali) terminatur penetratione vasis muliebris et effu-

1. Qui putant mulierem excisam esse impotentem, ab his S. C. responsis sese extricant, dicentes vel 1° in speciebus propositis operationem fuisse certe aut probabiliter *partialem*; vel 2° licet chirurgus putet et affirmet ea membra penitus excisa fuisse, tamen fieri posse ut aliqua pars remanserit ex qua nova ovula producantur aut ovarium supplementare erumpat; et hoc dubium sufficere ad matrimonium permitendum. Cf. P. Palmieri, *l. c.*; P. Wernz, *l. c.* At quod attinet ad primum, adeo certum et evidens est omnes species propositas non fuisse praecise et tantum de operatione non excludente possibilitatem generationis, ut quaelibet disputatio hac de re sit superflua. P. Wernz putat suam explicationem singulari modo confirmari ex novo responso ejusdem S. C. an. 1902 dato et ab Agente episcopali in Urbe eidem communicato; nam S. C. a medico expetivit quam ratione excisio ovariorum facta fuerit; qui cum respondisset de *perfecta* carentia ovariorum non *certo* constare, tum demum prodiit responsum: *matrimonium non esse impediendum*. Sed, salva reverentia doctissimo viro, id rem haud confirmare videtur; nam S. C. optime egit, interrogans medicum, quia ex diversa operatione diversum potest esse responsum; e. g., si medicus dixisset partem tantum ovariorum ablatam fuisse, intactis remanentibus tubis fallopianis et utero, fortasse responsum fuisset: *mulierem esseabilem ad matrimonium*, aut quid simile: cum vero medicus dixerit de *perfecta* carentia ovariorum non *certo* constare, S. C. solitum dedit responsum ob dubium facti et juris, quia medici affirmatio nullatenus excludit impossibilitatem generationis ob recisionem, quae semper fieri solet, tubarum fallopianarum. At dubium facti immerito ad *omnes* species S. C. propositas extenderes. Quod spectat ad alterum, vide quae supra diximus in nota; et praeterea, hoc admissio, manifeste sequeretur matrimonium mulieris cui ovaria cum utero ablata sunt, in praxi nunquam esse impediendum ob facti dubium, quod semper existeret.

sione veri seminis in eodem; postea incipere actionem naturae. Jam vero aiunt: 1°) In communi hominum existimatione matrimonium ordinatur ad actionem humanam, praescindendo ab ulteriori naturae actione; quae communis existimatio spernenda non est in re quae tota a jure naturae pendet. 2°) Revera congruum est ut contractus humanus, qualis est matrimonium, ordinetur ad actionem humanam, ab ipsis partibus ponendam, ut scilicet vir verum semen modo idoneo mulieri tradat, et mulier illud in vase debito recipiat, relinquendo naturae ceteras functiones ad generationem necessarias. 3°) Haec humana actio est *per se*, seu *secundum communem speciem actus*, idonea ad generationem et licita in matrimonio, licet forte sit inepta *per accidens* ob defectum in organis foemineis post-vaginalibus (*n.* 582 in nota). 4°) Et satis est ut partes fiant *una caro*, juxta ea quae dicta sunt *n.* 573. 5°) Tandem suis locis videbimus hac humana actione et produci affinitatem et consummari matrimonium, licet sperma virile cum mulieris ovulo nec jungatur, nec conjungi queat, e. g., muliere praegnante. Ex his deducunt hac humana actione concludi copulam matrimoniam; et jus mutuum, perpetuum et exclusivum ad hanc copulam, constituere formale matrimonii objectum (*n.* 7), relictis naturae ceteris functionibus, quas generatio requirit.

581. Addunt argumentum auctoritatis. Nam, aiunt, Ecclesia semper retinuit impotentiam esse impossibilitatem copulae cum veri seminis emissionem in vagina, et nihil aliud. Antiquitus physiologicas recentiores doctrinas ignorabat; sed modo a pluribus annis eas cognoscit et tacet; et donec ipsa aliud declaraverit, nos in praxi tuto possumus ac etiam debemus antiquam impotentiae notionem sequi. Quod autem Ecclesia semper censuerit impotentiam esse impossibilitatem coeundi et nihil aliud, ex eo deducunt, quod, ignorans recentiora physiologiae inventa, ipsa vix aliter sentire potuerit. Praeterea a posteriori id probant in primis ex jure canonico. Nam 1°) ipse titulus de impotentia inscribitur: *De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi*. 2°) Et revera ex *cap* 6, *cit. tit.* aliisque canonibus apparet esse aptum matrimonio virum

qui seminare valet intra vas et mulierem quae non est arcta viro, quin aliud exigatur. 3°) Juxta sacros canones copula matrimonialis est factum quod evinci potest partium juramento, testibus, experimento triennali; quod ostendit juxta sacros canones hanc copulam terminari in vagina. 4°) Hinc ipsa Ecclesia in judiciis de impotentia, affinitate, inconsummatione matrimonii, si semel constet per testes, juramentum partium, inspectionem hymenis, etc., virum penetravisse cum potentia verum semen emittendi, nil aliud requirit ad declarandum matrimonium esse consummatum, impedimentum impotentiae non adesse et impedimentum affinitatis esse productum. Respondent fautores impotentiae organa foeminea jure praesumi existere et quidem in normali statu, donec contrarium certo constet; proinde copula, in vagina mulieris completa, merito habetur matrimonialis, donec certo constet organorum deficientia. Sed alii subsumunt hanc praesumptionem satis esse ad matrimonium permittendum, non vero ad matrimonium dissolvendum; si Ecclesia putavisset ad copulam matrimonialem aliquid aliud necessarium esse in ulterioribus organis foemineis, relativae investigationes, quando de matrimonio dissolvendo agebatur, praetermittere non potuisset.

582. Idem confirmant ex doctrina theologorum et canonistarum, qui pariter notionem impotentiae restringunt ad impossibilitatem penetrationis penis verum semen emittentis in vaginam. Sane, aiunt, DD. passim 1°) distinguunt *impotentiam coeundi* et *impotentiam generandi* (n. 572), quam dicunt simplicem sterilitatem, licet *generatio prolis sit impossibilis et omnis spes concipiendi deficiat*. Ita, e. g., Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, etc., v. *Matrimonium* : « Impotentia, prout est impedimentum dirimens, non est impotentia generandi, sed est impotentia coeundi seu perficiendi copulam ». Vide etiam Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 36*; Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 34*; Pirhing, *n. 1*, etc. 2°) Non aliam agnoscunt in muliere impotentiae causam physicam, praeter ejus arctitudinem. Ita Sanchez, *l. c.*, n. 1; D'Annibale, *p. III, § 431*; Ballerini-Palmieri, *n. 873* in fine; Busembaum apud S. Alphonsum,

lib. VI, n. 1093, etc. (1). 3°) Hinc unanimiter admittunt esse simpliciter sterilem mulierem, quae semen quidem recipit, sed nullatenus retinet (*n. 589*). 4°) Plures expresse ita definiunt impotentiam, ut eam restringant ad impossibilitatem penetrandi et effundendi verum semen in vagina. Ita, e. g., Reiff., *lib. IV, tit. XV, n. 2* : « Inhabilitas ad habendam copulam carnalem perfectam talem, quae fit per foeminae vasis penetrationem et seminis in id effusionem ». Pirhing, *n. 4* : « Impotentia ad copulam carnalem perfectam, per quam, scilicet, cum penetratione vasis foeminei intra illud semen immittitur ». Pontius, *De matr., lib. VII, cap. LX, n. 3* : « Impotentiam ergo coeundi voco impotentiam vere seminandi intra vas foemineum sive sit semen naturâ suâ sterile, sive foecundum, ratione cujus seminationis fiunt (vir et mulier) una caro » (2). Cf. etiam Laymann, *lib. IV, tract. X, p. IV, cap. XI*; Reginaldum, *Theol. Mor., lib. XXXI, cap. XV*, etc. 5°) Tandem alii impotentiam definiunt impossibilitatem ponendi copulam *per se*, vel *de se*, vel *in se*, vel *natura sua* aptam ad prolis generationem. Ita S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1093*; Giribaldi, *De matr., cap. XVI, dub. III, n. 18*; Van de Burgt, *De matr., ed 2^a, n. 200*; De Angelis, *lib. IV, tit. XV, n. 1*; Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 28*; Pichler, *lib. IV, tit. XVI, quaest. I*, aliique. Atqui, aiunt, copula *per se*, *de se*, *in se*, *natura sua*, apta ad generationem, idest apta *secundum communem speciem actus*, ut loquitur D. Thomas, est copula constans penetratione cum emissionem veri seminis in vagina, licet forte eadem copula ob aliquod particulare accidens senectutis, infirmitatis, etc., sit infocunda etiam necessario et absolute. Unde tradita impo-

1. Busembaum, *l. c.*, docet in foemina esse impotentiam « quando vel seminare non potest (si verum est semen foeminarum requiri ad generationem) vel propter arctitudinem non potest virum pati aut ejus semen recipere ». Et merito; si enim semen foemineum (nempe humor ille, de quo *n. 563*) esset necessarium, seminatio, cum locum habeat in vagina, habenda foret, ad instar seminationis virilis, tamquam elementum essenziale copulae matrimonialis.

2. Rosset, *n. 1084*, hanc Pontii citationem immerito appellat fictitiam, cum Pontius relata verba non solum habeat, *l. c.*, sed insuper eadem repetat in *Tract. de imp. matr., caus. XXX, quaest. I, cap. XXXII, § 1*.

tentiae definitio recidit in praecedentem. Quod autem citati auctores hoc sensu verba *per se, in se, de se, natura sua* sumpserint, suadetur a) quia hic intellectus respondet nativae verborum *per se, per accidens* vi et communi loquendi usui; b) nec facile admitti debet contradictio inter tantos auctores; c) tandem nonnulli mentem suam explicant. Ita Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 71* : « Ad affinitatem contrahendam requiritur talis copula per quam vir et mulier fiant una caro; atqui non fiunt una 'caro, nisi per copulam perfectam, sufficientem ad generationem, qualis est sola illa in qua semen virile recipitur intra vas foemineum ». Et Sanchez, *lib. VII, disp. LXIV, n. 8* : « Non efficiuntur una caro (vir et mulier) nisi per copulam perfectam ac sufficientem ad prolis generationem, qualis est sola illa in qua virile semen intra vas foemineum recipitur » (1).

583. Tértio loco argumentantur ex analogia inter foeminam ovariis carentem et vetulam quae *senilia ovaria* habet

1. Fautores impotentiae alio modo argumentantur : impotentia est impossibilitas ponendi copulam *per se* aptam ad generationem; atqui in casu est impossibilitas ponendi copulam *per se* aptam ad generationem. — Igitur differentia est circa sensum verborum *per se, per accidens*. Fautores enim impotentiae putant copulam esse *per se* ineptam, quando obstaculum, impediens generationem, est *absolutum et perpetuum*; *per accidens*, quando obstaculum vel non est *absolutum* ita ut generatio prolis, eo non obstante, sequi possit, vel non est *perpetuum*. Cf. P. Palmieri, *l. c.*; Antonelli, *De mulieris excisae impotentia*, n. 16; P. Bucceroni, *Theol. Mor.*, n. 995, etc. Sed licet hic intellectus verborum *per se, per accidens* non sit improbabilis, tamen supra positus reipsa magis cohaeret nativae verborum vi et communi loquendi usui. Nam illud *per se, ex se, de se, natura sua* monet nos considerare debere *ipsam copulam*, quae perficitur in vagina; si ex eadem copula, attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio sequi potest, erit *per se* apta ad generationem; si attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio ex eadem sequi nequit, uti est, e. g., copula spadonum aut depositio seminis extra vas, erit *per se* inepta ad generationem; demum si attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio ex eadem sequi potest, sed impeditur per particulare aliquod *accidens* sive *intrinsicum* sive a fortiori *extrinsecum*, etiam *perpetuum* et *absolutum*, erit *inepta per accidens* ad generationem, sed *apta per se*. Et revera si particulare *accidens*, impediens generationem, est *extrinsecum* copulae, non apparet ratio cur talis copula dicat non debeat *apta per se*. Ita, e. g., nos dicimus

(n. 567), qualia post aetatem criticam praesumuntur ex communiter contingentibus. Evidens est hujusmodi vetulas merito comparari, quoad prolis generationem, foeminis quae ovariis carent; et revera omnes medici hanc analogiam admittunt. Atqui hujusmodi vetulae sunt simpliciter steriles; quis enim dicet tot foeminas esse impotentes et carere remedio concupiscentiae et usum tot matrimoniorum illicitum esse saltem objective loquendo? Confirmatur ex praxi Ecclesiae; nam si forent impotentes, Ecclesia deberet matrimonium foeminarum, aetatem criticam praetergressarum, maxime si ab aetate critica non leviter distant, contrahendum interdicare, nisi de facto probaretur ovaria esse in bono statu, quia impedimentum impotentiae praesumeretur, imo esset moraliter certum, juxta communiter contingentia (n. 270); atqui, e contrario, Ecclesia, omnibus doctoribus omnibusque legislationibus consentientibus, foeminis in quacumque aetate constitutis matrimonium absque ulla difficultate ulloque examine

sacramentum *rite confectum* esse *per se* aptum ad gratiam conferendam. Quid si in subjecto est obex etiam absolutus et perpetuus, e. g., si sacramentum ordinis conferatur mulieri? Sacramentum est semper aptum *per se*, et solum *per accidens* ineptum, quia causa impediens gratiae productionem, licet absoluta ac perpetua, est tamen extrinseca eidem sacramento; esset autem ineptum *per se*, si aliquod elementum intrinsecum eidem deesset, e. g., intentio ministri. Pariter eodem sensu sculptor est *per se* aptus ad statuam conficiendam; si supponamus instrumenta eidem deesse etiam absolute ac perpetuo, erit semper aptus *per se*, et solum *per accidens* ineptus, quia causa ineptitudinis est eidem extrinseca; esset autem ineptus *per se*, si, praecisione facta ab instrumentis, nesciret statuam conficere. Porro quilibet defectus in organis foemineis post-vaginalibus est subsequens ad copulam quae perficitur in vagina, ideoque eidem extrinsecus: unde copula est *per se* seu secundum communem speciem actus apta ad generationem, non obstante hoc defectu, etiam absoluto et perpetuo. Sed idem etiam dicendum si particulare accidens, impediens generationem, est intrinsecum. Ita, e. g., supponamus semen viri, ratione senectutis, nulla aut languida spermatozoida habere ita ut sit certo sterile; et quoniam hic defectus procedit ex senectute, est quoque perpetuus. Juxta datas notiones copula *per se* seu secundum communem speciem actus est apta ad generationem, quia adest verum semen modo naturali in vase debito depositum, et solum est inepta per particulare accidens senectutis. Hinc in casu matrimonium (non praesumptive tantum, sed objective validum) et matrimonii usum permittunt Pontius relatis verbis, Schmalgrueber (n. 385), Sanchez

semper permisit et permittit, illud habens non praesumptive tantum, sed objective validum.

584. Demum contendunt ex opposita sententia subverti doctrinas communiter receptas et maximi momenti. Nam, aiunt, si copula matrimonialis unice habetur, quando generatio prolis est physiologice possibilis, cum haec sit impossibilis, muliere praegnante, maxime in ultimis gestationis mensibus, quia uterus clausus est, sequitur manifeste copulam cum muliere praegnante non esse matrimonialem, ideoque ex ea partes non fieri unam carnem, non produci affinitatem, non consummari matrimonium, et tandem illicitum esse matrimonii usum cum uxore praegnante (1). Neque dicas obstaculum, impediens concursus seminum, esse in casu *per accidens*, quia non est per-

(*cit. n. 585*), S. Thomas infra et *n. 587* citandus, alique passim. Etiam sculptor, de quo supra, habens brachium insanabiliter infirmum, est semper aptus *per se*, et solum *per accidens* ineptus, licet obstaculum sit aliquo sensu intrinsecum, absolutum et perpetuum.

Haec desumimus ex D. Thoma *q. 43 De malo*, ubi quaerit : *Utrum omnis actus luxuriae sit peccatum mortale*. Sub *num. 14* objicit : « Manifestum est quod ex concubitu mulieris quae est sterilis vel vetula, generatio prolis sequi non potest. Sed tamen hoc quandoque fieri potest sine peccato mortali, in statu matrimonii. » Et respondet : « Ad 14 : Respondeo dicendum, quod lex non datur secundum particularia accidentia, sed secundum communem considerationem. Et ideo dicitur actus ille esse contra naturam in genere luxuriae ex quo non potest sequi generatio secundum communem speciem actus; non autem ille ex quo non potest sequi propter aliquod particulare accidens, sicut est senectus vel infirmitas. » Proinde juxta D. Thomam copula, secundum communem speciem actus apta ad generationem, qualis est copula constans penetratione et emissionem veri seminis in vagina, est licita in matrimonio (ideoque potest esse formale matrimonii objectum), licet sit infocunda ratione senectutis sive ex parte viri ob defectum aut inertiam spermatozoidorum, sive ex parte mulieris ob atrophiam aut disparitionem ovariorum : vel ratione infirmitatis in utero, ovariis, tubis fallopiianis, etc., qua generatio prolis redditur impossibilis etiam perpetuo et absolute.

Haec est sana doctrina cui adhaerere debemus, si volumus inextricabiles difficultates evitare.

1. Uterus, recipiens ovulum focundatum, clauditur eo magis quo praegnantia ulterius progreditur; et ideo novus seminum concursus est impossibilis, maxime ultimis praegnationis mensibus. Superfoetatio possibilis est primis a foecundatione temporibus, quia uterus forte nondum clausus est, saltem perfecte : item si prima praegnantia fuit extra-uterina, aut foemina habet matricem duplicem. Praeter hos casus plerique doctissimi auctores negant cum Velpeau possibilitatem

petuum; nam perpetuitas requiritur pro impedimento dirimenti impotentiae; at quando agitur de affinitate, consummatione matrimonii, licetate usus matrimonii, inspicitur *actus*. Et revera P. Palmieri, *l. c.*, haec habet: « Si certum est tempore praegnationis praesertim ad finem vergentis, utrum esse prorsus clausum, copula, juxta superius explicata, non est dicenda licita, cum nequeant concurrere elementa necessaria generationi (quae fuit sententia Augustini); at theologi generatim sine ullo scrupulo licitam omnino dicunt saltem ob finem secundarium, qui fere numquam deest. Non ego profecto auderem in praesenti controversiae statu reprehendere confessarium qui, ut consulat poenitenti, veteres sequatur ». Proinde, cum perfecta uteri clausura certa sit, saltem juxta communiter contingentia, ex sententia quam sustinet P. Palmieri, reipsa sequitur copulam cum uxore praegnante esse intrinsece malam; quod tamen gravissimum est nec a quopiam facile admittendum, ne matrimonium quod est institutum in remedium concupiscentiae, fiat maximum peccatorum incentivum.

585. At fautores impotentiae opponunt gravem difficultatem, quae ita exponi potest: Illa copula est intrinsece mala quae necessario frustratur fine naturali primario: atqui copula in casu de quo agimus, necessario frustratur fine naturali primario, qualis est prolis generatio: ergo. Hinc S. Augustinus, *De Gen. ad litt., lib. IX, cap. VII (can. 10, caus. 27, q. 2, in Decreto)*, inter matrimonii bona recenset et *bonum prolis*, et Gregorius IX in *cap. ult. De conditionibus*, etc., docet conditionem: *si generationem prolis evites*, irritare matrimonium: atqui haec conditio in casu nostro *inest rei*.

Respondent fautores sterilitatis, distinguentes majorem: Si frustratur per se seu secundum communem speciem actus, *conc.*; per particulare aliquod accidens, licet absolutum et

superfoetationis et tria vel quatuor exempla quae circumferuntur, explicant citra hypothesim superfoetationis. Sed quidquid sit de *absoluta* superfoetationis impossibilitate, illud certum est hanc superfoetationem, juxta communiter contingentia, maxime in ultimis praegnationis mensibus, non verificari; quod pro argumento satis est (*n. 564 in nota*). Cf. Briand et Chaudé, *Médecine légale, p. I, sect. I, art. IV, § 3*.

perpetuum, *subdist.* : si non est alius finis licitus, *conc.*; secus *neg.* Eodem modo distinguunt minorem : Frustratur per se seu secundum communem speciem actus, *neg.*; ob particulare aliquod accidens, *subdist.*; ita tamen ut alius finis licitus obtineri possit, idest mutuum adiutorium, remedium concupiscentiae, fomentum amoris, etc., *conc.*; ita ut nullus alius finis licitus obtineri valeat, *neg.* Illis distinctionibus quae ex supradictis satis patent, explicatur eurnam copula eunuchorum sit intrinsece mala, non vero copula cum muliere praegnanante aut cum vetula ob senectutem sterili aut cum muliere quae operatione chirurgica inepta evasit ad generationem; illa enim fine naturali frustratur *per se* seu *secundum communem speciem actus* ob defectum seminis : haec per particulare accidens praegnationis vel senectutis, vel operationis, absolutum in omnibus casibus, sed in prima temporaneum, in aliis duobus perpetuum. Et haec, aiunt, est doctrina communis. Ita, e. g., Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 34* : « Nec obstat quod in sterilibus natura frustretur fine primario matrimonii, cum ex eorum copula non sequatur generatio prolis aut speretur sequutura; sufficit enim quod obtineat finem secundarium, ut in senibus dictum est ». Et Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 26*, demonstrans validum et licitum matrimonium sterilium, licet *generatio prolis sit impossibilis et omnis spes concipiendi deficiat*, haec habet : « Certissimum est sterilitatem nihil obesse valori matrimonii. Quod Ecclesiae usus ita habet; numquam enim auditum est dissolvere aliquod conjugium ratione sterilitatis; imo passim admittit senes ad illud ineundum, cum tamen eorum semen constet esse sterile. Quia si id matrimonium frustratur fine primario, qui est prolis generatio, consequitur tamen finem secundarium, nempe satisfacere concupiscentiae, vera copula habita, quod ad ejus valorem sufficit ». Cf. Pirhing, *n. 4*; Reiff., *n. 14*, etc., et lege verba D. Thomae relata *n. 581* in nota et *n. 587*. Neque huic doctrinae ullatenus obstat *prop. 9* damnata ab Innocentio XI : *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa et defectu veniali*.

A dispositione *cap. ult. De conditionibus*, etc., ita sese extricant : Copula matrimonialis per se ordinatur ad prolem

procreandam, licet haec prolis generatio deficere possit ob particulare aliquod accidens, sicut sacramentum ordinatur ad gratiam conferendam, licet de facto gratia conferri nequeat ob obstaculum extrinsecum etiam perpetuum et absolutum. Igitur formale matrimonii objectum est jus mutuum, perpetuum et exclusivum ad copulam per se ordinatam ad prolem generandam (n. 7). Si ergo pars per conditionem contractui appositam excludit hanc ordinationem : *Si generationem prolis evites*, jam non consentit in formale matrimonii objectum ac proinde matrimonium est nullum ex defectu consensus. At si pars habilis habet legitimum consensum, matrimonium debita forma initum valet, licet copula propter particulare accidens sit infocunda etiam necessario et absolute. Analogum quid accidit et in aliis sacramentis; nam si minister, e. g., baptismi, ordinationem ritus sacramentalis ad gratiae productionem excludit, intendens conferre ablutionem mere profanam, sacramentum est nullum; e contrario, si cum debita intentione ponit legitimam formam et materiam, baptismus per se valet, licet, ob obicem etiam perpetuum et absolutum in subjecto, nullum producat effectum.

Equidem, addunt, inter bona matrimonii est etiam *bonum prolis*; sed bonum prolis, juxta mentem S. Augustini, in hoc videtur consistere, ut conjuges ad prolem, si advenerit, *amant-ter suscipiendam, benigne nutriendam, religiose educandam* attendant, dum incontinentes, vago concubitus indulgentes, de prole suscipienda non curent. Praeterea ipsum jus ad copulam, per se ordinatam ad prolem, dici potest bonum prolis et quidem essenziale matrimonio, dum prolis effectiva susceptio est bonum prolis, sed accidentale (n. 10).

Haec de impotentiae ac sterilitatis conceptu.

586. II. Ex dictis apparet sterilitatem adesse, quando, posita penetratione membri virilis in vaginam mulieris et effusione veri seminis intra vas, generatio non sequitur quacumque demum de causa. Jam vero sterilitas, etiam perpetua et immedicabilis, non dirimit, neque per se impedit matrimonium, prout pluries supra affirmavimus. Nam objectum contractus matrimonialis, nempe jus coeundi, salvum est; et licet coitus finem primum,

idest procreationem prolis, si sterilitas est perpetua et immediate, obtinere nequeat, obtinet tamen finem secundarium, e. g., mutuum adiutorium, sedationem concupiscentiae, etc., et hoc satis est pro validitate et licetate conjugii. Confirmatur ex praxi Ecclesiae quae matrimonium ejusque usum permittit personis quas certitudine morali constat prolem habere non posse, dummodo possint ponere copulam, ut supra; et etiam S. Scriptura commemorat exemplum plurium foeminarum steriliū valido matrimonio unitarum; ita inter parentes S. Joannis Baptistae verum erat matrimonium, licet mater esset naturā sterilis et non conceperit nisi per miraculum (1).

587. Proinde nisi aliud obstiterit impedimentum, matrimonium valet in sequentibus casibus :

1° Si vir ac mulier omnibus organis pollent et vir membro virili potest penetrare vas mulieris et, rupto hymene, semen in vaginam immittere, muliere quoque seminante, quamquam foecundatio nec sequatur nec sequi valeat. Nam in hoc casu clarum est juxta omnes non adesse nisi meram sterilitatem. Id verificari plerumque solet *a*) in primis a pubertate annis et in propecta aetate (*n.* 566). Ad rem S. Thomas, *l. c.* : « Vetuli, quamvis quandoque non habeant caliditatem sufficientem ad generandum, tamen habent caliditatem sufficientem ad carnalem copulam, et ideo conceditur eis matrimonium secundum quod est in remedium, quamvis non competat eis secundum quod est in officium naturae ». Sensus horum verborum S. Thomae est clarissimus. Scilicet senes non semper carent caliditate ad generandum et tunc nec impotentes sunt nec steriles. Nonnulli autem carent caliditate ad generandum (defectu spermatozoidorum), sed habent caliditatem sufficientem ad carnalem copulam, et tunc matrimonium, licet eis non com-

1. S. Leo M., *Serm. I, De Nativ. Dom.* : « Confirmatur credentis fides, etiam praeceuntis attestazione miraculi. Donatur Elisabeth inopinata foecunditas ut qui conceptum dederat sterili, daturus non dubitaretur et Virgini ». Etiam S. Joannes Chrysostomus, *Hum. 2 cont. Anom.*, docet Elisabeth habuisse naturam sterilem. Cf. S. Thomam, *in 4, dist. 34, q. un., a. 2, ad 3^m*; Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 30*; Sanchez, *lib. VIII, disp. ACH, n. 36*; Bangen, *tit. II, pag. 106*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1095*; Reiff., *lib. IV, tit. XV, n. 16*; Santi, *lib. IV, tit. XV, n. 6, cum communi*.

petat secundum quod est in officium naturae, tamen eis permittitur secundum quod est in remedium concupiscentiae. Quod si carent caliditate ad generandum et ad coeundum, ita ut nullo artis medicae remedio juvari possint, tunc sunt impotentes, et matrimonium quod forte inirent, esset nullum. Quoniam vero potentia coeundi nulla concluditur aetate et ipsum nuptiarum desiderium eandem indicat et aliunde etiam in dubio facti circa impotentiam matrimonium permittitur (n. 566, 270), hinc senes in quacumque aetate ad matrimonium Ecclesia admittit, nec confessarius, nisi ab ipso sene interrogetur, scrutari debet utrum sit potens ad coeundum, necne (1). Huc spectat responsio S. C. C. in *Tudertina Matrimonii*, 7 Sept. 1793. Nam tertias appetens nuptias, grandaevus comes Joannes sponsalia inivit cum honesta, licet ignobili, puella Theresia. Celebrationi matrimonii obstiterunt propinqui ac praesertim filius Joannis ob ejus impotentiam ad coeundum ratione gravis in aetate gravi scrotalis herniae, promptaeque erectionis defectus et inveteratae plagae in dextero crure. Proposito dubio: « An sit concedenda licentia de sponsando in casu »; S. C. reposuit *affirmative et amplius*. b) Si foemina ob aliquem quem nescimus defectum, semen virile recipit, sed non retinet (2); aut aetatem criticam etiam longe excesserit et menstrua a multo tempore amiserit (n. 567, 583); aut si non parit filios, nisi mortuos aut cum suae vitae periculo; tunc enim nec sterilis est.

588. 2° Si foemina vaginam habet, sed sive arte sive naturā caret ovariis, aut utero, aut utero simul et ovariis aut tubis fallopianis, etc. In hoc enim casu, juxta superius disputata, probabiliter est simplex sterilitas, non impotentia; et ideo, licet contrariam praeferas sententiam, tamen matrimonium ex principio reflexo non est impediendum (n. 578).

589. 3° Si foemina uteri ostium clausum seu obstrusum habet, ita ut nec menstruum exire, nec sperma vivificum in-

1. Bangen, l. c.

2. Votum docti canonistae in cit. *Salernitana Matrimonii*, n. 15 sequ.; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 37; Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 11; Scavini, vol. III, n. 888.

gredi queat; de quo casu ea repetenda sunt quae *n. praec.* dicebamus. Auctor voti in cit. *Salernitana Matrimonii* hoc vitium importare impotentiam generandi tantum, non autem coeundi, his verbis demonstrat : « Facultas enim coeundi, qualis in jure canonico concipitur et ad matrimonium consummandum sufficiens habetur, eo actu perficitur quo semina in vase naturali commiscuntur (1), *can. Extraordinaria c. 33, q. 2, adjuncta Glossa*; S. Bonaventura, in *4 Sent., Dist. 41, qu. 1, in conclus.*; S. Thomas, in *eod. loc., a. 1, quaestiunc. 4, ad 2um*; Sanchez, *De mat., lib. 2, disp. 21, n. 5*. Inde enim conjuges fiunt una caro, et secundarium assequuntur matrimonii finem, qui est concupiscentiae sedatio. Jam vero haec omnia, idest sedatio concupiscentiae, seminum commixtio, atque inde in unam carnem conjunctio, in ipsa vagina omnino perficiuntur, ita ut nulla sit necessitas uterum penetrandi. Ergo, clauso licet utero, dummodo vagina libera sit, coeundi facultas, quatenus per se et a facultate generandi separata concipitur, integra manet, adeoque, si in actum exeat, matrimonium consummet ac firmet necesse est. Hinc porro est quod Pontius, *De mat., lib. 7, cap. 60, n. 3*, accuratam impotentiae coeundi definitionem tradere instituens, ait : *Impotentiam ergo coeundi voco impotentiam vere seminandi intra foemineum vas, sive sit semen sua natura sterile, sive foecundum*. Non ait esse impotentiam transmittendi semen in uterum, sed impotentiam deponendi semen in vase foemineo, idest in vagina, ita ut, semine in vagina deposito, etiamsi uterus ob clausum ostium recipere illud non possit, coeundi tamen facultas vim suam jam expleverit actumque perfectum ediderit.

« Confirmat hanc doctrinam concors DD. opinio in casu simillimo, idest in eo in quo mulier recipit quidem semen virile, sed susceptum non retinet. Simillimus, inquam, huic nostro hujusmodi casus est. Quae enim est ratio, cur, utero clauso (qui noster est casus), dubium instituatur de impotentiae impedimento? Nimirum quia tum semen virile transmitti in uterum nequit. Atqui id ipsum proponitur in altero

1. Qui semen foeminae negant, sanguinem pro semine dicunt. Nota ejusdem Auctoris.

casu, in quo mulier semen vix receptum ejicit, neque proinde in uterum transmittit. Quid ergo in eo casu DD.? En verba Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 11* : *Si foemina recipere possit semen intra vas, quamvis semel susceptum retinere nequiret, valeret matrimonium, quippe sane vere consummatur matrimonium, et efficiuntur conjuges una caro, et ipsa solum sterilis est, quod matrimonio non obstat...* Ergo a pari si mulier clausum habet uterum, matrimonium valere dicendum est, ipsaque non impotens, sed sterilis tantum dicenda est.

« Et re quidem vera id vel in ipsis sacris literis insinuatur, in quibus scilicet *habere clausum* uterum idem est ac esse sterilem vera ac proprie dicta sterilitate, quae nimirum una cum vero matrimonio omnino consistit; *1 Reg. I, 3, 6*; contra autem *aperire uterum* (de Deo apud quem non est impossibile omne verbum, in iisdem id affirmatur) perinde est ac foecundam e sterili efficere, *Gen., XXX, 22*, etc.

« Idem etiam confirmatur praxi adeoque doctrina Ecclesiae. Ipsa enim in judiciis de impotentia ea tantum indicia inquirere consuevit, quae pertinent ad externum vaginae foramen, cujusmodi sunt ejus latitudo, amissio hymenis, carunculae myrtiformes. Numquam autem auditum est eandem jussisse, ut ostium quoque uteri sive digito sive specillo aliquo tentaretur; quod tamen fieri debuisset, si uteri obstructio matrimonium irritaret. Adjiciam aliquid amplius : saltem usque ad Vallisnerii aetatem, qui sub initio elapsi saeculi floruit, inauditum fuisse aliquem ejusmodi causâ judicium de matrimonio dirimendo movisse : quandoquidem ille inter eas causas sterilitatis hanc recenset, quae ad sua usque tempora aut incognita aut neglecta fuerat; *Istoria... p. 3, c. 4, n. 33*. Adeo nimirum communis populi sensus cum judiciis ac doctrina Ecclesiae, sacrarum literarum testimoniis, cum opinionibus DD., cumque intrinseca rei ratione apprime consonat ».

590. III. Impotentia coeundi multiplex esse potest : quae distinctiones sedulo attendendae sunt.

1° Alia est *antecedens*, alia *subsequens* matrimonium. In dubio DD. inter se non conveniunt, utrum praesumatur antecedens, an subsequens. Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 9 sequ.*,

relatis variis sententiis, *n.* 11, praefert cum P. Wiestner, *eod. loc.*, *n.* 30, hanc distinctionem : « An ejusmodi dubium statim ortum sit post contractum matrimonii et illius attentatam consummationem, an vero primum ex intervallo temporis praesertim notabilis duorum vel plurium annorum. Si *primum*, cum AA. primae sententiae praesumitur impotentia praecessisse contractum, maxime si orta sit ex vitio naturali et non accidentali, e. g., maleficio aut mutilatione, quam supra ex Sanchez attuli; quia a potentia, quam homo a natura habet, ad impotentiam adeo brevi tempore non praesumitur transiisse. Si *secundum*, praesumi debet supervenisse matrimonio jam contracto ex regula generali; quia quilibet nasci praesumitur cum iis qualitatibus quae a natura debentur homini, nisi probetur contrarium; incumbet ergo onus probandi asserenti quod hoc casu impotentia praecesserit matrimonium ». Haec doctrina conformis est *cap. 1 cit. tit.* Nimirum in primo casu probandum est impotentiam esse subsequentem, in altero probandum est impotentiam esse antecedentem : id autem evincet sive ex natura ipsius vitii, addito medicorum judicio, quia vitium naturale semper inhaesisse praesumitur, ex *cap. 3 cit. tit.* : « Quod si vitium illud mulier a natura contraxit, nec ope medicorum poterit adjuvari, viro aliam accipiendi liberam tribues facultatem » (1); sive ex testibus aliisque administris. In dubio utrum impotentia sit naturalis, an accidentalis, propter favorem matrimonii, quod ad prolem cum primis procreandam contrahitur, aequius est naturalem praesumi (2).

591. 2° Alia est *perpetua*, alia *temporanea*. Temporanea est quae per media naturalia licita tolli potest sine ullo vitae periculo. Perpetua quae per media naturalia licita removeri vel omnino non potest, vel nonnisi cum mortis periculo (3).

1. Sanchez, *lib. VII, disp. CIII, n.* 4; Leurenus, *For. Ecc., lib. IV, tit. XV, q.* 249, *n.* 3; Mansella, *p. I, cap. II, art. II, Discept.* 3, *n.* 26; D'Annibale, *p. III, § 479*; S. Alphonsus, *lib. VI, n.* 1104.

2. D'Annibale, *l. c., not.* 9, ex S. Alphonso, *l. c.*

3. Pirhing, *lib. IV, tit. XV, n.* 1; Schmalz., *n.* 3; Bangen, *tit. II, pag.* 107; Zitelli, *Apparatus, lib. II, cap. II, art. VII, § 5, pag.* 412; D'Annibale, *p. III, § 431*; Santi, *lib. IV, tit. XV, n.* 3.

Haec tradit Innocentius III *in cap. 6 cit. tit.* : « Impedimentum illud (impotentia mulieris) non erat perpetuum, quod, *praeter divinum miraculum, per opus humanum* (1) *absque corporali periculo potuit removeri* ». Quaestio tantum est inter DD. utrum hoc *corporale periculum* indicet tantum periculum mortis, an etiam gravis morbi. In genere morbus gravis dicitur ille qui aliquod vitae discrimen infert : quo casu nullus controversiae locus est. Quod si morbus dicatur gravis tantummodo, quia, citra omne periculum vitae, gravem et longam molestiam et dolorem affert, impotentia videtur potius temporanea; nam Innocentius III, *l. c.*, *periculum corporale* deinde dicit *periculum mortis* (2). Ceterum utrum vitium illud, quod impotentiam inducit, sit temporaneum, ita ut ipsa aetate corrigatur aut arte medica sit curabile citra mortis periculum, an, e contrario, sit perpetuum, in genere physiologorum ac medicorum iudicio standum est, ex *cit. cap. 3 cit. tit.* Aliquando autem res clara est, e. g., in spadonibus. In dubio iudex praescribere solebat experimentum triennale, quo inutiliter peracto, praesumebatur perpetuum, et nullitas matrimonii pronuntiabatur. Sed de hoc *in cap. VIII, art. II.*

592. 3° Alia est *absoluta* quae impedit commercium carnale cum omnibus diversi sexus personis, alia *respectiva* quae cum una tantum vel cum pluribus, e. g., si vir non valet claustrum virginale perforare, sed bene potest cum corrupta coire; aut si ab ea muliere adeo abhorret, ut nullatenus cum ea excitetur; aut si mulier nimis arcta est pro illo viro, non autem pro aliis, et ita porro.

593. 4° Tandem impotentia potest provenire ex causa vel *naturali* seu ingenta, e. g., arctitudine mulieris, frigidity viri...; seu *accidentali*, e. g., abscissione, morbo, odio...; vel *praeternaturali*, idest ex maleficio, de quo canones et AA. passim. Ad rem Feije, *n. 538, not. 3* : « ... Posse ex maleficio impotentiam oriri absque temeritate negari nequit, cum

1. Nempe licitum et honestum : nam illud solum facere posse dicimur, quod juste facere possumus : *can. 15, c. 22, q. 2, juncta Glossa, v. faciat.*

2. Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 4*; Sanchez, *lib. VII, disp. XCIII, n. 18.*

Concilia innumera, ritualia, theologi et canonistae, ipsi quoque Romani Pontifices hoc ponant. *Cf. cap. 6 sequ., h. t., et c. 33, q. 1, c. 4*, ubi regulae praescribuntur servandae. Imo potissimum contra huiusmodi maleficia suadebatur vel praescribebatur sacramentorum, ante matrimonii celebrationem, susceptio. *Cf. Nouvel. Rev. Theol., t. 5, pag. 301 sequ.* ». At vero huiusmodi maleficia non facile adstruenda esse, nemo non videt, et ex signis quae AA. indicare solent, plura possunt, absque ulla ope daemonis, a causis naturalibus provenire (1). Ita Sanchez, *lib. VII, disp. XCIV, n. 6*, post alios docet impotentiam a diabolo esse : 1° quando coitum quis appetit, virgam erigit, et cum ad vas appropinquat, relaxantur organa, atque iterum rigent, et si iterum copulari nitatur, denuo laxantur; 2° quando vir movetur ad coitum et membrum erigit, sed opus perficere nequit, cum tamen mulier arcta non sit; 3° si vir ad unam ligatus, sit tamen potens ad alias; 4° si vir, appetens coitum, subito accedere tentans, exhorrescat, nec accedere possit; 5° similiter si foemina, viri coitus avida, cum vir accedit, subito horrore capiat. At vero in istis phaenomenis nil est quod physiologiae leges vere superet quodque necessario daemone sit tribuendum. Hinc ad exorcismos, inconsulto Episcopo, numquam recurrendum est.

594. His positis : certum est quaecumque impotentiam *supervenientem* non dirimere matrimonium contractum, non solum consummatum, quod sane est evidens, sed nec ratum tantum (2), etsi impotentia possit in hoc casu esse ratio sufficiens ad dispensationem a Romano Pontifice obtinendam. Nam receptum est matrimonium ratum fidelium non dissolvi, nisi solemnī religiosa professione, vel pontificia dispensatione. Utrum et quando licitum sit, impotentia superveniente, uti matrimonio, alias exponimus.

595. Idem repetas de impotentia antecedenti, sed *tempo-*

1. S. Thomas, 4, *dist. 34, q. un., a. 3.*

2. Sanchez, *lib. VII, disp. CII, n. 3*; Pirhing, *lib. IV, tit. XV, n. 21*; Reiff., *lib. IV, tit. XV, n. 12*; Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 46*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1095*; Santi, *n. 6*; De Angelis, *n. 3*, cum communi contra Gratianum in fine *c. 33, q. 1.*

*ra*nea sive absoluta sive relativa. Id colligitur *ex cit. cap. 6*, ubi Innocentius III decidit matrimonium valere, quia mulier ab alio viro cognosci potuit, et exinde colligit nec cum suo viro perpetuo impotentem fuisse. Sane tales non sunt inhabiles ad coeundum simpliciter, sed secundum quid, scilicet ad tempus vel cum difficultate : unde possunt jus coeundi tradere-acceptare ; in quo matrimonium consistit. Quod si haec impotentia diu duratura est, impotens, eam alteri parti celans, a peccato non excusatur, sed matrimonium valet (1). Sola impotentia impuberum, licet temporanea, matrimonium dirimit ; sed id ex jure ecclesiastico repetendum est.

596. Exinde sequitur valere matrimonium, remoto alio quovis impedimento :

1° In articulo mortis, prouti praxis Ecclesiae docet. Nam potentia ad actum conjugalem adhuc perseverat, licet hunc vis morbi impediat. Proinde quamdiu certum non est vi morbi potentiam ipsam esse penitus destructam (quod vix certo constare potest) matrimonium pro valido haberi debet (2).

597. 2° Si vir virili membro hymen non valet infringere, ita ut sit potens cum vidua, impotens cum virgine. Quamquam enim haec copula non sit matrimonialis ac perfecta (*n. 574 sequ.*), tamen haec impotentia est temporanea, quia claustrum virginale potest aperiri aliquo instrumento (3), et probabilius mulier tenetur pati hanc scissuram (4). Hinc poterit in casu obtineri pontificia dispensatio a matrimonio rato et non consummato, non autem declaratio nullitatis.

598. 3° Si vir adeo calidus est ut nequeat vas mulieris expectare, sed semen extra vas effundat. Nam saepius haec nimia caliditas non est perpetua et incurabilis, quia aetate vel uxoris consuetudine minuitur. Hinc S. Thomas, 4, *dist. 34, q. 1, a. 2, ad 2um* : « Caliditas superflua vix potest esse

1. Reiff., *lib. IV, tit. XV, n. 11*; Sanchez, *lib. VII, disp. XCII, n. 5*; Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 38*; Santi, *l. c.*; De Angelis, *l. c.*

2. Schmalz., *lib. IV, tit. XV, n. 36*; D'Annibale, *p. III, § 431, not. 6*; Scavini, *vol. III, n. 888*, cum communi.

3. S. Thomas, 4, *dist. 34, q. 1, a. 2, ad 5um*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1100*, cum communi apud omnes.

4. Sanchez, *lib. VII, disp. XCIII, n. 34*; S. Alphonsus, *l. c.*, cum aliis.

impedimentum perpetuum ». Si autem est perpetua ac incurabilis, vel aliqua seminis virilis pars effunditur intra vas, reliquo extra vas delapso, et nulla est impotentia, ita ut matrimonium sit validum ac licitum (1), quia illa seminis pars sufficit ad verum coitum, imo et ad foecundationem; vel totum semen extra vas defluit, et est impotentia, irritans matrimonium, si illud antecedit (n. 606).

599. 4° Si uxor nimis arcta est pro omnibus viris, vel pro suo marito in particulari, qui fortasse membrum virile excessu peccans habet, sed medicorum judicio per incisionem aut alio medio humano licito, absque mortis periculo, ad carnale commercium idonea viro reddi potest; nam impotentia est temporanea. Imo communior et probabilior sententia docet mulierem teneri ad illam incisionem vel dilatationem subeundam, etsi sine magno dolore et molestia fieri nequeat. Nam si matrimonium cum tali impotentia validum est, consequenter uterque ex justitia obligatur ad exhibendos alteri actus conjugales, et ideo ad obstaculum removendum quo impeditur ab eorum exhibitione, non obstante illo dolore ac molestia (2). S. Alphonsus, *l. c.*, hanc sententiam dicit communissimam et probabiliorem, speculative loquendo, sed deinde in praxi censet valde probabiliter mulierem, si incisio fieri debeat per manus chirurgi, non teneri ratione verecundiae. Quae tamen sola ratio aliis insufficiens videtur ad ipsam excusandam (3).

600. E contrario, impotentia *antecedens* et *perpetua* matrimonium, jure ipso naturali, dirimit sive absoluta sive relativa et ex quacumque tandem causa proveniat: sed absoluta dirimit matrimonium cum omnibus personis, relativa cum conjugate et similibus tantum. Ita expresse in *cap.* 1, 2, 3, 5, 6, 7, *cit. tit.* Sane in casu impossibile est jus coeundi, quod est objectum formale essentiale contractus matrimonialis (n. 7): atqui contractus sine objecto formali essentiali ne intelligi

1. Schmalz., *lib.* IV, *tit.* XV, n. 37.

2. Sanchez, *l. c.*; Schmalz., *l. c.*; Bagen, *tit.* II, *pag.* 113; S. Alphonsus, *l. c.*, alique plures contra Pontium, *lib.* VII, *cap.* LXII, n. 2, aliosque.

3. Lehmkuhl, *vol.* II, n. 743.

quidem potest jure naturae (1). Ad rem D. Thomas, 4, *dist.* 34, *q. un.*, *a.* 2 : « In matrimonio est contractus quidam, quo unus alteri obligatur ad debitum carnale solvendum : unde sicuti in aliis contractibus non est conveniens obligatio, si aliquis se obliget ad hoc quod non potest dare vel facere, ita non est conveniens matrimonii contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum carnale solvere non possit; et hoc impedimentum vocatur impotentia coeundi nomine generali, quae quidem potest esse vel ex causa extrinseca et naturali, vel ex causa extrinseca accidentali, sicut per maleficium, de qua post dicitur. Si autem sit ex causa naturali, hoc potest esse dupliciter : quia vel est temporalis, cui potest subveniri beneficio medicinae vel processu aetatis, et tunc non solvit matrimonium; vel est perpetua, et tunc solvit matrimonium, ita quod ille ex cujus parte allegatur impedimentum, perpetuo maneat absque spe conjugii; alius *nubat cui vult in Domino*, 1^a *Cor.*, VII, 39 ». Haec vera sunt, sive impotentia cognita fuerit, sive non. Hoc autem inter eum qui scienter cum impotente matrimonium contrahit, et illum, qui ignoranter, discrimen est; quod ille qui ignoranter contraxit, detecta alterius impotentia, permittatur matrimonium contrahere cum alia; ille autem qui contraxit scienter cum impotente, jubeatur cum illa habitare ut frater cum sorore, ut habetur *cap.* 4 *cit. tit.* (2). Hoc sensu intelligi debet S. Thomas, *l. c.*, *ad* 4um. At non desunt qui probabilius putant etiam in hoc casu nullam dari obligationem ad cohabitandum, sed tantum ad alimenta conjugii ob impotentiam relictæ praestanda (3). Si autem impotentia est dubia, si agatur de matrimonio incundo, posse partem ad nuptias admitti diximus *n.* 270; si agatur de matrimonio jam inito, standum est pro ejus valore (*n.* 18).

601. Nonnulli putaverunt impotentiam dirimere jure ecclesiastico, innixi *cap.* 2 *cit. tit.*, ubi Alexander III ait : « *Sicut*

1. Utrum hujusmodi impotentia dirimat jure naturae, an jure ecclesiastico tantum, vide fuse apud Santi, *lib.* IV, *tit.* XV, *n.* 7 *sequ.*; De Angelis, *n.* 3; Rosset, *n.* 1382 *sequ.*; sed res clara est.

2. Pirhing, *lib.* IV, *tit.* XV, *n.* 9; Reiff., *lib.* IV, *tit.* XV, *n.* 61.

3. Schmalz., *lib.* IV, *tit.* XV, *n.* 42.

puer, qui non potest reddere debitum, non est aptus conjugio, sic qui impotentes sunt, minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur » : atqui puer est inhabilis jure tantum ecclesiastico. At haec similitudo nimis urgenda non est, quia revera non est paritas inter impotentem et puerum, cujus impotentia est temporanea. Alexander III docet utrumque inhabilem esse, sed non dicit matrimonium esse eodem jure nullum. Utrum vero matrimonium, cessante impotentia, revalidetur, necne, dicemus suo loco.

602. Exinde deduces matrimonium ex capite impotentiae, dummodo haec antecedens probetur, nullum esse in sequentibus casibus :

1º Si quis membro virili penetrare potest vaginam mulieris, sed verum semen non emittit; quod accidit quando vir caret testibus, quibus semen elaboratur (n. 565). Proinde nullum est matrimonium eunuchorum, qui utroque teste carent, ut declaravit Sixtus V in motu proprio *Cum frequenter*, 27 Jun. 1587, ad episcopum Novariensem, Sedis Apostolicae in Regnis Hispaniarum Nuntium : « Cum frequenter in istis regionibus eunuchi quidam et spadones qui utroque teste carent et ideo certum ac manifestum est eos verum semen emittere non posse, quia impura carnis tentigine atque immundis complexibus cum mulieribus se commiscant et humorem forsan quemdam similem semini, licet ad generationem et ad matrimonii causam minime aptum, effundunt, matrimonia cum mulieribus, praesertim hunc ipsum eorum defectum scientibus, contrahere praesumant, idque sibi licere pertinaciter contendunt et super hoc diversae lites et controversiae ad tuum et ecclesiasticum forum deducantur, requisivit a Nobis Fraternitas tua quid de hujusmodi connubiis sit statuendum. Nos igitur attendentes quod, secundum canonicas sanctiones et naturae rationem, qui frigidae naturae sunt et impotentes, iidem minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur, quodque praedicti eunuchi aut spadones, quas tamquam uxores habere non possunt, easdem habere ut sorores nolunt, quia experientia docet tam ipsos, dum se potentes ad coeundum jactitant, quam mulieres quae eis nubunt, non ut caste vivant, sed ut carnaliter invicem

conjungantur, prava et libidinosa intentione, sub praetextu et in figura matrimonii, turpes hujusmodi commixtiones affectare, quae, cum peccati et scandalii occasionem praebent, et in animarum damnationem tendant, sunt ab Ecclesia Dei prorsus exterminandae; et insuper considerantes quod ex spadonum hujusmodi et eunuchorum conjugiiis nulla utilitas provenit, sed potius tentationum illecebrae ac incentiva libidinis oriuntur, eidem Fraternitati tuae per praesentes committimus et mandamus ut conjugia per dictos et alios quoscumque eunuchos et spadones, utroque teste carentes, cum quibusvis mulieribus defectum praedictum sive ignorantibus sive etiam scientibus contrahi prohibeas, eosque ad matrimonia quomodocumque contrahenda inhabiles auctoritate nostra declares, et tam locorum Ordinariis, ne hujusmodi conjunctiones de cetero fieri quoquo modo permittant, interdicas, quam eos etiam qui sic de facto matrimonium contraxerint separari cures, et matrimonia ipsa sic de facto contracta nulla, irrita et invalida esse decernas. Patet igitur haec matrimonia nulla esse ipso naturae jure, licet inita ad caste vivendum, contra Pontium, *lib. VII, cap. LVII, n. 6 sequ.*; et ratio clarissima est, quia, deficiente vero semine, matrimonialis copula est impossibilis, ac proinde formale matrimonii objectum (*n. 7*) ne concipi quidem potest. Idem plus minusve repetas, si testiculi adeo informes sunt ut semen elaborare nequeant. Quod si quis uno tantum teste orbatus sit, aptus est conjugio, imo nec sterilis est (*n. 568*).

603. 2° Si foemina vagina caret. In hoc enim casu impotentia absoluta ac antecedens, juxta omnes, certa est (1).

604. 3° Si mulier habet quidem vaginam, sed externum foramen ex una parte ita angustum seu arctum est, ut membrum viri in genere aut mariti in specie ingredi nequeat, et ex alia illud dilatandi sine vitae periculo nulla spes sit. In hoc casu matrimonium esse irritum impotentia vel absoluta vel relativa, patet et dictis *n. 573 sequ.*, etiamsi semen virile, ad vaginae orificium appositum, possit in interiora permeare.

1. Votum canonistae in cit. *Salernitana Matrimonii, n. 6*.

Ceterum haec questio potest esse in praxi alicujus momenti, quando haud certi sumus de non-consummatione matrimonii; quia si non-consummatio indubia est, e. g., ex intacto hymene, providetur per dispensationem, saltem ad cautelam, a matrimonio rato et non consummato.

605. 4º Si mulier vaginam oclusam habet, licet ejus ostium apertum si. Huc spectant responsiones S. C. C. in *Salermitana*, die 21 *Martii* 1863, *Verulana*, die 24 *Jan.* et 22 *Jun.* 1871, *Monasteriensi*, die 16 *Dec.* 1899, etc.; nam in omnibus his causis mulier non solum utero carebat, sed insuper vaginam habebat brevem et omnino oclusam, ideoque S. C. merito stetit pro matrimonii nullitate, cum constaret hunc defectum esse antecedentem et perpetuum. Cum enim vagina sit organum ad instar flaccidi canalis ex utraque parte aperti, in casu veram vaginam defuisse dicendum est; hinc copula matrimonialis, quae perficitur in vagina erat impossibilis, et ideo nil mirum, si contractus ipse nullus erat. Hinc fautores sententiae de qua n. 577, immerito his responsionibus S. C. C. innituntur; cum enim adesset in casu impedimentum certum juxta omnes ex parte vaginae, immerito asseritur S. C. quae rationem decidendi non manifestat, matrimonium habuisse nullum ob impedimentum controversum ex parte uteri.

606. 5º Eadem repetas, si vir adeo calidus est, ut nequeat expectare vas mulieris, quin totum semen defluat extra vas, et constat hoc vitium esse antecedens ac perpetuum : scilicet matrimonium est nullum (1). Huc spectat inter alias responsio S. C. C. in *Neapolitana Matrimonii*, die 3 *Julii* 1862. Joannes S. et Sophia T., mutuo se amore prosequentes, matrimonium inivere. In domum viri mulier adducta, tanta pudoris ac verecundiae vi capta fuit, ut ea prima nocte noluerit cum marito cubitum ire, et per duos deinde menses matrimonii consummationi lacrimis et paroxysmis renuerit, non obstantibus precibus et ardenti Joannis desiderio, quo fiebat ut nocturnas

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1096; Sanchez, *lib. VII*, disp. XCIV, n. 7; Schmalz., *lib. IV*, tit. XV, n. 37, cum communissima.

pollutiones jugiter ipse pateretur. Cessit tandem, sed frustra. Copula enim semel iterumque et frequenter etiam tentata inutiliter fuit, eo quod vir ita praepropere semen effundebat, ut vas mulieris expectare nequiret. Medici morbum renuntiarunt *insuffisance d'activité matérielle et spirituelle lente*, quem Joannes contraxisse videbatur ex mollitie ac foeminarum abusu in prima aetate. Inconsummatio autem matrimonii extra dubium posita erat una cum justis dispensationis causis. Propositis dubiis : « 1° An constet de nullitate matrimonii in casu? Et quatenus negative; 2° An sit consulendum SS.^{mo} pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato in casu »; S. C. reposuit : « Ad 1um providebitur in 2°; Ad 2um affirmative, *vetito viro transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.* ». Ex hac addita clausula satis apparet S. C. habuisse Joannem in eo rerum statu tamquam ineptum ad matrimonium.

607. 6° Si vir membrum virile adeo flaccidum habet, ut capax erectionis, saltem sufficientis, non sit. Rebus sic stantibus, immissio membri in vaginam est impossibilis, et semen deest omnino vel sine ulla vi emittitur, ita ut penetratio spermatis, de qua in praecedentibus, sit adhuc improbabilior. Proinde si hoc vitium nuptias antecedit et est perpetuum, matrimonium irritat. Si est ingenitum, plerumque est perpetuum seu incurabile ac antecedens. Signa quae a medicis adducuntur, sunt : omnimoda carentia vel paucitas pilorum, praesertim in inguinibus ac etiam in barba, penis flacciditas et inexcitabilis mollities, penis tantisper erecti minima temporis permanentia in erectione, penis exiguus, aversio quaedam naturalis a re venerea, absentia caloris a pudendis et a semine emisso... (1), licet singula haec aliaque signa ab artis medicae peritis uti incerta habeantur. Idem repetas si penis foramen non est in extrema, sed in ima virga, atque ideo semen non immittitur in vaginam, sed externe defluit, prout a fortiori deducitur ex dictis n. 576. Quod si membrum virile est tortuosum, obliquum, distortum, ita ut nec in erectione recte

1. Zacchia, *Quaestiones medico-legales*, tom. II, lib. IX, tit. III, quaest. 2, n. 1.

distendatur, tunc res clara est, et multo magis si pene vir careat omnino. Huc refertur responsio S. C. C. in causa *Nullitatis matrimonii*, die 24 Jan. 1871. Cajus matrimonium inivit cum Julia, quod tamen, non obstante pluries repetito experimento, consummare nequivit: deerat enim formalis erectio, et si quandoque aderat, modica erat et statim deficiebat cum alicujus liquoris emissionem; insuper notabatur nullus calor indicium, penis parvus ac flaccidus, testiculi parvi... Ceterum Juliae virginitas certissima erat. Cum vero haec impotentia nuptias antecederet, et praeterea etiam judicio medicorum perpetua ac incurabilis appareret, episcopalis Curia N. matrimonium nullum esse declaravit; et deinde, causa delata ad S. C. C., propositis dubiis: « 1° An sententia Curiae episcopalis sit confirmanda, vel infirmanda in casu? Et quatenus negative ad 1^{am} partem, affirmative ad 2^{am}; 2° An sit consulendum SS.^{mo} super dispensatione matrimonii rati et non consummati in casu? »; S. C. reposuit: « Ad 1um sententiam esse confirmandam, vetito viro transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.; Ad 2um provisum in 1° » (1). Censuit proinde S. C. in casu adfuisse impotentiam praecedentem, absolutam et perpetuam, licet in hac impotentiae perpetuitate erraret, ut infra n. 609 dicemus. Si, e contrario, vitium illud est accidentale, aliquando, adhibitis remediis, cessare potest etiam relate ad uxorem, e. g., si oritur ex morbo, ex odio erga uxorem...; aliquando est incurabile; e. g., saepe accidit, ut viri qui in juvenili aetate luxuriae et onanismo dediti fuerunt, vim erectionis penitus deperdiderint, licet semen aut quid simile adhuc defluat et in hac pollutione adhuc sentiatur delectatio. Quando vitium est accidentale, virilia plerumque in statu normali sunt; si abusus in re venerea praecessit, majora solito esse possunt (2).

608. 7° Tandem matrimonium ex capite impotentiae nullum est ac remanet, non obstante copula ac foecundatione artificiali. Nam objectum contractus matrimonialis est copula naturalis,

1. Mansella, *De Imped. Matrim., Discept.* 3^a, qui tanquam consultor canonista in causa, jussu S. C., scripsit. Vide etiam S. C. C. in *Romana Matrimonii*, 12 Mart. 1853 et *Neapolitana Matrimonii*, 5 Julii 1862, etc.

2. Bangen, *tit. II, pag. 109 sequ.*

perfecta; si igitur haec est impossibilis, licet possibilis sit copula artificialis, deficit objectum contractus matrimonialis, ac proinde ipsemet contractus nullus est. Sed de artificiali copula alias redibit sermo.

609. Ex huc usque disputatis apparet facilem non esse probationem nullitatis matrimonii ex capite impotentiae: evinci enim debet impotentia et quidem antecedens et (in quo praecipua difficultas esse solet) perpetua. Hinc S. C. C., si constet de non consummatione matrimonii, praetermissa quaestione nullitatis, mavult petere a SS.^{mo} dispensationem a matrimonio rato et non consummato: ad dubia enim: 1° *An constet de nullitate matrimonii in casu, et quatenus negative*; 2° *an consulendum sit SS.^{mo} pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato*; respondere solet: *ad 1um providebitur in 2°: ad 2um affirmative*. Si Ecclesia declarat nullum matrimonium ex capite impotentiae, et deinde apparet potentia, vel probatur impotentiam fuisse subsequentem vel temporaneam, matrimonium valere dicendum est; ideoque si pars potens ad alia vota interim transivit, posterius matrimonium est nullum. Tunc, si primum matrimonium certe non fuit consummatum, peti poterit a Sede Apostolica dispensatio, et deinde aliud matrimonium sanari in radice; si vero ipsa non consummatio matrimonii extra dubium non est, dispensatio non conceditur, et conjuges alterius matrimonii separandi omnino sunt. Cum de impotentia antecedenti et perpetua claris argumentis constare videretur, S. C. C., praeter consuetam jurisprudentiam, die 24 Jan. 1871, edidit sententiam de matrimonii nullitate (n. 607). Porro, cum lapsu temporis Cajus suo ostendisset Episcopo se ad matrimonialia officia praestanda habilem evasisse, supplicesque eidem preces porrexisset, ut a Pontifice facultatem efflagitaret, qua ipse novum valeret matrimonium ecclesiastico ritu celebrare, rursus proposita fuit causa sub titulo: *Dispensationis matrimonii*, apud S. C. C., quae, die 9 Maii 1874, respondit: « Esse consulendum SS.^{mo} pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato cum Julia in casu ». Vide etiam similem causam similemque sententiam in *Bonearensi Matrimonio*, die 23 Junii 1900.

610. Porro si, contracto matrimonio, impotentia antecedens et perpetua indubia omnino est, matrimonium est nullum ex dictis ; sed conjuges possunt, si velint, cohabitare uti frater et soror, prout traditur in *cap. 3 cit. tit.*, modo absit periculum incontinentiae. At hoc periculum semper adesse solet, ideoque id eis permittendum non est, nisi sint valde senes (1). Praescindendo igitur ab hoc casu, conjuges, cum impotentiae certitudine, debent, quoad torum, illico separari propria auctoritate, nec possunt inter se illos actus habere, qui conjugatis tantum licent. Deinde ratione scandali petent a legitimo superiore ecclesiastico separationem quoad habitationem, nec valent ad alias nuptias transire, nisi post sententiam nullitatis a iudice ecclesiastico latam, juris ordine servato. Quaesitum fuit a S. C. C. : « Quatenus esse debeat agendi ratio Episcopi, parochi et confessarii erga impotentes, qui ea ratione separari nequeunt, quod eorum separationi obsistat civilis Galliarum lex, quae impotentiae impedimentum non agnoscit? ». S. C. respondit, die 15 Dec. 1877 : « Vivant ut frater et soror : quod si id fieri non possit sine peccati periculo, separentur omnino et ad mentem ». Hodie funesta civilis divortii lex effugium praebet : nam conjuges, postquam ab Ecclesia matrimonii nullitas fuerit declarata, petent civile divortium. Quod si impotentia est dubia, certe conjuges possunt licite copulam tentare, licet saepe aut semper semen extra vas effundant, dummodo spes aliqua perficiendae copulae remaneat. Quomodo autem in foro externo procedi debeat, ut, probata impotentia, iudex nullitatem matrimonii pronuntiare queat, exponitur in *cit. cap. VIII, art. II.*

611. Coronidis loco nonnulla addimus de *hermaphroditis*, qui scilicet utroque sexu dicuntur pollere. Veteres canonistae sequentia statuebant : Si unus sexus praevalet, hermaphrodita potest, juxta hunc sexum, matrimonium valide ac licite contrahere, licet probabilius etiam matrimonium in sexu debiliore initum foret validum, dummodo copula in hoc sexu possibilis sit. At

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XCVII, n. 5*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1101*; S. Thomas, *Suppl., q. 58, a. 1 in fine*; Lehmkühl, *vol. II, n. 746*.

hermaphrodita, contrahens matrimonium in sexu praevalenti, debet, praestito juramento quod ipsi a iudice ecclesiastico deferatur, alterius sexus usui perpetuo renunciare. Quinam vero sexus praevaleat, medici ac obstetrices peritae judicabunt, et in dubio standum est ipsius hermaphroditae dicto, qui rem prae ceteris omnibus cognoscere valet. Si vero neuter sexus praevallet, ita ut in utroque sexu aequaliter perfecta copula possibilis sit, hermaphrodita potest eligere quonam sexu velit uti, ac matrimonium in eodem contrahere, juramento, uti supra, renuntians usui alterius sexus. Haec, inquam, veteres canonistae : nam physiologi ac medici nostrorum temporum, quibus praeivit Clemens Alexandrinus aliique, communi suffragio, respondent veros hermaphroditas in utroque sexu potentes non dari (1), imo dari omnino non posse, nisi supponas unum individuum completum alteri completo superpositum, cum organismus masculi externus et internus sit omnino diversus ab organismo foeminae (2). Aliquando accidit ut utriusque sexus signa in pudendis appareant, ita ut dubium sit utrum persona sit vir, an foemina, sed tandem est vel foemina vel vir. Imo plerumque anormalis pudendorum formatio impedit quominus copula carnalis perfecta in alterutro sexu haberi possit, ita ut quaestio quinam sit sexus, nullius momenti appareat.

612. Huc spectat responsio S. C. C. in *Ferentina Matrimonii*, die 18 *Aug.* 1888. Nam Faustina M. nupsit Joanni C., qui paulo post ipsam, confessarii ac medicorum consilio, dereliquit, affirmans illius sexum incertum esse. Jussu Curiae episcopalis, Faustina medicorum examini submissa fuit, quorum tres dixerunt esse foeminam, duo esse virum. S. C. C., ad quam causa delata fuerat, rescripsit, die 24 *Mart. ejusd. anni*: « Dilata et fiat nova inspectio a tribus chirurgis a S. C. designandis, quem in finem Faustina Romam adveniet ». Jam

1. Bangen, *tit. II, pag. 114*; Eschbach, *disp. I, cap. III, in App.* Nonnulli rabbini veteres aliique pauci moderni somniaverunt ex verbis Geneseos ipsum Adamum fuisse hermaphroditam.

2. Nonnulla exempla horum monstrorum vide apud Eschbach, *disp. 2, p. II, cap. III, art. 2.*

vero ii chirurgi declaraverunt Faustinam pertinere potius ad sexum masculinum, certe esse ineptam ad matrimonii consummationem in sexu foeminino, et hoc vitium praecedere conjugium. Hinc S. C., die 8 Aug. 1888, posito dubio : « *An constet de nullitate matrimonii in casu* », reposuit *affirmative* (1).

§ 3. — *De impedimento raptus.*

613. Jure civili romano crimen raptus gravissimis poenis puniebatur, imo ipso capitali supplicio (2). At, minuta poenâ, matrimonium inter raptorem et raptam semper interdictum erat in odium poenamque raptus, *l. un. C., De raptu virg. et sanct...* et clarius, *Authent., De raptis mulier.*, nisi raptor a principe impetravisset delicti veniam, atque ita abolitum esset raptus crimen, et consequenter impedimentum.

614. Etiam Ecclesia in reos tanti criminis animadvertere non omisit, sed non semper eadem fuit disciplina. Nam antiquo jure, praeter poenam servitutis et confiscationis bonorum ac publicam poenitentiam, erat excommunicatio ferendae sententiae contra raptorem laicum ac ei faventes, *can. 1, c. 36, q. 2*, et depositio contra raptorem clericum, *can. 4, l. c.* Praeterea matrimonium inter raptorem et raptam prohibebatur in perpetuum, etiamsi mulier, loco tuto reddita, liberum consensum praestitisset, ex *can. 4, 10 et 11, caus. 36, quaest. 2*, in Decreto, et, juxta horum canonum communem intellectum (3), matrimonium erat non solum illicitum, sed etiam nullum. Ii autem canones non erant generales pro tota Ecclesia, sed

1. Plures causas S. C. C., quae hoc impotentiae impedimentum aut non consummationem matrimonii spectant, collectas habes apud Sagnori in opusculo : *Exemplar actorum forensium, quibus inquiritur de matrimonii nullitate ex capite impotentiae ac de matrimonii rati et non consummati diremptione.*

2. Voet, *Comm. ad Pand., lib. XLVIII, tit. VI, Ad legem Juliam de vi publica, n. 4 sequ.*

3. Sanchez, *lib. VII, disp. XII, n. 41*; Folium S. C. C. in *Olomucensi Nullitatis matrimonii* 29 Julii 1769. At Sanchez, *l. c.*, non immerito addit : « Non video in eis (canonibus) verbum, per quod tale matrimonium denotetur fuisse irritum ».

conciliorum particularium saec. VII celebratorum: unde in aliis Ecclesiis alia disciplina vigere potuit, et de facto plerumque vixit (1). At propter favorem libertatis matrimonii pro tota Ecclesia statutum erat matrimonium valere, si mulier, post sponsalia vel tractatum de matrimonio ineundo, cum viro aufugiebat intuitu matrimonii, etiam reluctantibus parentibus; imo nec raptus in casu dicebatur quoad juridicos canonicos effectus. Ita Gelasius Papa, *can. 2, caus. 36, quaest. 1*: « Lex illa praeteritorum Principum ibi raptum dixit commissum esse, ubi puella, *de cujus ante nuptiis nihil actum fuerat*, videbatur abducta ».

615. Jure novo Decretalium in primis hic canon expresse probatur in *cap. 6, De raptoribus...*, ubi Lucius III, rescribens ad Burgensem Episcopum, resolvit matrimonium in casu proposito validum fuisse, quia « cum ibi raptus dicatur admitti, ubi nihil ante de nuptiis agitur, iste raptor dici non debet (2), cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit, quam cognoverit, licet parentes reclamarent, a quibus eam dicitur rapuisse ». Deinde Innocentius III, volens, contra illa statuta Conciliorum particularium, etiam in aliis raptus casibus, matrimonii libertatem sartam tectamque, statuit in *cap. 7 cit. tit.*, matrimonium ubique terrarum valere, si mulier revera in illud consensisset. Requisitus enim ab Episcopo Saronensi seu Glasconensi aut Cracoviensi: « Utrum si rapta puella et in alienam delata dioecesim in ecclesiae facie consenserit in raptorem, matrimonium hujusmodi legitimum sit habendum »; respondit: « Rapta puella legitime contrahet cum raptore, si prior dissensio transeat postmodum in consensum, et quod antea displicuit, tandem incipiat complacere, dummodo ad contrahendum legitimae sint personae ». Propter generalitatem verborum Innocentii III, melior est sententia, quae tenet, post hanc celebrem decretalem, raptam

1. Pontius, *lib. VI, cap. ult.*

2. Intellige in sensu canonum seu quoad juridicos effectus, et nominatim impedimentum: quia in se est raptus, si mulier non est sui juris, ob violentiam injustam illatam parentibus (*n. 634*) et ideo idem Lucius III, *l. c.*, hanc mulierem appellat *raptam per vim*.

puellam potuisse legitime in raptorem consentire non solum ab illo separatam et loco tuto ac libero redditam, sed etiam sub illius potestate adhuc constitutam (1), licet hoc in casu consensus liber non praesumeretur. Proinde jure canonico pro tota Ecclesia nullum amplius fuit impedimentum nec impediens nec dirimens matrimonii inter raptorem et raptam, distinctum ab impedimento *vis* et *metus*, praescindendo ab impedimento impediendi dissensus parentum, si forte adfuisset; dum, e contrario, aderat impedimentum dirimens jure civili. Ratio differentiae est, quia Ecclesia, plectens raptus crimen variis illis poenis, voluit simul libertati matrimonii consulere.

616. Tandem res incidit in Concilium Tridentinum: quod voluit libertati matrimonii melius providere, aggravans poenas in reos tanti facinoris. Etsi enim conveniret libertati matrimonii, ut rapta, si vellet, posset contrahere matrimonium cum raptore, tamen ex alia parte prospiciendum erat libertati mulieris, ne invita, dum in potestate raptoris maneret, ei in matrimonium per metum copularetur. Proinde Concilium providentissime decrevit, *sess. XXIV, cap. VI, de ref. mat.*, ut possit quidem inter eos contrahi matrimonium, sed non alias quam si rapta, in loco tuto ac libero prius constituta, raptorem in virum habere consenserit. Ita enim ex omni parte providetur libertati matrimonii, ut scilicet rapta per metum non cogatur, si nolit, et matrimonium fieri queat, si velit (2). Hinc impedimentum est non tam in poenam criminis, quam propter matrimonii libertatem, licet maxime idoneum sit ad animos a tanto facinore avertendos: nam vir, sciens matrimonium consistere non posse, nisi muliere in plenam libertatem restituta, illud non perpetrabit.

Verba decreti haec sunt: « Decernit S. Synodus inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta, a raptore separata et in loco tuto et libero constituta, illum in virum

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XII, n. 42*; Barbosa in *cit. cap. 7, De raptoribus*.

2. Ita iisdem fere verbis votum exaratum in quaestione soluta a S. C. C. die 24 Jan. 1608 (*n. 630*), et omnes canonistae communiter.

habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; et nihilo minus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes, sint ipso jure excommunicati ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, et si clerici fuerint, de proprio gradu decident. Teneatur praeterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare ».

617. Excommunicatio nemini est reservata et, utpote a Conc. Trid. lata, adhuc perseverat post Const. *Apostolicae Sedis*; item infamia; aliae autem poenae non obligant ante judicis sententiam (1), sed damna illata raptor ex ipso naturae jure reparare debet. Conveniunt DD. parochum ac testes matrimonio assistentes nullam poenam incurrere, tanquam consilium, auxilium et favorem praebentes, nisi ante raptum hanc assistentiam promiserint, quia secus ipsi non favent raptui jam perpetrato, sed matrimonio (2). Dos vero, cum sit onus a Concilio impositum, semper raptae constituenda est, etsi haec sit dives et ideo ipsa sua sponte illam remittat, licet in hoc casu judex queat modicam dotem assignare; insuper rapta nequit dotem sibi constitutam raptori restituere, quod fraude non vacaret in Tridentinam dispositionem; tandem dos constituenda est per publicum instrumentum in forma juris valida (3). Ubi Conc. Trid. non est receptum, viget jus Decretalium in *cit. cap. 7, De raptoribus* (4). Utrum et sponsalia inter raptorem et raptam hoc decreto irritentur, vide n. 62.

618. Non desunt canonistae, praesertim inter recentiores, qui censent hoc impedimentum dirimere *praesumptione juris et de jure non consensus*, qui ita rem explicant. Conc. Trid., animadvertens puellam sub potestate raptoris constitutam liberam non esse in ordine ad matrimonium cum raptore, praesumpsit in ea vim et metum, et super hac praesumptione

1. De Justis, *lib. II, cap. XVIII, n. 28*; Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n. 1*.

2. De Justis, *l. c., n. 43*; Sanchez, *l. c.*; Schmalz., *lib. V, tit. XVII, n. 51*; Pirhing, *lib. V, tit. XVII, n. 21*; Rosset, *n. 1376*.

3. De Justis, *l. c., n. 19 sequ.*

4. De Justis, *l. c., n. 95*; D'Annibale, *p. III, § 446, not. 24*; Pontius, *lib. VII, cap. ult., n. 6*.

statuit matrimonium inter raptam et raptorem nullum esse, donec illa separata a rapto loco tuto ac libero reddita non fuerit. Proinde haec praesumptio non consensus est juris et de jure, quae probationem in contrarium excludit. Unde, licet mulier affirmet et probet se sponte consensisse, audiri non debet, et matrimonium irritum est. Et quidem aliqui de *sola* hac praesumptione loquuntur (1); alii putant raptum nuptias irritare tum *praesumptione juris et de jure non-consensus*, tum *odio tanti facinoris* (2) et etiam in instructione S. C. S. Officii ad episcopos Albaniae (n. 648) dicitur Concilium hoc impedimentum constituisse *tum ex praesumptione* (non additur : *juris et de jure*) *non consensus, cum in odium tanti facinoris*. Ultro admittimus in muliere rapta praesumi non-consensum, donec contrarium evincatur, et Concilium utroque hoc motivo impedimentum constituisse; ita tamen ut impedimentum procederet vi sua, non autem praesumptione non consensus. Nimirum Concilium, volens praecavere, ne mulier rapta renitens cogeretur matrimonium inire cum rapto, statuit inter ipsos matrimonium consistere non posse, sive mulier revera dissentiat, sive consentiat, reddens partes inhabiles ad contrahendum, donec sejuncta a rapto mulier loco tuto ac libero reddita fuerit (3). Hinc AA., paucis exceptis (4), inter impedimenta dirimentia ex defectu consensus raptum recensere non solent; et jure merito, quia reipsa hoc impedimentum non dirimit ex defectu consensus, sed vi sua, licet praesumptio non consensus eidem ferendo motivum fuerit. Ceterum hoc impedimentum non habere, proprie loquendo, rationem poenae vel ex eo patet, quod, muliere in plenam libertatem restituta, statim cessat.

619. Modo fusius determinandum est de quonam rapto Concilium in suo decreto loquatur. Animadvertimus *rapere* esse *vi abducere*, ex *l. 3 ff. De incendio, ruina*: « Aliud autem esse rapi, aliud amoveri palam est. Siquidem amoveri aliquid

1. Santi, *lib. IV, tit. I, n. 154*.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 20*.

3. D'Annibale, *p. III, § 446*; Rosset, *n. 1344*.

4. Wernz, *n. 275*.

sine vi potest, rapi autem sine vi non potest ». Jam vero violenta abductio rei materialis alienae dicitur *rapina*, viri vel foeminae dicitur *raptus*. Unde raptus proprie est violenta abductio de loco in locum viri vel foeminae. Cum igitur raptus possit esse viri vel foeminae, et ob fines diversos ac multiplici modo perpetrari queat, merito quaeritur quinam sub Tridentino decreto includatur, ac proinde secumferat dirimens impedimentum et poenas. In qua haud facili investigatione Sacrae Congr. Romanae suis responsis facem afferent, prout semper.

620. Nonnulli tamquam principium generale statuunt decretum Tridentinum procedere in omnibus illis casibus, in quibus crimen raptus, ad normas juris civilis romani, verificatur, innixi praesertim responsioni S. C. C., datae die 24 Jan. 1608 (n. 629). At illud generale principium verum semper haudquaquam est. Aliquando enim est crimen raptus ad terminos juris civilis romani, quod tamen Conc. Trid. suo decreto non comprehendit; et viceversa decreto Tridentino includitur aliquis raptus, qui non est crimen raptus ad normas juris civilis romani : quae ex dicendis patebunt. Ratio est, quia Concilium, uti diximus, suo decreto vult consulere libertati matrimonii; unde mirum non est, si jus romanum adaequate non sequatur, quod criminis punitionem spectabat. Citata autem responsio S. C. C. quonam sensu sit intelligenda, fuse inferius exponimus. Nos potius cum communi dicimus decretum Tridentinum tum quoad impedimentum, tum quoad poenas, respicere raptum quo *vir, intuitu matrimonii ineundi, mulierem de loco in locum violenter abducit ac sub sua detinet potestate*. Singulae hujus propositionis generalis partes indigent declaratione.

621. 1° *Vir*; sive per se sive per alios mulierem rapuerit, juxta *reg. 72 juris*, in 6° : « qui per alium facit, est perinde ac si faciat per seipsum ». At in casu mandatarius raptor non intelligitur (n. 624). Non levis est controversia inter DD. num decretum Tridentinum comprehendat quoque casum, quo juvenis pusillanimis a muliere, e. g., magnae auctoritatis, rapiatur, ac sub ejus potestate constituatur matrimonii causa.

Nulla, quom sciamus, hujusmodi causa ad examen revocata est a Sacris Congr. Romanis. Jam vero plerique negant : unde matrimonium valeret, si juvenis revera consenserit, quod tamen non praesumitur (1). Rationem dat Sanchez, *l. c.* : « Quod id decretum de solo viro raptore verba faciat, quod denotant ea verba illius decreti : *Quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit*, et postea poenas decernens, ait : *Et nihilominus ipse raptor*. Et proinde id decretum correctorium et poenale ad foeminam viri raptricem extendendum non est ». Alii affirmant, qui proinde aiunt matrimonium, etiam juvene consentiente, nullum esse in utroque foro (2). Nam novum non est in jure masculinum etiam in odiosis comprehendere foemininum, si eadem omnino ratio militat, uti patet ex pluribus exemplis allatis a De Justis, *l. c.* ; in nostro autem casu Concilium, ferens hoc decretum ut matrimonii libertati consuleret, dicendum est voluisse et hunc raptum comprehendere, quo matrimonii libertas aequè impeditur. Jure civili romano raptus viri iisdem poenis puniebatur ac raptus mulieris, ut docet Voet, *l. c.*, contra alios (3). Ista argumentatio spernenda non est, sed tamen prima sententia communior est vere ac certè probabilis, ideoque saltem ex principio reflexo (*n.* 262) impedimentum aliaeque poenae non urgent, et multo magis matrimonium forte initum in his circumstantiis validum habendum est.

622. 2º *Intuitu matrimonii ineundi*; secus autem si vir mulierem abduxerit ob alium finem, e. g., ad pecuniam ei auferendam aut explendam libidinem. Ad rem Giraldi, *Expos. Juris Pontif.*, *p. I, sect. 840* : « Si quis vero mulierem raperet ob aliam causam, puta explendae libidinis, non ut uxorem duceret, non comprehenderetur in hoc Tridentini

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n. 16*, qui hanc sententiam dicit probabiliorē; Pirhing, *lib. V, tit. XVII, n. 28*; Feije, *n. 156*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1167*; Bangen, *tit. II, pag. 147*; D'Annibale, *p. III, § 446*; Lehmkühl, *vol. II, n. 771*; Schmalz., *lib. V, tit. XVII, n. 24*; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 20*; Rosset, *n. 1363 sequ.*; Wernz, *n. 280*.

2. De Justis, *lib. II, cap. XVIII, n. 72 sequ.*, qui hanc sententiam dicit longe probabiliorē, et alios citat.

3. Sanchez, *lib. VII, disp. XII, n. 25*.

decreto, cum Concilium unice consulere voluerit libertati matrimonii; et ita etiam declaratum fuisse hic refert Gallemart ab eadem Congr., 23 Jan. 1585 » (1). Ante hanc declarationem in dispensatione alicujus impedimenti, ab Apostolica Dataria concessa, addebatur clausula : *Dummodo mulier rapta non fuerit*, juxta reg. 49 Cancell. Apost. ideoque ante ipsum Concilium Tridentinum; post hanc declarationem additur clausula : *Dummodo vel si mulier propter hoc rapta non fuerit*; de qua infra. Proinde matrimonium valet, si mulier, rapta ad libidinem explendam, vel pecuniam auferendam, vel ad alium finem, sub raptoris potestate constituta, consentiat; quod tamen non praesumitur. In dubio mulier rapta praesumitur intuitu matrimonii, licet sponsalia vel tractatus de matrimonio ineundo non praecesserint (2), tum quia est minus malum, tum propter favorem libertatis matrimonii. Instructio Austriaca, § 173, haec confirmat : « De rapta, quae cum raptore, dum in ejus potestate permaneret, matrimonium contraxit, praesumendum est quod matrimonii ineundi causa rapta sit. Quod si contrarium plene probatum fuerit, consistit nihilominus praesumptio eam violentia injusta ad consentiendum adactam esse (3). Haec ipsa praesumptio adversus omne matrimonium militat quod a quacumque persona quacumque ex causa rapta, antequam libertatem penitus recuperaverit, contractum fuerit ».

623. Nonnulli putant raptorem mulieris explendae libidinis causa, si non impedimento dirimenti, aliis tamen poenis in decreto Tridentino statutis subiacere : et Giraldi, *p. II, sect. 123*, refert S. C. C. decrevisse raptores quarumcumque mulierum, etiamsi eas non rapiant ad effectum contrahendi cum ipsis matrimonium, sed ob alias causas, esse ipso jure excommunicatos. Haec doctrina admitti non potest; nam ut supra diximus, cum Concilium in toto suo decreto de eodem raptore agat,

1. Vide etiam Pyrrhum Corradum, *lib. VII, cap. VI, n. 46*; Riganti, *Comm. in Reg. 49 Cancell. Apost.*, n. 54, juxta quem idem declaravit S. C. C. in *Brugnatensi*, 14 Nov. 1648.

2. Feije, n. 148 sequ.

3. Quae tamen praesumptio non est juris et de jure, sed juris tantum (n. 618).

illum manent poenae, quem impedimentum afficit. Declaratio S. C. C. fortasse ex eo explicari potest, quod in foro externo raptus praesumitur a raptore commissus intuitu matrimonii, et juxta hanc praesumptionem poenae conciliares applicantur in foro externo, nisi aliud probetur. Si autem probatur raptum ob alium finem ab eodem perpetratum fuisse, locus non erit Tridentinae sanctioni, licet Ordinarius possit alias arbitrarias poenas pro delicti gravitate infligere et etiam excommunicationem, ex *can. 1, c. 36, q. 2*. Jure civili romano crimen raptus adfuisse, si mulier rapta fuisset ad libidinem explendam, non autem ad alium finem, indubium est; et ita etiam jure canonico nunc est, licet hoc crimen decreto Tridentino non subiaceat. Illic autem raptus ad libidinem explendam constituit speciem distinctam luxuriae ratione violentiae illatae (1).

624. Ex dictis apparet, si Titius ex mandato Caii mulierem rapiat, ut matrimonium cum Caio contrahat, impedimentum esse inter mulierem et Caium (*n. 621*), non vero inter mulierem et Titium, ita ut, muliere existente in potestate Titii, matrimonium valeret, si ipsa, contra juris praesumptionem, revera consentiret (2); nam Titius eam rapuit ad mercedem lucrandam. Et si Titius *proprio Marte* mulierem rapit, ut Caio nubat, neuter ipsorum prohibetur eam ducere, licet in eorum potestate sit; non Caius, quia non rapuit, non Titius, quia non rapuit matrimonii contrahendi causa (3). Haec intellige, nisi Titius deinde mulierem abductam detineat matrimonii secum contrahendi causa: hic enim casus *violentae abductionis* ob alium finem, e. g., ad explendam libidinem, aut pecuniam lucrandam, et *violentae detentionis* matrimonii causa, videtur sub decreto Tridentino comprehendi (4).

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XII, n. 30 sequ.*; S. Thomas, 2, 2, q. 154, a. 7.

2. D'Annibale, *p. III, § 446, not. 32*; De Justis, *lib. II, cap. XVIII, n. 45*, cum pluribus aliis; Lehmkuhl, *vol. II, n. 771*; Wernz, *l. c.*; Rosset, *n. 1347*.

3. D'Annibale, *l. c.*

4. Mansella, *p. I, cap. I, art. V, tertio*; Wernz, *n. 280*; Feije, *n. 157 sequ.*; Scavini, *vol. III, n. 891*; Acta S. Sedis, *vol. I, pag. 23*; Bonacina, *De mat., q. 4, p. 18, n. 2*, contra Schmalz., *lib. I, tit. XVII, n. 44*; Koning, *lib. IV, tit. VII, n. 33*; Rosset, *n. 1354*; cum aliis.

625. 3° *Mulierem*; cujuscumque tandem conditionis sit virgo, corrupta, honesta ac etiam publica meretrix: nam verba Concilii sunt generalia, nec ulla est distinguendi ratio, cum scopus Concilii fuerit libertatem matrimonii vindicare (1). Jure romano poenae gravissimae contra raptorem non manebant raptorem publicae meretricis (2). Exinde nonnulli immerito deducunt in hoc casu verificari quidem impedimentum, non vero poenas Tridentinas (3). Cum enim Concilium, statuens impedimentum ac decernens poenas, de eodem raptore loquatur, eo se protendant poenae necesse est, quo impedimentum (4). At si mulier rapta perditis moribus est, praesumitur volens abducta explendae libidinis causa, nisi aliud probetur; qui raptus seu potius fuga dispositione Tridentina non includitur.

626. Nonnulli negant sub decreto Tridentino comprehendí raptum suae sponsae invitae, quia, aiunt, eo non laeditur matrimonii libertas, cum mulier ad matrimonium jam teneatur. Contraria sententia vera est (5): nam si sponsa aliquam habeat resiliendi aut differendi causam, omnes eam admittunt, quia libertas jam laeditur; « sed nonne ipsa injuria, per raptum illata, causam ejusmodi praebet, et consequenter evanescit jus sponsi, e quo contraria ab iis deducitur solutio? »; Feije, *n.* 153. Insuper licet supponas sponsam teneri, tamen semper verum est ejus libertatem in ordine ad matrimonium raptu laedi, quia vi privata cogi nequit sponsalitiám fidem servare. Etiam jure romano raptus habebatur, si quis sponsam propriam nolentem rapere ausus fuerat, *l. un. C., De raptu virginis*. Diximus *invitae*; quid enim juris si sponsa volens, invitae aut

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n.* 14; Schmalz., *lib. V, tit. XVII, n.* 50; Pirhing, *lib. V, tit. XVII, n.* 25; D'Annibale, *l. c.*, cum communi.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. XII, n.* 23; Voet, *l. c.*

3. Ludovicus de Ameno, *t. III, De delictis et poenis, tit. IV, § 70, raptus, n.* 31, apud Giraldi *sect.* 840 in fine.

4. Feije, *n.* 153.

5. Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n.* 15; S. Alphonsus, *lib. VI, n.* 1108; Pirhing, *lib. V, tit. XVII, n.* 28; D'Annibale, *p. III, § 446*; Bangen, *tit. II, n.* 144; Clericatus, *Dec. XXXIII, n.* 18; Schmalz., *lib. V, tit. XVII, n.* 39 sequ. Wernz, *l. c.*

in sciiis parentibus, intuitu matrimonii, cum sponso aufugiat, infra exponemus.

627. 4° *De loco ad locum* : secus enim raptus ne intelligi quidem potest (n. 619). Ita, e. g., si mulier in uno eodemque domus cubiculo detinetur matrimonii causa, erit *sequestratio* cum impedimento vis et metus, sed certe non est raptus, ideoque non est locus decreto Tridentino, quod de raptu loquitur (1). Ut igitur raptus habeatur cum impedimento aliisque poenis Concilii, necesse est ut locus *a quo* et locus *ad quem* sit moraliter diversus, licet raptor ad locum destinatum mulierem perducere nequiverit. Posita vero loci diversitate, nimis insistendum non est in distantia, sed potius consideranda est abductio e loco seu statu tuto, in quo mulier non est in potestate raptoris, in locum seu statum non tutum, in quo sub hujus potestate degit (2). Si mulier transferatur de cubiculo in cubiculum ejusdem domus, aut de via publica seorsim abducatur in locum contiguum, e. g., in agrum, communiter AA. docent raptum non adesse, quia locus non est diversus et separatus (3). Sed non videtur impossibile ut etiam in tam parva locorum distantia seu diversitate inveniatur in aliquo particulari casu ratio raptus, quia locus est physice diversus, et fieri potest ut prior mulieri sit tutus, alter non tutus. Adesset vero raptus, si mulier abduceretur in aliam domum aliquot passus distantem, licet utraque domus sit, e. g., in eodem castello. Item, ut putamus, si mulier transferatur de uno in aliud tabulatum (*d'un étage à l'autre*) ejusdem domus a distincta familia occupatum.

1. De Lugo, *De Poenit.*, disp. XVI, n. 337; D'Annibale, *l. c.*; De Justis, *l. c.*, n. 66; Sanchez, *lib. VII*, disp. XIII, n. 7; Schmalz., *lib. V*, tit. XVII, n. 4; Pirhing, *lib. V*, tit. XVII, n. 10 et 25; Reiff., *lib. V*, tit. XVII, n. 6; Lehmkuhl, *vol. II*, n. 772; Scavini, *III*, n. 891; S. Alphonsus, *VI*, n. 1107; Rosset, n. 1347; Wernz, *l. c.*, cum communi, contra Bangen, *tit. II*, pag. 144-145; Feije, n. 157; Clericatum, *l. c.*, n. 23, aliosque, qui putant etiam hanc sequestrationem Tridentina dispositione comprehendere.

2. Feije, n. 158; Wernz, *l. c.*

3. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1107; Pirhing, *lib. V*, tit. XVII, n. 10; Sanchez, *lib. VII*, disp. XIII, n. 21; Schmalz., *lib. V*, tit. XVII, n. 4; De Justis, *lib. II*, cap. XVIII, n. 66 sequ.; D'Annibale, *p. III*, § 446, not. 33; Wernz, *l. c.*

628. 3° *Violenter abducit*; quod pariter esse de raptus essentia, patet ex dictis n. 619, sed gravibus difficultatibus non vacat. Et quidem si mulier renuens abducatur vi aut metu gravi, evidens est esse raptum in pleno decreti sensu ac impedimentum aliasque poenas manere, etsi forte puellae parentes raptui consenserint. Inter plures, quae citari possent, sit responsio S. C. C. in *Herbipolensi Matrimonii*, 24 Apr. 1837 et 18 Jun. 1839. Nobilis miles nobilem puellam deperibat, matre puellae nuptiis recusante consensum. Mediante ancilla, petiit et obtinuit serotinum colloquium cum puella sub aliquo praetextu; eam arripuit, et sensibus destitutam parato curru imposuit ac transtulit una cum eadem ancilla in civitatem A. in domum cujusdam matronae, deinde in civitatem B. in domum jurisperiti, tandem rursus in civitatem A. in domum ejusdem matronae. Matrimonium celebratum fuit coram parrocho et testibus, pluribusque nobilibus viris, consentiente sponsae avunculo, probante Episcopo, licet mulier antea pluries declaravisset se, sine benedictione matris, nolle nuptias inire. In vitae consuetudine sponsi manserunt ultra sex annos et duos filios habuerunt. Mota lite de matrimonii nullitate, proposito dubio: « An constet de nullitate matrimonii in casu »? S. C. reposuit: « Affirmative, salvo remanentibus juribus filiorum prout et quatenus de jure ». Quam sententiam rursus, die 27 Aug. ejusd. anni, confirmavit.

629. Difficultas est, si mulier consentiens abducatur in alium locum, num et quando sit raptus cum impedimento ac poenis Tridentinis. Principii loco ponimus celebrem S. C. C. responsionem datam die 24 Jan. 1608 (1). Riganti, *Reg.* 49, n. 70, *Cancell. Apost.*, refert sententiam ejusdem S. C. in casu particulari, qua declaratum fuit raptorem hujusmodi comprehendi, tam quoad poenas, quam quoad matrimonii prohibitionem, decreto dicti *cap. VI, sess. XXIV, de ref. mat.*, licet mulier consentiens educta fuisset. Occasione hujus sententiae fortasse

1. Nonnullis haec responsio difficultatem facessit; e contrario, est clavis solutionis, cum S. C. hanc quaestionem formaliter tunc expendit, sed recto sensu intelligi debet. Prae ceteris omnibus vide Riganti, *l. c.*, n. 66 sequi.

paulo post eidem S. C. proposita fuit quaestio generalis et formalis : « An raptores mulierum, quae raptui consenserint, comprehendantur, quoad poenam et matrimonii prohibitionem, decreto Conc. Trid., *cap. VI, sess. XXIV, de ref. mat.* ». Riganti, *l. c.*, cum aliis ita refert responsionem S. C. : « Die 24 Jan. 1608, habita est S. C. domi Ill.^{mi} D. Card. Camerinensis, cui interfuerunt Ill.^{mi} Cardinales Camerinen. Montp. Paravic. Acquaviva, Mantica, Pamphilius, Montis Regal. Maff., *qui omnes senserunt Concilium procedere etiam in muliere volente, dum tamen sit raptus juxta terminos juris civilis.* Unus Cardinalis Montis Regalis existimavit Concilium procedere quoad nullitatem matrimonii, non autem quoad poenas; sed ceteri omnes putarunt Concilium sibi vindicare locum etiam quoad poenas, etc. »

630. Verus hujus responsionis sensus desumi debet ex voto, quod super quaestione proposita exaratum fuit, et juxta quod responsio prodiit (1). Relator igitur ad quaestionem putat respondendum comprehendendi. Et in primis animadvertit raptum committi etiam cum muliere volente tum jure canonico, ex *can. Placuit, c. 36, q. 2*, in Decreto, tum jure civili, ex *l. un. C., De rapt. virg.* Haec lex, ad quam S. C. in sua responsione respexisse videtur, integra ita habet : « Nec sit facultas raptae virgini vel viduae vel cuilibet mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere... Huic poenae omnes subjaceant, sive volentibus sive nolentibus virginibus sive aliis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipsi raptores metu vel atrocitate poenae ab hujusmodi facinore se temperaverint, nulli mulieri sive volenti sive nolenti peccandi locus relinquatur : quia hoc ipsum velle mulierum ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi enim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus se prodere ». Deinde relator rite explicat jure civili prohiberi matrimonium inter raptorem et raptam, item jure canonico antiquo, non autem jure Decretalium, si rapta consenserit, Conc. autem Trid. suum decretum tulisse

1. Prostat apud Riganti, *l. c.*

ut libertati matrimonii melius consuleret, juxta ea quae nos diximus *n. 616 sequi*. Et proseguitur :

« Cum ergo Concilium ita decreverit propter omnimodam libertatem, quae in matrimonio requiritur, *cap. Gemma, De sponsal.*, patet hanc rationem militare, sive mulier raptui consenserit, sive non, quia utrobique subest probabile dubium, ne, propter metum vel illatum vel qui sibi posset inferri, quoad cum raptores moratur, matrimonio consentiat.

« Denique hanc opinionem confirmat textus *cap. Cum causam* (1), quo manifeste probatur raptum committi etiam cum muliere volente, dum requirit ad excludendum raptum, ut antea de nuptiis actum sit, et ita non sufficit consensus puellae, nisi praecedat tractatus de matrimonio.

« Quod si objiciatur S. Concilium respexissê libertatem puellae, ac matrimonium nullum decrevisse si contrahatur donec est in potestate raptoris, hanc autem rationem cessare si puella raptui consenserit : huic objectioni respondetur 1° quod consensus puellae ad raptum praesumitur extortus a viro per dolum, juxta dictam *leg. un.* ; respondetur 2° esse considerandum quod aliud est raptui consentire et aliud consentire matrimonio, et propterea ex consensu ad raptum non inferri consensum ad matrimonium, atque ita non cessare rationem Concilii in ea quae assentitur raptui, cum postea dissentiret matrimonio.

« Itaque videtur respondendum raptores mulieris volentis includi decreto Concilii.... Et quod dictum est de matrimonio ut Concilium comprehendat etiam raptores mulieris volentis, dicendum est etiam de poenis ob easdem rationes. Haec autem omnia ita sunt intelligenda, cum vere raptus intervenit qui requirit aliquam violentiam, adeo ut raptus non tollatur, cum adest violentia et abductio, per consensum mulieris ; secus si violentia non intercederet et mulier esset sui juris, idest neque in potestate parentum, neque tutoris, neque similibus, neque promissionibus, vel aliis artibus esset deducta... »

Ex his jam satis apparet quinam raptus mulieris volentis,

1. *Cap. 6, De raptoribus.*

juxta citatam S. C. C. responsionem, comprehendatur sub Tridentino decreto; sed majoris claritatis gratia singulos casus qui dari possunt, ad examen revocemus, cum non levis confusio sit apud AA.

631. a) Si puella, sive sui juris sive non, aufugit libens volens cum viro, intuitu matrimonii cum ipso ineundi, quia fortasse in loco suo parentes aliive oppositionem faciunt, non est raptus de quo Concilium, sed simplex fuga, impedimentum ac poenas Tridentinas minime secumferens. Propter favorem libertatis matrimonii non praesumitur mulierem consensisse in raptum intuitu matrimonii, nisi probetur (1); in foro autem externo id potissimum evincitur ex praecedentibus sponsalibus aut tractatu de futuro matrimonio. Unde si probas et mulierem volentem virum sequutam esse, et antea inter eos sponsalia intercessisse, aut de nuptiis ineundis actum esse, in foro externo valet matrimonium (2). Si mulier est sui juris, aut consentientibus parentibus, tutoribus, etc., aufugit, id omnes admittunt et raptus nullo modo est, cum quaelibet violentia deficiat. Si vero mulier est sub potestate parentum, tutorum, etc., et iis invitis aut inseciis (qui praesumuntur inviti), aufugit, est quidem raptus; quia violentia infertur parentibus et qualitercumque violentia adsit, salvatur ratio raptus, ut bene docet ipsis terminis D. Thomas, 2, 2, q. 104, a. 7. Etiam jus romanum in hoc casu admisit crimen raptus cum impedimento matrimoniali ac aliis poenis ad instar raptus mulieris invitae, et ita quoque recentiores legislationes. At vero jus canonicum, favens libertati matrimonii, in hoc recessit a jure civili, statuitque in casu non dici raptum quoad juridicos effectus, et nominatim hunc raptum non obstare matrimonio ineundo (n. 645 sequ.), licet profecto matrimonium, ob dissensum parentum atque injuriam ipsis illatam, sit illicitum. Nec Concilium hunc raptum suo decreto comprehendit: volens

1. Feije, n. 160-171; Riganti, l. c., n. 69; Votum supra relatam; Folium S. C. C. in *Olmucensi Nullitatis Matrimonii*, quod infra citamus; Wernz, n. 282.

2. Instructio Austriaca, § 19; Feije, n. 162 sequ.; Mansella, p. I, cap. I, art. V; Lehmkuhl, vol. II, n. 772; Riganti, l. c., n. 71 sequ., Gury-Ballerini, tom. II, n. 837; Acta S. Sedis, vol. I, pag. 54 sequ.

enim libertati matrimonii melius consulere, de illo tantum raptu loquitur, quo haec libertas in discrimine ponitur (1). Unde matrimonium in casu erit illicitum, sed certe est validum. Neque dicas S. C. C. in relata responsione dixisse Concilium procedere in casu etiam mulieris volentis, dum tamen sit raptus *juxta terminos juris civilis*, prouti in casu revera est. Nam responsio S. C. intelligenda est de muliere consentiente quidem in raptum, non autem intuitu matrimonii alibi ineundi: in voto enim relato aperte traditur haec distinctio, et admittitur raptum, de quo nos agimus, non comprehendi decreto Tridentino.

632. Haec bene etiam declarat S. C. C. in *Olomucensi Matrimonii*, 14 Martii 1772: « Ceterum dissimulari non debet, quod ad excludendum raptum non sufficit ut puella in illum consentiat, nisi simul probetur quod consentit in matrimonium cum raptore. Fieri enim potest ut puella consentiat in raptum, sed in matrimonium dissentiat, neque enim ex consensu in raptum inferri necessario debet consensus in matrimonium. Oportet itaque ut copulative evincatur consensus ad utrumque, et, hac forsitan deficiente probatione, factum est, ut S. C. decerneret raptores mulierum, quae in raptum tantummodo, non vero in matrimonium consenserunt, comprehendi, quoad poenam et matrimonii prohibitionem, sub decreto Conc. Trid., cap. 6, de ref. mat. Consensus vero etiam in matrimonium potissimum desumitur ex iis quae raptum praecesserunt, cujusmodi sunt praevisi matrimonii tractatus. Cujus autem generis ii tractatus esse debeant, non aequè apud omnes certum est. Sunt enim aliqui qui sufficere putant generales etiam pollicitationes a viro factas de ducenda puella in uxorem et ab ista acceptatas. Alii censent tam validum et perfectum tractatum requiri ut pro matrimonio pene haberetur, nisi parochi et testium praesentia deficeret. *Card. De Luca, disc. 5 de Matr. et disc. 28 ad Conc. Trid.* Ponderandum proinde est an Baronissa de Poppen consenserit tum in raptum tum in matrimo-

1. Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 13; Bangen, tit. II, pag. 143, cum communi. Errat igitur Barbosa in cit. cap. 6, *De raptoribus*, cum aliis.

nium cum comite Giannini; an consensus in matrimonium desumi possit ex iis quae raptum praecesserunt, vel ex iis saltem quae in suis familiaribus colloquiis eadem Baronissa testata est ». Alteram autem sententiam, quae Card. De Luca tribuitur, et quam docet etiam Riganti, *l. c.*, n. 88 *sequ.*, nimis rigidam esse non dubitamus; non enim apparet ratio, qua tractatus adeo validus et perfectus necessarius sit pro praesumendo hujusmodi mulieris consensu in matrimonium.

633. Ceterum S. C. C. in casu nostro semper validum declaravit matrimonium. Ita in *Mediolanensi Nullitatis matrimonii* haec S. C. exposita fuerunt : « Clemens a Porta et Anna Maria a Turre supplices huic S. C. alias narrabant contracta inter se fuisse sponsalia per verba de futuro. Post factas tres denuntiationes in parochia viri et duas in parochia mulieris, Gaspar, Annae pater, et Anna ipsa, ejusdem patris impulsu, pro rescissione sponsalium coram Ordinario institerunt. Quare cum res in longum traheretur, Anna, misso nuncio ad Clementem, obtulit sese discessuram a paterna domo, si ipse eam secum adducturus, certo constituto tempore, prope domum suam praestolatus esset. Quapropter ex condicto Anna cum Clemente primam circa noctis horam aufugit, et sese in aedes, quas in parochia S. Stephani ipsa Anna, nonnullis antea diebus, ad annum conduxerat, receperunt. Postridie vero, accersito parochio ejus parochiae, quasi sacramentalis confessio cujusdam infirmi esset excipienda, coram eo per verba de praesenti se invicem desponsarunt, quibus ille auditis, dixit se hujus rei conscium esse nolle, ac murmurans aufugit. Post haec et matrimonium consummatum et proles jam suscepta est. Et quoniam Vicarius Generalis Archiepiscopi Mediolanensis hujusmodi matrimonium ut supra contractum invalidum esse contendit, ideo ipsi conjuges supplices petunt per hanc S. C. declarari : 1° An constet de raptu ad effectum de quo agitur. Et quatenus non constet; 2° An supradictum matrimonium contractum fuerit coram legitimo parochio ». S. C., die 21 Aug. 1661, respondit ad 1um negative; ad 2um affirmative. Pariter huc spectat responsio ejusdem S. C. in cit. *Olomucensi Nullitatis matrimonii*, 29 Jul., 26 Aug. 1769, 14 Mart. 1772, et adhuc

clarius in *Aquensi* seu *Massiliensi Matrimonii*, 16 Febr. 1889, in qua S. C. declaravit non constare de raptu, quia mulier e monasterio ex conducto cum viro aufugisse videbatur, nec tractatus matrimoniales defuerant. Citari etiam solet *Rubensis Raptus et Censurarum*, 3 Martii 1714, et *Praemisliensis Nullitatis matrimonii*, 8 Aug. 1778, et 17 Jun. 1780, in quibus S. C. declaravit matrimonium valere, muliere in raptum consentiente. At species in his causis non videtur facere ad rem, quia in *Rubensi* mulier loco tuto reddita fuerat, imo S. C. praecepit raptorem esse absolvendum ad cautelam; et in *Praemisliensi* mulier, e monasterio aufugiens, non nupsit raptori, sed ejus fratri.

634. Quid vero si mulier prius quidem erat nolens, sed deinde promissionibus, blanditiis ac illecebris seducta, virum sequitur ad matrimonium alibi contrahendum? Hic dici solet *raptus seductionis*; nec putamus ipsum decreto Tridentino comprehendi. Nam vir seducens puellam utique peccat, sed puella seducta jam sponte virum sequitur intuitu matrimonii: atqui quando puella consentit in raptum seu potius in fugam intuitu matrimonii, non verificatur raptus cum impedimento ac poenis Concilii. Hinc neque relatum votum, neque folium S. C. in *Olomucensi*, dum tradunt mulierem consentientem intuitu matrimonii decreto Tridentino non affici, excludunt mulierem ita seductam. Ad rem Gratianus in fine *c.* 36, *q.* 1, *c.* 3: « Aliud est promissionibus aliquam seducere, aliud sibi vim inferre ». At certis argumentis probari debet puellam prius nolentem, deinde promissionibus, blanditiis ac illecebris seductam, consensisse in fugam: nam prior dissensus praesumitur perseverare ac proinde puella violenter rapta: insuper ipsae blanditiae ac illecebrae aequivalere possunt violentiae morali, et tunc raptum adesse cum impedimento ac poenis Tridentinis, evidens est (1).

635. b) Si mulier consentiens abducitur alio, non autem intuitu matrimonii cum abducente ineundi, est raptus de quo Concilium, quoties est raptus ad terminos juris civilis romani,

1. De Angelis, *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 20.

uti expresse tradit S. C. C. in relata responsione. Atqui raptus ad terminos juris civilis romani in hac hypothesis est in duobus casibus :

636. *Primus* est si mulier etiam sui juris aut de consensu parentum, etc., dolo viri meditantis rapinam, fuerit in alium locum inducta, ex *rel. l. un. C., De rapt. virg.* Ergo in hoc casu erit etiam raptus, de quo Concilium, cum impedimento ac poenis. Species ita fingi potest : Titius, nuptias cogitans, sed nil de matrimonio dicens, inducit aliquo praetextu, promissionibus aliisque artibus, Semproniam in aliquem locum, quo cum pervenerit, vir eam detinet, eique mentem suam aperit de matrimonio incundo. Nonnulli negant decretum Tridentinum hunc casum afficere, quia, aiunt, deest violentia raptui essentialis (1). Sed vera sententia affirmat, quia in casu adest raptus juxta communem loquendi usum, qui illum dolum violentiae morali aequiparat, et non solum jus romanum, sed etiam recentiores codices, e. g., *Code pénal français, art. 334*, raptum in casu agnoscunt : cum vero ratio Concilii plene urgeat, ut patet, dicendum est hunc raptum decreto comprehendi (2).

637. Rem extra dubium ponit S. C. C. tum relata responsione, tum alia in *Parisiensi Matrimonii*, die 23 Junii 1864. Nam Aemilius d'E. Parisiis deperire coepit Odittam L., eamque in uxorem petiit a patre Carolo L., qui tamen, suadente, ut ferebatur, ipsa Oditta, recusavit. Tunc Aemilius apud Annam Odittae matrem, a suo viro separatam et pessimis moribus praeditam, et apud Saram, ipsius Odittae ancillam, agere coepit, ut per vim fraudemque obtineret, quod sponte legitimeque consequi non poterat. Cum Deppae morarentur, balneorum maritimorum causa, mater ab Oditta petiit ut una cum Sara quamdam domum, remoto in loco sitam, conspiciendam accederet, quam a se conductam asserebat. Oditta, nil suspicata, matris dictis capitur ; simul ac domum illam subiit, mater sub

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XIII, n. 12*; Pirhing, *lib. V, tit. XVII, n. 26*; Schmalz., *lib. V, tit. XVII, n. 29*.

2. D'Annibale, *p. III, § 446, not. 29*; De Justis, *lib. II, cap. XVIII, n. 69*; De Angelis, *lib. IV, tit. I, n. 20*; Feije, *n. 182*; Instructio Austriaca, § 49; Riganti, *l. c., n. 85*, Allègre, *Imp. Mat. Syn., sect. II, cap. I, art. IV*. Votum relatum, n. 630.

aliquo praetextu egreditur, paulo post et Sara dilabitur, et illico Aemilius sese Odittae sistit, januis clausis. Sequenti die Odittae exterritae, paternam domum Parisios repetere volenti, mater et Sara suaserunt ut potius ad publicum diversorium Parisios interim sese conferret. Oditta statim iter ferreum arripuit Lutetiam versus, una cum Sara, quae ab ejus latere nunquam se dimovit; etiam Aemilius eodem tempore idem iter agebat. Suasione cujusdam d'Epée, amici Aemilii, Oditta adiit parvum quoddam diversorium in via *d'Arcole* situm, ubi tribus hebdomadis commorata est. Cubiculum, agente Sara, hujusmodi assignatum ei fuit, ut ad illud nonnisi per Sarae cubiculum daretur accessus; et illius fenestrae non viam publicam, sed atrium tantummodo introrsum respicerent. Quare nullus exeundi aditus puellae patebat sine Sarae venia, quae tam caute tamque arcte eam custodiebat, ut quoties domo exiret, toties cubiculum clavibus obseraret. Saepius puella ab Aemilio invisebatur, quae eum vel repulit vel invita recepit; alios alloqui non poterat, sicuti nec egredi nec epistolas scribere. Tandem, comitante Sara, jurisconsultum S. convenit, qui nullum aliud huic malo remedium esse respondit praeter matrimonium, cui etiam pater, licet invitus, consensit. Oditta ante matrimonii diem ad ecclesiam perrexit ut ad poenitentiae sacramentum accederet, Sara semper comitante. Matrimonium malos exitus habuit, et Oditta declarationem nullitatis petente, proposito dubio: « An constet de nullitate matrimonii in casu ». S. C. reposuit *affirmative*, et die 27 Aug. ejusd. anni, stetit in decisis.

638. *Alter* est si mulier, non sui juris, volens quidem abducitur a viro, sed invitis vel insciis parentibus, tutoribus, etc. (1). Ergo in hoc casu erit quoque raptus, de quo Concilium, cum impedimento ac poenis. Species ita exhiberi debet. Sempronia, ne in monasterium detrudatur, aut ad liberius vivendum, proponit Titio ut eam auferat, invitis vel insciis parentibus. Titius, cogitans nuptias cum Sempronia (secus vide *n.* 622), acceptat, eam aufert, et quando est in sua

1. Voet, *l. c.*, *n.* 4.

potestate, ei nuptias proponit. Plures negant hunc raptum comprehendere Tridentina dispositione; sed immerito. In primis enim in foro externo consensus puellae in abductionem suam praesumitur extortus per dolum a viro, ex *rel. l. un. C., De rapt. virg.*, intuitu matrimonii, ideoque recidimus in casum praecedentem. Praeterea in casu nostro ex una parte habetur raptus, quia violentia infertur parentibus, qua ratio raptus salvatur (1) et usus loquendi communis, praesertim si mulier, *obstantibus* parentibus, abducitur, romana legislatio, ac recentiores codices raptum in casu admittunt; ex alia autem parte ratio Concilii urget, quia mulier, consentiens in raptum, potest dissentire matrimonio; non enim consentit in raptum intuitu matrimonii ex hypothesi; unde hic raptus Tridentino decreto comprehendere dicendus est (2).

639. Confirmatur ex relata responsione S. C. C., et ex alia quam refert idem Riganti, *l. c., n. 70*: « Felix de Gagliarda laicus, decem aut duodecim hominibus armatis associatus, Orsettam, filiam Clementis Thealdini, in domo Angeli Massimi et sub ejus tutela degentem, *ad hoc tamen consentientem*, eduxit, et matrimonium cum ea contraxit. Modo idem Angelus in constitutione et assignatione dotis praedictae Orsettae eam ipsumque Felicem poenis in decretis S. Conc. Trid., *sess. 24, cap. 6*, in raptos comminatis illaqueari praetendit. Quaeritur an, stante ipsius Orsettae consensu, dictus Felix poenis adstrictus existat, dictaque dos ei assignari debeat? S. C. Cardinalium Conc. Trid. interpretum censuit hujusmodi raptorem, secundum ea quae proponuntur, comprehendere tam quoad poenas, quam matrimonii prohibitionem. Intellige Orsettam consensisse in raptum, non autem intuitu matrimonii cum Felice ineundi, ne dicere cogamur S. C. sibimet contradicere.

640. Accedit responsio S. Rotae, data die 18 Jun. 1666, 27 Mart. 1667, 13 Jun. 1670, 11 Mart. 1671, de qua Card. De

1. S. Thomas, 2, 2, q. 154, a. 7.

2. Relatum votum expresse circa finem; Cit. folium S. C. C. in *Otomucensi Matrimonio*; Riganti, *l. c., n. 69-83*; Instructio Austriaca, § 19; Feije, *n. 161 sequ.*

Luca, *De matr., disc. V.* Nam Comes de Duras per nuntium cum Barone de Fraipont concluserat tractatum de matrimonio cum hujus filia ineundo, dissentiente tamen puella, quae alium virum desiderabat. Pater, ut filiam ad matrimonium induceret, statuit, communicato consilio cum eodem nuntio, puellam recludere in monasterio Bruxellensi. Itaque, alia sumpta occasione, iter arripuit Bruxellas, et dum Leodii transirent, pater, qui alibi hospitium destinaverat, inductus fuit a nuntio ut in domo cujusdam sui conjuncti hospitaretur. In hac autem nuntius verum finem itineris puellae manifestavit, eamque in aversione erga Comitem de Duras confirmavit. Sequenti die conclusa fuit inter nuntium et puellam fuga proxima nocte capienda, et revera nuntius puellam duxit in domum alterius sui conjuncti, et, ad aliquot dies, conducta quadam domo, coram hujus loci parocho matrimonium iniverunt. Pater, accepta notitia fugae, ipsa qua contigit die, statim recurrit ad Superiorem loci; post aliquod tempus obtinuit ut filia in loco tuto reponeretur, et causa de matrimonii nullitate introducta fuit coram S. Rota, quae semper stetit pro nullitate tum ex capite raptus, tum ex capite clandestinitatis. Card. De Luca, qui in hac causa multum pro nullitate adlaboraverat, narrat, *l. c.*, majorem et pene totam quaestionem fuisse super raptu. Porro, uti saepius advertit De Luca, inter nuntium et puellam actum non fuerat de matrimonio alibi ineundo, et puella in fugam consenserat non intuitu matrimonii cum nuntio (in hoc enim casu raptus seu fuga conjugii validitati minime obstitisset *n. 631*), sed potius ut claustrum evitaret.

641. Quid vero si mulier sponte sua pergit in aliquem locum et ibi a viro deprehensa detinetur matrimonii causa? E. g., Sempronia petit, deambulationis ergo, *le Bois de Boulogne*, curiosa domum quamdam ingreditur, ubi Titius eam videns, subitaneo amore captus, januis clausis, detinet matrimonii causa. In foro externo mulier vi aut dolo inducta praesumitur, insuper consensus matrimonialis ab ipsa praestitus praesumitur vi metuque gravi extortus, nisi prius ipsa libertatem penitus recuperaverit. In se vero nonnulli ne-

gant (1) decretum Tridentinum hunc casum comprehendere, quia est potius casus sequestrationis, quam raptus (n. 627); alii affirmant (2), quia in casu adest loci mutatio (in quo hic casus differt a simplici sequestratione) et violenta mulieris detentio, et est raptus juxta communem loquendi usum in sensu aliquantulum latiori, qui tamen, cum matrimonii libertatem aequè offendat, Tridentina dispositione includi dicendus est. Nos litem sub judice relinquimus, hoc unum animadvertentes, nempe quod hic casus, si mulier non est sui juris, fortior videtur praecedenti, quo circa mulierem non sui juris, fugientem cum viro non intuitu matrimonii, insciis parentibus, decretum Concilii procedit.

642. Quod si mulier, accedens ad illum locum, ab initio quidem sponte sua accedit, sed deinde vi aut metu gravi deducitur ac sub viri potestate constituitur causa matrimonii, certum omnino putamus adesse verum raptum cum impedimento ac poenis; e. g., dum Sempronia deambulat *au Bois de Boulogne*, a Titio deprehensa violenter defertur in castellum, ibique causa matrimonii detinetur. Sane in casu raptus sin minus incipit ab eo loco ubi mulier a Titio arripitur (3). Idem dicatur, juxta omnes, si mulier, e contrario, ab initio nolit, et vi aut metu gravi e loco tuto abducta sit, ac postea velit; nam raptus ab initio perpetratus est.

643. Praeter duos casus quos exposuimus, raptus mulieris consentientis etiam non intuitu matrimonii non comprehenditur sub decreto Concilii, ex citata responsione S. C., quia non est raptus ad terminos juris civilis Romani. Hinc si mulier *sui juris*, libens volens aufugit cum viro ad liberius alibi vivendum, etiam violentia facta iis qui forte eam liquo modo custodiebant, potest utique cum eodem viro nuptias inire; cum enim sit sui juris, illa violentia per se non est injusta, et est potius facti quam juris, quae proinde

1. D'Annibale, p. III, § 446.

2. Feije, n. 457 sequ.; Scavini, tom. III, n. 891; Acta S. Sedis, vol. I, 19. 23.

3. Contrarium sentiunt Sanchez, l. c., n. 9; Pirhing, l. c., n. 25; Ohmalz., lib. V, tit. XVII, n. 46.

non officit. Idem dicatur, si puella non sui juris, consentiens, virum sequitur, annuentibus iis sub quorum potestate est, licet alii forte obsistant.

644. Haec omnia reassumimus, citantes verba Riganti, qui postquam dedisset votum et responsum S. C., *l. c.*, n. 85, subdit : « Ex dicto autem S. C. C. decreto, edito an 1608, duo inferuntur; alterum quod in muliere, etiam rapi volente, locum sibi vindicet dispositio conciliaris, *dummodo sit raptus juxta terminos juris civilis*, quia nempe intercesserit violentia, aut dolosis artibus fuerit mulier circumventa, seu extiterit sub cura parentum, tutorum, fratrum, etc. ; alterum vero quod si praecedat consensus mulieris in matrimonium, ipsaque abduci consentiat, raptus non committitur, etiam insecis et reclamantibus parentibus..., per textum in *cap. Cum causam*, 6, *De raptoribus*...; quae tamen decretalis dispositio, ut locum sibi vindicet, duo copulative requirit, nempe quod mulier raptui consentiat, et quod fuerit prius desponsata (1) : nam rapiens propriam sponsam, seu eam quae matrimonio consensum praestitit, cum accipiat id ad quod jus habet, non dicitur committere raptum (2)... ».

645. 6° *Ac sub sua detinet potestate.* Conc. Trid., *l. c.*, expresse statuit matrimonium inter raptorem et raptam consistere non posse, nisi « rapta, a raptoe separata et in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit ». Ut id verificetur et ita raptus purgetur, necesse est ut mulier in alio loco constituatur, in quo immunis sit a quocumque viri influxu per se vel per alios exercito. Hinc impedimentum perdurat, non verificata Concilii conditione, si mulier eadem domo in quam abducta fuit, permaneat, licet vir eam liberam prorsus relinquat ita ut aufugere posset; item si ponatur in alia viri domo aut ab eodem conducta, vel in domo amici aut parentis ejusdem viri, licet exinde egredi valeat aliosque actus libere ponere, praesertim si quis de viri man-

1. Idest consensum matrimonio praestiterit etiam extra vera sponsalia.

2. Intellige sponsam consentientem (n. 631); secus si fuerit nolens (n. 626). Insuper haec ratio cum mica salis accipienda est.

dato in eam invigilet eamque aliquo modo custodiat. E contrario, impedimentum statim cessat, si mulier suae domui restituitur, aut ponatur in monasterio, vel in domo amici aut parentis ipsius mulieris, qui viri in matrimonii negotio fautor non sit. Vide, e. g., *Parisiensem Matrimonii*, cujus speciem dedimus n. 636, et *Herbipolensem Matrimonii*, n. 628.

646. Purgato autem raptu, matrimonium quidem jam licite et valide contrahi potest, sed aliae poenae in raptorem citato decreto statutae manent. Praeterea parochus matrimonio numquam assistat, inconsulto Ordinario (1), etiam in locis ubi lex de examine testium pro statu libero non viget; cum Episcopus judicare debeat num rapta, separata a raptore, loco tuto ac libero revera reddita fuerit, et dotis constitutionem debeat praecipere. Ubi consuetudo vigeret matrimonia hujusmodi etiam post purgatum raptum non fieri sine dispensatione, Episcopus hanc concedere potest: at, ea praetermissa, matrimonium foret validum, licet graviter illicitum (2). Haec quae huc usque disputavimus, satis determinant quenam raptum Concilium suo decreto afficiat.

647. Hoc impedimentum, posito vero mulieris consensu contra juris praesumptionem, est juris ecclesiastici tantum, ut facile patet. Proinde Ecclesia dispensare potest; et aliquando in gravissimis casibus, si, scilicet, certo constet mulierem libere consentire et partes sine gravi incommodo separari nequeant, dispensat, seu sinit ut mulier, manens sub potestate raptoris, matrimonium cum eodem ineat, et hanc dispensandi potestatem aliis quoque aliquando concedit, aut hujusmodi matrimonia sanat in radice. Huc spectant quae in Actis S. C. de Prop. Fide pro Imperio Sinensi, pag. 42, die 31 Jan. 1796, leguntur. Vicarius Apost. Sutchuensis expostulaverat:

« 1° An Missionarii dispensare possint in impedimento disparitatis cultus cum muliere fidei, quamvis rapta fuerit nec loco tuto reddita, dummodo ipsa libere in matrimonium consentiat.

1. Bangen, *tit. II*, pag. 145; Feije, n. 186; De Justis, *lib. II*, cap. XVIII, n. 16 sequ.

2. De Justis, *l. c.*, n. 15; Giovine, *tom. I*, § 377.

« Resp. Cum in decreto facultatis extraordinariae, quae ad tempus concedi solet Episcopis, Vicariis Apost. Indiarum Orientalium, dispensandi super impedimento disparitatis cultus, omissa sit clausula quae in aliarum facultatum formulis apposita legitur : *Dummodo mulier rapta non fuerit, vel si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat*, hoc ipso concessum videtur quod non est in concedentis decreto restrictum. Cum tamen etiam de hujus facultatis extraordinariae concessione dubium exortum sit inter Sinenses, ne suspensi maneant animi de valore matrimonii, responderunt E.^{mi} Patres in proposito casu supplicandum SS.^{mo} ut dignetur declarare Episcopos et Vicarios Apost., quibus concessa est extraordinaria illa facultas dispensandi super disparitate cultus, uti ea valere gravibus de causis in singulis casibus, prout in dicto decreto exprimitur, etiam in casu quo mulier rapta fuerit necdum tuto loco restituta, constituto ante de libero ejus consensu in matrimonium, et praehabito partis infidelis consensu in cohabitationem absque contumelia Creatoris. Insuper ut pro tranquillandis conscientiis dignetur Sanctitas Sua revalidare ad cautelam, et quatenus opus sit, matrimonia, vi praecedentium dispensationum ante contracta, existente muliere in potestate raptoris, quatenus nullum aliud obstet impedimentum dirimens. — Sanctitas Sua utrique supplicationi dignata est benigne annuere.

« 2° An sit concedenda facultas a missionariis petita convalidandi matrimonia mulierum fidelium cum apostatis contracta seu per vim seu *post raptum* et antequam ipsae loco tuto redditae fuerint.

« Resp. Consulendum SS.^{mo} pro concessione petitae facultatis, dummodo fides mulierum sit in tuto, ipsae libere consentiant ac possint habitare cum apostata sine contumelia Creatoris. — Sanctitas Sua benigne dignata est petitam facultatem concedere.

« In hac porro dispensatione concedenda sedulo pastor mulierem admonere non omittat de gravi obligatione, qua tenetur, omni ope curare ut per bonam conversationem virum apostatam, a suscepta impietate revocatum, Christo lucrifaciat.

faciat; tum ut et suscepta proles in christiana religione rite instituaturs.

648. Cum in Albania frequenter accidat ut puellae rapiantur matrimonii ineundi causa ac postea ad matrimonii celebrationem cogantur, episcopi postulaverunt ut ex benigna *cap. VI, sess. XXIV, Conc. Trid.* interpretatione, authentice declararetur sufficere ad matrimonii inter raptum raptoremque validitatem, si mulier abducta, quamvis non omnino a raptore separata nec in loco tuto ac libero constituta, juramento affirmat se libere consentire illum in virum habere. S. C. S. Officii per instructionem diei 13 *Febr.* 1891, reposuit hic non agi de interpretatione, quantumvis lata, legis Tridentinae, sed de ejusdem relaxatione, quae non expedit; in casibus autem particularibus, quorum judicium Sancta Sedes sibimet reservat, posito vero mulieris consensu et positis sufficientibus ad dispensandum motivis, nihil prohibere quominus per dispensationem succurratur; interim autem episcopos curare debere ut tam infandum crimen extirpetur, publicatis etiam poenis, publica excommunicatione non excepta, quae in illud statutae sunt.

649. Sed haec rarissima exceptione : nam Ecclesia ab hoc impedimento dispensare non solet, et merito; quia vir optime potest mulierem loco tuto ac libero reddere, et deinde matrimonium inire sine ulla dispensatione. Imo jam supra (*n.* 622) diximus in omnibus litteris dispensationum matrimonialium, ab Apostolica Dataria concessarum, apponi clausulam : *Dummodo vel si mulier propter hoc rapta non fuerit.* Haec clausula importat conditionem, ita ut si mulier rapta fuit propter hoc, idest ad matrimonium ineundum, etiam si raptus purgatus fuerit, muliere separata a raptore et loco tuto ac libero constituta, dispensatio exequi nequeat sub poena nullitatis, ut reposuit etiam S. C. C. die 1 *Dec.* 1583 et die 6 *Apr.* 1606, apud Riganti, *Reg. 49 Cancell. Apost., n.* 96 *sequ.*, sed opus habet novas literas petere in forma *perinde valere.* Imo, licet praedicta clausula per errorem fuerit praetermissa, semper subintelligenda est, quia clausulae apponi solitae ex stylo Datariae jure supplentur, quamvis non exprimantur. Hanc autem clausulam numquam apponit S. Poenitentiaria in suis re-

scriptis; unde etsi mulier rapta fuerit, si raptus fuit deinde purgatus, dispensatio S. Poenitentiariae valet et executioni demandari potest. In dispensationibus Datariae haec clausula praetermittitur, ut patet, si in supplicatione exposita fuit circumstantia raptus purgati: tunc autem in rescripto additur clausula: *et si dicta oratrix a praefato oratore separata, ac in loco tuto ac libero constituta, eundem oratorem habere consentiat ad praesens, ut praefertur, imposita praedicto oratori propter raptum hunc poenitentia saluari, eum a praefato delicto absolvat et cum eisdem oratoribus dispenset*. Prima pars clausulae: *et si...* ut praefertur, continet conditionem ab executore sedulo verificandam. *Eum a praefato delicto absolvat*, nempe ab excommunicatione quam contraxit vi decreti Tridentini (n. 616); licet enim haec excommunicatio non sit reservata, tamen post petitam dispensationem non decet, propter appositionem manuum Pontificis ab ea absolvere, nisi dispensandi potestas ei facta fuerit (1). Relata autem verba praetermittuntur aut sunt inutilia, si episcopus jam absolverat. Haec autem verba indicant rectum juris ordinem servandum, sed non important conditionem implendam sub nullitatis poena. Idemque dicito de poenitentiae salutaris impositione; quae poenitentia potest esse dotis constitutio, quam Tridentinum, l. c., praecipit, si possibilis est. Tandem executor explorare debet num ex dispensationis concessionem scandalum oriatur, et in casu affirmativo supersedere debet; nam id subintelligitur, etiamsi non sit expressum in rescripto, sed quandoque exprimitur cum clausula: *et si illi expediens videbitur quod dispensatio hujusmodi sit praefatis oratoribus concedenda, neque scandalum sit ex ea oriturum...* Vide in *Formulis reformatis* formulam 38, 39. Aliae clausulae: *postquam N. praefatam M. arbitrio tuo competenter dotaverit*, et: *quod si dictus N. praefatae M. supervixerit perpetuo absque spe conjugii remaneat*, suppressae sunt. At praeceptum dotandi impositum a Tridentino (*cit. n. 616*) remanet, licet necesse non sit ut im-

1. De Justis, lib. II, cap. XVIII, n. 29 sequ.; Feije, n. 187, alii qui imo putant episcopum non amplius habere absolvendi potestatem; sed vide n. 444.

pleatur ante dispensationis fulminationem : ultima erat vestigium antiquae disciplinae (n. 475).

650. Cum hoc impedimentum sit ex Ecclesiae statuto, sequitur infideles non afficere. Hinc, si rapta revera consenserit, quod non praesumitur, matrimonium inter raptorem et raptam penes infideles valet, nisi hoc impedimentum a civili auctoritate latum fuerit. Quod si una pars sit fidelis et altera infidelis, matrimonium est nullum, etiam praecisione facta ab impedimento disparitatis cultus, quia decretum Tridentinum, licet favore partis raptae latum, tamen utramque, idest tum mulierem raptam tum virum raptorem, inhabilem reddit ad contrahendum, dum rapta sub potestate raptoris permanet; proinde sive rapta sive raptor sit fidelis, una pars est semper jure canonico inhabilis, ideoque matrimonium sit irritum, necesse est.

651. In media aetate raptus mulierum frequentius perpetrabantur. Ideo Rituale Romanum, *De sacram. matr.*, monet parochum : « Praesertim vero meminerit matrimonia inter raptorem et raptam, dum ipsa in raptoris potestate manserit, inita..., ex ipsius Concilii decretis irrita omnino ac nulla esse ».

§ 4. — *De impedimento voti* (1).

652. Quamquam vota quae matrimonio opponuntur, illud, si forte contrahatur, reddant per se illicitum quidem, sed non invalidum (n. 477), Ecclesia nihilominus statuit nonnulla ex illis votis conjugium etiam irritare seu constituere impedimentum dirimens matrimonium. Talia sunt :

653. 1° *Professio sollemnis* in Ordine Regulari proprie dicto. Id patet ex *cap. 3, 4, 5, 6, 7 cit. tit. ; cap. un., De voto et voti redemptione, in 6° ; cap. 10, De convers. conjug.*, aliisque juri-bus. His accedit *canon 9* dogmaticus Conc. Trid., *sess. XXIV* : « Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos posse matrimonium

1. Vide canonistas in *tit. VI, lib. IV Decret., Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt.*

contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto, et oppositum nihil aliud esse, quam damnare matrimonium... anathema sit... » Imo haec sollemnis religiosa professio irritat etiam matrimonium antea contractum ratum tantum non consummatum; de qua re alibi. Etiam in Ecclesia Orientali catholica professio sollemnis religiosa est impedimentum dirimens matrimonium (1).

654. Ut haec rite intelligantur, recolendum est Ecclesiam, juxta recentem disciplinam, institutum regulare approbare vel *cum votis sollemnibus*, quod tunc audit *Ordo Regularis*, *Ordo Religiosus*; vel *cum votis simplicibus*, quod dici solet *Congregatio Religiosa* (2). Illa votorum sollemnitas, quam Ordini Regulari Ecclesia concedit, non consistit in pompa exteriori qua vota emittuntur, sed consistit praecise in efficacia, ipsis Ecclesiae constitutione indita, qua votum non solum illicitos, sed etiam irritos reddat actus contrarios, atque ideo in casu nostro votum castitatis dirimat matrimonium postea contrahendum vel antea contractum ratum tantum. Igitur professio horum votorum sollemnium seu professio sollemnis in Ordine Regulari conjugium irritat. Antiquitus non aderant Congregationes Religiosae cum votis simplicibus, sed tantum Ordines Regulares cum votis sollemnibus, et in iis una erat sollemnis professio. Hinc in citatis juribus absque distinctione traditur matrimonium impediri ac dirimi a professione expressa vel tacita in religione a Sede Apostolica approbata; cujus « professio ad castitatis custodiam et abdicationem temporalium suos professores adstringat », uti addit Joannes XXII in *extravag. un.*, *De voto et voti redemptione*; proinde nec impedit nec dirimit matrimonium professio in Ordine militari, ac in tertio Ordine S. Francisci et S. Dominici (3); bene vero in instituto Ordinis Ierosolymitani, de quo Benedictus XIV in Const. *Biennium*, 13 Oct. 1745.

1. Mansella, *p. I, cap. IV, art. II.*

2. Juxta praesentem disciplinam in institutis religiosis sive virorum sive mulierum professio votorum simplex professioni votorum sollemnium semper praemittenda est.

3. Gury-Ballerini, *tom. II, n. 797*; Giovine, *tom. I, § 239*; Berardi, *tom. III, disp. IV, cap. V.*

655. Ex dictis jam satis apparet hanc solemnem religiosam professionem matrimonium irritare ex solo jure ecclesiastico (1). Nam illa solemnitas ex qua hanc efficaciam haurit « ex sola Ecclesiae constitutione est inventa », ut ait Bonifacius VIII in *cit. cap. un., De voto et voti redemptione, in 6º*, seu sola Ecclesiae lege fit ut actus illis votis contrarii non solum illiciti, sed etiam irriti sint. Id fusius evolvere ad alium tractatum pertinet. Confirmatur ex praxi Romanorum Pontificum, qui aliquando ex rationabili causa solemniter religionem professis nuptias inire permiserunt, maxime si solemniter professus non est in sacris ordinibus constitutus. Nonnulla exempla citat Giovine, *tom. I, § 241, n. 2*, quibus adde Pium VII, initio hujus saeculi, sanavisse in radice multarum monialium aut monachorum sacrilega conjugia. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1023*, probabiliorē habet sententiam quae tenet votum solemne religionis dirimere ex jure divino (2), quia in voto simplici corpus tantum promittitur Deo, sed in solemnī, per acceptationem legitimam praelatorum, corpus insuper Deo traditur. Hanc rationem habet quoque S. Thomas, *4 dist. 38, q. 1, a. 3, q. 3*, cum aliis. At haec ratio, salva tantorum AA. reverentia, solida non est, sed « asceticorum potius meditationibus accommodata, quam philosophorum et jurisconsultorum sententiis »; Berardi, *Jus Ecc., tom. III, diss. IV, cap. V*. Nam voto simplici, e. g., in Congregatione Religiosa corpus eodem modo traditur Deo per acceptationem legitimorum praelatorum, quin tamen matrimonium postea contractum dirimatur. Proinde illa traditio in solemnī professione non secumfert nullitatem subsequentis matrimonii, nisi accedat lex Ecclesiae, quae professum inhabilem reddat ad matrimonium aliosque actus professioni

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XXVI*; Fagnanus, *comm. cap. 6. De statu monachorum*; Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 50*; De Angelis, *lib. IV, tit. VI, n. 5*; Lehmkühl, *vol. II, n. 507*; Feije, *n. 514*; Giovine, *tom. I, § 240*; Berardi, *l. c.*

2. Haec D. Alphonsi sententia difficile conciliatur cum iis, quae ipse tradit eodem libro *n. 1039*. Rosset, *n. 1676 sequ.*, fuse sustinet votum solemne professionis religiosae tum vi sua, seu jure naturali, tum jure divino habere vim dirimendi matrimonium contrahendum, secluso quocumque jure ecclesiastico; quae thesis nullatenus admitti potest.

contrarios. Ceterum S. Alphonsus, *lib. III, n. 236*, cum eodem S. Thoma, *l. c., a. 4, q. 1, ad 3um*, admittit Romanum Pontificem posse solemniter castitatem professis matrimonium indulgere.

656. Dispensandi potestate, prout alias, gaudet unus Romanus Pontifex, nisi Ordinarius obtinuerit indultum. Hoc omnes Ordinarii habent pro articulo mortis, quando non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem, nec voto solemnium sacerdotium coniungitur (*n. 435*). Quatenus causa sit rationabilis pro hac dispensatione concedenda, prudentiae Romani Pontificis relinquendum est. At, testante Ursaja, *Discept. Ecclesiast., t. IV, p. II, disc. V*, ea fuit semper Ecclesiae disciplina ut haec dispensatio non concederetur, nisi ex causa publica, quae in religionis utilitatem vergat, e. g., ne successio regni devolveretur ad heterodoxum vel infidelem, pro conversione regni vel provinciae ad fidem, ad evitandum bellum successionis regiae, ne familia valde illustris, potens et Ecclesiae benemerita extinguatur (1). Aliquando autem concedi ex causa privatum tantum bonum respiciente, patet vel ex ipso indulto Ordinariis concessio pro mortis articulo.

657. Si autem quaeras quandonam nuptiae, post solemnem professionem attentatae, primum irritae factae sint, respondemus rem esse valde obscuram in historia ecclesiastica (2). Doctus Berardi, *l. c.*, plura habet, quorum summam ita exponit De Angelis, *lib. IV, tit. VI, n. 6*: « Videtur hoc inductum esse, saltem inchoative. tempore Gregorii M., post exortum Benedicti institutum de monachis in Occidente. Tum vero cum quis ex monachis, monasterio relicto, conjugia inivisset, renovatae fuerunt veteres leges in Concilio Triburiensi, *can. 11, 12, 13 et 14, c. 27, q. 1*, in Decreto, et cautum ut monachi, regulae desertores, ad monasterium etiam inviti reducerentur, quod satis videbatur ad eosdem monachos a voluntate ineundi conjugia avocandos. Tandem initio saeculi XII suprema manus imposita fuit huic disciplinae, et sub Callixto II in Conc. Lat.

1. Giovine, *t. I, cit.* § 241, *n. 2*.

2. Plura vide apud Wernz, *n. 377*.

an. 1123, *can.* 24, statutum est ut irrita omnino forent ea conjugia, *can.* 8, *dist.* 27, ubi, praeter poenam in personas illas conjugium contrahentes illatam, dicitur *contracta quoque conjugia disjungi*; quae verba, utpote in conjugium ipsum collata, vim decreti irritantis praeseferunt. Id ipsum paulo postea, seu *an.* 1139, confirmavit Innocentius II in Lat. Conc. *can.* 40, *dist.* 29, *q.* 1, ita definiens: *Hujusmodi copulationem matrimonium non esse censemus*. Atque id ad sanctimoniales foeminas extendit... »

658. Poenae contra regulares et moniales post solemnem professionem, aut clericos majores post ordinationem attentantes matrimonium (sunt enim eaedem pro omnibus), hodie sunt sequentes :

a) Incurrunt excommunicationem latae sententiae, Ordinariis reservatam, ex Const. *Apostolicae Sedis*, n. 1 : « Clericos in sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes, nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes ». Haec excommunicatio lata jam fuerat in *Clem. un.*, *De consang. et affinit.* Nam jure antiquo, Concilium Toletanum, *can.* 6, statuerat foeminam in monasterio, clericum in coenobio detrudi debere usque ad mortem : et Concilium Neocaesarense, *can.* 1, presbyterum deponi et inter laicos redigi ad poenitentiam agendam. Jure decretalium Alexander III, *cap.* 1, *De clericis conjugatis*, praecipit ut Episcopus per suspensionem et excommunicationem cogat ipsos ad uxorem dimittendam et poenitentiam agendam. Clemens V, *l. c.*, hanc poenam auxit. Haec poena non manet ineuntes sponsalia, bene vero contrahentes matrimonium, licet illud non consummaverint. Episcopus N. inter alia quaesiverat a S. C. S. Officii : « 1° Ac primo quidem per praedictam Constitutionem (*Apostolicae Sedis*) excommunicationi latae sententiae, Episcopis, sive Ordinariis reservatae, subjacere declarantur : *Clerici in sacris*..... Quam censuram aliqui extendi etiam ad eos clericos defendunt, qui civile, quod vocant, matrimonium contrahere attentant in locis ubi decretum *Tametsi* Conc. Trid., *sess.* XXIV, *cap.* I, *de ref. mat.*, promulgatum et in usu est.

Haec vero sententia ab aliis rejicitur. Quaeritur ergo utri sententiae sit adhaerendum? » S. C. reposuit, die 22 Dec. 1880: « Ad 1um dubium: Clericos in sacris constitutos, vel regulares aut moniales post emissum solemne castitatis votum praesumentes contrahere matrimonium sic dictum civile in locis ubi lex Tridentina de clandestinitate viget, incurrere excommunicationem latae sententiae Episcopis seu Ordinariis reservatam ». Sanchez, *lib. III, disp. II, n. 7 sequ.*, cui adhaeret Suarez, *De leg., lib. V, cap. XXXIV, n. 10*, et in praxi etiam D'Annibale, *p. I, § 298, not. 29*, docet, contra Sotum, hanc censuram eos non manere, si matrimonium fuit nullum ex alio capite. Haec sententia sustineri amplius non potest post sequentem S. C. Inqu. resolutionem. Nam ad dubium: « Utrum clericus in sacris constitutus vel regularis aut monialis, si praeter impedimentum voti sollemnis castitatis alia habeat impedimenta, e. g., affinitatis, consanguinitatis, hanc censuram incurrat, an non »; S. C. die 16 Jan. 1892, reposuit: « Incurrere ». Imo putamus clericos in sacris, regulares et moniales hac censura innodari licet solam copulam, affectu tamen maritali, habeant (1). Cum vero in cit. articulo Const. *Apostolicae Sedis* dicatur *praesumentes*, ab hac censura excusat ignorantia invincibilis, et vincibilis, etiam crassa vel supina, et etiam affectata juxta meliorem sententiam; item metus gravis. Neque hanc censuram incurrunt procurator, mandans, consulens, adjuvans, parochus, testes, sed ipsimet contrahentes tantum.

659. *b)* Sunt suspecti de haeresi, ut docet Thesaurus, *p. I, cap. IV, v. matrimonium*, ideoque uti tales denunciandi S. Inquisitioni. Nam facto putare videntur hoc matrimonium licitum et validum contra canonem dogmaticum Conc. Trid. Quod si revera ita putaverint, sunt haeretici formales; ac proinde, si haec haeresis fuerit exterius manifestata, incurrunt aliam excommunicationem Romano Pontifici speciali modo reservatam in cit. Const. *Apostolicae Sedis, n. 1*, latam in haeticos et apostatas.

660. *c)* Recensitas poenas ipsi incurrunt sive matrimonium

1. Rosset, *n. 2813 sequ.*

fuerit consummatum, sive non : nam consummatio nullibi exigitur. Quod si matrimonium consummatum fuit, clerici majores, aut regulares post solemnem professionem, juxta plerosque, sunt irregulares ex *bigamia similitudinaria*, quia scilicet, post initum matrimonium spirituale per susceptionem sacrorum ordinum aut solemnem professionem, matrimonium carnale attentant et consummant. Sed de hac irregularitate vide quae dicimus in nostro *Tractatu de sacra ordinatione*.

661. Praeter has poenas clericus major, aut regularis solemniter professus privilegiis clericalibus non privatur : imo sacrilegis vinculis solutus ad clericatum vel claustrum redire cogitur. Clemens V in *cit. Clement. un., De voto et voti redemptione*, praecipit ut ecclesiarum Praelati tamdiu eos excommunicatos publice nuntient, aut a suis subditis nuntiari faciant, donec, suum humiliter recognoscentes errorem, separentur ad invicem et absolutionis obtinere beneficium mereantur. Insuper ecclesiarum Praelatos posse poenis jure statutis alias addere in taliter delinquentes, non est dubium. Quod si clericus major, aut regularis post solemnem professionem ex dispensatione Romani Pontificis nuptias inivit, has omnes poenas effugere evidens est, cum nuptiae sint validae et licitae. At, defuncta uxore, Episcopus non posset virum in statum clericalem rursus recipere, ei permittere ut in susceptis ordinibus ministret, aut eum ad superiores ordines promovere, inconsulta Sede Apostolica, quae, concedens dispensationem, illum in laicalem statum in perpetuum redigendum esse praeceperat ; de qua re fusius in *cit. nostro Tractatu de sacra ordinatione*.

662. 2° *Professio simplex in Societate Jesu* post biennium novitiatus, ex Gregorii XIII Const. *Ascendente Domino*, 25 Maii 1584 : « Quinimo eos omnes ad contrahendum (matrimonium) inhabiles, et contractus hujusmodi nullos et irritos esse, prout irritos facimus et annullamus ». Nimirum in Societate Jesu sunt vota solemnia quae serius emittuntur : post biennium novitiatus eadem vota emittuntur simplicia, quae tamen Gregorius XIII, *l. c.*, voluit matrimonium postea contrahendum irritare, non vero dirimere antea contractum. Ceterum haec vota cum impedimento dirimenti eo ipso cessant, quo

professus dimittitur. Analoga votorum simplicium ante professionem solemnem disciplina inducta est, recentioribus temporibus, et in aliis Ordinibus tum virorum tum mulierum; nempe statutum est ut post novitiatum, aetate praescripta, professio simplex fiat, et nonnisi post triennium solemnis. At peculiaris illa constitutio pro Societate Jesu ad alios Ordines extensa non est: proinde haec simplex professio impedimentum impediens, non dirimens constituit, ut declaratum fuit die 24 Jan. 1861. Professum votorum simplicium in Societate Jesu, qui matrimonium attentaverit, non manent poenae supra descriptae (nisi forte sit clericus major), utpote quae professum votorum solemniū afficiant.

663. 3° Tandem *votum castitatis quod in saeculo emittit uxor*, viro de consensu ipsius sacros ordines suscipiente. Nimirum uxoratus potest, juxta canones, vivente etiam uxore, ad sacros ordines promoveri, dummodo uxor non solum liberum praebeat consensum, sed insuper religionem ingrediatur et solemniter profiteatur: quod si fuerit senex, nec de incontinentia suspecta, poterit, juxta veriore ac tutiorem sententiam, in saeculo remanere, castitatem perpetuam in manu Episcopi vovens. Jam vero si, viro defuncto, ipsa, hoc simplici castitatis voto obstricta, ad alias nuptias convolare ausa fuerit, matrimonium erit nedum illicitum, sed etiam nullum, uti colligitur ex *can. 10, 11, 12, dist. 28*; et *can. 14 dist. 32*, in Decreto, et est communis sententia (1). Idem a fortiori dicas, si ipsa hanc castitatem perpetuam profiteatur in Congregatione Religiosa cum votis simplicibus. Hoc autem votum castitatis in saeculo emissum est reservatum.

664. Quaestio est num eodem jure matrimonium dirimat votum castitatis quod in saeculo emittit conjux, altero de ejus consensu, post matrimonii consummationem, religionem solem-

1. Benedictus XIV, *De Syn., lib. XIII, cap. XII, n. 16*; Sanchez, *lib. VII, disp. XL*; Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 40*; Ballerini ad Gury, *tom. II, n. 761*, cum communi. Contrariam sententiam S. Alphonsus, *lib. VI, n. 812*, circa finem, appellat satis probabilem, sed alii non immerito ei quaecumque probabilitatem negant. D'Annibale, *4^a edit., p. III, § 435, not. 37*, contrariam sententiam fortassis veriore dicit, sed postea § 471, not. 22, non videtur sibi cohaerere.

niter profitente. Nempe si matrimonium est ratum tantum, conjux potest, etiam altero renuente, statum religiosum amplecti; et solemni professione vinculum matrimoniale dissolvitur. Si vero matrimonium est consummatum, canones statuunt conjugem non posse ad religionem transire eamque profiteri, nisi alter consentiat, et ipse quoque coenobium ingressus in eo regularem professionem emittat, aut saltem, si provectae aetatis est et ab omni incontinentiae suspicione immunis, voto castitatis perpetuae in saeculo sese obstringat. Hoc posito, si conjux in saeculo, post alterius mortem, contra suum castitatis votum matrimonium inire praesumpserit, plerique docent hoc esse illicitum quidem, sed validum (1), quia nullo jure declaratur irritum, et leges, quae nullitatem tradunt in casu praecedenti, ad hunc, utpote odiosae, extendendae non sunt. Benedictus XIV, *l. c.*, sententiam suam non profert, sed ait *dubitari non omnino temere posse de matrimonii nullitate*, subdens: « Par enim ratio inesse videtur utrique speciei, nimirum reverentiae habendae erga solemne votum, licet ab altero conjuge emissum; quam rationem innuit S. Thomas, *in 4 sent., dist. 37, q. 1, a. 2, ad 2* ». Stante hoc dubio, in casu particulari, si agitur de matrimonio contracto, eidem favendum est, donec S. Sedes aliud declaraverit.

§ 5^a. — *De impedimento ordinis sacri* (2).

665. Notum est pro clericis in Ecclesia adesse *legem caelibatus* qui proinde dicitur *ecclesiasticus*. Haec lex tota continetur in principio, quod Alexander III, *cap. 3, De conv. conjug.* expresse tradit: « Simul voluptatibus et carnalibus desideriis ac divinis et ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant » (clerici); seu clericus, mancipatus divinis et ecclesiasticis obsequiis, debet continentiam et caelibatum servare, quia, ut ait Innocentius III in *cap. 3, De clericis conjugatis*:

1. Sanchez, *lib. VII, disp. XXXII, n. 8*; Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 41*; D'Annibale, *p. III, § 471, not. 21*.

2. Vide canonistas in eodem *tit. VI lib. V Decret.*, *Qui clerici vel volentes matrimonium contrahere possunt*; et fuse Rosset, *n. 1564 sequ.*

« Cithara cum psalterio male concordat » ; ideoque et clericus arcetur a matrimonio et uxoratus ab ordine, nisi servatis servandis.

666. Ratio hujus legis triplex assignari potest. 1° Quia status continentiae et caelibatus perfectior est prae statu matrimoniali (n. 14). 2° Quia clerici, curis matrimonialibus soluti, melius possunt sibi concreditum divinum ministerium praestare ac salutem spiritualem hominum curare, juxta illud Apostoli 1 Cor., VII : « *Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est* ». 3° Tandem quia clerici, continentiam servantes, majorem habent populorum venerationem, ideoque eorum ministerium est efficacius. Haec autem major veneratio duabus rationibus praecedentibus innitur.

667. Originem hujus legis ita eruditi explicare solent. Christus D. doctrina ac exemplo, B. Maria V. et S. Joseph exemplo, Apostoli doctrina ac exemplo continentiam laudaverunt et praetulerunt matrimonio. Ante vocationem S. Petrus habuit uxorem, ut patet ex *Matth.*, VIII, 18, non vero probabilius alii Apostoli, neque S. Philippus de quo aliqua posset esse dubitatio (1) ; sed post vocationem neque S. Petrus, neque si quis alius Apostolus duxerat uxorem, eam retinuit aut ea usus est, et multo minus uxorem duxit. Hinc mirum non est, si usque ab initio Ecclesiae clerici continentiam servarent, et uxorati, retinentes uxorem, a clericali statu repellerentur, licet fortasse lex scripta caelibatus non extaret, praesertim cum continentiae status adeo opportunus et conformis esset statui clericali, uti rationes supra allatae probant. Hoc modo ab ipsis primis Ecclesiae temporibus inducta est lex consuetudinaria caelibatus pro clericis tum in Oriente, tum in Occidente, quae consuetudo fuit etiam constitutionibus particularibus Episcoporum pro suis dioecesibus firmata. Tandem accesserunt dispositiones Romanorum Pontificum ac Conciliorum Generalium.

1. Zaccharia, *Storia polemica del celibato*, cap. I.

668. Ex dictis apparet hanc legem caelibatus ecclesiastici duplicem veluti partem habere, quatenus prohibet uxoratos a statu clericali, et clericos a matrimonio, ipsos cogens ad continentiam. Nostrum heic est hanc legem exponere quoad secundam partem tantum, quatenus clericis matrimonium interdicat. Disputant DD. utrum obligatio servandae castitatis, sacro ordini adnexa, sit immediate ex lege Ecclesiae sine voto, an ex lege Ecclesiae, mediante voto ordinati. Nonnulli (1) putant esse non ex voto ordinati, sed ex sola Ecclesiae lege; quae, cum matrimonium et actus castitati contrarios prohibeat ratione religionis, efficit ut ordinatus in sacris, hanc legem violans, non solum peccet contra castitatem, sed etiam contra religionem et ita sacrilegium committat. Sane lex Ecclesiae sine voto sufficit; et praeterea si ex voto haec obligatio procederet, sequeretur illum qui ad sacram ordinationem accedit, positive hanc obligationem rejiciens, eadem non teneri, cum clarum sit votum castitatis non emittere. Alii (2) censent esse ex lege Ecclesiae, mediante voto. Nam Ecclesia statuit se non assumere ad sacros ordines, nisi eos qui promittunt se fore continenter victuros, seu votum continentiae emittunt, ut patet ex *cap. 1, dist. 28*, in Decreto; *ex cap. 6, De clericis conjugatis*; et clarius, *ex cap. un., De voto et voti redemptione, in 6º*, ibi: « Praesentis declarandum duximus oraculo sanctionis illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem ordinis sacri aut per professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Sedem Apostolicam approbatis »; et *ex extrav. un. Joannis XXII ejusd. tit.*, ubi gemina prorsus leguntur. Proinde qui ad sacros ordines accedit, eo ipso implicite saltem votum continentiae emittit; quo arcetur a nuptiis et ad castitatem tenetur. Tandem alii (3) utramque

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 808*, plures citat pro hac sententia, quam cum Sanchez habet probabilem.

2. S. Alphonsus, *l. c.*, ubi hanc sententiam dicit probabiliorem et communiorem; Sanchez, *lib. VII, disp. XXVI, n. 10*; Pontius, *lib. VII, cap. XXVII, n. 7*, alique.

3. S. Thomas, *in 4, dist. 37, q. 1, a. 1*; S. Bonaventura, *in 4º, dist. 37, a. 1, q. 2, n. 9*; Rosset, *n. 1648 sequ.*

sententiam sequitur, dicentes hanc obligationem esse directe tum ex lege Ecclesiae tum ex voto, modo superius explicato, ob rationes ab utriusque sententiae patronis allatas. Conc. Trid. in canone quem citavimus *n.* 633, hanc quaestionem intactam reliquit, quae revera in praxi parvi momenti est; nos tertiae sententiae subscribimus. Modo ad hanc legem exponendam accedimus; quum vero Ecclesia Orientalis aliam disciplinam sequatur, hinc distinctim loquemur de Ecclesia Occidentali, ac de Ecclesia Orientali (catholica).

I

In Ecclesia Occidentali.

669. In primis clerici in minoribus ordinibus constituti, idest infra subdiaconatum, possunt pro lubitu matrimonium inire, ita ut prima tonsura et ordo minor non sit impedimentum neque impediens neque dirimens matrimonium. Id clare eruitur ex *cap.* 1, 3, 5, 6, 7, *De clericis conjugatis*, aliisque juribus. Quum vero in Ecclesia Occidentali plene vigeat canonicum principium, ut mancipatus divinis ac ecclesiasticis obsequiis nequeat voluptatibus et carnalibus desideriis vacare (*n.* 665), hinc minorista contrahens matrimonium valide quidem et licite agit, sed eo ipso decedit e statu clericali. Proinde minoristae tenentur ad caelibatum, et prohibentur a matrimonio *in sensu composito*, ut aiunt philosophi, nempe si velint in statu clericali permanere.

670. Hinc in minoribus ordinibus constitutus, contrahens matrimonium, ipso jure privatur :

a) Omnibus beneficiis et pensionibus ecclesiasticis, si quas habet, ex *cit. cap.* 1, 3, 5, 8... *De clericis conjugatis*; nam, ut ait Innocentius III in *cit. cap.* 5, in *eorum conversatione cithara cum psalterio male concordat*. Quamquam vero ex *cit. cap.* 1, 3, 5, 8... *De clericis conjugatis* haec privatio beneficiorum et pensionum ecclesiasticarum videatur ferendae sententiae, tamen communis doctrina est ipsam esse latae sententiae. Imo Thesaurus, *De poenis*, *p. II, cap. IV, v. apostasia*, docet non solum *ipso jure* minoristam privari beneficiis et pensionibus

ecclesiasticis, sed teneri ea dimittere ante omnem iudicis declarationem, et fructus quoque perceptos post matrimonium restituere. Nam, assumens statum matrimoniale incompatibilem lege Ecclesiae cum statu clericali, videtur huic statui ideoque beneficiis ac pensionibus ecclesiasticis renuntiavisse, quae renuntiatio ab Ecclesia acceptata est : atqui renuntiatio beneficii aut pensionis ecclesiasticae, acceptata a legitimo superiore importat privationem ipso jure ante quamcumque declarationem sententiam (1). Idque etsi matrimonium sit tantum ratum, nondum consummatum ; non vero si minorista sponsalia tantum de futuro iniverit, nec si matrimonium fuerit nullum, ut probabilius docet Giraldi, *p. I, sect. 336*. Episcopus vero nequit dispensare, ut uxoratus minorista retineat aut obtineat beneficium vel pensionem ecclesiasticam.

671. *b)* Privilegiis omnibus clericalibus. Conservat tamen privilegium canonis, si 1° cum unica et virgine contraxerit ; 2° tonsuram et vestes deferat clericales, ex *cap. un., De clericis conjugatis, in 6°*. Conservat privilegium fori, si 1° cum unica et virgine contraxerit ; 2° tonsuram et vestes deferat clericales, ex *cit, cap. un. ejusd. tit. in 6°* ; 3° inserviat alicui ecclesiae de mandato Episcopi, ex Conc. Trid., *sess. XXIII, cap. VI, de ref.*, idest, ut explicat Benedictus XIV, *De syn., lib. XII, cap. IV, n. 3*, si ecclesiae ministrare pergat. In praesenti Ecclesiae statu vix locus est his conditionibus, nominatim alteri, ut minorista uxoratus gaudere valeat privilegio canonis et fori.

672. At clericus major, post subdiaconatum inclusive, illicite et invalide matrimonium init, ideoque ordo major est impedimentum dirimens matrimonium postea contrahendum. Id patet ex *cap. 1 et 2, Qui cler. vel vov. ; cap. 1 et 4, De cleric. conjug. ; Clement. un., De affn. et consanguin.* aliisque juri-
bus ; quibus accessit canon dogmaticus Conc. Trid. (*n. 633*). Num ordo sacer dirimat quoque matrimonium antea contractum ratum tantum non consummatum, sicuti solemnis religiosa professio, videbimus in *cap. VII, art. II*.

1. De Angelis, *lib. III, tit. III, n. 4* ; Santi, *lib. IV, tit. VI, n. 5*.

673. Ab hac regula generali duae sunt exceptiones. Nimirum clericus major nullo modo a nuptiis prohibetur, si fuit ordinatus, *a)* ante pubertatem; *b)* sub vi, et fortasse etiam sub metu gravi, cum nemo invitus sine sua culpa privari debeat jure, quod habet a natura, ad matrimonium. Haec breviter declaranda sunt.

674. *a)* De primo casu agit Benedictus XIV in Const. *Eo quamvis tempore*, 4 Maii 1743, cujus haec fuit occasio. A missionariis catholicis in Aegypto proposita fuerunt eidem Pontifici nonnulla dubia quae Ecclesiam Copticam respiciebant. Inter Coptos invaluerat disciplina a remotis temporibus, ut statim post baptismum tonsura et ordines, excepto presbyteratu, parvulo conferrentur. In hac ordinatione parentes, veluti sponsores, accedebant quoad obligationes ordinibus adnexas; imo cum ordinatus nonnulla specialia jejunia observare deberet ex illius Ecclesiae disciplina, haec pro ipso parentes praestabant usque ad XVI illius aetatis annum completum. Jam vero missionarii quaerebant in dubio 3° utrum ii qui in infantili aetate diaconatum receperant, possent, ex sola dispensatione obtenta a missionariis, absque ullo speciali indulto apostolico, inire non solum primum, sed etiam alterum matrimonium; et in dubio 4°, utrum dicti diaconi officium divinum recitare tenerentur. Sapientissimus Pontifex respondet certum esse ordinationem in casu esse illicitam, sed validam; sed aequè certum esse promotum non subjici obligationi servandae castitatis nec aliis oneribus ab Ecclesia impositis, nisi, post pubertatem, receptam ordinationem ratam habuerit sive expresse sive tacite, exercitio scilicet ordinis recepti aut observantia obligationum ordini adnexarum (1). Statuit igitur diaconos Coptos, postquam XVI aetatis annum excesserunt, esse interrogandos utrum velint in sancto perseverare proposito, an temporale inire conjugium. Si diaconus respondeat nolle diutius in diaconali officio persistere, liceat illi primum, eoque legitime soluto, alterum quoque inire matrimonium, et praeterea

1. « Modo sciat et advertat per hujusmodi actum tali obligationi se subjicere »; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 810.

certior fiat se nulla ecclesiastica lege teneri ad divinum officium recitandum. Contra, si respondeat se velle in suscepto ordine perseverare et ecclesiasticis vacare muneribus, nuptiae quaecumque sunt ei interdicendae et obligatio divini officii recitandi est intimanda.

Idem Pontifex, *l. c.*, n. 23-26, docet cum theologis nec teneri obligationibus clericalibus impuberem post usum rationis ordinatum, nisi, confirmata jam aetate, suam ordinationem expresse vel tacite ratam habeat. Ei igitur eadem providissima dispositio, quae pro diaconis Coptis a tanto Pontifice lata fuit, applicanda esse videtur(1).

675. *b)* Ad alterum casum quod attinet, ordinatio, physica vi collata invito prorsus ac reluctanti, certe est nulla, ideoque nullas parere potest obligationes. Quod si quis impulsus gravi metu sive indirecto sive directo, accedit ad ordinationem, haec est valida, quia metus etiam gravis non excludit voluntarium (n. 927). At quoad obligationes Ordini sacro adnexas, DD. inter se non conveniunt. Nonnulli putant ordinatum iisdem non adstringi : quia, cum eae obligationes sint juris tantum ecclesiastici (n. sequ.), non praesumitur Ecclesiam velle eas eidem imponere (2). Facile autem admittunt pro foro externo adeundam esse Sedem Apostolicam ad illusiones in re tanti momenti removendas et scandalum impediendum ; in dubio autem ordinatio praesumitur rite collata, ideoque inducere obligationes non solum in foro externo, sed etiam in foro interno. In hac opinione, si ordinatus, metu gravi coactus, nuptias iniret, matrimonium in foro interno valeret. Alii censent ordinationem, sicuti in se valida est, ita obligationes quoque secumferre ; at metum gravem esse rationem sufficientem pro dispensatione a Sede Apostolica obtinenda (3). Primam sententiam certam habemus 1° ex doctrina Benedicti XIV pluribus in locis tradita. Nam in epist. *Postremo mense*, 28 Febr. 1747, § 43,

1. Giovine, *tom. I*, § 243, n. 6; D'Annibale, *p. III*, § 162.

2. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 811; Lehmkühl, *vol. II*, n. 618; Sanchez, *lib. VII*, *disp. XXIX*; Rosset, n. 1661 *sequ.*

3. Giovine, *tom. I*, § 243, n. 5, et cum eo Vasquez, Pontius, Schmalzgrueber, Diana, aliique.

statuit principium : adultum, nisi sponte sua, obligari non posse; in cit. const. *Eo quamvis tempore*, § 21, docet obsolescisse veterem Ecclesiae disciplinam, qua aliqui interdum compellebantur coacte ad suscipiendos Ordines sacros cum onere obligationum cuicumque Ordini impositarum; tandem *De syn., lib. XII, cap. IV, n. 2*, haec habet : « Juxta vigentem canonicam jurisprudentiam, si quis gravi veroque metu coactus ad ordinationem accedat et ordines suscipiat, valida quidem habetur illius ordinatio et character ordinis ipsius animae impressus, sed nihilominus eadem ordinatio illicita reputatur, nec ordinatus adstrictus remanet continentiae voto, quod adnexum est ordini eidem collato. 2° Ex *cap. 1 et 6, De iis quae vi metusque causa fiunt*, ubi declaratur irritum votum professionis religiosae quod emissum fuit ex metu in virum constantem cadente; ergo etiam votum ordine solemnizatum, quia eadem ratio est. 3° Ex decisione Rotae Romanae, quam in hoc sensu citat Collet. Ceterum, stante hac controversia, ad cautelam receptum est ut S. C. C., apud quam hujusmodi causae agitantur, respondere non soleat ordinatum, metu coactum, non teneri obligationibus clericalibus, sed supplicandum SS.^{mo} pro dispensatione.

676. Quod si ordinatus susceptam ordinationem libere ratam habuit tacite vel expresse, ut supra, certum est obligationibus jam subjici. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 811*, probabilius putat obligationes clericales urgere ordinatum ex metu gravi justa causa incusso, puta si Episcopus ob inopiam ministrorum adstringeret metu aliquem ad ordinationem : sed hic casus practicus non est.

677. Hoc impedimentum est juris ecclesiastici tantum (1). Nam neque ex rei natura neque ex jure divino positivo status clericalis foret incompatibilis cum statu matrimoniali, ut patet in Graecis. Accedit Romanos Pontifices, urgente gravi causa, aliquando dispensavisse; e. g. Benedictus XI nuptias permisit Ramiro, *presbytero religionem professo*, ut labentem Aragoniae

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1059*; Bellarminus, *De clericis, lib. I, cap. I, XVIII*; Sanchez, *lib. VII, disp. XXVIII, n. 11*; Pontius, *lib. VII, cap. XXII*; S. Thomas, *4 dist. 37, q. 1, a. 1*; Schmalz., *lib. IV, tit. VI, n. 2*.

prosapiam editis liberis propagaret; et Pius VII, initio hujus saeculi, in Galliis sacrilega revalidavit conjugia, a quibus civiliter contractis clerici majores haud facile poterant sese extricare, sed noluit revalidare matrimonium Episcopi Augustodunensis. Alia exempla vide apud Giovine, *tom. I, § 243*. Proinde quod docet S. Alphonsus, *l. c.*, et *n. 808*, Romanum Pontificem non posse sacerdotibus matrimonium indulgere, non est amplius probabile. Hac obligatione continentiae, juxta omnes, tenetur lege Ecclesiae in utroque foro et ille, qui accedit quidem ad ordinationem, volens recipere ritum et effectum ordinationis, sed sine intentione illam obligationem contrahendi. Imo si ipse vult quidem recipere ordinationem, serio collatam ab Episcopo, sed non vult recipere effectum ordinationis seu characterem, ordinationo ex *cap. 3 § Item, De baptismo*, est valida, ideoque obligatio urget in utroque foro, et matrimonium nullum est. Quod si quis suscipiat ordinem sacrum, ignorans invincibiliter adnexam coelibatus legem, hac, juxta nonnullos, non astringitur (1), sed regula generalis (*n. 310*), quam plerique huic etiam casui applicandam esse putant, contradicit.

678. Dispensandi potestas reservatur Romano Pontifici, nisi Episcopus indultum habeat. In articulo mortis, quando tempus non suppetit recurrendi ad S. Sedem, omnes Ordinarii indultum habent dispensandi cum subdiaconis et diaconis, non vero cum presbyteris (*n. 433*). Quaenam causa sit sufficiens pro elargienda dispensatione, Romanus Pontifex videt; et aliquando hanc dispensationem elargitur etiam ex gravi causa privata, prout patet vel ex ipso citato indulto. At si pro subdiaconis gravis causa necessaria est, pro diaconis gravior, pro presbyteris gravissima requiritur. Primis raro, secundis rarius, tertiis rarissime, Episcopis numquam dispensatio datur; sed maxime cum subdiaconis Sancta Sedes hodie, ratione circumstantiarum, benignior est. Quoties vero haec licentia conceditur, semper injungitur ut clericus, in statum laicalem

1. D'Annibale, *p. I, § 147. not. 24*; Croix, *lib. VI, p. II, n. 2162*, cum Pal. et Coninck apud S. Alphonsum, *lib. VI, n. 809*, qui hanc sententiam habet probabilem contra plerosque.

redactus, ordines susceptos exercere nullatenus possit, et ita servatur principium fundamentale Ecclesiae Occidentalis (n. 665). Obligatio autem breviarii in alia pietatis opera commutatur, aliaeque conditiones addi possunt (1).

679. Quaeritur quandonam Ecclesia clericorum majorum nuptias primum irritas declaraverit. Berardi, *lib. III, diss. IV, cap. V*, putat id primum factum fuisse *lege 43 C., De Episc. et cleric.*, ab Ecclesia recepta et canonizata, quae quidem lex Orientales simul et Occidentales respicit. At potiusquam irritare, videtur Justinianus ea lege clericorum nuptias irritas supponere. Putamus igitur prohibitionem contrahendi nuptias, factam diaconis, presbyteris, episcopis, esse antiquissimam et originis apostolicae; sed impedimentum dirimens, praesertim pro presbyteris et diaconis, esse posterius et ex eadem consuetudine inductum esse, postea legibus scriptis particularibus et generalibus confirmata; quia scilicet ipsi clerici ac fideles adeo a matrimonio abhorrebant, ut illud forte initum haberent illicitum et invalidum. Pro subdiaconis non semper eadem fuit disciplina. Giraldi, *p. I, sect. 808, n. 11*, docet subdiaconatum inter sacros ordines Romae cooptatum fuisse saltem a saec. V, tempore S. Leonis Papae, ut desumitur ex ejus epistola ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem relata *can. 1, dist. 32* in Decreto, qua subdiaconis matrimonium interdictum esse declarat. In Syllabo *n. 72*, reprobatur haec propositio: « Bonifacius VIII votum castitatis in ordinatione emissum nuptias nullas reddere primus asseruit ». Quae revera falsissima est.

De poenis contra clericos majores matrimonium attentantes vide *n. 658 sequ.*

II

In Ecclesia Orientali.

680. In primis clericus in minoribus ordinibus constitutus, idest usque ad subdiaconatum exclusive, potest utique uxorem

1. Albitius, *De inconstantia in Fide, cap. 30 sequ.*; Giovine, *l. c.*

ducere, sive caelebs, sive viduus sit, neque per hoc decedit ullo modo e statu clericali, aut beneficia, officia et privilegia clericalia ullatenus amittit, imo potest promoveri usque ad presbyteratum inclusive. Haec certissima sunt, cum Graeci admittant uxoratos etiam ad sacros ordines usque ad presbyteratum inclusive.

681. At semel suscepto ordine subdiaconatus, nequit clericus amplius matrimonium contrahere, etiamsi uxor, ante sacram ordinationem ducta, moriatur. Id canones Ecclesiae Orientalis usque a prima antiquitate constituunt; quibus proinde contraria est consuetudo, apud nonnullas Orientales Ecclesias recentius introducta, nuptias subdiacono permittendi. Ad rem S. C. de Prop. Fide in instructione ad Archiep. Provinciae Eccles. Fogarasiensis, et Alba Julicensis, sub die 24 Maii 1858 : « Quin imo eo usque in aliqua provincia Orientali se protulit laxioris disciplinae aestus, ut nonnulli etiam post sacrorum Ordinum susceptionem matrimonium attentare praesumpserint : quod tamen utroque jure, ecclesiastico videlicet ac caesareo, et quidem ante Trullanos canones, severe ac sub gravissimis poenis improbatum prohibitumque fuit, ut vel ipsae Justiniani leges luculenter ostendunt. Etenim praefatus Imperator graviter conqueritur de quibusdam clericis, qui, *despicientes sacros canones*, post ordinationem nuptias attentare praesumpserant. Sacri siquidem canones severe vetabant sub poena privationis sacri ministerii, ne qui ex presbyteris, diaconis ac subdiaconis post hujusmodi ordinationem conjugari possent : unde prosequitur idem Justinianus : *Quemadmodum sacris canonibus prohibita sunt talia, sic et secundum nostras leges rem ipsam prohiheri* : et, canonicas poenas civilibus cumulans, filios, ex tali nefaria conjunctione susceptos, illegitimos decernit, ac si ex incestuoso conjugio prognati essent : *Ita ut neque naturales, aut nothi seu spurii intelligantur, sed prorsus et undique prohibiti, et successionis genitorum indigni*. Hactenus Justinianus. Et quamvis in juribus ecclesiasticis, ut rectissime loquitur Benedictus XIV, potestati laicae sola relictas sit gloria obsequendi, non auctoritas imperandi, tamen in re, de qua agitur, Imperator loquitur relative ad sacros canones.

Neque obstat quod provinciale concilium Ancyranum, *can. X*, diaconis, si in ordinatione contestati fuerint se non posse continere, permisit ut vel post ordines susceptos matrimonium contrahere possent. Esto enim quod canon ille concessionis vim habuerit pro Ancyrana provincia; non poterat certe Orientalis Ecclesiae disciplinam immutare, et revera non immutavit, prout perspicuis verbis una testantur Epiphanius, Hieronymus aliique Patres, et ipse Imperator apertissime tuetur. Quapropter vel ipsa Trullana synodus, *can. VI*, sub depositionis poena, generatim decernit : *Ut nulli penitus subdiacono, vel diacono aut presbytero post ordinationem nuptias contrahere liceat* : unde etiam Graecorum canonistae ultro fatentur canonem concilii Ancyrani a *Quinisexto* fuisse penitus abrogatum. Quae cum ita sint, facile quisque videt quantum a germana Orientalis Ecclesiae disciplina sit alienus mos ille, ut hypodiaconi, contrahentes post hujusmodi ordinationem matrimonium, ad superiores ordines promoveantur, cum hoc vel ab ipsa Trullana synodo penitus abhorreat ». Etiam synodus Maronitarum habita in Monte Libano *an. 1736, p. 2, c. 11, § 8. n. 9*, videtur permittere subdiaconis matrimonium : statuit enim : « Nonum impedimentum (est) Ordinis sacri, nimirum in Ecclesia nostra post susceptum diaconatum, qui primus inter sacros Ordines est, subdiaconatu inter minores computato; diaconi enim, presbyteri et Episcopi post susceptos Ordines irritum est et nullum matrimonium quod contrahere praesumpserint ». Haec synodus confirmata fuit a Sede Apostolica in forma specifica.

682. Poenas contra subdiaconum, diaconum, presbyterum, qui post sacram ordinationem nuptias iniverunt, recenset pro Italo-Graecis Benedictus XIV in cit. const. *Pastoralis, n. 27* : « Si quis subdiaconus, diaconus, vel presbyter post sacram ordinationem, uxore mortua, aliam duxerit, vel si uxorem non habebat, ducere praesumpserit, nedum excommunicationis latae sententiae poena aliisque nostro et successorum nostrorum Romanorum Pontificum arbitrio infligendis, severissime punietur, verum etiam statim ab Ordine crit deponendus ». Quae poenae multo magis Episcopum manent, qui in tantum

dedecus prolabitur. Pro aliis vero omnibus Graecis est poena depositionis, quae in *cit. can. 6* concilii Trullani decernitur.

683. Quaeritur utrum eorum matrimonium sit quoque irritum? Pro Italo-Graecis certum est matrimonium esse nullum : nam Benedictus XIV, *l. c.*, post allata verba haec subdit : « Deponendus et ab illegitima uxore separandus : matrimonium enim post recensitos Ordines contractum nullum irritumque declaramus ». Item pro Maronitis ex *cit. synodo Maronitarum* in forma specifica probata. Item pro Ruthenis ex *synodo Zamoscensi* pariter a S. Sede probata, quae, *tit. III, § 8*, haec habet : « Si quis autem *presbyter* post collatos Ordines matrimonio jungi, aut prima uxore defuncta, secundas incestas nuptias inire praesumpserit, per Episcopos a communione atque altari arceatur, captivetur et aliis poenis canonicis afficiatur, ut peregrinam spuriamque conjunctionem abjiciat ». Idem pro Ramenis decernit synodus provincialis, *an. 1883, art. 4, sect. I, cap. II, § 2* : « Monachi qui vota solemnia emiserunt, prout etiam clerici qui Ordines majores cum onere perpetuae castitatis susceperunt, matrimonium valide contrahere nequeunt ». Pro aliis vero omnibus Graecis, licet probabilius sit matrimonia esse irrita, tamen quaestio nondum decreto apostolico definita fuit. Haec quaestio practica praesertim est pro schismaticis Graecis qui, uxore suscepta post sacram ordinationem, convertuntur ad religionem catholicam. Eam rite agitatur Benedictus XIV in *cit. Const. Eo quameis tempore, n. 38 sequ.* Etiam S. C. de Prop. Fide in *cit. instructione* hanc quaestionem insolutam relinquit : concludit enim : « Quod si aliqui deinceps (quod Deus avertat) post sacros, ut praefertur, Ordines matrimonium attentare praesumpserint, decernit Sanctitas Sua ut ad tramites sacrorum canonum severe puniantur, ut quos studium servandae disciplinae ac amor continentiae non movet, vel poenarum timor compescat ».

684. In praxi, hae extante quaestione, si agitur de matrimonio incundo, petenda est dispensatio a Sede Apostolica quae illam aliquando concedit, saepius negat. Si agitur de matrimonio inito, in singulis casibus particularibus processus infor-

matorius fieri quidem debet ab Ordinario ad documenta necessaria et motiva colligenda, sed deinde Ordinarius, non prolata sententiâ, causam deferre debet ad Sedem Apostolicam. Ita statuit Benedictus XIV in Const. *Anno vertente*, § 12, 19 Junii 1750 : « Auditis congregatorum suffragiis in ea fuimus sententia, ut nemini facultas dispensandi concederetur, sed Sedi Apostolicae reservaretur : ut cum casus contigerit et dispensatio postuletur, mature expendantur, quae necesse est considerare, ut vel concedatur vel denegetur dispensatio, cum de re gravissima ac magni momenti agatur. Decretum autem conditum est in haec verba : *Recurrant in casibus particularibus : in quibus si ob graves causas dispensatio super matrimonio inito post Ordines sacros concedenda videbitur, tunc nullum verbum fiat de renovatione consensus* ». Deinde vero explicat ideo renovationem consensus non fuisse praescriptam, quia controversia de nullitate matrimonii adhuc viget. Haec omnia S. C. de Prop. Fide saepius inculcavit.

§ 5^a. — *De impedimento disparitatis cultus.*

685. Disparitas cultus (n. 485), de qua heic agitur, est perfecta, scilicet inter partem baptizatam sive catholicam sive acatholicam et partem non baptizatam, et constituit impedimentum dirimens, ita ut matrimonium inter ipsas initum sine dispensatione sit nullum. De hoc impedimento legenda est epistola Benedicti XIV, *Singulari Nobis*, 9 Febr. 1749, cujus haec fuit occasio. Hebraeus mulierem e secta protestantium uxorem duxerat. Quum vero uterque ad catholicam religionem transire optaret, ille per baptismatis susceptionem, haec per haeresis abjurationem, quaestio mota fuit num, post baptismum et haeresis ejurationem, rursus, matrimonium celebrari deberet, seu utrum matrimonium antea contractum fuerit validum, necne. Benedictus XIV, *l. c.*, hanc quaestionem solvens, concludit matrimonium fuisse nullum ideoque renovandum, et de hoc impedimento late disserit.

686. Hoc quidem, si baptismus unius et non-baptismus alterius certus est ante matrimonium. Nam in genere *baptisma*

dubium sive dubio juris sive dubio facti haberi debet ceu validum in ordine ad matrimonium, ut pluries S. C. S. Officii tradidit in documentis infra citandis. Proinde in hoc dubio baptismatis unius partis matrimonium est nullum, si altera pars est certo non baptizata; est validum, si altera pars est certo vel dubie baptizata, et tunc validum perseverat, etsi post initas nuptias dubium cesset, ita ut baptismus unius ac non-baptismus alterius certus appareat. Multo magis matrimonium validum fuit, et remanet, si ante nuptias baptismus vel non-baptismus utriusque certus habetur, et post nuptias deprehenditur unam partem esse baptizatam et alteram non baptizatam. Ratio horum omnium ea esse videtur, quia consuetudo, quae hoc impedimentum induxit (*n.* 693), hos casus non respiciebat, ideoque impedimentum in eis non existit. Sed praestat diversos casus in specie considerare.

687. In primis si matrimonium inter duas partes catholicas initum fuit, et deinde de baptismo unius serio dubitatur, ipsa quidem baptizari debet sub conditione, sed sine ullo praepjudicio validitatis matrimonii. Huc spectat responsio S. C. C. in *Tarvisina Matrimonii*, 4 Mart. 1737. Laura Delfini posita fuerat ab avia Tarvisi in nosocomio pauperum enutrienda et educanda. Cum de suo baptismo nemo dubitaret, recepit confirmationem, et tandem nupsit Tarvisino viro, apud quem morabatur, moribus ornata christianis. Tunc coepit dubitare num lustralibus undis baptismi fuerit abluta, quod dubium, inspectis circumstantiis, serius ac probabile erat. Proposito itaque dubio : « An Laura Delfini baptizari debeat sub conditione in casu », S. C. reposuit : *Affirmative, et secreto, et sine praepjudicio validitatis matrimonii*. Super qua responsione notat Giraldi, *p. I, sect. 613* : « Et quidem speciatim quoties reiterandus est baptismus, si res est de adultis, semper reiterandum esse secreto, sive adultus ligatus sit, sive non matrimonio, et sine praepjudicio matrimonii, si prius fuerit rite contractum ». Folium S. C. diei 28 Apr. 1736, citat etiam responsionem S. C. S. Officii, quae negative eandem doctrinam confirmat. Nam miles qui, dispensatus ab exhibenda fide baptismatis, matrimonium contraxerat, post quatuordecim

annos de recepto baptismo dubitavit. Dubio per consultorem ejusdem S. C. discusso, licet expressam matrimonii mentionem fecisset, nullam tamen super eo proposuit providentiam, et eadem S. C., die 29 Sept. 1734, de uno baptismo sollicita, commisit Vicesgerenti Urbis ut *oratori conferre faciat baptismum sub conditione et secreto*. Ex his clarum est matrimonium in casu valere non solum praesumptione fori externi, quatenus in dubio praesumitur baptismus rite datus, ideoque validum matrimonium, sed etiam in foro interno, licet reapse baptismus datus non sit, aut nulliter datus; secus S. C. respondere non potuisset baptismum esse conferendum sub conditione et secreto *sine praejudicio validitatis matrimonii*, sed potius his casibus providendum foret per baptismi collationem sub conditione, et simul per consensus renovationem ad cautelam aut per sanationem in radice. Exinde sequitur matrimonium valere, etsi post matrimonium certitudo acquiratur de baptismi defectu in alterutra parte, valere, inquam, usque ab initio ita ut, baptismo absolute collato, consensus renovari non debeat.

688. Eodem modo resolvimus, si dubium ortum est ante matrimonium, et cum hoc dubio matrimonium initum fuit. Huc referri potest sequens responsio S. C. S. Officii. Vicarius Apostolicus Japoniae quaesiverat : « 1° Utrum in casu dubii de valore baptismi, qui ita baptismum susceperunt Japonenses, ut Christiani vel infideles adhuc considerandi sunt ? 2° Utrum si dubium de valore baptismi remaneat, et non visum sit opportunum solvere dubium de iis qui sic dubie baptizati sunt, in rebus quae matrimonium spectant, ac si vere et valide baptizati fuissent, judicandum sit, vel non ? ». S. C., die 9 Sept. 1868, respondit : « Ad 1um generatim loquendo, ut Christiani habendi sunt ii, de quibus dubitatur, an valide batizati fuerint. Ad 2um : *censendum est validum baptismum in ordine ad validitatem matrimonii* (1) ». Attentis hujus regulae verbis, rursus dicendum matrimonium valere quoque in foro conscientiae, ideoque in suo robore permanere, etsi deinde post illius cele-

brationem certitudo in locum dubii subintret de baptismo unius et non-baptismo alterius.

689. Hoc dubium de baptismo facile verificari potest quoad haereticos. Si, post accuratam investigationem in singulis casibus faciendam, dubium grave perdurat, applicando idem generale principium, habebis sequentes conclusiones : 1° Valet matrimonium inter partem catholicam et partem haereticam, de cujus baptismo serio dubitatur. Episcopus Anneciensis in Sabaudia postulavit a S. C. S. Officii num Calvinistae et Lutherani in illis partibus, ubi baptisma dubium est, tamquam infideles habendi sint, ita ut inter catholicos et eos disparitatis cultus impedimentum dirimens adesse censeatur. S. C. reposuit, die 17 Nov. 1830, sequentibus declarationibus a Pio VIII probatis : 1° Quoad haereticos, quorum sectae ritualia praescribunt collationem baptismi absque necessario usu materiae et formae essentialis, debet examinari casus particularis ; 2° Quoad alios, qui juxta eorum ritualia baptizant valide, validum censendum est baptisma. Quod si dubium persistat etiam in primo casu, *censendum est validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii* ; 3° Si autem certo cognoscatur nullum baptisma ex consuetudine illius sectae, nullum est matrimonium ». Haec confirmantur ex responsione S. C. S. Officii diei 18 Sept. 1890. Nam Vicarius Capitularis ad animarum quieti et securitati prospiciendum declarari rogabat a Sancta Sede quod per dispensationem super impedimento mixtae religionis, si dubium de baptismo haereticae partis persistat, ut istis in regionibus non raro contingit, etiam dispensatio super impedimento disparitatis cultus ad cautelam concessa intelligenda sit. S. C. censuit communicandam esse responsionem diei 17 Nov. 1830 et citatam responsionem diei 9 Sept. 1868 (n. 688) ; proinde non admisit in casu dubii dispensationem ad cautelam ; quod evidenter supponit impedimentum certe non adesse.

690. 2° Valet pariter matrimonium inter duas partes haereticas, si de utriusque baptismo dubitatur. S. C. S. Officii, 3 Febr. 1831, declaravit : « Generatim loquendo, qui in Hollandia convertuntur ad catholicam fidem, habendos esse ex capite

baptismatis tanquam valide conjugatos, *nisi forte certe et evidenter constet in aliquo casu particulari haereticum de quo agitur, fuisse revera nulliter baptizatum* : sed oratorem, quoties occurrunt casus particulares hujus generis, recurrere debere cum expositione omnium omnino casus circumstantiarum ad S. Sedem. Et detur decretum authenticum feriae IV diei 17 Nov. 1830 a Pio VIII approbatum (n. 689) » (1). Accedit responsio ejusdem S. C. in sequenti facti specie : « Vir quidam protestans Anglicanae sectae vult amplecti catholicam religionem. In Anglia matrimonium fecit cum muliere quae ad sectam Anabaptistarum pertinebat et quae, prout ipse affirmat, numquam baptizata fuit. Quum vero ipse baptismum a ministro protestante Anglicano receperit, de validitate ejus proprii baptismatis ratio quoque dubitandi gravis existit. Propter jurgia continua mulierem Anabaptistam vir praefatus deseruit, venitque N., ubi matrimonium iterum fecit, sed cum muliere Lutherana. Quaenam ex istis mulieribus tanquam ejus uxor haberi debet ? » S. C. die 20 Jul. 1840 respondit : « *Dummodo constet de non-collatione baptismi mulieris Anabaptistae, primum matrimonium fuisse nullum ; secundum vero, dummodo nullum aliud impedimentum obstet, fuisse validum* ».

691. 3° Tandem nullum est matrimonium inter partem haereticam, de cujus baptismo dubitatur, et partem infidelem non baptizatam. At in hoc casu si pars haeretica revera baptizata non est, matrimonium est legitimum, quia neutra subest Ecclesiae. S. C. S. Officii proposita fuerunt sequentia dubia : « 1° Matrimonium dubie baptizati cum non-baptizata estne validum ? 2° Si affirmative ad 1um, poteritne pars dubie baptizata uti privilegio fidei post reiterationem baptismi ; et, viceversa, poteritne pars non baptizata uti privilegio post baptismum, si pars dubie baptizata nolit converti aut pacifice cohabitare ? 3° Matrimonium duorum dubie baptizatorum estne vali-

1. Mirum est Könings, *Comm. in fac. apost.*, ed. 4^a, pag. 394, et Lehmkuhl, vol. II, n. 752, putare hanc S. Officii responsionem principiis a nobis traditis ob stare ; favent potius, quia verba : *nisi forte certe et evidenter constet*, respiciunt tempus praecedens matrimonium.

dum, etiamsi sint consanguinei vel affines? 4° Si affirmative ad 3um, poteritne unus uti privilegio fidei post iterationem (conditionatam) baptismi, si alter nolit converti nec pacifice cohabitare? 5° Si affirmative ad 1um vel 3um vel ad utrumque simul, quid de matrimoniis nullis, quae contracta fuerunt per erroneam interpretationem responsorum 1868? debentne fideles relinqui in bona fide? 6° Utrum sive dubium sit juris sive facti (scilicet de baptismo recepto) conclusiones debeant esse eadem respectu matrimoniorum? » S. C., die 7 *Jul.* 1880, respondit: « Ad 1um: matrimonium habendum esse uti invalidum ob impedimentum cultus disparitatis. Ad 2um: provisum in primo. Ad 3um: matrimonium habendum esse uti invalidum ob impedimentum consanguinitatis vel affinitatis. Ad 4um: provisum in praecedentibus. Ad 5um: provisum in responsis datis ad 1um et 3um. Ad 6um: praevio diligenti examine in singulis casibus, et persistente adhuc dubio sive juris sive facti, eadem debent esse conclusiones respectu matrimoniorum ».

692. In hac materia prae oculis etiam haberi debent sequentes responsiones ejusdem S. C. Episcopus Savanensis in Statibus Unitis Americae Septentrionalis exposuit, prout sequitur :

« Frequenter contingit ut duo acatholici inter se contraxerint matrimonium et ignoretur utrum sive uterque sive alteruter fuerit baptizatus. Ejusmodi matrimoniis inter duos acatholicos aut sine dispensatione inter catholicum unum et acatholicum alterum initis in nulla ex diocesis nostris obstat impedimentum clandestinitatis. Contracto ita matrimonio, haud raro evenit, ut compars compartem deserat. Post aliquod tempus partes ita separatae non infrequenter ad alias nuptias convolant, superstite altera parte.

« Scio equidem casu quo, spectata qualitate probationum pro et contra, dubitetur num vel alteri vel utrique parti collatum fuerit baptisma, standum esse pro valore matrimonii cum tali dubio ac sine dispensatione contracti, usque dum non constet illud fuisse invalidum. Verum deficientibus ceteris pro utraque dubii parte probationibus,

« Quaero num in ordine ad matrimonii contracti validitatem

vel nullitatem collatio vel non collatio baptismi, dum ignoratur, ex principio praesumptionis definienda sit. In dubiis id affirmat doctiss. b. m. Archiep. Patr. Kenrick : in theologia enim sua morali, *tract. XXI, n. 48*, haec habet : *Si de consortio baptismi non constet, nec certum haberi queat testimonium, in eam (sententiam) propendere oportet de baptismo et matrimonii valore, cui favent indicia et adjuncta*. Quod si recte ita sentit laudatus Kenrick ;

« Quaero ulterius utrum, dum baptismi collatio ignoratur, principium praesumptionis in ordine ad valorem matrimonii contracti rite applicetur in articulis sequentibus :

« 1° Si pars vel partes acatholicae parentes habuerint ad sectam pertinentes quae baptismum respuit, hic non est praesumendus ?

« 2° Idem resolvendum, si parentes habuerint pertinentes ad sectam quae infantium baptismum non admittit, seu in qua non confertur nisi adultis, e. g., annum aetatis 30 jam adeptis, quemadmodum res se habet in secta Baptistarum ?

« 3° Idem pariter resolvendum, si parentes habuerint qui dum in vivis essent, professi sint, se nolle ad ullam sectam pertinere, seque ens supremum honestis potius, ut aiunt, moribus, quam speciali aliquo cultu honorare ?

« 4° Si parentes habuerint pertinentes ad sectam quae eundem ut necessarium habet, vel in qua saltem ordinarie administratur, et iidem parentes in secta sua zelosi fuerint, praesumendus est baptismus. — At quid si parentes in sua secta socordes fuerint, aut ad sectam pertinuerint quae baptismum quidem non respuit, sed eum non habet ut necessarium, et in qua ordinarie non administratur ? an in utroque aut alterutro casu praesumendus baptismus, vel non ?

« 5° Si juxta unius tantum parentis sectam et animi, ut supra, zelosam dispositionem praesumptio faveat baptismi, et in educatione prolis de facto, et indubie primas habuerit partes, praesumendus est baptismus. — Idem resolve si, facta inquisitione, ignoretur aut non satis constet utrum primas habuerit partes : baptismus enim in ordine ad matrimonium praesumendus est, cum conjugium semel initum censendum sit validum,

quandiu obex se prodat. Sed quid si certo constet illius, qui de facto et indubie primas in educatione habuit partes, sectam et animi dispositionem non favere baptismo, dum alterius secta et animi dispositio eidem favet ?

« 6° Casu quo nulla pro baptismo militat praesumptio, factum non praesumitur, sed probandum est. Hujus regulae applicatio in his Foederatis Statibus, ubi inter acatholicos plurimi sunt qui de baptismo infantibus suis conferendo nihil aut parum curant, potiori forte jure locum habere debet, quam in multis aliis regionibus.

« Quaestiones praefatae ideo praecipue proponuntur, ut ex earum solutione norma habeatur juxta quam tuto procedi possit in his praesertim casibus : 1° Dum ex duabus partibus acatholicis ad invicem, ut supra, separatim altera in gremium Ecclesiae recipi postulat, et ad alias nuptias convolvit vel convolare cupit ; 2° Dum pars catholica, ab acatholica ut supra, separata, cum alia conjungi postulat, aut cum alia jam juncta ad sacramenta admitti exoptat ».

S. C. *feria IV, die 1 Aug. 1883* reposuit :

« Ad 1um : affirmative, peracta tamen investigatione in singulis casibus (1) :

« Ad 2um : Nempe : — Utrum dum baptismi collatio ignoratur, principium praesumptionis in ordine ad valorem matrimonii contracti rite applicetur in articulis sequentibus ?

« Resp. — Affirmative quoad *primum*, *secundum* et *tertium* articulum : et quoad *primam partem quarti* (2) : et *primam partem quinti numeri* : at in hoc postremo articulo post verba : *habuerit partes*, addatur : — *neque alter conjux cognoscatur positive contrarius collationi baptismi, praesumendus est baptismus*. In reliquis casibus, qui adnotantur in secunda parte numeri *quinti*, recurrendum est ad S. Sedem, expositis omnibus rerum, locorum, et personarum adjunctis aliisque ad rem facientibus. Ad *sextum* provisum in praecedentibus » (3).

1. Huic principio innititur responsio, relata n. 690, diei 5 Febr. 1851.

2. S. C. non respondet ad alteram partem : hinc recurrendum erit ad S. Sedem in singulis casibus, expositis omnibus circumstantiis.

3. Ex Concilio Baltimorensi III, pag. 246 sequi.

693. Quae huc usque diximus satis determinant in quonam consistat impedimentum disparitatis cultus. Hoc impedimentum non est juris divini seu naturalis seu positivi. Equidem si hoc matrimonium secumferret contumeliam Creatoris (*n.* 700), jure divino naturali esset in genere illicitum, sed non irritum; si sit absque contumelia Creatoris, jure naturali esset quoque licitum. Nonnulli putaverunt matrimonium in casu esse nullum jure divino positivo, praesertim ex 2 *Cor.*, VI: « *Nolite jugum ducere cum infidelibus: quae enim participatio justitiae cum iniquitate, aut quae societas luci ad tenebras, aut quae pars fidei cum infidei?* » Sed immerito: nam traditio haec Apostoli verba interpretata est de simplici prohibitione, ita ut in casu contumeliae Creatoris matrimonium foret illicitum tum jure divino naturali tum positiva Apostolica prohibitionem; sine contumelia autem Creatoris foret illicitum sola prohibitionem Apostolica, a qua Romanus Pontifex potest dispensare, et potestatem dispensandi elargiri. Sane historia ecclesiastica maxima cum laude commemorat plures sanctissimas foeminas christianas contraxisse matrimonium cum infidelibus, qui earum opera ad Christi sequelam adducti sunt; et praeterea Romanus Pontifex ab hoc impedimento dispensat, et dispensandi potestatem quoque communicat; quod facere non posset si illud foret juris divini (1).

694. Remanet igitur ut impedimentum, qua dirimens, sit juris ecclesiastici tantum. Ecclesia scilicet, augens apostolicam prohibitionem, reddidit partem baptizatam, quae ei subest, sive catholicam sive acatholicam, inhabilem ad contrahendum cum non baptizata: quo posito, licet pars non baptizata habilis sit, matrimonium non intelligitur, cum claudicare non possit, seu requirat utriusque partis habilitatem (*n.* 17,306). Ratio propter quam Apostolus impediens et Ecclesia impedimentum dirimens tulit, sic exponitur a D. Thoma in *supp.* 3 *p.*, *q.* 39, *a.* 1: « Principalius matrimonii bonum est proles ad cultum Dei educanda. Cum autem educatio fiat communiter

1. Sanchez, *lib.* VII, *disp.* LXXI; Mansella, *pt.* I, *cap.* IV, *art.* I; Pirhing, *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 134; Santi, *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 171 *sequ.*

per patrem et matrem, uterque secundum fidem suam intendit ad cultum Dei prolem educare. Et ideo si sint diversae fidei, intentio unius alterius intentioni contraria erit, et ita inter eos non potest esse conveniens matrimonium, et propter hoc disparitas cultus, praecedens matrimonium, impedit ne contrahi possit ». Adde periculum perversionis partis baptizatae, quod plerumque adest.

695. At vero Ecclesiae lex universalis scripta, quae irritet hoc matrimonium, nullibi legitur. In Decreto *canones* 13 et 17, *c.* 28, *q.* 1, « fidelium cum infidelibus matrimonia prohibent, non ita tamen ut eadem faciant irrita. Et quamvis facerent, tamen cum canones illi a conciliis provincialibus conditi fuerint, tantam vim obtinere minime possunt, ut iis universalis Ecclesia obligetur... » ; Benedictus XIV, *l. c.*, *n.* 9. Potius primus canon auctorem habet D. Ambrosium, alter desumptus est ex quodam concilio provinciali Arvernensi. Proinde cum ex una parte hoc dirimens impedimentum nonnisi ab Ecclesia certissime latum sit, cumque ex alia nullibi reperiatur lex scripta quae illud primum pro tota Ecclesia constituat, videtur hoc impedimentum consuetudine introductum. Nimirum fideles agnoscebant in hisce nuptiis grave perversionis periculum tum prolis tum partis christianae, easque abhorrebant juxta Apostoli praeceptum ; qui horror adeo crevit ut qui ausi fuissent hoc matrimonium sine Ecclesiae dispensatione inire, non reputarentur uti veri conjuges, et matrimonium censeretur nullum (1). Deinde accesserunt leges particulares irritantes. Bellarminus, *l. c.*, putat hoc impedimentum jam inde ab initio saec. XII receptum ubique fuisse.

696. Quae cum ita sint, quaesitum fuit num hoc impedimentum vigeret etiam in illis locis, ubi haec consuetudo non adest. Benedictus XIV, *l. c.*, *n.* 19, enarrat hanc quaestionem a P. Lessio tum excitatam fuisse, cum primum Japonenses ac Sinenses a falsorum Deorum cultu ad veri Numinis religionem transierunt : cum enim idem Lessius assereret nullam apud

1. Benedictus XIV, *l. c.*, *n.* 40; Bellarminus, *De sacram. Matr.*, *lib.* I, *cap.* XXIII; Berardi, *tom.* III, *diss.* IV, *cap.* VI; Santi, *lib.* IV, *tit.* I, *n.* 175, cum communi.

eos hujusmodi esse consuetudinem, ideoque matrimonia, ibidem inter baptizatos et non baptizatos inita, esse rata existimabat. Haec quaestio hunc finem habuit, ut Gregorius XIII amplissimas facultates missionariis concederet novos Christifideles ab hoc impedimento dispensandi. « Cumque hujusmodi remissio, nisi lex obstat, non concedatur, satis superque id est, ut clarissime innotescat nullius momenti esse quod de consuetudine impedimenti disparitatis cultus non adhuc suscepta objiciebatur : cum potissimum peculiaris asserta consuetudo universali contrariae consuetudini cedere debeat » ; Benedictus XIV, *l. c.*

697. Tandem ab hoc impedimento Romanum Pontificem posse dispensare patet ex dictis *n.* 694 ; alii autem non possunt, nisi indultum receperint. Ita, e. g., inter facultates extraordinarias, quae Vicariis Apost. Indiae conceduntur ad decennium, *n.* 5°, legitur : « Dispensandi cum iisdem catholicis, gravibus tamen accedentibus causis, super disparitate cultus in matrimoniis sive contractis sive contrahendis, ubi plures sunt infideles quam Christiani ; quatenus sine contumelia Creatoris id fieri possit, et dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis ac praesertim de amovendo a conjugate catholico perversionis periculo, deque conversione conjugis infidelis pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda, servata in reliquis adjecta instructione typis impressa ». Similia prorsus leguntur *n.* 3° inter facultates extraordinarias quae Vicariis Apost. Sinarum et regnorum adjacentium conceduntur ad decennium (4).

698. Ex his apparet pro obtinenda hac dispensatione a delegato vi hujus indulti sequentia verificari debere : 1° In loco sint plures infideles quam catholici ; 2° Absit contumelia Creatoris, quod, proprie loquendo, significat partem infidelem revereri religionem catholicam alterius partis, liberum illius exercitium eidem relinquere, eam non pertrahere ad

1. Collect. Paris., *n.* 32, 33. Antiquitus hoc indultum continebat clausulam : *exceptis Italis de quibus non constat italicum domicilium omnino deservisse* ; sed haec exceptio suppressa est sicut pro mixta religione (*n.* 521), ita et pro disparitate cultus.

apostasiam et in genere ad peccatum mortale, ac tandem sinere ut universa proles baptizetur et educetur in catholica religione (1); 3° Pars fidelis pro viribus curet conversionem infidelis; 4° Adsint graves causae. Aliquando in indulto adduntur etiam aliae restrictiones, e. g., excluditur matrimonium inter mulierem catholicam et virum Hebraeum. Easdem conditiones, praesertim tres ultimas, Sedes Apostolica non solum in omnibus istiusmodi indultis ponit, sed ipsa quoque exigit, directe hanc dispensationem concedens. De singulis pauca.

699. 1° *In loco sint plures infideles quam catholici.* Haec conditio non apponitur indulto quod forte datur pro regionibus Christianorum, ut facile patet, sed tantum indulto missionariis concessio pro locis missionum. Vi verborum attenda, ut haec conditio verificetur, necesse est et sufficit ut in ipso pago, in quo dispensatio conceditur, plures sint infideles quam catholici. Cum vero Episcopus Coricensis, Visitator Apost. missionum Tungkini Occid., exposuisset gravissima incommoda, quae saepe orirentur, si ea conditio in singulis pagis observanda esset, Clemens XII, die 12 Sept. 1736, concessit ut facultas extenderetur ad unam *toparchiam*, quae plures pagos comprehendit, ita ut post hanc concessionem verificetur conditio, si in toparchia sint plures infideles quam catholici, licet in pago contrarium contingat. Haec eadem facultatis extensio concessa deinde fuit a Pio VII, die 14 Jan. 1806, omnibus, quibus in Sinis et universis Indiis Orientalibus a S. Sede facultas data jam fuerat vel in posterum dari contigerit, dispensandi super impedimento disparitatis cultus cum hac conditione (2). Quod si haec potestas aliquando alicui detur sine hac extensione, prior interpretatio a delegato tenenda erit.

700. 2° *Absit contumelia Creatoris*, quod jus ipsum divino-naturale exigit. Si id verificatur, cessat lex prohibens juris naturae, remanet tamen lex prohibens apostolica et lex irritans ecclesiastica, donec dispensatio obtineatur. Si id non verificatur, remanet in genere lex prohibens juris naturae, in

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIV, n. 6.*

2. Collect. Paris., n. 894.

qua dispensatio dari nequit, ideoque matrimonium foret illicitum, etsi, per hypothesim, in lege prohibente apostolica et in irritante ecclesiastica daretur dispensatio. Sed haec dispensatio non conceditur : concessa scienter a Romano Pontifice est illicita, sed valida ; a delegato, est invalida et illicita. Et quidem in singulis casibus inquisitio facienda est, secus delegatus nulliter dispensat, etsi forte contumelia Creatoris de facto non adsit, uti colligitur ex responsione S. C. S. Officii diei 13 Febr. 1780 ad Vicarium Apost. Sutchuensem (n. 707). Dispensans certus moraliter esse debet abesse contumeliam Creatoris, juxta ordinarias prudentiae regulas ; sed per se non requiritur ex parte infidelis nec juramentum nec scriptura. Quod si deinde constet adesse contumeliam Creatoris, dispensatio fuit licita et valida. Haec contumelia Creatoris remotior erit, ideoque dispensatio facilius concedetur, si aliqua affulget spes conversionis partis infidelis. Haec melius declarant plures responsiones Sacrarum Congr., quae respiciunt matrimonia vel *contrahenda* vel *contracta*.

701. Si sermo sit de *contrahendo* matrimonio, S. C. de Prop. Fide in instructione data, die 13 Sept. 1760, ad Vicarium Apost. Fokiensem docet :

« 1° Non debere dispensationem impertiri mulieribus quae contrahere volunt matrimonium cum viris infidelibus (praeter quam in casibus extraordinariis ac raris), quia non cessat periculum perversionis, tum in die ingressus in domum conjugis infidelis, tum in colloquiis quotidianis in familia infideli, sicut circumstantiarum complexus et quotidiana experientia assidue ostendit.

« 2° Posse dispensationem concedi viris fidelibus qui contrahere matrimonium volunt cum mulieribus infidelibus in illis circumstantiis in quibus prudenter judicatur cessare periculum perversionis in parte fidei, et potius affulgere spes conversionis in parte infideli, et in morali securitate esse prolis nasciturae educationem in vera religione, sicut series eventuum et experientia ipsa demonstravit.

« 3° Talia itaque matrimonia esse semper dissuadenda tam genitoribus quam filiis propter ordinaria pericula, quae ipsa

comitantur, et propter impedimentum disparitatis cultus, quod certe irrita matrimonia reddit absque dispensatione apostolica, quae non conceditur, nisi intervenientibus debitis circumstantiis et gravibus de causis, et in casibus in quibus cessat omne morale periculum perversionis tum in contrahente fidei, tum in prole nascitura. Possunt quidem inveniri tales casus et circumstantiae in viro fidei qui contrahere intendit cum infidei, et etiam in muliere fidei quae contrahere vult cum viro infidei ; sed ut Dominatio Tua advertit, sicut rarissimus et extraordinarius est casus, ita rarissimus et extraordinarius esse debet usus dispensationis... ».

702. S. C. S. Officii, die 12 *Jan.* 1769, in cit. instructione, jussu Clementis VIII missa ad Vicarium Apost. Sutchuensem, docet : « 3° Si vero matrimonia contrahenda sint, distinguendum est, num dispensationem praefati impedimenti petant qui jam adulti sunt, et in hoc casu missionarius sese conformet omnino juxta tenorem facultatum sibi concessarum, et juxta instructionem S. C. de Prop. Fide. Si vero dispensationem petant parentes pro filiis vel filiabus impuberibus ut eos desponsent filiis infidelium juxta morem regionis, abstineat missionarius a concedenda dispensatione, sed tunc solum illam largiatur, cum ambo sponsi ad annos pubertatis pervenerint, et mutuum consensum praestiterint, servatis semper conditionibus in praefata instructione S. C. de Prop. Fide contentis ».

703. Si sermo sit de matrimonio *contracto*, sed invalide, obstante impedimento disparitatis cultus, cit. instructio S. C. de Prop. Fide diei 13 *Sept.* 1760, docet in primis, si contumelia Creatoris abest, concedendam esse dispensationem, et ita matrimonium revalidandum : si adest contumelia Creatoris : « approbatur sententia illorum qui opinantur talem mulierem serio monendam esse de statu miserabili, in quo manet, et ipsi absolutionem negandam, dum talis deplorabilis status perseverat : eique tacendam nullitatem sui conjugii donec vel cesset periculum proximum, ut, mediante dispensatione, adjuvari possit, vel cesset status ille violentus, a quo evadere minime potest, nisi per sacrificium vitae.....Quod si ipsa non voluntarie se constituisset in tali statu, sed violenter et per vim

tracta et retenta, curandum esset ut utrumque periculum, perversionis scilicet et fornicationis, a proximo fiat remotum, et facta experientiâ de ejus conatibus et dissensibus continuis, subsidii gratiâ, prudenter illi conferre sacramenta: at numquam illi concedere dispensationem, etiamsi in posterum petatur, nisi actualiter cesset periculum perversionis, quod provenit a parte infideli, et nisi etiam cesset ejus vis et seductio ». Penes nationes civiles remedium in promptu esset: nempe pars fidelis deberet divortium petere.

704. S. C. de Prop. Fide in epist. diei 3 *Maii* 1828 ad Vicarium Apost. Tongkini Orient. haec habet: « Quoad dispensationum matrimonialium materiam tres insuper proponis casus: 1° Ejus, qui in praecedenti cohabitatione vixerit cum infideli cum contumelia Creatoris, et deinde petat dispensationem super impedimento disparitatis cultus, impetrata prius a parte infideli facultate secum cohabitandi sine contumelia Creatoris, quam vitari posse speratur, spectata indole partis infidelis atque filiorum, quando aliqua spes ejus conversionis ad fidem, vel etiam quamvis nulla spes ejus conversionis affulgeat; 2° Ejus qui dispensari postulat, et speratur quod vitari poterit contumelia Creatoris respectu partis fidelis, filiorum parvulorum, atque nasciturae prolis, quamvis filii adulti infideles ob suam duritiam nolint ad fidem converti; 3° Quando pars infidelis consentiat in reliquis, impediât tamen ne proles mascula nata vel nascitura, vel ad minus primogenitus in christiana educetur religione, praesertim occurrente causa urgentissimae necessitatis, ut quando pars fidelis in periculo mortis constituta reperitur, nec alia ratione animae suae saluti providere potest: et quaeris utrum his dispensatio petita concedi possit. S. C. ad has quaestiones respondet: Ad 1um, et 2um: affirmative; ad 3um: affirmative pro casu mortis, dummodo pars catholica spondeat, si convaluerit, se modis omnibus curaturam conversionem partis infidelis et educationem cujusque prolis in religione catholica ».

705. S. C. S. Officii, die 12 *Jan.* 1769, jussu Clementis XIII, sequentem instructionem transmisit ad Vicarium Apost. Sutchuensem: «.... Si matrimonia jam inita fuerint inter catho-

licas et infideles sine praevia dispensatione impedimenti disparitatis cultus, tunc missionarius sequenti modo se gerat. Curet nempe : 1° Ut eae dispensationes nonnisi vere catholicis indulgeantur, et ubi conjux, in infidelitate remanens, baptizari renuit. 2° Ut tunc solum concedantur, cum ex separatione gravia praevidentur incommoda secutura. 3° Ut eadem dispensationes gratis omnino et absque ulla prorsus mercede impertiantur. 4° Ut in concessione conjugi catholico commendetur atque injungatur catholica quoque prolis educatio, et quod curare debeat modo, quo fieri poterit, conjugis infidelis conversionem. 5° Ut easdem dispensationes impetrantes instruantur super necessaria renovatione consensus, quae ad persecutiones et ad scandala declinanda sat erit ut inter solos conjuges privatim habeatur, patefacta tamen, quoad fieri poterit, etiam parti infideli prioris matrimonii nullitate. 6° Ut hac eadem sibi indulta facultate missionario extra suae missionis fines uti minime liceat » (1).

706. 3° *Pars fidelis pro viribus curet conversionem infidelis.* Haec enim est obligatio charitatis. Aliquando ponitur in indulto conditio ut aliqua spes sit hujus conversionis. Igitur dispensans debet monere partem fidelem de hac sua obligatione ; et hac promittente se curaturam esse pro viribus conjugis conversionem, dispensationem concedere ; secus sub poena nullitatis negare. Quomodo autem pars fidelis debeat curare suae compartis conversionem, ejus prudentiae remittitur : certe in primis per accuratum adimplementum omnium conjugalium obligationum.

707. 4° *Tandem adsint graves causae.* Secus dispensatio scienter concessa a Romano Pontifice est illicita, sed valida, ideoque et matrimonium est validum, imo et licitum si ceterae conditiones juris naturalis concurrunt ; concessa vero a delegato est quoque nulla, ideoque et matrimonium. Graves cau-

1. Interrogata : « an queant dispensari super disparitate cultus mulieres illae Christianae, ab antiquo gentilibus absque praevia dispensatione traditae, quibus a maritis libertas quidem conceditur sese in sacra religione exercendi, sed non est in tuto posita proles aut nata aut nascitura, ut possit baptizari et in Christiano ritu educari » ; S. C. de Prop. Fide, die 30 Jan. 1807, remisit ad hanc instruct. S. C. S. Officii.

sae facilius in contractis quam in contrahendis matrimoniis reperiuntur, facilius in locis missionum quam in regionibus Christianorum : unde facilius in illis, quam in istis dispensatio datur. Quatenam sint graves causae, non potest regula generali determinari, sed remittitur prudenti dispensantis iudicio.

Quaesitum fuit : « Utrum per haec verba : *gravibus tamen de causis*, intelligi possit tanquam causa gravis et sufficiens salus animae illorum, qui in tali matrimonio jamdiu contracto absque contumelia Creatoris vixerunt, praesertim si filios genuerint, vel iisdem difficillimum sit ab infideli conjuge separari ». S. C. S. Officii, die 5 *Sept.* 1736, reposuit causam expositam in quaesito esse gravem et sufficientem ad impertiendam dispensationem, de qua agitur.

Praeterea notentur quae tradit S. C. S. Officii in instructione, die 12 *Jan.* 1769, jussu Clementis XIII, data ad Vicarium Apost. Sutchuensem : « Cum missionarius habeat etiam facultatem dispensandi supra impedimentis consanguinitatis et affinitatis, faciliorem se praebere debeat in hujusmodi dispensationibus concedendis, si hac ratione matrimonia inter catholicos jungi possunt, potius quam in dandis dispensationibus super disparitate cultus ad effectum ut catholici cum infidelibus matrimonia contrahant ».

Porro dispensans singulos casus expendere debet sub nullitatis poena, si dispensatio datur a delegato : « Alienum quippe a more ac mente hujus Sanctae Sedis prorsus est cuiusquam facultates delegare velle, quae executioni mandentur, non prius visa diligenter causa, nec positis per eundem executorem in tuto conditionibus quae apponuntur » ; S. C. S. Officii in responsione data ad Vicarium Apost. Sutchuensem, die 15 *Febr.* 1780 (1).

708. Potestas dispensandi, indulto data, aliis subdelegari nequit, nisi et quatenus id expresse concessum sit. Quaesitum fuit : « An facultas dispensandi super disparitate cultus, quamvis speciali diplomate Vicariis Apost. ad quindennium conce-

1. Collect. Paris., n. 889.

datur, inter ordinarias tamen numeretur, ac proinde aliis missionariis communicari possit, sicut et ceterae ordinariae » ? . S. C. de Prop. Fide, die 14 *Jan.* 1806, reposuit : « Facultatem dispensandi super disparitate cultus esse extraordinariam, nec licere Vicariis Apost. eam communicare aliis missionariis qui tenentur in casibus particularibus recurrere ad Vicarium Apost. ». At eadem S. C., die 31 *Jan.* 1796, declaravit : « Episcopos et Vicarios Apost., quibus concessa est extraordinaria facultas dispensandi super disparitate cultus, uti ea valere gravibus de causis etiam in casu *quo mulier rapta fuerit, necdum tuto loco restituta*, constituto ante de libero ejus consensu in matrimonium, et praehabito partis infidelis consensu in cohabitationem absque contumelia Creatoris ». Ceterum vide quae diximus n. 448 *sequ.* de indulto dispensandi in genere, et applica indulto dispensandi in hoc impedimento.

709. In istiusmodi matrimoniis publicationes praetermittuntur ad normam sequentis responsionis. Proposito dubio ab Episcopo Nesqualiensi (Nesqualy États-Unis) : « Se come nei matrimoni misti, cosi nei matrimoni fra cattolici ed infideli, siano permessi i banni o proclamazioni » (1) ; S. C. S. Officii, die 14 *Julii* 1874, reposuit : « Posse fieri proclamationes in matrimoniis, de quibus agitur, quatenus apostolica dispensatione contrahantur, suppressa tamen religione contrahentium ». S. C. ulterius mentem suam ita declaravit : « E' mente però degli E.^{mi} che questa risposta venga accompagnata a Mons. Vescovo con una lettera, nella quale gli si dica che, potendosi dalla Curia o da chi per essa accertare la libertà dello stato dei contraenti, osservando le norme prescritte dalla s. m. di Clemente X colla istruzione dei 21 *Agosto* 1670, sarebbe più espediente, almeno in alcuni casi e circostanze, dispensare dai detti banni per evitare il pericolo di ammirazione o scandalo ; il che però vuolsi rimesso al di lui prudente arbitrio » (2). Prae-

1. *Latine* : « Utrum sicut in mixtis conjugiiis, ita et in conjugiiis inter catholicos et infideles permissa sint banna seu proclamationes ».

2. *Latine* : « Mens tamen est E.^{morum} Patrum ut huic responsioni adjungatur epistola ad Dom. Episcopum, in qua ei significetur quod, quum possit sive a curia sive ab aliquo vices ejus agente libertas status

terea viri docti, qui in missionibus operam suam praestiterunt, a nobis consulti affirmarunt etiam in his matrimoniis prohiberi cetera omnia, quae in mixtis conjugii vetantur (*n. 308 sequ.*) ; imo si decretum *Tametsi* in loco non viget, sacerdos his matrimoniis assistere nullatenus solet.

710. Remoto per hypothesim impedimento disparitatis cultus, id sequitur. Nempe pars infidelis non tenetur forma Tridentina : atqui quando una pars eadem non tenetur, communicat, propter individualitatem contractus, hanc exemptionem etiam alteri parti quoad actus validitatem (*n. 1168*) : ergo nec pars fidelis tenetur quoad actus validitatem, et ita matrimonium sine Tridentina forma foret illicitum quidem, sed validum, licet in loco vigeat decretum *Tametsi*. Haec in abstracto, quia in dispensatione semper exprimitur conditio, ut matrimonium in facie Ecclesiae debita forma contrahatur ; at haec ratiocinatio practice inservit pro excludenda necessitate formae civilis quae infidelem obligat. Nam pars fidelis eadem non tenetur ; proinde et infidelis eximitur, ideoque matrimonium, non servata civili forma, est procul dubio validum.

711. Quod si in aliquo loco adeo pauci sunt Christiani, ut nequeant inter se matrimonia inire et non valeant, ob locorum distantiam, dispensationem petere, cessat impedimentum ; quippe in casu juri ecclesiastico praevalet jus naturale ad matrimonium, ita ut matrimonium cum infideli contractum sine dispensatione validum et licitum videatur. Huc refertur sequens responsio S. C. S. Officii. Expositum fuerat : « In his difficillimis dissitisque regionibus saepius occurrunt Christiani, qui sive persecutionis vitandae causa, sive propter pecuniae necessitatem, sive etiam propter aliam causam satis incauti, ut sunt plerumque Sinenses, e locis Christianorum, ubi habitant ipsi sive nati sunt, ad loca longinqua proficiscuntur ad quadraginta vel quinquaginta et amplius dies itineris simul cum uxore et

contrahentium certior fieri, observatis normis a Clem. X s. m. praescriptis in instructione diei 21 Aug. 1670, saltem in aliquibus casibus et circumstantiis magis expediret a praedictis bannis dispensare ad evitandum admirationis vel scandali periculum ; quod tamen ejus prudenti arbitrio relinquitur ».

filiis. In quibus locis non sunt Christiani, nec inveniri possunt, nec ullus fuit unquam rumor de religione christiana per circuitum. Grandiores facti filii et filiae nubunt cum paganis sine dispensatione possibili. Pro moribus gentis, filiae praesertim et saepissime etiam filii sunt in impossibilitate absoluta transmigrandi ad loca Christianorum, sicque debent omnino vel nubere cum paganis, vel manere innuptae aut caelibes. Quid juris in hoc casu? Tenentur ne impedimento disparitatis cultus? Quid juris ubi fides eorum est in tuto, ut fit aliquando, et ubi sunt in bona fide, ut plurimum evenit? » S. C., die 4 Jun. 1854, reposuit: « In propositis circumstantiis non esse inquietandos, facto verbo cum SS.^{mo}. SS.^{mus} approbavit » (1). Illa verba *non esse inquietandos* intelligi possent de eorum bona fide non turbanda: quo in casu matrimonium validum non declararetur. At S. Alphonsus, *lib. III, n. 76*, illa verba interpretatur ita ut « non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant ».

712. In Europa auctoritas civilis fere ubique habet valida matrimonia inter Christianos et infideles. At in Hungaria matrimonia Christianorum cum Hebraeis etiam jure civili interdiciuntur: et quum nonnulli postulavissent hoc impedimentum juris civilis abrogari, Camerae hanc legis propositionem repudiaverunt. Qua de re maxime eos laudat Leo XIII in Encyc. *Quod multum*, 22 Aug. 1886, ad Primates, Archiepiscopos, Episcopos... Hungariae.

§ 7^a. — De impedimento ligaminis (2).

713. — Ligamen est vinculum matrimoniale existens (n. 6), quod constituit impedimentum dirimens aliud matrimonium subsequens, ita, ut sicuti vir nequit plures simul ducere uxores, quod diceretur *polygamia simultanea*, ita multo minus mulier pluribus simul nubere viris, quod appellaretur *polyandria simultanea*. Unde matrimonium est *monogamum* idest

1. Collect. Paris., n. 899.

2. Vide canonistas in *lib. IV Decret., tit. IV, De sponsa duorum*; et praesertim Rosset, n. 437 sequ.; Vernz, n. 335 sequ.

unius cum una, excludens *bigamiam* simultaneam quae polygamiam et polyandriam simul indicat. Haec unitas est proprietas essentialis matrimonii, praesertim Christiani quod repraesentat unionem Christi cum Ecclesia (n. 10). De iis fusius theologi; nos ea breviter declarantes, in primis de polyandria deinde de polygamia simultanea loquemur (1).

714. Omnes admittunt, si nonnullos impios ac stultos excipias, polyandriam simultaneam jure naturali vetari prorsus. Nam illud est contra naturae jus, quod excludit non solum finem principalem, quem natura ex aliquo opere intendit, sed etiam fines secundarios. Atqui polyandria simultanea excludit non solum finem principalem quem natura ex matrimonio intendit, idest prolis generationem et educationem, sed etiam fines secundarios, scilicet mutuam pacem et concordiam familiae, et etiam remedium concupiscentiae, ut recte exponit Vernz, *l. c.*, n. 361. Unde si mulier pluribus nupserit viris, ipso jure naturali omnia simul matrimonia valida esse nequeunt; sed primum erit validum, et posterius nullum; non enim admitti potest primum solvi per attentatum alterius. Idque etiam si primum sit ratum, et posterius consummatum, quia ante consummationem erat nullum ex dictis, et copula carnalis illud revalidare non potuit. Argumentum ex S. Scriptura contra polyandriam desumes ex iis quae n. 717 dicemus de polygamia. Ceterum ipsi infideles ac barbari habent quidem polygamiam, non vero polyandriam.

715. Etiam Alexander III in *cap. 3 cit. tit.*, tradit prius matrimonium a muliere initum valere, alterum nullum esse, licet illud ratum, hoc consummatum sit. Ast addit: *Quamvis aliter a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando judicatum.* Haeretici exinde Romanos Pontifices vehementer carpunt, veluti si aliquando docuerint vel utrumque matrimonium simul valere, vel primum solvi per attentatum alterius. Catholici non conveniunt in illis verbis explicandis (2), quae revera facilia non sunt. Ut intelligantur, recolenda sunt quae diximus

1. Vide Palmieri, *Tractatus de Matr. Christ.*, thes. XII, XIII, XIV, XV.

2. Varias explicationes vide apud Rosset, n. 1699 sequ.; et Wernz, n. 359.

n. 8 *in nota*, de dissidio circa matrimonii naturam inter Gratianum, quem vetus Schola Bononiensis sequebatur, et P. Lombardum, cui Schola Parisiensis adhaerebat; in concursu matrimonii rati anterioris cum matrimonio consummato posteriori, ille putabat praevallere consummatum, hic vero ratum. Theoria Gratiani et Scholae Bononiensis etiam in Ecclesia Romana aliquo tempore recepta fuisse videtur. Nam *Summa Parisiensis*, quae lucem vidit inter an. 1160 et an. 1170, haec habet: « Invenitur quaedam consuetudo quae aliter hodie in Francia, aliter in Ecclesia Romana observatur. Si enim aliquis aliquam verbis de praesenti desponsaverit et benedictionem cum ea sacerdotalem acceperit (1), sed antequam eam cognoscat, ab alio desponsata carnaliter cognita fuerit, Ecclesia Franciae cogit eam redire ad primum, sed non Ecclesia Romana ». Etiam *Summa Coloniensis*, eodem tempore publicata, late exponit dissensum inter Ecclesiam gallicanam et Ecclesiam transalpinam, idest Romanam, concludens: « Ecclesiae dissentiunt, Ecclesia gallicana, ut diximus (et romana). Illa in fide nos genuit, haec in iure erudit; ideoque silere necesse est ne vel in matrem vel in magistram sententiam ferre videamur (!?) ». Tandem, aliis omissis, Magister Rolandus (postea Alexander III) in sua *Summa Rolandi*, edit. Thayer, pag. 132, eandem consuetudinem Ecclesiae (scilicet romanae) commemorat, licet eam non probet: « Ecclesiae tamen consuetudo est ut si desponsata alium virum sibi elegerit atque ab eodem carnali conjunctione polluta fuerit, secundo eam concedere; quae tamen consuetudo quibus auctoritatibus defendatur, me latere non denego ». Sub influxu doctrinae Gratianae et Scholae Bononiensis non est impossibile nonnullos Romanos Pontifices iudicavisse in favorem matrimonii consummati posterioris (ad quod alludit Alexander III relatis verbis), quin exinde infallibilitas pontificia aliquod detrimentum patiatur, quia non agebatur de definitionibus ex cathedra, sed de sententiis in casibus particularibus. At, re ad examen revocata, Romani Pontifices brevi veram doctrinam restauraverunt;

1. Petrus Lombardus benedictionem sacerdotis nullibi tradit esse matrimonio essentialem.

imo quando publicabatur *Summa Parisiensis* et *Summa Coloniensis* et quando Magister Rolandus suam *Summam* scribebat, vera doctrina a Romanis Pontificibus jam restaurata erat. Nam Innocentius II (1130-1143) in una decretali quae sub titulo, *De sponsa duorum*, in prima Decretalium compilatione legebatur, definit explicite esse nullum alterum matrimonium, licet consummatum, et primum subsistere, licet ratum tantum. Alexander III (1159-1181) eandem doctrinam confirmavit in *cit. cap. III, De sponsa duorum*, et in alia decretali quae in prima Decretalium collectione relata fuerat (1). Tandem Innocentius III an. 1200 in eodem sensu reposuit episcopo Mutinensi in *cap. 4 cit. tit.* Nam consuetudo de qua supra, adhuc vigeat in nonnullis Italiae Ecclesiis et inter alias in Ecclesia Mutinensi (2); cum igitur episcopus Mutinensis Innocentium III consulisset, hic respondet: « Ne turpis sit pars quae suo non congruit universo et Ecclesia Mutinensis tenere debeat humiliter et servare quod *B. Petri sedem et suam metropolim sequi viderit, et docere*: in matrimoniis de cetero contrahendis illud te volumus observare ut postquam inter legitimas personas consensus legitimus intervenerit de praesenti, qui sufficit in talibus juxta canonicas sanctiones, et si solus defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, si personae junctae legitimae cum aliis postea de facto contrahant, quod prius de jure factum fuerat, non poterit irritare ».

716. Polygamia simultanea permissa fuit Hebraeis, inter quos Salomonem praesertim nemo inficias ibit omnes limites

1. In textu completo decretalis legitur: « Quod si inter virum et mulierem legitimus consensus *sub ea solemnitate quae fieri solet, praesente scilicet sacerdote aut etiam notario, sicut etiam in quibusdam locis adhuc observatur, coram idoneis testibus*, interveniat de praesenti, etc. » At Alexander III non dicit has solemnitates esse necessarias ut matrimonium ratum antea irritum reddat matrimonium posterius, licet consummatum; hoc enim nimis foret absurdum.

2. Huguccius († 1210) in glossa in *can. 45, caus. 27, qu. 2*, in Decreto: « Sed nunc per Dei gratiam et auctoritate Alexandri et Urbani III, haec pessima consuetudo abolita est per ultra montes et fere per totam Italiam, sed adhuc inquinat Bononiam, Imolam, *Mutinam*, Regium et Parmam. »

excessisse, qui duxit septingentas uxores et tercentas concubinas : 3 *Reg.*, *XI*. Apud cultiores nationes in usu non fuit, imo lege civili prohibebatur. Ita penes antiquos Romanos lege Numae vetita erat; et infamia notabatur qui plures simul habuisset uxores. Apud Tacitum haec est praecipua laus Germanorum. Euripides alique monogamiam apud Graecos laudant. Post Christum D. novatores saec. XVI non consentiebant circa polygamiae liceitatem (1). Nostris diebus, ut de infidelibus taceamus, pluralitatem uxorum profitebantur, paucis abhinc mensibus, Mormones in America Septentrionali, qui tandem, a gubernio coacti, eidem renuntiaverunt. Ceterum certum omnino est post Christum D. polygamiam omnino vetari, ita ut, primo extante, aliud matrimonium sit illicitum et nullum.

717. Revera, *Matth.*, *XXIX*, 9, cum locis parallelis, Christus D. ait : « *Quicumque dimiserit uxorem suam... et aliam duxerit moechatur, et qui dimissam duxerit, moechatur* ». Vide etiam S. Paulum, *1 Cor.*, *VII*. Jam vero in his verbis Christi in primis observa illud *quicumque*, quod afficit omnes homines, ut patet. Praeterea si moechatur, qui dimissa uxore, aliam duxerit, a fortiori moechabitur, qui, prima retenta, aliam assumpserit, uti ratiocinatur Innocentius III in *cap.* 8, *De divortii*; atque ita patet lege Christi alterum conjugium, donec primum subsistit, esse invalidum. Praeterea S. Paulus, *l. c.*, docet mulierem non habere potestatem sui corporis, sed virum; similiter autem et virum sui corporis potestatem non habere, sed mulierem. Ergo vir hanc potestatem in suum corpus, post primum matrimonium, alteri dare nequit: atqui matrimonium in hoc consistit. Ulterius ex doctrina Apostoli, *l. c.*, et *ad Ephes.* *IV*, ac alibi, uxor et maritus, quoad matrimonium, pari jure reguntur: atqui uxor aliud matrimonium illicite et invalide iniret ex dictis. Adde *cap.* 1, 2, 4, 3 *cit. tit.*; *cit. cap.* 8, *De divortii*, aliaque innumera jura, quae in re notissima inutile est recensere, nec non universam traditionem quae semper alterum matrimonium, primo subsistente, illicitum et

1. Bossuet, *lib. IV, Hist. variat. protest.*

invalidum habuit : uti theologi exponunt. Conc. Trid., *sess. XIV, can. II*, definivit contra nonnullos novatores (1) : « Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S. »

718. Ut vero id melius determinemus, racolimus S. Thomam in 4, *dist. 33, q. 1, a. 1*, docere pluralitatem uxorum non opponi *praeceptis primariis* juris naturalis, quia neque totaliter tollit, neque aliquialiter impedit primarium matrimonii finem, idest procreationem et educationem prolis, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis et educandis filiis ex eis natis ; sed opponi *praeceptis secundariis* juris naturalis, quatenus secundarium finem, etsi totaliter non tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum. Hinc natura, pari fere numero dividens viros et mulieres, indicat se matrimonium velle monogamum. Nonnulli (2) haec utique admittunt, sed putant id quod pro fine principali nullo modo requiritur et pro secundo est opportunum, potius consilii, quam praecepti rationem habere ; unde sequeretur, spectato stricto naturae jure, unitatem uxoris esse potius de consilio, quam de praecepto. Sed communior sententia admittit verum praeceptum secundarium, a quo Deus dispensare potest ; quae posita dispensatione, unitas uxoris remanet de consilio tantum. Hoc modo explicatur permissio polygamiae Hebraeis a Deo facta ; nam eam Deum positive permisisse non est dubium, ut patet tum ex facto sanctissimorum virorum, qui plures simul habuerunt uxores, tum ex *Deuter., XXI, 15* ; *XXVI, 5-9*, et ex *II Reg., XII, 8*. Haec de jure naturae ; deinde Deus in ipsa primitiva matrimonii institutione unitatem non solum indicavit ac suasit, sed etiam, juxta meliorem theologorum sententiam, praecepit, prohibens non solum polyandriam, sed etiam polygamiam, uti explicat Innocentius III in *cit. cap. 8, De*

1. Novatoribus hac in re praeiverat Cajetanus apud Sanchez, *lib. VII, disp. LXXV, n. 3*.

2. Perrone, *De matr. Christ., tom. III, pag. 26, 29* ; De Angelis, *lib. IV, tit. IV, n. 4* ; Santi, *n. 7*, etc.

divortiis. Deinde ab hac lege seu naturali seu positiva Deus dispensavit Hebraeos : non convenitur autem inter DD. num dispensaverit et gentes, licet sententia affirmativa probabilior videatur. Hinc juxta omnes unitas fuit de consilio, non de praecepto. At Christus D. hanc dispensationem revocavit, matrimonium reducens ad primitivam sui institutionem, *cit. Matth., XIX*. Ergo post Christum D. rursus unitas uxoris praecipitur, polygamia prohibetur jure illo divino primigenio seu naturali seu positivo.

719. Ex dictis apparet impedimentum ligaminis esse juris divini tum positivi, tum naturalis. Hinc locus esse nequit dispensationi et acatholici calumniantur, quando affirmant Romanos Pontifices has dispensationes aliquando concessisse (1). Hinc etiam penes infideles, primo legitimo matrimonio inito, aliud nullum est, cum impedimentis juris divini omnes teneantur (*n. 307*) et expresse Christus D., *cit. Matth., XIX*, dicat : *Quicumque (n. 717)*. Congruit et praxis Ecclesiae ; nam si infidelis, plures habens uxores, convertatur ad fidem, debet retinere primam tantum ; et si haec nolit cum eo cohabitare, aut nonnisi cum contumelia Creatoris, tunc potest unam ex aliis, quaecumque ea sit, secum retinere, renovato tamen consensu. Unde patet Ecclesiam primum tantum matrimonium validum habere. Sed de his fusius alibi.

720. Causae bigamiae simultaneae pertinent ad forum ecclesiasticum, cum tota res pendeat a validitate primi conjugii, sed punitio criminis est mixti fori. In primis hoc crimen inducit infamiam tum jure civili romano, *l. Praetoris ff. De iis qui notant. infam.*, tum jure canonico, *cap. 4, De bigamis non ordinandis*. Insuper bigamus est suspectus de haeresi, et ideo denuntiandus S. C. Inquisitionis ; nam facto videtur putare id sibi licere contra canonem dogmaticum Conc. Trid. Quod si id revera cum contumacia putaverit, est vere haereticus : quam haeresim si externe manifestaverit, incurrit excommunicationem latae sententiae Romano Pontifici speciali modo reservatam, latam in haereticos et schismaticos in Const. *Apostolicae*

1. Bangen. *lit. II, pag. 122*, refert epistolam Cardinalis Majoris Poenitentiarii, datam die 25 *Maii* 1807, qua hanc calumniam refellit.

Sedis, n. 1. Et si matrimonium, mala fide initum, etiam consummarunt conjuges bigami, incurrunt impedimentum *criminis*, ita ut, neque defuncto priori conjuge, valeant matrimonium sine dispensatione inire : de quo infra. Alias poenas spirituales latae sententiae in ipsum bigamiae crimen directe statutas non legimus. Urbanus VIII in Const. *Magnum*, 20 Jun. 1637, praecipit ut vir bigamus tradatur curiae saeculari, sed haec constitutio non videtur usu fuisse recepta (1).

721. Etiam graves poenas temporales Ecclesia contra bigamos olim constituit. In *cap. 2 cit. tit.* imposuit publicam poenitentiam per septem annos cum jejunio per quadraginta dies in pane et aqua, quod *carina* dicebatur. S. C. S. Officii, *an.* 1647, interrogata ab Archiepiscopo Beneventano, qua poena puniendus esset polygamus, respondit : « Polygamorum poena, si falsos testes ad suum liberum statum comprobandum non induxerint, post abjuramentum de vehementi (2), solet esse damnatio ad triremes per quinquennium, si vero induxerint, per septennium. Falsi testes ipsi quoque damnantur ad triremes per quinquennium, aut brevius pro delicti sui qualitate (3) ».

Hodie his poenis temporalibus ab Ecclesia inflictis locum non esse, quisque videt. Crimen autem bigamiae plectitur a tribunali laico juxta civilem legislationem matrimonialem ; et cum haec legislationi Ecclesiae in pluribus non cohaereat, fieri potest ut qui est vere bigamus, poenas effugiat, si nempe non est bigamus lege civili ; et, e contrario, qui vere bigamus non est, poenas incurrat, si scilicet est bigamus lege civili.

722. Ceterum palam est bigamos esse publicos peccatores magnum scandalum afferentes, si bigamia notoria sit : unde filios esse adulterinos (quod in libro parochiali baptismorum adnotandum est), parentes arcendos a sacramentis, a benedictionibus Ecclesiae, e. g., si mulier benedictionem post partum petat, et ab ecclesiastica sepultura, nisi debite resipuerint (4).

1. Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. VI, n. 8.*

2. Scilicet de vehementi suspitione haeresis.

3. Benedictus XIV, *l. c.*

4. Giovine, *tom. I, § 201*; Bangen, *tit. II, pag. 123-124*; Thesaurus, *De poenis ecclesiast., p. 2, v. Matrimonium, c. 3*; Wernz, *n. 363.*

723. Quum, extante primo matrimonio, aliae nuptiae, ipso jure divino, irritae sint, pars nupta non admittitur ad aliud conjugium, nisi prius probet primum fuisse, *a)* vel nulliter contractum, *b)* vel solutum sive per dispensationem Romani Pontificis, sive per solemnem professionem religiosam, si erat ratum tantum, sive per mortem alterius conjugis. In primo casu haec nullitas primi matrimonii ad alterum ineundum constare in genere debet ex sententia judicis ecclesiastici, servato ordine juris, de quo in *cap. VIII, art. II*: tantum si primum matrimonium in loco ab omnibus ignoratur et certe iudicio Ordinarii nullum est, putamus pro foro interno conjuges in altero matrimonio forte contracto non esse inquietandos. In altero casu exhiberi debet authenticum testimonium dispensationis obtentae a Romano Pontifice, vel professionis religiosae alterius conjugis, et in hoc casu probandum est in forma juris matrimonium non fuisse consummatum (*n. 171*). Tandem non sufficit probabilitas mortis, sed requiritur moralis certitudo; nam quis praesumitur vivere, donec mors probetur, et in dubio nemini conjugum debet praedictum ferri in jure suo, ac novum matrimonium exponi periculo nullitatis (1). Etiamsi absentia conjugis per plures annos perduret, et, omni diligentia adhibita, nulla habeatur notitia de vita aut morte ipsius, novum matrimonium permitti non debet, nisi indicia positiva concurrant, quae certitudinem moralem de illius morte ingerant. Ita expresse Clemens III in *cap. 19, De sponsalibus...*, rescribens Caesaraugustano Episcopo: « In praesentia nostra quaesivisti quid agendum sit de mulieribus, quae viros suos, causa captivitatis vel peregrinationis absentes, ultra septennium praestolatae fuerint, nec certificari possunt de vita vel de morte ipsorum, licet super hoc sollicitudinem adhibuerint diligentem, et pro juvenili aetate seu fragilitate carnis nequeant continere, petentes aliis matrimonio copulari. Consultationi ergo tuae taliter respondemus, quod quantocumque annorum numero ita remaneant, viventibus viris suis, non possunt ad aliorum consortium canonice convolare, nec auctoritate Ecclesiae

1. S. C. C. in *Papiensi Matrimonii*, 12 Dec. 1733 et 27 Febr. 1734.

permittas contrahere, donec *certum nuntium* recipiant de morte virorum ». Concinit Lucius III in *cap. 2, De secundis nuptiis*, quae decretalis directa est ad universos Christianos in captivitate Saracenorum positos. Proinde jus canonicum hac in re correxit jus civile romanum, quod, *l. 6 C., De divortiis*, post certum annorum numerum, novas nuptias permittebat. Ipse Justinianus id jam emendaverat, *Nov. 117, c. 11*, qui tamen in alium ivit excessum, statuens uxorem adhuc annum expectare debere, licet tribuni ac duces militum jure jurando affirmarent virum mortuum esse. S. Sedes plures instructiones dedit, quibus declaratur quandonam haec moralis certitudo mortis conjugis habeatur ita ut novum matrimonium permitti queat. Ad rem faciunt instructi S. Officii, die 24 Aug. 1670 (Alleg. III, I) et alia ejusdem S. C., die 22 Jun. 1822. Et aliam omnibus plenior eadem S. C. dedit, die 14 Maii 1866, quae in hisce causis semper prae oculis haberi debet (Alleg. V).

Giraldi, *p. I, sect. 636*, putat magis tutum, imo necessarium, ut parochus habeat licentiam Ordinarii sui, antequam partem ad novas nuptias admittat, potissimum si conjugis mors in remotis partibus accidit, vel scriptura exaratae fidei eidem parochi nota non sit ; Ordinarius autem hanc licentiam non concedat, nisi de morte conjugis moralem habeat certitudinem. Ubi viget lex de examine testium, quisque videt parochum hac Ordinarii licentia necessario indigere : in aliis locis consilium Giraldi parochus sequi omnino debet. Sed si mors conjugis probetur ex authentico documento, de quo in citata instructione, *n. 2*, videtur in iis locis parochus posse partem ad novum conjugium admittere, inconsulto etiam Ordinario : nam tunc revera applicari potest *reg. 31 juris in 6°* : « eum qui certus est, certiorari ulterius, non oportet ». At Ordinarius si, omnibus perspectis ad normam citatae instructionis S. Officii, moralem certitudinem de morte conjugis obtinet, nullo modo tenetur pro licentia novi matrimonii concedenda ad Sanctam Sedem recurrere.

724. Ad id melius declarandum nonnulla afferamus exempla. Victoria N. matrimonium contraxit cum Josepho N. qui

an. 1870 ad bellum profectus, in praelio ad civitatem S. Quintini, die 19 *Jan.* 1871 commisso, disparuit, ut constabat ex litteris Ministri qui militiae praeerat, nec ex eo tempore ulla fama de eo audita fuit, ita ut tribunal civile sententiam pronuntiaverit de ejus obitu. Addendum quod Josephus pactum inivit cum septem e suis sociis ut post praelium convenirent ad eundem locum solusque e conventu abfuit. S. C. S. Officii, die 27 *Apr.* 1887, censuit : « Dummodo ex authenticis documentis et ex testibus fide dignis saltem summarie et extrajudicialiter constet non solum de iis quae ab episcopo exponuntur, sed insuper Josephum N. sincero animo prosequutum fuisse uxorem et liberos neque ullam adfuisse causam quare eos desereret, permitti posse Oratrici ut matrimonium ineat cum Ludovico N... » Pariter eadem S. C., die 20 *Julii* 1898, de uxoribus militum qui partem habuerunt in praelio de Adua et quorum notitia nulla superest, non obstantibus investigationibus a Gubernio peractis, reposuit : « Dummodo agatur de viris qui certo astiterunt pugnae de Adua et, peractis opportunis investigationibus indubitanter dignosci nequeat an vir reapse mortuus ceciderit, attentis peculiaribus circumstantiis in casu exposito occurrentibus, et valida praesumptione obitus, Ordinarius permittere poterit transitum ad alias nuptias ».

725. Quid vero si, contracto novo matrimonio, pars quae mortua credebatur, vivens appareat, aut de illius morte jam serio dubitetur ? Respondet Lucius III in *cit. cap. 2, De secundis nuptiis* : « Si vero aliquis vel aliqua id hactenus non servavit et de morte prioris conjugis adhuc sibi existimet dubitandum, ei quae sibi nupsit, debitum non deneget postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum. Quod si post hoc de prioris conjugis vita constiterit, relictis adulterinis complexibus, ad priorem conjugem revertatur ». Proinde si conjuges contraxerunt et sunt in bona fide, relinquendi sunt in bona fide, quia bonae fidei possessor turbari a possessione non debet ; si jam constat utrique vel alterutri de vita prioris conjugis, separantur ; tandem si alteruter serio dubitat, reddere debet, sed petere nequit, ideoque si uterque serio dubitat, neuter petere ac reddere potest, et separari ad invicem debent. At in hoc casu

neutri aliud matrimonium permittendum, uti patet. Dubium autem leve spernendum est : « conscientia levis et temerariae credulitatis explosa », ut ait Innocentius III *in cap. 44, De sententia excommunicationis*.

726. Huc spectat responsio S. Officii diei 22 Mart. 1865. Missionarii Jesuitae Missionis Nankini quaesiverant : « 1° Mulier, cum frustra per duos vel tres annos reditum viri praestolata fuisset, matrimonio unita est alteri viro, non obstantibus admonitionibus quas missionarius utrique fecit : nunc secundus maritus hujus mulieris, facti poenitens, vult eam relinquere, et ad alia vota transire. 2° Altera mulier, cum et ipsa frustra reditum mariti expectasset, post tres annos, existimans ipsum jam mortuum esse, bona fide alii viro matrimonio se conjunxit, et cum impossibile nunc sit investigare, utrum primus maritus vivat adhuc, aut reapse mortuus sit, quaeritur utrum relinqui ipsa possit in usu secundi matrimonii contracti, donec certitudo habeatur de vita primi mariti ? » S. C. reposuit : « Ad 1um : separandos esse conjuges et virum non posse secundas inire nuptias, usque dum moraliter sit certum, quo tempore ipse matrimonium iniit cum muliere de qua agitur, jam primum virum ejusdem mulieris non obiisse. Ad 2um : relinquendos esse in bona fide » (1). Eadem repetas, si dubitetur num prius matrimonium validum fuerit.

§ 8. — *De impedimento criminis* (2).

727. Non omnia crimina impedimentum dirimens secumferunt, sed sequentia tantum : *conjugicidium ab utraque parte patratum ; adulterium cum promissione matrimonii ; adulterium cum attentato matrimonii ; adulterium cum conjugicidio ab una tantum parte patrato*. Nonnulli addunt et *raptum*, de quo in § 3^a actum est : et praeterea hoc impedimentum alia, quam ratione criminis, procedit (n. 618).

1. Collect. Paris., n. 973. Vide etiam n. 971.

2. Vide canonistas in *lib. IV Decret., tit. VII, De eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium*.

728. Jure Romano, etiam antiquissimo, generaliter cautum fuerat ut adulter et adultera invicem numquam possent, ne soluto quidem priori conjugio, jungi, *l. 21, § 41; l. 40 ff. Ad legem Juliam de adulter.*; *l. 13 ff. De iis quae ut indign.*; *Nov. 134 cap. 12*, licet adulterio nec promissio nec attentatum matrimonii nec conjugicidium accessisset. Eamdem legislationem antiqui canones receperunt. Hinc S. Leo Papa universim statuit, *can. 1, c. 31, q. 1*: « Nullus ducat in matrimonium. quam prius polluit adulterio »; unde deducta est rubrica *cit. tit.*, et concinit decretum Concilii Triburiensis, *an. 893*, relatum in *can. 3, l. c.* Et quidem ii canones videntur impedimentum dirimens importare.

729. Deinde limitatio recepta fuit. Adulterium enim solum induxit impedimentum impediens ante peractam publicam poenitentiam, *can. 3, l. c.*; quod, publicâ poenitentiâ sublata, evanuit, ita ut matrimonium inter adulteros, mortua conjuge, liceret, *cap. 1*, et *6 cit. tit.*, etsi propter tantum facinus condigna poena esset reis imponenda. Idem dicatur de sola matrimonii promissione, aut attentato sine adulterio, *cap. ult. cit. tit.*, aut de mortis machinatione in conjugem ex una parte tantum. Adulterium vero una cum promissione aut attentato matrimonii, aut conjugicidio ab una tantum parte commisso, induxit impedimentum dirimens, sicuti conjugicidium solum, triusque tamen consilio perpetratum. Quatenus crimina impedimentum impediens antiqua disciplina secumferrent, vide *l. 473*.

730. Hoc criminis impedimentum est juris ecclesiastici tantum, ut facile patet. Ecclesia illud tulit, seu, quod idem est, eos inhabiles reddidit ad matrimonium inter se ineundum, tum in poenam commissi criminis, injuriae scilicet illatae coniugi innocenti ac matrimonio, tum ut incolumitati ipsius innocentis conjugis consuleret, ne spes futuri matrimonii det reis usam captandae illius mortis, tum tandem quia hoc matrimonium foret publice inhonestum et perniciosum (1). Quinam

1. D'Annibale, *p. III, § 438*; De Lugo, *De Poenit., disp. XVI, n. 336*; Parez, *De legibus, lib. V, cap. XIX, n. 6*; Lehmkuhl, *vol. II, n. 770*; Try-Ballerini, *tom. II, n. 788*, cum communi.

fuerit Ecclesiae finis primarius, quinam secundarius, DD. non conveniunt; putamus Ecclesiam omnes illos fines una simul intendisse et obtinuisse hac inhabilitate. Quod nonnulli dicant hoc impedimentum esse magis inhabilitatem quam poenam aut viceversa, sensu caret, si res intimius scrutetur: nam hoc impedimentum, sicuti alia omnia impedimenta dirimentia, est inhabilitas pure ac simpliciter, quam tamen Ecclesia tulit tum in poenam criminis, tum ob alios indicatos fines, atque ita vere haec inhabilitas est poena.

731. Lutherus et Melanchton inepte carpunt impedimentum ex quarto crimine, citantes exemplum Davidis, qui, perpetrato adulterio cum Bethsabea, in mortem Uriae machinatus est, quo defuncto, eam duxit. Sed quid aliud haec probant, nisi quod in Veteri Testamento impedimentum in casu non aderat? Modo de singulis.

732. 1° Et in primis hoc impedimentum enascitur ex *conjugicidio ab utraque parte patrato* intuitu matrimonii ineundi inter se: e. g., Titius et Caia de medio tollunt Semproniam, uxorem Titii, ut nuptias inter se inire valeant. Id aperte traditur in *cap. 1, De conversione infidelium*: « Interrogasti de Saracenis qui, dum in captivitate essent, quarundam Christianarum viros, earum insidiis et machinationibus, occiderunt, utrum, quia postea per ipsas ad fidem Christianam conversi sunt, eas de jure possint accipere in uxores, vel si duxerint, conjugium teneat earundem. Hic Triburiensis Concilii regula contenti sumus, asserentis quod, *si in mortem ipsorum malitiose fuerint machinatae*, licet earum studio ad fidem accesserint, tamen nec eis adhaerere debent, nec sunt, si adhaeserint, etiam tolerandi, cum tale damnum tali lucro Ecclesia compensare non velit ». Deinde Caelestinus III tradit, e contrario, uxores virorum Christianorum in bello interfectorum posse Saracenis conversis nubere, cum « tales non procuraverint virorum interitum defunctorum ». Canon 40 Concilii Triburiensis prostat *can. 5, c. 31, q. 1*, in Decreto.

733. Ex relata decretali Caelestini III colligi debet, quae-nam requirantur, ut hoc delictum impedimentum producat. Nimirum necesse est:

a) Ut sequatur mors conjugis (1), ita ut non sufficiat simplex attentatum. Quamquam vero, *l. c.*, agatur de viro occiso, tamen idem juris est, si uxor potius interfecta fuerit, tum quia vir et uxor *non ad imparia judicantur*, ut ait Innocentius III *in cap. 8, De divortiis*, tum ex *cap. 6 cit. tit.*, quod uxorem meminit (2). Hinc si per errorem, loco conjugis, alia persona occidatur, impedimentum non est.

b) Ut mors sequatur operâ utriusque. Hinc si, inflicto vulnere non mortali, mors deinde sequatur imperitiâ vel negligentâ medici, impedimentum non enascitur (3). Indifferens autem est, utrum opera fuerit physica, an moralis, dummodo uterque in mortem concurrerit, e. g., mandato vel consilio, etsi mandatum vel consilium fuerit revocatum, si haec revocatio homicidae non innotuerit. Omnes admittunt satis non esse ratihabitionem; e. g., si Caia, audiens Titium occidisse suam Semproniam, illum approbat ac laudat intuitu matrimonii: nam ipsa revera nullo modo machinata est in Semproniae mortem, quod jura requirunt (4). Idem dicatur ob eandem rationem si, Titio manifestante suum propositum interficiendi Semproniam, Caia taceat nec approbens, nec reprobans. Quod si illum approbet, et ita Titius impium propositum executioni demandet, videtur Caia sua approbatione Titium incitavisse, et ita moraliter concurrisse in illius mortem, ideoque impedimentum exurgere (5). Ex his sequitur impedimentum non oriri, si Titius, suasionem Caiae, habens intentionem interficiendi Semproniam, eam interficit casu fortuito, etsi culpabili; quia mors potius ex casu fortuito quam ex eorum communi operâ sequitur.

c) Ut matrimonium fuerit validum et perseverans tempore

1. Lehmkuhl, *vol. II, n. 769*; D'Annibale, *p. III, § 440*; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 54*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXXVIII, n. 7*; Reiff., *lib. IV, tit. VII, n. 22-25*, cum communi.

2. D'Annibale, *l. c.*, cum communissima.

3. D'Annibale, *l. c.*, *not. 24*; Reiff., *l. c.*, *n. 25*; Schmalz., *l. c.*, *n. 53*; Pirhing, *lib. IV, tit. VII, n. 23*; Sanchez, *l. c.*, *n. 9*.

4. Sanchez, *l. c.*, *n. 6*; D'Annibale, *l. c.*

5. D'Annibale, *l. c.*, contrarium docet, quia putat machinationem deesse.

occisionis ; nam relatum *cap. 1, De conv. inf.* stricta interpretatione intelligi debet de valido matrimonio. Hinc impedimentum non oritur, si matrimonium fuit nullum, etsi Titius, Caia, Sempronia aliique omnes illud per errorem validum existimaverint : in hoc casu vere non foret conjugicidium, sed homicidium simplex.

d) Ut hoc delictum perpetratum sit intuitu matrimonii, cum socio conjugicida ineundi, vel cum uno ex eis, si fuerint plures (1). Id quidem in *cit. cap.* non exprimitur, sed argumentando deducitur. « Ratio enim et finis inductionis huius impedimenti fuit, ne conjux conjugem vita orbaret ut, eo matrimonio soluto, ad aliud migraret cum persona quam amat. Quae ratio numquam habet locum, quoties conjugis interfectio non eo tendit, ut aliud matrimonium cum ea persona ineatur. Atque proinde jura inducentia hoc impedimentum minime ad hunc casum extenduntur » ; Sanchez, *l. c.* Hinc impedimentum dirimens non adest, si Titius, Caia cooperante, Semproniam interfecit, ut Caia liberius fruatur, vel non Caiam, sed aliam mulierem, e. g., Caiæ filiam ducat, etc. Subdit d'Annibale, *l. c.* : « At vero haud necesse est ut haec intentio concurrerit ex utraque parte (2) : nihilominus verius necesse est ut appareat exterius, quia in jure nihil est, nisi quod apparet, utque innotescat socio uxoricidae (3) : nam quamdiu intentio unius alterum latet, nulla subest certa spes matrimonii ineundi, atque ideo aut nullum aut non tam grave periculum imminet alteri conjugi ». S. Alphonsus, *l. c.*, docet sufficere « si occisionem praecesserint sufficientia indicia intentionis, puta munera, familiaritates, epistolae amatoriae, et similia ». Imo multi AA. (4) censent hanc intentionem in foro

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1036*; Pontius, *lib. VII, cap. XLV, n. 5*; Sanchez, *l. c., n. 13*; D'Annibale, *l. c.*; Feije, *n. 433*; S. Thomas, *4, dist. 37, a. 2*; Schmalz., *l. c., n. 55*; Reiff., *l. c., n. 24*; Folium S. C. C. in *Ulixbonensi* 7 Sept. 1726; Santi, *lib. IV, tit. VII, n. 4*; Rosset, *n. 2043*, cum communi.

2. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1034*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXXVIII, n. 9*.

3. Contrarium putat Ballerini ad Gury, *tom. II, n. 821*.

4. Ballerini ad Gury, *l. c.*; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 55*; Sanchez, *l. c., n. 19*; Giovine, *p. I, § 229, n. 2* in fine; Pirhing, Reiffenstuel...

externo praesumi, si, post patratum conjugicidium, culpabiles velint matrimonium inire, nisi ex circumstantiis et conjecturis aliud probetur, licet id non omnibus arrideat (1).

Haec igitur omnia in foro externo probari debent ad matrimonii nullitatem ex hoc crimine evincendam; secus matrimonium semel contractum sustinetur (2).

734. 2° Deinde *adulterium cum promissione matrimonii* producere impedimentum dirimens inter culpabiles, ita ut, soluto etiam primo matrimonio, nuptiae inter eos consistere nequeant, patet ex *cap. 1, cit. tit.*, ubi Alexander III tradit generale principium: « Licet autem in canonibus habeatur ut nullus copulet matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam *maxime* cui fidem dederat, uxore sua vivente, vel quae machinata est in mortem uxoris..... » Illud *maxime* nonnullis difficultatem facessit, veluti si etiam ex adulterio solo impedimentum dirimens oriri aliquando posset. DD. passim respondent vocem *maxime* in casu significare *tantum*, sed quin recurramus ad hanc violentam responsionem, sensus obvius est sacros canones prohibere matrimonium inter adulteros (n. 729), praesertim (*maxime*) cum matrimonii promissione aut machinatione in mortem uxoris, quia in hoc casu non solum prohibent, sed etiam dirimunt. Idem rursus tradunt Alexander III in *cap. 3 cit. tit.*, Innocentius III in *cap. 6 et 7*, et tandem Gregorius IX in *cap. ult. cit. tit.*, ubi expresse docet promissionem aut attentatum matrimonii cum adulterio parere impedimentum dirimens, mortua etiam conjuge; non vero solam promissionem aut attentatum matrimonii sine adulterio, quamvis utrique ipsorum pro eo quod in hoc graviter deliquerint, sit poenitentia injungenda.

735. Ut vero oriatur impedimentum, necesse est ut adulterio jungatur promissio matrimonii *ante mortem* conjugis innocentis. Id traditur expresse in *cap. ult. cit. tit.*: « Ceterum tolerari non debet, si prius vel postea (ad fidem datam), *dum vixerit uxor ipsius*, illam adulterio polluisset. » Revera si,

1. D'Annibale, l. c., not. 27.

2. S. C. C. in *Bituntina Matrimonii*, 15 Jan. et 2 Jul. 1718.

constante matrimonio, adulterium locum habuit, et, eo soluto, promissio matrimonii, haec nullum parit periculum conjugii innocenti, et licita ac valida per se est: e contrario, si, constante matrimonio, promissio; et, eo soluto, copula carnalis, haec non est adulterium, sed simplex fornicatio. Indifferens autem est utrum promissio antecedit adulterium, an viceversa, ut patet ex relatis verbis Gregorii IX; sed si promissio adulterium praecedat, requiritur ut antea promissio non fuerit revocata; secus numquam habentur promissio simul et adulterium, quae impedimentum pariunt. Quod si promissio revocetur post adulterium, nil officit: nam impedimentum jam existit. Pari-ter nec impedimentum adest, si, constante primo matrimonio, Titius cognovit Caiam, et, constante secundo matrimonio, Titius eidem nuptias promisit, quia in neutro simul habentur adulterium et promissio.

736. Praeterea impedimentum non enascitur nisi *adulterium* fuerit:

a) *Perfectum* per copulam perfectam quae constat penetratione membri virilis in vaginam mulieris et seminatione in eadem: leges enim ferentes hoc impedimentum, utpote odiosae, de perfecto tantum adulterio sunt intelligendae (1). At si copula locum habuit, in dubio praesumitur perfecta in utroque foro. Igitur seponenda est sententia Anacleti, *lib. IV, tit. VII, n. 12*, putantis ad inducendum hoc impedimentum sufficere etiam copulam cum sola penetratione absque seminatione.

b) *Materiale* ob matrimonium inter Titium et Semproniam validum et adhuc perseverans; secus, Titio cognoscente Caiam, injuria matrimonio non infertur, ideoque impedimentum non oritur (2), etsi omnes illud validum reputaverint. At non interest utrum matrimonium fuerit consummatum, an ratum tantum, aut conjuges sint inter se separati. Si in exemplo allato etiam Caia est conjugata cum Maevio, nonnulli putant utrum-

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 2*; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 14*; Pirhing, *lib. IV, tit. VII, n. 15*; Reiff., *lib. IV, tit. VII, n. 12*; De Justis, *lib. II, cap. XVI, n. 52*; Feije, *n. 430*; Santi, *lib. IV, tit. VII, n. 2*.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 30*; Schmalz., *l. c., n. 35*; Reiff., *l. c., n. 8*; Feije, *l. c.*; De Justis, *l. c., n. 54*.

que matrimonium debere esse validum ut impedimentum oriatur: quae opinio nullo videtur fulciri solido fundamento.

c) *Utrinque formale*, utraque parte adultera ligamen nascente. Hinc si Caja ignorat Titium esse conjugatum, et sub fide aut attentato matrimonii cum eo commiscetur, impedimentum non nascitur, et, mortua Sempronia, matrimonium inter Titium et Caiam utique iniri potest; imo Titius, urgente Caia, ad illud *per se* cogi potest, ne lucrum ex suo dolo reportet. Id expresse tradit Alexander III in *cap. 1 cit. tit.*, ubi de hac specie praecise agitur, et Innocentius III in *cap. 7 ejusd. tit.* Juxta hanc certam juris dispositionem Giraldi, *p. II, in App.*, in fine, bene resolvit casum sequentem sibi propositum. Titius, intuitu matrimonii, rem habuit cum Bertha, quam putavit solutam: deinde, dum vellet eam ducere, Bertha sincere aperuit se esse conjugatam; unde a nuptiis abstinuit, sed matrimonium sibi mutuo promissere pro casu futurae mortis conjugis. Doctus Auctor respondit nullum exinde inductum esse impedimentum. At si utraque pars adultera est conjugata, Titius cum Sempronia, Caia cum Maevio, necesse non est ut utraque utrumque ligamen cognoscat, sed sufficit, si alterutrum: hinc est impedimentum si Caia scit Titium esse conjugatum, licet Titius ignoret matrimonium Caiae cum Maevio (1). Ex dictis apparet ab hoc impedimento excusare ignorantiam matrimonii invincibilem. Omnes admittunt pariter excusare ignorantiam vincibilem leviter culpabilem, qua pars rationaliter credit alteram non esse conjugatam, et non excusare affectatam, quia affectatio ignorantiae est dolus, qui aequiparatur scientiae. Num vero excuset ignorantia vincibilis gravior culpabilis, quam vocant crassam et supinam, plerique negant (2), alii vero, magnae quoque auctoritatis, affirmant (3). Stante hac controversia, impedimentum in casu non adesse alteram ex principio reflexo (*n. 262*) dicendum est. Quod si Caia

1. Feije, *l. c.*

2. Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 11*; Palao, *tract. XXVIII, D. IV, n. 12, n. 8*, cum communi, teste ipso Sanchez.

3. Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 38*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1036*, cum Busemb.; De Justis, *lib. II, cap. XVI, n. 38*; D'Annibale, *III, § 439*; Rosset, *n. 2020*.

sciat quidem Titium esse conjugatum, sed modo tum ipsa tum Titius dubitant num Sempronia vivat, et ita copulam habeant cum aliis requisitis circumstantiis, est impedimentum, juxta omnes, quia Sempronia praesumitur vivere, donec mors probetur (1).

737. Tandem ut impedimentum adsit, matrimonii *promissio* debet esse :

a) *Externata* signis vel verbis ab una parte, et ab altera similiter *acceptata* (2). Utrum taciturnitas sit, necne, sufficiens signum acceptationis, disputant hinc inde DD., et utramque sententiam S. Alphonsus, *l. c.*, n. 1038, appellat *merito probabilem* : ac proinde, promittente Titio, tacente Caia, putamus, ob principium saltem reflexum, impedimentum non adesse, etsi revera interne Caia acceptaverit, quia acceptatio debet esse externa, sicuti promissio, nisi in illis circumstantiis taciturnitas acceptationem significet. Posita acceptatione, nonnulli (3) insuper requirunt repromissionem, sicuti in sponsalibus, ut impedimentum enascatur, quod alii communius et probabilius negant (4), cum in citatis capitibus tantum de fide data, non autem de repromissione mentio fiat. Cum autem prima sententia vere et certe probabilis sit (5), rursus ex principio reflexo impedimentum nullum erit, altera parte acceptante quidem, sed non repromittente, nisi acceptatio in illis adjunctis repromissionem includat.

b) *Vera*, ita ut ficta promissio hoc impedimentum non producat in foro interno, et nec in externo, si fictio probari queat, quia ficta promissio non est promissio. Sanchez, *l. c.*, n. 10, cum aliis, putat hoc impedimentum oriri in utroque foro,

1. De Justis, *l. c.*, n. 37, qui ait id esse singulare; Sanchez, *l. c.*, n. 36; Busembaum apud S. Alphonsum, *lib. VI*, n. 1031.

2. Schmalz., *lib. IV*, tit. VII, n. 20; Reiff., *lib. IV*, tit. VII, n. 16; Pirhing, *lib. IV*, tit. VII, n. 14; Sanchez, *lib. VII*, disp. LXXIX, n. 7 et 22; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1037.

3. Bellarminus, *De Matr.*, lib. I, cap. XXII; Laymann, *l. 5*, tract. 10. p. 4, c. 10, n. 4; Lemhkuhl, *II*, n. 767.

4. Sanchez, *lib. VII*, disp. LXXIX, n. 20; S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 1041; Schmalz., *lib. IV*, tit. VII, n. 30; Reiff., *lib. IV*, tit. VII, n. 17; Feije, *l. c.*; Rosset, n. 2028.

5. Schmalz., *l. c.*; D'Annibale, *l. c.*, not. 15; S. Alphonsus, *l. c.*

si fictio externe non appareat, quia haec promissio dat alteri parti ansam captandae mortis conjugis innocentis; sed communior et probabilior sententia negat, quae proinde tuto teneri potest. Idem dicatur si acceptatio ficta fuit. At in foro externo « nemo existimandus est dixisse quod non mente agitaverit », l. 7 ff. *De suppellect. leg.*

c) *Pura* : conditionata enim promissio non sufficit ad impedimentum producendum, nisi quando dignoscitur verificata ante conjugii solutionem : nam si conditio pendet aut ignoratur utrum existat, necne, frustra timetur conjugii innocenti. Hinc promissione conditionata *de praeterito* vel *de praesenti*, impedimentum oritur statim ac constat conditionem existere ; promissione conditionata *de futuro necessario, impossibili*, aut *turpi* oritur : de futuro *contingenti* ac *honesto*, si non verificetur, non oritur, juxta omnes ; si verificetur post solutionem conjugii, pariter non oritur, quidquid contra dicat Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 11*, cum aliis (1) ; tandem si verificetur ante solutionem conjugii, oritur. Haec clariora erunt ex iis quae de conditionibus matrimonio apposisis disputamus n. 980 sequ.

d) *Cum scientia ligaminis*. Quaestio huc redit, num impedimentum existat casu quo Titius, ignorans Caiam esse conjugatam, promisit ei matrimonium, et postea, cognito illius matrimonio, adulterium perpetravit. Et quidem si Titius, post notitiam ligaminis, promissionem eidem Caiac expresse confirmaverit, palam est et omnes fatentur impedimentum oriri : secus DD. inter se non conveniunt. Alii affirmant (2), quippe, aiunt, promissio adulterio tacite confirmatur. Alii probabilius negant, quia : « ceu turpis promissio non est facile praesumenda, ita nec turpis ratihabitio. Quin puto nec ratihabitionem ex dictis sufficere, si facta fuerit, altero in scio. Aliud juris est, si matrimonium, seu potius contubernium, ignorantes inierint, et postea scienter in eo perstiterint : etenim non recedendo et commiscendo, illud tacite ratum habent » ; D'Annibale, *l. c.*,

1. Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 27* ; De Justis, *cap. VI, n. 41* ; Laymann, *l. c.*

2. Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 34* ; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 13*.

not. 21. Stante hac controversia, impedimentum in casu saltem ex principio reflexo non videtur urgendum.

e) Tandem promissio debet esse de matrimonio ineundo *post mortem conjugis*; quippe per hoc datur ansa captandi illius mortem (1). Hinc non esset impedimentum, si Titius Caiae diceret: *Promitto nuptias, postquam divortium civile obtinueris*.

738. 3° A fortiori hoc impedimentum exurgit *ex adulterio una cum attentato matrimonii*, prouti jura citata expresse etiam tradunt. « Contrahere autem seu attentare matrimonium de praesenti est inire nuptias, utique invalide, per verba de praesenti vel per aliquod aliud signum quod consensus promissionem includat: nihil tamen refert an adulterium praecesserit attentationem matrimonii vel subsequatur...: ut assumptio concubinae seu potius adulterae habeatur in casu ut vera matrimonii attentatio, opus est ut includat promissionem matrimonii sive de praesenti, sive de futuro ». S. C. de Prop. Fide, 14 Jan. 1844. Ex parte adulterii omnia ea verificari debent quae n. 736 exposuimus. Insuper attentatum et adulterium perpetrari debent ante mortem alterius conjugis, et simul concurrere debent. Hinc, e. g., si Titius et Caia attentaverunt matrimonium, sed ante adulterium resilierunt, et postea, absque novo matrimonii attentato, commisceantur, impedimentum non adest. Requiritur autem ut attentatum fiat cum scientia ligaminis, ex *cap. 5 cit. tit.*, sed sufficit si, illo cognito, pars, quae ignorabat, in contubernio perseveret et adulterium formale committat. Tandem sufficit matrimonium omissa forma Tridentina contractum, quippe est attentatum, ideoque matrimonium, ut aiunt, civile (2). Ex dictis apparet omnes illos, qui post validum matrimonium petunt et obtinent divortium civile et deinde aliud civile connubium contrahunt et consummant, hoc impedimentum contrahere; ideoque, mortuo etiam priori conjuge, non posse sine dispensatione matrimonium inire.

1. Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 9*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 2*.

2. D'Annibale, *p. III, § 439, not. 11*; Marc, *n. 2036*; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 15*; Sanchez, *l. c., n. 8*; De Angelis, *lib. IV, tit. IV, n. 11*, qui citat praxim S. Poenitentiariae.

739. 4° Tandem hoc impedimentum producit *adulterium cum conjugicidio*, licet adulterium sine promissione aut attentato matrimonii, et conjugicidium ab una tantum parte perpetratum fuerit, altera inscia aut etiam contradicente. Id tradit expresse Innocentius III, *cap. 6 et 7 cit. tit.*, docens matrimonium inter adulteros, mortua uxore, consistere non posse, si alter eorum in mortem uxoris defunctae *machinatus fuerit*. Requiritur autem ut conjugicidium commissum sit intuitu matrimonii ineundi cum adultero vel adultera; haec intentio manifestata sit alteri; et tandem crimen adulterii et conjugicidii commissum sit, constante eodem matrimonio. Hinc si Titius, constante primo matrimonio, promisit Caiæ nuptias; constante altero, eam cognovit; et tandem tertiam uxorem interfecit, ut Caiam duceret, non est impedimentum (1). Recolimus (*n. 733*) juxta nonnullos intentionem ineundi matrimonium praesumi in foro externo, nisi ex conjecturis et circumstantiis aliud constet. Huc spectat responsio S. C. C. in *Ulixbonensi*. Joannes Feixeira Sobrado, in civitate Ulixbonensi Occidentali commorans, stupravit Mariam a Conceptione, licet esset matrimonio conjunctus cum alia muliere, quæ domicilium habebat in dioecesi Bracharensi. Cum deinde intellexisset adulterium a sua uxore fuisse commissum cum alio viro, civitatem petiit Bracharensem et, veritate comperta, uxorem occidit, et uxoricidii accusatus, cum in defensionibus ostendisset uxorem fuisse adulteram, juxta patrias leges impunitus evasit. Post annum et ultra rediit in civitatem Ulixbonensem, ubi voluit matrimonium inire cum praedicta Maria; sed cum oppositum fuisset criminis impedimentum, quaesitum fuit num revera obstaret, et quatenus affirmative, num dispensatio foret concedenda. Porro folium S. C. animadvertit in casu non esse impedimentum ex adulterio cum promissione matrimonii, quia tum Joannes tum Maria juramento affirmaverant adulterium commisisse sine ulla promissione matrimonii ineundi post mortem uxoris; proinde totam quaestionem restringi ad impedimentum ex adulterio cum conjugicidio, et nominatim num Joannes uxo-

1. D'Annibale, *l. c.*, § 441, *not.* 32.

rem peremerit intuitu matrimonii cum amasia ineundi juxta illam praesumptionem : « Indago restricta videtur ad hoc unicuique punctum, an praesumptio supradicta, quae non est juris et de jure, sublata dici valeat a sententia a iudice prolata in qua Joannem suae uxoris occisorem absolvit, ex quo in defensionibus ostendit, quod adulterium fuerat ab uxore commissum; in his quippe circumstantiis homicidium videtur referendum non ad animum contrahendi novum matrimonium, sed ad ulciscendam injuriam ». Propositis dubiis : « 1º An adsit impedimentum impediens et dirimens in casu? Et quatenus affirmative : 2º Quomodo sit procedendum? »; S. C. reposuit, die 28 Sept. 1726 : « Ordinarius procedat prout de jure, et scribatur eidem juxta instructionem », Riganti ad *reg. 49 Cancell. Apost.*, n. 56, affirmat sensum S. C. fuisse impedimentum non ob stare.

740. Ex huc usque dictis apparet hoc impedimentum multiplicari tum ratione delicti, tum ratione matrimonii. In primis suppose Titium tantum esse conjugatum cum Sempronia. Promittens Caiam matrimonium post suae uxoris mortem, cum ea commiscetur, deinde matrimonium attentat, tandem Semproniam interficit ut Caiam ducat; jam triplici impedimento arcetur a conjugio cum complice. Et si Titius non unum tantum, sed triplex matrimonium inivit successivum cum Sempronia, Francisca, Lucretia, et in unoquoque fingatur triplex illa hypothesis, seu Titius Caiam cognoscit cum promissione matrimonii, deinde matrimonium attentat, tandem uxorem occidit ad Caiam ducendam, jam forent novem impedimenta. Modo suppose et Titium conjugatum esse cum Sempronia, et Caiam cum Maevio, et utrumque alterius ligamen agnoscere. Etiam impedimenta duplicantur propter injuriam duplici matrimonio illatam et periculum duplicis conjugis innocentis. Hinc si Titius cognoscit Caiam cum promissione matrimonii, post mortem utriusque eorum conjugis sunt duo impedimenta; si praeterea matrimonium cum Caia attentat, sunt quatuor; si tandem et Semproniam et Maevium interficit ut nuptias cum Caia conciliare possit, sunt sex. Quod si Titius et Caia plura successiva matrimonia iniverint et in unoquoque plura crimina perpetraverint, tu deberes eodem modo impedimentis addere impedimenta.

Proinde, ut alias diximus, haec omnia necesse est exponere in instantia pro dispensatione obtinenda. At non multiplicatur impedimentum ex pluries repetito adulterio formali, aut promissione matrimonii saepius confirmata, constante eodem matrimonio.

741. Cum hoc impedimentum sit juris ecclesiastici tantum, sequitur :

1° Illud non afficere infideles. Proinde si Titius et Sempronia, ambo infideles, crimen perpetrarunt et deinde, defuncto conjuge, velint legitimo matrimonio copulari, hoc valet, nisi simile criminis impedimentum latum quoque sit a civili auctoritate. Imo si ambo culpabiles ad Christi religionem convertantur, et deinde velint matrimonium inter se inire, hoc validum pariter esset sine ulla dispensatione, quia lex Ecclesiae illud delictum in infidelitate commissum afficere nequit, eo vel magis quod baptismo deletum prorsus est. Idem dicatur si alteruter tantum ex delinquentibus convertatur, et postea cum dispensatione ab impedimento disparitatis cultus velit matrimonium cum complice inire. Quod si adulterium, e. g., patratum sit ante conversionem, et promissio matrimonii post conversionem, nonnulli putant impedimentum adesse; sed longe probabilius Sanchez, *lib. VII, disp. LXXIX, n. 43*, negat cum plerisque, cum in casu promissio tantum matrimonii considerari debeat in ordine ad impedimentum, non autem adulterium ob rationes mox indicatas : atqui sola matrimonii promissio non sufficit ad impedimentum inducendum (*n. 734*). Tandem si crimen commissum sit a fideli et infideli, impedimentum adest; nam fidelis lege Ecclesiae est inhabilis, et manifeste patet ex *rel. cap. 1, De conversione infidelium*, ubi de hac praecise facti specie agitur. Haec confirmantur ex sequenti responsione S. C. de Prop. Fide, 23 Aug. 1852. Proposita fuerunt haec dubia : « 2° Vir infidelis qui ante baptismum copulam habuit cum infideli uxore alterius, cui, annuente muliere, fidem de futuro matrimonio acceptante, mortem intulit, potestne post utriusque baptismum matrimonium inire cum dicta muliere? 3° Possuntne hoc matrimonium contrahere, si quando patrarunt ista crimina, una pars fuerit christiana? » S. C. respondit :

« Ad 2um affirmative; Ad 3um negative ». At in quarto crimine, cum hoc impedimentum afficiat directe partem adulteram conjugicidam, et indirecte partem adulteram tantum, si pars fidelis est adultera-conjugicida et infidelis adultera tantum, impedimentum adest; contra si fidelis est adultera tantum et infidelis adultera-conjugicida (1).

742. 2° Ab hoc impedimento Ecclesia dispensare potest. De praxi vero, quae circa hanc dispensationem servari solet, sequentia notanda sunt.

743. Ab impedimento ex primo aut ultimo crimine, idest si conjugicidium intervenit, utraque parte cooperante patratum, vel ab una tantum simul cum adulterio formali, et (conjugicidium) *publicum* est, Ecclesia dispensare non solet sive in matrimonio contrahendo sive in contracto ob scandalum enormitatem (2); et numquam fuit ab Apostolica Dataria in casu dispensatum, quamvis potentissimi oratores supplicassent. Hinc in indultis ad dispensandum, quae concedi solent Legatis Pontificiis quoad impedimentum criminis, addi solet: *Dummodo in mortem defuncti conjugis quidquam machinati non fuerint sive uterque sive alteruter*. Proceditque hoc etiam casu quo, licet evulgatum sit patratum conjugicidium cum praecedenti adulterio vel conspiratione, occulta tamen mansit intentio habita de nuptiis contrahendis (3). Si vero conjugicidium est *occultum*, S. Poenitentiarum impertitur pro foro conscientiae dispensationem, sed raro, cum gravi difficultate et nonnisi ex urgentissima causa. Nam Innocentius XII, hanc potestatem S. Poenitentiarum concedens sua *Const. 12*, subjungit: « Raro tamen et quando necessitas postulaverit ratione alicujus gravis imminentis periculi, quod prudentia Majoris Poenitentiarum, re praesertim discussa in Congregatione vel Signatura, arbitrandum erit ». In Congregatione seu Signatura tria expenduntur, an causa allegata pro dispensatione sit legitima et urgentissima; an conjugicidium veneno fuerit perpetratum, quo in casu difficilior

1. Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 46*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXXVIII, n. 3*, cum aliis.

2. Benedictus XIV, *Inst. Ecc. 87, n. 21*; Giovine, *p. I, § 229*.

3. Giovine, *l. c.*

dispensatio conceditur (1); an culpabiles penitus occulti manserint nec facile detegi possint. Si matrimonium inter culpabiles jam initum fuit, nec separatio fieri queat, quin gravissima scandala oriantur et periculum incontinentiae imminet, est ratio sufficiens pro dispensatione elargienda: si vero matrimonium nondum initum est, S. Poenitentiaria injungere solet confessario ut culpabiles a conjugio detertere conetur, sed dispensatio datur si ipsi obfirmati sunt in voluntate conjugium ineundi, et parati in publico concubinato vivere, vel etiam civile matrimonium inire (2). In rescripto dispensationis sunt clausulae de poenitentia reis imponenda, eleemosyna elargienda, precibus pro anima defuncti recitandis, et satisfactione ac subventionem haeredibus defuncti aliisque, quibus ipse consulere solebat.

744. Ab impedimento orto ex tertio crimine, idest adulterio cum matrimonii attentato, dispensatur ex canonica causa inter graviores, puta si oratrix diffamata et innupta maneret, gravia scandala verosimiliter orirentur, etc. Quoniam vero culpabiles sunt suspecti de haeresi (n. 721), in rescripto injungi solet delegato, ut, praemisso examine circa fidem oratorum, facta abjurazione de vehementi haeresis suspitione, ac imposita poenitentia, dispenset (3).

745. Tandem ab impedimento orto ex altero crimine, nempe adulterio cum promissione matrimonii, facilius ex quacumque causa canonica dispensatio conceditur vel ab Apostolica Dataria, si utrumque delictum, adulterium scilicet et promissio, publicum est, vel a S. Poenitentiaria si utrumque vel alterutrum est occultum (4).

746. Quaeritur utrum ab hoc impedimento excuset, necne, illius ignorantia? quae quaestio non respicit forum externum, in quo haec juris ignorantia non praesumitur, sed internum. Certum est ignorantiam neque in foro conscientiae excusare

1. Corradus, *lib. VIII, cap. IX, n. 12*; Giovine, *l. c.*, § 230, n. 3.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. VII, n. ult.*

3. Giovine, *p. I, § 229.*

4. Giovine, *l. c.*, et § sequ.; Schmalz., *lib. IV, tit. XVI, n. 145*; De Justis, *lib. II, cap. XVI, n. 60 sequ.*; Reiff., *lib. IV, App. n. 140.*

ab aliis impedimentis (n. 310); sed pro hoc impedimento est specialis difficultas, cum habeat rationem poenae (n. 730). In primis distinguendum est inter casum quo utraque pars impedimentum ignorat, et casum quo una tantum.

747. Si utraque pars ignorat, plerique negant(1) ignorantiam excusare. Krimer, *lib. IV, tit. VII, n. 1011 sequ.*, qui hanc quaestionem fuse evolvit, affirmat et probat hanc sententiam *nec certis aut evidentibus principiis inniti, nec certe et evidenter concludere*(2). Revera, ut pauca attingamus, De Angelis hanc sententiam putat poni extra dubium, quia, omnibus fatentibus, hoc impedimentum est inductum in poenam: atqui poenae ecclesiasticae incurruntur quoque ab iis qui illas ignorant. Utrum haec minor propositio vera sit, necne, patroni alterius sententiae mox cum S. Alphonso dicent. Sporer et Suarez illam probant, quia hoc impedimentum est *poena medicinalis* lata ad absterrendos homines. Utrum id accurratum undequaque sit, necne, vide n. 730; et praeterea ipse Suarez, *De censuris, cap. XL, n. 9*, docet poenas medicinales in eo ab aliis distare, quod ignorantia poenae ab eis eximit. Diana alique passim eam evincunt, quia hoc impedimentum est magis inhabilitas, quam poena: de quo diximus *cit. n. 730*. De Angelis, *l. c.*, addit huic primae sententiae favere praxim S. Poenitentiariae et Datariae, quae hujus ignorantiae numquam rationem habent: quod negat Ballerini, *l. c.* Alii affirmant ignorantiam excusare(3): quia hoc impedimentum est poena, juxta omnes: et quidem extraordinaria, quae, scilicet, per se ne in confuso quidem praevideri potest; atqui ab hujusmodi poenis ignorantia nedum legis praecipientis, sed etiam punientis excusat(4). Putamus huic sententiae negari non posse probabilitatem tum intrinse-

1. De Angelis, *lib. IV, tit. VII, n. 5*; Marc, *n. 2038*; Gury, *tom. II, n. 788*; Giovine, *p. I, § 228*; Feije, *n. 436*; Schmalz., *lib. IV, tit. VII, n. 59*; Reiff., *lib. IV, tit. VII, n. 26*; Sporer, *De Matr., n. 44*; Suarez, *De Legibus, lib. V, cap. XIX*; Diana, *t. II, tr. VI, res 170, 3*; Rosset, *n. 2056 sequ.*

2. Vide Ballerini ad Gury, *l. c.*; D'Annibale, *p. III, § 442, not. 35*.

3. Ballerini ad Gury, *l. c.*; D'Annibale, *l. c.*; Lehmkühl, *vol. II, n. 770*; Krimer, *l. c.*; Navarrus, *Man. 22, 46*; Pichler, *lib. IV, tit. VII, n. 6*, alique.

4. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1074*.

cam, quod et De Angelis alique ex primae sententiae patronis concedunt : hoc autem posito, impedimentum ex principio reflexo urgendum non est. Ceterum expedit ut dispensatio vel sanatio in radice ad cautelam petatur.

748. Si una tantum pars ignorat; vel agitur de primo, altero, tertio crimine, et tunc pars impedimentum noscens eodem tenetur, ideoque indirecte et ignorans, et ita matrimonium subsistere non potest; vel agitur de quarto crimine, et tunc si pars ignorans est tantum adultera, impedimentum certe adest; si est adultera-conjugicida, redit quaestio supra exposita : nam in hoc crimine impedimentum directe afficit partem adulteram-conjugicidam.

749. Tandem ad Ecclesiam Orientalem catholicam quod attinet : « Spiritum legum orientalium, ait Papp-Szilagyi, is est ut graviorum criminum rei, sicut conjugicidae et adulteri cum complicibus criminis numquam matrimonium contrahere admittantur; imo non tantum ob perpetratum crimen, sed ex sola etiam praesumptione et suspicione de crimine matrimonium *prohibeat*... Impedimentum autem *dirimens* criminis in eo consistit, si nempe mulier vel vir adulterium committat vel conjugidium perpetret intentione ut possit postea nubere illi quocum hoc peccatum commisit. Quo in casu hujus mali partes consciae matrimonium *valide* inire haud possunt ». Synodus autem provincialis Libanensis, a Benedicto XIV confirmata et approbata per Const. *Singularis*, hoc impedimentum sanxit ad trames disciplinae Ecclesiae Latinae (1).

§ 9. — De impedimento cognationis.

750. Cognatio, seu necessitudo latiori sensu accepta est propinquitas personarum. Et si ordinem logicum sequi volumus, duplex distinguitur, *naturalis* (naturà inducta) et *legalis* (lege inducta). Illa est *consanguinitas* et *affinitas* : haec *publica honestas*, *cognatio spiritualis* ex baptismo et confirmatione,

1. Mansella, p. I, cap. IV, art. V, in fine.

ac tandem *cognatio legalis* stricte sumpta proveniens ex adoptione. Omnes istiusmodi cognationes totidem relativa impedimenta dirimentia matrimonium constituunt, quae modo exponenda sunt.

I

Cognationes naturales.

1° Consanguinitas (1).

751. In primis de ipsa consanguinitate physice considerata nonnulla praemittentes, animadvertimus consanguineos, velut *unius sanguinis*, dici personas, *quae ab eodem stipite per carnalem propagationem descendunt, aut altera ab altera*; morale autem vinculum seu propinquitas naturalis ob sanguinis communionem inter has personas est consanguinitas (2). Diximus *personas*..., quia consanguinitas tantum de hominibus praedicatur. *Quae ab eodem stipite... descendunt*, idest ab eodem progenitore, in quem tamquam in radicem primam personae, de quarum consanguinitate quaeritur, conveniunt. Heic autem recolenda est pulchra doctrina S. Thomae, *l. c.*, nempe quod virtus stipitis sese reproducendi non solum quoad speciem, sed etiam quoad individuum, quo in plures generationes derivatur, eo debilior efficitur, et tandem deficit; consanguinitas autem stricto sensu est in quantum multi communicant in tali virtute, ex uno in multos per propagationem deducta. Hinc si stipes satis remotus est, ita ut haec virtus, ab eodem dimanans, personis, de quibus agitur, amplius communis non sit, eae non erunt consanguineae nisi lato sensu, quo omnes homines sunt consanguinei, utpote per carnalem propagationem ab eodem Adamo et Noe descendentes. *Per carnalem propagationem*...; hinc Adam et Eva non erant, proprio et vulgari sensu, inter se consanguinei, quia ab eodem stipite per carnalem propagationem non descendebant, licet essent ex alia causa inter se consanguinei (*ejusdem sanguinis*), quia Eva

1. Vide canonistas in *lib. IV Decret., tit. XIV, De consanguinitate et affinitate*.

2. S. Thomas, 4, *dist. 40, q. 1, a. 1*, cum communi.

formata est ex costa Adami. At non interest utrum concubitus sit licitus an illicitus, et quamquam vocabula juris, *familia*, *agnatio*, *cognatio*, *domus*, *genus*, *prosapia*, *progenies*, *stirps*, *sanguis*, *parentela*... ad illegitimos sese non extendant; tamen voces naturae, *conjunctus*, *consanguineus*, *pater*, *filius*, *nepos*, *parentes*, *liberi descendentes*... etiam illegitimos comprehendunt (1). Aut altera ab altera, quae est stipites; nam Adam, ejusque filii; Eva, ejusque filii, erant inter se consanguinei, et tamen ad eodem stipite per carnalem propagationem non descendebant; et in genere in linea recta pater et filius... sunt consanguinei non tam quia uterque ab avo, quam quia filius a patre descendit. Id indicant ea verba addita in definitione, quae communiter AA. omittunt. Quinam apud Romanos dicebantur *agnati* vel *cognati* vide n. 857 in nota.

752. In consanguinitate tria distinguenda sunt, *stipes*, de quo supra, *linea*, *gradus*.

Linea est series personarum, quae a stipite originem ducunt, et dispescitur in *rectam* et *obliquam* seu *transversam* seu *collateralem*. Linea recta complectitur personas, quarum altera ab altera per generationem procedit, idest genitores et genitos; et si descendis a genitoribus ad genitos, *descendentalis* appellatur: si, e contrario, a genitis ascendis ad genitores, *ascendentalis*. Linea obliqua continet personas quarum altera ab altera genita non est, sed quaelibet in linea recta ab eodem stipite descendit, e. g., frater et soror, frater et filia sororis... Quae est *aequalis*, si utraque linea recta aequalis est, seu si personae, de quibus agitur, aequaliter distant a stipite, e. g., frater et soror; *inaequalis*, si duae lineae rectae sunt inaequales, seu si personae, de quibus agitur, inaequaliter distant a stipite, e. g., frater et filia sororis.

Gradus est distantia inter personas de quarum consanguinitate quaeritur. In linea recta utrumque, jus canonicum et civile romanum (cui cohaerent recentiores legislationes), numerat gradus per generationes, seu: *tot gradus, quot genera-*

1. De Justis, lib. II, cap. III, n. 21 sequ.; Garcias, De beneficiis, p. VII, cap. XV, n. 40 sequ.; Mansella, p. I, cap. III, art. I, n. 1.

tiones; vel aliis verbis : *tot gradus, quot personae, una dempta*. Hinc, e. g., pater et filius sunt in primo gradu, avus et nepos in secundo... In linea transversa jus civile romanum ac recentiores legislationes eodem modo computant gradus per generationes ex utraque linea recta, seu : *tot gradus, quot generationes in utraque linea recta*; aliis verbis : *tot gradus, quot personae, una dempta in unaquaque linea recta*. E contrario, Ecclesia Occidentalis computat gradus per generationes in una linea, si lineae rectae sunt aequales; per generationes in linea remotiori, si inaequales. Hinc si lineae rectae sunt aequales, personae *eo gradu distant inter se, quo una a stipite*; si lineae rectae sunt inaequales, personae *eo gradu distant inter se, quo remotior a stipite* : « Quoto gradu remotior differt a stipite, et a quolibet per aliam lineam descendentium ex eodem »; ait Gregorius IX, *cap. 9 cit. tit.* Unde regula juris canonici in Ecclesia Occidentali : *Gradus remotior trahit ad se propinquiores*. At ut consanguinitas undequaque determinetur, non solum remotior, sed etiam propinquior gradus indicari debet; e. g., dicitur : *Titius et Sempronia sunt in quarto attingente tertium*, etc., dum in linea aequali dicitur : *Titius et Sempronia sunt in quarto aequali*, etc. Ita duo fratres, jure civili, sunt in secundo gradu; jure canonico, in primo; frater et neptis ex sorore, jure civili, in tertio, jure canonico in secundo tangente primum; frater et filia neptis ex sorore, jure civili, in quarto, jure canonico, in tertio tangente primum... Gradus primus et secundus appellantur *propinquiore*s, ceteri *remotiores*. Ecclesia autem Orientalis semper computavit gradus et adhuc computat juxta methodum romanam (1).

753. Methodus Ecclesiae Occidentalis computandi gradus in linea transversa dicitur *Teutonica* seu *Germanica*, quia Ecclesia a Germanis, relicta romana, illam recepit usque ab antiquissimis temporibus. S. Gregorius M. († 604) in epist. 64 ad S. Augustinum, Angliae Apostolum, quae refertur *can. 2, c. 33, q. 3*, in Decreto, vetat nuptias consobrinorum utpote in *secunda generatione*; et Alexander II († 1073) in encyclica

1. Mansella, *l. c.*, n. 4.

ad omnes Episcopos et clericos necnon iudices per Italiam constitutos, in Decreto, *l. c.*, vocat *novum et inauditum errorem* illorum, qui contra sacros canones et ecclesiasticum morem aiunt germanos fratres ac sorores in *secunda generatione* esse, filios eorum vel filias in *quarta*, nepotes vel neptes eorum in *sexta*, confisi juri Justiniano, addens : « Sic... numerationem SS. Patrum et antiquam Ecclesiae computationem ad nos usque perductam perversa quadam calliditate disturbare nituntur ». Hinc fallitur Van-Espen, affirmans, *Jus Ecc.*, II, XIII, V, n. 10, hanc ecclesiasticam regulam saec. XI nondum ubique receptam nec extra controversiam fuisse, et De Angelis, *lib. IV, tit. XIV, n. 4*, putans, occasione disputationis inter S. Petrum Damianum et jurisconsultum Ravennatem, saec. XI, Alexandrum II illam adoptavisse. Computatio autem Teutonica, loco Romanae, mero usu introducta videtur; nulla enim apparet ratio quae hanc mutationem exigeret. Computatio civilis servanda est quando agitur de effectibus civilibus matrimonii; canonica, quando agitur de ipso conjugali foedere, uti explicat Alexander II, *l. c.*

754. Consanguinei in diversis gradibus utriusque lineae diversa sortiuntur nomina. Indicamus haec nomina in lingua Latina 1°, Italica 2°, Gallica 3°.

A. *Linea recta.*

I^{us} Gradus. Pater, Mater 1°; Padre, Madre 2°; Père, Mère 3°.
Filius, Filia 1°; Figlio, Figlia 2°; Fils, Fille 3°.

II^{us} Gradus. Avus, Avia 1°; Nonno, Nonna, Avolo, Avola 2°;
Aïeul, Aïeule, grand-père, grand'mère 3°.

Nepos, Neptis 1°; Nepote, Nepote 2°; Petit-fils, Petite-fille 3°.

III^{us} Gradus. Proavus, Proavia 1°; Bisnonno, Bisnonna, Bisavolo, Bisavola 2°; Bisaïeul, Bisaïeule, arrière-grand-père, arrière-grand'mère 3°.

Pronepos, Proneptis 1°; Pronepote, Pronepote 2°; Arrière-petit-fils, Arrière-petite-fille 3°.

IV^{us} Gradus. Abavus, Abavia 1°; Trisnonno, Trisnonna, Trisavolo, Trisavola 2°; Trisaïeul, Trisaïeule 3°.

Abnepos, Abneptis 1°; Abnepote, Abnepote 2°; Bisarrière-petit-fils, Bisarrière-petite-fille 3°.

B. *Linea collateralis.*

I^{us} Gradus. Frater, Soror. Et quidem si eodem patre et matre progeniti sunt, *germani*, si eodem patre tantum, *consanguinei*, si eadem matre tantum, *uterini* appellantur 1°; Fratello, Sorella 2°; Frère, Sœur 3°.

II^{us} Gradus. Patruus (frater patris), Amita (soror patris), Avunculus (frater matris), Matertera (soror matris) 1°; Zio paterno, Zia paterna, Zio materno, Zia materna 2°; Oncle paternel, Tante paternelle, Oncle maternel, Tante maternelle 3°.

Nepos, Neptis 1°; Nepote, Nepote 2°; Neveu, Nièce 3°.

Patruales (Filii duorum fratrum), Amitini (filii fratris et sororis), Consobrini (filii duarum sororum), sed omnes isti *consobrini* vocari solent 1°; Cugini carnali, Cugine carnali 2°; Cousins germains, Cousines germaines 3°.

III^{us} Gradus. Patruus magnus (frater avi), Amita magna (soror avi), Avunculus magnus (frater aviae), Matertera magna (soror aviae) 1°; Fratello dell'avolo, Sorella dell'avolo, Fratello dell'avola, Sorella della avola (communius generali nomine Zio, Zia) 2°; Grand-oncle paternel, grand'tante paternelle, Grand-oncle maternel, Grand'tante maternelle 3°.

Pronepos, Proneptis 1°; Pronepote, Pronepoto 2°; Petit-neveu, Petite-nièce 3°.

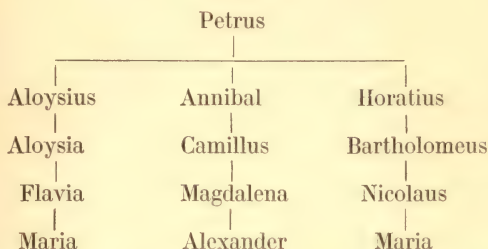
Sobrini (filii fratris vel sororis avi vel aviae), Sobrinae (filiae fratris vel sororis avi vel aviae) 1°; Cugini, Cugine 2°; Cousins issus de germains, Cousines issues de germains 3°;

IV^{us} Gradus. Propatruus (frater proavi), Proamita (soror proavi), Proavunculus (frater proaviae), Promatertera (soror proaviae) 1°; Fratello del bisavolo, Sorella del bisavolo, Fratello della bisavola, Sorella della bisavola (vulgo Zio, Zia) 2°; arrière-Grand-oncle (frère du bisaïeul ou de la bisaïeule), arrière-Grand'tante (sœur du bisaïeul ou de la bisaïeule) 3°.

Abnepos, Abneptis 1°; Abnepote, Abnepote 2°; Arrière-petit-neveu, arrière-petite-nièce 3°.

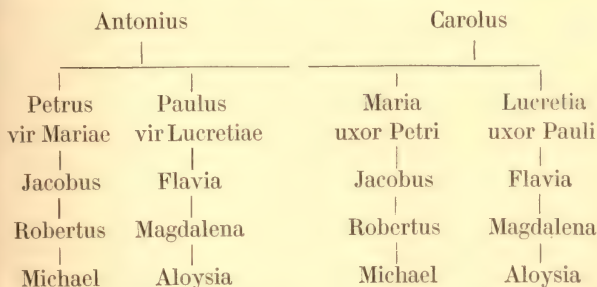
755. Haec consanguinitas potest esse multiplex, sive quia alterutra vel utraque pars ab eodem stipite descendit, sed diverso modo, sive quia a diversis stipitibus.

756. Prima causa multiplicis consanguinitatis est, quando prolem vir habet ex persona sibi consanguinea : hoc in casu multiplicitas est ex unico stipite. E. g.

Quo in schemate Petrus est stipes : ceteri sunt illius descendentes. Supponas Nicolaum cognovisse Flaviam, et habuisse filiam Mariam. Alexander est Mariae consanguineus in duplici quarto aequali, scilicet ratione Nicolai, et ratione Flaviae ex stipite Petri, a quo Maria duplici via descendit. Alia exempla magis implexa vide apud probatos AA.

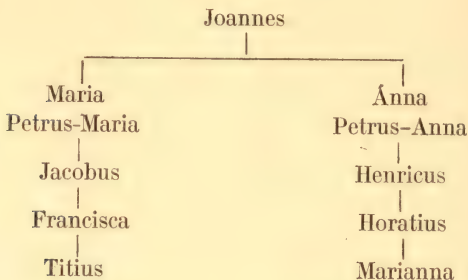
757. Altera causa est, quando plures personae consanguineae prolem procrearunt ex personis consanguineis.

Exinde patet ex duplici stipite Jacobum et Flaviam esse in duplici aequali, quia Jacobus est filius fratris patris ac so-

roris matris Flaviae, et Flavia pariter est filia fratris patris et sororis matris Jacobi ; Robertum et Magdalenam esse in duplici tertio aequali ; Michaellem et Aloysiam in duplici quarto aequali ; Robertum et Flaviam in duplici tertio mixto cum secundo.....

758. Tertia causa est, quando quis prolem habet ex pluribus personis inter se consanguineis.

In hoc schemate Joannes est pater Mariae et Annae sororum, quas Petrus cognoscit, et inde caeteri descendunt. Proinde Titius et Marianna sunt in duplici quarto aequali lineae collateralis ex stipite Joanne ; Francisca et Horatius in duplici tertio aequali.....

759. Expositum fuit S. C. S. Officii ab episcopo Cenomansensi : « Non raro contingit in Gallia matrimonio jungi sponso in secundo aequali consanguinitatis gradu devinctos, quorum subinde soboles, post secundam generationem, easdem iterum in eodem gradu prohibitas nuptias appetit contrahere ; ex quo fit ut, in hoc posteriori casu, sponsis duplex communis stipes originis existat, unus quidem principalis et remotior, in quarto gradu, alter vero intermedius et proximus, in secundo.

« Jamvero, in his circumstantiarum adjunctis, non una est auctorum sententia circa numerum impedimentorum eaque declarandi necessitatem.

« Alii enim unicum putant dari in casu dirimens impedimentum consanguinitatis, nimirum in secundo aequali gradu, nec ulterius, tacto semel stipite proximiori, esse attendendum

ad stipitem remotiorem quarti gradus, eo quia, aiunt, prohibet canonica jurisprudentia quominus stipes idem bis in enumeratione impedimentorum adhibeatur.

« Alii, e contra, praeter impedimentum praefatum secundi gradus, de quo nulla esse potest controversia, duplex aliud haberi contendunt quarti gradus aequalis impedimentum, necessario, sub periculo nullitatis, declarandum; unum quidem, dum sponsi linea per avum, et linea sponsae per aviam, usque ad communem stipitem quarti gradus protenditur; alterum autem, dum, inversa ratione, ad eundem gradus quarti stipitem ducitur linea sponsi per aviam, atque per avum linea sponsae: nec isti auctores laesam reputant allatam superius regulam quae vetat utique ne utraque linea simul per eandem personam transeat, minime vero impedit transitum per duas diversas, mariti et uxoris (avi et aviae) personas, intermedium stipitem constituentes.

« Quidam demum utramque sententiam existimant in jure probabilem, nec ad validitatem matrimonii referre utrum prima (de unico impedimento), an posterior (de triplici impedimento) adhibeatur in praxi.

« His positis, quandoquidem in dies crescit lugendus sane numerus matrimoniorum inter consobrinos, ad compescendos angores conscientiae, Episcopus Cenomanensis ad pedes Sanctitatis Tuae provolutus, humiliter postulat sequentis dubii solutionem:

« In casu stipitis intermedi (secundi gradus) ex duobus inter se iterum (in secundo gradu) consanguineis constituti, utrum unicum existat et declarari debeat in libello supplici dispensationis impedimentum consanguinitatis, videlicet illud solum quod ex hoc proximiori stipite intermedio procedit;

« An insuper duo alia habeantur et declaranda sint impedimenta, provenientia ab remotiori stipite communi (quarti gradus) per lineas in stipite intermedio conjunctas.

S. C., die 11 Martii 1896, reposuit:

« *Negative ad primum; affirmative ad secundum.* »

Cum vero ulterius sequentia dubia proposita fuissent:

I. — Quando duo sponsi constituuntur in secundo aequali con-

sanguinitatis gradu, et eorum avus et avia ipsi secundo consanguinitatis gradu matrimonium contraxerant, ita ut devinciantur etiam quarto gradu consanguinitatis, utrum necessario petenda et obtinenda sit dispensatio super triplici impedimento, nempe in secundo et in duplici quarto, an valida sit dispensatio forsitan petita et obtenta super duplici tantum impedimento, nempe secundi aequalis et quarti item aequalis? — Et quatenus negative ad secundam partem :

II. — Quid agendum quoad matrimonia in hac Dioecesi cum simili dispensatione contracta, nempe super duplici tantum impedimento in secundo et quarto?

III. — Dum duo fratres duas sorores duxerunt, num eorum soboles devinciantur duplici vel quadruplici vinculo consanguinitatis in secundo aequali? — Et quatenus quadruplici :

IV. — Num invalida sint matrimonia inter hujusmodi contracta cum dispensatione super duplici tantum consanguinitatis impedimento in secundo aequali? — Et quatenus invalida :

V. — Quid faciendum quoad matrimonia in hac Dioecesi sic contracta?

S. C., die 22 Februarii 1899, reposuit :

Ad I. — Quoad primam partem, affirmative ut in *fer. IV.* die 11 *Martii* 1896 in *Cenomanen.* — Quoad secundam partem pariter affirmative; dummodo exponatur casus uti est, non obstante errore materiali in computatione impedimentorum (1).

Ad II. — Provisum in praecedenti.

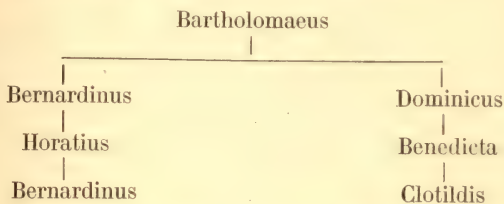
Ad III. — Duplici tantum consanguinitatis impedimento in secundo gradu aequali.

Ad IV et V. — Provisum in praecedenti.

760. Modus inveniendi gradus consanguinitatis in casibus particularibus simplex est. Si cognoscis stipitem communem personis, quae matrimonio jungendae sunt, scribe illius nomen in charta et infra nomina personarum hinc inde descenditum usque dum pervenias ad sponsores. Tunc facile gradus videbis. Si stipitem ignoras, scribe nomina sponsorum in charta, deinde eorundem parentum, et ita porro, donec

1. Vide n. 404.

invenias stipitem communem. Ita, e. g., quaeritur an et quo gradu Bernardinus et Clotildis sint consanguinei.

Patet igitur Bernardinum et Clotildem esse in tertio aequali lineae transversae.

761. Tandem coronidis loco explicamus quid in stylo Curiae Romanae et penes AA. veniat nomine *gradus simplicis* vel *mixti* seu consanguinitatis seu affinitatis. In primis aliquando gradus simplex significat gradum consanguinitatis vel affinitatis non conjunctum cum alio impedimento; et tunc, e contrario, gradus mixtus erit gradus consanguinitatis vel affinitatis conjunctus cum alio impedimento. Hoc sensu, e. g., datur indultum dispensandi super aliquo gradu consanguinitatis sive *simplici* sive *mixto* cum cognatione spiritali vel affinitate... Aliquando gradus simplex indicat gradum aequalem in utraque parte; et, e contrario, mixtus gradum inaequalem, ut puta tertium ex una, et secundum vel quartum ex alia parte. Hic sensus est magis proprius et maxime usitatus. Demum aliquando gradus simplex est gradus unicus, mixtus est gradus multiplex (juxta ea quae supra diximus), e. g., tertius aequalis ex duplici stipite; et si gradus inaequalis est ex multiplici stipite, tunc erit mixtus in altero et tertio sensu (1). Huc usque de consanguinitate in se spectata.

762. Jam vero consanguinitas dirimit matrimonium. Rationes exponit S. Thomas, 2, 2, q. 134, a. 9, agens de peccato incestus: « Primo quidem quia naturaliter homo debet quamdam honorificentiam parentibus, et per consequens aliis con-

1. Zitelli, *De disp. matr.*, pag. 164 in nota; Feije, n. 627; Riganti in *reg. 14 Cancel. Apost. n. 69 sequ.*; Carrière, *De matr.*, n. 382, qui exempla citant pro unaquaque ex his significationibus.

sanguineis, qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt... Manifestum est autem... quod in actibus venereis maxime consistit quaedam turpitudine honorificentiae contraria : unde de iis homines verecundantur. Et ideo incongruum est quod talis commixtio venerea fiat talium personarum ad invicem... Secunda ratio est, quia personas, sanguine conjunctas, necesse est ad invicem simul conversari : unde si homines non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venereae commixtionis, et sic animi hominum nimis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri lege illae personae specialiter videntur prohibitae esse, quas necesse est simul commorari. Tertia ratio est, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Dum enim homo uxorem extraneam accipit, junguntur ei quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris ac si essent consanguinei ejus. Unde Augustinus dicit, *De civ. Dei*, l. 13, c. 16, circa princ. : *Habita est ratio rectissima charitatis, ut homines, quibus esset utilis atque honesta concordia, diversarum vicissitudinum vinculis necterentur, nec unus in una multas haberet, sed singulae spargerentur in singulos*. Addit autem Aristoteles quartam rationem (*Polit.*, l. 2, c. 2, circa med.), quia cum naturaliter homo consanguineam diligat, si adderetur amor, qui est ex commixtione venerea, fieret nimius ardor amoris et maximum libidinis incentivum ». Medici ac physiologici aliam gravissimam rationem suppeditant, nempe quia in matrimonio inter consanguineos saepe, licet non per se, sed per accidens, proles aut nulla habetur, aut est deformis ac infirma (1). Eae omnes rationes

1. Audiatur Dr Boudin, *Annales d'hygiène publique*, 1862 : « La proportion des sourds-muets de naissance croit avec le degré de consanguinité des parents. Si on représente par 1 le danger de procréer un enfant sourd-muet dans un mariage ordinaire, ce danger est représenté par 18 dans les mariages ordinaires entre cousins-germains, 37 dans les mariages entre neveux et tantes. A Berlin, on compte 3,1 sourds-muets sur 10.000 catholiques; 6..... sur 10.000 protestants; 27..... sur 10.000 juifs.

En d'autres termes, la proportion des sourds-muets croit avec la somme des facilités accordées aux unions consanguines par la loi religieuse.

On comptait en 1848, dans le territoire de Iowa (Etats-Unis), 2-3 sourds-muets sur 10.000 blancs; 212..... sur 10.000 esclaves; c'est-à-dire que

ostendunt consanguinitatem, quo arctior est, eo magis matrimonium excludere.

763. In linea recta matrimonium est nullum in infinitum, scilicet quocumque vel remotissimo gradu inter se distent generantes et geniti (1). Constat ex responso Nicolai I *ad Bulgaros*, quo dicitur : « De consanguinitate generationum exquiritis, ut quibus utique foeminis jungi debeatis, liquide cognoscatis. Verum quod leges hinc sanciant, jam meminimus, et denuo memorare summatim operae pretium ducimus. Aiunt enim : *Ergo non omnes nobis uxores ducere licet, nam quarumdam nuptiis abstinere debemus; inter eas enim personas quae parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, matrem et filium, aviam et nepotem, et usque ad infinitum* ». Haec leguntur in *Inst. De nuptiis*, et cohaeret, l. 33, ff. *De ritu nuptiarum*; quae S. Nicolaus I recipit et approbat. Hinc minus probabilis videtur nonnullorum sententia (2), qui putant consanguinitatem, sicuti in linea transversa, ita etiam in linea recta dirimere usque ad quartum gradum

dans la population de couleur, dans laquelle l'esclavage facilite les unions consanguines, et même incestueuses, la proportion des sourds-muets était 91 fois plus élevée que dans la population blanche protégée par la loi civile, morale et religieuse.

La surdi-mutité ne se produit pas toujours directement par les parents consanguins; on la voit se manifester parfois indirectement dans les mariages croisés, dont l'un des conjoints était d'un mariage entre consanguins.

Les parents consanguins les mieux portants peuvent procréer des enfants sourds-muets : par contre, des parents sourds-muets, mais non consanguins, ne produisent des enfants sourds-muets que très exceptionnellement.

Le nombre des sourds-muets augmente d'une manière sensible dans les localités dans lesquelles il existe des obstacles naturels aux mariages croisés.

Ainsi la proportion des sourds-muets, qui est pour l'ensemble de la France de 6 sur 10.000 habitants, s'élève en Corse à 14, dans les Hautes-Alpes à 23 ».

1. Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 35*; Reiff., *lib. IV, tit. XIV, n. 25*; Mansella, *p. I, cap. III, art. I*; Lehmkuhl, *vol. II, n. 734*; Giovine, *tom. I, § 208*; Feije, *n. 364*.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. LI, n. 22*; Pontius, *lib. VII, cap. XXXI, n. 6*; Gonzalez, *cap. 5 cit. tit., n. 10*; Fagn., *cap. 9 cit. tit., n. 31*.

inclusive, innixi *cap. 8 cit. tit.*, ubi impedimentum consanguinitatis restringitur ad quartum gradum, non distinguendo inter lineam rectam et obliquam. At hoc caput intelligendum esse de linea tantum obliqua, non est dubium, cum solum in ea ultra quartum gradum matrimonia contrahi contingat. Proinde haec opinio numquam difficultatem aliquam in praxi offeret, in qua profecto numquam agetur de matrimonio inter consanguineos in linea recta ultra quartum gradum distantes.

764. In primo gradu convenitur inter DD. matrimonium ipso jure naturali irritum esse, idest matrimonium inter patrem et filiam, matrem et filium (1). Hinc S. Ambrosius *epist. ad Paternum* dicit : « Connubium patris cum filia pugnare cum lege naturae in singulorum cordibus scripta ». S. Thomas, *l. c.*, rem ita explicat : « Inordinatum est quod filia patri per matrimonium adjungatur in sociam causâ generandae prolis et educandae, quam oportet per omnia patri esse subjectam veluti ex eo procedentem : et ideo de lege naturali est ut pater et mater a matrimonio repellantur, et magis etiam mater quam pater ; quia magis reverentiae quae debetur parentibus derogatur, si filius matrem, quam si pater filiam ducit in uxorem, cum uxor viro aliququaliter debeat esse subjecta ». Accedit omnes gentes nedum excultas et civiles, sed etiam barbaras ab hoc matrimonio prorsus abhorrere illudque habere nullum : quod indicat ipsam naturam illud reprobare et irritare. Tandem, *Gen., II, 24*, Deus praecipit : *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae* ». Uti recte observat D. Thomas, *l. c.*, id « non potest intelligi quantum ad cohabitationem, et sic oportet quod intelligatur quantum ad matrimonii conjunctionem ». Proinde Deus usque ab initio hoc matrimonium prohibuit, positive urgendo prohibitionem naturalem.

765. Quoad alios gradus nonnulli putant eodem divino jure seu naturali seu positivo matrimonium irritum esse, ita ut Adam, si revivisceret, non posset cum nulla muliere nuptias

1. S. Thomas, *in 4 dist. 40, q. un., a. 3*; Sanchez, *lib. VII, disp. LI, n. 7*; Fagn. *in cap. ult. cit. tit., n. 32*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1029*, cum communi.

inire (1). Alii jure tantum ecclesiastico cum S. Thoma, *l. c.*, ad 3um, ubi, postquam dixisset conjugium parentum cum liberis esse secundum se indecens et repugnans naturali rationi, subjungit quoad alias personas decentiam vel indecentiam variare secundum consuetudinem et legem vel humanam vel divinam (2), licet ii AA. ultro concedant hoc matrimonium, praesertim in proximis gradibus, non levem indecentiam naturalem praeseferre. Alii tandem ad plures paucioresque gradus jus naturae extendunt (3). S. Alphonsus, *lib. VI, n. 470*, alteram sententiam aeque probabilem habet ac primam.

766. In linea *collaterali*, ut antiquiorem disciplinam praetermittamus, quam vide apud Rosset, *n. 1821 sequ.*, matrimonium ante Conc. Lat. IV prohibebatur usque ad septimum gradum inclusive, ex *can. 7, 17 et 19, c. 33, q. 3*: et *can. 2, c. 33, q. 5*; sed haud certum est in septimo gradu fuisse nullum. Haec disciplina quae nobis rigidissima apparet, erat aptata conditionibus temporum. Nam, praeter quam quod concreta ordinatio familiarum referebat imaginem vitae patriarchalis, etiam necessitas politica illum rigorem exigebat. Hostilitas enim erat non modo inter nationes ad invicem, sed etiam inter civitatem et civitatem, oppidum et oppidum. Ecclesia, desiderans pacem et concordiam, tulit legem, qua cives unius oppidi difficile possent contrahere matrimonium in loco domicilii sui, sed cogerentur contrahere in alio oppido aut civitate, nec tunc temporis dispensationes concedi consueverant (4).

767. Tandem Conc. Lat. IV sub Innocentio III, cujus dispositio refertur, *cap. 8, cit. tit.*, consanguinitatem et affinitatem deinceps dirimere decernit tantum usque ad quartum inclusive : « Prohibitio quoque copulae conjugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cetero non excedat, quoniam

1. Pirhing, *lib. IV, tit. XIV, n. 9*; Reiff., *lib. IV, tit. XIV, n. 27*, aliique apud Sanchez, *lib. VII, disp. LI, n. 12*; De Angelis, *lib. IV, tit. XIV, n. 2*; Rosset, *n. 1796 sequ.*

2. Sanchez, *l. c., n. 19*; Pontius, *lib. VII, cap. XXXI, n. 6*; Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 31*; Fagn. in *cap. 9 cit. tit., n. 33 sequ.*

3. Schmalz., *l. c. n. 30*.

4. Santi, *lib. IV, tit. XIV, n. 10*; Feije, *n. 365*; De Angelis, *lib. IV, tit. XIV, n. 3*.

in ulterioribus gradibus jam non potest, absque gravi dispendio, hujusmodi prohibitio generaliter observari. Quaternarius vero numerus bene congruit prohibitioni conjugii corporalis..., quia quatuor sunt humores in corpore qui constant ex quatuor elementis ». Haec ratio irrideri non debet : nam non est ratio motiva, quae potius illis verbis continetur : *quoniam in ulterioribus gradibus...*, sed exornativa tantum, referens theoriam physicam tunc temporis communiter receptam. Post hanc Conc. Lat. restrictionem Gregorius IX in *cap. 9 cit. tit.* respondere potuit valere matrimonium inter virum, qui quarto, et mulierem, quae quinto gradu distat a stipite. Nostris temporibus non desunt AA. qui quarti quoque saltem gradus abrogationem optant; quia, aiunt, jam non potest absque gravi dispendio haec prohibitio generaliter observari (1).

768. In Ecclesia autem Orientali, ex indulgentia et tolerantia Sedis Apostolicae, consanguinitas dirimit usque ad septimum inclusive gradum orientalis computationis, ita ut matrimonium in octavo gradu, qui integrat quartum juxta nostram computationem, valeat; imo Graeci asserunt septimum quoque gradum apud ipsos, idest quartum attingentem

1. Feije, *l. c.*, in nota. In const. *Trans Oceanum*, diei 18 Aprilis 1897, quae continet privilegia Americae Latinae, sed viget etiam in omnibus Antillis et ceteris insulis maris Caraibici (Declaratio authentica diei 16 Aug. 1898), haec leguntur : « X. Ut Indi et Negritae intra tertium et quartum tam consanguinitatis quam affinitatis gradum matrimonia contrahere possint. » Et cum dubitatum fuerit quinam nomine *Indorum* et *Nigritarum* in cit. constitutione intelligi debeant, die 24 Maii 1898, cohaerenter praecedentibus pontificiis constitutionibus de hac materia agentibus (n. 432), declaratum fuit : « I. Sub nomine *Indorum* et *Nigritarum*, praeter ipsos Indos et Nigritas, comprehendendi etiam eos, qui ex Indo aut Nigrita et ex muliere Europaea (vel europaei sanguinis) nec non qui ex Europaeo viro et Indica vel Nigrita muliere sunt progeniti, ideoque *Mixti*, *Mestiti* vel *Mulati* vocantur, et absolutam medietatem sanguinis europaei habent. Non autem comprehendendi eos, qui originem ab Indis vel Nigritis ducunt per avum tantum vel aviam, quique *Quarterones* dicuntur, utpote quartam solummodo partem sanguinis indici vel nigritici habentes; et multo minus qui per proavum vel proaviam dumtaxat ab Indis vel Nigritis originem trahunt, et vulgo *Puchueles* seu *Pucuelles* appellantur.

« II. Insuper *Indorum* et *Nigritarum* nomine intelligi etiam Africanos, Asiaticos et Oceanicos, dummodo ex europaeo sanguine non sint, ac in America Latina commorentur, quamvis in ea nati non fuerint ».

tertium computationis nostrae, nonnisi impedimentum impediens esse. Excipe Maronitas et Italo-Graecos, pro quibus viget disciplina Ecclesiae Occidentalis; pro illis quidem ex Synodo Libanensi *an.* 1736, a Sede Apostolica in forma specifica confirmata; pro his vero ex Benedicto XIV, Const. *Etsi pastoralis*, 26 Maii 1742 (1).

769. In primo gradu, idest inter fratrem et sororem, utrum matrimonium irritum sit jure quoque divino, an solo jure canonico, DD. inter se non conveniunt. Alii putant hoc matrimonium, licet non levem indecentiam naturalem redoleat, non esse nullum jure divino, sive naturali, quia exemplum est filiorum Adam qui sorores duxerunt, et Abraham qui Saram sororem, *Gen.*, XX, 12, sive positivo, quia Mosaïcum, *Lev.*, XVIII, abrogatum est, et evangelicum nil cavet (2). Alii censent esse nullum jure quoque divino, non quidem naturali ob allatas rationes, sed positivo primigenio, a quo Deus dispensavit filios Adam ob humani generis propagationem; ad exemplum autem Abraham respondent, violenta interpretatione, Saram fuisse illius neptem, non sororem (3). Tandem alii opinantur esse irritum ipso naturae jure, quia gentes civiles ab eo abhorrent, teste Aristotele, *Polit.*, lib. II, cap. II, et revera hoc matrimonium abnorme sensui morali est (4). Nos hanc quaestionem sub judice relinquimus, licet, attentis rationibus, prima sententia probabilior videatur.

770. In secundo autem, tertio et quarto gradu consanguinitas in linea transversa certe dirimit jure tantum ecclesiastico, ut patet ex facto Ecclesiae dispensantis.

771. Ex his quae huc usque diximus, apparet quid sentiendum de matrimoniis penes infideles in aliquo consanguini-

1. Mansella, *p.* I, *cap.* III, *art.* I; Feije, *l. c.*

2. Schmalz., *lib.* IV, *tit.* XIV, *n.* 46, qui citat 20 AA. pro hac sententia, inter quos S. Thomas, 2, 2, *q.* 154, *a.* 9, *ad* 3um, et S. Bonav., 4 *dist.* 40, *a.* un., *q.* 2. His adde D'Annibale, *p.* III, § 433, *not.* 16.

3. Marc, *n.* 2019; De Angelis, *lib.* IV, *tit.* XIV, *n.* 2; Santi, *lib.* IV, *tit.* XIV, *n.* 13.

4. Sanchez, *lib.* VII, *disp.* LII, *n.* 11; Pirhing, *lib.* IV, *tit.* XIV, *n.* 10; Reiff., *lib.* IV, *tit.* XIV, *n.* 28, alique plurimi apud Schmalz., *l. c.*, *n.* 45; Gury, *vol.* II, *n.* 802; Rosset, *n.* 1804 *sequ.*

tatis gradu contractis, et de potestate Ecclesiae dispensandi in impedimento consanguinitatis.

1° Si una pars est fidelis et altera infidelis, matrimonium sine debita dispensatione ab impedimento non solum disparitatis cultus, sed etiam consanguinitatis subsistere nequit in gradu juxta canones prohibito; nam pars fidelis lege Ecclesiae inhabilis est. At Ecclesia dispensans ab impedimento disparitatis cultus, eo ipso dispensare intelligitur etiam ab impedimento consanguinitatis, si illud ex instantia cognoverit, ut colligitur ex responsione S. C. S. Officii relata n. 794. Excipe omnes gradus lineae rectae et primum gradum lineae obliquae: cum enim Ecclesia in hisce gradibus numquam dispensare soleat ac velit, illa praesumptio est impossibilis; ideoque matrimonium initum in aliquo istiusmodi gradu invalidum dicendum foret, non obstante obtenta fortasse dispensatione ab impedimento disparitatis cultus.

772. Si utraque pars est infidelis, matrimonium in primo gradu lineae rectae est certe nullum, ita ut si conjuges, favente divina gratia, ad fidem catholicam convertantur, separari debeant, et possint novas nuptias inire, cum et infideles jure divino teneantur.

E contrario, matrimonium in secundo, tertio et quarto gradu lineae transversae est certe validum, nisi lex civilis illud irriteret, quia infideles constitutionibus canonicis non arctantur, et si conjuges baptismum recipiant « fideles hujusmodi matrimonialiter copulari libere possunt et licite remanere conjuncti, cum per sacramentum baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur », ut docet expresse Innocentius III, *cap. 8, De divortiis*.

Matrimonium in aliquo alio gradu lineae rectae post primum, dubium est utrum validum sit, necne, praecisione facta a civili lege. Hinc applicandum principium: *In dubio standum est pro valore matrimonii*, ideoque conjuges nec debent nec possunt separari (1), nisi forte favor fidei aliud exposcat (n. 21).

Idem dicatur de matrimonio in primo gradu lineae trans-

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LI, n. 20*.

versae. Nonnulli affirmant praxim Ecclesiae esse hos conjuges (fratrem et sororem) conversos semper separandi, eisdemque novas nuptias permittendi (1). Si haec praxis vera foret etiam in casu quo hoc impedimentum lege civili latum non est, sane probaret illud matrimonium fuisse jure divino nullum, nisi dicere velis Ecclesiam, per legem generalem, in ipso conversionis momento, suprema sua potestate, illud solvere, si validum esset (2). At illa praxis gratuito affirmari videtur. Nam ex una parte nullum cognoscimus documentum S. C. de Prop. Fide vel S. C. S. Officii, quo insinuetur; et ex alia communiter AA. de ea silent, ac negativum argumentum ex cit. *cap. 8, De divortiiis* peremptorium non est. Imo Sanchez, *lib. VII, Disp. LII, n. 12*, expresse docet: « Et sanum consilium existimo, ubi aegre ferrent (infideles) separationem, amplectendam esse hanc partem (scilicet non esse separandos) et sic in pristino matrimonio relinquendos, ut vel sic suavius ac facilius ad fidem invitentur ». Et Verricelli, *De Apostolicis Missionibus, tit. IV, qu. 98, dub. 14*, discrete tradit id servandum esse a missionariis: « Quare si gentilis ante baptismum contraxerit matrimonium cum sorore, in eo perseverare debet post baptismum » (3).

773. 2° Ecclesia certe dispensare nequit in primo gradu lineae rectae. Dubium est num dispensare valeat in aliis gradibus lineae rectae et in primo lineae obliquae; ideo (*n. 313*) in his numquam dispensavit et numquam dispensatura est, et exempla, quae circumferuntur, sunt apocrypha (4). In aliis autem gradibus lineae obliquae certe dispensare potest. Equidem Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat.*, statuit: « In secundo gradu numquam dispensetur, nisi inter principes et ob publicam causam », ubi copulativa *et* vim habet disjunc-

1. Lehmkuhl, *vol. II, n. 756*: etiam Santi, *lib. IV, tit. XIV, n. 12*, hanc separationem faciendam dicit argumento negativo deducto ex cit. *cap. 8, De divortiiis*.

2. Lehmkuhl, *l. c.*

3. Giovine, *tom. I, § 209, n. 1*.

4. Giovine, *l. c., n. 4*; De Lugo, *Resp. Mor., dub. 40*; Sanchez, *lib. VII, disp. LII, n. 7*. De dispensatione in primo gradu lineae obliquae confer S. C. C. in *Leodicensi Dispensationis matrimonialis*, 14 Dec. 1793.

tivae, ita ut alterutrum sufficiat (1). Eadem fere difficultas est pro obtinenda dispensatione in primo et tertio, primo et quarto. At Romanus Pontifex, hoc decreto non obstante, etiam cum personis privatis, ob privatas, sed justas causas, in praefatis gradibus dispensare potest. Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 102 sequ.*, ita recenset causas, propter quas haec dispensatio personis non principibus conceditur :

« 1° Cum personis illustribus et valde nobilibus, comitibus, baronibus praenobilibus dispensare Pontifex tantum solet, quando adest una ex sequentibus causis : 1° Conservatio familiae ne deficiat ; 2° Conservatio bonorum intracamdem familiam ; 3° Excellentia insignium meritorum in Ecclesiam ; 4° Evitatio gravium scandalorum ; 5° Infamia mulieris nobilis orta ex copula vel conversatione suspecta cum consanguineo ; 6° Defectus omnis dotis ; 7° Inimicitiae lethales ; 8° Matrimonium bona fide contractum, vel cum mala quidem, si proles jam sit ex illo concepta ; 9° Causa generalis dicta *ex certis et rationabilibus causis*, ubi tamen solvenda est magna et extraordinaria taxa pecuniaria ; 10° Si ex aliis causis, quas a *n. 102* retuli, plures concurrant simul, quia *singula quae non prosunt, simul collecta juvant*, Arg. 1. *instrumenta*, §, *Cod. De prob...*

« 2° Cum opulentis, nec non cum praecipuis personis alicujus loci super eodem secundo consanguinitatis gradu dispensare subinde Pontifex solet : 1° Ob aetatem mulieris, si alia adhuc causa concurrat ; 2° Propter inimicitias lethales ; 3° Ob defectum dotis, si patruelis eam velit dotare et ducere ; 4° Ob praecedentem copulam, ut sic famae et honori mulieris consulatur ; 5° Ob causam publicam, cui taxa extraordinaria pecuniae, a dispensatis solvenda, est applicanda ; 6° Si plures causae ex levioribus supra recensitis concurrant...

« 3° Plebeiis et pauperibus in eodem secundo consanguinitatis gradu dispensatio datur a Summo Pontifice : 1° Ob matrimonium bona fide contractum, praesertim si jam ex illo concepta sit proles ; 2° Ob dotis defectum quem supplere vult patruelis, si foemina nuptias cum illo ineat ; 3° Si proles ex

1. S. C. C. apud Fagn. *cap. 6, n. 1, cit. tit.*

consanguinea per incestum concepta sit, vel saltem copula habita et patefacta : ob hanc enim causam passim conceditur dispensatio pro foro externo ut consanguinei in secundo gradu contrahere valeant, idque tum ob bonum prolis, tum ut oratores evadant periculum vitae, quam ultimam rationem addendam in supplicatione vult De Justis, *Dispens.*, lib. 3, cap. 1, n. 116. Et hinc Corradus, c. 3, n. 17 cit. monet in gradu secundo simplici et in primo ac secundo mixto ad contrahendum matrimonium non dispensari, nisi raro et ubi gravia scandala et periculum mortis ex copula carnali forsitan subsequuta vel illius suspicione oratoribus imminet. »

Hodie autem haec dispensatio in secundo simplici, et in primo et secundo mixto, sicuti in primo et tertio, primo et quarto conceditur etiam ob loci angustiam, ob bonum pacis et ob aetatem oratricis etiam inter plebeios (1). Dispensatio vero in secundo et tertio, secundo et quarto, tertio simplici, tertio et quarto, quarto simplici facilius conceditur ob quamcumque canonicam causam. Vide etiam n. 378.

774. Quamquam in primo, vel secundo, vel tertio, vel quarto mixto cum quinto dispensatio necessaria non sit post Conc. Lat. IV, tamen in nonnullis dioecesibus consuetudo invaluit, ut Ordinarius, ad instantiam sponsorum, declaret nullum inter eos intercedere impedimentum ad removendas murmurationes et scandala pusillorum ignorantium jura (2). Formulam hujus declarationis habes penes Giovine, *tom. I*, § 203, n. 8.

775. Contra illos qui in gradu prohibito contrahere sine dispensatione scienter audent, jure decretalium erat excommunicatio latae sententiae, ex *Clem. un. cit. tit.* Insuper Clemens V, l. c., confirmat poenas a jure civili latas, idest publicationem honorum, exilium ac verberationem. Cum censura relata non sit in *Const. Apostolicae Sedis*, abrogata dici debet : aliis autem poenis non amplius locum esse quisque videt. Praeterea Conc. Trid., sess. XXIV, cap. V, de ref. mat., prohibet ne dispensatio concedatur illis, qui intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserint, praesertim si illud

1. Feije, n. 651 sequ.; Bangen, tit. II, pag. 179 sequ.

2. Corradus, lib. VII, cap. V, n. 6; De Justis, lib. II, cap. III, n. 77.

consummaverint; sed vide *n.* 387. Tandem antiquitus si consanguinei matrimonium attentaverant, prohibebantur contrahere matrimonium cum aliis quibuscumque mulieribus, licet matrimonium foret validum, ex *c.* 33, *q.* 2 et 3, *can.* 4 : « Qui propinquam sanguinis uxorem ducunt et separantur, non licebit eis, quamdiu utrique vivunt, alias uxores sibi in conjugio sociare, nisi ignorantia excusentur » (1). Et cohaerebat antiquitus stylus Datariae, juxta quem in dispensationibus matrimonialibus quae expediebantur pro iis incestuosis consanguineis ad attentatum matrimonium revalidandum, apponebatur semper clausula : *Quod alter alteri supervivens perpetuo absque spe conjugii remaneat* (2); quae jamdiu suppressa fuit et hoc interdictum saltem consuetudine contraria cessavit (3).

2º Affinitas (4).

776. Affinitas communiter definitur : *propinquitas ex copula carnali perfecta orta inter virum et consanguineos mulieris, inter mulierem et consanguineos viri*. Cum enim vir et mulier perfecta carnali copula fiant *una caro* (*n.* 573), jam consanguinei viri aliquam propinquitatem obtinent erga mulierem, consanguinei mulieris erga virum. « Si una caro fuerit (maritus et uxor), quomodo poterit aliquis eorum propinquus uni pertinere, nisi pertineat alteri »; ait Gregorius Papa in *can.* 4, *c.* 33, *q.* 10, in Decreto. Haec propinquitas appellata est *affinitas*, quia cum partes hac carnali copula fiant una caro, una pars accedit *ad fines* cognationis alterius. Ad rem Modestinus, *l.* 4, § 3 ff. *De grad. et affin.* : « Affines sunt viri et uxoris cognati, dicti ex eo quod duae cognationes, quae diversae inter se sunt, *per nuptias* copulantur, et altera ad alterius cognationis finem accedit; namque conjungendae *affinitatis causa fit*

1. Benedictus XIV in *Quaest. Can.* 183.

2. Corradus, *lib.* VIII, *cap.* III, *n.* 60; Giovine, *tom.* I, § 196; Feije, *n.* 369; Riganti in *Reg.* 49 *Cancell. Apost.*, *n.* 104.

3. Giraldi, *p.* I, *sect.* 714; Thesaurus, *cap.* I, *v.* incestus, *limita* IV; De Angelis, *lib.* IV, *tit.* XIII, *n.* 4; Sanchez, *lib.* VII, *disp.* XV, 15. Coninch. *dist.* 30, *n.* 23.

4. Vide canonistas in *lib.* IV *Decret.*, *tit.* XIII et XVI, *De eo qui cognovit consanguineam uxoris suae vel sponsae* et *De consanguinitate et affinitate*.

ex nuptiis » (1). Sacri canones usque ab antiquissimis temporibus pro affinitate eandem normam sequuti sunt, quae vigeat pro impedimento consanguinitatis, cum qua intime connexa est affinitas (2).

777. Si auctores consulamus, non levis est difficultas in determinando quandomodo oriatur affinitas. Nam omnes admittunt affinitatem produci ex eo quod partes factae sunt *una caro* et partes fieri unam carnem ratione copulae perfectae, quae est per se seu secundum communem speciem actus apta ad proles generationem. At deinde non convenitur in definienda copula perfecta et praeterea nonnulli censent partes, praeterquam ratione copulae, fieri unam carnem etiam ratione prolis. Sed jam varios casus expendamus : 1°) Si verum virile semen vaginam mulieris ingressum non est, affinitas in omnium sententia non adest. Hinc non adest affinitas, si hymen est intactum, aut vir non seminavit, aut verum semen non habet, aut seminavit totaliter extra vas, e. g., ad vulvam vaginae, quin semen intus attraheretur (3), et multo minus si fuit tantum nisus ad copulam seu copula attentata vel sodomitica cujuscumque speciei. 2°) Si semen virile, extra vas effusum, in vaginam mulieris fuit introductum ope daemonis, aut alicujus instrumenti, aut eandem ingressum est vi naturali (n. 575), quin generatio, prolis sequatur, plures magnae notae

1. Ex his Modestini verbis deduces hanc observationem. In jure romano aderat profecto affinitas; sed principium hujus affinitatis erant *justae nuptiae* praescindendo a consummatione; quod in recentioribus legislationibus receptum est, et etiam in communi loquendi usu nos dicimus *vitricum, privignum, socerum, generum*, etc., praescindendo a matrimonii consummatione. E contrario, principium affinitatis in jure canonico est copula carnalis perfecta seu licita seu illicita. Hinc si matrimonium non est consummatum, enascitur affinitas romana, sed affinitas canonica ne intelligi quidem potest. E converso, si vir extra matrimonium mulierem cognoscit, aut in concubinato juris romani. Tandem consummato matrimonio, enascitur affinitas tum romana tum canonica; illa ex matrimonio; haec ex consummatione. Igitur deserendi sunt nonnulli auctores qui putant etiam jure canonico affinitatem oriri ex matrimonio rato, nisi confundere velimus *affinitatem* cum *justitia publicae honestatis*.

2. Feije, n. 375; Berardi, tom. III, diss. IV, cap. IV.

3. Barbosa, *De off. et pot. episc.*, Alleg. LI, n. 171; Corradus, lib. VIII, cap. I, n. 18; P. Zaccaria, lib. VI, p. III, n. 695; Giovine, p. I, § 299.

auctores (1) verius negant affinitatem oriri, quia copula in casu (si hoc nomen meretur *n.* 571) non est naturâ perfecta; alii affirmant (2), quia ex hac copula sequi potest generatio ac proinde dicenda est perfecta. 3°) Gravior est pro affinitate ratio, si exinde proles sequatur. Lehmkuhl, *vol. II, n.* 763, putat hoc in casu affinitatem oriri, quia partes factae sunt *una caro* ratione prolis (*n.* 573). At non omnes admittunt partes fieri unam carnem ideoque affinitatem enasci ratione solius prolis sine praevia copula perfecta, imo auctores id implicite negare videntur, dum tradunt affinitatem unice oriri ex copula et quidem ex copula per se apta ad prolis generationem. Ita, e. g., P. Bucceroni in *Praxi, n.* 43: « Notandum in primis est, quoad affinitatem, eam non exoriri nisi ex copula et ex ea copula quae sit per se sufficiens ad prolis generationem... ». Igitur in hoc et praecedenti casu practico, recurratur, si locus est, ad S. C. S. Officii; sed in altero, deficiente probatione, in foro externo praesumitur affinitas. 4°) Si verificata est penetratio membri virilis in vaginam mulieris et effusio veri seminis in eadem, et ipsa mulier, habens integrum et expeditum apparatus generativum, seminavit, seu humorem illum viscosum exudavit, de quo *n.* 563, affinitas, omnibus fatentibus, contracta est, licet conceptio non sit sequuta. Hinc nemo dubitat affinitatem produci ex copula inter senes, licet certitudine morali constet eam esse sterilem. 5°) Idem dicimus cum communiori sententia (3), etsi mulier, in praecitata hypothesisi, non seminaverit, quia hoc pseudo-semen mulieris non esse necessarium ad prolis generationem, hodie

1. Corradus, *l. c.*; Barbosa, *l. c.*; Gonzalez, in *cap. I, De cons. affn.*; Rosset, *n.* 4916; Pontius, *lib. IX, cap. X, n.* 2, alique.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. LXIV, n.* 13, ubi plures citat; imo Pontius, *l. c.*, hanc sententiam vocat *communem*.

3. Pontius, *lib. IX, cap. XXX, n.* 1; Sanchez, *lib. VII, disp. LXIV, n.* 21; D'Annibale, *p. I, § 62, not. 9*; Reiff., *lib. IV, tit. XIV, n.* 43, alique, contra plures alios, quos vide apud S. Alphonsum, *lib. VI, n.* 1073. Ille auctor sententiam contra affinitatem habet probabilem; item Gury-Ballerini, *tom. II, n.* 811, qui exinde deducit impedimentum ex principio reflexo habendum esse uti nullum. Veremur ne id verum sit; nam hodie est *certissimum* hoc pseudo-semen mulieris ad generationem prolis nullatenus esse necessarium.

omnes admittunt (*cit. n. 565*), ac proinde copula, etiam eo deficiente, est perfecta et *per se* apta ad prolis generationem. Obstare videtur S. Thomas, in 4°, *dist. 41, q. 1, a. 1, q. 4, ad 2um*; sed vide *n. 570, 573*. Ceterum haec foeminae seminatio, posita copula, praesumitur in utroque foro, praesertim si foemina in coitu magnam senserit voluptatem, etsi seminationem non adverterit. 6°) Si foemina vaginam oclusam habet (*n. 605*), affinitas in omnium sententia non producit. 7°) E contrario, affinitas oritur, si foemina uterum habet perfecte impervium, sed ad tempus, e. g., ob praegnantiam (*n. 584 in nota*); nemo enim unquam dixit ex copula cum muliere praegnante non oriri affinitatem. 8°) Exinde deducimus affinitatem etiam produci, licet uterus impervius sit perfecte et in perpetuum, quia pro affinitatis productione inspicitur *actus* et ideo parum interest quod uteri clausura sit perpetua vel temporanea. Sane si verum est *affinitatem produci ex sola copula in qua habetur aut haberi potest concursus seminis virilis cum ovulo mulieris*, quid refert pro affinitatis productione utrum uteri clausura, impediens concursum, sit perpetua, an temporanea, dummodo plena sit? 9°) Tandem idem dicimus, licet mulier tubas phallopianas resecatas habeat, vel careat utero, aut ovariis, aut utero simul ac ovariis, contra plures auctores de quibus *n. 577*; nam pro affinitatis productione non est differentia inter foeminam quae uterum habet perfecte et perpetuo clausum, et foeminam quae in organis post-vaginalibus defectu laborat impediendo generationem. Praeterea si matrimonium huic mulieri ex principio reflexo non est impediendum (*n. 579*), sequitur logice et affinitatem esse admittendam, quia secus sequeretur absurdum, nempe permitti matrimonium quod consummari non potest, seu cujus usus non producit affinitatem. Haec dicta sint, salva meliori sententiâ.

778. In genere « in foro externo, ubi constat de coitu, semper pronuntiandum est pro impedimento affinitatis contracto, et sic etiam judicandum in foro interno, quod praesumptioni fori externi conformari debet semper ac non constat hanc esse falsam »; S. Alphonsus, *l. c.* Factum ipsius copulae in foro externo praesumitur, inito matrimonio, si conjuges una simul vel

ad breve tempus cohabitaverunt, donec contrarium probetur; ceterum ad probandam affinitatem, si agitur de matrimonio contracto dissolvendo ob praecedens affinitatis impedimentum, argumenta afferri debent, quae moralem certitudinem pariunt, ex *cap. 3, et 5 cit. tit.*; et *cap. 22 et 24, De testibus*: si agitur de matrimonio impediendo, sufficit etiam levis probatio (*n. 266*) (1).

779. Ceterum affinitatem producit non solum copula licita in matrimonio, sed etiam illicita seu extra matrimonium fornicaria, adulterina, incestuosa, sacrilega; nam quaecumque copula vir et mulier fiunt una caro, dicente Apostolo, *1° Cor., VI, 16*: « *Qui adhaeret meretrici, unum corpus cum illa efficitur* ». Imo ob eandem rationem et copula cum muliere invita, ut deducitur ex *cap. 6, De eo qui cognovit...*, aut amente, ebria, etc., non autem mortua. Et eadem est affinitas, licet copula ex qua orta est, pluries sit repetita cum eadem persona. Et quidem omnes fatentur affinitatem ex copula licita esse naturalem, seu oriri ab ipsa rerum natura, ideoque adesse etiam penes infideles. Affinitatem vero ex copula illicita gravissimi AA. censent esse potius legalem tantum seu lege Ecclesiae inductam, et ideo inter infideles non esse (2). Sed oppido falluntur: nam cum etiam ex copula illicita vir et mulier, ex ipsa rerum natura, fiant *una caro*, una pars *ad fines* cognitionis alterius, ex ipsa rerum natura, accedat, necesse est (3). Haec confirmantur ex responsione S. C. S. Officii, diei 3 *Mart.* 1825 (*n. 794*). At ultro admittimus affinitatem ex copula licita fortio-rem esse, quia adest non solum unio corporum, sed etiam maritalis societas (4).

1. S. C. C. in *Ravennaten. Matrimonii*, 25 *Aug.* 1721; *Surrentina Matrimonii*, 17 *Dec.* 1740; *Pientina Matrimonii*, 20 *Mart.* 1734; *Asculana Matrimonii*, 4 *Julii* 1768; *Balneoregiensi Impedimenti*, 16 *Jun.* 1770; *Melevitana Nullitatis matrimonii*, 27 *Apr.* 1822.

2. Sanchez, *lib. VII, disp. LXV, n. 9*; Pontius, *lib. VII, cap. XXX, n. 4*; De Lugo, *Resp. Mor. I, dub. 40, n. 20, aliique*. Ballerini-Gury, *vol. II, n. 813*, etiam in hoc casu censet rem dubiam esse.

3. Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 90*; S. Thomas, 4, *dist. 41, q. 1, a. 1, quæst. 3*; D'Annibale, *p. III, § 433, not. 18*; Giovine, *tom. I, § 298, n. 2*; Fagn. in *cap. Per tuas, De probat., n. 42*; Maschat, *lib. IV, tit. XIV*.

4. Ballerini-Gury, *l. c.*; De Lugo, *l. c., n. 29*; S. Thomas, *l. c., quæstionum. 4, ad 2um*.

780. Quamquam vero affinitas ex copula seu licita seu illicita sit naturalis, tamen exinde non sequitur matrimonium jure naturali irritare; nam aliud est affinitatem esse a natura, et aliud dirimere jure naturae, quod insuper patet exemplo consanguinitatis. Sed de hoc fusius infra.

781. Igitur, posita copula, de qua supra, vir est affinis consanguineis mulieris et viceversa, etiam post alterius partis mortem, ut traditur expresse in *c. 1, c. 33, q. 10*, in Decreto; nam, una caro factus cum muliere, vir accessit *ad fines* cognationis ejus, et non est ratio qua haec relatio cesset morte mulieris (1). Hinc est affinitas etiam inter virum et consanguineam mulieris natam post ejus mortem, ac viceversa (2). At ipsi copulati non sunt affines inter se. Item consanguinei viri, proprie loquendo, non sunt affines consanguineis mulieris, et viceversa, quia *affinitas non egreditur copulatos*, ex *cap. 8, De consang. et affin.* Hinc, e. g., si Titius duxit et cognovit Semproniam, Maevius, frater viri, non est affinis Cajae, sorori mulieris, nec Franciscus, filius aut pater viri, est affinis Lucretiae, filiae aut matri mulieris. Dixi *proprie loquendo*; quia aliqua propinquitas seu relatio personarum, ideoque affinitas, lato sensu, adest inter consanguineos viri et consanguineos mulieris, sed haec affinitas non attenditur, quia impedimentum matrimoniale non constituit. Tandem nec affines mulieris fiunt unquam, proprio sensu, affines viro, et viceversa, quia *affinitas non parit affinitatem*, ex cit. *cap. 8, De cons. et aff.* Haec in Conc. Lat. IV, cujus dispositio refertur in cit. *cap. 8, De cons. et affin.*, statuta fuere.

782. Ante Conc. Lat. IV triplex genus affinitatis distingue-

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LXIV, n. 2*, cum S. Thoma, *4 dist. 41, q. un., art. 1, q. 2*. Jure romano, solutis justis nuptiis, dissolvebatur etiam affinitas, *Inst. I, X, n. 6 sequ.*; sed nihilominus effectum impedimenti matrimonium adhuc producebat.

2. E contrario, *l. c. Inst., n. 9*, legitur: « Si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, haec non est quidem privigna tua; sed Julianus hujusmodi nuptiis abstinere debere ait... ». Cum enim principium romanae affinitatis sit matrimonium et non copula carnalis, cumque haec filia nata sit post solutum divortio matrimonium, affinitas non censebatur enasci. Et ita etiam plures moderni civilistae. Demolombe, *Du mariage et de la séparation de corps, n. 144*.

batur; quod ita explicat Berardi, *Jus Eccl. Un.*, tom. III, diss. IV, cap. IV: « Aiebant ipsi (Latini ante Concilium Lateranense IV): uxor fratris mei est mihi consanguineisque meis affinis; quod facile intelligebant, quia uxor fratris, una caro facta cum fratre, necessitudinem habebat cum consanguineis ejusdem fratris: hoc autem primum affinitatis genus vocabant. Prosequebantur et aiebant: quod si, mortuo fratre meo, uxor ejus alteri nuberet, hic secundus ejusdem maritus dicendus quoque est mihi consanguineisque meis affinis, quasi secundus maritus, una caro factus cum uxore fratris mei, una quodammodo caro sit cum fratre meo; atque hoc secundum affinitatis genus appellabant. Denique aiebant: quod si, eadem uxore mortua, secundus ille maritus uxorem duceret, uxor haec, postremo ducta, mihi meisque consanguineis affinis est, et quasi et ista una caro facta cum secundo marito, diceretur una caro facta non tantum cum uxore fratris mei, sed et cum fratre meo; atque hoc tertium affinitatis genus dicebant, constituta regula generali juxta quam copula copulae superveniens affinitatis genera multiplicaret ». Hinc primum genus una dumtaxat media persona, alterum duabus, tertium tribus mediis personis contrahebatur (1). Haec omnia patent ex *can. 3 et 35 quaest. 3*, in Decreto. Unde affinitas pariebat affinitatem. Praeterea ante Conc. Lat. soboles, ex secundis nuptiis suscepta, erat affinis consanguineis primi viri aut mulieris. Ita, e. g., Titius duxit et cognovit Semproniam; Caius, frater Titii, erat affinis Semproniae. Mortuo Titio, Sempronia nupsit Maevio, a quo filiam habuit Lucretiam; Caius erat affinis Lucretiae. Id patet ex *cap. 1, De sobole ex secundis nuptiis suscepta* in prima collectione Decretalium. Unde affinitas in hoc casu egrediebatur copulatos. Innocentius III in Conc. Lat. de medio sustulit alterum et tertium genus affinitatis; statuit sobolem ex secundis nuptiis non esse affinem consanguineis primi viri aut mulieris; et tandem impedimentum affinitatis in primo genere restrinxit ad quartum gradum inclu-

1. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. XIII, n. 2; Glossa in cap. 8, *De cons. et aff. v. in secundo et tertio*.

sive : de qua re postea. Unde post Innocentium III illa duo principia, quae affinitatem regunt, invaluerunt.

783. Sicut in consanguinitate, ita et in affinitate distingui solet *stipes, linea, gradus*. Stipes sunt ipsi copulati (*una caro*). Consanguinei mulieris in linea recta seu ascendentali seu descendentali, et viceversa; consanguinei mulieris in linea obliqua sunt affines viro in linea obliqua, et viceversa. Eodem vero gradu consanguineus mulieris est affinis viro, quo est consanguineus mulieris, et viceversa; et ideo de modo computandi gradus affinitatis repete quae diximus *n. 753*. Ita pater, avus, proavus, abavus viri est affinis mulieri in primo, secundo, tertio, quarto gradu lineae rectae descendentalis; filius, nepos, pronepos, abnepos viri est affinis mulieri in primo, secundo, tertio, quarto gradu lineae rectae ascendentalis. Frater viri nepos, pronepos, abnepos est affinis mulieri in primo, secundo, tertio, quarto gradu lineae collateralis tangente primum juxta canonicam computationem, et in secundo, tertio, quarto, quinto juxta computationem civilem.

784. Affines nonnulli, si de affinitate ex copula licita sermo sit, varia sortiuntur nomina. Ea indicamus lingua Latina 1°; Italica 2°; Gallica 3°.

A. In linea recta ascendentali ex parte viri erga mulierem :

I^{us} Gradus. Socer (pater viri), Socrus (mater viri) 1°; Suocero, Suocera 2°; Beau-père, Belle-mère 3°.

Nurus (uxor filii) 1°; Nuora 2°; Bru, Belle-fille 3°.

II^{us} Gradus. Prosocer (avus viri), Prosocrus (avia viri) 1°; Avolo per affinità, Avola per affinità 2°; Aïeul ou Grand-père par alliance, Aïeule ou Grand'Mère par alliance.

Pronurus (uxor neptis) 1°; Pronuora 2°; Femme du petit-fils 3°.

B. In linea recta ascendentali ex parte mulieris erga virum :

I^{us} Gradus. Socer (pater uxoris), Socrus (mater uxoris) 1°; Suocero, Suocera 2°; Beau-père, Belle-mère 3°.

Gener (maritus filiae) 1°; Genero 2°; Gendre 3°.

II^{us} Gradus. Prosocer (avus uxoris), Prosocrus (avia uxoris) 1°; Avolo per affinità, Avola per affinità 2°; Aïeul ou Grand-père par alliance, Aïeule ou Grand'Mère par alliance 3°.

Progener (maritus neptis) 1°; Progenero 2°; Mari de la petite-fille 3°.

C. In linea recta descendentali ex parte viri erga mulierem :

I^{us} Gradus. Privignus, Privigna (filius, filia mariti ex primo matrimonio) 1°; Figliastro, Figliastra 2°; Beau-fils, Belle-fille 3°.

Noverca (uxor patris) 1°; Madrigna 2°; Belle-mère (marâtre) 3°.

D. In linea recta descendentali ex parte mulieris erga virum :

I^{us} Gradus. Privignus, Privigna (filius, filia uxoris ex primo matrimonio) 1°; Figliastro, Figliastra 2°; Beau-fils, Belle-fille 3°.

Vitricus (maritus matris) 1°; Padrigno 2°; Beau-père 3°.

E. In linea collateralis :

I^{us} Gradus. Levir (frater mariti pro uxore, frater uxoris pro marito), Glos (soror mariti pro uxore, soror uxoris pro marito); Fratria (uxor fratris pro fratre aut sorore). Sororius (maritus sororis pro fratre aut sorore) 1°; Cognato, Cognata 2°; Beau-frère, Belle-sœur 3°.

785. Haec affinitas multiplex esse potest ex quadruplici capite. 1° Si copula habita fuit cum pluribus ejusdem personae consanguineis. E. g., Titius cognovit Semproniam, deinde Maeviam sororem Semproniae; erit dupliciter affinis Caiac, earumdem sorori. 2° Si habita fuit ab utraque parte cum persona alterius consanguinea. E. g., Titius cognovit Semproniam; hinc est affinis Maeviae : sed deinde Maevia rem habet cum Francisco, fratre Titii; Titius erit rursus affinis Maeviae; ideoque dupliciter affinis; et item Franciscus Semproniae. 3° Si habita fuit cum persona alteri conjuncta multiplici consanguinitatis vinculo. E. g., Sempronia est dupliciter consanguinea Maeviae : Titius, rem habens cum Sempronia, erit dupliciter affinis Maeviae. Praeterea multiplicatur affinitas, si plures ex hisce causis concurrunt. Utrum eae omnes multiplicitates, exprimendae sint, necne, in instantia pro dispensatione, vide *n.* 386. Ex repetitione copulae cum eadem persona affinitas non multiplicatur (*n.* 778). Quod si Titius cum persona parti consanguinea copulam habuit tum illicitam tum licitam, e. g.,

cognovit Semproniam, quam postea duxit, putamus una cum Maevia affinitate ligari et ideo pro dispensatione obtinenda sufficit indicare licitam.

786. Tandem quandoque concurrere potest una simul consanguinitas et affinitas, si nempe copula habita fuit cum persona consanguinea: e. g., Titius cognovit Semproniam consanguineam; Maevia soror, quae erat Titio consanguinea, jam est et affinis. Hue usque de affinitate in se spectata.

787. Modo videamus de impedimento matrimoniali quod gignit affinitas. Cum enim vir et mulier copula carnali facti sint una caro, matrimonium inter virum et consanguineam mulieris, et viceversa, aliquam redolet indecentiam, et scandalum populo parit, magis si affinitas est ex copula licita, minus si ex copula illicita, magis in linea recta et propinquioribus gradibus, minus in linea obliqua et gradibus remotioribus. His rationibus, ad instar impedimenti consanguinitatis, innititur affinitatis impedimentum, quod nunc exponimus.

788. Affinitas *ex copula licita* antiquo jure dirimebat in linea recta probabilius in infinitum, quia, ut inter consanguineos, ita etiam inter affines lineae rectae, nuptiae jure civili prohibitaerant in infinitum, ex *l. 44 § Nunc videamus ff. De ritu nuptiarum*; et *l. 4, § 7 ff. De gradibus et affinibus*. Haec autem juris civilis constitutio non invenitur correcta per jus canonicum; imo juxta sacros canones affinitas pari gressu sequi solet consanguinitatem (1). In linea autem obliqua affinitas dirimebat usque ad septimum gradum inclusive, ex *can. 1, 7, 13 caus. 33, q. 3* (2). Et quidem tunc temporis affinitas dirimebat aut prohibebat in triplici genere, et etiam inter sobolem ex secundis nuptiis et consanguineos primi viri aut mulieris (*n. 781*). Conc. Lat. IV in cit. *cap. 8, De cons. et aff.* in primis haec duo penitus suppressit: « Cum ergo prohibitiones de conjugio in secundo et tertio affinitatis genere minime contra-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 109*; Feije, *n. 375*; Scavini, *vol. III, n. 869*.

2. Jure romano affinitas in linea collateralis non fuit impedimentum matrimoniale: filii Constantini, an. 333, primi in Occidente prohibuerunt nuptias inter fratrem et viduam fratris demortui, inter sororem et viduum sororis demortuae, in *l. 2 C. Th. De incestis nuptiis*.

hendo, et de sobole suscepta ex secundis nuptiis cognationi viri non copulando prioris et difficultatem frequenter inducant, et aliquando periculum pariant animarum, cum, cessante prohibitione, cesset effectus, constitutiones super hoc editas, sacri approbatione Concilii, revocantes, praesenti constitutione decernimus ut contrahentes de cetero libere copulentur ». Deinde impedimentum dirimens affinitatis in primo genere limitavit ad quartum gradum inclusive (n. 766). Verius est hanc limitationem respicere unam lineam obliquam (1). ideoque etiam post Conc. Lat. affinitas ex copula licita in linea recta dirimit in infinitum (2). Ceterum in praxi numquam erit casus matrimonii inter affines ultra quartum gradum lineae rectae. Conc. Trid. in impedimento affinitatis ex copula licita nil innovavit.

789. Post haec decreta Conc. Lat. licitum et validum evasit matrimonium inter vitricum et uxorem privigni demortui, contra *l. 15 ff. De ritu nuptiarum*. De hac re egit S. C. C. die 8 Martii 1721, dum Secretarii munere fungebatur Prosper Lambertinus. Species haec erat. Titius duxit Semproniam, quae ex praecedenti matrimonio habebat filium Caium, qui duxit Maeviam. Mortua Sempronia ac Caio, cum Titius vellet Maeviam ducere, quaesitum fuit a S. C. C. num aliquod obstaret affinitatis vel honestatis publicae impedimentum. S. C. iussit ut quatuor theologi opinionem suam darent, et tres opinati sunt nullum esse in casu impedimentum, unus vero censuit adesse impedimentum affinitatis. S. C. tandem reposuit : « Ad Secretarium juxta mentem, scilicet quod non impediatur matrimonium ». Revera in casu non est impedimentum publicae honestatis, quia hoc impedimentum est inter sponsum (sive de futuro sive de praesenti) et consanguineas sponsae : atqui Maevia non est consanguinea Semproniae. Nec est impedimentum affinitatis : nam Titius est affinis Caio in primo genere, sed Maeviae est affinis in altero genere, quia Maevia non est consanguinea Semproniae sed tantum affinis : atqui affinitas secundi generis, post Conc. Lat., nuptias non amplius dirimit. Proinde ante Conc.

1. Schmalz., *l. c.*, cum pluribus aliis.

2. Privilegium concessum Indis et Negritis vide n. 767 in nota.

Lat. tale matrimonium in casu fuisset irritum, sed modo validum est. Hinc Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. XIII, n. 4*, reprehendit synodalem quamdam constitutionem quae hoc conjugium nullum declaraverat.

Eodem jure valere dicendum est matrimonium inter novercam et maritum privignae demortuae, contra cit. *l. 15, De ritu nuptiarum*; inter vitrici viduam, quam in altero matrimonio duxerat, et privignum ex primo matrimonio, et viceversa inter novercae viduum et privignam.

790. Affinitas ex *copula illicita* in linea recta jure antiquo probabilius dirimebat in infinitum; linea obliqua dirimebat usque ad septimum gradum, quia jure canonico affinitas ex copula illicita oritur eandemque vim habet, nisi aliud constet, sicut affinitas ex copula licita (1). Conc. Lat. in cit. *cap. 8, De cons. et affin.* impedimentum affinitatis in genere tum ex licita tum ex illicita copula (2) restrinxit ad quartum gradum inclusive, sed probabilius est, ut alias diximus, hanc restrictionem non afficere nisi lineam obliquam. Tandem Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. IV, de ref. mat.*, impedimentum limitavit ad secundum gradum inclusive : « Praeterea S. Synodus, eisdem et aliis gravissimis de causis adducta, impedimentum, quod propter affinitatem *ex fornicatione* contractum inducitur et matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum, qui primo et secundo gradu junguntur, restringit; in ulterioribus vero gradibus statuit hujusmodi affinitatem matrimonium postea contractum non dirimere ». AA. passim vel supponunt vel expresse tradunt hanc etiam ulteriorem limitationem non afficere nisi lineam obliquam (3) : sed in praxi casus matrimonii in tertio gradu lineae rectae vix occurret. S. Pius V in motu proprio *ad Romanum*, 28 Nov. 1566, declaravit in ulterioribus gradibus hanc affinitatem nec impedire matrimonium, ita ut nuptiae in tertio et quarto gradu deinceps et validae et licitae sint.

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LXVII, n. 3*; Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 107*; Scavini, *vol. III, n. 863*.

2. Sanchez, *l. c., n. 4*; Schmalz., *l. c.*

3. Feije, *n. 375*; Scavini, *l. c.*; Schmalz., *l. c., n. 106 sequ.*

791. Cum vero Tridentinum decretum corrigat jus existens, verbum *ex fornicatione* stricto sensu intelligi debet. Haud dubium est Concilium ea voce comprehendere voluisse illicitum concubitum cujuscumque speciei, nempe fornicationem, adulterium, incestum, sacrilegium (1). An comprehendere voluerit etiam matrimonium invalidum consummatum, non convenitur inter DD. Quaestio huc redire debet, num copula habita in hoc matrimonio sit in stricto sensu *fornicatio* vel *fornicaria*. In genere negandum, quoties adest species extrinseca matrimonii (n. 46); sed res in variis casibus est examinanda. Si adfuit extrinseca matrimonii species et matrimonium est putativum pro communitate et pro utraque parte, nemo dicet copulam esse fornicariam in stricto sensu; unde affinitas dirimet usque ad quartum. Confirmatur ex responsione S. C. C. in *Brixienti Matrimonii*, 3 Dec. 1667. Nam matrimonium consummatum fuerat declaratum irritum ob impedimentum consanguinitatis, et viro, ducere cupienti uxoris consanguineam in tertio gradu, S. C. reposuit non posse, *obstante impedimento tum publicae honestatis tum affinitatis* (2). At si una pars est in bona fide et altera in mala et multo magis si utraque pars est in mala fide, licet matrimonium fuerit putativum pro communitate, casus est difficilior; sed nobis videtur neque haec copula dici posse stricto sensu fornicaria, quia in primo casu non est fornicaria pro parte in bona fide et pro communitate, in altero non est fornicaria pro communitate. At, disputantibus hinc inde DD., si agitur de matrimonio ineundo in ultimis duobus gradibus, impedimentum haberi poterit uti dubium ideoque nullum, vel potius consulatur S. Sedes; si agitur de matrimonio contracto, standum est pro ejusdem valore, donec S. Sedes aliud declaraverit. Tandem si matrimonium nec pro communitate putativum est, et insuper partes illud iniverunt et consummaverunt mala fide, est purus putusque concubinatus et ideo affinitas dirimit usque ad secundum. Id verificatur in matrimonio, ut aiunt, civili in locis ubi viget

1. Feije, *l. c.*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXVII, n. 6*; Giovine, *tom. I, § 301, n. 3*; Rosset, *n. 1923, cum communi*.

2. Pignatelli, *tom. IV, cons. XV, n. 1*; Giovine, *l. c., n. 6*.

decretum *Tametsi* (1); nam : « *Esset verus concubinarius qui, vi tantum civilis actus, in matrimonio persistere praesumeret* »; S. Poenitentiaria in instructione diei 15 *Jan.* 1866 (2). Non desunt AA. qui putant affinitatem ex eo enascentem dirimere usque ad quartum, quia licet solum civile matrimonium sit verus concubinatus, habet tamen matrimonii speciem, et praeterea in eo non verificatur ratio propter quam Conc. Trid. hanc limitationem induxit, nempe quia impedimentum ex fornicatione latere solet (3). At negamus in casu esse matrimonii speciem (n. 46); insuper hoc genere interpretationis ex mente legislatoris cum mica salis utendum est, et exinde sequeretur etiam concubinatum publicum extra civilem actum dirimere usque ad quartum : quod nemo dicet. Utrum contraria opinio sit, necne, vere et certe probabilis, alii videant (4).

792. Disputant DD. quo jure affinitas ex copula licita dirimat in primo gradu lineae rectae. Nonnulli putant dirimere jure naturae (5), innixi (praeter alia auctoritatis argumenta) rationi, quia nempe privigna respectu vitrici, privignus re-

1. Santi, *lib. IV, tit. XIV, n. 24*; Rosset, *n. 1933*.

2. Vide etiam responsionem S. C. S. Officii relata *n. 533*.

3. De Angelis, *lib. IV, tit. IX, n. 11*.

4. Antiquo canonico jure affinitas ex copula illicita *occulta* non videtur induxisse impedimentum dirimens. Nam Alexander III in *cap. 4, De eo qui cognovit consanguineam* in prima collectione rescribit : « De illo qui mulierem quamdam cognovit, et filiam ejusdem sibi postea in matrimonium copulavit, cui jam per decennium cohabitavit, tuae prudentiae respondemus, quod *si delictum ejus, sicut nobis significasti, occultum existit, poenitentia sibi condigna debet imponi, nec est ab uxore, quae tanti sceleris inscia est, separandus*; si autem id publicum et notorium esse dignoscitur, ab uxore separari debet, et perpetuo sine spe conjugii permanere ». Huic decretali innixa, antiqua civilis jurisprudentia Gallica impedimentum dirimens affinitatis ex copula illicita *occulta* non agnoscebat (Pothier, *Traité du contrat de mariage, pag. 215*). At haec distinctio inter affinitatem ex copula illicita *occulta*, et affinitatem ex copula illicita *notoria* deinde cessavit quoad impedimentum; citata decretalis Alexandri III inter decretales Gregorii IX relata non fuit, et hodie certissimum est etiam ex copula illicita *occulta* impedimentum dirimens affinitatis oriri.

5. Bellarminus, *De matr., lib. II, cap. XVIII, not. 2*; Reiff., *lib. IV, tit. XVI, n. 49*; Rosset, *n. 1936 sequ.*; Pirhing, *n. 32*, alique plures apud Riganti, *Reg. 49 Cancell. Apost., n. 18*.

spectu novercae, nurus respectu soceri, gener respectu socrus filiorum loco apud omnes gentes bene institutas sunt, § 7, *Inst. De nuptiis*, et l. 16 ff. *Solut. matr.*; et multo magis sequuta copula, ex *can. 15, c. 35, q. 2 et 3*, ubi S. Augustinus ait: « Si vir et uxor non duo, sed una caro sunt, non aliter est nurus deputanda, quam filia ». Hinc Ecclesia ab hoc impedimento numquam dispensavit (n. 796). Alii communius censent dirimere solo jure ecclesiastico (1). Pro sua sententia afferunt, praeter nonnulla exempla matrimoniorum cum hoc impedimento antiquitus initorum, etiam auctoritatem nonnullorum conciliorum particularium, quae magno in honore sunt. Ita concilium Agathense, *an. 506, can. 8, c. 35, q. 2*, et Epaonense, *an. 517, can. 30*, statuunt non esse dissolvenda matrimonia cum privigna inita ante prohibitionem ab ipsis conciliis latam, ut textus illos DD. explicant, et concilium Aurelianense II, *can. 10*, tradit conjugia in infidelitate contracta cum uxore patris et cum filia uxoris post susceptum baptismum solvenda non esse. Quod magis est, Riganti, *l. c., n. 22*, refert Card. De Lugo, consultum ab Urbano VIII circa dispensationem petitam a Mantuae Duce super impedimento primi gradus affinitatis lineae rectae, respondisse, posse quidem hujusmodi dispensationem a Romano Pontifice concedi, sed non expedire ob maximam illius conjunctionis turpitudinem, et hanc sententiam sequutam esse S. C. Inqu., die 14 Febr. 1727. Tandem hanc sententiam extra dubium ponit eadem S. C. S. Officii, quae *fer. V, die 4 Sept. 1743*, solemniter declaravit: « Non esse dubitandum de potestate Pontificis concedendi dispensationem in primo gradu affinitatis in linea recta etiam ex copula licita inter vitricum et privignam; et, e contra, non expedire quod hujusmodi dispensatio concedatur » (2). Ratio vero in contrarium allata hoc unum probat, conjugium inter taliter affines non levem praeserere naturalem turpitudinem et indecentiam ac magnum populo

1. Giovine, *tom. I, § 305*; Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. XIII*; Riganti, *l. c., n. 20*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXVI, n. 7*; Pontius, *lib. VII, cap. XXIV, n. 5*; Gonzalez in *cap. 1, De cons. et aff., n. 9*; De Justis, *lib. II, cap. VII, n. 54*; Schmalz., *lib. IV, tit. XIV, n. 103*.

2: Card. Gennari, *Cons. 118*.

scandalum, non autem jure naturae irritum esse; hinc explicatur curam Ecclesia sua dispensandi potestate numquam usa sit, licet hanc potestatem habeat. A fortiori quaecumque alia affinitas dirimit solo jure canonico, magis vel minus juxta lineam et gradum; et in hoc omnes conveniunt.

793. Exinde apparet quid dicendum de matrimonio contracto penes infideles in aliquo affinitatis gradu, praecisione facta a lege civili irritante. Nam inter *duos infideles* etiam in primo gradu lineae rectae affinitatis ex licita copula, idest inter vitricum et privignam, noveream et privignum, socerum et nurum, socrum et generum, matrimonium valet. Proinde si isti conjuges infideles ad fidem convertuntur, separari non debent, et non potest eis permitti ad alia vota transire. Inter *infidelem et fidelem* affines matrimonium subsistere non posse ob affinitatis impedimentum, praeter impedimentum disparitatis cultus, palam est: nam fidelis lege Ecclesiae inhabilis est; et ita etiam declaravisse S. C. S. Officii, patet ex epistola S. C. de Prop. Fide diei 10 Junii 1893 (1). At Ecclesia, dispensans ab impedimento disparitatis cultus, eo ipso censetur quoque dispensare ab affinitatis impedimento, dummodo illud dignoverit, excepta affinitate in primo gradu lineae rectae ex copula licita, in qua Ecclesia numquam dispensat, ut mox dicemus, ideoque illa praesumptio est impossibilis. Tandem si affines infideles baptismum recipiant, et deinde velint matrimonium inire, non possunt amplius, obstante impedimento affinitatis: affinitas enim, naturaliter orta, quae ante baptismum legibus Ecclesiae non suberat, jam post baptismum subest, ideoque dirimat, necesse est. Ad rem S. C. S. Officii in decreto diei 26 Aug. 1891: « Affinitatem quae in infidelitate contrahitur ex copula tum licita tum illicita non esse impedimentum pro matrimoniis quae in infidelitate ineuntur; evadere tamen impedimentum pro matrimoniis quae ineuntur post baptismum; quo suscepto, infideles fiunt subditi Ecclesiae ejusque proinde legibus subjecti. »

794. Haec confirmat responsio S. C. S. Officii ad Archiep.

1. *Canoniste Contemporain*, an. 1897, pag. 697.

Quebecensem, 3 *Mart.* 1825. Hic plura dubia proposuerat :

« Dubium 2um. Paulus, viduus christianus, Balbinam infidelem duxit in uxorem, quae in numerum christianorum cooperari cupit, ut cum ipso matrimonium christiano more contrahat. Interim Demetrius, Pauli filius, ex priori uxore proveniens, declarat se rem habuisse cum Balbina. Quaeritur an ex huiusmodi copula cum muliere infideli resultet impedimentum affinitatis in primo gradu.

« Duo sunt distinguenda. 1° Vel Paulus duxit in uxorem Balbinam infidelem, praevia dispensatione apostolica super cultus disparitate, vel absque apostolica dispensatione. 2° Vel Demetrius rem habuit cum Balbina, antequam Paulus eam sibi acciperet in uxorem, vel post. Si, praevia apostolica dispensatione, Paulus Balbinam duxit, etiamsi praecessisset Demetrii copula cum eadem Balbina, jam pro valido habendum est matrimonium. Quippe impedimentum affinitatis, praesertim ex copula illicita, ut in casu, cum non habeatur ut juris divini aut naturalis, sed tantum ecclesiastici, infideles ex mente Ecclesiae non afficit, quia Ecclesiae non subditos, et Ecclesia dispensando cum parte catholica super disparitate cultus, ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur ab iis etiam impedimentis, a quibus exempta est pars infidelis, ut inde huius exemptio, propter contractus individuitatem, communicata remaneat et alteri. Fit inde consequens huiusmodi matrimonium iterari non posse post Balbinae conversionem ad fidem ; semel enim validum semper in sua validitate perseverat : neque infirmatur per subsequentem copulam, quam Demetrius cum Balbina habuisset, quia non inde solveretur vinculum conjugale quod est indissolubile. In hoc ergo primo casu animadvertant missionarii, ne huiusmodi conjuges, christiano more contrahere postulantes, admittant ad novam consensus praestationem, imo eos admoneant de validitate praecedentis matrimonii, ut sciant, per sacras nuptialis benedictionis caeremonias, non novum se inire matrimonium, sed tantummodo quod jam inierant firmumque consistit, sanctificari.

« Contrarium autem dicendum est in altero casu, si nempe Paulus contraxit cum Balbina absque dispensatione apostolica

super disparitate cultus. Tunc enim, cum nullum et irritum fuerit matrimonium ac si contractum non fuisset, et ipsa Balbina post baptismum impedimento ligaretur affinitatis. Nec refert quod Balbina, cum carnaliter cognita fuerit a Demetrio, adhuc in infidelitate versaretur, atque idcirco ecclesiastico non subjiceretur impedimento. Distingui namque debet affinitas in se ac physice spectata ab impedimento affinitatis. Porro affinitas etiam ab infidelibus contrahitur, quia etiam inter infideles verum est quod vir et mulier per carnalem copulam una caro efficiantur. Itaque ut habetur *can. Fraternitatis, caus. 33, qu. 10* : *Si una caro fuerit, quomodo poterit aliquis eorum propinquus uni pertinere, nisi pertineat alteri?* Igitur Paulus pater pertinet ad Demetrium; filius pertinere dicendus est et ad Balbinam, ac Balbina, quia una caro effecta cum Demetrio, pertinere Paulo. Id tantum est discriminis quod affinitas ecclesiasticum non parit infidelibus impedimentum, fidelibus autem parit. Quapropter cum per baptismum non tollatur a Balbina ejus jam physice contracta cum Paulo affinitas, haec ipsa affinitas radicaliter in ea inhaerens, quae eidem infideli impedimentum non erat ad contrahendum matrimonium, evadit post baptismum, quo subdita fit Ecclesiae ejusque proinde legibus subjecta, impedimentum utique in primo gradu et quidem in linea recta, quia in tali se linea et gradu contingunt Paulus pater et Demetrius filius, et affinitatis gradus ex gradibus desumuntur consanguinitatis ».

795. Accedit responsio S. C. de Prop. Fide, 23 Aug. 1852, quae alios etiam casus respicit. Proposita fuere S. C. dubia sequentia : « 1° Vir fidelis qui, adhuc in infidelitate positus, cognovit sive publice sive private, illicite tamen, mulierem quamdam sive fidelem sive infidelem, potestne post susceptum baptismum, valide et licite matrimonium contrahere cum consanguinea ejusdem cognitae mulieris, si ista consanguinea baptismum suscepit sive ante sive post copulam, de qua agitur ? 2° Et quatenus affirmative (de quo valde dubitandum), idem infidelis ad fidem conversus, post mortem legitimae uxoris infidelis, possetne matrimonium contrahere cum consanguinea usque ad quartum gradum inclusive ejusdem defunctae uxoris,

sive ista consanguinea baptismum suscepit ante, sive post mortem praedictae uxoris infidelis? » S. C. reposuit ad 1um et 2um negative.

796. Tandem, quoad dispensationem in impedimento affinitatis *in primo gradu lineae rectae affinitatis ex copula licita* Ecclesia nec unquam dispensavit nec dispensat (n. 789); et requisita respondet : *Ecclesia super hoc impedimento non dispensat* (1). Hinc etiam *Praxis*, n. 5, affirmat in archivio Apostolicae Datariae nullum reperiri exemplum hujus dispensationis. Giovine, *tom. I*, § 306, postquam dixisset Ecclesiam in hoc impedimento numquam dispensare, rationem ita praebet n. 4. : « Cum affinitas sit quid naturale, praesertim in primo gradu lineae rectae in quo privigna respectu vitrici, privignus respectu novercae, nurus respectu soceri, gener respectu socrus, filiorum loco apud omnes pene cultas gentes habiti sunt, ob reverentiam propinquo debitam sanguini, magna oriretur indecentia ex illorum conjunctione ». Et ita omnes DD. rationem pro neganda dispensatione desumunt ex publica indecentia et scandalo (2). Avanzini, *Acta S. Sedis*, vol. II, pag. 127, affirmat *neque in aliis gradibus lineae rectae ex copula licita* dispensationem concedi, fortasse quia casus raro occurret.

In gradibus lineae obliquae affinitatis ex copula licita, non excepto primo, Ecclesia aliquando dispensat. Celebre est in

1. Santi, *lib. IV, tit. XIV, n. 27*; S. C. C. in *Leodiensi Matrimonio*, 28 Maii 1796. Lege *Animadversiones Secretarii in Gadicensi Dispensationis*, 25 Sept. 1762.

2. Pingatur casus, nec impossibilis, nec infrequens, affinitatis *occultae* in primo gradu lineae rectae ex copula licita : e. g., Titius, habens Maevium, filium illegitimum, non recognitum, et quem omnes ignorant esse Titii filium, matrimonium contrahit et consummat cum Semproniam. Ecclesia neque in hoc impedimento occultae affinitatis inter Maevium et Semproniam, unquam de facto dispensavit; sed fatendum est rationem ob quam dispensatio huiusmodi denegatur, aut non verificari, aut nonnisi ex minima parte. Imo licet omnes sciant Maevium esse illegitimum Titii filium, tamen si non est recognitus, relationes familiae non existunt et ideo Semproniam et Maevius nec dicuntur nec sunt privignus et noverca; hinc rursus ratio pro dispensationis denegatione non aequè urget. Equidem ad est vinculum naturale; sed hoc per se non constituit impedimentum neque dirimens neque impediens (n. 780). Ecclesia constituit vinculum naturale matrimonium dirimere ob publicam indecentiam et scandalum.

historia ecclesiastica exemplum hujus dispensationis in primo gradu. Cum enim Julius II dispensasset cum Henrico VIII, rege Angliae, ut duceret Catharinam, quae fuerat Arthuri fratris uxor, Henricus deinde, ut ad alia vota transiret, asseruit suum cum Catharina conjugium jure naturae irritum fuisse ob affinitatem in primo gradu, a qua Romanus Pontifex dispensare non potuit. Clemens VIII, consultis hac de re celebrioribus Universitatibus et accuratissima adhibita deliberatione, apostolicis litteris declaravit validam ac licitam fuisse dispensationem; hinc validum et licitum conjugium Henrici cum Catharina. Alia exempla hujus dispensationis recenset Riganti, *l. c.*, n. 33 *sequ.*, subdens: « An vero expediat quod hujusmodi concedantur dispensationes super primo affinitatis gradu in linea transversali, ex eo pendet an causae quae pro iis obtinendis exponuntur, tales sint quod praeponderent turpitudini hujusmodi conjugii; solent enim nonnullae nationes hujusmodi nuptias execrari, inter quas natio praesertim Polona ».

Equidem decretum Tridentinum, *sess. XXIV, cap. V, de ref. mat.*, etiam de hac affinitate intelligendum est, ut declaravit S. Pius V (1), sed hoc decretum manus Pontificis non ligat (n. 733). Difficile autem haec dispensatio conceditur, si nubere velit fratri defuncti viri vidua, praesertim si ex viro defuncto prolem habuit (n. 387) (2). Et quoniam vinculum affinitatis est minus forte prae vinculo consanguinitatis, hinc in genere haec dispensatio conceditur ob illas causas ob quas datur dispensatio in eodem gradu consanguinitatis, et etiam paulo minores sufficiunt.

In primo gradu lineae rectae affinitatis ex copula illicita, si

1. Giovine, *tom. I*, § 308; Sanchez, *lib. VIII, disp. XIX, n. 3*; Benedictus XIV, *Quaest. Can.* 317; Folium S. C. C. in *Olomucensi Dispensationis*, 25 Febr. 1711.

2. S. C. C. hanc dispensationem negandam esse censuit, licet proles abesset, et matrimonii consummatio extra dubium non esset, in *Leodiensi Dispensationis*, 10 Maii 1755; *Pinnensi Dispensationis*, 29 Maii 1756; et altera *Leodiensi Dispensationis*, 22 Maii 1762; *Constantiensi Dispensationis*, 23 Apr. 1768; *Acheruntina Dispensationis*, 16 Jun. 1770; *Uritana Dispensationis*, 7 Julii 1777; *Niciensi Dispensationis*, 27 Junii 1778. E contrario, censuit hanc dispensationem esse concedendam in *Cavensi*, 17 Nov. 1629, et *Gadicensi Dispensationis*, 12 Jun. et 25 Sept. 1762.

impedimentum est publicum, antiquitus cum personis principibus saepius, inquit Schmalzgrueber, cum nobilibus et illustribus raro; cum reliquis rarissime dispensabatur in foro externo; sed hodie calamitosa matrimonii civilis institutio cogit Apostolicam Sedem ut remissius agat et etiam cum plebejis dispenset. In genere sufficiunt causae ob quas dispensari solet in secundo consanguinitatis gradu (*n.* 773); sed dispensatio difficilius datur, si complex in peccato adhuc vivit (*n.* 387), et adhuc difficilius, si quis prius filiam carnaliter cognoverit et postea ducere velit matrem in uxorem. Clausula tunc apponitur : *Remota occasione recidivae conversationis praefati oratoris cum praedictae oratricis matre, filia, sorore, etc.*; quod curare Ordinarii erit (1). Praeterea si concubinaria conjunctio, ex qua affinitas orta est, putatur legitima, dispensationi adjicitur conditio, quod prius adhibeantur opportuna remedia, ne falso ea existimetur data in primo gradu lineae rectae ex copula licita (2). Quod si impedimentum est occultum, S. Poenitentiaria facile dispensat et dispensandi indultum concedit (3).

Tandem *in secundo et ulterioribus gradibus lineae rectae et in omnibus gradibus lineae obliquae affinitatis ex copula illicita* dispensatio tum ab Apostolica Dataria tum a S. Poenitentiaria conceditur ex quacumque causa canonica.

797. Si, obtenta dispensatione in affinitate, ante ejusdem fulminationem copula inter easdem personas habita rursus fuit, non est petenda nova dispensatio, et executor eam fulminare utique potest. Ratio est, quia, cum litterae apostolicae nondum fuerint executioni demandatae, cumque in casu posterior copula cum priori unum idemque constituat impedimentum, hoc ea dispensatione removetur (4). Quid vero si copula, ante matrimonium, post dispensationis fulminationem, inter easdem personas rursus intercessit? Plures censent novam

1. *Praxis*, *n.* 50.

2. *Giovine*, *l. c.*

3. Clausulam, quae dispensationi apponitur, ad evitandum periculum matrimonii inter patrem et filiam, vide *n.* 414.

4. *Sanchez*, *lib. VIII, disp. XXIV, n.* 8; *Schmalz.*, *lib. IV, tit. XVI, n.* 203; *S. Alphonsus*, *lib. VI, n.* 1140, cum communi.

petendam esse dispensationem quia impedimentum affinitatis rursus exurgit (1). S. Alphonsus, *l. c.*, putat dispensationem jam fulminatam *probabilius* sufficere (2), citans etiam Corradum qui affert expressam declarationem S. C., et referens responsionem S. Poenitentiariae, 21 Sept. 1752. Ratio clara est, quia impedimentum affinitatis sublatum est; et nova copula non producit novam affinitatem; unde hanc sententiam habemus certam. Diximus autem *inter easdem personas*, quia si, obtenta dispensatione, sive ante sive post ejusdem fulminationem orator rem habuit cum alia muliere sponsae consanguinea, vel oratrix cum alio viro sponsi consanguineo, certum est novam dispensationem esse petendam, cum distinctum numero impedimentum exurgat (n. 784).

II

Cognitiones legales.

1°. — *Justitia publicae honestatis.*

798. Est « *propinquitas ex sponsalibus* (seu de futuro, seu de praesenti) *proveniens, robur trahens ab Ecclesiae institutione propter ejus honestatem.* Ex quo patet ratio nominis et causa, quia scilicet talis propinquitas ab Ecclesia instituta est propter honestatem »; S. Thomas, *in 4, dist. 41, q. 1, a. 1, quaestiunc. 4.* Nimirum, licet sponsus citra copulam carnalem cum sponsa, inspecta natura, non sit propinquus consanguineis sponsae, neque sponsa consanguineis sponsi, tamen matrimonium inter sponsum et consanguineam sponsae, sponzam et consanguineum sponsi in societate, honestis moribus informata, habetur minus decens et decorum, et praeterea possibilitas hujusmodi nuptiarum periculum praebet incontinentiae inter sponsum et consanguineas sponsae, et viceversa, ob reciprocam familiarum consuetudinem. Proinde, deficiente canonica affinitate, Ecclesia statuit eas personas matrimonium

1. Sanchez, *l. c.*; Schmalz., *l. c.*; Giovine, *l. c.*, n. 7; Feije, n. 707, in fine.

2. Gury, *tom. II*, n. 871. qui hanc sententiam appellat *communem contra alios*; Lehmkühl, *vol. II*, n. 813, *probabiliter*; *Praxis*, n. 216.

inter se inire non posse, *cap. 3, 4, 8, De sponsalibus...*; *cap. un. ejusd. tit., in 6°*; *cap. 4, De desp. imp.; cap. un. ejusd. tit., in 6°*; et hoc impedimentum dictum est *justitiae publicae honestatis*, vel simpliciter *publicae honestatis*, veluti ab honestate publica requisitum.

799. Sanchez, *lib. VII, disp. LXV, n. 6*, cum aliis (1) admittit propinquitatem ex sponsalibus vel matrimonio nullo esse ab Ecclesiae institutione, sed propinquitatem ex matrimonio rato censet esse naturalem, quia exinde nascitur quoddam amicitiae naturale vinculum. Sed immerito (2) : nam natura suadet quidem hanc amicitiam, sed ea pendet ex circumstantiis ac hominum voluntate, et non raro videmus odium amicitiae locum tenere. Ceterum aequè oritur amicitiae vinculum ex matrimonio nullo ob latens aliquod impedimentum, ac ex matrimonio rato. Tandem nostram sententiam extra dubium ponit responsio S. C. S. Officii, quam *n. 830* referimus.

800. Hujus impedimenti vestigia in ipso jure Romano reperiuntur, licet non eodem nomine, cum juxta illud in nuptiis non solum spectandum sit quid liceat, sed etiam quid honestum videatur, ex *l. 42 ff., De ritu nuptiarum*. Nimirum jure Romano aderat *affinitas* ex justis nuptiis seu consummatis seu ratis tantum, dirimens matrimonium inter affines in omni gradu lineae rectae, et tandem etiam in secundo gradu (computatione civili) lineae obliquae (*n. 776, 787 in nota*). Praeterea aderat *quasi-affinitas*, quae ad honestos mores tutandos, supplens affinitatem proprie dictam, nuptias dirimebat 1° inter virum et filiam uxoris natam ex alio post solutum divortio conjugium, aut viceversa (*n. 780 in nota*), et etiam, ut putamus, inter viduam fratris demortui et fratrem natum post illius mortem, aut viceversa; 2° inter sponsam patris et filium, sponsam filii et patrem, matrem sponsae et sponsum, ex *l. 12 § 1 et 2, l. 14 ff. cit. tit.*; 3° tandem inter affines ex concubinato et ex contubernio, *l. 14 cit. tit., l. 7, De grad. et affn.*

1. Giovine, *tom. I, § 283, n. 3*, aliique apud ipsum; Feije, *n. 408*; Vecchiotti, *vol. III, § 102 in fine*.

2. D'Annibale, *p. III, § 434, not. 33*; Berardi, *Jus Ecc., tom. III, diss. IV, cap. IV*.

Ecclesia, hanc legislationem imitans, cum immutavisset affinitatis principium (*cit. n. 776*), statuit propter bonos mores societatis, deficiente affinitate, impedimentum publicae honestatis pro casu matrimonii rati tantum et sponsalium.

801. Praecisa origo hujus impedimenti nos latet : forte sensim sine sensu introductum est ex consuetudine ad normam civilis juris in honestis populi moribus fundata. Equidem in Decreto sunt *c. 11, 14 et 15, c. 2, q. 2*, qui remotam antiquitatem indicarent, sed ii canones apocryphi sunt; imo tempore *can. 18, l. c.*, pariter apocryphi, hoc impedimentum nondum videtur inductum inter sponsum et sororem sponsae defunctae. Berardi, *tom. III, diss. II, cap. III*, putat originem hujus conjugalis impedimenti non procul a Gratiano saeculo repetendam; sed certe falsum est illud fuisse primum a Bonifacio VIII excogitatum, prouti Henricus Bruwerus apud Devoti, *lib. II, § 138*, affirmat.

802. Ut hoc impedimentum declaremus, in primis advertimus illud enasci inter *sponsum* (sive de praesenti sive de futuro) et *consanguineas sponsae*, etiam illegitimas, utriusque lineae, ac viceversa. Nonnulli censent huic impedimento locum non esse, si consanguinea nata est post soluta sponsalia (seu de futuro seu de praesenti); e. g., Titius fecit cum Sempronia sponsalia; quibus solutis, nata est Maevia, soror Semproniae: nam verum est Maeviam numquam fuisse sororem *sponsae* (1). Id autem non omnibus arridet (2). At certe hoc impedimentum non afficit *affines* (3), ut nonnulli falso putavere. Ratio est, quia textus citati loquuntur de consanguineis, et cum, inducentes novum impedimentum, strictae subsint interpretationi, ad affines extendi non possunt. Hinc est impedimentum publicae honestatis inter Titium et Semproniam, sororem suae sponsae, quia Sempronia est sponsae consanguinea, non autem inter Titium et Bertham, uxorem fratris suae sponsae, quia Bertha est sponsae affinis.

1. Lehmkühl, *vol. II, n. 765*, in nota et apud eundem Veber.

2. Feije, *n. 386*.

3. Sanchez, *lib. VII, disp. LXVIII, n. 3; disp. LXX, n. 17*; Feije, *n. 385*; D'Annibale, *p. III, § 434*; Vecchiotti, *vol. III, § 102*.

803. « Tota hujusce impedimenti indoles et ratio consistit in externa decentia (ab opinione magis quam a veritate procedente), ob quam haud convenire censetur ut quis matrimonium cum consanguinea ejus contrahat, cujus maritus fuisse dicitur et reputatur. Quod evidenter tradit Alexander III *in cap. 3, De sponsalibus...*, ubi impedimentum justitiae publicae honestatis definitur ortum fuisse ex matrimonio inter juvenem et puellam, septennio minorem, *propter honestatem Ecclesiae, quia ejus conjux fuisse dicitur*. Hinc S. Thomas, *in suppl. ad 3 p., qu. 53, art. 4*, causam hujusce impedimenti in eo esse docet : *Quia scilicet talis propinquitas ab Ecclesia instituta est propter honestatem*. Et Sanchez, *lib. VII, disp. LXXVII, n. 14*, tradit : *Hujusmodi impedimentum est institutum ob publicam honestatem et ad vitandum scandalum*. Pitonius vero *in Disc. eccl. 52, n. 96*, innixus auctoritati praedicti textus, atque adhaerens sententiae Fagnani *in cap. Audientiam, n. 21, De sponsalibus*, Alexandri de Nevo, *n. 9*, Butrii, *n. 10*, Abbatis, *n. 7*, subdit : *Ratio vero inducendi impedimenti publicae honestatis justitiae, qua juris canonici conditores moti fuerunt, consistit in externa et apparenti decentia, juxta quam inter fideles non videtur convenire ut illius uxor ea esse dicatur, quae fuit sponsa consanguinei, et e contra* ». Ita Secretarius S. C. C., die 13 Martii 1879, in suo *Discursu* habito occasione dubii : *An actus, qui vulgo audit matrimonium civile, pariat impedimentum justitiae publicae honestatis*. Fagnanus *in comm. cit. cap. Ad audientiam n. 7, De sponsalibus...* haec habet : « Quippe in inducendo impedimento justitiae sacri canones magis respexerunt ad factum, quam ad jus : oritur enim publica honestas ex communi existimatione, quia inhonestum est ut quis habeat sponsam consanguinei sui in uxorem » ; quod rursus repetit *cit. n. 21*, et confirmat ex relatis verbis *cap. 3, De sponsalibus...*

804. Praeterea hoc impedimentum tale est ut semel enatum, solutis quoque sponsalibus et matrimonio, semper perseveret. Omnes admittunt permanere impedimentum ex sponsalibus ortum post eorum solutionem ex morte, professione religiosa, susceptione ordinum, fornicatione, vel alia justa

causa (1). At plurimum disputaverunt DD. circa sponsalia mutuo consensu dissoluta; quam quaestionem diremit S. C. C., 6 *Julii* 1638, probante sub die 10 *ejusd. mensis* Alexandro VII, declarando impedimentum perdurare. Idem quoque dicatur de impedimento orto ex matrimonio rato, quod deinde solvitur professione solemni religiosa, aut dispensatione Romani Pontificis; nam si matrimonium nullum illud producit, ut infra declaramus, a fortiori matrimonium validum, licet deinde legitime solutum.

805. Ex dictis jam satis apparet impedimentum publicae honestatis enasci ex sponsalibus tum de futuro tum de praesenti, idest matrimonio non consummato. Utrumque autem fusiori indiget declaratione (2).

806. 1° Impedimentum publicae honestatis oriri ex sponsalibus *de futuro*, patet ex omnibus citatis juribus (n. 798), sed praesertim ex *cap. un. De sponsalibus in 6°*, ubi Bonifacius VIII haec habet: « Ex sponsalibus puris et certis, etiamsi consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, aut quavis alia ratione sint nulla, dummodo non sint nulla ex defectu consensus, oritur efficax ad impediendum et dirimendum sequentia sponsalia vel matrimonia, non autem ad praecedentia dissolvendum, impedimentum justitiae publicae honestatis. Quare ille qui sponsalia pure ac determinate cum aliqua muliere contraxit, et postmodum cum secunda, prioris consanguinea, idem fecit, ex priorum sponsalium vigore (quibus per publicae honestatis justitiam, ex secundis sponsalibus subsequutam, minime derogatur), ad contrahendum matrimonium cum prima remanet obligatus. Ille vero qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditione contraxit, si postmodum ante conditionis eventum cum alia prioris consanguinea per verba contraxerit de praesenti, cum secunda remanere debebit, cum ex sponsalibus conditionalibus ante conditionem extantem, sicuti consensum non habentibus et incertis, nulla publicae honestatis justitia oriatur ».

1. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 112*; *Can. 11, caus. 27, qu. 2*, in Decreto.

2. Folium S. C. C. in *Dubio matrimonii*, 21 Nov. 1722.

Proinde jure Decretalium hoc impedimentum producebant sponsalia etiam nulla, praeterquam ex defectu consensus; producebant, inquam, usque ad quartum gradum inclusive, quia consanguinei, quos canones nominant, erant usque ad quartum gradum inclusive, ex *cap. 8, De consanguin. et affin.*

807. Conc. Trid., *sess. XXIV, cap III, de ref. mat.*, duas huic juri communi correctiones attulit : « Justitiae publicae honestatis impedimentum, ubi sponsalia quacumque ratione valida non erunt, S. Synodus prorsus tollit; ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant, quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest hujusmodi prohibitio absque dispendio observari ». Hinc jure Tridentino, quo utimur, hoc impedimentum oritur tantum ex sponsalibus validis, licet deinde legitime solutis, et dirimit tantum usque ad primum gradum; ita ut matrimonium nullum tantum sit inter sponsum et matrem, filiam, sororem sponsae; inter sponsam et patrem filium, fratrem sponsi. Praeter has duas correctiones viget adhuc jus decretalium.

808. Ex dictis apparet sponsalia *nulla* non parere hoc impedimentum, etsi nulla sint defectu *mere interno*, e. g., simulatione consensus : nam ipse Bonifacius VIII statuerat hoc impedimentum non oriri ex sponsalibus nullis ex defectu consensus, quod Conc. Trid. extendit ad sponsalia nulla ex quacumque ratione (1). Proinde in casu, hac nullitate non probata, impedimentum pro foro externo haberetur tamquam existens, sed reipsa non adesset, ita ut matrimonium foret in foro externo nullum, in foro conscientiae validum. Sanchez, *lib. VII, disp. LXVIII, n. 14* (2), nulla ratione id sibi persuadere potest, et putat impedimentum ex his sponsalibus reipsa enasci, quia hoc impedimentum introductum est ob publicam honestatem et ad vitandum scandalum, et cum haec ratio in his sponsalibus plane verificetur, dicendus est legis-

1. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 103*, cum pluribus aliis inibi citatis; Giovine, *tom. I, § 285, n. 10*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 1062*; Salm., *n. 82*; Feije, *n. 390*.

2. Sanchesio adhaerent Pontius, *lib. VII, cap. XXV, n. 10*; Gonzalez in *cap. 4, De sponsalibus... n. 7*; Laymann, *lib. V, tract. X, p. 6, c. 9, n. 2*.

lator eadem comprehendere sua lege voluisse. Respondetur legislatorem, propter favorem libertatis matrimonii, a sua lege exemisse sponsalia quacumque ratione nulla, etsi aliunde ratio legis militaret. Saltem, stante hac controversia, impedimentum, ex principio reflexo, tamquam nullum haberi debet : sed in difficultatibus, ob oppositionem inter forum internum et forum externum, confessarius recurrat ad S. Poenitentiarium. Eadem repetantur, si sponsalia nulla sunt ex alio quocumque defectu occulto, e. g., voto castitatis, religionis, etc. Etiam sponsalia incerta et indeterminata hoc impedimentum non producere ex relatis verbis Bonifacii VIII aperte deducitur : sane non sunt sponsalia (n. 55).

809. Sponsalia inter infantes aut inter infantem et majorem septennio, utpote nulla ex consensus defectu, non producant impedimentum publicae honestatis. At etiam sponsalia ante utriusque partis pubertatem, maxime si una vel utraque pars infantiae accedit, esse ipso naturali jure nulla defectu debitae discretionis ideoque defectu consensus, nisi probetur prudentiam praevenisse aetatem, diximus n. 68 non leves rationes suadere. Si hanc doctrinam admittere velis, attenta regula : *Sponsalia nulla defectu consensus non producant impedimentum publicae honestatis*, sequeretur jure decretalium hoc impedimentum ex sponsalibus inter impuberes aut inter puberem et impuberem, maxime si impubes infantiae proximior est, non oriri : quod tamen falsum est. Proinde, admissa illa doctrina, dicendum est exceptionem illi regulae factam fuisse ; nec mirum, cum simus in materia positiva. Voluit enim Ecclesia sponsalia ante usum rationis in utraque parte, idest ut plurimum ante septennium completum, hoc impedimentum non parere, bene vero postea ex cap. 4, 5, 13, *De desp. impub.*, et cap. un. *ejusd. tit. in 6°*, quia aliquis consensus adest, licet insufficiens ad sponsalium validitatem. Sed, admissa illa doctrinâ, dubitari merito potest num hujusmodi exceptio vigeat adhuc post Conc. Trid., l. c., tollens hoc impedimentum, ubi sponsalia *quacumque ratione* valida non erunt. Quod si constet in aliquo casu particulari prudentiam praevenisse aetatem, sponsalia valida sunt, ideoque hoc impedimentum certe producant.

810. Quoad sponsalia *valida*, quaestio maximi momenti est, num hoc impedimentum oriatur ex sponsalibus validis, sed occultis. Nonnulli negant (1), quorum doctrinam refert eique subscribit Secretarius S. C. C. in *cit. Discursu*; et citatur etiam S. C. C., sed sine die et anno. Benedictus XIV, *Inst. Ecc.* 87, n. 7, docet Apostolicam Datariam contendere nullum prorsus impedimentum in foro conscientiae provenire ex illis sponsalibus, quae clam inita fuerant, citans Corradum, Zerola, etc. Et revera id tradit *Praxis*, n. 53. Ratio est quia hoc impedimentum latum est propter externam publicam honestatem, quae in casu deficit. Si haec sententia saltem vera et certa probabilitate gauderet, invocari posset principium reflexum ad impedimentum excludendum.

811. Alii communius affirmant (2), quia sponsalia occulta nullibi excipiuntur : aliunde publica honestas est ratio legis, sed lex generalis urget, etsi in casu particulari ratio legis deficiat. De Angelis, *l. c.*, haec habet : « Quamvis non desint DD., quos citat Pitonius, *Disc. Ecc.* 52, n. 96, qui contrarium tueantur, tamen *praxis romana* aliud omnino tenet et haec est ipsis praeferenda, sicuti in omnibus aliis quaestionibus decidendis a cordato interprete juris canonici retineri debet, quia haec est tuta interpretis sensus canonum. Probat autem id ex eo quod inter facultates concessas S. Poenitentiariae, vivae vocis oraculo, a Pio VI, mense Martio 1793, Petro Paracciani, S. Poenitentiariae Regenti, sub n. 14, haec legantur : *Dispensandi pro fidelibus super impedimento iustitiae publicae honestatis, proveniente ex occultis sponsalibus praecedenter initis sive cum matre, aut cum filia, aut cum sorore sponsae, sive, e contrario, cum patre, aut cum*

1. Cucch., *lib. 5, instit., tit. 10, n. 52*; Gaet. in *repetit. cap. Ad limina*, 30, q. 1, § 4 *quaesit.* 203, n. 403; Navarr., *Cons.* 18 in *fine*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXVIII*, n. 16; Pitonius, *Discept. Ecc.* 52, n. 98 *sequ.*; Guttierrez, *De matrim.*, cap. 103, n. 40.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. IV, n. 7*; Santi, *lib. IV, tit. IV, n. 29*; Feije, n. 391; Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 106*; Lehmkuhl, *vol. II, n. 765*; D'Annibale, *p. III, § 434, not. 24*; Benedictus XIV, *l. c.*, dicens id sentire AA. *fere unanimes* et hanc esse *communem sapientium virorum opinionem*.

filio, vel cum fratre sponsi, tam pro matrimoniis contractis, quam pro matrimoniis ineundis, dummodo impedimentum praefatum sit omnino occultum, et dummodo, dum agitur de matrimoniis ineundis, sponsalia antea, ut praefertur, inita, fuerint mutuo consensu rescissa (1). Qua facultate S. Poenitentiaria semper usa est eaque utitur. Cohærenter ad hæc, cum S. Poenitentiariae propositum esset sequens dubium : *Duo juvenes liberi Capuani clandestine iniverunt sponsalia de futuro; dehinc sponsus solemnita sponsalia contraxit cum sorore germana primæ sponsæ: quaerit Episcopus a S. Poenitentiaria definitivum consilium, utrum videlicet ex clandestinis sponalibus contractum sit impedimentum publicæ honestatis?* S. Poenitentiaria, sub die 10 Sept. 1834, respondit *affirmative* ». Santi pariter canonista et tandem Regens ejusdem S. Poenitentiariae, *l. c.*, similia habet, eidem sacri Tribunalis auctoritati innixus.

Sed, quod gravius est, his addi debet sequens formalis declaratio S. C. S. Officii data ad Archiep. Quebecensem, 11 Aug. 1852, quam omnes praecitati AA. ignorarunt. Archiepiscopus exponebat :

« In dioecesi Quebecensi non vigent ecclesiastica sponsalia. At Rituale dioecesis, enumerando diversa dirimentia impedimenta, de publica honestate sic effatur : *Honestas est impedimentum quod oritur ex publica promissione, v. g., inter Petrum et Mariam, cujus tenore dictus Petrus prohibetur ne matrimonium contrahat cum matre, sorore, vel filia dictæ Mariae.* Sed, attentis illius Ritualis verbis, quae ad publicam promissionem referuntur, plurimi negant tale impedimentum oriri posse ex promissione inter solutum et solutam facta privatim, licet libere et serio, sed sine teste vel scripto. E contrario, inter alios et doctissimos theologos maximum existit dubium de certa existentia impedimenti dirimentis in casu secretæ promissionis supra relatae. Hoc dubio permoti praedecessores Episcopi usum tenuerunt, sicut et ego nunc teneo, ad cautelam in talibus casibus dispensandi.

1. Benedictus XIV, *l. c.*, pariter tribuit S. Poenitentiariae hanc potestatem, eamque demonstrat ex oraculo vivæ vocis Innocentii XII.

Igitur permultum desideratur responsio a S. Sede expressa, vigore cuius cessabit dubium, v. g., si declaretur impedimentum publicae honestatis oriri etiam ex secreta promissione, vel si contra declaretur illud impedimentum produci non posse nisi per publicam promissionem factam coram duobus testibus, vel coram notario, vel per instrumentum promittentium manu subscriptum, vel tandem per proclamationes duorum bannorum vel unius banni. Haec posterior elucidatio, si S. Sedes benigne ratam habere voluerit, obstat quominus plurima in posterum invalide contrahantur matrimonia, cum saepe ignoretur alterutrius contrahentium secreta matrimonialis promissio prius inita cum affinibus (1) in primo gradu, et tunc dispensatio ad cautelam de hoc impedimento haberi nequit.

« Quaeritur itaque utrum impedimentum publicae honestatis oriatur ex clandestina promissione futuri matrimonii? Insuper mihi pergratum faciet S. Sedes, si pro dioecesi indultum voluerit concedere, quo valida declarentur matrimonia, usque nunc cum tali impedimento contracta, absque dispensatione.

« Resp. Affirmative. Ad supplicationem vero pro sanandis matrimoniis, cum impedimento publicae honestatis forsan contractis, supplicandum esse SS.^{mo} pro sanatione in radice, et ad mentem. Mens est ut curet Archiepiscopus orator, correcto prius Rituali suae dioecesis, gregem suum docere, prudentiori modo sibi beneviso, de valore sponsalium, quacumque forma contrahantur, nec non de impedimento dirimenti iustitiae publicae honestatis, quod sponsalia valida producunt ».

Quamquam prima sententia, intrinsece spectata, nobis verior apparuisset, tamen post hanc formalem declarationem S. C. S. Officii nulla videtur ei superesse probabilitas.

812. Quoad sponsalia *dubia*, insistendo doctrinae, quam n. 262 sequ. exposuimus, distinguendum est. Si sponsalia dubia sunt dubio *facti*, e. g., vir affirmat sponsalia inita

• 1. Intellige : *cum consanguineis*.

fuisse, mulier negat, impedimentum publicae honestatis oritur si sponsalia revera contracta fuerunt; secus non oritur. Si sponsalia dubia sunt dubio *juris*, sive hoc dubium respiciat potius ipsam sponsalium existentiam, num, e. g., una parte promittente et altera acceptante sine repromissione, sint sponsalia, sive respiciat valorem sponsalium, num, e. g., sponsalia inter raptorem et raptam, vel sub metu levi, dante causam contractui, inita, etc., sint valida, hoc impedimentum non producit, dummodo sententia *contra* sponsalia sit vere et certe probabilis, licet sententia pro sponsalibus sit probabilior.

813. Tandem sponsalia *conditionata* hoc impedimentum producunt quando, extante conditione, pura et absoluta evaserunt. Hinc ex sponsalibus conditionatis conditione de praeterito vel de praesenti, impedimentum statim oritur, si conditio revera existit, non oritur, si conditio non existit; ex sponsalibus conditionatis conditione de futuro necessario vel impossibili, statim oritur; ex sponsalibus conditionatis conditione de futuro contingenti turpi vel contra substantiam, non oritur; tandem ex sponsalibus conditionatis conditione de futuro contingenti honesto, verificata aut revocata conditione, oritur sine novo consensu (1) a momento verificationis aut revocationis, quia sponsalia jam pura sunt, dummodo antea alter consensum non revocaverit vel is casus inciderit a quo matrimonium incipere non potuisset, e. g., si interim sponsus sororem sponsae cognoscat (2); ante verificationem aut revocationem conditionis non oritur, uti expresse tradit Bonifacius VIII. *l. c.*, quippe consensus deest. Haec clariora erunt, si perspecta habeas quae diximus *n. 99 sequ.*, et quae dicemus *n. 980 sequ.*

814. Ex his solvitur hic casus. Titius sponsalia conditionata inivit cum Sempronia: e. g., *Ducam te, si sententia judicis erit mihi favorabilis*. Pendente conditione, rem habet cum Bertha illius sorore. Purificata conditione, potestne matrimonium inire cum Sempronia aut cum Bertha? Non potest

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 859*.

2. D'Annibale, *p. III, § 434, not. 24*.

cum Sempronia, obstante impedimento affinitatis ex copula illicita habita cum Bertha sorore. Potest cum Bertha, quia sponsalia cum Sempronia producere non potuere impedimentum publicae honestatis nec ante verificationem conditionis, quia in suspenso erant ob consensus defectum, nec post verificationem conditionis, quia nulla sunt ob impedimentum affinitatis. Imo si Titius, pendentibus prioribus conditionatis sponsalibus cum Sempronia, sponsalia pura cum Bertha ejus sorore ineat, nullum tamen cum ea carnale commercium habens, et deinde, purificata conditione priorum sponsalium, matrimonium contrahat cum matre, matrimonium valet, quia sponsalia conditionata cum Sempronia, etiam purificata conditione, nulla sunt ob revocatum consensum, quod patet ex sponsalibus cum Bertha initis; sponsalia pura cum Bertha item nulla sunt ob violatam fidem priorum, ideoque impedimentum publicae honestatis non oritur, quod matrimonium inter Titium et matrem illarum sororum dirimat (1).

815. 2° Praeterea hoc impedimentum oritur ex sponsalibus *de praesenti*, idest ex matrimonio non consummato. Id quidem nullibi expresse traditur : sed ea jura quae id *de sponsalibus* tradunt, intelligenda sunt de sponsalibus tum *de futuro* tum *de praesenti*, licet odiosa sint. Cum enim major publica honestas exurgat ex sponsalibus *de praesenti*, quam ex sponsalibus *de futuro*, lex de iis tantum stricte intellecta foret irrationabilis : atqui lex, licet odiosa, est late interpretanda, quando in stricto sensu foret irrationabilis. Imo impedimentum publicae honestatis ex matrimonio fortius est impedimento ex sponsalibus (2), cum revera matrimonium magis dedecet. Proinde jure decretalium hoc impedimentum producebat quodcumque matrimonium non consummatum, licet deinde legitime solutum aut nullum, praeterquam quod ex defectu consensus, usque ad quartum gradum inclusive.

816. Hoc jus limitatum non fuit decreto Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. III, de ref. mat.* (n. 807), ut declaravit S. C. C.,

1. D'Annibale, *l. c.*

2. S. Pius V Const. *Ad Romanum*, 1 Julii 1568; Benedictus XIV, Const. *Inter omnigenas*, 2 Febr. 1744, § 15, et AA. communiter.

lib. VI Decret., pag. 54, ejusque sententiam S. Pius V confirmavit in Const. *Ad Romanum*, 1 Jul. 1568 : « Motu proprio, auctoritate Apostolica, tenore praesentium, declaramus et definimus decretum Concilii hujusmodi omnino intelligendum esse et procedere in sponsalibus de futuro dumtaxat, non autem in matrimonio sic, ut praefertur, contracto, sed in eo durare adhuc impedimentum in omnibus illis casibus et gradibus, quibus de jure veteri ante praedictum decretum Concilii introductum est ». Haec *de jure constituto* ; nam ad difficultates nec paucas nec leves removendas oplandum est ut hoc impedimentum supprimatur ex matrimonio quacumque ratione nullo, sicuti a Tridentino suppressum fuit ex sponsalibus quacumque ratione nullis (1). Sed jam juri constituto insistentes quaestiones majoris momenti exponere debemus.

817. Et in primis dictum est hoc impedimentum ex matrimonio etiam post Conc. Trid. extendi ad quartum gradum. Hinc sponsus ducere in uxorem nequit sponsae sororem, ejusdem sororis filiam, neptem, proneptem; dum, e contrario, copulatus copula fornicaria ducere posset ejusdem sororis neptem et proneptem, cum affinitatis impedimentum ex fornicatione secundum gradum non excedat (*n. 791*) : atque ita patet impedimentum publicae honestatis ex matrimonio longius protendi quam impedimentum affinitatis ex fornicatione. D'Annibale, *p. III, § 434, not. 30* ait : « Sed ea (publica honestas) quae oritur ex matrimonio, secundum cum illegitimis gradum non excedit, si quid opinor, ne plus praestet quam affinitas, quae fortius vinculum est ». In hac opinione doctissimus Auctor solus est, ni fallimur, eique non adhaeremus. Nam in consanguineis legitimis publicam honestatem ex matrimonio plus praestare quam affinitatem ex fornicatione, ipse Auctor admittit : illa autem restrictio pro illegitimis nulli inimitur fundamento. Igitur vinculum affinitatis ex fornicatione, si est fortius, erit brevius vinculo publicae honestatis ex matrimonio.

818. Cum impedimentum publicae honestatis oriatur ex

1. Feije, *n. 407*.

matrimonio rato, quaesitum est num remaneat post matrimonii consummationem. Plerique affirmant (1), innixi praesertim responsioni S. C. C. in *Brixienti Matrimonii*, 3 Dec. 1667, quam retulimus *cit. n.* 791. Alii negant (2), qui proinde censent consummatione matrimonii hoc impedimentum evanescere et subintrare impedimentum affinitatis. Haec sine dubio est doctrina Benedict. XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. XIII, n. 4. Nam in eo capite Pontifex exponit controversiam a S. C. C. solutam de matrimonio inter vitricum et uxorem privigni demortui (*n.* 788), et, illius validitatem demonstrans, docet impedimentum publicae honestatis non adesse, quia matrimonium erat consummatum : « Remoto impedimento affinitatis, illico corrui aliquid quod ex publica honestate oriri fingitur. Etenim impedimentum publicae honestatis unice emergit aut ex sponsalibus validis... aut ex matrimonio rato...; matrimonium autem consummatum aut veram producit affinitatem, aut certe aliud impedimentum non parit ». Neque dicas ex Benedicto XIV matrimonium consummatum non *producere* impedimentum publicae honestatis, sed hoc in eodem permanere : nam mens Benedicti XIV est impedimentum publicae honestatis, consummato matrimonio, non adesse, quia praecise de existentia impedimenti quaestio erat. Tandem alii distinguunt : et si matrimonium fuit nullum, affirmant ; si validum, negant (3). Nobis magis arridet altera sententia tum propter auctoritatem Benedicti XIV, tum quia, sicut jus romanum invexit impedimentum quasi-affinitatis in defectu affinitatis romanae, ita Ecclesia impedimentum honestatis publicae in defectu affinitatis canonicae, tum tandem quia revera jam una est publica decencia, quae matrimonium prohibet. Ceterum omnes admittunt, quando petitur dispensatio ab impedimento affinitatis ex consummato matrimonio, exprimendum in instantia non esse impedimentum publicae honestatis, quod, si adest, subintelligitur ; idque expresse etiam traditur in *Praxi*, n. 58 ;

1. Feije, n. 395 ; Vecchiotti, vol. III, § 102 ; Rosset, n. 2001, plures citans.

2. D'Annibale, p. III, § 434, not. 25.

3. Giovine, tom. I, § 285, n. 3 sequ.

e contrario, si quis sponsalia inivit cum Caia, deinde copulam illicitam habuit cum Sempronia et modo vult matrimonium inire cum Maevia, utriusque sorore, debet in instantia exprimere impedimentum affinitatis et publicae honestatis.

819. Matrimonium impuberum, malitia aetatem non supplente, jam diximus *n.* 538 jure decretalium habere vim sponsalium, seu, juxta meliorem interpretationem, producere impedimentum publicae honestatis, uti sponsalia. Si forma Tridentina servata fuit, id adhuc verum esse post Conc. Trid., certa sententia est, prouti declaravit S. C. C. in *Viterbiensi, mense Julii 1587, lib. V Decret., et in Nullius, 27 Mart. 1596, lib. VIII Decret., p. 170 (1)*. Proinde matrimonium nullum ratione aetatis, forma Tridentina initum, impedimentum inducit usque ad primum gradum tantum. Si forma Tridentina servata non fuit, sed non urgebat, id pariter adhuc verum est, nemine contradicente, saltem si matrimonium publicum fuit, et impedimentum enascitur usque ad primum gradum. Quod si forma Tridentina servata non fuit, licet urgeret, et ideo matrimonium fuit nullum tum ratione aetatis tum ratione clandestinitatis, DD. inter se non conveniunt. Nonnulli affirmant, et citant S. C. C. in *Valentina, lib. V Decret., pag. 2 (2)*. Alii negant, pariter innixi auctoritati S. C. C., quae in cit. *Nullius, 27 Mart. 1596*, censuit: « Matrimonium inter impuberes, *servata forma Trid. Conc., contractum*, transire in sponsalia de futuro », et die 4 Dec. 1597 eodem modo reposuit, hoc matrimonium, *si modo, forma servata Concilii, contractum fuit*, resolvi in sponsalia de futuro. Ceterum in cit. *Valentina* matrimonium initum fuerat, *servatis servandis*, ideoque etiam forma Tridentina. Solutio hujus quaestionis pendet ex inferius dicendis de aliis clandestinis conjugiiis.

820. Cetera matrimonia nulla ex defectu consensus certissimum est, ipso communi jure, impedimentum publicae honestatis non parere. Igitur hoc impedimentum non parit matri-

1. Reiff., *lib. IV, tit. II, n. 18*, cum communissima. Vide cit. *Discursum Secretarii S. C. C.*

2. Garcias, *De beneficiis, p. XI, cap. VIII, n. 23*; Panimollus, *Dec. 123, Annot. 2, n. 12*.

monium nullum ex errore circa personam, vel circa qualitatem quae refunditur in personam; ex defectu debitae discretionis; ex simulatione et joco; ex vi et metu cum debitis qualitatibus, prouti fert communis sententia contra paucos et declaravit etiam S. C. C., die 22 *Martii* 1664 (1). Matrimonium nullum ob raptum, si quidem mulier revera non consentit juxta simplicem juris praesumptionem, hoc impedimentum non producit; secus vero, si probetur mulierem consensisse. Vecchiotti, *vol. III*, § 102, contra alios, docet nec matrimonium nullum ob errorem conditionis servilis hoc impedimentum parere, utpote jure ecclesiastico nullum ex defectu consensus; quae sententia gravi probabilitate non vacat. Pariter nec oritur impedimentum, si matrimonium contractum fuit per procuratorem, et ante celebrationem mandans consensum revocavit. Tandem de matrimonio conditionato agitur *cap. sequ. art. IV*, ubi vide quando consensus desit. Haec matrimonia non producant impedimentum publicae honestatis, licet defectus consensus sit mere internus, e. g., ex simulatione, aut externus, sed qui in foro externo non apparet, juxta communioem sententiam (2) contra Sanchez, *lib. VII, disp. LXX, n. 11*. Vide quae supra diximus *n. 713 et n. 817 sequ.*

821. Tandem per matrimonium nullum ex alio capite, e. g., impotentiae, ligaminis, etc., praeterquam ex defectu consensus, principium juris decretalium est, hoc impedimentum produci, ex cit. *cap. un. De sponsalibus, etc. in 6º*. Hinc S. C. C. in *Valentina Dispensationis*, 13 *Apr.* 1732, declaravit matrimonium sine dispensatione contrahi non posse in ea facti specie, qua Joseph uxoratus, liberum se dicens, duxit in uxorem Mariam, quae post nullitatis sententiam nubere volebat Francisco Josephi consanguineo in secundo et tertio gradu (3). Illud decretalium principium est contra *reg. 52 juris in 6º*: « non praestat impedimentum quod de jure non sortitur effectum »; nec patitur difficultatem, nisi in matrimonio *clandestinitate nullo*, idest nullo ex defectu formae Tridentinae. Nam si forma

1. Monacelli, *vol. II, tit. XVI, form. II*.

2. Giovine, *tom. I, § 285, n. 8*; Feije, *n. 396*.

3. Hanc causam distracta mente perlegit Giovine, *l. c.*

Tridentina non urget, ideoque matrimonium clandestinum aut validum est, aut nullum alia ratione, sed non ex defectu consensus, puta ratione consanguinitatis, omnes facile admittunt hoc impedimentum produci. Equidem si est occultum, eadem quaestio redit ac pro sponsalibus occultis, sed jam diximus sententiam, quae negat impedimentum ex his oriri, vix amplius aliquem habere probabilitatis gradum (*n.* 817). Quaestio igitur est num, urgente forma Tridentina, matrimonium, ex ejus defectu nullum, publicae honestatis impedimentum producat. Hanc quaestionem solventes, loquamur in primis in specie de matrimonio civili, deinde de aliis clandestinis matrimoniis.

822. Quoad matrimonium civile, haec controversia acriter agitata fuit paucis abhinc annis, et nonnulli affirmabant civilem actum impedimentum publicae honestatis producere, quia non est nullum ex defectu consensus; alii negabant ob unam aliamve rationem (1). Controversia finem habuit, decreto diei 7 *Apr.* 1879, quod ita est: « Postquam laici legumlatores praeter civiles ac politicos effectus impio ausu ipsum pervadere ac moderari praesumpserunt matrimoniale foedus, quod a Deo auctore naturae ante omnem civilis potestatis existentiam primitus institutum, ac ad ineffabilem sacramenti dignitatem deinde a Christo Redemptore evectum, quamlibet politicam et civilem jurisdictionem penitus excedit, plures Episcopi aliique animarum pastores ab Apostolica Sede anxii postularunt, an ex actu civili, qui honorandum usurpat matrimonii nomen, impedimentum justitiae publicae honestatis oriatur. Quae postulationes, cum iteratae postremis hisce temporibus fuissent, Summus Pontifex mandavit, ut hujusmodi negotium a S. C. Em. ac Rev. Cardinalium Conc. Trid. interpretum rite ac sedulo expenderetur. Sacra autem Congregatio, exquisitis virorum in theologicis ac canonicis disciplinis peritorum consultationibus, ac re mature discussa in generali comitio diei 13 *Mart.* 1879, propositae dubii formulae: *An actus qui vulgo audit matrimonium civile pariat impedimentum justitiae publicae honestatis*, rescripsit: *Negative, et consulendum SS.^{mo} ut id declarare*

1. Vide *cit.* Discursum Secretarii S. C. C.

et statuere dignetur. Quapropter SS.^{mus} D. N. Leo PP. XIII, audita universa rei relatione in audientia diei 17 *ejusd. mensis* in voto S. C. concedens, per praesens decretum declarat et statuit praememoratum actum, qui vulgo dicitur matrimonium civile, in locis ubi promulgatum est decretum Conc. Trid., *sess. XXIV, cap. I, de ref. mat.*, sive fidelès, actum ipsum explentes, intendant, uti par est (matrimonio ecclesiastico jam rite celebrato vel cum animo illud quantocius celebrandi) meram caeremoniam civilem peragere, sive intendant sponsalia de futuro inire, sive tandem ex ignorantia aut in spretum ecclesiasticarum legum intendant matrimonium de praesenti contrahere, impedimentum justitiae publicae honestatis non producere... »

823. Nonnulli (1) censent illud *declarat* respicere tempus praeteritum et illud *statuit* tempus futurum ; unde sequeretur matrimonium civile, etiam ante citatum decretum, impedimentum publicae honestatis non peperisse. Haec quaestio parvi momenti est ; sed difficile probatur matrimonium civile impedimentum non producere, praescindendo a citato decreto. Nam ex una parte rationes quae circumferuntur, subtiles potius, quam solidae videntur ; et ex alia nimis evidens est matrimonium civile non esse nullum ex defectu consensus et ideo Sancta Sedes illud sanat in radice ; proinde cum matrimonium nullum, praeterquam ex defectu consensus, impedimentum producat, sequitur et matrimonium civile, praecisione facta a decreto, illud producere. Proinde, re melius perpensa, illis subscribimus qui putant hoc decretum jus novum induxisse. Lehmkuhl, *vol. II, n. 766*, putat hoc decretum non extendi ad haereticos, qui coram magistratu civili putant se verum matrimonium contrahere ; sed immerito prorsus, quia, juxta decreti verba, impedimentum ex civili matrimonio non oritur, quaecumque tandem sit intentio contrahentium. Licet autem decretum loquatur de matrimonio civili in locis ubi caput *Tametsi* promulgatum est et viget, tamen id intelligi debet in genere de matrimonio civili nullo defectu formae Tridentinae,

1. D'Annibale, *p. III, § 434, not. 27.* Negat Rosset, *n. 2014*, cum De Angelis.

etiam in locis ubi citatum caput non viget, e. g., de matrimonio quod vir et mulier, e Gallia in fraudem legis discedentes, in Anglia contrahunt.

824. Quoad cetera matrimonia nulla ob clandestinitatem, res definita non est, licet acriter discussa, quando de matrimonio civili agebatur.

Plerique censent impedimentum produci (1), innixi tum rationi, quia matrimonium non est nullum ex defectu consensus, tum auctoritati S. C. C. et S. Poenitentiariae. Nam Fagnanus, in jurisprudentia S. C. C., cui pluribus annis fuit a secretis, versatissimus, refert in *cit. cap. 4, De sponsalibus... n. 11 sequ.*, hanc quaestionem fuisse S. C. propositam et in sensu affirmativo solutam; et ita etiam plures alii. Quamquam vero ii auctores neque diem neque annum hujus resolutionis citent, tamen Feije, *n. 400*, conjicit, latam esse die 8 Nov. 1584. Ad S. Poenitentiariam quod attinet, in primis parochus Sabaudiae eidem plura dubia proposuit, quibus S. Tribunal responsiones dedit, die 13 Mart. 1820, probatas a Pio VII. Unum dubium hoc erat: « Se tutti i matrimoni nulli a causa di qualche altro impedimento diverso dalla mancanza di consenso producano quello di publica onestà » (2)? S. Poenitentiaria reposuit: « Affirmative, scilicet sponsalia de praesenti, seu matrimonium ratum ex quocumque licet impedimento nullum, dummodo nullum non sit ex defectu consensus, impedimentum parere publicae honestatis. Hoc enim manifeste colligitur ex *cap. un. De spons. et matr.*, in 6°, atque ita unanimiter tradunt DD. Solummodo inter eos disputatur an impedimentum istud inducatur etiam per matrimonium ratum, quod nullum et irritum sit ob impedimentum clandestinitatis, quod nempe contractum non fuerit

1. Schmalz., *lib. IV, tit. I, n. 102*; Salm., *cap. 12, n. 86*; Pontius, *lib. VII, cap. XXXVI, n. 5*; Pignatelli, *Cons. 78, n. 6 (tom. 7)*; Monacelli, *tit. XVI, form. 2, n. 32*; S. Alphonsus, *lib. VI, n. 106½*, ubi hanc sententiam dicit veriozem; Giovine, *tom. I, § 285, n. 7*; Fagn. in *cap. 4 De sponsalibus... n. 11 sequ.*; De Angelis, *lib. IV, tit. IV, n. 8 sequ.*; Vecchiotti, *vol. III, § 102*.

2. *Latine*: An omnia matrimonia nulla ob aliquod aliud impedimentum distinctum a defectu consensus producant impedimentum publicae honestatis?

coram paroco et testibus; et *verior atque omnino tenenda sententia affirmat* ex hujusmodi etiam matrimonio publicae honestatis impedimentum oriri. Etenim de jure veteri, seu *ex cit. cap. un. De spons. et matr., in 6º*, impedimentum istud publicae honestatis inducebatur per quodcumque matrimonium ratum, licet irritum, dummodo non esset irritum ex defectu consensus. Hoc autem jus antiquum circa matrimonium ratum minime immutatum est per Trid. Synodum, sed integrum mansit in omnibus illis gradibus et casibus, in quibus de jure veteri introductum erat, prouti in haec ipsa verba declaravit S. Pius V in decreto *an. 1568* emanato, quod incipit *Ad Romanum*. Quare S. C. Cardinalium, teste Joanne Gallebart in *cap. 3, sess. 24, Conc. Trid.*, ita hac super re pronuntiavit: *Praesupposita declaratione per Const. S. Pii V super hoc decreto (Tridentino circa impedimentum publicae honestatis) censuit S. C. oriri impedimentum publicae honestatis ex sponsalibus per verba de praesenti etiam nulliter contractis, ommissa forma decreti Conc. Trid., sess. 24, cap. 1, idest contractis clandestine sine paroco et testibus* ». Alterum dubium respiciebat matrimonia civilia, num hoc impedimentum inducerent, et S. Poenitentiaria respondit haec matrimonia esse clandestina: « Idem ergo impedimentum eodemque modo pariunt etiam matrimonia ista civilia, et illud quidem, etiamsi deinceps non fuerint consummata. » Quod rursus confirmavit, die 14 *Maii* 1835 et die 9 *Maii* 1843.

825. Alii negant ex his clandestinis conjugiiis impedimentum oriri (1), etiam post relatum decretum, quod illa non respicit; nam haec clandestina conjugia adeo nulla sunt ut nec speciem matrimonii habeant. Neque obstat auctoritas S. C. C. et S. Poenitentiariae. Nam responsio S. C. diligentissime quaesita, quando de matrimonio civili actum est, inveniri non potuit, eamque ignoravit quoque Benedictus XIV, qui tamen

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LXX, n. 13*; D'Annibale, *p. III, § 434*; De Justis, *lib. II, cap. VIII, n. 13*; Clericat., *Lec. XXX, n. 13*; Pitonius, *Discept. Eccles. 32, n. 99*; Pirhing, *lib. IV, tit. XIV, n. 62*; Navarrus, *Summa, etc., cap. XXII, n. 58*; Barbosa, *De off. et pot. Episc., p. 3, all. 31, n. 181*; Ballerini ad Gury, *l. c.*, putat impedimentum habendum esse uti dubium, ideoque nullum.

regesta S. C. diurna nocturnaue manu versaverat; cum enim, Secretarii S. C. munere fungens, in causa, *Dubium matrimonii*, 21 Nov. 1722, quaereret num matrimonium clandestinum impedimentum publicae honestatis gigneret usque ad quartum gradum, plures quidem pro affirmativa sententia allegavit DD., sed ne unam quidem S. C. resolutionem indigitavit. Proinde de illius responsionis authenticitate merito dubitatur. S. Poenitentiaria autem per memorata responsa non videtur voluisse quaestionem decretorie definire, sed potius sententiam proponere pro regula practica, quae tutius prospiceret sacramento, necessitatem quodammodo objiciens petendi saltem ad cautelam dispensationem (1). Ceterum si, juxta principium ipsius S. Poenitentiariae in responsione ad alterum dubium, idem impedimentum eodemque modo pariunt matrimonia civilia ac alia matrimonia clandestina, cum hodie definiti juris sit ex illis nullum prorsus impedimentum oriri, ergo neque ex his enasci dicendum est.

826. Haec quaestio supremo Sedis Apostolicae oraculo solvenda est; et solvetur contra impedimentum, quia revera nulla excogitari potest ratio juridica, ob quam impedimentum non producat a matrimonio civili et producat a ceteris matrimoniis clandestinis. Interim autem putamus alteram sententiam esse vere ac certe probabilem saltem extrinsece; ideoque impedimentum ex principio reflexo urgendum non esse, excepto casu quo forma tridentina servata fuit, sed aliquo defectu essentiali laboret, e. g. si deinde constet matrimonium per errorem coram paroco non proprio contractum fuisse.

827. Ex dictis facile apparet hoc impedimentum posse multiplicari juxta plura sponsalia aut matrimonia non consummata (2). Ita, e. g., Titius sponsalia fecit cum Sempronia, deinde matrimonium nullum ex impedimento impotentiae contraxit cum Maevia, ejus sorore, jam duplici impedimento publicae honestatis prohibetur a matrimonio cum Caia Maeviae et Semproniae sorore; et si Caiam nihilominus invalide duceret, sed non cognosceret, est triplex impedimentum publicae

1. *Cit. Discursum* Secretarii S. C. C.

2. D'Annibale, *l. c.*

honestatis inter Titium et Franciscam, matrem earumdem sororum. Potest etiam hoc impedimentum cum impedimento affinitatis aut consanguinitatis concurrere; e. g., si Titius Caiam cognovit, inter ipsum et Franciscam, Caiæ matrem, erit duplex impedimentum, scilicet publicae honestatis et affinitatis. Proinde alias diximus haec omnia in instantia pro dispensatione exprimenda esse.

828. At impedimentum publicae honestatis, quod oritur ex matrimonio, non agit retrorsum *in praejudicium sponsalium prius valide contractorum*. Ita, e. g., Titius valida sponsalia inivit cum Sempronia et deinde matrimonium attentavit cum Maevia, ejus sorore; matrimonium est nullum ob impedimentum publicae honestatis, sed Titius potest, imo debet, Sempronia urgente, ipsam ducere et nulla publica honestas obstat. Ita expresse Bonifacius VIII in *rel. cap. un., De sponsalibus... in 6º*; imo Bonifacius VIII id tradit de sponsalibus in genere etiam de futuro: sed pro sponsalibus de futuro, cum post Conc. Trid. sponsalia quacumque ratione nulla non pariant impedimentum publicae honestatis, hodie res clara est. Quod si Titius in exemplo allato matrimonium cum Maevia consummavit, neutram ducere posset; non Semproniam ob impedimentum affinitatis, non Maeviam ob impedimentum publicae honestatis. Diximus *in praejudicium sponsalium prius valide contractorum*: nam si sponsalia fuerunt valida, sed deinde legitime soluta, putamus matrimonium, non consummatum cum Maevia, impedire, vi publicae honestatis, reditum ad Semproniam: nam Bonifacius VIII, *l. c.*, de hac facti specie non agit, et impedimentum in casu non enasci nullibi legitur. Quin imo non desunt, qui affirmant idipsum declaratum fuisse ab ipsa S. C. C. (4).

829. Justitiae publicae honestatis impedimentum est ab Ecclesia introductum (*n. 798*); hinc duo corollaria.

1º Ecclesia potest in hoc impedimento dispensare, et solet. Cum vero hoc impedimentum ortum ex matrimonio fortius sit, quam impedimentum ortum ex sponsalibus, hinc facilius dispensatur in illo, quam in isto. Exinde fit, e. g., quod in non-

4. Lehmkuhl, *vol. II*, *n. 766*; Del Vecchio, *vol. II*, *n. 974*; Giovine, *tom. I*, § 285, *n. 11*.

nullis indultis concedi soleat dispensandi potestas in impedimento publicae honestatis ex sponsalibus, non autem in impedimento publicae honestatis ex matrimonio (1). In impedimento orto ex sponsalibus dispensatio facile datur ex quacumque causa canonica. In impedimento orto ex matrimonio certe non consummato dispensatio, ceteris paribus, in genere datur ex causis etiam minoribus, quam in impedimento affinitatis. S. Poenitentiaria interrogavit S. C. S. Officii num S. Sedes dispenset in impedimento publicae honestatis in primo gradu lineae rectae ex matrimonio; et S. C. reposuit, die 20 Martii 1893 : « S. Sedem super impedimento publicae honestatis in primo gradu lineae rectae proveniente ex matrimonio rato, quando urgent graves causae, reipsa dispensare ». Et de facto eadem S. C. nonnunquam dispensavit. Diximus ex *matrimonio certe non consummato*, quia si adest aliquod dubium de matrimonii consummatione, haec praesumitur, ideoque praesumitur etiam impedimentum affinitatis, et tunc pro dispensatione ea attendenda sunt, quae superius de dispensatione in impedimento affinitatis exposuimus.

830. 2º Infideles hoc impedimento non ligantur (nisi jure quoque civili latum sit), etsi deinde ad fidem christianam convertantur. Quaesitum fuit a S. C. S. Officii : « Matrimonium ratum non consummatum paganorum producitne honestatem publicam, vel censeturne impedimentum dirimens post eorum conversionem?; v. g., Titius paganus duxit Maeviam paganam, sed matrimonium non consummavit; post mortem Maeviae Titius fit christianus, potestne ducere Bertham, sororem vel consobrinam Maeviae, e pagana factam christianam? Idemque estne de sponsalibus paganorum ac de matrimonio rato? » S. C. reposuit, die 26 Sept. 1837 : « Impedimentum non subsistere (2) ». Quod si una pars est infidelis et alia fidelis, haec videtur impedimento detineri; sed Ecclesia dispensans ab impedimento disparitatis cultus censetur quoque ab hoc impedimento publicae honestatis dispensare (n. 794).

1. Benedictus XIV, Const. *Inter omnigenas*, 2 Febr. 1744, § 15; Collect. Paris., n. 874.

2. Collect. Paris., n. 875.

2° — Cognatio spiritualis (1).

831. Est *propinquitās personarum lege Ecclesiae orta ex sacramento baptismi et confirmationis*. Cum enim baptismo vita spiritualis incipiat et confirmatione perficiatur, Ecclesia consideravit baptizantem vel confirmantem nec non patrinum ac matrinam in utroque sacramento tanquam parentes spirituales baptizati vel confirmati : unde ipsum nomen *patrini* vel *matrinae*. Hinc aliqua cognatio seu propinquitās personarum, Ecclesiae lege introducta, quam insuper Ecclesia voluit nuptias inter easdem personas dirimere, ut patet ex toto cit. titulo. Benedictus XIV in Const. *Inter omnigenas* pro regno Serviae ac finitimis regionibus, data die 22 Feb. 1744, inter alios abusus, § 14, rejicit singularem quamdam consuetudinem, qua cognatio spiritualis oriebatur ex assistentia matrimonio praestita, et inter eos a quibus capilli pueris primo tondebantur. Cognationis spiritualis impedimentum etiam Ecclesia Graeca habet et semper habuit (1).

832. Circa originem hujus impedimenti Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. X, n. ult.*, haec habet : « In eo... titulo (*cit. tit. Decretalium*) nullum decretale rescriptum, ad cognationem spiritualement pertinentem, affertur, quod ante Alexandrum III Pontificem prodierit. Verum hujusce impedimenti, quod a spirituali cognatione provenit, multo ante Alexandri III aetatem mentio facta reperitur. Siquidem in Conc. Rom. I, sub S. Zaccharia Papa, habito an. Christi 743, statutum fuit, *cap. 5* : *Ut spiritualement commatrem nullus sibi praesumat nefario conjugio copulare. Nam qui hujusmodi opus perpetraverit, sciat se anathematis vinculo esse obligatum et Dei judicio condemnatum*... Nec alia etiam antiquiora desunt hujusmodi disciplinae documenta. Sed cum nullum suppetat antea eo quod habetur in *lib. 26 C. De nuptiis*, ubi haec Justiniani Imp. verba leguntur : *Ea persona omni modo ad nuptias venire prohi-*

1. Vide canonistas in *lib. IV Decret., tit. XI, De cognatione spirituali*.

2. Mansella, *p. I, cap. III, art. I, n. 20*.

benda, quam aliquis a sacrosancto suscepit baptismo, cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem et justam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus per quem, Deo mediante, animae eorum copulatae sunt; id utique sufficit ut in catalogo legum civilium, quae a jure canonico expresse confirmatae sunt, praemissa etiam de spiritualis cognationis impedimento lata adscribatur, ut recte etiam observat Joannes Bartolus, Ep. Feltrensis, in suis Inst. Jur. Can., c. 44, n. 7. His non obstantibus, ea nobis insidet opinio Justinianum Imp. hoc impedimentum potius ab Ecclesia recepisse, et si scripta illius origo nos latet, nil vetat quominus dicamus fuisse consuetudine introductum.

833. Ante Conc. Trid. spiritualis cognatio, nuptias dirimens, latius patuit. Nam triplex hujusce spiritualis cognationis species cognoscebatur, *paternitas, compaternitas et confraternitas*. Paternitas erat non solum inter baptizantem et baptizatum, confirmantem et confirmatum, inter patrilinos vel matrilinos et baptizatum vel confirmatum, sed etiam inter baptizatum et conjugem baptizantis et patrini vel matrilinae, inter confirmatum et conjugem patrini vel matrilinae, matrimonio semel consummato. Cum enim conjuges matrimonii consummatione fiant una caro, idcirco statutum fuerat ut cognatio spiritualis contracta ab uno in alterum etiam refunderetur. Compaternitas erat inter parentes naturales baptizati aut confirmati ex una parte, et parentes ejus spirituales ex altera parte, idest, baptizantem, confirmantem, patrilinos et matrilinos cum respectivis istorum conjugibus, consummato matrimonio. Unde vi istius cognationis baptizans, confirmans, ac patrini dicebantur *compatres*, et uxores, licet nihil praestitissent, dicebantur *commatres* baptizati vel confirmati : *compatres*, inquam, et *commatres* dicebantur cum parentibus naturalibus baptizati vel confirmati. Hic loquendi usus in pluribus regionibus adhuc servatur. Tandem fraternitas erat inter filios carnales baptizantis, confirmantis, patrinarum et matrilinarum ex una parte, et ipsum baptizatum vel confirmatum ex altera parte. Cum enim baptizans, confirmans, patrinus ac matrilina essent compatres, sequebatur quod ipsorum filii forent confratres baptizati vel

confirmati (1). Haec desumuntur ex *c. 30, q. 3 et 4*, in Decreto; et ex *cap. 1, 3, 4, 6, 7 cit. tit.* Et cum ii canones de cognatione spirituali ex baptismo loquantur, Bonifacius VIII, *cap. 1 cit. tit. in 6º* declarat : « Ex confirmatione quoque seu frontis chrismatione spiritualis cognatio iisdem modis contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, et dirimens post contracta ».

834. Conc. Trid., teste Pallavicini, *lib. XXIII, cap. IX, n. 16*, primum de hoc impedimento prorsus tollendo egit. Verum, obsistente Donaldo, Episcopo in Hibernia, *sess. XXIV, cap. II, de ref. mat.*, statuit : « ... Ut unus tantum sive vir sive mulier, juxta sacrorum canonum statuta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos ac baptizatum ipsum et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur quem vel quos elegerint ut baptizatum de sacro fonte suscipiant, et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, et in libro eorum nomina describat, doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantia ulla excusari valeant. Quod si alii, ultra designatos, baptizatum tetigerint, cognationem spirituales nullo modo contrahant, constitutionibus in contrarium facientibus non obstantibus. Si parochi culpa vel negligentia secus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio, quae ex confirmatione contrahitur, confirmantem et confirmatum illiusque patrem et matrem ac tenentem non egrediatur : omnibus inter alias personas hujus spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis ». Hoc Tridentinum decretum, praecuntibus Sacris Congreg. Romanis, modo declaramus, interim animadvertentes de disciplina patrinorum et matrinarum ex professo agere tractatum de baptismo et confirmatione.

835. Et in primis, ut cognatio spiritualis et consequens impedimentum inducatur, necesse est ut baptismi et confir-

1. Vecchiotti, *vol. III, § 95*; Schmalz., *lib. IV, tit. XI, n. 9 sequ.*

mationis sacramentum sit valide collatum : nam juxta *reg. 52 juris in 6°* : « non praestat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum ». Hinc cognatio et impedimentum non contrahitur ex baptismo solemniter collato, si deinde constet infantem fuisse prius ab obstetrice baptizatum, uti declaravit S. C. C., die 13 *Apr.* 1669, 2 *Oct.* 1687, etc.; nec quando sup-
plentur caeremoniae, baptismo in casu necessitatis nude administrato, prouti eadem S. C. C. edixit die 13 *Apr.* 1669; 2 *Oct.* 1687; 16 *Maii* 1711; 30 *Jan.* 1739; 19 *Sept.* 1761; et S. C. de Prop. Fide, die 11 *Sept.* 1779, ad Episcopum Scodren., etc. Antiquitus exinde oriebatur impedimentum *catechismi*, de quo *n. 475*. In dubio de validitate baptismi (aut confirmationis), cum in utraque parte adest probabilitas, etiam cognatio, et consequenter impedimentum dubium est, ideoque nullum (1). Exinde patet quid dicendum in casu baptismatis denuo collati sub conditione. Si dubium de priori baptismo est negativum, idest pro illius valore nulla adest solida positiva ratio, cognatio et impedimentum oritur ex secundo, non ex primo (2); et si deinde constet primum baptismum fuisse validum, jam oritur ex primo, non ex secundo. Si dubium est positivum, idest pro utraque parte adsunt probabiles rationes, ex neutro oritur, nisi utrique baptismati eadem personae operam navaverint; et si deinde certa evadat unius validitas, ex eo oritur, non ex alio, sed matrimonio jam forte contracto jam non nocet, quia *impedimentum dubium impedimentum nullum*.

836. Quaerunt DD. num cognatio ac impedimentum oriantur ex baptismo privato, qui, urgente necessitate, confertur? Certum est apud omnes oriri inter ministrum, subjectum, et hujus parentes (3) : quaestio est num oriantur inter patrilinos matrilinosque, ac subjectum hujusque parentes, si patrini ac matrinae adhibeantur. Jam vero si vir vel mulier, ut fieri solet,

1. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 151*, satis probabiliter; Ballerini-Gury, *tom. II, n. 805*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXII, n. 7*; Lehmkühl, *vol. II, n. 758*.

2. S. Alphonsus, *l. c.*; Sanchez, *l. c.*; Ballerini-Gury, *l. c.*

3. S. Alphonsus, *lib. VI, n. 149*; Lehmkühl, *l. c.*

tenent infanтем majoris commoditatis causa et materialiter tantum, scilicet absque animo patrini munus explendi, omnes admittunt cognationi et impedimento locum non esse; nam revera puerum tenens non est patrinus vel matrina. Si vero infanтем tenent etiam formaliter cum animo explendi patrini munus, nonnulli negant eum contrahere cognationem ut impedimentum (1). Praecipua ratio est, quia Conc. Trid., *l. c.*, loquitur de suscipientibus *de sacro fonte*, ideoque solum baptismus solemne comprehendit, cum in privato sacer fons non sit. Alii affirmant (2), quorum sententia certa est tum quia Conc. Trid., *l. c.*, non distinguit, tum praesertim ob formalem S. C. C. declarationem. Jam, die 17 Apr. 1603, S. C. pro casu particulari proposito responderat in sensu affirmativo. Nam M. in baptismo privato tenuit infanтем; et deinde, proposito dubio num aliqua cognatio spiritualis inter ipsam M. et E. patrem naturalem infantis contracta fuerit, dirimens matrimonium inter ipsos, S. C. rescripsit: « Si M. habuit animum levandi infanтем de sacro fonte, contractam esse cognationem spiritualem ». Deinde, prouti alias etiam factum est, quaestio generalis et formalis, die 29 Maii 1677, proposita fuit eidem S. C., quae reposuit: *dilata et scribant theologi*. Quinque theologi consulti sunt, quorum vota legi possunt apud *Analecta Juris Pontificii*, ser. VIII, fasc. LXXII, pag. 1708 sequ. Tandem, die 5 Mart. 1678, ad dubium: « An dispositio Concilii, cap. II, sess. XXIV, de ref. mat., decernens in sacramento baptismatis contrahi cognationem spiritualem inter suscipientem et patrem ac matrem suscepti, locum habeat in baptismo sine solemnitatibus ob necessitatem domi secuto »; S. C. reposuit *affirmative*. Haec declaratio omnem probabilitatem contrariae sententiae auferre videtur. S. Alphonsus

1. S. Alphonsus, *lib. VI*, n. 149, cum communiori et probabiliori; Sanchez, *lib. VII*, disp. LXII, n. 14; Lehmkuhl, *l. c.*; Scavini, *vol. III*, n. 1014; Ballerini-Gury, *tom. II*, n. 805, qui putat impedimentum esse habendum uti dubium ideoque nullum; D'Annibale, *p. III*, § 433.

2. Reiff., *lib. IV*, tit. XI, n. 14; Feije, n. 413; Leuren., *lib. IV*, q. 205; De Angelis, *lib. IV*, tit. XI, n. 5; Suarez, 3 p., q. 67, n. 8; Schmalz., *lib. IV*, tit. XI, n. 55; Pirhing, *lib. IV*, tit. XI, n. 36 et 39; Navarrus, *Man.*, cap. XXII, n. 4; Santi, *lib. IV*, tit. XI, n. 9.

eam non cognovit; secus eam citavisset inter rationes contrariae sententiae. Ad argumentum oppositum respondetur *sacrum fontem* significare baptismum sive solemnem sive privatum : hinc S. C. C. in citata responsione diei 17 Apr. 1603 hanc expressionem usurpat de baptismo privato. Nonnulli relatam declarationem S. C. C. enervant, dicentes eandem non fuisse promulgatam, ideoque non obligare (1). At notum est interpretationem authenticam, nisi sit extensiva, quae vera nova lex est pro casu vel persona non comprehensa, promulgatione non indigere : in casu autem nostro hanc promulgationem non esse extensivam vel ex eo patet, quod ex una parte S. C. C. potestate legislativa caret, et ex alia non apparet eam a Romano Pontifice petiisse et obtinuisse, cum in declaratione desit : *facto verbo cum SS.^{mo}*. Ceterum S. C. C. suas authenticas declarationes promulgare alio modo rarissime solet, ideoque illa ratione possemus fere omnes illius declarationes seponere.

837. Quaesitum fuit a S. C. de Prop. Fide : « Quidam Christianus patrinus fuit cujusdam infantis propter periculum mortis domi baptizati, cujus matrem postea accepit in uxorem. Quid de isto matrimonio censendum »? S. C. C. reposuit, die 18 Mart. 1817 : « Consulendum SS.^{mo} pro dispensatione matrimonii, *quatenus opus sit*, super impedimento cognationis spiritualis et etiam pro sanatione in radice ». Non putamus hanc responsionem certitudini nostrae sententiae aliquid detrahere, quia non constat S. C. C. de Prop. Fide prae oculis habuisse relatam declarationem S. C. C., quae sola est interpretis authentica decretorum Conc. Trid.; et potius videtur solutionem practicam casui proposito expeditiorem dare voluisse : ceterum remedium S. C. C. de Prop. Fide in concreto in nostram sententiam reincident.

838. Ulterius ex ipsis decreti Tridentini verbis clarum est cognationem matrimonium dirimentem ex valido baptismo vel confirmatione deinceps non oriri nisi inter sequentes personas : 1° ministrum baptismi et subjectum; 2° ministrum

1. Lehmkuhl, l. c.; Marc, n. 2022.

baptismi et parentes subjecti; 3° patrilos matrinasque et subjectum baptismi; 4° patrilos matrinasque et parentes subjecti; 5° ministrum confirmationis et subjectum; 6° ministrum confirmationis et parentes subjecti; 7° patrilos matrinasque et subjectum confirmationis; 8° patrilos matrinasque et parentes subjecti. Hinc fraternitas (n. 833) prorsus sublata est in Ecclesia Occidentali: in Ecclesia autem Orientali est cognatio spiritalis inter filios patrilorum vel matrinarum et baptizatum vel confirmatum ejusque fratres ac sorores, excepta Maronitarum Ecclesia quae jus Tridentinum sequitur (1). Praeterea paternitas ac compaternitas non leviter a Conc. Trid., *l. c.*, restricta fuit; e. g., hodie inter patrilum et matrilam nulla oritur cognatio, ideoque matrimonium foret validum et licitum, et ita duo conjuges possent absque timore contrahendae cognitionis spiritalis alienam prolem suscipere, quod fert etiam consuetudo; item nec inter subjectum baptismi seu confirmationis aut illius patrilum vel matrilam, et uxorem vel virum baptizantis aut levantis, uti declaravit quoque S. Pius V, die 4 Dec. 1566; item nec inter ministrum et patrilum vel matrilam.

839. Cognatio spiritalis inter ministrum baptismi ac confirmationis et subjectum, item inter patrilum matrilamque et subjectum dicitur *paternitas* et relative *filiatio spiritalis*; inter patrilos matrinasque et parentes subjecti, aut inter ministrum et parentes subjecti appellatur *compaternitas* vel *commaternitas* (2). Sed jam de singulis casibus breviter, praetermisso 5° et 6°, in quibus inutile est inquirere de cognitione spiritali relate ad matrimonium.

840. 1° *Inter ministrum baptismi et subjectum*, idest baptizantem virum et baptizatam mulierem, baptizantem mulierem et baptizatum virum, licet minister sit haereticus, schismaticus, etc., dummodo validum baptismum dederit, est spiritalis cognatio cum impedimento, quia et ipse subjacet Ecclesiae legibus: item error circa baptismi subjectum, e. g., si baptizans putat baptizatum esse Titium, dum est Sempronius, nullatenus officit; tandem si baptizans nomine et mandato

1. Mansella, *l. c.*

2. Scavini, *vol. III, n. 1013.*

alterius baptizat, ipse, non autem mandans, cognationem contrahit. Si vero minister est infidelis, seu non baptizatus, etsi catechumenus, haec paternitatis spiritualis cognatio nec existit nec existere potest, quia cognatio, utpote quid relativum, introduci nequit, nisi a lege cui uterque terminus subsit; non enim lex potest declarare Titium patrem spirituales Semproniae, nisi simul declaret Semproniam filiam spirituales Titii; atqui infidelis legi Ecclesiae non subest; proinde haec spiritualis cognatio inter infidelem et fidelem lege Ecclesiae introduci nequit. Et aliunde plane absurdum est patrem spirituales esse illum, qui spiritu nondum est natus; deficiente autem spirituali cognatione inter infidelem et fidelem, impedimentum, quod ex illa profluit, ne intelligi quidem potest. Proinde matrimonium inter ministrum baptismi infidelem et subjectum ex hoc capite irritum non esset (1). Quod si minister deinde convertatur ad fidem et baptismum suscipiat, nonnulli putant cognationem spirituales non reviviscere, quia haec cognatio aut oritur ex baptismo, aut nullo modo oritur, juxta *reg. 48 juris in 6º*: « non firmatur tractu temporis quod de jure ab initio non subsistit », et ideo ministrum et subjectum posse nuptias inire absque ulla dispensatione (2). Alii censent cognationem jam irritare matrimonium, quia oritur fundamentaliter ex baptismo et suam efficaciam sortitur, cum primum termini capaces sunt (3); quae sententia spernenda non est.

841. Quid vero si hoc impedimentum cognationis spiritualis etiam a lege civili latum foret, sicuti latum erat, e. g., jure romano? Matrimonium inter ministrum infidelem et subjectum baptismi esset ne validum? Si lex civilis statueret formaliter *cognationem spirituales* esse inter ministrum et subjectum baptismi, hancque cognationem irritare nuptias, lex esset omnino illogica, ut ex dictis apparet, ideoque, ea non obstante, matrimonium inter ministrum infidelem et subjectum

1. Vecchiotti, *l. c.*; Schmalz., *lib. IV, tit. XI, n. 29*; Sanchez, *lib. VII, disp. LX, n. 7 et 8*; Pontius, *lib. VII, cap. XL, n. 2*, aliique communiter, cum S. Thoma, *4, dist. 42, q. 1, a. 3, q. 1, ad 3um*.

2. Vecchiotti, *l. c.*; Schmalz., *l. c.*, *n. 30*; Sanchez, *l. c.*, *n. 11*.

3. Rosset, *n. 1860*, cum Laymann, Coninck, Silvester.

rursus ex hoc capite non foret invalidum. Sed licet lex declararet simpliciter ministrum baptismi inhabilem ad contrahendum conjugium cum subjecto, tamen matrimonium probabiliter foret licitum et validum undequaque, juxta ea quae diximus *n.* 306.

842. 2° *Inter ministrum et parentes subjecti*, idest virum baptizantem et matrem baptizati, mulierem baptizantem et patrem baptizati, parentes, inquam, naturales seu legitimos seu illegitimos, non autem adoptivos. Haec spiritualis cognatio cum adnexo impedimento est veluti consequens praecedentis : nam si minister baptismi est pater spiritualis subjecti, erit compater illius parentibus. Quid juris, si omnes istae personae vel aliqua earum baptismum habent, sed sunt extra Ecclesiam catholicam, vel si ne baptismo quidem ablutae sunt, collige ex dictis *n.* 840, 841.

843. Heic autem nota quaestio occurrit de parente qui prolem suam baptizavit, num cognationem incurrat cum com- parte. Si proles est illegitima, quia scilicet parentes non sunt matrimonio conjuncti, certa est responsio affirmativa, ita ut matrimonium inter parentes jam amplius conciliari nequeat sine apostolica dispensatione (1). Si proles est legitima, seu si parentes sunt matrimonio ligati, dubitatur num parens baptizans hanc cognationem contrahat, qua in poenam privetur jure petendi debitum. Omnes respondent negative, si baptismum contulit in casu necessitatis, ex *can.* 7, *c.* 30, *q.* 1, ibi : « Quia inculpabile judicandum quod necessitas intulit » (2). Item si ex ignorantia seu legis seu poenae id egerint, ex *cap.* 2 *cit. tit.* Extra casum necessitatis et ignorantiae certe peccavit; utrum vero hanc poenam incurrerit, necne, DD. inter se non conveniunt, aliis affirmantibus (3), negantibus aliis (4), quia

1. Schmalz., *l. c.*, *n.* 45; Sanchez, *lib.* VII, *disp.* LXII, *n.* 11; Fagn. in *cap.* 2 *cit. tit.* *n.* 9.

2. S. Alphonsus, *lib.* VI, *n.* 150, cum communi et certa.

3. Feije, *n.* 426; Sanchez, *lib.* IX, *disp.* XXVI, *n.* 7; Pirhing, *lib.* IV, *tit.* XI, *n.* 29; Rosset, *n.* 1870 *sequ.*; Clericatus, *Dec.* XXIII, *n.* 29; S. Thomas, 4 *dist.* 42, *q.* 1, *a.* 1, et est communior sententia juxta S. Alphonsum, *l. c.*

4. Schmalz., *lib.* IV, *tit.* XI, *n.* 48; Reiff., *n.* 30; Suarez, 3 *p.*, *q.* 67, *a.* 8, cum Glossa *cap.* 2, *cit. tit.* v. *debitum*, et est sententia probabilis et tuta juxta ipsum Sanchez, et satis probabilis ex D. Alphonso, *l. c.*

hæc poena nullo jure probatur, imo non obscure excluditur ex *cap. 2 cit. tit. (1)*. Primæ sententiæ favere videtur responsio S. Poenitentiariæ relata a P. Bucceroni, in *Enchiridio Morali*, qua S. Poenitentiaria, *an.* 1869, dispensavit patrem, qui, ignorans et timens, sed timore inani, ne filius moreretur, eum baptizavit : sed dici potest S. Poenitentiariam hæc dispensatione voluisse tantum casui proposito practice consulere. Licet prima sententia potioribus rationibus et auctoritatibus innitatur, tamen putamus, stante controversia, rem dubiam esse ; in dubio autem nemini jus certum quaesitum auferri potest.

844. 3° *Inter patrinos matrinæque et subjectum.* Clarum est cognationem spirituales cum impedimento non exurgere, nisi patrini matrinæque valide tales fuerint. In tractatu de baptismo, dum agitur de disciplina patrinorum et matrinarum, exponitur ad munus patrini vel matrinæ valide obeundum tria requiri et sufficere, nempe ut persona sit habilis, habeat *animum* munus patrini adeundi et ponat *tactum*, nempe infantem physice tangat. Igitur impedimentum enascitur inter baptismi subjectum et tales patrinos matrinæque.

845. 4° *Inter patrinos matrinæque et parentes subjecti,* id est inter patrinum et matrem, matrinam et patrem subjecti. Si uterque parens vel alteruter est infidelis vel hæreticus, repetenda sunt quæ supra *n. 840, 841* diximus. Quod si unus parentum propriam prolem suscipiat, ea redeunt quæ *n. 843* disputavimus. Nempe si proles est illegitima, suscipiens cognationem contrahit cum comparte, quam proinde sibimet unire matrimonio amplius nequit sine dispensatione ; si proles est legitima, non est inquietandus, sed casus vix practicus est.

846. 5° *Inter patrinos matrinæque et subjectum confirmationis,* dummodo patrini matrinæque valide fuerint tales. Ad hoc autem rursus requiritur et personæ habilitas, et ejusdem animus ac tactus, prouti explicatur in tractatu de confirmatione.

847. 6° *Inter patrinos matrinæque et parentes subjecti,*

1. Pontius, *l. c.*; Salm., *cap. XV, n. 25*; S. Alphonsus, *l. c.*; Giovine, *tom. I, § 215, n. 16*.

idest patrinum et matrem, matrinam et patrem subjecti. Si uterque parentum vel alteruter sit infidelis vel haereticus, aut alteruter eorum, vel si unus propriam prolem in confirmatione suscipiat, applica quae alibi pro baptismo diximus. Huc usque decretum Tridentinum declaravimus.

848. Porro, ut omnes istiusmodi personae cognationem spirituales cum impedimento contrahant, necesse minime est ut habeant intentionem illam contrahendi : nam, positis ponendis, ipso jure cognatio inducitur. Imo bene monet Schmalz., *lib. IV, tit. XI, n. 36* : « Etsi levans (et idem dicas de ceteris) dum habet voluntatem praestandi munus patrini, protestetur se nullo modo velle contrahere cognationem spirituales..., hac protestatione non obstante, adhuc eandem contrahet, cum ab ipsius voluntate ac potestate non dependeat unum ab altero pro lubitu separari in iis quae statuto vel auctoritate Ecclesiae connexa sunt (1) ». Et semel contracta cognatio ac impedimentum semper perdurant; e. g., etiam mortuo subjecto, minister ac suscipientes cum illius parentibus nuptias inire nequeunt.

849. Cognatio spiritualis et impedimentum potest multiplex una simul reperiri : quod Giovine, *tom. II, § 10, n. 3*, ita exponit : « Hoc autem contingere solet : 1° si quis alicujus prolem nedum ex sacro fonte levavit, sed et in confirmatione; 2° si quis ejusdem personae sobolem unam levavit in baptismo, alteramque in confirmatione tenuit; 3° si alter alterius liberos vicissim suscepit ex baptismo, aut tenuit in confirmatione; 4° demum si unus alterius prolem levavit ex baptismali fonte, alter vero illius prolem in confirmatione tenuit. Etenim in enunciatis casibus cum attinentiae vinculum ex diversis omnino causis pro diversitate sacramentorum vel personarum profluat, duplex enascitur cognationis vinculum ». Quod si quis plures ejusdem personae filios eodem sacramento tenuit, una tantum est compaternitas et impedimentum : quod et Clemens VIII declaravit et S. C. S. Officii die 29 Aprilis 1894,

1. Sanchez, *lib. VII, disp. LVIII, n. 4*; Reiff., *lib. IV, tit. XI, n. 25*; Giovine, *tom. I, § 215, n. 8*.

extra dubium posuit. Hinc quando petitur dispensatio super compaternitate, sufficit exprimere in instantia quod orator oratricis *prolem* ex alio viro susceptam tenuit, licet plures tenuerit filios (1). *Praxis*, n. 66, 146, docet cognationem spirituales multiplicari, si quis plures alterius filios baptizaret, cum aliud sit baptizare et aliud simpliciter suscipere. Hoc falsum putamus; si enim Titius plures Caiæ filias baptizat, est unum impedimentum inter Titium et Caiam, sicuti esset unum impedimentum, si Titius plures Caiæ filias e sacro fonte levavisset. Equidem aliud est baptizare et aliud simpliciter suscipere; sed id non probat ex collatione baptismi multiplicem oriri cognationem, quæ non oritur ex susceptione.

850. Hoc impedimentum esse juris ecclesiastici tantum, ideoque Ecclesiam posse in eodem dispensare, evidens est. In paternitate difficilius dispensatur (2), quia revera matrimonium longe indecentius est, et non nisi ex causa urgentissima; e. g., ob vitæ periculum oratoribus ex carnali copula imminens (3). Fagnanus in *cap. 8 cit. tit.*, n. 16, refert S. C. C. declaravisse contractam fuisse cognationem a puella novem annorum, quæ puerum de sacro fonte levavit, et deinde, cognationis immemor, eidem nupsit, sed dispensationem esse concedendam; quam tamen Gregorius XIII concedere noluit: ac deinde rigidus auctor minime probat hanc dispensationem concedi ob dotis incompetentiam, licet fateatur id aliquando factum fuisse. Indulta quæ Ordinariis aut Delegatis Apostolicis conceduntur, excipere solent *levantem et levatum*; unde multo magis excepta dici debet cognatio spiri-

1. De Justis, *lib. II, cap. V*, n. 43; Giovine, *l. c.*, n. 4; Reiff., *lib. IV, App. n.* 201.

2. *Praxis*, n. 4, affirmat recentioribus temporibus hanc dispensationem datam quidem fuisse a S. Poenitentiaria pro foro interno; sed pro foro externo nullum adhuc exemplum haberi. At aliquod reipsa haberi exemplum, vide in Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1490, et alia quoque citari possent. Fridericus Schulte, *Manual. Jur. Mat. Cath.*, affirmat pluribus Germanis hanc dispensationem nuperrime concessam fuisse; et nobis constat et Curiam Parisiensem non semel hanc dispensationem obtinuisse.

3. Schmalz., *lib. IV, tit. XI*, n. 37; Giovine, *tom. I*, § 217, n. 1 sequi.; De Justis, *lib. II, cap. V*, n. 72. Sed hodie Sedis Apostolica adeo rigida non est.

tualis inter *baptizantem et baptizatum*, quae fortior est. Proposito dubio : « Utrum in formulis quibus concedi solet facultas dispensandi super impedimento cognationis spiritualis, comprehendatur casus cognationis spiritualis inter baptizantem et baptizatum, in iisdem formulis non praevisus » ; S. C. S. Officii, die 3 Dec. 1902, reposuit : « Negative, seu non posse qui concessa per praedictas formulas facultate gaudent, super impedimento cognationis spiritualis inter baptizantem et baptizatum dispensare; idque communicandum omnibus, quorum interesse queat atque in posterum expresse in formulis edicendum. Si quae vero matrimonia cum huiusmodi dispensatione, vi earundem formularum concessa, forte huc usque contracta fuerint, ad omnem circa eorum valorem quaestionem dirimendam, supplicandum SS.^{mo} ut eadem in radice sanata declarare dignetur ». SS.^{mus} sequenti *feria VI die 3 ejusd. mensis* benigne annuere dignatus est. In compaternitate autem vel commaternitate facile ex quacumque justa causa dispensatur. Hinc alias diximus in instantia exprimi debere num agatur de paternitate vel compaternitate; num cognatio una sit vel multiplex; num tandem oriatur ex baptismo vel confirmatione.

3°. — *Cognatio legalis in sensu stricto* (1).

851. Est *propinquitas personarum quae oritur ex adoptione legitima, idest facta ad normas civilis legis*. Cum enim adoptio legitima sit extraneae personae in filium vel nepotem legitima assumptio (2), patet exinde euasci personarum propinquitatem, quae dicta est *cognatio legalis* ut a naturali distinguatur, quaeque constituit impedimentum matrimonium dirimens inter personas propinquas. Una ratio, qua hoc dirimens impedimentum fuit introductum, ita exponitur a S. Thoma, *l. c.*, *a. 2* : « Lex divina illas personas praecipue e matrimonio exclusit, quas necesse est cohabitare, ne, ut Rabbi Moyses dicit, si ad eas liceret carnalis copula, facilis pateret

1. Vide canonistas in *lib. IV Decret.*, *tit. XII, De cognatione legali*.

2. S. Thomas in 4, *dist. 42, q. 2, a. 1*, cum communi. Ast de facto adoptio fieri non solet, nisi in filium.

concupiscentiae locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum; et quia filius adoptatus versatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi, et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata, et inde habetur quod legalis cognatio matrimonium impediat ». Huic adde aliam rationem publicae decentiae vel respectus parentelae; licet enim adoptio tota sit juris civilis, tamen, posita adoptione, personae sunt loco parentum, filiorum vel filiarum, fratrum vel sororum; quae relationes matrimonium reddunt minus honestum (1).

852. Ut hoc canonicum impedimentum exponamus, principii loco animadvertimus Ecclesiam impedimentum matrimoniale quod jure romano oriebatur ex adoptione, canonizavisse, ut dicitur, pro fidelibus. Id manifeste eruitur ex responso Nicolai I ad consulta Bulgarorum, quod refertur in *can. 1, c. 30, q. 3*, in Decreto: « ... Nec inter eos, qui natura, et eos, qui adoptione filii sunt, *venerandae romanae leges* matrimonium contrahi permittunt... Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per coeleste sacramentum regeneratio Sancti Spiritus vincit? » Hinc cit. titulus in Decretalibus Gregorii IX: *De cognatione legali*, in quo sub *cap. un.* est aliud fragmentum ejusdem responsi Nicolai I ad Bulgaros, ex § 2 *Inst. De nuptiis* desumptum: « Si qua per adoptionem mihi soror esse coeperit, quandiu durat adoptio, inter me et ipsam nuptiae consistere non possunt ». Et concinit Paschalis II, *can. 3, c. 30, q. 3*, in Decreto, si tamen hic canon Paschalem II habet auctorem. Tandem haec est unanimis omnium sententia. Audiatur Benedictus XIV, *De Syn. lib. IX, cap. X, n. 3*: « ... Et cognationem legalem et quae ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a jure civili statuta fuerant, universim recepit approbavitque Nicolaus I... Quamobrem si quaestio incidat sive in tribunali ecclesiastico sive etiam in synodo an in hoc vel illo casu adsit *impedimentum cognationis legalis*, necessario recur-

1. Rosset, n. 1905.

rendum erit ad leges civiles, atque ad earumdem normam controversia decidenda ». Plures putant Ecclesiam canonizavisse impedimentum quod ex adoptione enascitur jure civili in genere, ita ut sensus canonum sit, adoptionem, quoties matrimonium dirimit quocumque jure civili scripto, toties dirimere jure canonico (1). Ad rem Santi, *l. c.* : « Dummodo lex civilis constituat formam adoptionis ac juxta eam adoptio fiat, cognatio legalis contrahitur ». Hinc Benedictus XIV, *l. c.*, loquitur non de *jure civili romano*, sed in genere de *jure civili* vel *civilibus legibus* et ad earumdem normam ait controversiam esse decidendam, utrum hoc impedimentum existat, necne. Huic opinioni non subscribimus. Nam Nicolaus I in *cit. can. 1, c. 30, q. 3*, in Decreto, laudat *venerandas romanas leges*, recitans in *cit. cap. 5* et in *cap. 1 cit. tit.* fragmenta juris romani circa adoptionem. Et eundem esse sensum relatorum verborum Benedicti XIV, perlegenti absque praeconceptis ideis est evidentissimum. Sane Benedictus XIV ait : « et cognationem legalem et quae ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a jure civili statuta fuerant, universim recepit approbavitque Nicolaus I... »; atqui a) Nicolaus I recepit approbavitque *venerandas romanas leges*; b) verba : *a jure civili statuta* FUERANT, manifeste indicant jus civile romanum et aliud indicare non possunt. Ceterum quando canones vel antiqui auctores loquuntur de *legibus saeculi, jure civili, legibus civilibus*, etc., intelligunt semper jus romanum veluti per antonomasiam et quia jus romanum tunc temporis apud omnes cultas nationes receptum erat. Ad rem Reiff., *lib. I, Prooem., n. 155* : « Jus civile simpliciter et absolute prolatum de romano intelligitur ». Proinde si legislatio recentior, statuens impedimentum ex adoptione, cohaeret, quoad essentialia, juri romano in hac materia, ultro concedimus impedimentum esse canonizatum; sed id negamus, si non cohaeret, ne in re odiosa extensiva interpretatione utamur, et ne admittamus canonicum impedimentum varium et continuo variabile. Id confirmatur ex

1. De Angelis, *lib. IV, tit. XII, n. 3*; Santi, *n. 10*; Rosset, *n. 1908 sequ.*, aliique.

responsione S. C. de Prop. Fide pro *regno Tunkini*, diei 14 Jan. 1802, quam infra citamus.

853. His positis, ut canonicum impedimentum legalis cognationis intelligatur, exponamus necesse est ius romanum de adoptione; postea de recentioribus legislationibus sermo erit.

854. Ante Justinianum cujusque adoptionis essentialis effectus erat ut adoptatus transiret in familiam et potestatem adoptantis, ad instar filii naturalis et legitimi, et consequenter suam familiam desereret, et a potestate patris naturalis eximeretur; quippe, ex inconcusso Romanorum principio, nemo poterat ad duplicem familiam pertinere, aut plurium potestati subesse. Distinguebatur autem *arrogatio* et *adoptio in specie*; illa erat adoptio personae sui juris, haec erat adoptio personae alieni juris; quae duae adoptiones et solemnitatibus et effectibus differebant. Pro *arrogatione* necessarius erat non solum consensus adoptantis et adoptati (1), sed etiam consensus populi romani, arbitris pontificibus, in comitiis curiatis, quia haec adoptio graves mutationes secumferebat in civitate et in religione. Hinc nomen *arrogationis*. « Dicitur arrogatio, quia et is qui adoptat, rogatur, idest interrogatur an velit eum, quem adoptaturus sit, justum sibi filium esse; et is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri jubeat »; ait Caius, *I*, 29. Populus autem suum consensum non dabat, nisi probantibus pontificibus. Curiatibus deinde comitiis in desuetudinem abeuntibus, in eorum locum suffecti sunt triginta lictores (2), coram quibus apud pontifices arrogationes fiebant. Tandem imperii tempore, cum imperator jura omnia usurpavisset, haec adoptio fieri coepit rescripto imperatoris. At arrogatio eosdem semper produxit effectus; nempe arrogatus, familiam arrogantis ingressus, in ejus veniebat potestatem, eidem aliisque sub ejus potestate agnascabatur,

1. Hinc impuberes arrogari non poterant, ne interveniente quidem auctoritate tutoris; ut enim ait Gellius *lib. V, C. 19*, tutoribus fas non est, ut caput liberum, fidei suae commissum, alienae ditioni subjiciant. Antoninus Pius tandem arrogationem eis concessit, servatis servandis.

2. Cicero, *De leg. agrar. contr. Ruffum II, 12*.

nomen illius sumebat, et in illius sacra transibat; dum, e contrario, sua familia exinguebatur, et dii lares sine cultore remanebant. *Adoptio* in specie peragebatur ordinaria forma *mancipationis* et subsequentis *manumissionis* apud eum, qui legis actionem habebat, scilicet Romae apud praetorem, in provinciis apud praesides earum : et quidem si de filio masculo et primi gradus in suitate ageretur, trina requirebatur mancipatio; secus una sufficebat (1). Quo posito, adoptionis iidem erant effectus ac arrogationis quoad terminum *ad quem*; sed quoad terminum *a quo* familia non exinguebatur, et ideo dii domestici suos cultores conservabant, imo adoptatus nomen familiae retinebat leviter inflexum; e. g., Caesar dictus est *Octavianus*, quia de *Octavia familia*.

855. Justinianus arrogationem personae sui juris in suo statu reliquit, sed in adoptione personae alieni juris duplicem mutationem invexit. Suppressis illis obsoletis mancipationis et manumissionis ritibus, jussit hanc adoptionem fieri per simplicem declarationem, apud competentem judicem factam a patre, qui filium adoptandum concedit, praesente eo qui adoptatur et non contradicente, nec non eo qui eum adoptat (2). Ac insuper constituit personam alieni juris adoptatam ab extraneo nec transire in familiam et potestatem adoptantis, nec e familia et potestate patris naturalis exire; sed hoc unum commodum ex adoptione habere, ut succederet adoptanti ab intestato (3).

1. Gaius, *I*, 134.

2. *L. 11 C. De adoptionibus*.

3. Rationem hujus innovationis ita exponit Deschamps, *Le Canoniste contemporain*, Février 1897 : « Et d'abord demandons-nous quel fut le motif de l'innovation de Justinien? Il n'y en a qu'un qu'il donne lui-même dans sa constitution : ce fut de faire cesser une situation injuste au point de vue successoral, situation qui pouvait résulter des circonstances suivantes : D'après l'ancien droit, l'enfant, sortant de la famille paternelle, y perdait ses droits de succession *ab intestat*; s'il était ensuite renvoyé par émancipation de la famille adoptive, il perdait là encore ses droits et se trouvait ainsi dépouillé de deux côtés. Le préteur avait bien essayé de remédier à cet inconvénient en rattachant dès lors l'enfant émancipé au père naturel, comme si ce dernier eût fait lui-même l'émancipation (Gaius, *II*, § 137), mais cette protection était encore inefficace dans le cas où le père naturel était mort durant l'adoption et avant l'émancipation. Justinien a voulu supprimer complètement cette iniquité en décidant que désormais l'adoption ne ferait

Verba Justiniani in § 1 *Inst. De adoptione*. haec sunt : « Adoptio autem duobus modis fit : aut Principali rescripto aut imperio Magistratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis potest eos easve, qui quaeve sui juris sunt ; quae species adoptionis dicitur arrogatio. Imperio magistratus adoptamus eos, qui quaeve in potestate parentum sunt, sive primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia, sive inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. Sed hodie ex nostra constitutione, cum filiusfamilias a patre naturali extraneae personae in adoptionem datur, jura patris naturalis minime dissolvuntur, nec quidquam ad patrem adoptivum transit, nec in potestate ejus est, licet ab intestato jura successionis ei a nobis tributa sint. Si vero pater naturalis non extraneo, sed avo filii sui materno, vel si ipse pater naturalis fuerit mancipatus, etiam avo paterno, vel proavo simili modo paterno vel materno filium suum dederit in adoptionem ; in hoc casu quia concurrunt in unam personam et naturalia et adoptionis jura, manet stabile jus patris adoptivi et naturali vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo constitutum, ut et in familia et in potestate hujusmodis patris adoptivi sit ».

856. Post hanc Justiniani legem adoptio merito partita est in *perfectam* seu *plenam*, quae est adoptio vel personae sui juris (arrogatio), vel personae alieni juris facta ab ascendente seu paterno seu materno ex Principis rescripto, qua adoptatus ita transit in potestatem et familiam adoptantis ut, perinde ac filius naturalis ac legitimus, fiat ejus haeres necessarius tam ab intestato quam ex testamento ; et in *imperfectam* seu *minus plenam*, quae est adoptio personae alieni juris ab extraneo, qua adoptatus nec eximitur a familia et potestate patris naturalis, nec transit in familiam et potestatem adoptantis, sed eidem ab intestato succedit, licet praeteriri possit in testamento (1).

plus sortir l'enfant de sa famille naturelle, en sorte qu'il y conserverait ses droits successoraux, tout en acquérant le droit de venir aussi comme héritier sien dans la succession *ab intestat* de l'adoptant, lequel aurait toujours cependant la faculté de lui enlever ce droit soit en l'émancipant, soit en l'exhérédant ou en l'omettant simplement dans son testament. »

1. Benedictus XIV, *De Syn., lib. IX, cap. X, n. 4* ; D'Annibale, *p. I, § 51*.

857. Hoc posito, si quaeratur inter quas personas *cognatio* (in sensu stricto, qualis apud Romanos intelligebatur, non mera personarum propinquitas (1)) jure Romano contrahatur ex adoptione, regulam generalem dat jurisconsultus Paulus, *l. 23 ff. De adoptione*. his verbis : « Qui in adoptionem datur, *iis quibus agnascitur, cognatus fit, quibus vero non agnascitur, nec cognatus fit* : adoptio enim non jus sanguinis, sed jus agnationis affert ». Omnes interpretes ac periti juris civilis eadem repetunt (2). Ita Donellus, *lib. II, cap. XXII, n. 24*, haec habet : « Qui adoptatur a parente naturali, ut agnascitur patri adoptivo, ita omnibus agnatis itidem et ipse fit agnatus eodem jure eodemque ordine quo agnatus esset, si natus esset ex legitimis nuptiis. Sic enim necesse est, si pro legitimo et naturali filio habetur. Quod et pro confesso sumitur *l. qui in adoptionem D. eodem...* Ac quibus agnascitur filius adoptivus eisdem et cognatus efficitur; quibus vero non agnascitur, non fit cognatus. Adoptio enim non jus sanguinis sed agnationis affert, ut, hac praecedente, sequatur cognatio, quoniam omnes agnati sunt cognati *l. jurisconsultus, § 1, l. non solum, § 1 D. De grad. et affin.*; hac non praecedente, cognatio nulla sit ». Proinde patet *cognitionem* proprie dictam ex adoptione, jure romano intercedere inter omnes qui vi adoptionis sunt agnati, idest de adoptantis familia sub ejus potestate; et consequenter non enasci ex adoptione imperfecta, quia taliter adoptatus non transibat in familiam et potestatem adoptantis, ideoque eidem aliisque sub ejus potestate non fiebat agnatus, ac proinde nec cognatus.

858. Quaeritur num imperfecta Justiniani adoptio, hoc non obstante, vim matrimonium dirimendi conservaverit, sicuti

1. Notum est *agnatos* jure Romano esse omnes qui ad familiam pertinent sub potestate patrisfamilias, vel pertinerent, si hic viveret; hos, inquam, *agnatos* esse tum patrisfamilias tum aliis omnibus de familia sub ejus potestate; *cognatos* vero esse consanguineos qui extra familiam erant, e. g., filius emancipatus. Cf. Ortolan *Législation romaine, p. I, tit. I, n. 64, Explic. hist. des Instituts, n. 86, 194*. At *cognitionis* vocabulum aliquando et cognatos et agnatos continebat.

2. Vinnius, *Ad Instit., tit. X, De nuptiis, § 3*, in fine; D'Annibale *p. I, § 65*.

adoptio perfecta. Plures negant (1), quia, cessante cognatione legali, impedimentum legalis cognationis ne intelligi quidem potest; alii affirmant (2), quia Justinianus hac in re nihil innovavit et matrimonium in casu dirimitur non ratione cognationis proprie dictae quae amplius non existit, sed ratione decentiae et publicae honestatis. Benedictus XIV, *l. c.*, hanc quaestionem indecisam relinquit et merito ait decidendam esse ex solis juris civilis (romani) sanctionibus. Jam vero textus juris romani post-justinianeus, qui hanc quaestionem dirimat, non adest; sed cum Justinianus, *l. c.*, taceat hac de re, cumque adoptio matrimonium dirimat etiam ratione simplicis decentiae et publicae honestatis absque cognatione proprie dicta, ut patebit ex dicendis, sententia affirmativa potior videtur, quae reipsa inter civilistas praevalet. Ita, e. g., Accarias, *Précis du droit romain*, 2e édit., lib. I, n. 108 : « Il est probable que l'adoption (*imperfecta*) continue de donner à l'adopté le nom de l'adoptant et je tiens pour certain qu'elle apporte toujours les mêmes obstacles au mariage que dans le droit classique ».

859. Jam vero ex adoptione seu perfecta seu imperfecta impedimentum matrimoniale jure romano oriebatur :

1° Ad instar *paternitatis* in linea recta, inter adoptantem et adoptatum vel adoptatam; item inter adoptantem et adoptati liberos sub ejus potestate quocumque gradu, ex *l. 55 ff. De ritu nuptiarum*, cui consonat § 1 *Inst. De nuptiis* (3). Quod impedimentum perdurabat etiam soluta adoptione aut patria potestate per emancipationem. « Itaque eam, quae tibi per adop-

1. D'Annibale, *p. I*, § 65; S. Alphonsus, *lib. VII*, n. 1027; Sanchez, *lib. VII*, disp. LXIII, n. 9; Schmalz., *lib. IV*, tit. XII, n. 19; Pirhing, *eod. loc.* n. 4, cum Gury, Mansella, aliisque.

2. Reiffenstuel, *lib. IV*, tit. XII, n. 10; Pontius, *lib. VII*, cap. IV, n. 1; Clericatus, *Dec. XXVIII*, n. 27; Barbosa, in *cit. tit. De cognatione spiritali*: Glossa, in *can. 1*; c. 30, q. 3, v. *Quod autem*; Veechiotti, *vol. III*, § 94; De Angelis, *l. c.*; Santi, *l. c.*; Rosset, *l. c.*; Deschamps, *l. c.*

3. Notandum est mulierem jure romano adoptare non potuisse, ex § 10 *Inst., De nuptiis*, quia adoptio erat fons patriae potestatis, cujus mulieres erant incapaces. At rescripto Principis reddi poterant capaces patriae potestatis et adoptionis activae; et tunc, ut diximus, inter mulierem adoptantem et virum adoptatum hujusque liberos erat dirimens civile impedimentum. Sanchez, *lib. VII*, disp. LXIII, n. 12; D'Annibale, *p. III*, § 303.

tionem filia vel neptis esse coeperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris »; ait Justinianus, cit. § 1 *Inst. De nuptiis*. Et pariter adoptans nequibat uxorem ducere filiam adoptati, emancipatam post adoptionem, et ita porro. E contrario, neque ex perfecta adoptione civile impedimentum erat inter adoptantem et filiam etiam legitimam adoptatae « quia neque naturali neque civili jure tibi conjungitur »; § 3 *Inst. De nuptiis*; pariter nec inter adoptantem et filiam illegitimam adoptati vel a fortiori adoptatae, ex § 12 *Inst. De nuptiis*. Tandem inter adoptatum et matrem adoptantis nulla cognatio proprie dicta erat, ex cit. l. 23, *De adoptione*, cum mater sit extra filii familiam, sed nihilominus matrimonium, durante adoptione, consistere non poterat, « propter rēverentiam quam matri patris adoptivi propter patrem debeo, quamdiu in familia ejus sum et tetrum esset me patris mei, licet adoptivi, fieri vitricum »; ait Vinnius in § 1 *Inst. De nuptiis*. Idem repetas de adoptato et amita adoptiva (sorore adoptantis) aut matertera, magna amita, magna matertera, ex l. 12 ff., *De ritu nuptiarum*; l. 33 ff., *De nuptiis*; § 3 *Inst. De nuptiis*; et viceversa de adoptata ac fratre adoptantis...

860. 2° Ad instar *fraternitatis* in linea obliqua, inter adoptatum vel adoptatam et liberos adoptantis sub hujus potestate, sive naturales et legitimos natos seu ante seu post adoptionem, quod nemo negat (1), sive legitimos tantum, idest adoptivos, quidquid nonnulli dixerint (2); non autem naturales tantum, quippe qui non essent de familia sub patris potestate. AA. communiter docent non esse legalem fraternitatem inter filios duorum adoptatorum sub eorum et postea sub adoptantis potestate (3). Id quidem falsum est, si proprie loqui velimus, quia evidenter et ii erant agnati ideoque et cognati, sed verum est hanc legalem fraternitatem non irritare nuptias inter eos ob rationem mox afferendam, et ita illa sententia communis

1. Cum adoptio concessa fuisset in solamen eorum qui filiis carebant, adoptare jure romano non poterant qui filios habebant aut habere poterant, nisi ex speciali Principis licentia.

2. Reiff., *lib. IV, tit. XII, n. 8*; Schmalz., *lib. IV, tit. XII, n. 34*; Sanchez, *lib. VII, disp. LXIII, n. 28*.

3. Schmalz., *n. 35*; Sanchez, *n. 29*.

explicatur. Etiam fraternitatis cognatio legalis, ad instar naturalis, suos habebat gradus; e. g. Titius adoptatus cognatus est computatione civili in secundo gradu cum filiis adoptantis, in tertio cum ejusdem nepotibus descendentibus ex eisdem filiis, in quarto cum pronepotibus... Et matrimonium jure civili irritabat, sicut naturalis cognatio in linea obliqua, usque ad tertium gradum inclusive. Hinc matrimonium consistere non poterat inter adoptatum vel adoptatam et liberos adoptantis legitimos et naturales usque ad tertiam generationem, ex *l. 17 ff. De ritu nuptiarum* et § 3 *Inst. De nuptiis*; item nec inter adoptatum et adoptatam, ex *l. 23 C. De adoption.*; bene vero inter filium et filiam duorum adoptatorum, ex *l. 3 ff. De ritu nuptiarum* et § 4 *Inst. De nuptiis*, quia sunt in quarto gradu civilis computationis. At hoc impedimentum cessabat, cessante adoptione vel patria potestate. « Sed et si qua per adoptionem soror tibi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiae consistere non possunt, cum vero per emancipationem adoptio sit dissoluta, poteris eam uxorem ducere. Sed et si emancipatus fueris, nihil est impedimento nuptiis »; Justinianus, § 2 *Inst. De nuptiis*. E contrario, ex superius dictis satis apparet non fuisse impedimentum inter filium adoptantis et filiam etiam legitimam mulieris adoptatae; item nec inter adoptatum vel adoptatam et filiam vel filium naturalem aut emancipatum adoptantis, et filiam vel filium etiam legitimum mulieris adoptantis ex Principis licentia.

861. 3° Ad instar cujusdam *affinitatis*, juxta communem DD. sententiam, inter viduam adoptantis et adoptatum, inter adoptantem et viduam adoptati. Id indiget declaratione. Certe matrimonium jure romano inter has personas esse non poterat, etiam soluta adoptione, ob publicam honestatem ex *l. 14 ff. De ritu nuptiarum*: « Adoptivus filius, si emancipetur, eam quae patris adoptivi uxor fuit, ducere non potest, quia novercae locum habet. Item si quis filium adoptaverit, uxorem ejus, quae nurus loco est, nequidem post emancipationem filii ducere poterit, quoniam aliquando nurus ei fuit ». Sed cognatio proprie dicta inter illas personas erat, necne? Quaestio huc redire debet, an jure romano uxor esset de familia mariti sub ejus

potestate; si enim affirmative, manifeste sequitur viduam adoptantis adoptato, et viduam adoptati adoptanti agnatam fuisse et proinde cognatam; si negative, haec agnatio et cognatio nulla erat. Jam vero si uxor in *manum mariti convenerat usu, farreo, coemptione*, erat de familia mariti sub ejus potestate. At haec omnia jam longe ante Justinianum abrogata fuisse vel in desuetudinem abiisse, interpretes juris romani docent (1). Praeter hunc casum, uxor, vi stricti juris romani, non erat de familia mariti sub ejus potestate, proinde nec uxor adoptantis adoptato, nec uxor adoptati adoptanti agnata et cognata. Id expresse affirmat jurisconsultus Paulus in *cit. l. 23 ff. De adoption.*; nam post verba relata *n. 837* subdit: « Ideo et si filium adoptaverim, uxor mea illi matris loco non est, neque enim agnascitur, propter quod nec cognata ejus fit ». Hinc in *l. 4 penult. ff. De grad. et affin.* legitur: « In ea familia, ad quam (adoptatus) per adoptionem venit, nemo est illi cognatus praeter patrem eosve quibus agnascitur; affinis autem ei omnino in ea familia nemo est ». Haec, inquam, vi stricti juris romani; nam etiam ante Justinianum, suppressa ob influxum christianae religionis maritali potestate, maritus obtinuit auctoritatem maritalem in uxorem, quae adeo pertinuit et pertinet ad familiam mariti, ut post ipsum fuerit et sit secundarium familiae caput. Tunc igitur uxor adoptantis evasit et est agnata et ideo cognata adoptato, sicut uxor adoptati agnata et cognata adoptanti. Post haec facile intelligitur responsio S. C. C. in *Hortana*, 26 Sept. 1734. Nam Antonius Menicacci adoptavit Valentinum infantem expositum et quidem adoptione perfecta, ut videtur, quippe illum apud se recipiebat, uti filium proprium legitimum naturalem. Valentinus uxorem duxit, eoque demortuo, Antonius viduam in uxorem ducere cupiebat. Propositis dubiis: « 1° An constet de impedimento cognationis legalis in casu de quo agitur? Et quatenus affirmative; 2° An sit consulendum SS.^{mo} pro dispensatione? »; S. C. reposuit *ad utrumque affirmative* (2).

1. Ortolan, *Explic. hist. des Instit.*, n. 130 sequ.

2. Pirhing, *lib. IV, tit. XII*, n. 2; Reiff., n. 9; Schmalz., n. 12; Engel, n. 5; Sanchez, *lib. VII, disp. LXIII*, n. 13; Gonzalez, *cit. cap. un. cit. tit.*, contra D'Annibale, *p. I, § 65, not. 21*.

862. Haec de civili impedimento quod ex adoptione romana oriebatur, dirimente matrimonium. Cum igitur Ecclesia *et cognationem legalem et quae ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a jure civili romano statuta fuerant, receperit* approbaveritque (n. 852), sequitur hoc impedimentum etiam jure canonico dirimere matrimonium. Praeter hanc approbationem generalem, Ecclesia expresse canonizavit in locis citatis impedimentum fraternitatis inter adoptatum vel adoptatam et liberos adoptantis legitimos et naturales non emancipatos. Nonnulli censent impedimentum paternitatis jure canonico restrictum esse ad quartum gradum ex *cap. 8, De cons. et aff.*; sed immerito, cum hoc caput de una linea transversa consanguinitatis et affinitatis agat. Ceterum quaestio practica non est.

863. Sed maxime interest inquirere num Ecclesia impedimentum civile ex adoptione romana canonizaverit solum in casu quo cognatio proprie dicta adest, an etiam in casu quo matrimonium dirimitur propter decentiam et publicam honestatem absque cognatione, e. g., in adoptione imperfecta aut inter adoptatum et matrem adoptantis. Videretur civile ex adoptione impedimentum absque cognatione Ecclesia non recepisse, quia recepit *impedimentum cognationis legalis*, ut colligitur ex rubrica tituli *De cognatione legali* et DD. communiter tradunt; proinde, cessante cognatione legali, impedimentum ne intelligi quidem potest; eo vel magis quod prima ratio hujus impedimenti non verificatur. Sed iis non obstantibus, putamus Ecclesiam recepisse civile impedimentum ex adoptione romana profluens etiam absque cognatione. Nam *a)* Nicolaus I in *cit. can. 1, c. 30, q. 3*, in Decreto ait: « Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit »; quae verba generalia sunt, et ideo complectuntur etiam casum quo adoptio impedit matrimonium, licet cognatio proprie dicta non adsit. *b)* Et revera cum respectus parentelae quae est una ratio hujus impedimenti, etiam hoc in casu verificetur, non apparet curnam Ecclesia impedimentum in casu non receperit; imo saepe verificabitur etiam prima ratio hujus impedimenti, tuendae scilicet familiaris continentiae, quia, licet personae vi adoptionis de jure

ad eandem familiam non pertineant, tamen de facto cohabitare solent. Igitur quando dicitur Ecclesiam a jure romano recepisse *impedimentum cognationis legalis*, sensus est, Ecclesiam recepisse *impedimentum quod jure romano ex adoptione oriebatur*.

864. Quae huc usque diximus satis declarant impedimentum cognationis legalis jure romano inductum et ab Ecclesia receptum; cum vero Ecclesia, ut saepe dictum est, expresse et directe canonizaverit impedimentum juris romani, merito quaeritur num canonizaverit etiam impedimentum quod ex adoptione juxta recentiores legislationes oritur. Pauci generaliter negant (1), quia id admitti non potest, nisi interpretationem extensivam in re odiosa adhibendo; alii generaliter affirmant, dummodo adoptio lege civili recepta et ad ipsius civilis legis normam perfecta sit (2); tandem alii affirmant, si adoptio respondet, quoad essentialia, Romanorum adoptioni; secus negant (3). Nos, in hac gravissima quaestione, certa ab incertis secernentes, sequentia statuenda putamus.

865. In primis, si adoptio non lege, sed solis populi moribus introducta est, impedimentum cognationis *legalis*, omnibus fatentibus, certe non existit (n. 851). Huc spectat responsio S. C. S. Officii, data die 16 Apr. 1861. Nam expositum fuerat: « In Bulgariae provincia mos est ut patresfamilias aliquando sibi in filios adoptent absque ulla juris solemnitate aliquos pueros vel puellas. Hujusmodi adoptati communiter inter catholicos ibi commorantes veluti filii legitimi reputantur adeo ut in haereditatem etiam succedant. R. D. Roveranus missionarius... S. C. de Prop. Fide humiliter supplicavit ut declarare dignaretur an talis adoptio impedimentum pareret cognationis legalis. Eadem S. C. instantiam remisit ad S. C. S. Officii. Deinde in Congreg. Generali habita coram SS.^{mo} D. N. *feria V, die 16 Apr. 1861*, SS.^{mus} declaravit praefato in casu nullum existere impedimentum ».

1. Romani, Manzo apud Giovine, *tom. I*, § 221, n. 2.

2. De Angelis, *lib. IV, tit. XII*, n. 3; Santi, n. 10; Vecchiotti, *vol. III*, § 94; Rosset, n. 1908 *sequ.*; alique plures.

3. Giovine, *l. c.*; D'Annibale, *p. I*, § 65, *not. 23*; Gury, *vol. II*, n. 809.

A fortiori hoc impedimentum non oritur, in locis ubi adoptio legalis existit ex *alumnatu* et *unione prolium*. Alumnatus habetur, cum quis puerum vel puellam, absque ulla legis interventione, assumit eo unice fine ut alat, sustentet et instituat. Unio prolis est ubi conjuges conveniunt, prolem, ex prioribus nuptiis susceptam, eodem prorsus succedendi jure fruituram, quo fruetur proles suscipienda e nuptiis quae actu contrahuntur (1).

866. Si adoptio legalis adest, sed omnino diversa ab adoptione juris romani seu perfecta seu imperfecta, putamus impedimentum non oriri, contra fautores alterius sententiae, quia Ecclesia hoc impedimentum ab adoptione romana desumpsit. Hoc modo explicamus sequentem responsionem S. C. de Prop. Fide. Propositum fuit hoc dubium :

« An habenda sit pro impedimento canonico matrimonium dirimente adoptio *in regno Tonkini*, quando *juxta leges* et consuetudines ejusdem regni persona nondum sui juris adoptare potest, neque requiritur ut adoptans major sit XXV annis, sicut parum curatur utrum sit masculus an foemina, ipsi quoque eunuchi adoptare valent, neque habetur ratio aetatis adoptantis relative ad personam adoptatam, neque etiam requiritur personae adoptatae praesentia, vel ejusdem in adoptione consensus, ita ut etiam parvuli et puellae absentes ac veri consensus incapaces in filios et filias adoptari possint ». S. C., die 14 Jan. 1802, reposuit *negative* (2). Sane haec adoptio, licet facta juxta leges civiles vigentes, nimis ab adoptione juris romani abhorret; proinde eam comprehendere sub Ecclesiae lege quae impedimentum adoptionis romanae recipit, esset in re odiosa extensivam interpretationem adhibere.

867. Si adoptio legalis adest et, quoad essentialia, non differt a perfecta juris romani adoptione, canonici impedimenti existentia certa est apud omnes, quia Ecclesia, recipiens impedimentum juris romani, dicenda est recipere quoque impedimentum legislationis recentioris similis quoad essentialia.

1. Vecchiotti, *vol. III*, § 94; Schmalz., *lib. IV, tit. XII, n. 33 sequ.*

2. Collect. Paris., *n. 869.*

Essentiale autem perfectae romanae adoptionis hoc unum est, quod adoptatus in familiam et potestatem adoptantis transiat, ad instar filii naturalis et legitimi, ideoque fiat ejus haeres necessarius. Id accedit in Austria ; nam, juxta *art. 182* Codicis Austriaci, adoptatus a patris sui potestate eximitur, et juxta *art. 133* transit in familiam adoptantis. Instructio Austriaca, § 29, haec habet : « Adoptio juris Austriaci intra praefatos terminos matrimonium dirimit, quoties adoptatus paternae adoptantis potestati subjiciatur, vel in ejusdem domum filiorumfamilias ad instar cohabitaturus recipiatur. Quod si autem neque paternae adoptantis potestati subjiciatur, neque in ejusdem domum cohabitaturus recipiatur, adoptio juris Austriaci imperfectae aequiparanda est, et nullum matrimonii impedimentum involvit ».

868. Demum si adoptio legalis adest et cohaeret imperfectae tantum juris justiniani adoptioni, impedimentum canonicum pariter existit, quia imperfecta romana adoptio vim matrimonium dirimendi conservavit (*n. 838*); Ecclesia hoc impedimentum recepit (*n. 863*); proinde recepit quoque impedimentum similis recentioris legislationis. Confirmatur ex responsione S. Poenitentiariae pro Gallia. Nam D. Lasserre, Vicarius Generalis Petrocoricensis, proposuit dubium : « Cum in eodem regno Galliae adoptionis jus modo legaliter sit receptum, quaeritur an canonicum impedimentum adoptionis dirimens locum etiam habere debeat ». S. Poenitentiaria respondit 17 Maii 1826 : « Affirmative, si res sit de adoptione legitime inita ». Jam vero juxta legislationem gallicam circa adoptionem, jura patris naturalis non minuuntur, ex *art. 372, 384, 389*, nec adoptatus a patris sui naturalis potestate eximitur, ex *art. 349*; nec in adoptantis potestatem, ex *art. 348, 349*, aut familiam ex *art. 314*, transit; proinde adoptio gallica non perfectae sed imperfectae Romanorum adoptioni cohaeret. Haec adoptio hoc unum perfectae Romanorum adoptionis habet, nempe quod adoptatus adoptantis nomen sumat, illud cum proprio nomine congemmans, ex *art. 347*; et insuper adoptatus censetur perinde quasi filius legitimus et naturalis, ex *art. 350*, qui proinde succedit ab intestato et praeteriri non potest in testa-

mento. Accedit responsio S. C. S. Officii pro regno Neapolitano. Nam ad dubium : « An adoptio celebrata in forma praescripta a codice civili Regni Neapolitani producat, necne, impedimentum canonicum cognationis legalis, dirimens matrimonium »; S. C., die 23 Febr. 1833, respondit affirmative. Jam vero adoptio codicis Neapolitani similis erat adoptioni gallicae, et nominatim, ex *art. 272*, adoptatus remanebat in sua familia naturali et in ea omnia sua jura conservabat, ideoque et haec adoptio erat imperfecta Romanorum adoptio. Qui censent ex imperfecta adoptione non enasci canonicum impedimentum, variis modis ab iis responsionibus sese extricare conantur, sed frustra.

869. In ultimis duobus casibus, si recentior legislatio in aliquo differt a romana legislatione, quaeritur utrum, quoad canonicum impedimentum, standum sit romanae, an recentiori legislationi? Exemplo quaestionem declaramus. Jure gallico etiam adoptivae fraternitatis impedimentum est perpetuum, non cessans, cessante adoptione, licet probabiliter sit impediens tantum. E contrario, jure romano impedimentum fraternitatis adoptivae, certe dirimens, cessabat, cessante adoptione vel patria potestate, ut supra *n. 860* dictum est. Jam vero supponamus in Gallia Titium fuisse adoptatum et deinde, cessata adoptione, jam velle matrimonium inire cum Sempronia, filia sui patris adoptivi. Estne jure canonico impedimentum dirimens vel impediens, quod juxta gallicam legislationem adhuc viget? Qui putant Ecclesiam civile impedimentum cujuscunque legislationis directe recepisse, responsionem affirmativam amplecti debent; sed nos putamus responsionem negativam verriorem esse, quia, ut saepe diximus, Ecclesia directe recepit civile impedimentum adoptionis legislationis romanae tunc vigentis; impedimentum autem adoptionis aliarum legationum posteriorum recepit indirecte et consequenter, quatenus, nempe, legislatio posterior cohaereat hac in re romanae legislationi.

870. Tandem de dispensatione ab hoc impedimento brevis sermo est. Patet hoc impedimentum esse juris ecclesiastici tantum, ideoque Ecclesiam posse in eodem dispensare. At in

paternitate difficillime et nonnisi ex causa gravi dispensat (1). In affinitate facilius (2), cum ex Nicolao I, in *cit. can. 1, c. 30, q. 3*, cognatio spiritualis fortius matrimonium impediat, in qua tamen dispensatio haud difficile ex justa causa conceditur. Tandem in fraternitate dispensatio peti non solet cum per emancipationem hoc impedimentum evanescat.

1. Giovine, *tom. I*, § 222; De Justis, *lib. II, cap. VI, n. 51*; Schmalz., *lib. IV, tit. XII, n. 37*.

2. Folium S. C. C. in *cit. Hortana*.

INDEX SYNOPTICUS VOLUMINIS I

CAPUT I

Generales matrimonii notiones.

ART. I. <i>Quid sit matrimonium</i>	1
§ 1. <i>Quid sit matrimonium juxta naturae legem</i>	1
§ 2. <i>De elevatione matrimonii ad dignitatem sacramenti inter Christianos</i>	19
Art. II. <i>Quotuplex dicatur matrimonium</i>	26

CAPUT II

De iis quae matrimonium antecedunt.

SECTIO I. <i>De sponsalibus</i>	32
Art. I. <i>De sponsalium notione</i>	32
Art. II. <i>De requisitis pro sponsalium valore</i>	39
§ 1. <i>De primo requisito, nempe ut matrimonium futurum sit validum et licitum</i>	39
§ 2. <i>De altero requisito, nempe ut partes verum consensum habeant</i>	43
§ 3. <i>De tertio requisito, nempe ut consensus exterius exprimatur</i>	51
Art. III. <i>De accidentalibus sponsalium</i>	59
§ 1. <i>De sponsalibus cum carnali copula</i>	59
§ 2. <i>De sponsalibus sub conditione, modo, demonstratione, causa</i>	65
§ 3. <i>De arrhis et poenis sponsalibus apposis</i>	72
Art. IV. <i>De effectu sponsalium</i>	75
Art. V. <i>De solutione sponsalium</i>	81
§ 1. <i>Mutuus consensus</i>	83
§ 2. <i>Violatio fidei sponsalitia</i>	86
§ 3. <i>Casus superveniens, aut ignotus innotescens quo sponsalia inita non fuissent</i>	89

§ 4. Susceptio perfectionis status	95
§ 5. Impossibilitas ineundi nuptias.	99
§ 6. Dispensatio Romani Pontificis	102
SCHOLION. <i>De practica agendi ratione circa sponsalia</i>	104
SECTIO II. <i>De iis quae matrimonio praecedere debent ut rite celebretur.</i>	107
ART. I. <i>Baptisma et confirmatio.</i>	107
ART. II. <i>Processus pro libero sponsorum statu comprobando.</i>	110
§ 1. De examine testium pro statu libero.	110
§ 2. De investigatione a parochio facienda.	117
§ 3. De publicationibus seu bannis matrimonialibus.	122
I. Origo, gravitas, vis legis et formula publicationum.	122
II. Verba legis explicantur.	128
III. De fidelium obligatione revelandi impedimenta.	137
IV. De dispensatione in publicationibus matrimonialibus.	141
V. Quid, peractis publicationibus, fieri debeat.	146
ART. III. <i>Instructio ad sponsores a parochio habenda et sacramentorum susceptio.</i>	150

CAPUT III

De personis habilibus ad matrimonium ineundum seu de impedimentis matrimonialibus.

SECTIO I. <i>De impedimentis in genere.</i>	158
ART. I. <i>Notio et divisio impedimentorum.</i>	158
§ 1. Quid sit impedimentum	158
§ 2. Quotuplex sit impedimentum.	162
ART. II. <i>Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia.</i>	176
§ 1. Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter baptizatos.	177
§ 2. Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter infideles.	187
ART. III. <i>Quinam impedimentis matrimonialibus teneantur.</i>	203
ART. IV. <i>Quinam revocare possit impedimenta matrimonialia.</i>	206
§ 1. De abrogatione et derogatione impedimentis matrimonialibus	207
§ 2. De dispensationibus in impedimentis matrimonialibus praesertim dirimentibus.	211
I. De dispensationibus ab ipso Romano Pontifice concessis.	213

1° Organa per quae Romanus Pontifex dispensat . .	213
2° De causis propter quas dispensationes matrimo- niales a Romano Pontifice conceduntur	236
3° De instantia ad dispensationem a Romano Ponti- fice obtinendam et praesertim de iis quae in eadem exprimi debent	248
4° De forma dispensationis a S. Sede concessae et praecipue de clausulis quae continere solet	261
5° De fulminatione dispensationis a S. Sede con- cessae	278
II. De dispensationibus ab Episcopo aliisve infra Roma- num Pontificem concessis	289
1° De dispensationibus ab Episcopo aliisve concessis potestate ordinaria	290
2° De dispensationibus ab Episcopo aliisve concessis potestate delegata	300
SECTIO II. <i>De impedimentis in specie</i>	324
ART. I. <i>De impedimentis impediuntibus in specie</i>	324
§ 1. De impedimento voti	326
§ 2. De impedimento mixtae religionis	332
§ 3. De impedimento indignitatis ratione peccati aut cen- surae aut ignorantiae catechismi	361
SCHOLION. <i>De matrimonio filiorum sine consensu parentum</i> . .	370
ART. II. <i>De impedimentis dirimentibus in specie</i>	373
§ 1. De impedimento aetatis	374
§ 2. De impedimento impotentiae	388
§ 3. De impedimento raptus	431
§ 4. De impedimento voti	439
§ 5. De impedimento ordinis sacri	467
I. In Ecclesia Occidentali	470
II. In Ecclesia Orientali	476
§ 6. De impedimento disparitatis cultus	480
§ 7. De impedimento ligaminis	499
§ 8. De impedimento criminis	510
§ 9. De impedimento cognationis	527
I. Cognationes naturales	528
1° Consanguinitas	528
2° Affinitas	548
II. Cognationes legales	569
1° Justitia publicae honestatis	569
2° Cognatio spiritualis	592
3° Cognatio legalis in stricto sensu	604

GASPARRI, Pietro.

BQT

1423

De matrimonio.

.G3

v.1

DATE

ISSUED TO

GASPARRI, Pietro.

De matrimonio.

BQT

1423

.G3

v.1.

